ד"ר יצחק שוואדרצבארט

צווישן ביידע
וועלט-מלחמות

ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט

צווישן ניידע וועלט־מלחמות

זכרונות וועגן דעם יידישן לעבן אין קראקע

אין דער תקופה 1919־1935

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

אַרויסגעגעבן דורכן
צענטראַל־פאַרבאַנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע

בוענאס איירעס, 1958 — תשי״ח

ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט

צווישן ביידע וועלט־מלחמות

די רשימה פון דערשינענע בענד — צום סוף פון בוך.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

דער מחבר

מײַן פרוי ב ר ַא נ י ַא

א י נ ה אַ ל ט

אַריינפיר:

די טעמע — — — — — — — — — — — — — — — — 11
די תקופה ביז 1919 — — — — — — — — — — — — 14
נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה — — — — — — — — — 16

ערשטער טייל

די טעטיקייט אין אונדזער ווינקל

אונדזער פּרעזידענט און אונדזערע זעקס פאָרזיצערס פון דער עק־זעקוטיווע — — — — — — — — — — — — — — — 27
דאָס ברויזנדיקע לעבן אין אונדזערע קרייזשטעט און אין אונדזערע שטעטלעך — — — — — — — — — — — — — — — 35
מיט דעם פּנים צו ארץ ישראל — — — — — — — — — — — — 48
מיט דעם פּנים צום גלות:
הצלה און גאולה — — — — — — — — — — — — — 56
דער ווירטשאַפטלעכער קאַמף קעגן דעם שטראָם — — — — 57
אונדזערע ראַנגלענישן אין די שטאָט־ראַטן — — — — — — 62
די „רעוואָלוציע" און די דריי שיטות אין אונדזערע קהילות 73
אונדזער קולטור־טעטיקייט: יעדע שטאָט אַ מין יבנה! — — 83
אונדזער טעטיקייט פאַר פיזישער רענעסאַנס — — — — — 98
די ציוניסטישע פרויען־באַוועגונג — — — — — — — — — 101
אונדזער יוגנט־באַוועגונג — — — — — — — — — — — 105
יידישע פּראָפעסאָרן פון דער יאַגעלאָנער אוניווערסיטעט — 111
ליכטשטראַלן צווישן די פּוילישע פּראָפעסאָרן — — — — — 116
אונדזער חלוצישע יוגנט — — — — — — — — — — — 118
די גלות־טעטיקייט פון אונדזער יוגנט — — — — — — — 124
די יונגע יידישע פרוי אין אונדזער רענעסאַנס — — — — — 126
דער כוח פון אונדזער יידישער פּרעסע — — — — — — — 128
אונדזערע וואָכנבלעטער — — — — — — — — — — — 142
די באַציאונג פון דער פּוילישער פּרעסע — — — — — — — 146
די באַציאונגען צווישן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אַנדערע ציו־ניסטישע גרופּעס — — — — — — — — — — — — — — 153

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און די יידישע נישט־ציוניסטישע פאַר־
טייַען און גרופּעס — — — — — — — — — — — — — — — — 164
די באַציאונגען מיט דער פוילישער באַפעלקערונג — — — — — 184
די פוילישע סאָציאַליסטישע פאַרטיי — — — — — — — — — 185
די סימפאָזיומס פון פאַרשטענדיקונג — — — — — — — — — 189
דער קרבן פון יידישן בלוט אין פוילנס קאַמף — — — — — — 190

צווייטער טייל

די ראָלע פון דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד אין קראָקע אינעם יידישן און אַלגעמיינעם לעבן אין פוילן

וועלכע זענען געווען די פראָבלעמען? — — — — — — — — — 195
די פאָליטישע טראַדיציע פון קראָקע — — — — — — — — — 196
דער קאַמף פאַר דער פאַרייניקונג פון אַלגעמיינעם ציוניזם אין פוילן 199
פון האָפענונג ביז צום תהום — — — — — — — — — — — 206
די דעקלאַראַציעס פון האָפענונג — — — — — — — — — — 216
דער פראָבלעם פונעם מינדערהייט־בלאָק — — — — — — — — 222
דער לעצטער פוילישער פאַרלאַמענט — — — — — — — — — 246
די פוילישע רעגירונג און היטלער־דייטשלאַנד — — — — — — 253
דער דערנער־וועג פון די לעצטע יידישע דעפּוטאַטן — — — — — 261
די „אוגאָדא" און דער „עוואַקואַציאָנס" — די קינדער פון אונ־
דזער פאַרצווייפלונג — — — — — — — — — — — — — 266

דריטער טייל

דער צושטייער פון דעם קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד צום וועלט־ציוניזם און צו ענינים פון וועלט־יידנטום

דער וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם — — — — — — — 279
די ירידה — — — — — — — — — — — — — — — — — 280
די דערוואַכונג — — — — — — — — — — — — — — — — 282
דער פאָליטישער קריזיס אין ציוניזם — — — — — — — — — 284
די ערשטע וועלט־קאָנפערענץ און די ערשטע וועלט־לייטונג
פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם — — — — 288
דער קאַמף פאַר אייניקייט גייט ווייטער — — — — — — — 292
חיים ווייצמאַנס פאַלשער שריט — — — — — — — — — — 297
דער גרויסער פאָליטישער וויכוח אויף דעם 17טן ציוניסטישן
קאָנגרעס — — — — — — — — — — — — — — — — 301

דער פאַרשלאָג פונעם פּרעזידענט פון וועלט־פאַרבאַנד צו
וווייצמאַן, איבערצונעמען די לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד
313 פון אַלגעמיינע ציוניסטן — — — — — — — — — —
324 דער ענטפער פון וווייצמאַן — — — — — — — — — —
325 די ענדגילטיקע שפּאַלטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד — — — —
דער באַזונדערער אַרגאַניזאַטאָרישער צושטייער פונעם קראָקעווער
328 לאַנדער־פאַרבאַנד אין דער ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע
קאָנסטרוקטיווע קריטיק פונעם קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף
330 די ציוניסטישע קאָנגרעסן — — — — — — — — — —
334 קראָקע אַלס שטאָט פון יידישע וועלט־קאָנפערענצן — — — —
335 די קאָליזיע פון גאַלעריע פון פּראָמינענטע באַזוכער אין קראָקע —
די שטעלונג פון קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד צו דער אויסברייטע־
348 רונג פון דער יידישער אַגענץ — — — — — — — — — —
353 דער קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער יידישער וועלט־קאָנגרעס

נאָכוואָרט

358 אין דער צייט פון דעם שרעקלעכסטן חורבן אין אונדזער געשיכטע
365 נאָך דעם חורבן — — — — — — — — — — — — — — —
370 די פאַרחלומטע קעניגלעכע שטאָט קראָקע — — — — — — — —
372 מיין שטעטל כשאַנאַוו — — — — — — — — — — — — — —
375 ממעמקים — צו מדינת ישראל — — — — — — — — — —

378 זוכצעטל פון נעמען — — — — — — — — — — — — — —

אַריינפיר

די טעמע

די טעמע, וועגן וועלכער איך שרייב איז באַגרענעצט. זי איז דאָפּלט באַגרענעצט. דער צייט־אָפּשניט, וועלכן איך וויל באַהאַנדלען, נעמט אַרום נאָר די תקופה פון 1919 ביז 1939, דאָס הייסט, פון סוף פון דער ערש־טער וועלט־מלחמה ביז צום אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. אָבער דער דאָזיקער פּעריאָד לאָזט זיך נישט אין גאַנצן אַרויסרייסן פון דער געשיכטע פון ציוניזם אין מערב־גאַליציע.

ציוניזם איז זעלבסטפאַרשטענדלעך געווען בנימצא אין מערב־גאַלי־ציע און אין שלעזיע פונעם סאַמע אָנהייב פון טעאָדאָר הערצלס אויפ־פלאַקערן אין דער געשיכטע פון אונדזער פאָלק און זייַנע ערשטע שריט האָט דער ציוניזם בייַ אונדז געמאַכט אָפילו פאַר הערצלען. און פון דער אָנדערער זייט איז אויך נאָך דעם יאָר 1939 געווען אַ ציוניסטישע אָר־גאַניזאַציע אין מערב־גאַליציע און שלעזיע.

בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט דער ציוניזם זיך באַהאַלטן אונטערערדיש. מיט אַ וווּנדערלעכער אָנשטרענגונג זיך געהאַלטן בייַם לעבן, נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, נאָך אונדזער שרעקלעכסטער ביאָלאָגישער טראַגעדיע, האָט דער ציוניזם אין מערב־גאַליציע און שלע־זיע בפרט, און אין פוילן בכלל נאָך געלעבט אַ קורצע צייט, אַרום צוויי ביז דריי יאָר, ביז די ציוניסטישע באַוועגונג, איז דורך דעם קאָמוניסטישן רעזשים אין גאַנצן פאַרווערט געוואָרן. די דאָזיקע צווייַ פּעריאָדן, פאַר 1919 און נאָך 1939, האָב איך דעריבער בלויז אַרייַנגענומען אין עטלעכע שטריכן אין די איצטיקע זכרונות, כדי דער פּעריאָד פון 1919 ביז 1939 זאָל נישט בלייבן הענגען אין דער לופטן.

אָבער אויך אין אַן אַנדער ריכטונג איז מיין טעמע באַגרענעצט. אויך אינהאַלטלעך. איך וויל עס אויפקלערן גאַנץ קלאָר, אַז מיין טעמע נעמט אָרום נאָר די ציוניסטישע טעטיקייט פון דער לאַנדעס־אָרגאַניזאַציע פון מערב־גאַליציע און שלעזיע, דאָס הייסט, די אַלגעמיין־ציוניסטישע באַוועגונג. אָבער אַזוי ווי אַ צייט־פעריאָד פון אַ לענגערער געשיכטע לאָזט זיך נישט אַרויסשניידן מעכאַניש, אַזוי לאָזט זיך אויך נישט מעכאַניש אַרויסנעמען די אַלגעמיין־ציוניסטישע באַוועגונג פון דעם צוזאַמענהאַנג מיט אַנדערע ציוניסטישע גרופּן אין אונדזער געביט, בפרט אַז די דאָזיקע אַנדערע גרופּן, די אַזוי גערופענע זאָנדער־פאַרבאַנדן, דאָס הייסט, די פליגלען פון דער באַוועגונג פון רעכטס און פון לינקס, זענען אין אונדזער שטח געווען אויך זייער אַקטיוו און אָפט דעם זענען צווישן אונדזער לאַנד־פאַרבאַנד און זיי תמיד באַשטאַנען נאָענטע באַציאונגען אין פאַר־שיידענע צענטראַלע אַמטן, ווי דער פאַלעסטינע־אַמט, די שקל־קאַמיסיע, דער קרן־היסוד, דער קרן־קיימת, תרבות און עטלעכע אַנדערע געביטן פון אונדזער נאַציאָנאַלן לעבן. און אָפט דעם זענען מיר דאָך אַלע געווען אַ טייל פון איין גרויסער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע. צוליב די דאָזיקע סיבות האָב איך אויך וואָס שייך אינהאַלט פון דער טעמע דאָ און דאָרט, הגם אויבנאויפיק, דערמאָנט אונדזערע ציוניסטישע פאַרטייען פון לינקס אָדער רעכטס.

בעת איך טרעט צו דאָ, אין ניו־יאָרק, אין דער גרעסטער קהילה פון אונדזער פאָלק אין גאַר דער וועלט, אין דער קהילה, אין וועלכער עס לעבן היינט 20 יידן פון יעדע הונדערט אין דער גאַרער וועלט, בעת איך טרעט דאָ צו שרייבן זכרונות וועגן אונדזער טעטיקייט אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, אַ קליינעם טייל פון אונדזער וועלט־אָרגאַניזאַציע און אַ קליינעם טייל פון דעם גרויסן מהלך פון אונדזערע חורבות, עפנט זיך פאָר מיר נאַטירלעך דער תהום פון אונדזער גרעסטער קאַטאַסטראָפע און גלייכצייטיק שיינט מיר אין פנים אַריין די זון פון מדינת ישראל. עס אַנטשטייט אַ קאָנטראַסט פון צוויי תקופות אין אונדזער געשיכטע, אפשר דער גרעסטער קאָנטראַסט אויף אונדזער נאַציאָנאַלן וועג.

דער דאָזיקער קאָנטראַסט שאַפט געפילן און שטימונגען, וואָס מאַכן דאָס שרייבן נישט לייכט בפרט ווען מען שרייבט וועגן אַ שטאָט אין

וועגן אַ געביט, מיט וועלכן מען איז פערזעלעך טיף פאַרוואַקסן דורך אַ טעטיקייט פון אַרום פופציק יאָר.

עס איז דערפאַר זייער שווער צו בלייבן קאַלט־אָביעקטיוו. כמעט יעדע איבערלעבונג במשך פון די 20 יאָר, פון 1919 ביז 1939, שטייט פאָר מיר איצט אַזוי לעבעדיק, אַזוי אוממיטלבאַר, אַזוי ווירבירנדיק מיט פריידן און פול מיט זאָרגן און חלומות, אַז עס איז מיר באמת שווער צו דיסציפלינירן מיינע געדאַנקען.

און נאָך איין מאָמענט מאַכט מיר שווער צו קאָנצענטרירן דעם איבּ־האַלט. אין דער גרויסער ציוניסטישער באַוועגונג, וואָס האָט צו אונדזער גליק אַרומגענומען כמעט די גאַנצע ערד, יעדן ווינקל פון דעם גלאָבּ, וווּ נאָר עס האָט געלעבט אַ יידישער ישוב; אין דער גרויסער ציוניסטישער באַוועגונג איז יענער טייל פון איר, וועגן וועלכן איך האָב צום שרייבּן, גאָר אַ קליינער ווינקל, קוים אַרום אַ פערטל מיליאָן יידן פון די כמעט דריי און אַ פערטל מיליאָן יידן אין פוילן גופא. און וועגן מען איז מיט אַ סביבה אַזוי איינגעוואַרצלט, ווי איך בין עס געווען אין קראָקע, וועגן ליבע צו דער סביבה וועלט דער מאָטאָר פון זכרונות, איז מען נוטה צו מאַכן פון אַ ווינקל אַ צענטער. איך וואָלט געוואָלט זיך אויסהיטן דערפון. אָבער פון דער אַנדערער זייט וויל איך אויך אויסמיידן צו מאַכן פון אונדזער שפראָצנדיקער, ערנסטער לאַנד־אַרגאַניזאַציע אַ קליין קהילעכל, בלויז אַ ווינקעלע אין אונדזער ציוניסטישער וועלט, ווייל איך בין איבּער־צייגט, אַז לויט דעם איכות פון זיינע וועלטן, לויט דעם שפּעריש אומרו, וואָס האָט אויסגעפילט דאָס ציוניסטישע לעבן אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, לויט דער געדאַנקען־וועלט, וואָס איז פון דאָרט אַרויס, צעּ־רייסנדיק די ענגע גרענעצן פון אַ קליינער פראָווינץ, וועלנדיק באַפרוכפערן אפילו דעם גאַנג פון דער גאַנצער ציוניסטישער באַוועגונג, און דאָס נישט נאָר אין פוילן, נאָר אפילו אין דער גאָרער וועלט, אַט צוליב די דאָזיקע סיבות פאָרדינט אונדזער קליינע ציוניסטישע וועלט די אנערקענונג פון אַ סך מער ווי אַ ווינקל. איך וועל עס שפּעטער פרווון צו באַווייזן, אַז זי פאָרדינט עס באמת.

וועל איך זיין פּאַזיק צו געפינען דעם מיטלוועג צווישן די דאָזיקע צוויי צוגאַנגען — באַשיידנקייט און שטאָלץ?

איך ווייס נישט, אפשר וועט מיך צייטנווייז מיטרייסן די טיפע ליבע צו אונדזער לאַנד־אַרגאַניזאַציע און אפשר וועל איך מסוגל זיין צו רופן מיינע געפילן צו — דיסציפלין.

די תקופה ביז 1919

כאָטש אַ פאָר וועלטער וועגן איר, כדי די תקופה פון 1919 ביז 1939 זאָל נישט אין גאַנצן אַרויסגעשניטן ווערן פון דעם לעבעדיקן שטראָם פון דער מאָדערנער ציוניסטישער באַוועגונג.

שוין אין די ערשטע נומערן פון דעם צענטראַל־אַרגאַן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג, „די וועלט״ (1897), קאָן מען געפינען אַ כראַניק פון ציוניסטישן לעבן אויף דעם געביט פון מערב־גאַליציע. און אַפילו פאָר דער דאָזיקער תקופה, זיינען געמאַכט געוואָרן אין מערב־גאַליציע די ערשטע ציוניסטישע שריט פון דער חיבת־ציון באַוועגונג בפרט אין דער שטאָט טאַרנאָוו, פון וואַנען עס איז אַרויס די אידייע און די פאָר־ווירקלעכונג פון דער קאָלאָניע „מחניים״. זי איז געווען פאָרבונדן מיט דעם נאָמען פון איינעם פון די אָריגינעלסטע פערזענלעכקייטן פון דעם גאַליציש ציוניזם און דעלעגאַט פון דעם ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס, דר. אברהם זאַלץ. איך וויל דאָ דערמאָנען די טעטיקייט פון דעם אַקאַ־דעמישן פאָרבאַנד „פּוזשעדשוויט־השחר״, פון וועלכן עס איז אַרויסגע־גאַנגען אַ שטראָם פון אַ ציוניסטישער באַוועגונג. מערב־גאַליציע איז דע־מאָלט געווען אַ טייל פון עסטרייך און עס איז דערפאָר געווען פאָרבונדן אויך ציוניסטיש מיט דעם עסטרייכישן לאַנדעס־פאָרבאַנד, וואָס האָט דאָן געהאט די צענטראַלע אין ווין. עס דאַרף דערמאָנט ווערן, אַז אין דער לאַנד־פאָליטיק האָט די ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע פון מערב־גאַליציע און שלעזיע געגומען אַ גאָר שטאַרקן אָנטייל, הגם די שווערייקייטן זענען גע־ווען אומגעהייער גרויס צוליב דער טיף־פאַרוואָרצלטער אַסימילאַציע און פשרה־שתדלנות־פאָליטיק פון די אַסימילאַטאָרישע אָפּאָרטוניסטישע פי־רער פון דעם יידישן ישוב אין מערב־גאַליציע פון יענער תקופה.

אָבער עס איז געווען אַ כאַראַקטעריסטישער שטריך פון דעם אידעאָ־לאָגישן כוח פון דער ציוניסטישער מינדערהייט, וואָס האָט דורכגעמאַכט

דעם דערנער־וועג אין דער אַסימילאַטאָרישער סביבה ביז צו אַ נצחון פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אַפילו אויף דער לאַנד־פּאָליטיק אין דעם שפּעטערדיקן פוילן. מזרח־גאַליציע איז אין יענער צייט געווען אין אַ סך אַ בעסערער סיטואַציע, ווייל זי האָט פאַרמאָגט דריטהאַלבן מאָל אַזויפיל יידן ווי מערב־גאַליציע, זייענדיק אַחוץ דעם אַ סך ווייניקער אַסימילירט סיי קולטורעל, סיי פּאָליטיש, צוליב דעם קאַמף צווישן דעם פּוילישן און אוקראַיניש פאָלק, וואָס איז דאָרטן פּאַרגעקומען.

אַ ווייטערדיקער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון דער דאָזיקער ערש־טער תקופה איז געווען דאָס אַנטשטיין, דווקא אונטער דעם איינפלוס פון דעם אַקאַדעמישן פאַרבאַנד „פּוזשעדשוויט־השחר" און אַדאַנק דער איני־ציאַטיוו פון דר. לעאָן לויטערבאַך, (פון פּשעמישל), אַ פאַרבאַנד פון ציו־ניסטישע אַקאַדעמיקער, מיט דער לאָזונג „ציוניזם צום פאָלק". (אַרום 1910), עס איז אפשר כדאַי צו דערמאָנען, אַז דער דריטער פאַרזיצער פון דעם דאָזיקן פאַרבאַנד איז געווען דער היינטיקער פאַרטרעטער פון ענג־לאַנד אין דעם אינטערנאַציאָנאַלן געריכט אין האַאַג, (האָלאַנד) סער הערש לאָוטערפּאַכט, פּראָפעסאָר אין קעמבריזש (ענגלאַנד).

דער קאַמף צו דעראָבערן די קהילות פאַר ציוניזם, לויט דעם פּראָ־גראַם פון טעאָדאָר הערצל, האָט זיך שוין אָנגעהייבן אין אָט דער ערש־טער תקופה, אָבער דער פּראָגרעס פון דעם דאָזיקן קאַמף איז געווען צו יענער צייט אַ גאָר קליינער, מחמת די זייער שטאַרקע אַסימילאַטאָרישע איינפלוסן אין דעם טייל פון עסטרייך, אין מערב־גאַליציע, ווו די פּוילישע קולטור האָט געהאט דעם שטאַרקסטן איינפלוס אויך אויף דעם יונגן יידישן דור.

צו דער דאָזיקער תקופה געהערט אויך אַ ציוניסטישע געשעעניש, וואָס האָט דאָן געהאַט אַ השפּעה אויף דער ציוניסטישער באַוועגונג אין מערב־גאַליציע. אַרום דעם יאָר 1905, איז אין קראָקע אָפּגעהאַלטן גע־ווארן די ערשטע פּועלי־ציוניסטישע פאַרטיי־קאָנפערענץ, וואָס האָט גע־געבן דעם שטויס צו דער גרינדונג פון אַ באַזונדערער אַלגעמיין־ציוניס־טישער אַרגאַניזאַציע אונטערן נאָמען „לאַנדעס־אַרגאַניזאַציעס". די פאַר־טיי־דיפערענצירונג איינרהאַלב דעם ציוניזם האָט זיך דעמאָלט אָנגעהייבן אויך אין דעם רעליגיעזן סעקטאָר פון ציוניזם. עס איז קלאָר, וואָס מער

די באַוועגונג אין געוואקסן, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן די טענדענץ אוּן דיפערענציאַציע.

אַן ערך אין דער זעלביקער צייט (1907) איז אויך פאָרגעקומען די ערשטע וועלט־קאָנפערענץ פון מזרחי, אין בראַטיסלאַווא, אוּן אַזוי ארום האָט זיך פון דער נעפלהאַפטער באַוועגונג פון ציוניזם פון דער צייט פון הערצל אויסקריסטאַליזירט אויך אַ צווייטער סעקטאָר — דער רעליגיעזער. דאָס אַנטשטיין פון די דאָזיקע צוויי פליגל־אָרגאַניזאַציעס האָט ממילא גורם געווען דאָס אַנטשטיין פון אַ צענטער, וועלכער האָט זיך געפונען — אַלגעמיינער ציוניזם. אָרגאַניזירט איז דער דאָזיקער צענטער געווען אין דער לאַנד־אָרגאַניזאַציע — אין דעם לאַנדעס־פאָרבאַנד. דאָס איז געווען דער נאָמען פון דער אַלגעמיין־ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין קעגנזאַץ צו די פליגל־פאַרטייען פון רעכטס אוּן לינקס, וואָס האָבן גערופן דעם נאָמען — זאַנדער־פאַרבאַנד.

נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה

עס איז קלאָר, אַז בעת דער מלחמה — אין דער תקופה פון 1914 ביז 1918 — האָט אויך דאָס ציוניסטישע לעבן אין מערב־גאַליציע אוּן אין שלעזיע געליטן אַ גרויסע צעשטערונג. דער ערשטער געבאָט נאָך דער מלחמה איז דערפאַר געווען דאָס אויסבויען פון אַ נייער אָרגאַניזאַציע.

אָבער די באַדינגונגען זענען געווען גאָר אַנדערע אין פאָרגלייך מיט דער פריערדיקער תקופה.

נאָך 120 יאָר איז ווידער אַנטשטאַנען אַ זעלבסטשטענדיקע פוילישע מלוכה. אין דער אַלטער שטאָט קראָקע, מיט איר געוואַלדיק שטאַרקער פוילישער קעניגלעכער טראַדיציע, מיט חלומות וועגן אַ גרויסער צוקונפט, חלומות, וואָס האָבן זיך געשפּינט כמעט טויזנט יאָר און וואָס מען האָט ממש געפילט אויף יעדן אָרט, אָנהייבנדיק פון דעם קעניגלעכן שלאָס — וואָוועל — און ענדיקנדיק אין די פאַרחלומדיקסטע גאַסן פון דעם יידישן קוואַרטאַל אַרום דער אַלטער שול און דעם בית־החיים פון רמ״א, — האָט ער אין דער הויפטשטאָט פון דער גרויסער פוילישער פאַרגאַנגענ־

מרדכי־שאול און חנה שוואַרצבאַרט — די עלטערן פונעם מחבר.

הייט און יידישן לעבן און יידישער בענקשאפט, אויך געמוזט אנטשטיין אַ נייער צענטער פון ציוניזם.

עס איז מער נישט געווען ווין, נאָר וואַרשע, צו וועלכן אונדזער גע־ביט האָט געהערט. נייע פאָליטישע, קולטורעלע און אַפילו סאָציאַלע באַ־דינגונגען זענען אַנטשטאַנען. אין מזרח־גאַליציע איז אין 1919 די סי־טואַציע נאָך ניט געווען ענדגילטיק אויפגעקלערט. דער ראַט פון די אַמ־באַסאַדאָרן האָט דעם דאָזיקן טייל פון גאַליציע איבערגעגעבן נאָר צו אַ פוילישער אַדמיניסטראַציע און ער האָט אים נאָך נישט געהאט איינגע־גליידערט צו פוילן, אַלס אַ טייל פון דעם לאַנד. דער יידישער ישוב איז געווען צעריסן. זיינע טיילן, קאָנגרעס־פוילן און גאַליציע, זענען געווען אָפגעפרעמדט. קראָקע האָט נישט געהאט קיין בשותפותדיקן לשון מיט וואַרשע. אַפילו די פאָליאַקן פון קראָקע האָבן ניט געהאט קיין בשותפות־דיקן לשון מיט די פאָליאַקן פון וואַרשע. 120 יאָר פון פאַרשיידענע לעבנס־באַדינגונגען האָבן אַרויפגעלייגט אויף דער נאַטור און דער געדאַנקען־וועלט פון דער באַפעלקערונג איר שטעמפל. די קרובהשאָפט צווישן קראָ־קע און לעמבערג איז געווען אַ נעענטערע, אָבער ווי איך האָב שוין דער־מאָנט, זענען די פאָליטישע באַדינגונגען אין מזרח־גאַליציע אין יענער צייט נאָך געווען גאַנץ פאַרשיידן לגבי די סטאָביליזירטע באַדינגונגען פון קראָקע. אין מזרח־גאַליציע איז באַשטאַנען אַ פראָבלעם פון דריי נאַציאָנאַליטעטן: פאָליאַקן, אוקראַינער און יידן און דאָס אין אַ שארפער פאָרם, בעת אין מערב־גאַליציע האָבן געלעבט נאָר צוויי נאַציאָנאַליטעטן: פאָליאַקן און יידן, ווו דער פראָבלעם צווישן די צוויי פעלקער איז גאָרניט געווען קיין שאַרפער. האָט זיך ממילא ווידער געשאַפן אַ מחיצה צווישן קראָקע און לעמבערג. די באַציאונגען צווישן וואַרשע און לעמבערג זענען אויך נישט געווען בעסער ווי צווישן וואַרשע און קראָקע. בקיצור, די דאָ־זיקע פאַרשיידנאַרטיקייט פון פאָליטישע און גייסטיקע תנאים האָט גורם געווען דערצו, וואָס עס איז סיי אין וואַרשע, סיי אין לעמבערג, און סיי ביי אונדז אין קראָקע אַנטשטאַנען דער געדאַנק פון רעגיאָנאַליזם סוואַרענטיט אין דער ציוניסטישער באַוועגונג, און דאָס האָט באַדייט פראָקטיש — אַ באַזונדערע ציוניסטישע לאַנד־אָרגאַניזאַציע.

די רעפּרעזענטאַטיוע פירער און גייסטיקע פאָרשטייער פון ציוניזם

אין יענער צייט אין ווארשע, לעמבערג און קראקע — יצחק גרינבוים, דר. לעאָן רייך און דר. יהושע טאָן — זענען אויך געווען פון אַ גאָר פאַרשיידענעם מהות. עס וואָלט געווען אַ גאַנץ אינטערעסאַנטע טעמע צו שרייבן אַמאָל די געשיכטע פון דעם איינפלוס פון דער פאַרשיידנאַרטיקייט פון פירער אויף דער אַנטוויקלונג און אייניקייט פון די ישובים גופא. בלי ספק האָט דער נאַטירלעכער מענטשלעכער ווילן צו זיין סוווע, עץ נישט ווייניק גורם געווען דערצו, אַז ציוניסטישע פירער פון די דריי טיילן פון פוילן האָבן ליבער געוואָלט זיין אָפגעטיילט ווי זיין צוזאַמען. דער דאָזיקער סעפאַראַטיזם האָט זיך שפּעטער אַלץ טיפער און טיפער אַנט־וויקלט און ביז צום סאַמע סוף פון 1939 איז עס קיינמאָל נישט געקומען צו אַ פאַרייניקונג פון אַלע דריי לאַנד־אָרגאַניזאַציעס. דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות איז געבליבן נישט מער ווי דער אומדערמידלעכער דאָז קיכאָט פון קאַמף פאַר דער דאָזיקער אייניקייט.

בקיצור, עס איז אין קראקע אַנטשטאַנען אַ באַזונדערע לאַנד־אָרגא־ניזאַציע פון מערב־גאַליציע. און אַזוי ווי די פאַליאַקן פון קראקע האָבן זיך נישט ליב געהאַט מיט די פאַליאַקן פון ווארשע, אַזוי האָבן זיך אויך די יידן פון קראקע נישט זייער ליב געהאַט מיט די יידן פון ווארשע און דאָס זעלביקע האָט מען געקאָנט בולט באַמערקן אויך צווישן ווארשע און לעמבערג און אַביסל מילדער — צווישן לעמבערג און קראקע.

דער היסטאָרישער „לאָזונג" פון טעאָדאָר הערצל „מיר זענען איין פאָלק", האָט זיך נישט פאַרווירקלעכט אין יענער צייט, אפילו נישט אין דעם לאַגער פון די קלאַסישע אָנהענגער פון אחדות — די אַלגעמיינע ציו־ניסטן. די פועלי־ציוניסטישע פאַרטיי האָט געהאַט אַ געזינטערן חוש פאַר רעאַליטעט און האָט זיך במשך פון יאָרן יאָ פאַרייניקט און אויך דער מזרחי און אפילו אויך די אגודת ישראל האָבן באַווייזן מער אחריות־געפיל לגבי זייערע אייגענע באַוועגונגען ווי די אַלגעמיינע ציוניסטן. אפשר דערפאַר, ווייל דער אַלגעמיין־ציוניסטישער רעזערוואַר איז געווען אַ סך אַ גרעסערער און אפשר דערפאַר, ווייל זיין צוגאַנג צו אַ דיסציפליניר־טער אָרגאַניזאַציע איז בטבע געווען אַ נעגאַטיווער. אפשר איז נאָך איין פאַקטאָר געווען וואָגיק: אין קאָנגרעס־פוילן האָבן געלעבט אין יענער צייט מער ווי צוויי מיליאָן יידן, אין מזרח־גאַליציע מער ווי 600 טויזנט יידן

און אין מערב־גאַליציע עפּעס מער ווי 200 טויזנט יידן און די דאָזיקע מינדערהייט האָט געהאט, צוליב איר אַנדערשקייט, אַן אָפּנייגונג אונטער־צוואַרפן זיך אונטער דער געוואַלטיקער מערהייט פון קאָנגרעס־פוילן אָדער פון מזרח־גאַליציע. און פון דער אַנדערער זייט, די גרויסע מער־הייט פון קאָנגרעס־פוילן און די אַ סך קלענערע מערהייט פון מזרח־גא־ליציע האָבן פון סאָמע אָנהייב געוואָלט דיקטירן דער מינדערהייט פון מערב־גאַליציע און דאָס האָט ווידער פאַרשטאַרקט ביי אונדז די קעגנער־שאַפט צו אַזאַ „אייניקייט".

פון דעם וואָלד פון פראָבלעמען, וואָס זענען דעמאָלט געשטאַנען פאַר אונדזער יונגער לאַנד־אַרגאַניזאַציע, ווייל איך דאָ אַרויסהויבן נאָר דריי אויפגאָבן פון אַ בריטערן פאָרנעם, כדי אין די ראָמען פון אַן אַלגעמיי־נעם איבערבליק נישט צו פאַרווישן דאָס בילד. איך וויל דאָ בכלל געבן דאָס בילד פון דעם וואָלד און נישט פון די ביימער און זיכער נישט פון די צווייגן אויף די ביימער, און איך בעט אַנטשולדיקונג ביי יענע גרופּן און פּערזאָנען, וואָס וועלן אַלס פּרט פּאַלן אַ קרבן פון אָט דער גאָר אַלגעמיינער שילדערונג.

וואָס זענען געווען די דריי פּראָבלעמען פון דער דאָזיקער איבער־גאַנגס־צייט אין דער געשיכטע פון ציוניזם אין אונדזער ווינקל פון פוילן?

די ערשטע פראָגע איז געווען: שוץ פון יידן בכלל קעגן דער כוואַליע פון אַנטיסעמיטיזם, וואָס איז אויסגעוואקסן פלוצים אויך אויף דעם געביט פון מערב־גאַליציע ווי אַ ווילד־גראָז אין דעם גאָרטן פון דעם באַנייטן פוילן. עס איז נישט געווען קיין אַלגעמיינע כוואַליע, אָבער שטאַרק גענוג אין אירע ברוטאַלע סימפּטאָמען אין אַ צאָל מקומות, ווו עס זענען אויסגעבראָכן פּאָגראָמען קעגן יידן, און דאָס אין דער צייט פון פּאַטריאָטישער שמחה מיט באַפרייאונג פון אונטערדרי־קונג, און אין אַ לאַנד, ווו יידן האָבן באַווייזן נישט איין מאָל זייער צונויפגעבונדנקייט מיט פוילן. עס איז אויף דער לאַנד־אַרגאַניזאַציע אַלס דעם חוט־השדרה פון דער ציוניסטישער באַוועגונג און אַלס דעם טרעגער פון דעם יידישן פרייען פּאָליטישן געדאַנק, ווי מיר וועלן שפּעטער זען, געפאַלן דער חוב צו טאָן וואָס נאָר מעגלעך, כדי אָפּצושטעלן די דאָזיקע

כוואַליע פון אַקטיוון ברוטאַלן אַנטיסעמיטיזם. עס איז געווען אַ גאָר ביטערע צייט פאַר אונדז.

דער דעמאָלטיקער סעקרעטאַר פון דער לאַנד־אַרגאַניזאַציע, דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות, האָט מיט אַ סך יידן אויפגענומען פראָטאָקאָלן וועגן די דאָזיקע פאָגראָמען. אונדזערע פוילישע „ברידער" האָבן זיי אָנגערופן „אומרוען". איך וויל דאָ דערמאָנען נאָר איין פרט. עס איז געווען אַ פרייטיק נאָכמיטיק; האַלערטשיקעס, די „פרייהייט"־סאָלדאַטן פון דער בלויער אַרמיי פון געניראַל יוזעף האַלער, האָבן געבושעוועט אויף דעם הערלעכן רינג־פּלאַץ, וווּ עס איז געשטאַנען דער פּרעכטיקער מאָנומענט פון אַדאָם מיצקעוויטש, דעם גרויסן דיכטער, וואָס האָט אין זיינס אַ וועלק געשיקט האַרציקע גרוסן צו דעם פאָלק ישראל. דר. יהושע טאָן איז געווארן אַלאַרמירט. צוזאַמען מיט אים בין איך געפאָרן אין אָפּעראַ נעם וואָגן צו דער נייער מיליטערישער קאָמאַנדע פון דעם נייעם פוילן, אויפן שטראדאם, כדי גורם צו זיין הילף קעגן די האַלערטשיקעס. אונטערוועגס, ביים פּלאַץ, פאָר דעם גרויסן געריכט־בנין אויף דער גראצקא גאָס, האָט אַ האָגל פון שטיינער געצוונגען דר. טאָן און מיך זיך אומצוקערן. אין דעם יידישן קוואַרטאַל האָט די יידישע יוגנט — און דאָס זאָל דערמאָנט ווערן צו איר שבח — געהאט צוגעגרייט אַ זעלבסטשוץ קעגן דער „שמחה" פון די האַלערטשיקעס. אויף ציוניזם האָבן פוילישע צייטונגען געווארפן בייזווויליק דעם חשד פון קאָמוניזם, ווייל דאָס איז געווען דער בעסטער אַנטיסעמיטישער פראָפאַגאַנדע־מיטל, און אויף יידן בכלל האָבן פוילישע צייטונגען און בפרט דער „קוריער צאַדזשיענ" גארפן דעם בילבול פון „זשידאָ־קאָמונאַ"... אָבער עס זענען אויך געווען אין דער פוילישער געזעלשאַפט וואָגיקע גרופּן און יחידים, וואָס האָבן זיך אַנטקעגנגעשטעלט אָפן דער דאָזיקער כוואַליע פון ווילדן אַנטיסעמיטיזם. עס האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט ביז עס האָט זיך אייניגעגעבן דער ציוניסטישער לאַנד־אַרגאַניזאַציע, צוזאַמען מיט אַנדערע יידישע גרופּן, אייניצושטילן די דאָזיקע אַנטיסעמיטישע כוואַליע.

דאָס איז, אַלזאָ, געווען דער אַקאָמפּאַנימענט פון דער געבוירן־שעה פון דער נייער לאַנד־אַרגאַניזאַציע.

ד י צ ו י י ט ע א ו י פ ג א ב ע א י ז ג ע ו ו ע ן : א ו י פ־

צובויען א נייע ארגאניזאציע. און דאס איז געשען אין א פארהעלטנישמעסיק קורצער צייט. פון שטאט צו שטאט, פון שטעטל צו שטעטל, זענען אונדזערע שליחים געפארן און במשך פון א יאר צוויי איז אויפגעבויט געוואָרן א נעץ פון ציוניסטישע לאקאל־קאמיטעטן פון אונדזער לאנד־ארגאניזאציע. מיר וועלן שפעטער זען, ווי די טעטיקייט פון די דאזיקע לאקאל־קאמיטעטן איז כסדר געוואקסן אויף אלע געביטן פון ציוניסטישן לעבן. במשך פון דער דאזיקער ארגאניזאטארישער אקציע האבן זיך ליידער אויך באוויזן סימנים פון בייזווילליקע מסירות מצד יידן קעגן ציוניסטן, כדי צו שטערן די ציוניסטישע ארבעט. איך וויל אבער מיט סאטיספאקציע דערמאנען, אז דאס זענען געווען באמת יוצאי מן הכלל. אין די שפעטערדיקע יארן האט אונדזער לאנד־פאר־באנד נישט איינמאל באקומען פון די העכסטע ציוניסטישע אינסטאנצן ווערטער פון וואַרעמער אנערקענונג פאר דעם ארגאניזאטארישן דערפאלג פון אונדזער פארהעלטנישמעסיק קליינעם ציוניסטישן קיבוץ.

די דריטע וויכטיגע איז געווען פון א גאר ברייטערן פארנעם, א פונדאמענטאל־פאליטישע. די קאנסטרוקטיווע אמביציע פון אונדזער קליינער לאנד־ארגאניזאציע האט זיך שוין באוויזן אין אנהייב פון איר עקזיסטענץ. עס איז געווען די תקופה פון דעם וועלט־קריג־טאט. אין דער וועלט־שטאט פאריז, אין דעם אלטן שלאס פון וועלט־איל, אין וועלכן גרויסקייט איז צוזאמענגעוועבט מיט טראגעדיע, זענען זיך צונויפגעקומען די פעלקער פון דער וועלט. א גרויסער בעל־חלום, פרעזידענט ווילסאן, האט געוואלט איבעראנדערשן די וועלט. פאר אונדז, נאציאנאלע יידן, האט זיך אנטפלעקט א שאנס איבערצובויען די פונדאמענטאלע באדינגונגען פון אונדזער קיום אלס א גלות־פאלק. און אחוץ דעם איז עס דאך געווען איין און א האלב יאר נאך דער באלפור־דעקלאראציע. עס האט זיך אונדז דעמאלט אויסגעוויזן, אז אונדזער פאלק באקומט וויידער פליגל! דאס וואָרט מענטשלעכקייט און בריידערלעכקייט איז צו יענער צייט וויידער געוואָרן איינס פון די שטארקסטע לאזונגען אין דעם לאנד פון גלייכהייט, בריידערלעכקייט און פרייהייט. די העכסטע פאר־טרעטער פון פעלקער און רעגירונגען האבן געשטראמט קיין ווערסאיל, און מיר האבן נישט געהאט קיין יידישע רעגירונג. אבער א פאלק זענען

מיר געווען. איך דערמאָן מיך אין די הייסע טעג פון יענער צייט, אין וועלכער אונדזערע האָפענונגען זענען געשטיגן גאָר הויך. איין פליגל פון אונדזערע האָפענונגען האָט געהייסן — „יידישע מלוכה" און דער צווייטער פליגל — „נאַציאָנאַלע מינדערהייטן־רעכט אין גלות". פון אַלע עקן וועלט, פון אַלע וויכטיקע יידישע ישובים זענען געקומען דעלעגאַציעס קיין פּאַריז און האָבן זיך פאַרייניקט אין אַ „קאָמיטעט פון דעלעגאַציעס". עס איז געווען איינע פון די הערלעכסטע דערשיינונגען פון יידישן אָפּטימיזם און זעלטענער אייניקייט טראָץ דער פאַרשיידנאַרטיקייט, פון יידישער אחדות־זיין, טראָץ דעם נע־ונד־זיין. און ווי איז עס מגלה־ערך געווען, אַז מיר, די ציוניסטן פון דעם קלייגעם טייל פון פוילן, אָבער פון דער סוווערענער לאַנד־אַרגאַניזאַציע, זאָלן נישט זיין — אין ווערסאַיל. זאָרג און קאָנסטרוקטיווע אָפּציע מיטצושאַפן אין דער גרויסער שעה אין דער לאָבאָראַטאָריע פון יידישער קעגנווארט און צוקונפט, האָט אונדז, דעם קלייגעם מיעוט פון ציוניסטן, בראש מיט דר. יהושע טאָן, באַווויגן צוצוגרייטן אַן אייגענעם נאַציאָנאַלן פראָגראַם פאַר דער קאָנפערענץ אין ווערסאַיל. אונטער דער פירונג פון אונדזער לאַנד־אַרגאַניזאַציע איז צוּשטאַנד געקומען אין קראָקע א נאַציאָנאַלער קאָמיטעט. איך זע נאָך היינט פאַר מיר די גרויסע פלאַקאַטן מיט אונדזער פראָגראַם און איך זע נאָך דעם טיש פון אונדזערע באַראַטונגען, וווּ מיר האָבן אויסגעהאָמערט יעדן זאַץ, יעדעס וואָרט, ווי עס וואָלט געווען דער וואָגיקסטער באַשטאַנדטייל פאַר די באַראַטונגען אין ווערסאַיל. מיר זענען דעמאָלט געווען ממש פאַרכישופט פון די „לאָזונגען" און עס איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אַן אונטערדריקט פאָלק קלאַמערט זיך תמיד אין גרויסע האָפענונגען, הגם מיר יידן האָבן געהאט אַזויפיל מאָל געלעגנהייטן זיך צו איבערצייגן, אַז האָפענונגען פאַרוואַנדלען זיך אין אילוזיעס.

אונדזער פאַרטרעטער, דר. יהושע טאָן, איז געפאָרן קיין פּאַריז אויפצוהויבן אויך די שטים פון דעם נאַציאָנאַלן קאָמיטעט פון דער לאַנד־אַרגאַניזאַציע פון מערב־גאַליציע בראש, אין דעם אַרקעסטער פון יידישער אייניקייט אַרום ווערסאַיל, ווייל געשטאַנען זענען מיר דאָך אין געווארט, א ר ו ם וועלט, און נישט א י ן וועלט. דער פראָגראַם, וועלכן דער לאַנדעס־פאַרבאַנד צוזאַמען מיט פאַרטרעטער פון אַנ־

דערע אַרגאַניזאַציעס האָט צוגעגרייט, האָט ממש אַרומגענומען אַלע האָפּ־נונגען פון דער יידישער מינדערהייט אין פּוילן. איך דערמאָן מיך, אַז מיר האָבן דעמאָלט געהאַט אַ שטאַרקן וויכוח וועגן אייַן פונקט, וועלכער סימבאָליזירט ווי שטאַרק עס זענען געווען אונדזערע האָפענונגען צו יע־נער צייט. מיר האָבן דעבאַטירט וועגן דעם צי מיר זאָלן פאַרלאָזן די גלייכבאַרעכטיקונג פון דער יידישער שפּראַך אין די פּוילישע געריכטן. דער מינדערהייטן־אָפּמאַך איז באמת באַשלאָסן געוואָרן אין וואַר־סאַיל. פּוילן האָט אים אונטערגעשריבן. אַ רייַע פון זייַנע פאַראַגראַפן זענען אָפּילו אַריין אין דער ערשטער פּוילישער קאָנסטיטוציע און אַזוי אַרום האָט זיך דאָס רעכט פאַר די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן געשטיצט נישט נאָר אויף אַן אינטערנאַציאָנאַלן אָפּמאַך, נאָר אויך אויף דער פּוילי־שער קאָנסטיטוציע גופא. איך וועל מיך נאָך אומקערן צו דעם דאָזיקן ענין שפּעטער, אָבער דאָ וויל איך שוין דערמאָנען, אַז אין שייכות מיט די אַזוי גערופענע „אומרוען", וואָס האָבן „באַלויכטן" דעם אָנהייב פון פּוילנס אומאָפּהענגיקייט, איז אויף דעם פאַרלאַנג פון איגנאַצי פּאַדע־רעווסקי, געקומען קיין פּוילן הענרי מאָרגענטאָו דער עלטערער, אויסצו־פאָרשן די געשעענישן און ער איז אויך געווען אין קראָקע. אַ דעלעגאַציע פון יידישע פּאַרטייען איז פון אים אויפגענומען געוואָרן אין דעם אויפ־נאָם־זאָל פון האָטעל „סאַסקי", אויף דער סלאַווקאָווקאָ גאַס.

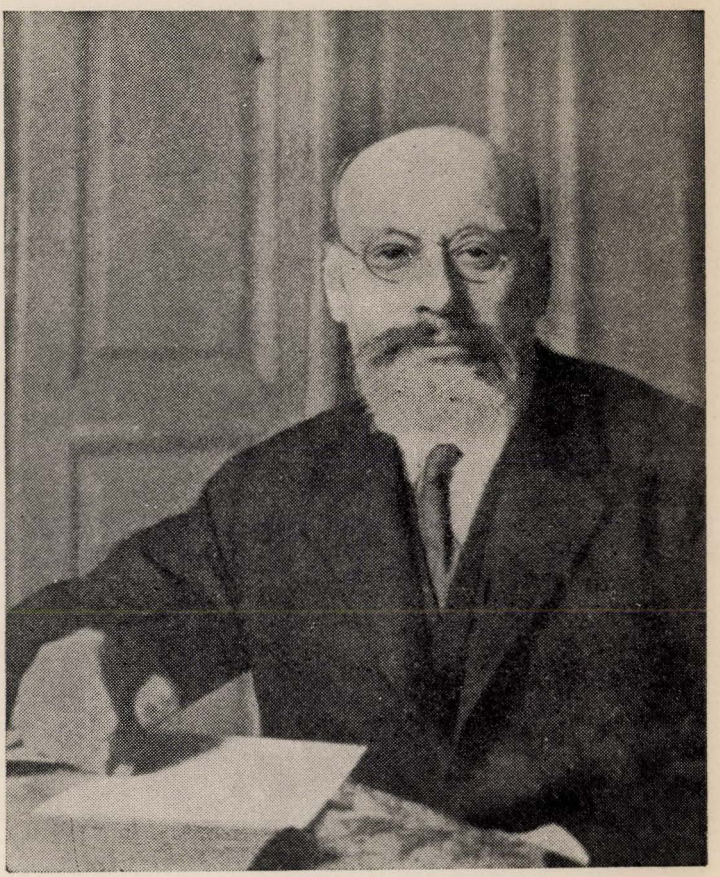
אין נאָמען פון דער דעלעגאַציע האָט גערעדט אונדזער האָרציקער דר. ווילהעלם בערקעלהאָמער ז"ל, און איך דערמאָן מיך אַ סצענע, וועלכע איז מיר קיינמאָל נישט אַרויס פונעם זכרון. וועג דר. בערקעלהאָמער האָט אָנגעהויבן זיין רעדע, האָט אים מאָרגענטאָו איבערגעריסן מיט די וואָר־טער: „אויב איר ווילט האַלטן אַ רעדע, מוזט איר פאַר דעם א ו י פ נ א ם־ז א ל — א ל י י ן ב א צ א ל ן!

הלוואי וואָלט הענרי מאָרגענטאָו בכלל נישט געווען געקומען קיין פּוילן! מיר האָבן געהאט נאָר צרות פון זיין מינדערוועדטיקייטס־קאָמ־פּלעקס אַלס ייִד.

פּאַדערעווסקי און דמאָווסקי, ווייזט אויס, האָבן גוט געוווסט וועמען זיי האָבן געבעטן צו שפּילן לויט פּאַדערעווסקיס נאָטן. אַ סך מער נחת

האָבן מיר שפּעטער געהאט אין אַמעריקע פון מאָרגענטאָוס זון, אויך העגרי מאָרגענטאָו, דער יונגער.

אָט פונעם וואַלד פון טאָג־טעגלעכע זאָרגן ביי דער שוועל פון דער נייער תקופה האָב איך דאָ דערמאָנט די דריי וויכטיקסטע ענינים. נאָך דעם ווי אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט ביי זיך מער אָדער ווייניקער גובר געווען די ערשטע שוועריקייטן אין אַלע דריי פראַגן, איז ער איבער־געגאַנגען צום טאָג־טעגלעכן לעבן אין אַ נייער תקופה. איך וועל פּרווון דאָ פון מיין זכרון און נאָר מיט ווייניקע דאָקומענטאַרע קוואַלן, צו באַ־שרייבן די דאָזיקע תקופה.

ד״ר יהושע טאָן

ערשטער טייל

די טעטיקייט אין אונדזער ווינקל

אונדזער פרעוידענט און אונדזערע זעקס פאַרזיצערס פון דער עקזעקוטיוו

די אַלגעמיין־ציוניסטישע באַוועגונג אין קראַקע און אין דער פראָווינץ, איז גיך געוואָרן דער חוט־השדרה פון דער ציוניסטישער באַוועגונג בכלל אין אונדזער טייל פון פוילן. די סיבות דערפון זענען גענוג סאָציאַלע. די גרעסטע טייל פון דער יידישער געזעלשאַפט איז געווען אַ בירגערלעכע און דערפאַר איז די אַלגעמיין־ציוניסטישע באַוועגונג בטבע געווען דער נאַטירלעכער צענטער פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. די גאַנצע צייט פון די דאָזיקע צוואַנציק יאָר איז אַזוי געבליבן. די זאָנדער־פאַרבאַנדן, די פועלי־ציון, התאחדות, מזרחי, דער השומר הצעיר און די רעוויזיאָניסטישע פאַרטיי זענען געבליבן אַלע צוזאַמען אַ מינדערהייט אין פאַרגלייך צו דער ציוניסטישער לאַנד־ארגאַניזאַציע. זיי האָבן געשפילט זייער קאַנסטרוקטיוו ראָלע, אָבער אין זייער באַגרענעצטן שטח. דעם שטעמפל אויף דער ציוניסטישער באַוועגונג האָט אַרויפגעלייגט דער לאַנד־עס־פאַרבאַנד. און די זאָנדער־פאַרבאַנדן האָבן דאָס אויך אָנגערקענט. נישט תמיד מיט שמחה, אָבער תמיד אין צוזאַמענאַרבעט, ווער מער, ווער ווייניקער, מיט דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד.

די אַלגעמיין־ציוניסטישע באַוועגונג אין מערב־גאַליציע און אויך אין שלעזיע און במשך אַ קורצער צייט אויך אין דעם טייל פון דעם טשעכאָסלאָוואַקישן שלעזיע, וואָס האָט געהייסן זאָאָלזשיע (אַ קלייניער טייך „אָלזא" האָט אָפגעטיילט דעם טייל פון דער שטאָט ציעשין, וואָס האָט געהערט צו פוילן און דעם טייל פון ציעשין, וואָס האָט געהערט צו טשעכאָסלאָוואַקיע). די אויסבריטערונג־מעגלעכקייט און דער רעזערוואַר פון טעטיקייט פאַר דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געווען נאַטירלעך באַגרענעצט. אָבער דער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט כמעט אין גאַנצן אויסגעשעפט דעם דאָזיקן רעזערוואַר. די צאָל פון לאָקאַלע קאָמיטעטן אויף דעם קליינעם שטח פון מערב־גאַליציע און שלעזיע צוזאַמען מיט די גאָר קליי־

נע ערטער (דערפער אייגעשלאָסן), ווו עס זענען געווען עטאַבלירט נאָר פּאַרטרויאונגס־מענער, האָט דערגרייכט אַרום 180. איך וויל זיי דאָ, ראשית כל אָפּגעבן אַ קאַלעקטיוון שבח און זייערדיק איינער פון יענע, וואָס האָבן אַזוי אָפט באַזוכט די דאָזיקע ערטער אין דער פּראָווינץ, זע איך היינט פּאַר מיר כמעט אַלע, ווי זיי וואָלטן געאָטעמט און געלעבט. זיי זענען אָבער נישט מער דאָ פּאַר אונדז יידן. די פּינאַנציעלע התחייבותן, אין צאָלן דעם פּאַרטיי־שטייער פּאַר דער צענטראַלע אין קראָקע איז געווען אַ סך מאָל הינטערשטעליק ווי כמעט תמיד די ווירקלעכקייט אין פּאַרגלייך מיט אַ פּלאַן, אָבער טראָצדעם האָט אונדזער לאַנד־אַרגאַניזאַציע באַזירט איר פּינאַנציעלן באַשטאַנד אויף אַ רעגלמעסיקן בודזשעט.

יאָר־אויס, יאָר־איין זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן לאַנד־קאָנפערענצן. דאָס איז געווען אַ יום־טוב פּאַר אונדזער אַרגאַניזאַציע. מיר האָבן זיך כמעט געפירט ווי אַ קליינער קאָנגרעס, און מיר האָבן געהאט די אַמביציע צו זיין אַ קליינער קאָנגרעס. דער פּרעזידענט פון דער באַוועגונג איז כמעט אָן איבעררייסן, ביז צום יאָר 1936, געווען דר. י ה ו ש ע ט א ן. אין אַ באַשיידענעם גוף האָט געעסטעט אַ שטאַרקער גייסט. איך קאָן עד־היום נישט פאַרשטיין פון וואַנען דר. טאָן האָט געגומען דעם פיזישן כוח און דעם ווילן גובר צו זיין זיין שטענדיקע, כראָנישע קראַנקייט, און צו זיין טעטיק ווי ווען ער וואָלט געווען דער געזונטסטער מענטש.

דער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געהאט אָן עקזעקוטיווע, וואָס איז געווילט געוואָרן דורך דער לאַנד־קאָנפערענץ. מיר האָבן געהאט אָן אמתן רעספּעקט פאַר דעמאָקראַטיע און עס איז ביי אונדז געווען אָן אמתדיקע דעמאָקראַטיע. די עקזעקוטיווע איז געפירט געוואָרן דורך אַ פּאַרטיצער און זי איז געווען איינגעטיילט אין רעסאָרטן פון אַרבעט ווי אַ רעגירונג אין מיניסטעריומס. אַלע וויכטיקע סעקטאָרן פון דעם ווירירנדיקן יידישן לעבן פון יענער צייט און פון דעם ציוניסטישן לעבן בפרט האָבן געהאט אירע „מיניסטאָרן" — די פּאַרטיצערס פון די אָפּטיילונגען. איך וואָלט גערן דאָ דערמאָנט די נעמען פון אָט די פּאַרדינסטפולע פּאַראַנטוואָרטלעכע טוער, במשך פון די 20 יאָר, אָבער איך וועל נאָר אויסרעכענען די נעמען פון די פּאַרטיצערס פון דער עקזעקוטיווע במשך פון די 20 יאָר

און די נעמען פון די געגנערַאל־סעקרעטאַרן, וועלכע האָבן געטראָגן אויף זיך דעם עול פון דער אַרבעט.

זאָלן זיי נישט פאַרגעסן וועלן.

איך קער מיך אום צו דעם פֿרעזידענט פון אונדזער אַרגאַניזאַציע, דר. י ה ו ש ע ט א ן, וועמען די השגחה האָט דערלויבט אַוועקצוגיין פון אונדזער וועלט אין יאָר 1936, פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה. עס איז אַ חסד פאַר אים, וואָס ער האָט נישט געזען די שרעקלעכסטע טראַגעדיע אין אונדזער געשיכטע. דר. טאָן איז געווען אַ גאָר וויכטיקער רעפֿרעזענטאַנט פון אונדזער אַרגאַניזאַציע. אַ שאַרפער מוח, אַ פּיקח. אַ גלענצנדיקער רעדנער. ער האָט געקאָנט פאַרוואַנדלען די געפֿילן ביי די מאַסן אין התלהבות. מיט אַ לייכטן וויץ, מיט באַפליגלטע אַנעקדאָטן, מיט זיין גרויסן יידישן און אַלגעמיינעם וויסן און צייטנווייז דורך זיין סאַרקאַזם, וועלכער האָט געקאָנט זיין ווי אַ בייטש. אַ גענייטער פאָליטיקער, געמעסיקט כלפי פּנים און זייער מוטיק כלפי חוץ, און וואָס מענטשן האָבן דאָס נישט תמיד געוווסט, האָט ער געהאט דעם שם פון אַן אָפּאָרטוניסט, אָבער זיינע רעדעס אינעם סיים זענען אָפט געווען מוטיקע און זיינע אונטערהאַנדלונגען מיט דער רעגירונג האָבן אָפט אַרויסגערוקט ראַדיקאַלע פאַדערונגען אין פאַרגלייך מיט אַנדערע פאָליטיקער, וואָס זענען כלפי פּנים געווען זייער ראַדיקאַל און זענען געווען זייער געמעסיקט אין דער דלד אמות פון דעם אונטערהאַנדלונג־סאַלאָן מיט דער רעגירונג. אַן ערשט־קלאַסיקער זשורנאַליסט אין יידיש, העברעיש, דייטש און פויליש. אומפֿאַרגעסלעך זענען געבליבן אין מיין זכרון זייע דרשות אַלס ראָבינער אינעם טעמפּל פון קראָקע. מען איז אָפט געשטאַנען אויף די שפּיץ פינגער, כדי אים צו הערן. נביאותדיקער כעס איז אָפטמאָל געפֿאָלן איבער די קעפּ פון די אַסימילאַטאָרן, וואָס זענען געווען די באַלעבאָטים פונעם טעמפּל. פאַר דער יוגנט איז ער געווען דער וועקער. אין דערמאָן זיך אַ מאָמענט בעת אייניער פון זיינע גרויסע דרשות. ער האָט זיך געווענדט צו אַ טייל פון דער יידישער יוגנט, אויסרופנדיק מיט אַ דורכדרינגלעכער שטים: „די גאָלדענע יוגנט, אָבער נישט ווייל זי איז פון גאָלד, נאָר ווייל זי האָט גאָלד".

קליין אין וווקס, איז ער אָבער אויסגעוואַקסן בעת זיינע רעדעס צום

פאַלק ביי אונדזערע לאַנד־קאַנפערענצן און אין דעם טעמפּל פון קראַקע.

אין די ערשטע יאָרן נאָך דער אַנטשטייאונג פון פוילן, איז פאַרוי־צער פון דער עקזעקוטיווע געווען דר. ש מ ו א ל וו א ר ה א פ ט י ק.

דר. שמואל וואַרהאפטיק איז געווען דער באַלעבאַטישער טיפּ פון אַ ציוניסטישן מנהיג. ער איז דורך זיין אָמט אויסגעוואַקסן צו זיין אַ מנהיג. ער האָט עס נישט מיטגעבראַכט מיט זיך פון זיין סביבה. אַ שטאַרק־גע־בויטע געשטאַלט האָט ער זיך פאַמעלעך באַוועגט סיי אין טעגלעכן לעבן, סיי אין זיין פאָליטישן טעמפּאָ. ער איז געווען איבערגעגעבן צו דער באַ־וועגונג מיט האַרץ און מוח. אַוועקגעגעבן אַ סך צייט פאַר דער באַוועגונג, אָפטמאָל מקריב געווען די אינטערעסן פון זיין אַדוואָקאַטור־קאַנצעלאַריע, כדי צו שטאַרקן ציוניזם אין אונדזער געגנט. ער איז געשטאַרבן לאַנג פאַר דעם צווייטן וועלטקריג. אַן אמתדיקער טרויער האָט אונדז אַרומגענומען, וועָן מיר זענען, מיט געבויגענע קעפּ, געגאַנגען הינטער זיין ארון דורך דער היסטאָרישער גראַדסקאַ גאַס צו דעם יידישן בית־עולם.

א גאָר אַן אַנדערער מענטש איז געווען דער שפּעטערדיקער פאַרוי־צער פון אונדזער עקזעקוטיווע, דר. י ה ו ד ה צ י מ ע ר מ אַ ן. א פראַקטישער געניטער יוריסט, האָט ער אויך אין דער צייט פון זיין פאַר־זיצערשאַפט פון אונדזער עקזעקוטיווע קאַנצענטרירט זייַנע זאָרגן און חושים אַרום פראַקטישע פראָבלעמען פון ציוניסטישער טעטיקייט. זאָכ־לעך אין זייַנע רעדעס, באַזונדערס פאַראינטערעסירט אין די ענינים פון ווירטשאַפטלעכע פראַגן פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און פון ענינים פון אונדזער טאָג־צייטונג „נאָווי דזיענ׳ק". אויך ער האָט געגעבן אונ־דזער לאַנדעס־פאַרבאַנד דאָס בעסטע וואָס ער האָט פאַרמאָגט. ער איז געפאַלן אַ קרבן פון היטלערן, צוזאַמען מיט זיין פרוי און טאָכטער. זיין זון לעבט אין מדינת ישראל.

דר. ש מ ע ו ן פ ע ל ד ב ל ו ם געהערט זיכער צו די גלענצ־דיקסטע געשטאַלטן אין דער גאַלעריע פון אונדזערע ציוניסטישע פירער. אייגער פון די ענינטסטע און באַקאַנטסטע יוריסטן. אַ פלאַם־פייערדיקער רעדנער. דורך זיין אמתדיק אַראָטאָרישער קונסט איז ער געוואָרן דער אינספּיראַטאָר פון ציוניזם צווישן דער יוגנט. באַוואָפנט מיט אַ נישט געווייגטלעכער חכמה און אַ רעאַליסטישן אָפּטימיזם. דאָס האָט אים דער־

הויבן צו זיין דער קלאָסישער פאַרמיטלער צווישן די קעמפנדיקע צדדים. זיכער דער נאָענטסטער צו דר. יהושע טאָן און אַמשטאַרקסטן געליבט און געשעצט פון דר. יהושע טאָן, פון אונדזער יוגנט, פון דעם כלל און אַפילו פון אונדזערע פאָליטישע קעגנער. ער איז געווען אין מערב־גאַליציע אייגער פון די פאָפולעַרסטע פירער און האָט אויך געשפילט אַ וואָגיקע ראָלע אין דעם קאַמף פאַר פאַרייניקונג פון אַלגעמיינעם ציוניזם סיי אין פוילן סיי אין דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציונישטן. אַ גוטער גורל האָט אים דערלויבט צו לעבן אין מדינת ישראל צוזאַמען מיט זיין פרוי און זיינע צוויי זין זינט 1940, ווו ער איז געשטאַרבן געשעצט דורך טויזנטער מענטשן, אינעם יאָר 1956. אייגער פון זיינע זין פאַרנעמט אַ הויכן מיליטעריש־דיפלאָמאַטישן פאָסטן און אַ צווייטער איז געווען אַ דאָקטאָר אין דער ישראל־אַרמיי.

דר. חיים הילפשטיין איז געווען אַ דאָקטאָר פון בארוף. עס וועט נישט זיין קיין גרויסע צו זאָגן, אַז דר. חיים הילפשטיין איז געווען אַ וואַנדערנדיקע כראָניק פון אונדזער באַוועגונג אין מערב־גאַליציע. אַבער נישט נאָר דאָס. ער איז געווען דאָס וואַכיקע אויג פון דער באַוועגונג. זיין האַנט האָט זיך געלאָזט פילן אין יעדן וויינקל פון אונדזער טעטיקייט. עס איז באמת נישט געווען קיין אינסטיטוציע אין אונדזער אַרגאַניזאַציע, אין וועלכער עס האָט זיך נישט געלאָזט פילן די אַקטיוויטעט פון חיים הילפשטיין. די העברעישע שולע, וואָס איז אַנטשטאַנען דורך דער איניציאַטיוו פון שלמה לעזער ז"ל, איז אויסגעוואַקסן צו אַן אימפאָזאַנטער קולטור־פעסטונג אונטער הילפשטיינס שטויסקראָפט. דער בנין פון „נאָווי דזשיענק", די באַנק פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע און די געזעלשאַפט פאַר פיזישער דערציאונג, וואָס איז אַנטשטאַנען דורך דער איניציאַטיוו פון זיגמונט האָכוואַלד, זענען תמיד געווען אונטערן שטאַרקן אייגפלוס פון דר. חיים הילפשטיין. אַחוץ דעם איז ער געווען די פאַרקערפערונג פון אייביקער אומצופרידנקייט. מען האָט צייטנווייז באהבה און צייטנווייז מיט אַ שמייכל אָנגענומען זיין קריטיק, אָבער מען האָט געוווסט, אַז פון הילפשטיינען קאָן מען אויך אָננעמען אַן אומגערעכטע קריטיק. נאָר א שווערער צייט בעת דעם קריג איז אַ קאָנצענטראַציע־לאָגער אין פלאשווו, לעבן קראָקע, און שפּעטער אין ברונע־

נעץ, אין מערן, האָט ער צום גליק, צוזאַמען מיט זיין פרוי נאָכן וועלט־קריג געפונען אַ בכבודיקן מקום מנוחה אין מדינת ישראל, פאַר וועלכער ער האָט אָפגעגעבן אַזויפיל צייט און ענערגיע אין זיין לעבן. ביידע זיינען דאָרט געשטאָרבן.

ל ע א ן ס א ל פ ע ט ע ר איז געווען אַ גאָר אַנדער טיפ מענטש. אַן אַפּטייקער פון באַרוף איז ער געווען דער היפוך פון דעם שם, וואָס האָט זיך צוגעטשעפּעט צו די אַפּטייקערס אין אונדזער סביבה. קלוג, אויסגעהאַלטן, ענערגיש, איבערגעגעבן אין פאַרעקשנט אין זיינע איבער־צייגונגען. געשטאַמט האָט ער פון דעם שטעטל מיעליק, אָבער זיין גאַנצע ציוניסטישע טעטיקייט סיי אַלס פאָרזיצער פונעם פאַלעסטינע־אַמט און סיי אַלס פאָרזיצער פון דער עקזעקוטיווע האָט ער אַנטוויקלט אין קראַקע, באַזונדערס אויף דעם אַרגאַניזאַטאָרישן געביט, אויף דעם געביט פון דער יוגנט־באַוועגונג און אויף אַלע יענע שטחים, וואָס האָבן געהאט אַ שייכות מיט דער צוגרייטונג פון דער יוגנט פאַר ארץ־ישראל. זיין קאָמפּראָמיסלאָזיקייט האָט אים נישט פאַרשאַפט בלויז פריינט. שטאַרק אין זיין צוגאַנג צו טאָג־טעגלעכע התחייבותן, האָט ער פאַרנומען אַ שטאַרקע פאָזיציע אין אונדזער ציוניסטישן לעבן. אויך ער האָט דורכגעמאַכט שווערע צייטן אין די היטלעריש קאָנצענטראַציע־לאַגערן, צוזאַמען מיט דר. הילפשטיין און האָט דאָן, נאָכן קריג, געשפילט אַ וויכטיקע ראָלע אין משך פון אַ קורצער צייט אין דער ציוניסטישער טעטיקייט נאָך דער מלחמה אין פוילן. ער איז עולה געווען קיין מדינת ישראל. ער לעבט איצט אין תל־אביב.

אַ ריי פון יאָרן איז דער שרייבער פון דידאָזיקע זכרונות געווען פאָרזיצער פון דער לאַנד־אָרגאַניזאַציע.

דאָס איז די גאַלעריע פון די זעקס פאָרזיצערס פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד במשך פון 20 יאָר. מאַנכע פון זיי, ווי פעלדבלום, וואר־האַפטיק, צימערמאַן און הילפשטיין האָבן אויך פאַר דעם דאָזיקן פעריאָד געשפילט פירנדיקע ראָלעס אין דעם פריערדיקן אַזוי געוויינעם דיסט־ריקט־קאָמיטעט פון מערב־גאַליציע אין דער עסטרייכישער צייט.

די גאַלעריע, וואָס איך האָב דאָ קורץ געשילדערט, איז געווען אַ קאָלירפולע. יעדער פון אַ באַזונדערן מין פון אַ געזעלשאַפטלעכן טוער;

ኢትዮጵያዊ ገጣሚ ጳውሎስ ኞኞ

ኢትዮጵያዊ ገጣሚ ወርቁ ገብረ ሥላሴ

יעדער מיט אַ באַזונדערער ליבע צו אייניקע פון די ציוניסטישע געביטן פון אונדזער טעטיקייט. אָבער וועז מיר סומירן די טעטיקייט פון דער דאָזיקער גאַלעריע, וועלן מיר געפינען אַן אויפקלערונג פאַר וואָס דער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין מערב־גאַליציע האָט במשך פון די 20 יאָר זיך פאַרנומען מיט אַלע געביטן פון ציוניסטישער און יידישער טעטיקייט. און צו די דאָזיקע געביטן וועל איך מיך איצט אומקערן.

וויל איך דאָ דערמאָנען כאָטש מיט עטלעכע ווערטער די געזעראַל־סעקרעטאַרן פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, וואָס האָבן אין דעם פעריאָד פון 1919 ביז 1939 געטאָן די טאָג־טעגלעכע אַרבעט, אָן וועלכער קיין שום לייטונג, קיין שום פאַרזיצער פון דער עקזעקוטיוו וואָלט נישט געקאָנט פאַרווירקלעכן זיינע פלענער. מען פאַרגעסט געווײנלעך וועגן די דאָזיקע סעקרעטאַרן און דערפאַר וויל איך זיי דערמאָנען.

ראשית כל אונדזער גוטן איבערגעבענעם חבר א. קאַפּלאָוויטש. רואיק, אַ ביסל סאַרקאַסטיש, נאָר אינטעליגענט און מיט אַטראַפן פון פילאָזאָפישן ביטול צו דעם אופן, ווי אַזוי מנהיגים דראַמאַטיזירן מאַנכעמאָל ענינים, וועז זיי פאַרלירן די פערספעקטיוו פון דער צייט צו זיי. קאַפּלאָוויטש איז נאָך דער מלחמה געווען אײנער פון די זיילן פון פּעטער בערגזאָנס אַריגינעלער, אומרואיקער באַוועגונג פון דער „העברעישער נאַציע" אין ניו־יאָרק. קאַפּלאָוויטש לעבט איצט אין ניו־יאָרק ווייט פון זיין שטורעם־פעריאָד.

דר. ר. פּעלדשוו (ר. בן־שם — היינט אין מדינת ישראל), דער היפוך פון קאַפּלאָוויטש. אומרואיק, געהאַט אַ סך דיכטער־רישע געדאַנקען, אָבער ער איז אויך געווען אַ דיכטער אין דער אמתן. נאָענט צום רעוויזיאָניזם, אומדיסציפלינירט, מיט אַ ברויזנדיקן טעמפּעראַמענט ווי אַ ווינט. אַ סך געטאָן און אַ ביסל צעשטערט, ווי אָפטמאָל אַ ווינט. ער האָט געשאַפן דעם השומר הטהור. די אַרגאַניזאַציע איז דער־פון נישט ניצול געווארן, אָבער עס איז פאַרט געווען אַ ראַדיקאַלער אויפטו.

אברהם האפשטיין, דער בעסטער אַדמיניסטראַטאָר צווישן די געזעראַל־סעקרעטאַרן פון דער תקופה. ער האָט געזאָרגט וועגן דעם קלענסטן ווינקל פון אונדזער לאַנד־אַרגאַניזאַציע, איבערגעבן ביז

גאָר, לאַנגע יאָרן געדינט דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד מיט זיין גאַנצער נשמה. דערמאָרדעט געוואָרן דורך היטלערן מיט זיין פרוי און קינד.

דר. ע ק י ב א ק א ה א נ ע. געווען דער סעקרעטאָר אין דער לעצטער תקופה פאָר דער מלחמה. אין מיינע געדאַנקען איז ער געבליבן „מיין סעקרעטאָר", ווייל איך בין אין אָט דער לעצטער תקופה געשטאַנען בראש פון דער עקזעקוטיוו. עס איז אויף דר. קאַהאַנע און מיין גוטן פריינט לעאָן סאַלפעטער, וואָס איז אַליין געווען, ווי איך האָב אויבן דערמאָנט, פאָרזיצער פון דער עקזעקוטיוו און וויצע־פאָרזיצער אין דער לעצטער עקזעקוטיוו, געפאַלן די לאַסט דורכצופירן אין קראָקע די וואַלן צום סיים מיט א פולן נצחון אין א זייער קאָמפליצירטער און שווערער צייט, אין יאָר 1938. עקיבא קאַהאַנע איז געווען אַן אויסגעהאלטענע נאַטור מיט א סך ענערגיע און א קאָנסטרוקטיווער נערוועזיטעט. זיין ענערגיע האָט אים שפּעטער, נאָך דער מלחמה, דערפירט צו גאָר פאָר־אַנטוואָרטלעכע פאַזיציעס אין דעם „דזשאָינט דיסטריביושאַן קאָמיטע", אין וועלכע ער פאָרנעמט אויך היינט א וויכטיקן פלאַץ אין פאַריז.

דאָס כאַראַקטעריסטישע, וואָס איך וויל דאָ אונטערשטרייכן, איז, אַז די אַלע ענערגיאַל־סעקרעטאַרן פון אונדזער אַרגאַניזאַציע האָבן זייער טעטיקייט נישט באַטראַכט ווי פראָפעסיאָנעלע באַאַמטע, הגם זיי זענען עס געווען. א טיפע ציוניסטישע אחריות איז געווען די טרייבקראָפט פון זייער אָפטמאָל שווערער אויפגאַבע.

איך האָב שוין פריער דערמאָנט, אַז אויך דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות איז אין דער איבערגאַנגס־צייט נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, געווען ענערגאַל־סעקרעטאַר פון דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד. עס איז גאָר נישט געווען קיין לייכטע אויפגאַבע, אויפצובויען נייע פאָזיציעס אין גאָר נייע און אָנגעשטרענגטע פּאָליטישע באַדינגונגען.

און איצט וועלן איך מיך צו די אינערלעכע טעטיקייטן אינערהאַלב פון דעם שטח פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד.

דאָס ברויזנדיקע לעבן אין אונדזערע קרייזשטעט און אין אונדזערע שטעטלעך

איך האָב שוין אויבן דערמאָנט מיט עטלעכע וועדטער די אַרבעט אין דעם איבערגאַנגס־פעריאָד. עס וואָלט געווען דאָס בעסטע צונויפצוזאַמלען כראָנאָלאָגיש די טעטיקייטן פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד במשך פון די איבער צוואַנציק יאָר. אָבער דאָס איז נישט מעגלעך און אָחוץ דעם וואָלט עס היינט פון דער רעטראָספעקציע אין אַ צייט, וועז דער באָדן ברענט ווידער אונטער אונדזערע פיס און דער הימל וועדט ווידער פאַרוואָלקנט איבער אונדזערע קעפ, געווען גאָר לאַנגווייליק. אפשר וועט אַמאָל אַ סטודענט פון דער העברעישער אוניווערסיטעט זיך נעמען די מי און שרייבן אַ מאָנאָגראַפיע וועגן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אפשר וועלן אַנדערע סטודענטן שרייבן מאָנאָגראַפיעס וועגן די צענדליקער אַנדערע לאַנדעס־פאַרבאַנדן פון דער אויסגעשפרייטער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע. דאָ וויל איך נאָר איבערגעבן אַ סך־הכל פון דער אויפבוי־אַרבעט במשך פון די צוואַנציק יאָר.

דער ערשטער לאַנד־צוזאַמענפאָר איז אָפּגעהאַלטן געווארן אין יאָר 1921, נאָך אַ גאַנצער ריי פון קלענערע באָראָטונגען. און דאָן איז יאָר־אויס, יאָר־אײַן, אָפּגעהאַלטן געווארן אַ לאַנד־קאָנפערענץ, אָפטמאָל מיט אַ סך מער ווי צוויי הונדערט דעלעגאַטן. אוודאי האָבן מיר געהאט אַ קאָנסטיטוציע, ווי געשיקט זיך. און ווי עדנסט האָבן מיר געגומען די קאָנסטיטוציע מיט דער גאַנצער וואַל־אָרדענונג. מיר האָבן זייער גוט אַכטונג געגעבן, אַז דער דעלעגאַט פונעם פאָלק זאָל באמת זיין אַ דעלעגאַט פונעם פאָלק. אין אונדזער קליינעם ווינקל האָבן מיר עס געבראַכט דערצו, אַז אונדזערע לאָקאָלע קאָמיטעטן און אָרגאַניזאַטאָרישע קעמער־לעך זענען געווען אויסגעשפרייט איבער דעם גאַנצן געביט, ביז יאָראָס־לאָוו איינגעשלאָסן, אַזוי ווייט, אַז אין איינעם פון אונדזערע באָריכטן האָבן מיר געקאָנט מיט שטאָלץ פעסטשטעלן, אַז מיר האָבן דערגרייכט די גרענעץ פון אויסגעשפּטקייט.

די לאַנד־קאָנפערענצן זענען געווען אַ מין מיקראָקאָסמאָס אין דעם ציוניסטישן וועלט־מיקראָקאָסמאָס. אָחוץ די דאָזיקע לאַנד־קאָנפערענצן,

האָט דער מעכאַניזם פון דער אַרגאַניזאַציע געאַרבעט דורך אַ צענטראַל־ראַט, וואָס איז זיך צונויפגעקומען נישט זעלטן און דורך אַ פּאַרטיי־ראַט, וואָס איז צונויפגערופן געוואָרן זעלטענער. אַ שטענדיקע פּאָליטישע קאָמיסיע האָט געוואָכט איבער די פּאָליטישע זאַרגן, וועלכע האָבן באַווירקט אונדזער לעבן אין דער צייט פון וואַקסנדיקן אַנטיסעמיטיזם. מיר וועלן דאָן שפּעטער זען, אַז אַחוץ דעם האָט כמעט יעדער וויכטיקער ענין אין אנדזער טעטיקייט געהאט אַ באַזונדערע קאָמיסיע און אין דער יוגנט־אַפּטיילונג איז אַפילו געווען אַ באַזונדערע סוב־קאָמיסיע פּאַר אַרטאַדאָק־סישער יוגנט און פּאַר ציוניסטישער באַוועגונג צווישן מיידלעך. בקיצור, דער סיסטעם פון צענטראַליזירטער דיפערענציאַציע איז געווען דער, אַזוי צו זאָגן, וויסנשאַפּטלעכער סיסטעם, אויף וועלכן אונדזער אַרגאַניזאַציע האָט זיך געשטיצט. און, נישט נאָר דאָס! — מיר האָבן איינגעפירט וויאַ אַ שטענדיקע אינסטיטוציע, אין דעם קלייענט ווינקל אונדזערן, קרייז־קאָמיטעטן און קרייז־צוזאַמענפאָרן, כדי די קליינע טאָג־טעגלעכע ענינים, וואָס זענען אַזוי וויכטיק, זאָלן באַהאַנדלט ווערן דורך אַרטיקע מנהיגים, מיט אַ קלענערן האָריזאָנט. אָבער סוף כל סוף באַשטייט דאָך דער כלל פון פּרטים! אַזעלכע קרייז־קאָמיטעטן זענען געווען אין טאָרנאָוו, זשעזשאָוו, יאַראָסלאָוו, יאַסלאָ, ביעלסקאָ, קאַטאָוויץ, שפּעטער אויך אין כשאַנאָוו און אפשר אויך אין אַנדערע ערטער, וואָס איך געדענק נישט. אַדאַנק דעם דאָזיקן אַפּאַראַט איז עס מעגלעך געווארן אין דער אמתן אויסצושעפּן אַלע טאַפּאָגראַפישע מעגלעכקייטן. עס איז געווען אַ מוסטער־אַרגאַניזאַציע.

איך וואָלט זייער גערן דאָ אָפּגעדרוקט כאָטש איין באַריכט פון דער עקזעקוטיווע, וואָס איז צוגעשטעלט געוואָרן צו אַ לאַנד־קאָנפערענץ, אייניגעם פון די צוואַנציק באַריכטן. איך בין באמת שטאָלץ, לייענענדיק אייניקע פון די דאָזיקע באַריכטן, היינט אין יאָר 1956, דאָ אין ניו־יאָרק, צייטנווייז האָט אַ באַריכט אַרומגענומען מער ווי צוואַנציק זייטן, מיט אַ סך ביילאָגעס, מיט באַזונדערע באַריכטן פון דער געזעלשאַפט „תרבות״, פון דער פרויען־אַרגאַניזאַציע „וויצא״, פון דער עזרת־החלוץ, פון דער ווירטשאַפּטלעכער אָפּטיילונג פון אונדזער עקזעקוטיווע, פון איר פּאָליטישער קאמיסיע, פון דער יוגנט־אָפּטיילונג, פון דעם פינאַנץ־דעסאַרט,

וואָס איז געשטאַנען אונטער דער לייטונג פון עמיל האָלענדער ביז אַראָפּ צו געוויע סטאַטיסטישע באַריכטן איבער דעם פּאַרטיי־שטייער פון אַלע מקומות. עס איז נאַטירלעך לייכטער אַרייַנצוגיין אין פּרטים אין אַן אַר־גאַניזאַציע פון אַ קלענערן שטח ווי אין אַ גרויסער לאַנד־אַרגאַניזאַציע, צום ביישפּיל, דאָ אין אַמעריקע, אַדער אַפילו אין דעם אַלטן קאָנגרעס־פוילן. אייניקע פון די באַריכטן ליגן דאָ איצט פאַר מיר און איך לייען די רשימה פון די קליינטשיקע ערטער, ווי איך וואָלט אַרומגעגאַנגען אויף אַ בית־עולם און גלעייענט מצבות. די רשימה פון די דוקלאס, פון די טשודעטס, וווהין עס איז צייטנווייז אַרײַנגעטראָגן געוואָרן דער ציוניס־טישער געדאַנק באמת איבער טאָלן און בערג. זיי זאָגן גאָרנישט די דאָ־זיקע נעמען דעם היינטיקן לעבן, אָבער זיי זענען געווען ווי די קערנדלעך אין אַ זאָק פון זאָמד. דאָס קערנדל וועגט זייער ווייניק, כמעט גאָרנישט און דער זאָק פון זאָמד, וואָס באַשטייט פון די קערנדלעך איז זייער שווער און וואָגיק. זאָלן די דאָזיקן צוויי נעמען זיין דאָ — לעת־עתה — דער סימבאָל פון אַלע קליינע ערטער, ווו עס האָט געקעמפט דער אומבאַקאַנ־טער ציוניסטישער סאָלדאַט, פון דער ציוניסטישער מחנה.

עס איז גאָרנישט לייכט געווען צו זיין אַ ציוניסט אין יענער צייט אין אַ סביבה וואָס איז אָפטמאָל געווען פיינטעטער, צוריקגעשטאַנען און אומטאָלעראַנט.

כאָטש אין אַ פאַר קורצע זאַצן וויל איך אָבער באַשרייבן יענע מקו־מות, ווו עס זענען געווען אונדזערע קריז־קאָמיטעטן. יאָ, קרייז־קאָמי־טעטן. אמתדיקע פעסטונגען פון ציוניסטישן רעיון. די איינטיילונג פון אונדזער שטח אין קרייז־קאָמיטעטן איז געווען אַ סימן פון אונדזער אַר־גאַניזאַטאָרישער גענויגטקייט.

ט א ר נ ע (טאַרנאָוו) — אָט ליגט פאַר מיר אַ כמעט טויזנט־זיי־טיקער באַנד, אַרויסגעגעבן איצט אין מדינת ישראל דורך דר. אברהם כאָמעט, דעם לאַנגיאָריקן ענערגישן פאָרזיצער פון דעם ציוניסטישן לאָ־קאַלן קאָמיטעט אין טאַרנע. אַן אמתדיקער מאָנומענט פאַר דער דאָזיקער הערלעכער ציוניסטישער שטאָט מיט דער גרויסער פוילישער טראַדיציע. איך בין אָפטמאָל אַהין געקומען. די פאַרהעלטנישמעסיק גרויסע יידישע קהילה איז תמיד געווען אין באַוועגונג. שולן און באַנקן און קאָאָפּעראַ־

טיוון. אַסימילאַטאַרן און חרדים, אַ מיליטאַנטע אגודה און אַ שטאַרקער „בונד״. ציוניסטישע פּאַרטייאישע ריוואַליטעטן און אַלצדינג צוזאַמען — אַ ברויזנדיקע יידישע קהילה! מען האָט זיך באמת ציוניסטיש אָנגעווא־רעמט זייענדק אין טאָרנע.

דער אומרואיקער גייסט, וואָס האָט געווען ציוניזם און געלעבט ציוניזם אַ גאַנץ יאָר, איז געווען דר. שמואל שפּאַן. כלל־אַרבעט און ציו־ניזם זענען געווען זיין עלעמענט. מיט דריי יאָר צוריק האָב איך אים געזען אין חיפה, ווו ער לעבט מיט זיינע קינדער, אָבער ליידער אָן זיין אומפאַרגעסלעכער בלומטשע, אָן אמתדיקע בלום. די נגידישקייט פון ציו־ניזם פון טאָרנע, דער שטאָט פון דר. אברהם זאלץ, וועלכן איך האָב שוין פריער דערמאָנט, איז געווען חיים נייגער. נייגער איז אָפטמאָל געווען דער פאָרזיצער פון אונדזערע לאַנד־קאָנפערענצן און דאָס איז געווען אַן אָנערקענונג פאַר זיין פאָזיציע. דר. אליהו טיש ז״ל, דער ליטעראַרישער שיינגייסט, דר. וואָלף שענקעל, דער געלאַסענער אַרגאַניזאַטאָר, לעאָפאָלד שינאגעל, דער חשובער רעפּרעזענטאַנט פון די ציוניסטישע ווירטשאַפט־ספערן, שווימען מיר איצט אויף אין זכרון. אויך אַנדערע ציוניסטישע גרופּעס האָבן געהאַט אין טאָרנע זייערע פעאיקע פירער. עס איז געווען באמת אַ פעכער פון מנהיגים, וואָס האָבן געקאָנט זיין דער שטאָלץ נישט נאָר פון טאָרנע.

ר י י ש ע (זשעשאָוו) — אַ גאָר אַן אַנדערער טיפּ פון אַ יידישער קהילה. נישט אָזוי ברויזנדיק ווי טאָרנע. מער עולם־הזהדיק, אָבער אויפ־געבויט אַ ריי פון הערלעכע סאָציאַלע אינסטיטוציעס. די ציוניסטישע אינ־טעליגענץ האָט דאָרט געהאַט אויסצוקעמפן אַ קאַמף קעגן אַ וואָגיקער פערזענלעכקייט פון דער אגודיסטישער באָוועגונג, הרב אָהרן לעווין, אַ דעפוטאַט פונעם סיים, אַ ייד אַ קלוגער, בכבודיקער און איינפלוסרייכער, אָבער נאָך מער איז אונדזערע פירער דאָרט אויסגעקומען צו קעמפן מיט אַ זייער פאַנאַטישן פליגל פון פרומע יידן — איך מיין, אַז ס׳איז כדאי צו דערמאָנען אין דעם צוזאַמענהאַנג די נעמען עקשטיין און זילבער — אָט דער צושטאַנד פון אַ שטענדיקן קאַמף (אַ פאָר אַסימילאַטאַרן האָבן אויך נישט נעפעלט) און איינער פון זיי איז אָפילו געווען גאָר אַן איינ־פלוסרייכער, וואָס האָט אונדז נישט איין מאָל פאַרביטערט דאָס לעבן,

האָט אויסגעשעפט גאָר אַ היפשן טייל פון דער ציוניסטישער ענערגיע דער אָריגינעלער דר. פעליקס האָפּפען (ער איז נאָך דער מלחמה געשטאָרבן אין דייטשלאַנד, נאָך דעם ווי ער איז געווען אין מדינת ישראל), עליאָש וואַנג און דר. אַהרן וואַנג און מיין גוטער פריינד יעקב אַלטער, אַ גאָר איבערגעגעבענער חבר — ער איז געשטאָרבן אין מדינת ישראל — זענען די נעמען, וואָס קומען מיר איצט אויף אין מיין זכרון.

ב י ע ל ס ק א (ביעליץ) — ווידער אַן אַנדערער טיפּ פון אייניער פון די וויכטיקסטע ציוניסטישע פונקטן אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. ראשית־כל דער אָרט איז געלעגן אין אַ פּרעכטיק נאַטור־ווינקל, און דאָס האָט געהאָט נישט קיין קליינעם אייגפלוס אויף דער ציוניסטישער פּיאָניר פון אָט דער שיינער יידישער קהילה. אָרום און אָרום הערלעכע וועלדער און בעסקידן־בערג (דאָס איז דער נאָמען פון דעם צוגאַנג צו די קאַרפּאַטן־בערג). אָט די דאָזיקע אומגעבונג האָט אומגעהייער שווער געמאַכט ציוניסטישע אסיפות און טעטיקייט סוף וואָך. יידן זענען געגאַנגען אין די בערג און האָבן אויך געוואָלט אויסברייטערן זייער האָריזאָנט, זיין פריילעך און פריי. יאָ, ביעלסקאָ! ביי מיין לעצטן דאָרט־זיין — און ווי אָפט בין איך דאָרט געווען — האָב איך דאָס האָטעל־צימער פאַרלאָזט און מען האָט מיר געזאָגט, אַז באַלד נאָך מיר וועט פאַרנעמען דאָס צימער — וולאַדימיר זשאַבאָטינסקי, וואָס קומט אַהין. איך האָב אים איבערגעלאָזט אין מיין האָטעל־צימער אַ שריפטלעכן גרוס, דעם לעצטן גרוס, וואָס האָט אונדז פאַרבונדן. האָט עס צו טאָן מיט דעם אַלגעמיינעם ציוניזם פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד? אוודאי האָט עס צו טאָן.

זשאַבאָטינסקי האָט נישט איין מאָל געפרווועט צו שטורעמען און צו דעראָבערן די ציוניסטישע געזעלשאַפטלעכקייט פון ביעלסקאָ פאַרן רעוויזיאָניזם. איז דאָך שפּעטער דער פּרעזידענט פון דער רעוויזיאָניסטישער אָרגאַניזאַציע אין פּוילן, דר. י. וודאָווינסקי — הייבט אין ניו־יאָרק — געווען דער רעוויזיאָניסטישער אנשפאָר אין ביעלסקאָ. דאָ האָט דער אַלגעמיינער ציוניזם געהאָט צו קעמפן מיט דעם אָפּאָרטוניסטיש־פּרידלעכן בני ברית. די יידישע קהילה האָט געהאָט אַ דייטש־עסטרייכישן שטריך, וויל ביעלסקאָ איז געלעגן אין שלעזיע. די אָרגאַניזאַציע איז געווען קלאָסיש אָרגאַניזירט. זי האָט פיינט געהאָט ראַדיקאַליזם און ברויזנדיקן ענטוזי־

אַזם, זי האָט תמיד דיסקוטירט ענינים, איידער זי איז געקומען צו אַ באַשלוס. די אָרגאַניזאַציע האָט געהאט איר אייגענעם גלענצנדיקן וואָכנ־בלאַט („פאָלקסשטימע"), וועגן וועלכן איך וועל שפּעטער שרייבן עטלעכע ווערטער. און אָט ליגט פאַר מיר אַ געדרוקטער פראָגראַם פאַר דער טע־טיקייט פון דער דאָזיקער קרייז־אָרגאַניזאַציע אונדזערער. איך מיין אַ רעגירונג פון אַ קליינער מלוכה וואָלט נישט געקאָנט אויסאַרבעטן אַ בע־סערן פּראָגראַם. די אָרגאַניזאַציע איז נוטה געווען צו אַ ריכטונג, וועלכע איך האָב אַמאָל אָנגערופן — „א" פלוס „ב" געטיילט דורך צוויי. זי איז געווען פאַר דער מער לינקער גרופּע „א" פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם און פאַר דער מער רעכטער גרופּע „ב" און האָט ביידע געטיילט דורך צוויי. און אויף איר שטח איז געלעגן דער בית־החלוץ פאַר מערב־גאַליציע. איך זע נאָך פאַר מיר דעם שיינעם, רעפּרעזענטאַטיוון בנין פון דער סינאַגאָגע אין דער „באַן־שטראַסע" און אויך דעם שיינעם בנין פון דער קהילה, וואָס אַזעלכע זענען נישט געווען בנימצא אין די גאַליציש אַרעמע שטעט. דערפאַר איז דער גייסט אין די אַרעמע בתי־מדרשים געווען שטאַרקער. די דייטש־רייזדניקע קהילות האָבן געהאט גאָר שיינע סינא־גאָגעס, נישט נאָר דער גייסט, אויך די נשמה איז — זעט אויס — געווען וואַרעמער אין אונדזערע אַרעמע בתי־מדרשים. עס שטייען פאַר מיר די געשטאַלטן פון מאַנכע פירער פון אונדזער קהילה אין ביעלסקאָ: דער פאַבריקאַנט ס. א ר צ ט, דער לאַנגיאָריקער פאַרזיצער פון אונ־דזער ציוניסטישן לאָקאַל־קאָמיטעט, תמיד קאַרעקט און געווי. ער איז געשטאַרבן אויף דעם וואַנדער־וועג, נאָך דער מלחמה, אין לעמבערג; עס שטייען מיר פאַר די אויגן אויך אַנדערע פירער — אינזשיניער וועקסבערג, בלייכער, וואולקאַן, דר. גרינשטיין, יעדער פון זיי אַן אַנדערער טיפּ און אַלע צוזאַמען אַ גוטער אַרקעסטער. און איך קאָן זיכער נישט פאַרגעסן אין דר. שטערנהעל, דעם ענטוזיאַסטישן גאַליציש ייד, וואָס האָט גע־לעבט אין דעם שלעזישן ביעלסקאָ (ער לעבט היינט אין מדינת ישראל), בקיצור, דער קרייז־קאָמיטעט אין ביעלסקאָ איז געווען אַן עקזעמפּלאַרי־שער און אַ קרייז־קאָנפערענץ אין ביעלסקאָ איז געווען אַ פאַרגעניגן. צוויי אַזייגער איז געווען — צוויי אַזייגער, און אַ רעדנער־צייט פון צען מי־נוט איז זעלטן געווען צוועלף מינוט — אַלצדינג איז געווען צוגעגרייט

אין בעסטן אַרדענונג. און אַרום דער דאָזיקער שטאָט מיט אַ נישט גרויסן יידישן ישוב האָבן זיך פאַרייניקט עטלעכע ציכטיקע, קליינע מקומות. און אָט די דאָזיקע קרייזשטאָט אין אַ יידישער אַסימילירטער סביבה, האָט באַווירן אַדאַנק איר רואיקער סיסטעמאַטישער אַרבעט צו שאַפן אַ ציוויליסטישע מערהייט אין דער קהילה־פאַרוואַלטונג, וואָס האָט זיך כמעט אין ערגעץ נישט איינגעגעבן אין אונדזער שטח.

נ א ו י ס א נ צ ז (נייַ־סאַנדעץ) — די שטאָט איז געלעגן אויפן וועג צו איינעם פון די שענסטע אָפרו־פונקטן אין מערב־גאַליציע, אויפן וועג צו דעם בייַ אונדז באַרימטן אָרט קריניצא .אַ פרעכטיקער אָרט געוואָרן, דער אָפרו־אָרט קריניצא. עס איז שווער צו פאַרגעסן אים. דער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון דער קהילה אין נאַווי סאַנצז איז געווען — גבאישקייט. קליינע מחלוקת און קליינע האָריזאָנטן. עס איז ממש געווען אַ פאַרגעניגן צו זען ווי ערנסט די גבאים האָבן זיך אַליין גענומען.

בראש פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע איז דורך צענדליקער יאָרן געשטאַנען איינער פון אונדזערע בעסטע חברים. מילד אין פאָרם און אינהאַלט, אויסערלעך אַ גאָר שיינע דערשיינונג. די נאַטור האָט זיך באמת אָנגעשטרענגט אים צו געבן אַזאַ הדרת פנים, איבערגעגעבן איז ער געווען ביז גאָר פאָר אונדזער רעיון, זיין נאָמען איז געווען דר. הערש סירוף. ער האָט באַשיינט אונדזערע לאַנד־קאָנפערענצן אַלס פאָרזיצער. ער איז פאַרפייניקט געוואָרן פון היטלערן.

שרייבנדיק וועגן נאַווי סאַנצז, וווּ איך בין אַזוי אָפט געווען, קאָן איך בשום אופן נישט פאַרגעסן אַ קליין שטעטל אין שכנות פון נאַווי סאַנצז. זיין רום איז געווען אַ סך גרעסער ווי דער נאָמען פון ניי סאַנצז, הגם דאָס איז געווען אונדזער בכבודיקע קרייזשטאָט. איך פיל דעם רום פון דעם דאָזיקן קליינעם שטעטל אָפילו דאָ איצט אין דעם גרויסן ניו־יאָרק. איך זע פאָר מיר די פאַרחלומטע אויגן פון דעם נאָכפאָלגער פון דעם רומפולן רבנישן טראָן פון אָט דעם שטעטל. דאָ נישט לאַנג צוריק איז דער דאָזיקער נאָכפאָלגער געזעסן אין מיין ביורא. ער לעבט היינט אין ניו־יאָרק, אין ברוקלין, וווּ עס לעבן אַ מיליאָן יידן. די גרויסע טראַדיציע פון זיין דינאַסטיע האָט אַריבערגעטראָגן אין אַ שול, אין וועלכער עס ווערט אויפגעצויגן אַ יונגער דור אין פאָכמענישע באַרופן און

אין פרומקייט, כמעט לויט דעם שטייגער פון הלל און מיט אָט דעם קליינעם שטעטל, מיט זיין טיפער אָבער אויך אַנטיציוניסטישער פרומקייט און מיט זיין איינפלוס האָט דער ציוניזם פון ניי סאַנדעץ געהאט אויסצוקעמפן ניט איין קאַמף. דעם שטעטל און זיין בארימטן רבין האָט ארץ ישראל של מטה גאַרנישט געפאלן.

דער נאַמען פון דעם שטעטל איז געווען — באָבאָווע!

גישטאָ מער קיין יידיש - ניי סאַנדעץ. גישטאָ מער קיין יידיש - באָבאָווע. די השגחה האָט געמאַכט — שלום צווישן ניי סאַנדעץ און באָבאָווע!

אָבער אַפילו אין דער דאָזיקער באָבאָווע האָט אונדזער לאַנדעספאַרבאַנד אויסגעהאַמערט אַ קליינעם ציוניסטישן לאָקאַל־קאָמיטעט. איז ער נישט געווען אַ חבר מיט דעם נאַמען האַלענדער, וואָס האָט דאָרט געהאַלטן אין זיין האַנט די בלוי־וויסע פאָן?

פון דאַנצן וואָלט איך גערן מיט אייך, ליבע לעזער, געפאַרן כאָטש אויף אַ ווייל, וויייטער־צו אין דעם שטעטל גאַרליצע אַריין. עס איז כמעט אינגאַנצן חרוב געווארן בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה. אָבער עס איז אויך געווארן באַרימט אַדאַנק דער וועלט־מלחמה; נישט צוליב נאַפט, נאָר צוליב דעם, וואָס דעם 12טן מאַי 1915, האָט דאָרט די עסטרייכישע ארמיי אָפּגעהאַלטן אַן אַנטשיידנדיקן נצחון איבער דער רוסישער ארמיי און דער דאָזיקער נצחון איז געווארן דער וועגד־פונקט אין דער מלחמה.

אין די רואינען און אין די קרומע שאַגאַל־געסלעך, בין איך אַמאָל שטעקן געבליבן ביינאַכט אין אַ בלאָטע, גייענדיק צו אַ רעפעראַט אין אַ בית־המדרש. אָט אַזעלכע פּרטים געדענקט מען אָפילו נאָך אַ סך יאָרן! אין אָט דעם שטעטל פון קאָנטראַסטן — פון צעשטערונג און פון אַ וווּנדערלעכן נייעם פּאַרק, האָט לאַנגע יאָרן געהאַלטן דעם פאָרזיץ פון דעם ציוניסטישן לאָקאַל־קאָמיטעט אונדזער קעמפנדיקער פריינד, דר. יעקב בלעך. היינט לעבט ער אין תל־אביב, אין דער שטאָט פון 400 טויזנט יידן. איך הער כמעט אונדזער גוטן פריינד דר. בלעך מיט שטאָלץ דערציילן, אַז ער האָט געהערשט אין דעם יידישן גאָרליץ! און עס איז געוואן — אמת. ער האָט באמת געהערשט אין דעם יידישן גאָרליץ!

אַ באַזונדער פּראָבלעם איז אַנטשטאַנען פאַר אונדזער לאַנדעס־פאַר־

באַנד אין דער באקאנטער אינדוסטריעלער שטאָט ק א ט א ו י ץ, דער שטאָט, וואָס איז פאַר דער ציוניסטישער באַוועגונג באַרימט מיט דער באקאנטער חיבת־ציון קאָטאָוויצער קאָנפערענץ, פון וועלכער דער 25יאָריקער יובל איז אָפגעהאַלטן געוואָרן אין קאָטאָוויץ דווקא אין אונ־ דזערע צייטן, אונטער דער לייטונג פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. אָן אַנדערער פאַקט, וואָס האָט אין א ציוניסטישן זין קאָטאָוויץ באַרימט געמאַכט: איז די שפּאַלטונג פון דער רעוויזיאָניסטישער וועלט־אַרגאַני־ זאַציע, וועלכע איז פאָרגעקומען אויך בעת דעם פעריאָד פון די דאָזיקע זכרונות. דער פאַקט האָט געהאט א מיטלבאַרע השפּעה אויך אויף דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד. אָבער אין וואָס איז דאָרט באַשטאַנען די באַזונדערע פּראָבלעמס פאַר אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד? דער טייל פון שלעזיע איז צוריק געוואָרן א טייל פון פוילן נאָך א פעריאָד פון מער ווי 120 יאָר פון פרייסישער הערשאַפט. די פוילישע באַפעלקערונג איז שפּראַכנמעסיק געווען אין א גרויסער מאָס געמאַניזירט, אָבער די יידישע באַפעלקערונג איז צוליב דעם שטאַרקן פוילישן אַנטיסעמיטיזם אין דעם דאָזיקן טייל פון דעם אַמאַליקן פוילן געוואָרן צוגעשטויסן צו דער דייטשער קולטור. עס איז דערפאַר אין יאָר 1919 צוליב דעם אַנטשטאַנען א שטאַרקע שפּאַנונג צווישן דעם פוילישן און יידישן עלעמענט. די שפּאַנונג איז נאָך גרעסער געוואָרן דורך דעם באַזונדערן אָפּמאַך, וואָס איז אָפּגעשלאָסן געוואָרן צווישן דייטשלאַנד און פוילן וועגן שלעזיע, אונטער דעם קאָנטראָל פון דער פעלקער־ליגע. די דאָזיקע פויליש־יידישע שפּאַנונג האָט דאָן שפּע־ טער געפירט צו דעם באקאנטן פאַל פון דער אַנקלאָגע פון פראַנץ בערנ־ היים, אין יאָר 1933. דער גאַנצער ענין איז געוואָרן א קעגנשטאַנד פון באַראַטונגען פון דער עקזעקוטיווע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות האָט אָפּט אָקטיוו אַנטיילגענומען אין די באַראַטונגען וועגן דעם דאָזיקן זייער פאַרוויקלטן ענין. א טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג אין קאָטאָוויץ איז — וואָס פאַר אַן איראָניע פון דער געשיכטע — אַוועק פון שלעזיע און פון פויזן קיין דייטשלאַנד, וויל דאָרט האָבן זיך די יידן געפילט — זיכערער! נו, דאָן איז געקומען דער היטלער־פעריאָד, וואָס האָט זיך מיט דעָר גאַנצער קראַפט שוין אַנ־ געהויבן .אין 1933 און א גרויסער טייל פון די דאָזיקע יידן, וואָס האָבן

געזוכט אַ מקום־מקלט אין דייטשלאַנד, איז אַוועק קיין ארץ־ישראל, אָבער מזרח־יידן זענען במקום פון די דייטשע יידן צוגעקומען קיין קאַטאָוויץ פון גאַליציע. און עס איז אַנטשטאַנען אַן אַנדערע שפּאַנונג — צווישן די איבערגעבליבענע דייטשע יידן און די צוגעקומענע גאַליצישע יידן. אַ שפּאַנונג פון אַ גאָר דראַמאַטישן פּסיכאָלאָגישן הינטערגרונט און אָט דאָ קומט אַריין די ראָלע פון אונדזער ציוניסטישן לאַנדעס־פּאַרבאַנד אלס אַ פּאַקטאָר, וואָס האָט געפּרווט אויסגלייכן די דאָזיקע שפּאַנונג. אָבער דאָס איז אונדז נאָר געלונגען אין אַ זייער באַשיידענער מאָס. די בני ברית לאָזשע אין קאַטאָוויץ איז געווען דער צענטער פון דער דייטשער אַסימי־לאַציע און אויך פון גלייכגילטיקייט, אויב נישט פון פיינטלעכקייט צום ציוניזם. דער גייסט פונעם צענטראַל־פּאַרבאַנד פּאַר דייטשע יידן האָט געלעבט אויך אין דער פּוילישער קאַטאָוויץ. עס איז געווען אַ שווערע פּראָבלעם פּאַר אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד, ווייל מיר האָבן דאָך געוואָלט צוציען אַלע עלעמענטן און אויסמיידן אַ פּאַרטיפונג פון דער שפּאַנונג. דאָס אָפּהאַלטן פון אַ קריז־קאַנפערענץ אין דער דאָזיקער שטאָט איז דערפּאַר אויסגעוואַקסן צו אַן אינערלעכער פּאָליטישער געשעעניש. ביי אַזאַ קאַנפערענץ האָט זיך געמוזט באַווייזן אונדזער פּירנדיקע ראָלע אין שאַפן איינעם־קייט צווישן די צווויי טיילן פון דער יידישער באַפעלקערונג. דאָס איז דאָך געווען אונדזער ציוניסטישער פּילאָזאָפּיע פון — א י י ן פ א ל ק. נישט נאָר אין וועלט־מאַסשטאָב, נאָר אויך אין די קליינע אויגעלעך פון דער גרויסער ציוניסטישער נעץ האָט מען געמוזט דורכ־פירן דעם דאָזיקן פּרינציפּ אין דער פּראַקטיק. אויך דאָ האָבן מיר געהאַט עטלעכע גאָר איבערגעבענע חברים, וואָס זייער ציוניזם איז געווען קרישטאַל־ריין. איך דערמאָן מיך נישט מער אין די ערשטע נעמען, אָבער זייערע סאַמיליע־נעמען זענען געווען — ווינער און זיין פרוי, ראַפּאָפּאָרט, דר. טאַרטאָן. זייער ראָלע איז געווען גאָר נישט קיין לייכטע, נישט נאָר כלפי פּנים, נאָר אויך כלפי חוץ.

קאַטאָוויץ איז געווען אַן אַנטיסעמיטישע שטאָט. דאָס איז געווען די פּעסטונג פון דעם באַקאַנטן פּירער פון דער קריסטלעך־דעמאָקראַטי־שער פּאַרטיי, אַ מאַן פון אַן ערנסטן קאַליבער, וואויטשעך קאַרפאַנטי. קאַטאָוויץ איז לאַנגע יאָרן געווען דער זיץ־אָרט פון דעם וואָיעוואָדע גראַ־

זשינסקי. אַן אומגעהייער פּעאיקער מאַן, מיט אַן אייזערנער האַנט און אַ קלוגן קאָפּ און נישט קיין אוהב ישראל. מיט די דאָזיקע מענטשן און מיט די דאָזיקע שטרעמונגען האָבן די פּירער פון אונדזער קאָנטאָוויצער ציוניזם געמוזט אויסקעמפן זייער קאָמף פאַר די אינטערעסן פון יידן קעגן אַ סיסטעמאַטישער עקסטערמינאַציע־פּאָליטיק טאָג־אויס, טאָג־איין. און נישט איין מאָל איז אויסגעקומען אונדז, פון דער עקזעקוטיווע, און בפרט פאַר אונדזער מיטגליד, דר. לודוויג לוסטבאָדער (היינט אין מדינת ישראל), אַ שול־קאָלעגע פון דעם וואַיוואָדע גראַזשינסקי, צו מילדערן דעם אַנטי־יידישן קורס. צייטנווייז העלפן אַזעלכע פערזענלעכע באַציאונגען הגם נאָר אין פרטים, אין איינצלנע פאַלן. אָבער אין אונדזער לאָגע איז אויך דאָס שוין געווען וויכטיק. ווייל דער אַנטיסעמיטיזם אין קאָנטאָוויץ איז שוין געווען אַזוי שטאַרק, אַז ער האָט זיך ממש געפילט אויף די גאַסן און אין די קאָפּע־הייזער. איך בין דאָרט נישט זעלטן אַליין געווען און האָב מיך פערזענלעך געקאָנט דערפון איבערצייגן.

בדרך אגב וויל איך דאָ דערמאָנען אַ פּיקאַנטן פרט: צו יענער צייט דאָס הייסט, אַרום 1939 האָט די שטאָט געהייסן קאָנטאָוויץ. בעת דעם איצטיקן קאָמוניסטישן רעזשים אין פּוילן, וועו סטאַלין איז נאָך געווען דער אָפּגאָט פון דער קאָמוניסטישער וועלט, האָט מען דעם נאָמען געביטן אויף סטאַלינאָגראַד. אָבער בעת איך שרייב די דאָזיקע שורות האָבן זיך די ווינטן ווידער אַביסל געענדערט (אָקטאָבער 1956) און די שטאָט הייסט ווידער קאָנטאָוויץ. פאַר אונדז, יידן, איז עס דעמאָלט געווען אַן אמתדיקע קאָנטאָוויץ (קאָט הייסט אין פּויליש אַ הענקער).

לאָמיר איצט אַריבערשפּרינגען צו אַן אַנדערן טייל פון אונדזער קליינער מלוכה, איך האָב אין זינען די „מזרח־קרעסן" פון אונדזער קליינער מלוכה. ביי די דאָזיקע קרעסן האָט זיך אָנגעהויבן אַ צווייטע „מלוכה", די מלוכה פון דעם „מזרח־גאַליציאן לאַנדעס־פאַרבאַנד". דאָרט איז געלעגן אַ גאָר שיינע שטאָט. זי האָט געהייסן יאַראָסלאָוו. זי איז אויך געווען אַ קרייזשטאָט אין אונדזער שטאָלצן ווינקל. איך האָב די דאָזיקע שטאָט בפרט ליב געהאט. מיין זכרון איז דערפאַר באַזונדערס מיט אירע פאַרבונדן. אין דעם זאָל פון דעם האַנטווערקער פאַרבאַנד זענען אָפט אָפּגעהאַלטן געווארן אונדזערע ציוניסטישע פאַרזאַמלונגען. די שטאָט איז

געווען שיין, ריין, יידיש, און עס איז באמת געווען אַ פאַרגעניגן צו וואַנ־
דערן איבער אירע גאַסן. זי האָט נישט געהאט קיין צו שטאַרקן טעמפּע־
ראַמענט. עס האָט זיך אין איר נישט געפילט קיין באַזונדערע ציוניס־
טישע אומרו. אָבער זי איז טראַצדעם געווען אַרגאַניש פאַרבונדן מיט
אונדזער באַווענגונג. איך פערזענלעך האָב געהאט נאָך אַ באַזונדערע סיבה
צו געדענקען די דאָזיקע שטאָט. אויף מיין לעצטן וואַנדער־וועג דורך
פוילן פון דער לעצטער זיצונג פון דעם פּולישן סיים, אַנהייב סעפּטעמ־
בער 1939, האָט מיך מיין וועג געבראַכט קיין יאַראָסלאַוו, ווייל דער
וועג צוריק קיין קראָקע איז שוין געווען אָפּגעשניטן. דאָ האָב איך פאַר־
ברענגט נאָר איין טאָג. עס איז ממש געווען אַ גיהנום, כמעט 24 שעה
נאָכאַנאַנד זענען געפאָלן דייטשע באָמבעס אויף דער שטאָט. פון דאָרט
בין איך פרימאָרגנס אַוועק צופוס קיין פּשעמישל, בעת דייטשע עראָפּלא־
נען האָבן פאַרדעקט דעם הימל. אַזעלכע איבערלעבונגען פאַרבינדן גאָר
שטאַרק דעם זכרון מיט דעם אָרט.

אָבער לאָמיר זיך אומקערן צו דער שיינער שטאָט יאַראָסלאַוו גופא.
איך האָב שוין באַמערקט, אַז די פירער פון דעם דאָרטיקן ציוניזם זענען
נישט געווען קיין שטורמישע, אָבער די עקזעקוטיווע האָט זיי געקאָנט
רואיק געטרויען די ציוניסטישע אַרבעט. די נעמען פון דר. שפּאָץ, יהושע
פאַטאַשער, זענען מיר געבליבן אין זכרון. אויך דער נאָמען פון דר. רא־
גער, אַן אַדוואָקאַט, וועלכן איך האָב אין 1953 באַגעגנט אין ירושלים.

אַ ציוניסטישע יוגנט איז דאָרט געווען אַ הערלעכע, נישט אויפגע־
הערט צו האָבן פראַבלעמען! נו, און ווו עס זענען פאַראַן פראַבלעמען,
זענען אויך דאָ מחלוקת. עס האָט זיך געקאָכט אין דעם יוגנט־קעסל.

צייטנווייז באַגעגן איך דאָ אויף בראַדווייַ, אין ניו־יאָרק, אַ פריינד,
וואָס איז אין מיינע צייטן געווען אין יאַראָסלאַוו איינער פון די רואיקע
פירער פון דער דאָזיקער ציוניסטישער יוגנט און היינט איז ער אַ באַ־
קאַנטער וויסנשאַפטלער אויף דעם געביט פון אַלטער יידישער ליטעראַ־
טור. ער איז אַ מומחה אין יידישער וויסנשאַפט און דער שטאָלץ אויך
פון דער שטאָט יאַראָסלאַוו. דאָס איז שלום שפּיגל, דער באַקאַנטער פראָ־
פעסאָר פון טעאָלאָגישן לערער־סעמינאַר אין ניו־יאָרק.

אט דאס זענען געווען די הויפט־פונקטן אין דער ציוניסטישער „מלוכה" פון מערב־גאליציע און שלעזיע!

איך וועל ווארשיינלעך מער ניט האבן קיין געלעגנהייט צו דערמאנען אויך אייער טעטיקייט, פריינט אין די פארשיידענע יידישע קהילות פון א מיטעלערן פארנעם אין מערב־גאליציע, ווו עס האבן נישט אויסגעפעלט התלהבותדיקע ציוניסטן און א פיינע ציוניסטישע יוגנט. אייך, פריינט פון פושעווארסק, יאסלא — בפרט דר. אברהם קארנהייזער, אייער פון די אריגינעלסטע ביישפילן פון א וווּנדערלעכער מעטאמארפאזע פון אסימילאטארישער סביבה צו ציוניזם — אייך פריינט פון לאנצוט, דעמביצא, טארנאבזשעג, מיעליץ — דיין געבורטסארט, ליבער פריינט לעאן סאלפעטער — ראזוואדאוו, באכניא, ציעשין, וויעליטשקא, כשאנאוו, סאנאק, זאקאפאנע, זשיוויעץ, קראסנא, וואדאוויצע, קאלוואריע און אנדערע, א סך אנדערע.

יא, און אשוויענטשים. און צו דעם אנדענק פון אט דער שטאט פון אונדזער גרעסטן פיין, דעם היינט טראגיש באריממטן אוישוויץ, ווו עס זענען דערמארדעט געווארן קאלטבלוטיק און גרויזאם הונדערטער טויזנטער פון אונדזערע ברידער און שוועסטער און הונדערטער טויזנטער יידישע קינדער; צו דער שטאט, אין וועלכער עס איז היינט פון יידיש לעבן געבליבן נאר דער בנין פון דער קרעמאטאריע און דער מוזעאום אלס אייביקער שאנדפלעק פון דער בעסטיאליטעט, וואס עס האט רעפרעזענטירט היטלער־דייטשלאנד, צו דער שטאט וועלן איך דא אין דעם בוך פון זכרונות מיין טיפן טרויער.

נישט איין מאל האב איך געוואנדערט ביי די ברעגעס פון דיין רייסנדיקן טייך סאלא; נישט איין מאל האב איך געוואנדערט אין דיינע גאסן — אשוויענטשים, דער שטאט פון אומבאשרייבלעכן יידישן פאנאטיזם און פון א קעמפנדיקער ציוניסטישער ארגאניזאציע צוזאמען מיט דיר, טייערער פריינד, דר. מ. גאלדבערג בראש. דיינע פיינען, אשוויענטשים, וועלן קיינמאל נישט פארגעסן ווערן אין אונדזער געשיכטע.

איך וואנדער איצט ווידער ארום אין אייערע גאסן, באזוך אייערע בתי־מדרשים, אטעם די לופט פון די ארומיקע בערג פון מאנכע פון אייך

און פון די הערלעכע וועלדער... וווּ זענט איר? אַש, אַש אין די פּוילישע וועלדער און פעלדער...

איך זע אויך אייך, די גאַר קליינע יידישע קהילות; אייך, טייערע פריינט פון אַנדרעכואוו, באַראַווא, קרזעשאַווצע, בזשאַזאַוו, גדאַוו, גריבאַוו, יאַרדאַנאַוו, קאַלבושאַווא, קרולעווסקאַ הוטאַ, קזשעשוויצע, לאַנדסקאַ, ניע־פאַלאַמיצע, נאַוויטאַרג, סטאַריסאַנטש, ראַניזשאַוו, סקאַטשאַוו, ווישניץ, באַראַנאַוו, טשאַרנע־דונאַיעץ, דאַמבראַווא, קעניטי, מאַקאַוו, מוסשינאַ, מישלעניצע, פּרוכניק, רימאַנאַוו, ראַזוואַדאַוו, זשאַבנאַ, ביעטש, בלאַזשאַווא, פּרישטאַק, מילאַווקאַ, ראַדלאַוו, סענדזשישאַוו, שטשוטשין, טשעבינא, זאַגאַזש, זמיגראַד, און אַ סך, אַ סך מקומות אַנדערע. איר זענט געווען קליינע פינקלדיקע שטערן אויף אונדזער יידישן הימל און היינט זענט איר געבליבן — נעמען אויף אַ גרויסער מצבה אין אונדזער געשיכטע.

מיט דעם פּנים צו ארץ ישראל

דער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון אונדזער ציוניסטישער טעטיקייט איז געווען אַ סינטעז פון אַרבעט פאַר ארץ־ישראל און פאַר דעם אַרטיקן יידישן לעבן. די ציוניסטישע באַוועגונג אין מערב־גאַליציע און שלעזיע איז נישט געווען קיין אייגנזייטיקע. אין דער ציוניסטישער טעאַריע האָט זיך געשאַפן אַ באַגריף פון פאַלעסטינאַ־פּעטאַלער אַקטיוויטעט. די קלאַצקין טעאַריע, וואָס האָט געהאט אַ יאושדיקן פּעסימיסטישן צוגאַנג צו דער גלות־אַרבעט איז נישט אַקצעפּטירט געווארן פון אונדזער לאַנדס־פאַרבאַנד, דערפאַר אויך נישט די ריכטונג פון אַן אויסשליסלעכער ארץ־ישראל־טעטיקייט, אַ שטאַנדפונקט, וועלכן עס האָט אַנגענומען דער „השומר הצעיר". פון דעם אַלגעמיינעם כלל, אַז מיר זענען א י י ן פאַלק האָבן מיר געצויגן די מסקנות און איך מיין, אַז עס איז נישט קיין גוזמא אויב איך וועל אויך היינט זאָגן, אַז אויף אונדזער לאַנדס־פאַרבאַנד איז חל געווען דער זאַץ, אַז גאַר נישט, וואָס איז יידיש, איז אונדז געווען פרעמד. מיר וועלן דאָן שפּעטער זען בפירוש, ווי דער דאָזיקער פּרינציפּ איז אויף אונדזער שטח פאַרווירקלעכט געווארן אין אַ רעאַלער טעטיקייט.

איך וויל אָנהייבן מיט דער טעטיקייט, וואָס איז געווען נאַטירלעך

דער אויבנאַן פון אַ ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע — די טעטיקייט פאַר ארץ־ישראל. מיר וועלן שפּעטער זען, אַז דער עמוד אש פון דער דאָזיקער טעטיקייט איז געווען דער גרעדאַנק פון אַ יידישער מלוכה. דער ציוניזם פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געווען אַן אמתדיקער שטאַט־ציוניזם. ריכטונגען ווי ברית שלום, די „בי־נאַציאָנאַלע" פאַליטישע אידעאָלאָגיעס, דער אָפּאָרטוניסטישער גרעדאַנק פון אָפּלייגן דעם מלוכהשן אַני־מאמין אויף שפּעטער, זענען ביי אונדז אין לאַנדעס־פאַרבאַנד געווען אַ יוצא מן הכלל. אַ גאָר קלייניער מיעוט האָט געהערט צו די אַנהענגער פון אָט די דערמאָנטע ריכטונגען. נישט אייגמאָל איז אויף אונדזערע לאַנד־קאָנפערענץ און אין אונדזערע דעקלאַראַציעס אין דער צייט פון 1929 ביז 1935, בולט געקומען צום אויסדרוק דער מלוכהשער ציוניזם פון אַ גאָר גרויסער ציוניסטישער מערהייט אין מערב־גאַליציע און שלעזיע.

די צווייגן פון טעטיקייט „מיטן פּנים צו ארץ ישראל" זענען ברוב געווען כמעט אין יעדן טייל פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע דיזעלבע. אָבער נישט אומעטום איז די דאָזיקע טעטיקייט געווען געטריבן פון דעם מלוכהשן גרעדאַנק.

שוין אין יאָר 1920, ווען עס איז אין לאַנדאָן פראָקלאַמירט געוואָרן דער קרן הגאולה, איידער עס איז אָנטשטאַנען דער קרן־היסוד — האָב איך געהאָט דעם כבוד צו זיין אָנגעוואָנדט אויף דער זיצונג אין לאַנדאָן, וועו חיים ווייצמאַן האָט רעפערירט וועגן דעם דאָזיקן קרן הגאולה. ער האָט דעמאָלט געחלומט וועגן זאַמלען תיכף ומיד פינף מיליאָן פונט, אַזוי ווי אַמאָל טעאָדאָר הערצל האָט געחלומט וועגן זאַמלען פינף מיליאָן פונט פאַר דער קאָלאָניאַל־באַנק — שוין דעמאָלט, אין יאָר 1920, האָט דער רוף וועגן קרן הגאולה געפונען אַ שטאַרקן אָפּקלאַנג אין אונדזער טייל פון פוילן. די לאָזונג פון אָפּגעבן חפצים פאַר דעם קרן הגאולה האָט געהאָט נישט קיין קלייניעם עכאָ צווישן די ציוניסטישע פרויען אין אונדזער סביבה. די טעטיקייט פאַרן קרן־היסוד און פאַרן קרן־קימת זענען, לויט מיין מיינונג, אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געווען נישט קיין סך שטאַרקער ווי דורכשניטלעך נאָרמאַל, למשל אין יאָר 5691 (1931) האָט דער קרן־קימת אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געזאַמלט 193.219 זלאָ־

טעס, וואָס באַטרעפט אָפילו נישט איין זלאָטע יערלעך אויף אַ קאָפּ פון דער יידישער באַפעלקערונג. אין דעם זעלביקן יאָר האָט דער קרן־היסוד אין אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד געהאט נישט מער ווי 1693 ביישטייערער און לויט דעם אַבסאָלוטן סכום איז פון קרן היסוד אויך נישט אויסגעפאַלן מער ווי 95 גראָשן אויף אַ קאָפּ פון דער יידישער באַפעלקערונג, אָבער אויף איין צאָלער איז אויסגעפאַלן דער סכום פון 138 זלאָטעס. איך מיין, אַז דאָס איז נישט געווען קיין אייגנדרוקספולע דערגרייכונג. די אָרעמקייט פון דעם רוב פון דער יידישער באַפעלקערונג מילדערט דעם אורטייל וועגן דעם דאָזיקן צושטאַנד. אָבער שפּעטער, ביז צום יאָר 1939, איז דער צושטייער צו ביידע פאָנדן אין אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד געוואַקסן. אָבער דער ווקס איז אויך נישט געווען קיין צו גרויסער. עס זענען געווען נאָר עטלעכע צענדליקער פּראָצענט מער און דאָס אויך נישט יעדעס יאָר. אַ רייע פון אונדזערע ציוניסטישע טוער האָבן געטאָן וואָס נאָר מעגלעך, כדי צו פאַרשטאַרקן די פינאַנציעלע קרבנות פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד פאַר די דאָזיקע צוויי קרנות. דר. חיים הילפשטיין, דר. מאַרקוס שפּיגל, לעאָן סאַלפּעטער, מאַקס לאָוטערבאַך, דר. יעקב מיקענבערין, משה וויזנפעלד און אַ סך אַנדערע האָבן אָפּגעגעבן צייט און התלהבות פאַר די דאָזיקע קרנות. אין דער תקופה פון שווערער אינפלאַציע און פון ווירטשאַפטלעכער ירידה, אַרום 1925, איז נאַטירלעך די מעגלעכקייט פון באַקומען געלט מצד פאַלקס־מאַסן — און ציוניזם איז דאָך תמיד געווען אַ באַוועגונג פונעם פאַלק, פונעם מיטלקלאַס, דעם אינטעליגענט און דעם אַרבעטער — געווען זייער קלייַן. די גבירים — יאָ, די גבירים! ווי אָפט ווילן זיי קומען צום גרייטן! איך וויל דאָ ליבער נישט דערמאָנען די דערפאַרונגען פון מיינע חברים און פון מיר אַליין, וואָס עס איז זיי אויסגעפאַלן צו קלאַפּן אין די טירן פון די דאָזיקע גבירים. מיר האָבן אָפטמאָל געעפנט די טיר, אייניקע מאָל אַ ביסל די קעשענע און זייער וויניק — דאָס האָרץ, וואָס סירט צו דער קעשענע און צום מוח.

אָבער אין די דאָזיקע שווערע צייטן פון ווירטשאַפטלעכער און פּינאַנציעלער ירידה האָט זיך געשטאַרקט אַן אַנדער געביט פון דער טעטיקייט, וועלכע איך האָב אָנגערופן „מיטן פּנים צו ארץ ישראל״: עליה.

אין דער קריטישער סיטואַציע פון דער צייט פון פֿרעמיער וולאַדיסלאַוו גראַבסקי איז געבוירן געוואָרן די פערטע עליה. ציוניסטישע ראַמאַנטיקער, מיט מיר בתוכם, האָבן לאַנגע יאָרן געגלויבט, אַז דער ציוניסטישער אידעאַל אַליין קאָן זיין אַ שטויס־קראַפט פאַר עליה. מיט דער צייט בין איך אָבער ליידער געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז בדרך כלל איז דאָס אַ טעות. דער דאָזיקער גלויבן איז חל אויף יחידים, אָבער נישט אויף אַ מאַסן־באַוועגונג. איך וואָלט נישט געגאַנגען אַזוי ווייט צו באַהויפטן אַפילו היינט, אַז די ראַמאַנטישע טרייב־קראַפט איז אַ נישטיקע. אָבער יעדנפאַלס איז זי נאָר אַ צוגאַב־פאַקטאָר און אויך דאָס נישט אַלעמאָל. די עליה פון אונדזער געביט, צום ביישפיל, האָט אין יאָר 1935 באַטראַפן 1672 פערזאָן, שוין איינגעשלאָסן אַלע מינים פון עליה: אַרבעטער, מיטל־קלאַס, קאַפּיטאַליסטן — די דאָזיקע מינים פון עליה זענען רעגיסטרירט געוואָרן דורך דעם פּאַלעסטינע־אַמט אין קראַקע. און אין יאָר 1936, ווען דער דרוק פון דעם גראַבסקי־פּעריאָד האָט אַביסל נאָכגעלאָזט, איז די עליה שוין געפאַלן אויף 578 פערזאָן. איך וואָלט גערן אריינגעגאַנגען אַ ביסל טיפער אין דעם דאָזיקן געביט, אָבער דער סינטעטישער כאַראַקטער פון מיין אַרבעט דערלאָזט עס נישט. איך וועל דערפאַר נאָר דערמאָנען, אַז דער סערטיפיקאַטן־סיסטעם מיט אַלע שפּעטערדיקע און וויטערדיקע שוועריקייטן, וואָס זיי זענען געווען אַ פּועל־יוצא פון דער מאַנדאַט־פאָליטיק, האָט גורם געווען דערצו, אַז נישט נאָר די מיטלקלאַס־עליה און די עליה פון קאַפּיטאַליסטן, נאָר אויך די אַרבעטער־עליה איז שטענדיק קלענער געוואָרן.

די צוויי רעאַליסטישע מיטלען צו העלפן אויפבויען ארץ ישראל און אַזוי אַרום צוגרייטן דעם וועג פאַר אַ יידישער מלוכה — דאָס שאַפן פון געלט־מיטלען פאַר באַדנקויף און קאָלאָניזאַציע — און דאָס שיקן פון מענטשן צום אויפבוי, בקיצור, די קרנות און די עליה, זענען אין אונדזער קליינעם ווינקל באַהאַנדלט געוואָרן זייער ערנסט, ווי מיר וועלן דאָס באַלד זען פון דעם אַנאַליז פון דעם אַפּאַראַט פאַר די דאָזיקע צוועקן, אָבער וועט איך קוק היינט צוריק רעטראָספעקטיוו אויף דעם סך־הכל פון דערגרייכונגען פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין די דאָזיקע צוויי וויכטיקסטע געביטן, מוז איך מודה זיין, אַז די דערגרייכונגען זענען געווען

נישט מער ווי באַשיידן. דאָס איז נישט חל אויף דער ראָלע פון אונדזער חלוצישער ציוניסטישער יוגנט, ווי מיר וועלן עס שפּעטער זען, וועט איך וועל באַהאַנדלען דעם דאָזיקן וואָגיקן ענין.

אָבער לעת־עתה וויל איך דערמאָנען אַ קאַפּיטל אַרבעט, וואָס בא־ווייזט ווי דראַמאַטיש מיר האָבן באַטראַכט אונדזערע פליכטן. דער פּא־לעסטינע־אַמט אין קראָקע איז געווען אין דער אמתן אַן אָפּטיילונג פון דעם צענטראַלן פּאַלעסטינע־אַמט אין ווארשע. די געשיכטע פונעם קאַמף פון אונדזער קראָקעווער אָפּטיילונג, וואָס איז געפירט געוואָרן כדי צו דערגרייכן זעלבסטשטענדיקייט, זעט היינט אויס כמעט קאָמיש, אָזוי ווי אַ סך זאַכן, וואָס זענען אָנגעווייטיקט אין דער קעגנווארט זענען שפּעטער אויס נישטיק. אונדזער אָפּטיילונג פונעם פּאַלעסטינע־אַמט איז געשטאַנען אונטער דער ענערגישער לייטונג פון אונדזער לעאָן סאַלפּעטער אין משך פון אַ לאַנגער צייט. אָבער איך וויל דאָ אויך דערמאָנען דעם סע־קרעטאַר פון דער אָפּטיילונג, אַ יונגנמאַן פון אַן אויסערגעווויינלעכער עניוות און אַ וואַרעמער איבערגעבנקייט. אין מיין זכרון געהערט ער צו די שענסטע דערינערונגען. ער האָט געהייסן דאָגעק האָפּמאַן. איך האָב אים אַ סך שפּעטער באַגעגנט אין מדינת ישראל אַלס אַ באַאַמטן פון דער יידישער אַגענץ. ער איז געשטאָרבן אין ירושלים אין אַ יונגן עלטער און איך וויל, אַז די דאָזיקע שורות זאָלן זיין אַ דערמאָנונג פאַר אים. ער האָט עס פאַרדינט. ער איז געווען באמת אַ הערלעכער ציוניסט און אַ קרישטאַל־ריינער כאַראַקטער. אונדזער פּאַלעסטינע־אַמט האָט צענטרא־ליזירט אַלע ענינים פון קאָלאָניזאַציע אין אונדזער שטח, אָחוץ דער חלוצי־שער עליה, וואָס איז געשטאַנען אונטער דער לייטונג פונעם חלוצישן מרכז. דער מרכז האָט געקעמפט פאַר אַ צענטראַלן פּאָנד און אונדזער פּאַלעסטינע־אַמט האָט געשאַפן אַ זעלבסטשטענדיקע עזרה, אונטער דער לייטונג פון דעם תמיד פריילעכן דר. לעאָ וואָנדער, אַ דאָקטאָר פון בא־רוף. ער איז שפּעטער דערמאָרדעט געוואָרן דורך די היטלער־מערדער. דער ענטפער פונעם מרכז החלוץ אויף דער שאָפונג פון אונדזער אייגע־נער „עזרה״ (נישט צו פאַרבייטן מיט דער באקאנטער ביבליאָטעק פון דער קראָקעווער קהילה, וואָס האָט אויך געהייסן עזרה) איז געווען דאָס שאַפן פון אַ קאָנקורענץ־פּאָנד אין מערב־גאַליציע און שלעזיע דורך דער

צענטראַלע פונעם החלוץ אין לעמבערג. די סיבה פון דעם קאַמף איז נאַטירלעך געווען ביי ביידע צדדים אַן אידעאַלאַגישע און אידעאַלאַגיע קעמפן אָפט מיט גאַנץ געניטע ברוטאַלע מיטלען. דער חוט־השדרה פון דעם החלוץ איז געווען — ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט — דער פאַלעסטינאָ־פעטאַלער השומר הצעיר. ער איז באמת געווען אין גאַנצן איינגעשטעלט נאָר אויף ארץ ישראל. זיין איינפלוס האָט באַדייט, אַז ביי דער פאַרטיילונג פון חלוצישע סערטיפיקאַטן זענען די אַלגעמיינע ציוניסטישע חלוצים נישט נאָר געבליבן אין דער מינדערהייט, וואָס זיי זענען באמת געווען, נאָר אַפֿילו מינדערהייט זענען זיי באַוואוסלהט געוואָרן. די דאָזיקע איינזייטיקע פאַרטיילונג פון סובסידיעס פאָר דער הכשרה און עליה מצד דעם צענטראַלן החלוץ איז געוואָרן א מיטל פון אַ סיסטעם. אין וואָס איז באַשטאַנען דער סיסטעם? דער השומר הצעיר האָט געפֿרווט אַרויפצוצווינגען אויך אויף די אַלגעמיין־ציוניסטישע חלוצים זיין גייסטיקע הכשרה — די הכשרה רוחנית. צום ביישפיל, דאָס פייערן פון דעם 1טן מאַי. האָט זיך דער אַלגעמיין־ציוניסטישער החלוץ נאַטירלעך אַנטקעגנגעשטעלט. ווי אַזוי האָט ער עס געקאָנט טאָן? שאַפן מיטלען פאַר זיך אַליין און ווערן אומאָפהענגיק. און דערפאַר האָט ער געשאַפן אַן אייגענע עזרה פאַר זיין יוגנט. און דאָן איז געקומען די רעאַקציע מצד דעם השומר הצעיר, כדי צו באַקעמפן די דאָזיקע טענדענץ צו זעלבסטשטענדיקייט. האָט דער מרכז אין לעמבערג, אונטער דעם איינפלוס פון השומר הצעיר אויך געשאַפן אין מערב־גאַליציע און שלעזיע א באַזונדערן קאָנקורענץ־פאָנד און אַזוי איז אויסגעבראָכן די קליינע מלחמה. אָבער נאָטירלעך זענען די כוונות פון ביידע צדדים געווען — א גייגע פאַר א דערפאָלגרייכער הכשרה פון יעדער גרופּע און די אַמביציע צו זיין באַטייליקט אין דער עליה מיט וואָס מער מיטגלידער. און צוליב דעם כאַראַקטעריזיר איך דעם דאָזיקן קאַמף אַלס א קאַמף, וואָס איז סוף כל סוף געווען אידעאַלאָגיש.

נאָך א צווייטער מאָמענט האָט צוגעגעבן דעם קאַמף אַן אידעאַלאָגישן כאַראַקטער און דווקא א גאָר טיפֿן. דער השומר הצעיר האָט לויט זיין אידעאַלאָגיע געוואָלט צוגרייטן א סאָציאַליסטיש ארץ ישראל און דער אַלגעמיין־ציוניסטישער החלוץ ביי אונדז האָט געחלומט וועגן אַן

ארץ ישראל, וואָס וועט זיין אויפגעבויט אויף שלום צווישן ביידע קלאַסן אין דינסט פונעם גאַנצן פאָלק. איז נאַטירלעך דער קאַמף געווען אַ היפש ביסל פאַרביסענער. דער רעזולטאַט פון דעם דאָזיקן קאַמף פון דער אַל־געמיין־ציוניסטישער זייט איז געווען אַ שטענדיקער, הגם באַשיידענער וווקס פון דעם אַנטייל פון אַלגעמיין־ציוניסטישע חלוצים אין דער עליה. זאָל עס דאָ דערמאָנט זיין צום שבח פון דער אַלגעמיין־ציוניסטישער מינ־דערהייט אין דער החלוץ־באַוועגונג אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, אַז זי איז, טראָץ דעם שארפן סכסוך נישט אַרויסגעטראָטן פון דעם מרכז החלוץ אין לעמבערג. דער קראָקעווער גייסט פון בויען דורך אַ פשרה, דורך קאָנצעסיעס, האָט זיך אויך דאָ מאַניפעסטירט בולט. איך אונטער־שטרייך עס ווידער ווייל דער דאָזיקער גייסט פון נאַציאָנאַלער דיסציפ־לין גייט ווי אַ גאָלדענער פאָדעם דורך דער גאַנצער געשיכטע פונעם ציו־ניסטישן לעבן אין מערב־גאַליציע און שלעזיע. אין דער פראַגע פון הכשרה רוחנית האָט אונדזער חלוץ נישט נאָכגעגעבן. דאָס איז געווען אַ פראַגע פון פילאָזאָפיע, סאָציאָלער איבערצייגונג און גייסטיקער פרייי־הייט. אָבער אויף דעם געביט פון אַרגאַניזאַציאָנעלער איינהייט האָט אונ־דזער חלוץ נאָכגעגעבן און ער איז געבליבן אויך ווייטער אין דעם מרכז החלוץ. אָט דאָס איז געווען די לייזונג פון קאָנפליקט: דער בנין איז געבליבן איינער, אָבער די חדרים אין דעם בנין זענען געווארן פונאַנדער־געטיילט. עס איז געבליבן אַ פעדעראַטיוו, אויטאָנאָמישע איינהייט.

כדי אָפצושליסן דעם דאָזיקן וויכטיקן טייל פון אונדזער ציוניסטי־שער טעטיקייט מוז איך, אַזוי צו זאָגן, נעמען די פעדער אין מיין פויסט און צוזאַמענדריקן די אומצייליקע זכרונות, וועלכע בעטן זיך ממש דער־מאָנט צו ווערן. איך מוז זיי אָבער געבן דעם באָפעל צו שווייגן און ווייל שליסן מיט עטלעכע זאַצן.

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט אַקטיוו אונטערשטיצט דאָס קויפן פון מגרשים דורך דער לאַנד־אַנטוויקלונג־געזעלשאַפט (פ.ל.ד.ס.); דער אָפּרוף צו קויפן אַקציעס פון דער באַנק הפועלים איז געווען אַ גאַנץ שטאַרקער אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, אַ סך שטאַרקער ווי דער אָפּ־רוף צו קויפן אַקציעס פאַר דער אַלגעמיין־ציוניסטישער באַנק אזרחי, וואָס איז געשאַפן געווארן פון אונדזער אַלגעמיין־ציוניסטישער אַרגאַני־

זאַציע אין ארץ ישראל פאַר מיטלקלאַס־קאַלאָניזאַציע; דער לאַנדעס־פאַר־באַנד האָט כסדר אַרגאַניזירט געזעלשאַפטלעכע אויספלוגן צו באַזוכן ארץ ישראל, כדי צו פאַרשטאַרקן דעם בונד צווישן ארץ־ישראל און דער יידישער באַפעלקערונג אין אונדזער טייל פון פוילן; אונדזער לאַנדעס־פאַר־באַנד האָט אַרויסגעוויזן אַ באַזונדער פאַרשטענדעניש פאַר שאַפן פונקטן פון הכשרה, חלוץ־הייזער (וועגן דעם וועל איך שרייבן מער אין דער אָפּ־טיילונג וועגן יוגנט); ער האָט יאָר־אויס, יאָר־אין אַרגאַניזירט קורסן פאַר פאַלעסטינאָגראָפיע און פאַרבריטערט צווישן דער יוגנט קענטעניש פון אַלטער און נייער געאָגראָפיע פון ארץ ישראל, דעם לאַנד פון אונדזערע חלומות אין צוקונפט; ער האָט אָפט אַרגאַניזירט אויסשטעלונגען פון תוצרת הארץ — אָפּגערעדט פון אַ שטענדיקער אויפקלערונג־טעטיקייט וועגן די פאַליטישע פראָבלעמען אין און אַרום ארץ ישראל און אָפּגערעדט פון די שטענדיקע, זייער ערנסטע קאַמפן פאַר ארץ ישראל קעגן דעם „בונד", און קעגן דער גלייכגילטיקייט און פיינטשאַפט פון אַ טייל פון דער אַרטאַדאָקסיע; ער האָט שטענדיק באַקעמפט דעם ביטול פון דער אַסימילאַציע קעגן ארץ ישראל.

עס איז געווען אַ ברויזנדיקע טעטיקייט פאַר ארץ ישראל. זי וואָלט געקאָנט געווען זייַן שטאַרקער אין געלט־קרבנות און אין עליה, אָבער זי איז טראָצדעם געווען אַ באַוועגונג מיט אַ נשמה, נישט קיין ספּאָרט־באַוועגונג.

איך טאָר נישט פאַרגעסן אין איין זייער אינטערעסאַנטן עקספּערימענט, וועלכער האָט געהאט זיין געבוירן־פלאַץ דווקא אין קראָקע. ער איז געווען באַזעלט פון אַ וויטערן האָריזאָנט אויף להבא. דאָס איז געווען די טעטיקייט פון דער געזעלשאַפט „זבולון". זי איז געגרינדעט געווארן דורך דר. עמנואל שטיין (היינט אַ דאָקטאָר אין ניו־יאָרק). דער ציל פון דער דאָזיקער געזעלשאַפט איז געווען צו דערציען געשולטע פיעשער און פאַכמענישע שיפסלייט פאַר אַ צוקונפטיקן פלאָט אין ארץ ישראל. אין יאָר 1934 האָט דר. עמנואל שטיין, אין „נאָווי דזשיענניק" געשריבן וועגן דעם ענין אַן אַרטיקל אונטערן טיטל „יידישע שיפן שווימען". די געזעלשאַפט האָט זיך דאַן פאַרצווייגט אין אַרום 20 וויכטיקע ישובים פון גאַנץ פוילן. זי האָט געגרינדעט אַ פישער־שולע אין דעם פוילישן

פֿאַרט גדיגיע און פון דער דאָזיקער שולע זענען אַריוס אַרום 20 געשולטע פישער קיין ארץ ישראל. דער רעזולטאַט איז געווען אַ באַשייַדענער אין צאָל, אָבער די אידייע, אַ גאַנץ נייע — אָדער גיכער אַ באַנייטע אויפן לאַנגן שליאַך פון אונדזער געשיכטע — איז געוואָרן אַ טייל פון די פאַר־שיידנאַרטיקע זאָרגן פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד לטובת ארץ ישראל. נאַטירלעך איז מצד אונדזערע פריינט פון דעם לינקן פליגל אין דער ציו־ניסטישער באַוועגונג גיך אַנטשטאַנען אַ פֿאַראַלעלע באַוועגונג. געשאַפֿן איז זי געוואָרן דורך אבא חושי, אין חיפה, זי האָט געהייסן ים־ליגע און די דאָזיקע ליגע, האָבנדיק אומפֿאַרגלייכלעך גרעסערע מיטלען, איז גע־וואָרן דער כוח אויף דעם געביט, אָבער די איניציאַטיוו בלייבט ביים „זבולון" און ביי אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד, הגם די געזעלשאַפט איז נישט געווען קיין פֿאַרטיי־געזעלשאַפט.

מיט דעם פנים צום גלות

הצלה און גאולה

איך האָב שוין דערמאָנט, אַז די כאַראַקטעריסטישע ריכטונג פון דעם ציוניזם אין אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד איז געווען אַ סינטעטישע: זי האָט באמת געפֿרווט צו פֿאַרווירקלעכן א י ן מ ע ש י ם די באַנייטע לאָזונג פון טעאָדאָר הערצל, אַז מיר יידן זענען א י י ן פֿאָלק. מיר וועלן שפּעטער זען, ווען איך וועל באַהאַנדלען דעם ענין פון אונדזער יוגנט, אַז אויך די אַרגאַניזאַציע פון אונדזער יוגנט אין מערב־גאַליציע האָט זיך באַזירט אויף דעם דאָזיקן מאָנאָליטישן אידעאַל.

די קאָלירפולע טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד אויף דעם ברייטן גלות־געביט האָט געהאט צוויי הויפּט־צילן. דר. חיים ווייצמאַן האָט תמיד אונטערגעשטראָכן די דאָזיקע צוויי גרויסע געביטן פון אונ־דזער טעטיקייט: הצלה און גאולה. חיי שעה און חיי עולם. ציוניזם איז אין זיין דירעקטער טעטיקייט פאַר ארץ ישראל געווען גאולה בעת די טעטיקייט אויפן אָרט איז געווען הצלה. אָבער אָן הצלה איז געווען שווער צו שאַפן מיטלען פאַר גאולה און אָן דער אידייע פון גאולה איז אָפּט־

מאָל געווען זייער שווער צו געפינען כּוח און התלהבות פאַר דער אַר־
בעט פאַר הצלה. און אַזוי ארום איז, סוף כּל סוף, אויך אונדזער גלות־
אַרבעט געווען דינאַמיש אַ ציוניסטישע.

דער ווירטשאַפטלעכער קאַמף קעגן דעם שטראָם

איך וועל אָנהייבן מיט גשמיות: מיט אונדזער ווירטשאַפט־
לעכער טעטיקייט. עס איז אפשר כדאַי צו דערמאָנען דריי
נעמען פון דעם מבול פון הונדערטער, כדי צו סימבאָליזירן ווי מיט אַ
בליץ די וואָקסנדיקע מרה שחורה פון אונדזערע ווירטשאַפטלעכע באַדינ־
גונגען. דאָס זענען די נעמען פון ראָמאָן דמאָווסקי — וולאַדיסלאָוו גראַב־
סקי — סלאָוואי־סקלאַדקאָווסקי. שוין אין יאָר 1912 האָט דער באַגריני־
דער און גייסטיקער פירער פון דער „ענדעציע", דער הונדערט־פראָצענ־
טיק אַנטיסעמיטישער פאַרטיי, געשריבן אין דער „פראָוודאַ" אין וואַרשע:
„די יידן דאַרפן וויסן, אַז אין זייער אויסערגעווינלעכער געשיכטע, נאָך
דעם ווי זיי האָבן אַזוי פיל יאָרהונדערטער זיך אָפגערוט דאָ ביי אונדז אין
פוילן, האָט איצט דער זייגער פון דער געשיכטע אויסגעשלאָגן פאַר זיי
אַ נייע שעה, אַ שעה פון נייעם נע־ונד, נייע זוכענישן און נסיונות. וואָס
עס זאָל געשען מיט זיי, איז זייער ענין און זייער גורל". דער גייסט
פון אָט דעם פראָגראַם האָט באַהערשט די
פוילישע ווירטשאַפטלעכע פאָליטיק לגבי
מיליאָנען יידן אין פוילן דורך דעם גאַנצן
פעריאָד פון 1919 ביז 1939. נישט נאָר ווייל די
„ענדעציע" איז געווען די רעלאַטיוו שטאַרקסטע פאַרטיי אין פוילן, נאָר
ווייל איר השפּעה איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז די פוילישע קעגנער פון
דער „ענדעציע" האָבן איר געפרווועט באַזיגן דורך נאָך אַ שטאַרקערן אַנ־
טיסעמיטיזם, ווי צום ביישפּיל, די פאַרטיי פון א.נ.ר., אַ קלאָר פאַשיס־
טישער אָפּצווייג פון דער „ענדעציע" און אויך דער פאַרטיילאָזער בלאָק
פון פילסודסקיס חדר, דער „ב.ב." און דאַן שפּעטער דער „אָזאַן" פון
רידז שמיגלי און סלאָוואי־סקלאַדקאָווסקי. אַרום דעם יאָר 1925 האָט אַן
אַנדער ענדעק, וולאַדיסלאָוו גראַבסקי, אַלס פּרעמיער מיניסטער, דורך אַ

ברוטאַלן אַדמיניסטראַטיוון שטייער־סיסטעם קעגן יידן אין פּוילן רעאַ־
ליזירט די אינסטרוקציע פון דמאַווסקי, אַז יידן מוזן אויסוואַנדערן. און
דער שמייכלענדיקער פּשטן סלאַוואוי־סקלאַדקאַווסקי האָט אַרויסגעלאָזט
דעם באַקאַנטן רוף: „עקאָנאָמישער קאַמף קעגן יידן — אַדרבא". עס וועט
מיר נאָך אויסקומען שפּעטער צו דערמאָנען אַן אַנדערן קאַמף־מיטל, די
אַנטי־יידישע פּאָגראָמען, וואָס דער עקסטרעמער רעכטער פליגל פון דער
פּוילישער געזעלשאַפט האָט אָרגאַניזירט בפרט אין דער ערשטער תקופה
פונעם פרייען פּוילן, כדי צו פּאַרביטערן דאָס יידישע לעבן און אַרײַנצו־
שטויסן אונדזער פּאָלק אין אַ מצב רוח פון יאוש און האָפענונגסלאָזיקייט.

עס איז קלאָר, אַז ווירטשאַפטלעכע פּראָבלעמען פון אַ טייל פון פּוילן,
קאָנען נישט אָפּגעזונדערט ווערן פון אָט דעם אַלגעמיינעם ווירטשאַפט־
לעכן קלימאַט, וואָס איך האָב אים אָפּאָרשט כאַראַקטעריזירט. און דער־
פּאַר איז די ווירטשאַפטלעכע טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד
אַלס דער אַרגאַניזירטער הויפּט־פּאָקטאָר פון יידישן לעבן אין מערב־גא־
ליציע און שלעזיע, געווען אין גאַנצן אָפּהענגיק פון אָט דער אַלגעמיינער
טענדענץ חרוב צו מאַכן די ווירטשאַפטלעכע גרונטלאָגע פון ייִדן אין
פּוילן און אַזוי אַרום צווינגען יידן צו עמיגראַציע. אַזוי ווי אָבער עמי־
גראַציע איז געווען צוליב אַ גאַנצער ריי פון אויסערלעכע סיבות, בפרט
דער מאַנגל אין פּרייַע אימיגראַציע־געביטן, נישט מעגלעך אין אַ ממשות־
דיקן פּאַרנעם און אַזוי ווי אָפילו די מעגלעכקייטן פון עליה קיין ארץ
ישראל זענען מיט יעדן יאָר, צוליב דער וואַקסנדיקער אַנטי־ציוניסטישער
פּאָליטיק פון דער מאַנדאַט־מאַכט געוואָרן אַלץ ענגער, האָט זיך ממילא
געשאָפן אַ סיטואַציע פון נישט קאָנען אַרויס און נישט קאָנען אָטעמען
פּריי אין לעבן אינעווייניק אין לאַנד. עקאָנאָמיש האָט דאָס באַדייט אַ
געוואַלטיקע פּאַרגרעסערונג פון דער אַרעמקייט צווישן די יידישע מאַסן. עס
איז קלאָר, אַז די ווירטשאַפטלעכע פּאָליטיק פון יידן אין פּוילן בכלל און
פון די 250 טויזנט יידן אין מערב־גאַליציע און שלעזיע בפרט האָט זיך
דערפּאַר געמוזט קאָנצענטרירן אַרום מילדערן פון די נעגאַטיוויע רעזול־
טאַטן פון דעם פּוילישן ווירטשאַפטלעכן באַיקאָט און פון דער פּאָליטיק
בכלל חרוב צו מאַכן יידישע עקזיסטענצן, מיר האָבן נישט געהאט קיין
כוח צו ענדערן דעם אַנטיסעמיטישן סיסטעם. אין בריטע ליניע וואָלט

מען געקאנט זאָגן, אַז אין דעם פּרט זענען געווען צוויי גרויסע לאָגערן אין דער פּוילישער געזעלשאַפט — דער מיליטאַנטיש אַקטיוויזער מיט אַלע זיינע ניואַנסן און דער גלייכגילטיקער — אויך מיט אַלע זיינע ניואַנסן.

וואָס איז געבליבן צו טאָן? די נויטוועניקייט כאַטש צו מילדערן דעם סיסטעם. און מילדערן האָט נאָטירלעך געהייסן ראשית כל — זעלבסטהילף. זעלבסטהילף — אַזוי לאַנג ווי די כוחות פון אַ מינדערהייט וואָס ווערט באַיקאָטירט, קלעקן פאַר זעלבסטהילף. דער קאָנסומענט איז דאָך געווען די מערהייט און באַיקאָט האָט באַדייט ראשית כל באַיקאָט מצד דעם קאָנסומענט. איז אַנטשטאַנען די פּראָגע — ווי לאַנג קאָן מען אויסהאַלטן מיט זעלבסטהילף. אָבער עקאָנאָמישע פּראָבלעמען פון היינט, פון ברויט און הונגער, לאָזן זיך נישט דערלייַדיקן דורך פּלאַנירטע באַטראַכטונגען אַליין און דערפאַר איז זעלבסטהילף פאַר ה י י נ ט געווארן די לאָזונג פון אונדזער ווירטשאַפּטלעכן זעלבסטשוץ. און די דאָזיקע טענדענץ צו זעלבסטהילף איז אויך געווארן די הויפּט־טענדענץ אין דער ווירטשאַפּטלעכער פּאָליטיק פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד בפרט אין דער צווייטער העלפט פון דעם פּעריאָד פון די 20 יאָר צווישן ביידע וועלט־מלחמות.

דער ווירטשאַפּטלעכער כוח פון יידן אין פּוילן איז בפרט אין דעם ערשטן פּעריאָד געווען נאָך שטאַרק געגנוג, כדי פון זיך צו אַנטפלעקן אַ גרעסערע מאַס פון זעלבסטהילף. און עס וועט אויך תמיד בלייבן פאַר־אייביקט אין אונדזער געשיכטע, אַז דער יידישער ישוב האָט אין דער צייט פון דער ווירטשאַפּטלעכער עקסטערמינאַציע־פּאָליטיק געשאַפן, אַזוי וויַיט דאָס איז געווען מעגלעך, דעם אַפּאַראַט פון זעלבסטהילף. דער אַר־בעטער מיט פּאַרשטאַרקטע פּראָפּעסיאָנעלע פּאַרייַנען און קאָאָפּעראַטיוון, דער מיטלקלאַס מיט קאָנסום־פּראָדוקציע און בפרט מיט קרעדיט־קאָאָפּע־ראַטיוון, וועלכע האָבן זיך פאַרשפּרייט איבער גאַנץ פּוילן.

און אויך די אַקטיוויטעט פילאַנטראָפישע טעטיקייט פון די קהילות פאַר דעם אָרעם־וועַרנדיקן טייל פון אונדזער ישוב איז געוואָקסן. וואָס איז נאָטירלעך געווען אין זיך אַליין אויך אַ סימן פון יריידה. דאָס זענען אַלץ געווען נאָר סימפּטאָמאַטישע היילמיטלען קעגן דער שווערער קראַנ־קייט.

אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָבן מיר דעמאָלט געשאַפן אַ בא־זונדערע קאָמיסיע פאַר ווירטשאַפטלעכער טעטיקייט. זעלבסטפאַרשטענד־לעך האָט אונדזער פאַרלאַמענטאַרישע פאַרטרעטערשאַפט געקעמפט אויף די באַריקאַדן פונעם פאַרלאַמענט פאַר אַן ענדערונג פון דעם סיסטעם, אָבער מיר האָבן געוווסט זייער גוט, אַז דער קאַמף איז אַ האָפענונגסלאָ־זער. שוין בעת דער עסטרייכישער צייט איז אַדאַנק דעם דיסטריקט־קא־מיטעט אין מערב־גאַליציע, אַנטשטאַנען אין קראָקע אַ באַנק, די „אוניא קרעדיטאָווא״, אַ קליינער פלאַסטער קעגן וועגדן. אין חודש מערץ 1930 האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד צונויפגערופן אין קראָקע אַ ווירטשאַפט־לעכע קאָנפערענץ אונטער דער לייטונג פון דר. יהודה צימערמאַן. דער צוזאַמענפאַר איז געווען אַן אימפאָזאַנטער און — אַ טרויעריקער. אונ־דזער עקזעקוטיווע האָט געשאַפן קאָנטאַקטן מיטן „רעוויזיע פאַרבאַנד״ און די קאָאָפעראַטיווע באַנקן אין לעמבערג. דר. פישל ראָטענשטרייך, פון לעמבערג, האָט אונדז באַזונדערס מיטגעהאָלפן אין אונדזער טעטיקייט. אַדאַנק דער דאָזיקער טעטיקייט זענען אויך אין מערב־גאַליציע געשאַפן געווארן אַ ריי פון יידישע קאָאָפעראַטיוון באַנקן אין קראָקע און אויך אין דער פראָווינץ. איך וויל דאָ דערמאָנען דעם נאָמען פון אברהם נוס־באום, דעם אומדערמידלעכן, רואיקן ציוניסטישן טוער, ווָאס איז געשטא־נען בראש פון דער דאָזיקער באַנק אין קראָקע, זייענדיק אויך גלייכצייי־טיק אַ מיטגליד פון אונדזער עקזעקוטיווע. די בענק האָבן געגעבן לייכטן קרעדיט בפרט פאַר דעם פאַראַרעמטן מיטלשטאַנד.

דער „נאָווי דזשיענניק״ האָט געהאט אַ באַזונדערן פאַרדינסט אין דער אַרגאַניזירונג פון ווירטשאַפטלעכע כוחות און אין פאַרשפרייטן די אידייע פון זעלבסטהילף, באַזונדערס אַדאַנק דעם ווירטשאַפטלעכן רע־דאַקטאָר פון „נאָווי דזשיענניק״, דר. בענאַ זיידען.

די טעטיקייט פון פירנדיקע אַלגעמיינע ציוניסטן אין די סוחרים־פאַרבאַנדן אין אונדזער געביט. איך וויל דאָ דערמאָנען באַזונדערס דעם נאָמען פון אונדזער פריינט ח. פ. לייסטנער און שמואל ספירא. אין די אָפיציעלע האַנדלס־ און אינדוסטריע־קאָמערן, ווו דער איינפלוס פון פירנ־דיקע אַסימילאַטאָרן איז געווען באַזונדערס שטאַרק, האָט זיך פאַרשטאַרקט פון יאָר צו יאָר אונטער דעם איינפלוס פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד.

אַ באַוונדער שווערער ווירטשאַפטלעכער פּראָבלעם זענען געווען די ייִדישע האַנטווערקער־פּאַרבאַנדן. זיי זענען געווען אַקטיוו אין אַ גאַנצער רייִ פון שטעט אין מערב־גאַליציע. די לעבנס־באַדינגונגען פון די ייִדישע האַנטווערקער זענען שטענדיק געווארן שווערער, ווייל די אַלגעמיינע האַנטווערקער־קאַמערן זענען געווארן אַן אינסטרומענט פון עקסטערמינאַציע־פּאָליטיק מצד דער רעגירונג קעגן ייִדישע האַנטווערקער. עס איז דער־פּאַר נייטיק געווען אַ דאָפּלטע טעטיקייט, כדי צו העלפן דעם ייִדישן האַנטווערקער־שטאַנד — אַן אלגעמיין־פּאָליטישע און אַ רעגיאָנאַלע און לאָקאַל־ווירטשאַפטלעכע. די פּאָליטישע השפּעה פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד אויף די ייִדישע האַנטווערקער־פּאַריינען גופא איז געווען פּאַר־העלטנישמעסיק קליין, ווייל די האַנטווערקער־פּאַרבאַנדן זענען געווען אַ ווירטשאַפטלעכער צווייג, אין וועלכן די בונדיסטישע פּאַרטיי און טיילווייז אויך די פּועלי־ציוניסטישע פּאַרטיי האָבן געהאט אַן אייִנפלוס. אַחוץ דעם איז דער האַנטווערקער־שטאַנד געווען אַ מין מדינה פּאַר זיך. ער האָט גיכער געוואָלט פירן זיין קאַמף אונטער דער פּאָן פון זיין אייגענעם פּראָפעסיאָנעלן פּאַריין, ווי אונטער דער לייטונג פון אַ פּאָליטישער פּאַרטיי.

אָבער פּאָליטיש איז דער האַנטווערקער־פּאַריין, צוליב זיין צוזאַמענשטעל, געווען מער נוטה זיך צוצוהערן צום בונד און צו פּועלי־ציון.

אַ וואַרט נאָך וועגן די האַנדלס־ און אינדוסטריע־קאַמערן. זיי האָבן נאַטירלעך געהאט אַ שטאַרקן אייִנפלוס אויף דער ווירטשאַפטלעכער פּאָליטיק. זיי זענען געווען אַן אויטאָנאָמע אינסטיטוציע, אָבער וואָס מער עס האָט זיך געשטאַרקט דער טאָטאַליטאַרער רעזשים אין פוילן, אַלץ מער זענען זיי געוואָרן אַן אינסטרומענט פון דער דאָזיקער פּאָליטיק. עס איז כדאַי צו דערמאָנען, אַז אין אָט דער אינסטיטוציע איז אין דער תקופה פון 1919 ביז 1939 דורך לאַנגע יאָרן געשטאַנען בראש אַ ייִד מיטן נאָמען טאַדעוש עפּשטיין. ער איז געווען אַ הונדערטפּראָצענטיקער אַסימילאַטאָר. אַ מאָן פון קולטור און אויך פון אייִנפלוס. עס האָט אונדז גישט פּאַרלייכטערט דאָס לעבן און אונדזער קאַמף אין ווירטשאַפטלעכע ענינים דער פּאָקט, וואָס עס איז בראש פון דער דאָזיקער אינסטיטוציע געשטאַנען אַ ייִד, אַן אַסימילאַטאָר. דער מינדערוווערטיקייט־קאָמפּלעקס פון די אַסימילאַטאָרן איז פּאַר זיי תמיד אַ שטערונג צו זיין גערעכט אויך

צו יידן. עפֿשטיין האָט גערעדט די ווירטשאַפֿטלעכע אינטערעסן פֿון פֿוילן מיט איבערגעבנקייט און ער האָט אויך באַקומען די גרעסטע אָנערקענונג, וואָס אַסימילאַטאָרן באַקומען ווען זיי האָבן דערפֿילט זייער אויפֿגאַבע: אין די לעצטע יאָרן פֿון דער תקופה, ווען ווי אלכער איך שרייב, איז אָפֿילו אויך ער שוין געווען צו יידיש פֿאַרן רעזשים און מען האָט אים גאָנץ פֿשוט אַוועקגעשיקט.

אין די לעצטע יאָרן פֿאַר דעם אויסברוך פֿון דעם צווייטן וועלט־קריג איז די ווירטשאַפֿטלעכע טעטיקייט פֿון דער באַזונדערער קאָמיסיע פֿון אונדזער לאָנדעס־פֿאַרבאַנד, וואָס איר אויפֿגאַבע איז געווען צו געפֿינען מיטלען כדי מילדער צו מאַכן די ווירטשאַפֿטלעכע נויט, געווען ממילא שטאַרקער ווי זי איז פֿריער געווען. דאָס איז געווען נאַטירלעך. די דאָזיקע באַזונדערע ווירטשאַפֿטלעכע קאָמיסיע איז פֿאַמעלעך געוואָרן אַ פֿאָליטישער אינסטרומענט פֿון דער אָפֿאָזיציע אינערהאַלב פֿונעם לאָנדעס־פֿאַרבאַנד. די דאָזיקע אָפֿאָזיציע איז געווען סימפּאַטיש צו דער אַזוי גערופֿענער גרופּע „א״ פֿון אַלגעמיינע ציוניסטן און אין דער אמתן איז זי געווען אַ דעק־מאַנטל פֿאַר דער דאָזיקער אָפֿאָזיציע. די דאָזיקע קאָמיסיע איז געפֿירט געוואָרן דורך דר. שמואל ליבעסקינד, דר. קלמן שטיין און ראובן וואָלף. זי האָט אָפֿילו געשאַפֿן אַן אייגענעם פֿרעסע־אָרגאַן, אַ וואָכנבלאַט. פֿון אַן אַלגעמיינעם שטאַנדפּונקט איז איר טעטיקייט געווען אַ פֿאָזיטיווע פֿאַר דער שטאַרקונג פֿון אונדזער קאַמף אויף דעם ווירטשאַפֿטלעכן פראָנט, ווייל אין דעם ווירטשאַפֿטלעכן לעבן איז נישט געווען וויכטיק, ווער עס טוט די אַרבעט, נאָר צי די אַרבעט איז געטאָן. היינט, פֿון דער רעטראָספּעקציע, דערשיינען די דאָזיקע אינערלעכע קאַמפֿן אַזוי אומוויכטיק, אַז עס איז אַ סך אנגענעמער וועגן זיי צו שרייבן מיט אַ פֿריינטלעכן שמייכל ווי מיט ביטערקייט.

אונדזערע ראַנגלענישן אין די שטאָט־ראַטן

די דאָזיקע טעטיקייט איז געווען דאָס וויכטערע געביט פֿון ווירטשאַפֿטלעכן קאַמף. דער שטאָט־ראַט אין קראָקע איז געווען באַזירט אויף „אַן אייגענעם סטאָטוט״.

נאָר עטלעכע שטעט אין פוילן האָבן געהאט אַן אייגענעם ס ט א־ ט ו ט. אין תוך האָט דאָס געמיינט אַ ברייטערן פאַרנעם פון אויטאָנא־ מיע אין פאַרגלייך מיט שטעט, אין וועלכע דער שטאָט־ראָט האָט זיך באַזירט אויף אַן א ל ג ע מ יי נ ע ם מלוכהשן געזעץ. די דאָזיקע פרי־ווילעגיע פון דער שטאָט קראָקע האָט נאָטירלעך אויך פאַר דעם יידישן ישוב אין קראָקע געשאַפן באַדינגונגען פון אַ גרעסערן אָנטייל אין דער שטאָט־אויטאָנאָמיע, אַ גרעסערן אין פאַרגלייך צום ביישפיל פון טאָרנע, זשעשאָוו, קאַטאָוויץ, יאָראָסלאָוו און אָנדערע שטעט אין אונדזער סביבה. אָחוץ דעם איז דער שטאָט־ראָט אָדער אייגנטלעך דער מאָגיסטראָט — די שטאָט־פאָרוואָלטונג — געווען דאָס אויפזיכט־אָמט פאַר דעם קהילה־ ראָט אין אַלע ענינים, אָבער בפרט וואָס שייך די באַשטעטיקונג פון דעם בודזשעט פון דער קהילה. אַן דער דאָזיקער באַשטעטיקונג האָט דער בו־ דזשעט פון דער קהילה נישט געהאט קיין גילטיקייט .אַזוי אָרום איז אויך געווען דער לאָנדעס־פאָרבאָנד באַזונדערס אינטערעסירט פון ריין־יידישן שטאָנדפונקט צו פאָרשטאָרקן זיין איינפלוס סיי אין דעם שטאָט־ראָט, סיי אין דער שטאָט־פאָרוואָלטונג, דאָס הייסט, אין דעם מאָגיסטראָט. דאָ האָט זיך ווידער באַשטעטיקט דער סינטעטישער כאַראָקטער פון דער טע־ טיקייט פון אונדזער לאָנדעס־פאָרבאָנד. מיר האָבן גלייכצייטיק מיט דער ארץ־ישראל־טעטיקייט פאָרבונדן די טעטיקייט אויף דעם קאָמונאַלן גע־ביט. קראָקע האָט זיך ביים סוף פון דעם צייט־פעריאָד דערנענטערט צו אַ פערטל מיליאָן איינווינער. קראָקע איז דעמאָלט געווען — אויב איך האָב נישט קיין טעות — די פערט־גרעסטע שטאָט אין פוילן, נאָך וואַרשע, לאָדזש און לעמבערג. היינט, 1956, באַטרעפט די באַפעלקערונג פון קראָ־ קע אָרום 470 טויזנט, אָבער די יידישע באַפעלקערונג באַטרעפט נאָר געצייטלטע עטלעכע טויזנט. אָבער צו יענער צייט האָט די יידישע באַפעל־ קערונג אין קראָקע באַטראָפן אָרום 60 טויזנט נפשות און דאָס האָט באַ־ דייט, אַז דער פראָצענט פון דער יידישער באַפעלקערונג איז אָרום 1938 געווען כמעט 23. אָלזאָ, אַ וואָגיקער טייל פון דער גאַנצער באַפעלקע־ רונג פון קראָקע. נאָטירלעך איז לויט דער ווירטשאַפטלעכער, קולטורע־ לער און פאָליטישער ראָלע דער באַדייט פון דער יידישער באַפעלקערונג אין קראָקע געווען אַ סך גרעסער. יידן זענען געווען שטאַרק פאַרטראָטן

אין די פרייַע באַרופן, אין האַנדל און אינדוסטריע.

אין דער פראָווינץ איז דער פּראָצענט פון דער יידישער באַפעלקע־רונג אין די מיטעלערע שטעט געווען אָפטמאָל גרעסער ווי אין קראָקע, מיט עטלעכע אויסנאַמען (קאַטאָוויץ, ביעלסקאָ, מיסלאָוויץ און יאַראָס־לאַוו). אין די גאָר קלייַנע שטעטלעך איז דער פּראָצענט פון דער יידישער באַפעלקערונג געווען נאָך אַ סך שטאַרקער ווי אין קראָקע און אָפטמאָל האָט ער דערגרייכט אַ מערהייט און צייטנווייז אַ גאָר שטאַרקע מערהייט פון דער אָרטיקער באַפעלקערונג.

אין שייכות דערמיט איז אפשר כדאַי צו דערמאָנען, אַז אין איין שטעטל מיטן נאָמען זשיוויץ, נישט ווייט פון ביעלסקאָ, האָבן יידן בכלל נישט געטאָרט ווינען. זיי האָבן געמוזט ווינען אין דער פּאָרשטאָט פון זשיוויץ, וואָס האָט געהייסן זאַבלאָטשע. אין די הונדערטער דערפער פון אונדזער שטח איז דער פּראָצענט ביי יידן געווען אַ נישטיקער, מייסטנס נישט מער ווי עטלעכע משפחות. און דאָס האָט איבערגעוויגן דעם פּראָ־צענט פון דער יידישער באַפעלקערונג אין גאַנץ מערב־גאַליציע און שלעזיע און אַזוי אַרום האָט דער דורכשניט־פּראָצענט פון יידן אין אונדזער סביבה באַטראַפן נאָר עטלעכע פּראָצענט, וואָס האָט נאַטירלעך געהאט אַן איינפלוס אויף דער פּאָליטישער פּאָזיציע, ווען נאָר עס איז געקומען אין באַטראַכט דער גאַנצער שטח פון מערב־גאַליציע. די פוילישע אַדמיניסטראַציע איז דער־פאַר געפאַלן אויף אַן המצאה: איינצושליסן אַרומיקע דערפער מיט די שטעט מיט אַ גרויסער צאָל יידן און כדי אַזוי אַרום צו פאַרקלענערן דעם פּראָצענטועלן אנטייל פון יידן אין די שטעט. דאָס איז אויך געשען מיט קראָקע.

אָט דער צושטאַנד האָט נאַטירלעך אַרויסגערופן אונדזער שטאַרקן פּאָליטישן קאַמף. מיר האָבן זיך מיט אַלע כוחות געווערט קעגן דער איינשליסונג פון די דערפער, אָבער דער נעגאַטיווער רעזולטאַט פון דעם דאָזיקן קאַמף איז געווען אין פּאָרויס אַ קלאָרער צוליב דער אַלגעמיינער פּוילישער טענדענץ צו פאַרקלענערן דעם איינפלוס פון יידן אין דער גאַנ־צער מלוכה. אונטערן דרוק פון דעם פּאָליטישן און ווירטשאַפטלעכן אַנ־

טיסעמיטיזם האָבן אונדזערע קהילות אין די מיטעלערע און קלענערע שטעט אויסגעוויילט דעם וועג פון פאַמעלעכדיקן קאָמפּראָמיס מיט דער פּוילישער געזעלשאַפט. אין די שטאָט־ראַטן זענען נישט געווען אויפן סדר־היום קיין גרויסע מלוכהשע פּראָבלעמען. עס זענען מערסטנס געווען ווירטשאַפטלעכע און קולטורעלע פּראָבלעמען, די פּראָבלעמען פון טאָג־טעגלעכע זאָרגן, און אונדזער יידישע געזעלשאַפטלעכקייט האָט נאָטירלעך קודם כל געוואָלט האָבן אַביסל רו און לעבנס־מעגלעכקייטן. דאָס איז דער כאַראַקטעריסטישער סימפּטאָם פונעם לעבן אין אַ שטאָט אָדער אַ שטעטל. צוליב אָט דער מידקייט און דעם רצון צו האָבן האַלבוועגס רואיקע לעבנס־באַדינגונגען, האָט די יידישע באַפעלקערונג דאָ און דאָרט מוותר געווען אויף אַ מערהייט אין דער פאַרטרעטערשאַפט אין די שטאָט־ראַטן, הגם עס איז איר געקומען לויט דער צאָל פון דער יידישער באַפעלקערונג, און זי האָט געשלאָסן מיט דער קריסטלעכער באַפעלקערונג אַפּמאַכן און זיך צופרידנגעשטעלט צייטנווייז מיט 50 פּראָצענט און צייטנווייז אַפילו מיט אַ סך ווייניקער אין דער פאַרטרעטערשאַפט. די דאָזיקע נאָכגיביקייט פון אונדזער מידן ישוב האָט נאָטירלעך צייטווייליק געשאַפן אַ בריק פון פרידן און „פאַרשטענדיקונג", אָבער נאָר צייטווייליק.

לאָמיר זיך אומקערן אויף אַ ווייל צו דער שטאָט קראָקע גופא, צו וועלכער עס זענען געווען געוועגדט די אויגן פון גאַנץ פוילן אַלס דער גרויסער פּראָווינץ־שטאָט — ווי וואַרשע פלעגט עס זאָגן — דער פּראָווינץ־שטאָט מיט דער חשיבות פון אַן אַלטער הויפּטשטאָט. אויך קראָקעווער יידן האָבן אין זיך געטראָגן דעם שטאָלץ פון דער דאָזיקער חשיבות, „וואָס מיר זענען, זענען מיר, אָבער קראָקעווער יידן זענען מיר", האָבן מיר אָפטמאָל געהערט אין דער שטאָט, אין וועלכער עס איז געווען פאַרכישופט דער חלום פון פּוילישער פאַרגאַנגענהייט נישט נאָר אויפן וואַוועל־שלאָס, נאָר אויך אויף די אַלטע גאַסן.

צוליב די פאַרשיידענע סיבות, וואָס איך האָב אויבן דערמאָנט, האָט אויך די יידישע פאַרטרעטערשאַפט אין דעם קראָקעווער שטאָט־ראַט קיינמאָל נישט דערגרייכט דעם פּראָצענט, וואָס עס וואָלט געקומען דער יידישער באַפעלקערונג לויט איר נומעריש כוח. דאָס איז בפרט געווען אַ פּועל־יוצא פון צווי אומשטענדן — פון דער וואַל־אָרדינאַציע, וועלכע

האָט טראָץ איר גאַנצן דעמאָקראַטישן כאַראַקטער פּריווילעגירט גרעסערע גרופּן, און פון דעם אומשטאַנד, אַז יידן זענען געגאַנגען צו די וואַלן נישט פאַרייניקט, נאָר אין צעשפּליטערטע גרופּן.

איך וויל דאָ געבן אַ קורץ בילד פון דעם צוזאַמענשטעל פון דער יידישער פאַרטרעטערשאַפט אין קראָקעווער שטאָט־ראַט אין דעם לעצטן יאָר פאַר דעם אויסברוך פון דער מלחמה. דאָס איז געווען אַ צייט פון אַ טיפער ענדערונג אין דער פּאָליטישער אָריענטאַציע פון דער יידישער באָפעלקערונג אין פּוילן. מיר וועלן באַלד זען, אַז אין מערב־גאַליציע איז די דאָזיקע ענדערונג געווען פאַרהעלטנישמעסיק קלענער ווי אין דעם רעשט פון פּוילן, ווייל אין אונדזער טייל פונעם לאַנד זענען די פּאָליטישע גרופּירונגען געווען מער קריסטאַליזירט. סוף 1938 זענען פאַרגעקומען אין פּוילן (אויך אַנהייב 1939) וואַלן צו די שטאָט־ראַטן. די וואַלן האָבן געבראַכט אַ שטאַרקן נצחון פאַר דער בונדיסטישער פאַרטיי. די בונדיסטישע פאַרטיי האָט פון דעם געמאַכט אַ געוואַלטיקן נצחון, אָבער לויט מיין אָפשאַצונג איז דאָס געווען אַ טרויעריקער נצחון, ווייל ער איז געווען אַ פועל־יוצא פון נעגאַטיוו עלעמענטן. במשך פון כמעט 20 יאָר האָט די ציוניסטישע אָריענטאַציע געהאט די פירונג אין דער פּאָליטיק פון דער יידישער באָפעלקערונג. איר קאָנקורענט איז געווען די אָרטאָדאָקסישע אָריענטאַציע, אונטערגעשטיצט דורך דער אַסימילאַציע. די ציוניסטישע אָריענטאַציע האָט דורכגעמאַכט נצחונות און מפלות און סוף כל סוף האָט זיך אין דער צייט פון רידז שמיגלי, סלאָוואי־סקלאָדקאָווסקי און דעם אויסערן־מיניסטער יוזעף בעק, קריסטאַליזירט אין יאָר 1937 אַ באָוועגונג צווישן אַ טייל פון יידן מיט ציוניסטן בראש, צו אָרגאַניזירן יידישע עמיגראַציע, אַפילו קיין מאַדאַגאַסקאַר. די גרויסע מערהייט פון ציוניסטן און אויך מיר אין מערב־גאַליציע, האָבן זיך אַנטקעגנגעשטעלט דער דאָזיקער באָוועגונג, וועלכע איז אָנגעפּרופן געוואָרן "קאָ־קאָ" (קאָלאָניזאַציע־קאָמיטעט). די עמיגראַציע־פּלענער האָבן באַנקראָטירט, די עמיגראַציע קיין ארץ־ישראל איז דערוואָרגן געוואָרן און בריטע מאַסן פון דער יידישער באָפעלקערונג האָבן, זעלבסטפאַרשטענדלעך, געמאַכט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער מפלה פון דער יידישער פּאָליטיק די לייטנדיקע אָריענטאַציע, דאָס הייסט, די ציוניסטישע. די אָרטאָדאָקסיש־אַסימילאַטאָ־

רישע אריענטאַציע האָט אויך געליטן אַ מפלה. די פּאָליטיק פון מיניאַ־
ליזם און אָפּאָרטוניזם, פּאַרבונדן צייטנווייז מיט חניפה, האָט זיך אויך
נישט איינגעגעבן. דער פּוילישער אַנטיסעמיטיזם האָט שוין אין יאָר 1939
נישט געמאַכט קיין אונטערשייד צווישן ציוניזם, אָרטאָדאָקסיע אָדער
אַסימילאַציע, טאָ האָט זיך דער בריטיער עולם, בפרט אין קאָנגרעס־פּוילן,
צוגעזאָגט צו דער דריטער אריענטאַציע, וועלכע איז במשך פון די 20
יאָר געווען אין דער אָפּאָזיציע סיי צו דער ציוניסטישער, סיי צו דער
אָרטאָדאָקסיש־אַסימילאַטאָרישער אריענטאַציע — דאָס הייסט צו דער
בונדיסטישער. די בונדיסטישע אריענטאַציע איז געווען אַנטי־עמיגראַציע־
ניסטיש און אַנטי־אַסימילאַטאָריש. האָט דאָס קראַנקע, געפלאָגטע יידישע
פּאָלק אין פּוילן געטאָן, וואָס אַ קראַנקער טוט, עס האָט זיך איבערגעדרייט
פון איין זייט, וואָס האָט ווייַ געטאָן, אויף דער אַנדערער זייט. און אַזוי
אַרום איז עס פּאַרגעקומען, אַז אַפּילו ציוניסטן און אָרטאָדאָקסן האָבן אין
קאָנגרעס־פּוילן געשטימט פאַר דער בונדיסטישער ליסטע צו די שטאָט־
ראַטן.

אָבער מיין הויפּט־אויפגאַבע איז דאָ צו געבן אַ בילד וועגן מערב־
גאַליציע. די אַלגעמיינע באַמערקונגען זענען אָבער נייטיק, כדי צו געבן
דעם הינטערגרונט פון דער סיטואַציע אויך אין מערב־גאַליציע. די בונ־
דיסטן האָבן אין דעם פּריערדיקן שטאָטראַט אין קראַקע געהאַט נאָר איין
פאַרטרעטער און איצט האָבן זיי באַקומען ביי די וואַלן צוויי פאַרטרע־
טער. אָבער טראָץ דער אַלגעמיין פּראָ־בונדיסטישער טענדענץ האָט אין
מערב־גאַליציע געזיגט דער בירגערלעכער בלאָק און אין אים דער אַלגע־
מיין־ציוניסטישער. דאָס איז געווען אַ באַווייז, ווי סאָליד פאַרוואָרצלט
עס איז געווען דער ציוניזם אין מערב־גאַליציע און ווי פּאָליטיש רייף עס
איז דאָרט געווען דער יידישער וויילער.

איך וויל דאָ דערפאַר געבן אַ מער דעטאַלירט בילד פון דעם צוזאַ־
מענשטעל פון דער לעצטער יידישער פאַרטרעטערשאַפט אין דעם גאַר
וויכטיקן שטאָטראַט פון קראַקע, דער לעצטער יידישער פאַרטרעטער־
שאַפט אין דער פּוילישער געשיכטע. פון אַלגעמיינע ציוניסטן זענען גע־
וויילט געוואָרן סינאי אַלעקסאַנדראָוויטש, אַ חשובער אינדוסטריעלער
און אַ ציוניסטישער טוער; מאַקס לאָוטערבאַך, אַ רעספּעקטירטער סוחר

און אָפטמאָל אַ מיטגליד פון דער עקזעקוטיווע פון אונדזער לאַנדעס־פאַר־באַנד, דר. קלמן שטיין, אַן אַדוואָקאַט, דער פירער פון דער אָפּאָזיציע אינערהאַלב פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד, דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות און דר. יהודה צימערמאַן, איינער פון די אַלגעמיין־ציוניסטישע מנהיגים, וועגן וועלכן איך האָב שוין פריער געשריבן. אַחוץ דעם איז געווייזלט געוואָרן דר. עליאַס מאַרקוס, דער פירער פון מזרחי. אַ ווייטע־רער מיטגליד פונעם שטאָט־ראַט, איז געווען דער אומפאַרטייאישער פּרע־זידענט פון דער קהילה, דר. רפאל לאַנדאָו. פון דער אגודה איז געווייזלט געוואָרן איר אָנגעזעענער פירער צבי־הירש אייזענשטאַט. וועז דר. יהודה צימערמאַן איז שפּעטער געוואָרן אַ מיטגליד פון דער שטאָט־פּאַרוואַלטונג (לאַוועניק), איז אויף זיין אָרט אַריין אין דעם שטאָט־ראַט אַ צווייטער אגודיסט, פייוול סטעמפּעל, אַן ענערגישער פּאָלקסטימלעכער פירער פון דער אגודה און אויך אַ מיטגליד פונעם פּוילישן סיים. אַחוץ דעם איז געווען אַ מיטגליד פונעם שטאָט־ראַט אַ וויכטיקער פירער פון דער גרופּע פון חרדים, וואָס איז געשטאַנען נאָך ווייטער רעכטס פון דער אגודה, דער רואיקער, חשובער וואַרעמער ייד ראָזענבלום. די דאָזיקע ניין האָבן אין לעצטן שטאָט־ראַט זיך פאַריניקט אין אַ געמיינזאַמען קלוב. אויסער־האַלב פון דעם דאָזיקן קלוב זענען געשטאַנען די צוויי בונדיסטן,, וואָס איך האָב דערמאָנט, דר. העניק שרייבער, אַ מוטיקער קעמפער פונעם „בונד״, שארף אין דער פּאָרם, אָבער מיט אַ פריינטלעכן שמייכל טראָץ זיין שארפקייט, און דר. לעאָן פיינער, ביידע אַדוואָקאַטן. דר. לעאָן פיי־נער האָט בעת דער מלחמה געפירט אַ גאָר וויכטיקע טעטיקייט אין דער יידישער אונטערגרונט־באַוועגונג אין וואַרשע, אַלס אַ פירער פון „בונד״. זיין אייגפלוס איז געווען גרויס. איך האָב נישט איינמאָל געזען און גע־לייענט אין לאַנדאָן די בונדיסטישע באריכטן, געחתמעט דורך אים. אוי־סערהאַלב פונעם יידישן קלוב איז אויך געשטאַנען אַדוואָקאַט דר. אַדלער, אַ „קאָמבאַטאַנט״, אַ מיטגליד פון אַן ארגאַניזאַציע פון פריערדיקע פוי־לישע זעלנער, וואָס איז געגאַנגען צוזאַמען מיט דער רעגירונגס־פּאַרטיי. נו, און כדי צו זיין גאַנץ ענווי, ווייל איך דערמאָנען, אַז אין דעם קלוב פון פּוילישע סאָציאַליסטן איז געווען אַ מיטגליד, דער אַדוואָקאַט דר. יאָזעף ראָזענצווייג, וואָס האָט זיך גאָר ווייניק באַטראַכט פאַר אַ ייד,

טראָץ זיין גאַנץ גוט־יידישער אָפשטאַמונג. אָט דאָס איז געווען דאָס שאַד־ברעט פון דער יידישער פאַרטרעטערשאַפט אין דעם לעצטן פרייען קראָקעווער שטאָט־ראַט. די אַלגעמיינע צאָל מיטגלידער פונעם שטאָט־ראַט איז געווען, גלויב איך, 65.

ווי מיר זעען דאָ, איז די בונדיסטישע גרופּע געבליבן אין אונדזער טייל פון פוילן אין אַ גאָר קליינער מינדערהייט. זי איז אָבער געווען שטאַרקער אין דער שטאָט טארנע. זי האָט נישט געהאַט קיין ערנסטע רעזולטאַטן אין מזרח־גאַליציע, אָבער זי האָט יאָ געהאט ערנסטע רעזולטאַטן אין קאָנגרעס־פוילן און אין עטלעכע גרעסערע שטאָט־ראַטן, און אָפילו די מערהייט צווישן יידן.

דער יידישער פאַרייניקטער קלוב אינעם שטאָט־ראַט אין קראָקע האָט געאַרבעט אין אַלע וויכטיקערע ענינים האַרמאָניש, כמעט אָן ריי־בונגען, טראָץ זיין פאַרשיידנאַרטיקן צוזאַמענשטעל. אַזוי שווער איז שוין געווען די סיטואַציע פון דער יידישער באַפעלקערונג, אַז זי האָט אונדז פאַרבונדן אַדאָנק דער געמיינזאַמער אחריות. דער שרייבער פון די דאָ־זיקע זכרונות, אַלס פאָרזיצער פונעם קלוב, איז געווען צוליב די דאָזיקע שוועריע באַדינגונגען אין אַזאַ פאָזיציע, אַז ער האָט געקאָנט אָפט נעמען דאָס וואָרט אין נאָמען פונעם גאַנצן קלוב, וואָס האָט פאַרייניקט פינף גרופּעס, און רעדן מיט איין קול פאַר אַלע. דאָס איז געווען אַ סימן פון דער צייט, אָבער — איך מוז עס אונטערשטרייכן — אויך אַ סימן פון דעם אָרט, דאָס הייסט, פון מערב־גאַליציע, מיט איר פאָליטישער רייפ־קייט. מיר וועלן שפּעטער זען אין דעם אָפשניט וועגן דעם יידישן פאַר־לאָמענטאַריזם אין פוילן, אַז עס האָט זיך נאָך אין אונדזער שטח אייג־געגעבן אין דער לעצטער תקופה פאַר 1939, צו שאַפן אַ יידישן נאַציאָנאַל־ראַט, וואָס האָט אַרומגענומען כמעט אַלע יידישע פאַרטייען.

די ענדעקישע גרופּע אין שטאָט־ראַט פון קראָקע איז געווען פאַר־העלטנישמעסיק אַ קליינע, אָבער די „אָזאָן"־גרופּע האָט נישט שלעכט דערפילט איר אויפגאָבע אַלס אַ פאַרטרעטערן פון ענדעקישן אַנטיסעמי־טיזם. אַ באַזונדערע באַמערקונג איז כדאי צו מאַכן וועגן דער פוילישער סאָציאַליסטישער גרופּע אין דעם שטאָט־ראַט. הגם עס איז נאַטירלעך געווען אַ סאָציאַלע שפּאַנונג צווישן דער סאָציאַליסטישער גרופּע און

דעם בירגערלעכן יידישן קלוב, איז עס דאָך פאַרגעקומען זייער אָפט, אַז די פּוילישע סאָציאַליסטישע פאַרטיי האָט געהאט די אונטערשטיצונג פון יידישע שטימען און אומגעקערט, די יידן האָבן געהאט די אונטערשטיצונג פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פאַרטיי. די לאָזונג פון גערעכטיקייט, וואָס איז אַ באַשטאַנדטייל פון סאָציאַליזם, און דער פאַקט פון דיסקרימינאַציע, וואָס איז דעמאָלט געווען דער גורל פון יידן, האָט ממש צוזאַמענגעבראַכט די דאָזיקע צווייַ קלאַסנמעסיקע קעגנזאַצן. אין וויל דאָ דערמאָנען צוויי נעמען פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער גרופּע אין דעם שטאָט־ראָט, וויל די דאָזיקע צוויי מענטשן האָבן נישט אייגנמאָל מיט מוט געקעמפט פאַר אונדזערע רעכט אויף פאַרטרעטערשאַפט, גלייכבאַרעכטיקונג און די רעכט פאַר סובסידיעס פון יידישע אינסטיטוציעס אין דעם בודזשעט פון דעם שטאָט־ראָט. די דאָזיקע צוויי נעמען זענען: י אָ ן ס ט א ָ נ ט ש י ק, דער שפּעטערדיקער מיניסטער פאַר סאָציאַלע ענינים אין דער פּוילישער גלות־רעגירונג אין לאָנדאָן — עס איז מיר אויסגעקומען צוזאַמענצוארבעטן מיט אים אין לאָנדאָן אין דער בעסטער האַרמאָניע לטובת גאָר רעאַלע אינטערעסן פון יידיש־פּוילישע פּליטים אין דער גאָרער וועלט — ער איז דאָן שפּעטער געווען אַ מיטגליד פון דער ביערוט־רעגירונג אין וואַרשע, אַ פאַרטרעטער פון דער קאָמוניסטישער רעגירונג אין דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער־ביורא אין גענף. ער איז דאָ נישט לאָנג געשטאָרבן אין וואַרשע. דער צווייטער איז דר. ר א ָ מ ו־ א ל ד ש ו מ ס ק י, אַן אומדערשראָקענער קעמפער פאַר סאָציאַליזם, פאַרבראַכט לאָנגע יאָרן אין תפיסה פאַר זיינע מוטיקע רעדעס אין פאַרשיידענע ערטער אין דער צייט, וועו עס האָט געהערשט אין פּוילן אַ כמעט טאָטאַליטאַרער רעזשים. ער איז נאָך היינט געבליבן אַן אמתדיקער סאָציאַליסט. איך פלעג אים דאָ אָפט זען אויף בראַדווייַ, אין ניו־יאָרק, וווּ ער איז לאָנגע יאָרן געווען מיין שכן. אַ טרויעריקער און אַ צוגעדריקטער איז ער אַרומגעגאַנגען אין דער פרעמדער וועלט, צייטנווייז האָבן אויפגעפלאַקערט זיין שאַרפע אינטעליגענץ און זיין סאַרקאַזם. מיר האָבן אָפט געריידט וועגן דער פאַרגאַנגענהייט, וועגן די זיצונגען פון דעם שטאָטראָט אין קראָקע, וועגן פּוילן און וועגן רוסלאַנד, וווּ ער האָט בעת דעם קריג פאַרבראַכט לאָנגע יאָרן און פלוצלונג איז אין אים פאַרגעקומען אַן

ענדערונג, אַן איבערברוך. ער האָט נישט אויסגעהאַלטן לענגער דעם גלות זיינעם און די נאָסטאַלגיע ווידער צו זען זיין היימאָט, האָט גובר געווען אוּן ער איז, אין יולי 1956, צוריק אַוועק קיין קראָקע...

שומסקיס זענען נישט געווען קיין סך אין דעם קראָקעווער שטאָט־ראַט. בסך־הכל האָבן מיר, יידן, אויך דאָרט געפילט דעם וואַקסנדיקן אַנטיסעמיטיזם. מיר האָבן ליב געהאַט די שיינע שטאָט און מיר זענען געווען אמתדיק פאַטריאָטיש און גרייט תמיד מיטצוארבעטן פאַר דער אַנטוויקלונג און פאַר דער שיינקייט פון אונדזער קראָקע. איך דערמאָן מיך אין אַ פּרט. ווען יידן האָבן מאַסנווייז געפלעגט באַזוכן דעם נאַציאָנאַלן שטאָט־טעאַטער, האָט דער ענדעקישער מיטגליד פונעם שטאָט־ראַט אין אַ רעדע געזאָגט, אַז מיר „פאַרייִדישן" דעם פּוילישן טעאַטער און ווען יידן זענען, צוליב אַנטיסעמיטיזם, צייטנווייז זעלטענער געגאַנגען אין טעאַטער, האָט דער זעלביקער ענדעק געזאָגט, אַז יידן באַיקאָטירן דאָס טעאַטער! נו, דאָ איז דאָך די אַלטע מאַראַל פון אַנטיסעמיטן.

עס איז כדאי אָפּצושליסן דעם דאָזיקן קאַפּיטל פון דער טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. אָבער עס ציט מיך נאָך צו מאַכן דריי באַמערקונגען. זיי בעטן זיך ממש פאַראייביקט צו ווערן.

אונדזער קאַמף פאַר אַריינגענעמען אין די פאַרמולאַרן פון דער באַפעלקערונג־צייִלונג איז דער רובריק „שפראַך" — העברעיש אָדער יידיש, איז געווען אַ גאָר שווערער. ער איז כמעט געווארן אַ טערמאָמעטער פון אונדזער סיטואַציע. די צענזוס־קאָמיסאַרן האָבן אָפּטמאָל געפסקנט, אַז עס איז נישט בנימצא אָזאָ זאַך ווי די העברעישע אָדער יידישע שפראַך. יידיש, האָבן די אַנטיסעמיטישע לינגוויסטן געפסקנט, איז — דייטש, אוּן העברעיש איז — טויט. אין דער קולטור־שטאָט קראָקע האָבן מיר געמוזט ביטער, ביטער קעמפן פאַר אונדזערע צוויי שפראַכן, אין וועלכע אָזא גרויסע קולטור איז געשאַפן געוואָרן.

אַ צווייטע דערינערונג רעטושירט שאַרף אונדזער יידישן גורל.

לאַנגע יאָרן איז געווען דער פרעזידענט פונעם שטאָט־ראַט אַ געשמדטער ייד, דר. מ. קאָפּליצקי. ער האָט פריער געהייסן קאָפּעלנער. אַ דאָקטאָר פון בארוף. קלוג אוּן אינטעליגענט אוּן אַ גלענצנדיקער אַדמי־

ניסטראַטאָר און, איך מוז מודה זיין, אַז ער האָט נישט געהאט קיין אינ־
פעריאָריטעט־קאָמפּלעקס לגבי יידישע פּראָבלעמען. ער האָט געהערט צו
די הייסטע פּאַרטיי פון מאַרשאַל יוזעף פּילסודסקי. איך דערמאָן מיך
אין זיין טרויער־רעדע אין דעם טאָג פונעם טויט פון מאַרשאַל פּילסודסקי.
ער איז נישט אַרויפגעגאַנגען אויף דער בינע בעת דער פייערלעכער זי־
צונג פון דעם שטאָט־ראָט. זיין טרויער־רעדע האָט ער געהאַלטן אין אַ
פּאָזיציע פון סאָלדאַטישער האַלטונג און די טרויער־רעדע איז באַשטאַנען
פון איין זאַץ: „מאַרשאַל יוזעף פּילסודסקי איז נישט מער דאָ". דאָס איז
געווען אַ פונק פון זיין שאַרפער אינטעליגענץ. עס האָט געמאַכט אַ גע־
וואַלטיקן אייַנדרוק.

בעת עס איז געקומען, אין דעם פּאַרלעצטן יאָר פּאַרן אויסברוך פון
דער מלחמה, האָט אַ מיניסטער פון דער היטלער־רעגירונג באַזוכט די
„פריינטלעכע" שטאָט קראָקע — איך גלויב עס איז געווען פּראַנק —
איז אין נאָמען פונעם שטאָט־ראָט געגאַנגען אויפן וואָקזאַל באַגריסן דעם
היטלעריסטישן מיניסטער דער וויצע־פּרעזידענט, דר. סטאַניסלאַוו קלי־
מעצקי, אַן אַריער. דעם געשמדטן ייד דר. קאַפליצקי האָט מען נישט גע־
וואָלט שיקן. עס איז מכלומרשט געווען אַ באַדינג פון דעם היטלעריסטישן
גאַסט, אַז דער „יודע" קאַפּעלנער־קאַפליצקי זאָל נישט קומען. קאַפליצקי
האָט זיך שפּעטער אַרומגעוואָלגערט אין פּאַרשיידענע לענדער, אויך אין
רומעניע, און לעצטנס האָב איך געהערט, אַז ער זאָל האָבן באַגאַנגען
זעלבסטמאָרד.

דער דריטער אינטערעסאַנטער פּרט איז פאַרבונדן מיטן סאַמע סוף
פון דעם חודש אויגוסט 1939, וועו איך בין צוריקגעקומען אין דער גרעס־
טער אייליניש פון דעם ציוניסטישן קאָנגרעס אין גענף קיין פּוילן, כמעט
אין דער לעצטער מינוט פאַר דעם אויסברוך פון דער מלחמה, צוויי אָדער
דריי טעג פריער, כדי צו זיין אויפן אָרט, וויל איך בין דעמאָלט געווען אַ
מיטגליד פון דעם פּוילישן פּאַרלאַמענט. אַ מלוכהשע הלוואה איז פּרא־
קלאַמירט געוואָרן. יידן צוזאַמען מיט קריסטן, יידן מיט פּיאות האָבן
מאַרשירט דורך די גאַסן פון דער שטאָט קראָקע צו גראָבן שוץ־גראָבנס.
צוזאַמען? יאָ, צוזאַמען. אָבער קריסטן האָבן געלאַכט פון די יידן. אויף
די גרויסע פּלאַקאַטן פונעם שטאָט־ראָט, וואָס האָבן געהופן צו סאָלידאַ־

רישן קאַמף קעגן דער מלחמה־געפאָר — עס איז שוין דעמאָלט געווען נאָך דעם היטלער־סטאַלין אָפמאַך — זענען געווען אונטערגעשריבן צוזאַמען מיט קריסטן יידישע פּערזענלעכקייטן פון אַלע ריכטונגען. דער שטאָט־ראַט מיט איינגעלאַדענע געסט איז צונויפגערופן געוואָרן צו אַ זיצונג, כדי זיך צו באַראטן וועגן דער סיטואַציע. דאָס איז געווען די לעצטע זיצונג פונעם שטאָט־ראַט, אין וועלכער איך און מיינע יידישע קאָלעגן האָבן אָנטיילגענומען. עס איז געווען אַ טרויעריקע, אָבער אויך אַן אומפאַרגעסלעכע זיצונג און זי איז מיר געבליבן עד־היום אין זכרון, וויל מיר האָבן דעמאָלט געפילט אונדזער דאָפלטן גורל, אַלס פוילישע בירגער און אַלס יידן. אָבער קיינער פון אונדז האָט נישט געגלויבט, אַז דאָס וועט קומען, וואָס עס איז געקומען. עס איז געווען מיין געזעגענען זיך פון קראָקע. איך האָב עס דאַן שפּעטער מער נישט געזען.

די „רעוואָלוציע" און די דרכי שיטות אין אונדזערע קהילות

ביז צום סאַמע סוף פּאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, איז אויף דעם טונקעלן פעלד פון יידישער ירידה אין פוילן — די קהילה געבליבן דער רעלאַטיוו־זוניקער פונקט, הגם אויך דאָ האָט די זון געשיינט בלאַסער און שוואַכער פון יאָר צו יאָר.

די אָפּשאַצונג פון פּאָליטישע און סאָציאַלע פּאַזיציעס קאָן זיין אַ צווייפּאָכיקע: אַן אַבסאָלוטע און אַ רעלאַטיווע. און אויב אַ רעלאַטיווע, דאַן פרעגט זיך, מיט וואָס פאַרגלייכט מען זי? אַבסאָלוט גענומען, האָט די יידישע קהילה אין פוילן בכלל און אין אונדזער טייל פון פוילן בפרט וויַיט נישט דערגרייכט דעם פּראָגראַמאַטישן אידעאַל, פון וועלכן מיר, נאָציאָנאַלע יידן, האָבן נישט נאָר געחלומט, נאָר פאַר וועלכן מיר האָבן אויך געקעמפט פּאָליטיש, כדי צו האָבן אַ צענטער פון נאָציאָנאַל־רעליגיעזער אויטאָנאָמיע.

דער הויפּט־אונטערשייד צווישן אונדז ציוניסטן און בונדיסטן איז געלעגן אין דעם וואָרט „רעליגיעז". בונדיסטן האָבן פאַרלאַנגט, אַז די קהילה זאָל ווערן אַ נאָציאָנאַל־וועלטלעך־קולטורעלער צענטער; מיר האָבן

פאַרלאַנגט, אַז זי זאָל זיין אַ נאַציאָנאַל־רעליגיעז־קולטורעלער צענטער. דער אונטערשייד צווישן אונדז און די אגודיסטן, שוין אָפּגערעדט פון דעם נאָך מער רעכטן פליגל פון כלערליי מינים פון חרדים פון בעלץ איבער באָבאָווע ביז צו גורא קאַלוואַריאַ, איז געווען אויך אין דעם וואַרט „רעליגיעז״. בעת מיר האָבן פאַרלאַנגט א ו י ך רעליגיעז, האָבן די דאָזיקע קרייזן פאַרלאַנגט נ אָ ר רעליגיעז. אינערהאַלב פון די דאָזיקע דריי ריכטונגען זענען געווען פאַרשיידענע ניואַנסן, אָבער דאָס איז שוין גענוג צו וויניקער וויכטיק. וויכטיק איז געווען, אַז די דאָזיקע פונאַנדערטיילונג אין דריי ריכטונגען האָט לייכטער געמאַכט פאַר די פּוילישע רעגירונגען צו באַקעמפן די ציוניסטישע אָדער בונדיסטישע שיטה און צו אונטערשטיצן די ריין־רעליגיעזע מינימאַליסטישע שיטה צווישן די דריי אָריענטאַציעס, וואָס זי איז געווען רעפּרעזענטירט דורך דעם עקסטן פליגל פון דער אָרטאָדאָקסיע. דער דאָזיקער פליגל איז געווען אונטערשטיצט פון דער נישט אומוויכטיקער אָסימילאַטאָרישער גרופּע, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ טייל פון דער יידישער אינטעליגענץ. דאָס זענען געווען ברוב — כדי צו כאַראַקטעריזירן שאַרף די דאָזיקע גרופּע — ראש־השנה און יום־כיפור־יידן. דער פאַקט צווישן דער אָסימילאַציע און דער אָרטאָדאָקסיע איז געווען באַזירט אויף אַ, לויט מיין מיינונג, נישט זייער בכבודיקער גרונטלאַגע: די אָסימילאַטאָרישע אינטעליגענץ, וואָס איז געווען דער היפוך פון רעליגיעזיטעט אין פראַקטישן לעבן, האָט געגעבן פולע פרייהייט דער אָרטאָדאָקסיע אין איר קאָנסערוואַטיוו־קלעריקאַלער פאַליטיק און דער דאָזיקער טייל פון דער אָרטאָדאָקסיע האָט דעם אָסימילאַטאָרישן מיעוט געגעבן פרייהייט אין זיין נישט־רעליגיעז לעבן! אין דעם איז געווען די „מאַראַלישע״ גרונטלאַגע פון דעם „פרידנס־אָפּמאַך״ צווישן די צוויי גרופּעס.

נאָך אין יאָר 1917, בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה, האָט די דייטשע אָקופּאַציע־מאַכט אין קאָנגרעס־פוילן אָרויסגעגעבן אַ נייע וואַל־אָרדינאַציע. בייַ אונדז אין גאַליציע האָט דער אַלטער וואַל־סיסטעם זיך געשטיצט אויף אַזוי גערופענע „קוריעס״, דאָס הייסט, אויף באַזונדערע גרופּעס, וואָס האָבן געווילט צווישן זיך, און נישט אויף אַן אַלגעמיינעם וואַל־סיסטעם. די וואַל־אָרדענונג און דער סטאַטוט, וועלכן די אָקופּאַציע־

מאַכט האָט אייגנעפירט, איז געווען אַ דעמאָקראַטישע, אָבער אָן פרויען־רעכט. אָט די דאָזיקע וואָל־אָרדינאַציע איז דאָן שפּעטער, אין דער צייט פון פּילסודסקי, געווארן די באַזע פון אַ סטאַטוט פאַר די קהילות און פאַר אַ וואָל־אָרדענונג פאַר גאַנץ פּוילן. דער פּילסודסקי־דעקרעט האָט אָבער בפירוש אָנערקענט די קהילה נאָר אַלס אַ רעליגיעזע. אַזוי אַרום איז פאַר־ווירקלעכט געווארן אויך אין לעבן די דריטע שיטה, וואָס איך האָב אויבן כאַראַקטעריזירט, די מינימאַליסטישע, די שיטה, וואָס עס האָט אַרויס־געוואָקט די עקסטרעמע אָרטאָדאָקסיע, אונטערשטיצט פון דער אַסימילאַ־ציע. אָבער דער קאַמפּעטענץ־פאַראַגראַף פון דעם דעקרעט איז געווען אַ ביסל עלאַסטיש און אַזוי אַרום האָט זיך געשאַפן די מעגלעכקייט פון אַן „עקסטענסיוואַר אינטערפרעטאַציע", דאָס הייסט, אַז ביי אַ גוטן ווילן מצד די קהילות גופא און מצד די אויפזיכט־באַהערדן האָט מען געקאָנט אויסטייטשן מאַנכע וועדטער פון דעם קאַמפּעטענץ־פאַראַגראַף אין דער ריכטונג פון באַפרידיקן מאַנכע קולטורעלע און סאָציאַלע נויטן פון דער יידישער באַפעלקערונג דורך דער קהילה. דער קאַמף פון דער ציוניסטי־שער באַוועגונג, וואָס האָט זיך זעלבסטפאַרשטענדלעך געמוזט שטיצן אויף דעם דאָזיקן יורידישן צושטאַנד, איז געפירט געוואָרן אין דער ריכטונג פון אָט דער „עקסטענסיוואַר אינטערפרעטאַציע". גלייכצייטיק האָבן מיר נאָטירלעך געפירט אַ קאַמף פאַר אַן ענדערונג פון דעם געזעץ גופא. אָבער דער דאָזיקער קאַמף איז — מיר האָבן עס געוווסט — אין בילד פון דער אַלגעמיין פּאָליטישער ריכטונג צו באַשרענקען דאָס ווויילזיין פון דער יידישער באַפעלקערונג, געווען אַן אויסזיכטלאָזער. האָט זיך דערפאַר דער הויפּט־אַקצענט פון אונדזער קאַמף געמוזט קאָנצענטרירן ארום דער דא־זיקער „עקסטענסיוואַר אינטערפרעטאַציע". אויב מיר וואָלטן מנצח געווען אין דער ריכטונג אינערהאַלב פון די קהילות גופא, וואָלט דאָן אַנטשטאַ־נען די צווייטע פראַגע, צי די אויפזיכטס־מאַכט וואָלט באַשטעטיקט יענע פאַזיציעס אין דעם בודזשעט פון די קהילות, וואָס האָבן אויסגע־בריטערט דעם באַגריף „רעליגיע" און אַריינגענומען אין דעם דאָזיקן באַגריף עטלעכע טראָפנס פון קולטורעלע און סאָציאַלע ענינים. אָבער עס איז נישט געקומען אַזוי ווייט, ווייל שוין אין דעם ערשטן עטאַפּ, דאָס הייסט, אין די קהילות גופא, האָט די נאַציאָנאַלע ריכטונג — מיט גאָר

קלייגע אויסנאַמען — פֿאַרלוירן איר קאַמף. איך זאָג, מיט אויסנאַמען, ווייל סיי אין קראַקע, סיי אין אַנדערע ערטער פון מערב־גאַליציע און שלעזיע — וואָס קלענער דער אָרט אַלץ גרעסער איז געווען דער איינפלוס פון דער אָרטאָדאָקסיע און פון אירע אַסימילאַטאָרישע העלפער — האָט עס זיך צייטווייליק איינגעגעבן, אַדאַנק פֿאַרטיי־פֿשרות צו ברענגען צו אַ קלייגעם „נצחון". אָבער ליידער האָבן זיך תמיד געפונען יחידים, וועל־כע זענען געלאָפֿן צו דער צווייטער אינסטאַנץ, דאָס הייסט, צו דער אויפ־זיכט־מאַכט — די מאַגיסטראַטן — און האָבן דאָרט, ווי דער שטייגער איז, „אויסגעווירקט" אַז מען זאָל יענע פֿאַיזיצעס אין דעם בודזשעט, וואָס זענען געווען אַ נצחון פון דער „עקסטענסיווער אינטערפֿרעטאַציע" אויס־שטרייכן פונעם בודזשעט! אַזוי אָרום איז גאָר זעלטן אַ פֿאַיזיצע פון אַ קולטורעלן אָדער סאָציאַלן אינהאַלט געווארן באַשטעטיקט. בדרך אגב, וויל איך דאָ דערמאָנען, אַז מיר האָבן אין דער שטאָט־פֿאַרוואַלטונג אין קראָקע געהאַט צוויי מאָל נאָכאַנאַנד יידישע וויצע־פֿרעזידענטן פון דעם שטאָט־ראַט — יאָזעף סארע און שפּיטער דר. איגנאַצי לאַנדאָ. ביידע נאַטירלעך אַסימילאַנטן. דאָס האָט נאַטירלעך נישט געהאָלפן צו באַשטע־טיקן די יידישע סאָציאַלע און קולטורעלע פֿאַיזיצעס אין דעם בודזשעט פון דער קהילה!

איך וועל שפּיטער, אין דעם פֿאַראַגראַף וועגן „אַסימילאַנטן" נישט פֿאַרגעסן צו זאָגן נאָך אַ פּאָר וועלטער וועגן די דאָזיקע צוויי גאַנץ אינ־טערעסאַנטע פּערזאָנען.

אָבער אייניקע מאָל איז דאָך באַשטעטיקט געווארן אַ סימבאָ־לישע פֿאַיזיצע אינעם בודזשעט, הגם זי איז געווען נישט אין גאַנצן אין הסכם מיט דעם פֿאַרמעלן טעקסט פון דעם קאָמפּעטענץ־פֿאַראַגראַף. צום ביישפּיל: הילף פֿאַר יידישע אַרעמע עמיגראַנטן! אויך דר. רפּאל לאַנדאָ האָט אונטערשטיצט די דאָזיקע פֿאַיזיצע. סוף כל סוף איז עמיגראַציע געווען נישט אַזוי אומגעוווּנטשן פֿאַר די אויפּזיכט־באַהערדן און פֿאַר דער עקסטרעמער אַרטאָדאָקסיע איז דאָס געווען אַ קלייגע מצווה, בפּרט אַז עס האָט געקאָנט אויספֿאַלן אויך לטובת די חלוקה־יידן. און דערפֿאַר האָט אויך געשטימט פֿאַר אַזאַ פֿאַיזיצע דער עקסטרעמער אַרטאָדאָקסישער פּליגל. דאָ האָבן זיך נאַטירלעך אָנגעשטויסן קעגן אַזעלכע פֿאַדערונגען

די בונדיסטן, די פילאָזאָפן פון דער דאָאיקייט. זיי זענען געווען איבער־צייגט, אַז יידן וועלן נישט עמיגרירן פון פוילן, ווייל דאָס איז אין סתירה צו דעם בונדיסטישן אני־מאמין. בונדיסטן האָבן פאַרזיכערט, אַז אויב עס איז עפעס נישט אין אייגקלאָנג מיט זייער אני־מאמין, איז עס נישט ריכ־טיק אין דער רעאַליטעט, אָבער נישט אין זייער אני־מאמין. אָבער אַזוי ווי בונדיסטן זענען געווען אין די קהילה־ראַטן גאָר ווייניק, אייגער אין קראָקע, עטלעכע אין טאַרנאָוו און אפשר געציילטע נאָך אין איינעם אָדער צוויי ערטער, אין גאַנץ מערב־גאַליציע און שלעזיע, איז די דאָזיקע אָפּאָ־זיציע קעגן אַזאָ פאָדערונג געווען פאָליטיש נישט אַזוי וויכטיק.

עס איז נאָך געווען אַן אַנדער פונקט, וואָס האָט אָפּגעשוואַכט די אידייע פון דעם גרויסן יידישן ישוב אין פוילן אלס אַן אָרגאַניזירטע מינ־דערהייט, אָפילו די אידייע פון א נאָר ר ע ל י ג י ע ז ע ר אָרגאַניזיר־טער מינדערהייט אין א מלוכהשן מאסשטאָב. דער פילסודסקי־דעקרעט האָט פאַרויסגעזען די שאַפונג פון א צענטראַלער רעפרעזענטאַנץ פון אַלע יידישע קהילות. די דאָזיקע פאָרשריפט האָט קיינמאָל נישט דערלעבט קיין ד ו ר כ פ י ר ו נ ג ־ פ א ר א ר ד ע נ ו נ ג און אַזוי אָרום איז זי קיינמאָל נישט מקוים געוואָרן, טראָץ דעם שטענדיקן קאַמף פאַר דער דאָזיקער פאָדערונג מצד נאַציאָנאַלע פאַרטייען. אַסימילאַנטן און א טייל פון דער אָרטאָדאָקסיע האָבן נישט איינמאָל איינגערוימט דער רעגירונג, אַז מען זאָל וואַרטן. האָט מען געוואַרט. עס איז געווען פאַרשטענדלעך דער שטאַנדפונקט פון אַסימילאַנטן. זיי האָבן נישט געוואָלט האָבן קיין אָרגאַניזירטע פאָרם פון א מינדערהייט. זיי האָבן געגלויבט, אַז דאָס שטעלט צופיל אין די אויגן פון דער פוילישער סביבה. אָבער עס איז געווען נישט אינגאַנצן פאַרשטענדלעך, וואָס א טייל פון דער אָרטאָדאָק־סיע האָט דאָס נישט געוואָלט. אין דעם פאַל איז די סיבה דערפון געווען דער אינערלעכער קאַמף צווישן די רבנישע הייפן. אַחוץ דעם האָט דאָ געווירקט די מורא אַריינצולאָזן דעם גייסט פון פאַרשריט אין אַזאָ צענ־טראַלער אָרגאַניזאַציע. האָבן די אָרטאָדאָקסישע קרייזן געגלויבט, אַז עס איז בעסער בכלל נישט צו מאַכן קיין עקספּערימענט. זיי זענען דאָך געווען די אוחזים ביד.

אין די ראַמען פון אָט דעם צושטאַנד און אין אָט דער אָטמאָספער,

וואָס האָט געהערשט אין רעגירונגס־קרייזן, לגבי דער אינערלעכער צע־שפּליטערונג ביי יידן, וואָס האָט זיך אַזוי שטאַרק מאַניפעסטירט ראשית כל אינערהאַלב פון דעם קהילה־לעבן, האָט זיך אַנטוויקלט דער קאַמף פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע צו „דעראָבערן" די יידישע קהילה, לויט דער לאָזונג פון דעם באַזעלער פראָגראַם.

טאָ לאָמיר איצט אויף אַ ווייל צוגיין צו דער ראָלע פון דעם ציו־ניסטישן לאַנדעס־פאַרבאַנד גופא און געבן כאָטש אַן אויבנאויפיק בילד פון דער סיטואַציע אין קראָקע. אָבער נישט נאָר אין קראָקע, אויך אין דער פּראָווינץ פון אונדזער שטח. זעלבסטפאַרשטענדלעך מוז איך דאָס טאָן אין גאָר אַלגעמיינע שטריכן, ווייל דער פּעריאָד נעמט אַרום 20 יאָר.

אַנגעהויבן האָט עס זיך אין קראָקע, סוף 1918, מיט אַ „רעוואָלו־ציע"! און נאָך וואָס פאַר אַ רעוואָלוציע!

קראָקע איז בטבע נישט געווען קיין רעוואָלוציאָנערע שטאָט, מיט גאָר קלייניע אויסנאַמען אין דער פּוילישער געשיכטע. מען האָט אין קראָקע בדרך כלל נישט ליב געהאט קיין רעוואָלוציעס. מיר זענען געווען געביו־רענע עוואָלוציאָניסטן. דאָס אָפּאַרטוניסטישע פּוילישע „קאַלאַ" (פּוילישער קלוב) אין דעם עסטרייכישן פּאַרלאַמענט, די קאָנסערוואַטיווע טראַדיציע פון אַזעלכע גרויסע פּוילישע פּירער ווי באַלינסקי, באָבזשינסקי, וו. ל. יאַוואָרסקי, פּראָפּ. לעאָ, איז נישט געווען קיין איבעריק גוטע שולע פאַר־רעוואָלוציעס. עס איז געווען גיכער די קלאַסישע שולע פון אָפּאַרטוניס־טישער עוואָלוציע. דער שענערער נאָמען איז — רעאַליסטישע אַריענטא־ציע. מיר יידן האָבן אויך אַביסל געלערנט פון דער דאָזיקער שיטה, ווייל סוף כל סוף זאָפּט מען דאָך איין די פילאָזאָפּיע פון דער סביבה. אָבער וועז עס איז אין יאָר 1918, ביים סוף יאָר אַנטשטאַנען דאָס נייע פּוילן און אין אייראָפּע זענען אַנטשטאַנען גייע מלוכות, און פּוילישע יוגנט האָט אין איין שיינעם פרימאָרגן, סוף אָקטאָבער 1918, אין קראָקע אוז אין לובלין, אַראָפּגעריסן דעם עסטרייכישן אָדלער פון די סאָלדאַטישע היט־לעך פון פּאָליאַקן אין דער עסטרייכישער אַרמיי, איז אָפּילו דאָס רואיקע קראָקע אַריינגעפאַלן אין אַן אַטמאָספער פון איבערגאַנג־רעוואָלוציע. דער ראש־הקהל איז צו יענער צייט געווען דר. שמואל טילעס. אַ בכבודיקער אָדוואָקאַט, אַ מאַן פון אַ שיינער פאָזיציע אין שטאָט, אַ מאַן מיט קאָלטע

העפלעכע מאַנירן. אַן עלעגאַנטער אַסימילאַטאָר. בקיצור, אַ שטערונג פאַר אונדזער ברויזנדיקער „רעוואָלוציאָנערער" פאָדערונג פון אַ נייער אָרדע־גונג, פאַר אַ נייער יידישער קהילה מיט נאַציאָנאַלע שטרעבונגען. דר. טילעס האָט אַחוץ דעם געהאט זייער גוטע נערוון. אויף דעם רוף פון די נאַציאָנאַלע עלעמענטן, בראש מיט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, האָבן זיך אויף די גאַסן אַרום דעם שיינעם בנין פון דער יידישער קהילה, אין האַרץ פון דעם יידישן קוואַרטאַל, פאַרזאַמלט טויזנטער יידן, באמת טויזנ־טער יידן, מענער און פרויען. די קראַקאָווסקע גאַס און די סקאָווינסקע גאַס אַרום דעם בנין זענען געווען ווי אַ זידנדיקער קעסל. אונדזער דע־לעגאַציע איז אַרויף צום פרעזידענט. עס האָט אונדז אויפגענומען דער וויצע־פרעזידענט, דר. רפאל לאַנדאָ. מיר האָבן געשטעלט די פאָדערונג, אַז דער פרעזידענט פון דער קהילה, דר. טילעס, זאָל תיכף ומיד דער־קלערן זיין רעזיגנאַציע. דר. רפאל לאַנדאָ האָט זיך געקוועלט. די דע־לעגאַציע איז געוואָרן ברוטאַל, ווי אין אַ רעוואָלוציע, אָבער מיר זענען עס געווען נאָר מיט — וועדער. מיר זענען געווען פאַרביטערט קעגן דעם אַסימילאַטאָרישן רעזשים פון דר. טילעס און מיר זענען געווען אַנטשלאָסן נישט מער צו דולדן די דאָזיקע חשובע מניעה. מיר האָבן דערקלערט אין אַן אולטימאַטום, אַז די רעזיגנאַציע מוז פאָרקומען אין צען מינוט. אונטן האָט געזשומעט דער אויפגערעגטער עולם. מיר האָבן געעפנט די פענצ־טער פונעם זאָל פון דעם וויצע־פרעזידענט און האָבן אַנגעוויזן אויף דעם עולם. אין כעס און פאַרביטערונג. דרויסן, אין דער וויטער וועלט, האָבן זיך אַנגעהויבן נייע צייטן פאַר פעלקער, און מיר האָבן געגלויבט, אַז אויף פאַר דעם יידישן פאָלק. האָבן מיר קודם כל באַשלאָסן צו שטורעמען די פאַרגליווערטע פעסטונג פון אונדזער קהילה! נאָך 10 מינוט איז דר. רפאל לאַנדאָ צוריקגעקומען אַ בלאַסער און האָט דערקלערט, אַז דר. טי־לעס רעזיגנירט. מיר זענען געווען אַזוי אָנגעשיכורט מיט רעוואָלוציאָנערן גייסט, אַז אין דעם פאַרשיכורט זיין האָבן מיר געמאַכט אַן אומפאַרזיכ־טיקייט. מיר האָבן פאַרגעשלאָגן די פרעזידענטשאַפט צו דר. רפאל לאַנ־דאָ, אויך אַן אַסימילאַטאָר, אָבער אַ ווייכערער, און דאָס האָט אונדז צו יענער צייט באַווויגן, צו מאַכן דעם שריט. די מאַסן אונטער האָבן ממש געקאָכט פון שמחה אָזוי ווי עס וואָלט געקומען די גאולה צום יידישן

פאַלק... די פסיכאַלאָגיע פון דער מאַסע האָט זיך קלאָסיש ווידערשפּיגלט אין באַשטעטיקט.

מיר האָבן... „געזיגט".

דר. רפאל לאַנדאָ איז דאָן שפּעטער געשטאַנען — אויפן סמך פון וואָלן — גאַנצע 20 יאָר בראש פון דער קהילה. די נאַציאָנאַלע פּאַרטייען האָבן געהאט אָ סך צרות מיט זיין גאָר העפּלאָכער דיפּלאָמאַטישקייט. אָבער איך מוז מודה זיין, אַז ער איז געווען אָ מענטש, וועלכער האָט אָ סך פון זיין צייט, אַמביציע און אויך איבערגעבנקייט פאָר דעם ווויליזיין פון אונדזער קהילה מקריב געווען, „ווי ער האָט עס פאַרשטאַנען", במשך פון די 20 יאָר. ער איז געווען אָן אנגענעמער קעגנער. געהאט עלעגאַנטע מאַנירן, אָ דושענטלמאַן אין זייגע אויסערע פאַרמען. ער איז געווארן איינער פון די פאָפולערסטע יידן אין קראָקע, תמיד געהאט די שטיצע פון אַרטאָקסן און אַסימילאַנטן און פון אומפאַרטייאישע און אַזוי אַרום געהאַט די מערהייט אין דער קהילה. ער האָט געהאַט אָ וואָגיקן אייגפלוס ביי די אַרטיקע אויפזיכט־אָרגאַנען און ער איז געווען אָפטמאָל אָ בעל־טובה. אָן אָקטיוואַר מיטגליד פון דער בני ברית באַוועגונג, איז ער אויך שפּעטער, מיטן שטראָם פון דער צייט, אין יאָר 1929, געוואָרן דער ניט־ציוניסטישער מיטגליד פון דעם אַדמיניסטראַטיוון ראָט פון דער פאַר־בריטערטער יידישער אָגענטן. איך דערמאָן דר. רפאל לאַנדאָ דאָ היינט, וועט דער רויך פון די קאַמפן איז שוין לאָנג פאַרשוווונדן, גיכער צום גוטן אָלס אַ יידישן כלל־טוער פון אָ באַזונדערער שיטה — פון אָן אַסימילאַ־טאָרישער סטראָטעגיע מיט אָ יידיש האָרץ. דר. רפאל לאַנדאָ איז מיטן אָנהייב פונעם קריג אַוועק פון קראָקע אויף דעם וואַנדער־וועג פון אונדז אָלע, אין אַ צייט פון אונדזער שרעקלעכסטער טראָגעדיע. איך שטעל מיר פאָר, וואָס עס האָט דער דאָזיקער — „אַרביטער עלעגאַנטאָרום" — גע־מוזט ליידן אויף דעם וועג ביז ערגעצוווו אין רוסלאַנד, וואו ער האָט אויסגעהויכט זיין נשמה. אָ טייל פון אונדזער, אונדזער טראָגעדיע!

און אין דער פּראָווינץ?

ציוניסטן, אָפילו צוזאַמען מיט אונדזערע פרייַנט פון מזרחי, האָבן דורך דעם גאַנצן פּעריאָד פון 20 יאָר כמעט אין קיין שום קהילה נישט דערראָבערט די אַבסאָלוטע מערהייט. עס זענען געווען איינצלנע אויסנאָ־

ד״ר שמואל ווַארהאַפטיק

לאַנג־יעריקער ראש־הקהל אין קראַקע ד״ר ראַפאַעל לאַנדאַו

(געשטאַרבן אין סאָוויעט־רוסלאַנד אין יאָר 1941)

מען, און נאָר צייטנווייז, אין ביעלסקאָ און אין טאַרנאָוו, צום ביישפיל. דער קאָמף איז געווען אַן אומגעהייער שווערער. אָבער אין אַ סך קהילות אין מערב־גאַליציע האָבן מיר ציוניסטן, צוזאַמען מיט געווויסע נאַציאָנאַלע עלעמענטן, געהאט אַ שטאַרקע ר ע ל א ט י ו ו ע מערהייט און אַלס די שטאַרקסטע גרופּע האָבן מיר געקאָנט באַאיינפלוסן דעם גאַנג פון די געשעענישן אין די קהילות — בפרט בעת דער דעבאַטע. אַ סך זעלטענער בעת דער — אָפּשטימונג. אין אונדזערע גוט־אָנטוויקלטע פּאַרלאַמענטאַרישע טראַדיציעס האָבן זיך קעגנער בעת דער דעבאַטע זייער אָפט געשוינט און אַפילו קאָמפּלימענטירט, אָבער ביי דער אָפּשטימונג איז יעדער געבליבן ביי זיין פּאָליטישער דיסציפּלין.

דער סך־הכל פון אָט דער סיטואַציע איז געווען, אַז די בודזשעט־דעבאַטן אין דער קראָקעווער קהילה און אויך אין אַנדערע קלענערע קהילות זענען יאָר־אויס יאָר־אײַן געווען כמעט דיזעלבע. די הכנסות זענען געקומען פון שטייערן און בית־הקברות. און די אויסגאָבן זענען גרעסטנטייל געגאַנגען פאַר שפּיטעלער, פאַר בתי־מדרשים און אַנדערע רעליגיע־זע אינסטיטוציעס און פאַר באַאַמטע. צייטנווייז באַשיידענע פּאָזיציעס פאַר פילאַנטראָפּיש־סאָציאַלע צוועקן. אָט דאָס איז געווען אַלץ. ווי ווייט איז דאָס געווען פון דעם חלום פון אַ נאַציאָנאַל־רעליגיעזן צענטער!

און טראָצדעם האָב איך מיט פולן באַוווסטזיין, ביים אָנהייב פון מיינע זכרונות וועגן דעם ענין קהילות געזאָגט, אַז עס איז געווען אַ זניקער פונקט אין דעם טונקעלן פעלד פון ירידה. אין אונדזער לאַגע איז דאָס, וואָס איך האָב געשריבן וועגן דער טעטיקייט פון די קהילות און וועגן אונדזער קאַמף, נישט אין אַ סתירה מיט מיין זוניקער כאַראַקטעריסטיק?

ניין, עס איז נישט אין אַ סתירה.

פאַר וואָס נישט?

אַ יידיש קינד, וועמען עס איז געבוירן געווארן, איז עס אויטאָמאַטיש געווארן אַ מיטגליד פון דער יידישער קהילה. דאָס איז געווען אַן אומגעהייערער געווינס פאַר אונדז יידן. עס איז געווען — געזעץ.

דאָס רעליגיעזע געביט אין אונדזער לעבן איז פאַר אונדז ציוניסטן, געווען אַ היסטאָרישער און אַן אַקטועלער נאַציאָנאַלער עלעמענט. מיר

האָבן קיינמאָל אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד נישט אַקצעפטירט דעם סעקולאַריזירטן צוגאַנג פון יידישער קולטור. מיר האָבן אויף אונדזער קולטור געקוקט פון שטאַנדפונקט פון געשיכטע. מיר האָבן אין די נייע צייטן צו דעם דאָזיקן רעליגיעזן עלעמענט גענוֹאָלט אַריינברענגען אין דער קהילה דעם סאָציאַלן, קולטורעלן און סתם נאַציאָנאַלן אינהאַלט. עס האָט זיך אונדז איינגעגעבן נאָר אין אַ זייער באַשיידענער מאָס, אָבער אין דער געשיכטלעכער פערספעקטיוו און אין די באַדינגונגען, וועלכע זענען יאָר־אויס, יאָר־איין געוואָרן אין פוילן וואָס מער אָנגעזאַפּט מיט אַנטיסעמיטיזם — זענען מיר געווען צופרידן, וואָס כאָטש דער רעליגיעזער גרויסער סעקטאָר פון אונדזער נאַציאָנאַלן לעבן האָט אַ מקום־מקלט, אַ האַלב־וועג סוווערענעם אָרט פון, אויב נישט אַנטוויקלונג, דאָן כאָטש קאָנסערוואַציע. און אַזוי אָרום איז די יידישע קהילה אָפילו אין איר נאָר רעליגיעזער פאָרם, געוואָרן פאָר אונדז ציוניסטן פונעם לאַנדעס־פאַרבאַנד, א היים, אין אַ געוויסער מאָס „אַן עפּנטלעך רעכטלעך געזיכערטע היים״ פון אונדזער דראַמאַטישן קיום אונטערוועגס.

און נאָך איין וויכטיקע סיבה.

די מלוכהשע אָרגאַנען, אָדער אייגנטלעך די שטאַטישע אָרגאַנען, האָבן געהאט דאָס רעכט און די פליכט מיט צוואַנג אַריינצוברענגען די נישט באַצאָלטע קהילה־שטייערן, וועלכע די שטייער־קאָמיסיע פון דער קהילה האָט אָרויפגעלייגט אויף אירע מיטגלידער. דאָס איז געווען אַן אומגעהייערע דערגרייכונג. אין די לעצטע יאָרן פון דער דאָזיקער תקופה איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ געזעץ, אַז די שטייערן פון דער קהילה באַטרעפן אַ געוויסן פּראָצענט פון דעם אלגעמיינעם הכנסה־שטייער. דאָס האָט געהאט זיינע מעלות און זיינע חסרונות, אָבער עס איז פאָרט געווען אַ סטאַבילער פונדאַמענט פאָרן קיום פון דער קהילה. בעת אַלצדינג אָרום אונדז, אונדזער ווירטשאַפטלעך לעבן, אונדזערע פּאָליטישע קאָמפּן, אונדזערע אלגעמיין קולטורעלע באַדערפענישן, זענען געווען אין אַ צושטאַנד פון וואַקסנדיקער יריד, איז די קהילה געבליבן אַן אָנשפאָר, אַ פעסטונג, אַ קליינע, אָן ענגע, אַ פאַרשפאַרטע, אָבער אַ — פעסטונג. און צוליב די דאָזיקע סיבות איז די קהילה אָזוי ווי זי איז געווען, געבליבן אין מיין זכרון אַלס אַ זוניקער פונקט.

איך בין תמיד, געדענק איך, מיט פרייד געגאַנגען צו די לאַנגוויי־ליקע זיצונגען פון דעם ראַט פון אונדזער קהילה. דאָרט האָט קיינער אונדז נישט צוגעוואָרפן קיין וועגטער פון האַס אָדער פאַראַכטונג פון דער גאַלעריע אָדער פונעם זאַל, ווי אין שטאָט־ראַט אָדער אין פּאַרלאַ־מענט. דאָרט זענען געווען קעגנער, אָבער נישט קיין שונאים. דאָרט זענען געווען פּאַרטייען, וואָס האָבן געהאַט זייערע באַזונדערע אינטערעסן, זייערע באַזונדערע אַמביציעס, זייער באַזונדערע טאַקטיק, אָבער אַהין צו דער קהילה־באַראַטונג און פון דער קהילה־באַראַטונג זענען מיר ווידער געגאַנגען צוזאַמען, אַלס טיילן פון אַיין געמיינשאַפט. ווי מען זאָל עס נישט רופן, אַ נאַציאָנאַלע אָדער אַ רעליגיעזע געמיינשאַפט. און אַפילו מיין פרייַנד, דער בונדיסט דר. העניק שרייבער ז״ל, וועלכער האָט אין די דעבאַטן מיט אַן אמתדיק יידישער עקשנות קריטיקירט לויטן בונדיס־טישן קאַטעכיזם, יעדע פּאָזיציע פון דעם בודזשעט, איז געווען אין אַ ווייַ־טערן זין אַ ברודער אין דער דאָזיקער קהילה.

און דערפאַר איז עס געווען אַ זוניקער פונקט אין אונדזער לעבן, טראָץ אַלע שטרויכלעניש אין אונדזער קאַמף פאַר אַ נאַציאָנאַלער קהילה.

אָבער ווייל מיר האָבן נישט מנצח געווען אין אויפרייסן די טירן פון די קהילות צו דעם ווייטן שליאַך פון אונדזער נייעם, ברויזנדיקן נא־ציאָנאַלן לעבן, האָבן מיר ציוניסטן געמוזט שאַפן מחוץ פון דער קהילה דאָס, וואָס מיר האָבן נישט געקאָנט שאַפן אינערהאַלב דער קהילה.

און דאָס בדעגט אונדז צו דער באַטראַכטונג פון דעם געביט פון דער קולטור־טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד.

אונדזער קולטור-טעטיקייט

יעדע שטאָט אַ מין יבנה!

אוודאי איז אונדזער קולטור־טעטיקייט געווען אַ דירעקטער פּועל־יוצא פון אונדזער ציוניסטישן פּראָגראַם, זינט דעם אָנהייב פונעם מאַ־דערנעם ציוניזם פון טעאָדאָר הערצל. אָבער דער פאַקט, וואָס די קהילות האָבן כמעט נישט אַריינגענומען קיין קולטור־טעטיקייט אין זייער פּראַ־

גראָם, איז געווען אַ שטויס פאַר אונדז און האָט געשאַפן אַ טיפערן חוב פאַר אונדז אין לאַנדעס־פאַרבאַנד, צו אַנטוויקלען אַזוי ווייט ווי נאָר מעגלעך, אַ קולטור־טעטיקייט.

און דאָס האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געטאָן. זיין קולטור טעטיקייט איז אפשר איינע פון די שענסטע דערגרייכונגען אין זיינע קאָליר־פולע אַקטיוויטעטן. עס רייסט זיך ממש צו שרייבן אַ סך וועגן דעם אַנט־וויקלונגס־גאַנג פון דער דאָזיקער טעטיקייט. אָבער עס איז נישט מעגלעך אין אַ באַשרייבונג, וואָס זאָל אַרומנעמען כמעט אַלע געביטן אין איין בוך. וויל איך דאָ דערפאַר באַגרענעצן מיין באַשרייבונג צו אַ תמצית און צו אַ סך־הכל.

דער תמצית איז, אַז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט אַנטוויקלט אַ קולטור־טעטיקייט אויף א ל ע געביטן און אויף כמעט אַלע מדרגות פון דעם שול־וועזן.

ראשית כל פאַר דער העברעישער אוניווערסיטעט אין ירושלים האָבן מיר געשאַפן אַ באַזונדערע געזעלשאַפט פון פריינט, סיי פאַר מאַטעריעלע, סיי פאַר וויסנשאַפטלעכע צוועקן. שוין אין יאָר 1932 האָבן מיר געהאַט איבערגעשיקט 535 גרעסערע ווערק פאַר דער אוניווערסיטעט־ביבליאָטעק. אין קראָקע אַליין האָט די געזעלשאַפט געהאט עטלעכע הונדערט צאָלבדיקע מיטגלידער. מיר האָבן געגעבן די איניציאַטיוו פאַר אַ שטענדיקן אויסטויש צווישן די פובליקאַציעס פון דער יונגער העברעישער אוניווערסיטעט און דער אַלטער אַקאַדעמיע פון וויסנשאַפטן אין פוילן און אין קראָקע. אין אונדזער יידישן אָפּטימיזם האָבן מיר געחלומט וועגן פאַרבריידערונג. ביי דער דערעפענונג פון דער העברעישער אוניווערסיטעט אין יאָר 1952, האָט אונדז רעפרעזענטירט דר. יהושע טאָן.

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געשטאַנען שטענדיק אויף דער וואַך פון די רעכט פון אונדזער אַקאַדעמישער יוגנט אויף דער אוניווערסיטעט אין קראָקע. אונדזער פאַרטרעטער אין פויילישן סיים, דר. יהושע טאָן און דאָן דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות, האָבן זעלבסטפאַרשטענדלעך צוזאַמען מיט אונדזערע קאָלעגן אין סיים שטענדיק געקעמפט קעגן דער פראָצענט־נאָרמע און קעגן דעם נומערוס קלאוזוס, קעגן די געטאָ־בענק אויף דער אוניווערסיטעט און קעגן דעם גאַנצן סיסטעם פון דערווערגן

דעם צוווסק פון יידישער אינטעליגענץ אין פוילן, נישט נאָר אויף די אוניווערסיטעטן, נאָר אויך אין די מיטלשולן און אויך אין די פרייע באַ־רופן צווישן דאָקטוירים און אַדוואָקאַטן, אינזשיניערן און אָנגעשטעלטע פון מלוכה־אַמטן. דאָס איז געווען אַן אמתער דערנער־וועג!

בקיצור, דאָס וואָס אַ קהילה־פאַרוואַלטונג וואָלט געדאַרפט טאָן און האָט נישט געקאָנט טאָן, האָבן מיר אַלס פאָליטישע פאַרטיי געטאָן. נאַ־טירליך, נישט נאָר מיר אַליין, נאָר אויך אַנדערע פאָליטישע פאַרטייען. די פוילישע אַנטיסעמיטן האָבן זייער גוט געוווסט, אַז אַחוץ דעם ווירט־שאַפטלעכן געביט איז עס דער געביט פון גייסט און קולטור וווּ מען מוז ווערגן דעם עם הספר.

אַ וויטערדיקער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון דער קולטור־טעטי־קייט, וואָס עס האָט אָנגעפירט אָדער אינספּירירט אונדזער לאַנדעס־פאַר־באַנד, איז געווען אַ שטענדיקע שטרעבונג צו פאַרשפרייטן די העברעישע שפראַך אין דעם גאַנצן שטח פון אונדזער טעטיקייט. אונדזער סביבה איז געווען אַן אַסימילירטע, בפרט די באַרוף־אינטעליגענץ און זייערע היימען. דער רעכטער פליגל פון אונדזער געזעלשאַפטלעכקייט, דער אָר־טאָדאָקסישער, מיט זיינע קאָלירפולע שאַטירונגען, איז — אויסערהאַלב דער מזרחי־אָרגאַניזאַציע — געווען קעגן פאַרוואַנדלען לשון קודש אין העברעיש. אָבער די חדרים האָבן אין דעם טייל פון אונדזער געזעלשאַפט־לעכקייט געשפילט כאָטש די ראָלע פון אַ קאָנסערווירנדיקן פאַקטאָר פון לשון קודש. די ציוניסטישע העברעישע באַוועגונג איז געווען אַ פליסנ־דיקער שטראָם. די עקסטע אָרטאָדאָקסיע איז געווען אַ טייך, אַ שטייע־דיקער און די אַסימילאַציע איז געווען אַן אויסגעטריקנטע קאָריטע. אין אַזאַ סביבה איז די העברעיזירונג געווען נישט קיין לייכטער ענין. אויף די קרעסן פון קאָנגרעס־פוילן אָדער אין ליטע איז די יוגנט און דער עלטערער דור געווען ממילא העברעיש. איך דערמאָן מיך אין מיין אָפּיציעלן ציו־ניסטישן באַזוך אין קאָווונע, אַרום 1933. איך האָב מיך ממש געשעמט, וואָס איך בין אַזוי הינטערשטעליק אין פאַרגלייך צו דער העברעישער אַטמאָספּער און העברעישן וויסן פון אַ געוואַלטיקן טייל פון דער יידי־שער יוגנט.

הגם מיינע זכרונות זענען נישט אויסן צו געבן אַ דעטאַלירט בילד

וועגן דעם שול־וועזן אין אונדזער געביט, וויל איך דאָ כאָטש איבערגעבן עטלעכע דאַטעס, וויייל דאָס אַליין וועט באַרעכטיקן מיין באַהויפטונג, אַז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט זיך געפילט ווי דער פאַראַנטוואָרטלעכער טרעגער פון יידיש־נאַציאָנאַלער קולטורעלער רענעסאַנס. מיר מוזן דאָ אונטערשיידן דעם טיפ פון פולע שולן, ווו מען האָט געלערנט יידיש און אַלגעמיינע לימודים און שולן, ווו דער אונטערריכט איז אַנגעגאַנגען נאָר נאָכמיטיק, אלס אַ דערגאַנצונג פון די אַלגעמיינע שטאַטישע אַדער מלוכהשע שולן, וועלכע אונדזער יוגנט האָט באַזוכט. צו דעם ערשטן טיפ האָבן באַלאַנגט דריי גימנאַזיעס — אין קראָקע, טאַרנאָוו און זשעשאָוו, אוֹן זיבן פאָלקסשולן אין פיר ערטער, אין קראָקע, טאַרנאָוו, זשעשאָוו און נאָווי סאַנץ, די דאָזיקע שולן האָבן געהערט צום אַל־פוילישן פאַרבאַנד פון געזעלשאַפטן פון יידישע שולן, פון וועלכע סענאַטאָר בראָדע איז געווען דער לאַנגיעריקער פאָרזיצער. דער צווייטער טיפ האָט געהערט צו דעם נעץ פון „תרבות״־שולן. דער תרבות איז נישט געווען קיין אָרגאַניזאַציע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. ער איז געווען אַן אַלגעמיין־יידישער קולטור־פאַרבאַנד. אָבער טראָצדעם איז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געווען די טרייב־קראָפט פון דער תרבות־באַוועגונג אין אונדזער שטח. צו דעם דאָזיקן נעץ פון תרבות־שולן האָבן געהערט 25 פאָלקסשולן, 10 העברעישע קינדערגאַרטנס. איך גלויב אַז איך האָב דעם חוב איבערצולאָזן אַ וואָרט פון אנערקענונג פאַר די דאָזיקע ערטער, וואָס האָבן ממש מיט מסירת־נפש אָנגעהאלטן דעם שטראָם פון אונדזער נאַציאָנאַלער קולטורעלער באַנייאונג, אָפטמאָל מיט גרויסע שוועריקייטן. איך וויל דערפאַר דערמאָנען זייערע נעמען, כדי זיי זאָלן נישט פאַרגעסן ווערן: באָכניא, ביעטש, כשאָנאָוו, דעמביצא, דוקלא, גאַרליצע, יאָסלא, קראָסנא, קרולוועסקא הוטא, לעזשאַיסק, לאָנציט, נאָווי טאָרג, ראָדאָמישל וויעלסקי, ראָדוואָדאָוו, סאָנאָק, סענדזישאָוו, וויעליטשקא, אָשוויענטשים, טאַרנא־בזשעג, קאָטאָוויץ, דינאָוו, יאַראָסלאָוו, שטשיזשאָוו, טשיעשין און זשיוויץ. די צען „פרעבל״־שולן זענען געווען אין אַנדריכאָוו, ביעלסקא, יאָסלא, זשעזשאָוו, ראָזוואָדאָוו, טאַרנאָוו, קראָקע, זשיוויץ, זאָקאָפאָנע און קאָטאָוויץ.

דער צושטאַנד איז געווען ווייט פון צו זיין אידעאַל און אין אייגעם

פון די באריכטן צו אונדזער לאנד־קאנפערענץ האט די עקזעקוטיווע אליין אויסגעדריקט איר אומצופרידנקייט מיט די דערגרייכונגען. די דאזיקע אומצופרידנקייט מיט אונדזערע אייגענע דערגרייכונגען קלערט־אויף דעם שטענדיקן פארשריט און די דערגרייכונגען גופא פון אונדזער טעטיקייט. עס זענען אויך געווען אין אונדזער געביט קולטור־אינסטיטוציעס, אויפגעבויט פון אנדערע יידישע גרופעס אחוץ אונדזער לאנדעס־פארבאנד. עס איז נישט מיין אויפגאבע זיך צו פארנעמען מיט דעם ענין, אבער א געפיל פון גערעכטקייט דיקטירט מיר, דעם ענין כאטש צו דערמאנען.

און זאלן מיר אונדזערע בריידער פון די קליינע ערטער, וואס רעשט־לעך פון זיי לעבן נאך אפשר דא און דארט, אין מדינת ישראל און איך וויים נישט אין וויפל אנדערע לענדער אין גאר דער וועלט, זאלן זיי מיר מוחל זיין, אז איך וועל מיך ביים סוף פון דער דאזיקער קולטור־אפשאצונג אומקערן צו קראקע. נישט נאר דערפאר, וואס א פערטל פון דער יידישער באפעלקערונג פון אונדזער שטח האט געלעבט אין קראקע גופא, נאר אויך דערפאר, וויייל דער קולטור־אויפטו פון אונדזער לאנדעס־פארבאנד אין קראקע איז געווען א באזונדער שטארקער. די געפאר פון אסימילאציע איז דא אויך געווען א באזונדער שטארקע. האבן מיר דערפאר געפרווט אויפצובויען א העכערע דאמבע, כדי דער שטראם פון אסימילאציע זאל זיך נישט פונאנדערגיסן. אזוי ווייט ווי אין קאן מיך דערמאנען, האט אונדזער שול־בעץ געהאט אייגענע בנינים אין טארנע, זשעזשאוו און ביעלסקא. אבער דער גרעסטער בנין און דער גרעסטער צענטער איז געווען אין קראקע. אין דעם דאזיקן שול־בנין, איז געווען די העברעישע פאלקס־שול, די העברעישע גימנאזיע, דאס ליצעום און די פאכמענישע שול מיט אן אפטיילונג פאר מעכאניק און פאר האלץ־קונסט. ארום 1500 תלמידים האבן באזוכט די דאזיקע שולן אין קראקע אין יאר 1939. איך זע פאר מיר איצט, מיט 17 יאר שפעטער, דאס ענגע געסל, וואס האט געפירט פון דעם טעמפל — איך וואלט געזאגט פונעם טעמפל פון דר. טאן — צום שול־בנין און איך זע די צווייטע ברייטערע בזשעזשאוו גאס, וואס איז ווי א יידישער טייך אריינגעפאלן אין דער לאנגער, ברייטער, שיינער מיט ביימער באשיינטער דיטלאווסקא גאס. דער שול־בנין איז געווען דער שטאלץ פון אונדזער ציוניסטישער ארגאניזאציע.

(איך וועל נאָך שפּעטער האָבן די געלעגנהייט צו דערמאָנען אַן אַנדער בנין, וואָס איז געווען אונדזער שטאָלץ). איך זע נאָך פאַר מיר די מאַסן פון יידן אין ביידע גאַסן, זיך אויסרופן יום־כיפור און ראש־השנה בעתן לייענען, ווייל אין דעם שול־בנין האָט מען אייגנטלעך אַ בית־התפילה פאַר די ימים־נוראים.

איך וויל דאָ דערמאָנען אונדזערע אומפאַרגעסלעכע פריינט, וואָס האָבן גורם געווען דערצו, אַז אַזאַ פעסטונג פון יידישער קולטור איז געשאַפן געווארן און דאָס מיט גרויסע מיטלען און גרויס התלהבות דורך דער יידישער באַפעלקערונג: דעם אומדערמידלעכן דר. חיים הילפשטיין, דעם וויצע־פאָרזיצער פון שול־קאָמיטעט, מאַקס לאָוטערבאַך, די גאָר אַקטיווע מיטגלידער פונעם קאָמיטעט, דעם רואיקן אברהם נוסבאום אוז דעם טעמפּעראַמענטפולן דר. יהודה צימערמאַן, מיט דעם איבערגעבענעם דר. לודוויק לוסטבאַדער אַלס ערן־סעקרעטאַר און דר. הענריק אַפּטע, דעם מוזיקער, אַלס סעקרעטאַר.

איך גיי איצט אין גייסט אַרום אין דער בזשאַזאַווע גאַס און עפן די טיר צו דעם שיינעם הויכן בנין. וואָס געפינט זיך דאָרט איצט? איך הער נישט מער דאָס לאַכן און לעבן פון יידישע קינדער אין די קאָרידאָרן, און איך זע נישט מער די לערערס, וואָס האָבן אָפּגעגעבן זייער האַרץ און זייער ליבע פאַר יידישקייט פאַר אונדזער געליבטער יוגנט. איך זע נישט מער דעם שטאָלצן, הויכן ווי אַ דעמב — הירש שערער, דעם דינאַמישן דירעקטאָר פון דער שולע. איך זע נישט מער דעם תמיד פריילעכן מענדל מילשטיין און איך זע נישט מער דיך, מיין טייערער לערער פון העברעיש שבח וואָלקאָווסקי, די אומפאַרגעסלעכע געשטאַלט אין אונדזער קולטור־לעבן. און איך זע נישט מער דעם ליטווישן ייד, וואָס איז אייגנטלעכסן אין קראָקע, דעם האַרציקן פּועלי־ציוניסט נחמן מיפעלעוו, אָבער איך הער אים כמעט ווי ער רעדט מיט ליבע וועגן יידישן פאָלקלאָר, איך זע אים, דעם קליינעם „פערפעטואום מאָבילע" ווי ער לויפט מיט קליינע שריט, פון לעקציע צו לעקציע, פון רעפעראַט צו רעפעראַט, תמיד אָטעמענדיק יידישקייט, אַזוי שבת און אַזוי יעדן טאָג פון יאָר. איך זע נישט מער מאָפּשאַ שמוליעוויטש און זיין פרוי, די אייביק אָפּטימיסטישע און יום־טובדיקע נינאַ, געבוירן זיידענפראָו. איך זוך אין מיינע געדאַנקען דעם

ԱՐՇԱԿ ՀԱՅՐԻԿՅԱՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՄԱՆՅԱՆ

ערנסטן רפאל פעפער און מיינע אויגן רוען איצט אויף דעם זוניקן פנים פון מיין ליבן קאָלעגע, מיין מיטאַרבעטער פונעם „נאַווי דזשיענניק", דעם האַרציק סימפּאַטישן לעאָפאָלד ראָזנער. אַלע זענען זיי אָדער דער־מאָרדעט געוואָרן דורך היטלערס מחנות, אָדער זיי זיינען אומגעקומען אויפן וועג פון וואַנדערונג, צוליב היטלערס אינוואַזיע.

קאָן איך אָן דיר פֿאַרגעסן, בן־ציון ראַפּאָפּאָרט? ניין, איך האָב אין דער דאָזיקער רשימה צווישן די אומגעקומענע דיך איבערגעלאָזט אויף דעם אָרט פון אחרון חביב. ראַפּאָפּאָרט איז געווען דאָס ליכט צווישן אונדזערע לערער, אַ מענטש פון ענינות און אומבאַהאַלפנקייט און אַ גרויסער למדן, אַ פילאָזאָף, וואָס האָט באַרייכערט אונדזער ליטעראַטור מיט וויסנשאַפטלעכע ווערק, זעלטן אַמאָל געזומען דאָס וואָרט. און ווען ער האָט עס געטאָן, האָט די שכינה געלויכטן פון זיינע אומבאַהאַלפענע ווערטער. איך דערמאָן דיך, טייערער פריינד, מיט ליבע.

צווישן די, גאָט צו דאַנקען, לעבן געבליבענע וויל איך דערמאָנען דר. וואָלף בלאָטבערג, דעם רויאיקן קלוגן לערער, מיט וועלכן איך האָב דאָ ערשט אַ פּאָר מינוט צוריק געריידט אין טעלעפאָן, ווייל מיר זענען טעטיק אין דעם זעלבן בנין, אין ניו־יאָרק, פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. און דריי טויזנט מייל ווייט, אין לאָס אַנדזשעלעס, דר. העלענא ראָזענצווייג, די אינטעלעקטואַליסטקע. און ווייט פון דאַנען, אין מאַנטעווידעא, (אורוגוואי), איז טעטיק מיט אַן אומפּאַרמינדערטער ענערגיע דר. טאַנס טאָכטער, די אינטעליגענטע לערערין פון דער שול, דאָס דינאַמאָ — דר. נעלאַ טאַן־ראָסט. דעם שוועסטער גורל פון איר וואַנדער־וועג האָט זי איבערגעטראָגן מיט אַן אמתדיק יידישער עקשנות. זי האָט מיר אַמאָל, נאָכן קריג, אין שטאָקהאָלם (שוועדן) מיט ביטערקייט געזאָגט: אויב איך וויל לעבן, מוז איך דאָך קוקן פאָרויס! יאָ, די יידישע אויסגעהאַלטנקייט איז פערזאָניפיצירט אין איר.

עס זענען נאָך געווען אין קראָקע אַנדערע יידישע שולן, וואָס זענען געשטאַנען אונטערן איינפלוס פון אונדזער לאָנדעס־פאַרבאַנד — די האַנדלס־שול אויפן סטראַדאָם, פון וועלכער דר. סאָמועל שטענדיק, איז געווען דער לייטער. ער האָט געשריבן אַ גאַנצע ריי בראָשורן פון יידישן אינהאַלט, וואָס האָבן בייגעשטייערט צו דער פּאָפולאַריזירונג פון יידישע

פּראָבלעמען צווישן אונדזער יוגנט. סינאַי אַלעקסאַנדראָוויטש איז, אַזוי גלויב איך, געשטאַנען בראש פון דעם קאָמיטעט פון דער דאָזיקער שול. איך וויל דאָ דערמאָנען אַ נאָמען פון אַ באָזונדער פאַרדינסטפולער פרוי אויפן געביט פון רעליגיעזן שול־וועזן, און דווקא פון דער אגודיסטישער אַרגאַניזאַציע. איך וויל עס טאָן מיט יראת הכבוד, וויל מיינע ווערטער זענען געווידמעט צו אַ גאַנץ אויסערגעווייגלעכער פרוי, וואָס האָט באַזונדערע פאַרדינסטן אויפן געביט פון פאַרשפרייטן יידיש וויסן צווישן מיידלעך אין דער בית יעקב שול־אָרגאַניזאַציע. ערגעצוווּ מוז זיין אַ קרובהשאַפט צווישן קעגנער, וואָס זענען טיילן פון איין פאָלק. אויב נישט איז די סומע פון פאַרטייען, אַ סומע פון פאַרטייען און נישט אַ פאָלק. און דערפאַר טו איך עס. אָבער עס איז נאָך פאַראַן אַ באָזונדערע סיבה. די אַסימילאַציע־סכנה צווישן מיידלעך פון אָרטאָדאָקסישע רעליגיעזע הייזער אויסערהאָלב פון דער מזרחי־אָרגאַניזאַציע, איז געווען באַזונדער גרויס. עס איז געווען אַ מאָדנע דערשיינונג אין די דאָזיקע עקסטרעמע אָרטאָדאָקסישע הייזער. עלטערן האָבן געפרווט אָפצוהיטן יידישע מיידלעך פון ציוניסטישער און נאַציאָנאַלער קולטור, אָבער זיי האָבן נישט פאַרשפאַרט פאַר זיי די פוילישע וועלטלעכע קולטור. מיידלעך אין די דאָזיקע הייזער האָבן געהאט אַ היתר אויף פוילישער קולטור. און דער סאָמע פאָקט אַליין וואָס די בית־יעקב שולן זענען געווען אַן אָרגאַניזירטער נעץ פון שולן — עס איז געווען אַ קאָנסטרוקטיווע „טראָגעדיע" אין דער אגודיסטישער באָוועגונג, וואָס זי האָט נאָכגעטאָן די מאָדערנע פאַרמען פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע — דאָס אַליין האָט שוין גענוג עפּנט די טירן אויך פאַר נאַציאָנאַלער יידישער קולטור. און די דאָזיקע ענטוזיאַסטישע פרוי האָט אויף דעם געביט דערפילט ממש אַ מיסיע.

איר נאָמען אין געניאָ זשעניירער ז״ל.

די תרבות־באָוועגונג אין אונדזער טייל פון פוילן איז געווען שטאַרק. איך וויל דאָ דערמאָנען די פאַרדינסטן פון אַ ריי טוער אויף דעם געביט: שבח וואָלקאָווסקי, דר. וואָלף בלאָטבערג, משה שמוליעוויטש, י. זילבערינג און דר. מאַקס לעזער, וואָס האָט ממש אָרומגעטראָגן אין זיך די מיסיע פון תרבות. ער איז געווען דער זון פון שלמה לעזער, דעם איניציאָטאָר פון אונדזערע העברעישע שולן אין קראָקע. איך האָב אים שוין

אויבן דערמאָנט. (דר. מאָקס לעזער האָט זיך, אָרום 1925, **באַזעצט אין** לעמבערג, ווו ער האָט ממשיך געווען זיין תרבות־אַקטיע).

אָבער דער תרבות אין אונדזער טייל פון פוילן איז געווען נאָר א טייל פון דער אַלגעמיינער פוילישער תרבות־אָרגאַניזאַציע. דאָס האָט אונדז צוגעגעבן ווילן אויפצוטאָן וואָס מער. אין מערב־גאַליציע האָבן מיר געהאַט א גייסטיקן פירער, וואָס האָט אין דער תרבות־באַוועגונג פון גאַנץ פוילן געשפילט די ראָלע פון א גייסטיקן מאָטאָר. דאָס איז געווען דר. יהושע טאָן. אָבער עס לאָזט מיך נישט רוען נישט צו דערמאָנען כאָטש נאָך איין מענטש פון דער צענטראַלער תרבות־באַוועגונג אין וואַרשע, הגם עס געהערט פאָרמעל נישט צו זכרונות וועגן מערב־גאַליציע און שלעזיע. דאָס איז דר. מ. קלומעל. ער איז מיר געבליבן זייער טיף אין זכרון צוליב זיין ענווה, זיין גוט הארץ און אָפענער האַנט, וואָס האָט נישט געזשאַלעווט גרויסע טיילן פון זיין פאַרמעגן פאַר דער תרבות־באַוועגונג. און נאָך צוליב איין סיבה וויל איך אים דאָ דערמאָנען. ער איז געשטאָרבן אין ארץ ישראל, א פאַרגעסענער, כמעט אין עלנט. יאָ, דאָס איז נישט זעלטן דער גורל פון דעם טיפ פון גוטהאַרציקע פירער. מען רופט זיי די „נאַיוועי"!

אָבער דער תרבות אין אונדזער טייל פונעם לאַנד איז נישט נאָר געווען א טייל פון דעם אַלגעמיין פוילישן תרבות, ער איז אויך געווען א טייל פון דער גרויסער תרבות־באַוועגונג אין גאַנץ מזרח־איראָפּע. און דאָ איז דער מאָטאָר געווען נישט קיין אַנדערער ווי וולאַדימיר זשאַבאָטינסקי. קאָמפּראָמיסלאָז אין דעם קאַמף פאַר העברעיש. דער איבערזעצער פון דאַנטעס „געטלעכער קאָמעדיע" אין העברעיש האָט אויף דער קאָנפערענץ פון די מזרח־איראָפּעישע לענדער, וואָס איז אָפּגעהאלטן געוואָרן אין גדאַנסק (דאַנציק) אין יאָר 1928, מיט שטאָלץ באַריכטעט, אַז צו יענער צייט האָבן ביז הונדערט טויזנט קינדער באַזוכט די תרבות־שולן. צוויי טויזנט קוואַליפיצירטע לערער האָבן געגעבן אונטערריכט. אָבט תרבות־סעמינאַרן, וועלכע האָבן עקזיסטירט אין פאַרשיידענע מזרח־איראָפּעישע לענדער האָבן גראַדואירט אָרום 170 לערער יאָר־אויס, יאָר־אײַן. איך האָב שוין אויבן דערמאָנט וועגן מיין באַזוך אין קאָווגע. עס איז אפשר כדאי דאָ צו דערמאָנען, אַז לויט זשאַבאָטינסקיס באַריכט

אין גדאַנסק האָבן 93 פּראָצענט פון די יידישע קינדער אין שול־עלטער אין ליטע געריכט העברעיש! מיר האָבן עס געווּוסט אין מערב־גאַליציע צו יענער צייט און דאָס האָט אונדז געגעבן אַ נאָך שטאַרקערן שטויס אויסצובריטערן די תּרבות־באַוועגונג, נאַטירלעך זענען די באַדינגונגען אין מערב־גאַליציע געווען אַ סך שוועריער ווי אין ליטע. וואָס מיר האָבן ביי אונדז געמוזט טאָן, איז געווען קאַמף מיט דער כוואַליע פון אַסימי־לאַציע צ ו י ש ן י י ד ן און אין ליטע איז אַזאַ זאַך, מיט גאָר קליינע אויסנאַמען, נישט געווען בנימצא.

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט אויך אַרויסגעוויזן אַ גאָר שטאַרקע איניציאַטיוו אין דער גרינדונג פון ביבליאָטעקן און לייענזאַלן. דאָס איז געווען אַ צוגאָב־צוויי צו אונדזער קולטור־טעטיקייט. אין קראָקע גופא האָט די קהילה געהאַט אַ שיינע, ווערטפולע ביבליאָטעק, וואָס האָט גע־הייסן „עזרה". אויך אין אַנדערע שטעט זענען געווען גאָר שיינע ביב־ליאָטעקן בפרט אין טאַרנאָוו, אָבער איך גלויב, אַז די דאָזיקע ביבליאָ־טעקן האָבן געהאט מער אַ באַדייטונג פאַר וויסנשאַפטלעכע שטודיעס פון ספּעציאַליסטן, ווי אַ פאָלקסטימלעכע באַדייטונג. דאָס לעבן איז געווען אַזוי פאַריאָגט, אַז מענטשן האָבן באמת נישט געהאט צו פיל צייט, צו לייענען אין לייענזאַלן אָדער צו לייענען בכלל אַ סך ביכער. און דערפאַר האָט דער לאַנדעס־פאַרבאַנד נישט נאָר שטענדיק דערמוטיקט די לאָקאַלע קאָמיטעטן צו פאַרשפּרייטן דעם אינטערעס פאַר די דאָזיקע אינסטיטו־ציעס, נאָר ער האָט אויך, לויט אַ געווּוסן פּלאַן, אַרגאַניזירט דאָס פאַר־עפנטלעכן פון קליינע בראָשורן, וועלכע זענען צוגענגלעכער פאַר אַ בריי־טערן עולם. איך וויל נאָר דאָ אויסערכענען עטלעכע ביישפּילן: דער „נאָוי דזשיענניק", האָט אַרויסגעגעבן דאָקומענטן פון דער ציוניסטי־שער פאָליטיק און אַ זייער שיינע בראָשור, „דער פראָפיל פון אַ מנהיג". ביידע זענען געשריבן געוואָרן פון אונדזער לעאָפאָלד ראָזנער.

דר. שטענדיק, וועלכן איך האָב שוין דערמאָנט, האָט אַרויסגעגעבן די געשיכטע וועגן די בילוים, און די יוגנט־אָרגאַניזאַציע „עקיבא" האָט פאַרעפנטלעכט אַ ריי בראָשורן, פון וועלכע איך האָב נישט קיין רשימה. מיר זענען אויסן געווען צו שרייבן בראָשורן צוגעפאַסט באַזונדערס פאַר דעם פּוילישׁ־קריסטלעכן לייענער, ווייל עס איז געווען אַ מאַדנע דערשיי־

נונג, אַז די פּוילישע געזעלשאַפט, צווישן וועלכער מיר האָבן געלעבט, האָט גאָר, גאָר וויניק געווּסט פון אונדזערע אידייען און פון אונדזער לעבן און בפרט גאָר וויניק וועגן די מעלות פון אונדזער פאָלק.

מיר האָבן אין זיך איינגעזאַפּט פּוילישע קולטור אָבער פאַר די פּאָליאַקן איז אונדזער קולטור געווען אַ מין „טערא איגנאָטא" — אַן אומבאקאנט לאַנד. ניעמאָלס ניט בילבולים איבער אונדזער תלמוד זענען געווען דער מקור פון „וויסנשאַפט" וועגן אונדזער קולטור און די דאָזיקע בילבולים, צוזאַמען מיט אַנדערע עם־הארצישע, אָדער בייזוויליקע פּאַמפלעטן האָבן פון אונדזער קולטור געמאַכט דאָס „שווארצע לאַנד". דער דאָזיקער צושטאַנד האָט פאַרגרעסערט די מחיצה צווישן פּאָליאַקן און אונדזער פאָלק. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט עס אָפּגעשאַצט און דערפאַר האָט ער געוואָלט ענדערן דעם דאָזיקן צושטאַנד דורך באַזונדערע פּובליקאַציעס. מיר וועלן דאָן שפּעטער, אינעם קאַפּיטל וועגן דעם יידישן פאַרלאַמענטאַריזם אין פּוילן האָבן די געלעגנהייט צו דערמאָנען אויך אַנדערע מיטלען און אָנשטרענגונגען פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף דעם געביט פון אַ בעסערער פאַרשטענדיקונג צווישן פּאָליאַקן און יידן אין פּוילן.

אַ באַזונדערע ראָלע האָבן געשפּילט די „טוינבי־האַלעס". זיי זענען געווען אַ מין דערזאַץ פאַר פּאָלקס־אוניווערסיטעטן און מיר האָבן זיי געהאט אין פאַרשיידענע ערטער און דוקא די רעפעראַטן אין די „טוינבי־האַלעס" זענען געווען שטאַרק באַזוכט. אָרטאָדאָקסישע, מענלעכע יוגנט, וואָס איז געווען בדרך כלל אונטער אַ שטאַרקן קאָנטראָל פון זייערע עלטערן, האָט זיך וואָס מער און מער „אַריינגעגנבעט" צוצוהערן זיך צו די דאָזיקע רעפעראַטן און אַזוי אַרום זענען אָרטאָדאָקסישע בחורים אויפגעקלערט געווארן און האָבן נישט איינמאָל געזען, אַז די השכלה קאָן אויך זיין יידיש. צענדליקער פון דער דאָזיקער אָרטאָדאָקסישער יוגנט האָבן זיך דאָן ממש געוואָרפן צו די קוואַלן פון דער מאָדערנער יידישער וויסנשאַפט און זיי זענען געוואָרן אַן אידאָאַלע סינטעז פון יידישער טראַדיציאָנעלער וויסנשאַפט און מאָדערנער ציוויליזאַטישער און אַלגעמיין נאַציאָנאַלער וויסנשאַפט. אָבער עס האָט אויך געטראָפן, אַז צייטנווייז זענען זיי אַוועק פון דעם שורש און פונעם קוואַל. אָט פאַר דעם האָבן די פירער

פון דער אַרטאַדאָקסיע מורא געהאט. אָבער דאָס זענען געווען יוצאי מן הכלל. (איך ווייס עד־היום נישט פון וואַנען עס נעמט זיך דער נאָמען „טוינבי האַלעס״. עס קלינגט מיר הייבט מאָדנע, ווייל אַרנאָלד טוינבי, דער גרעלערנטער היסטאָריקער, איז אַ שונא פון אונדזער פאָלק).

בקיצור, מיר האָבן געמוזט קעמפֿן קעגן דעם שטראָם, קעגן אַ גאַנצער רייַ פון שווערקייטן. אָבער טראָצדעם האָבן מיר דעם קאַמף געפירט, אויסגעהאַלטן אָן איבערריסן און מיט גאָר שיינע רעזולטאַטן. מיר האָבן געבויט אייגענע ווערטן און צעשטערט דעם אימפּעט פון אַסימילאַציע. דאָס איז דאָס בילד, דאָס געזאַמט־בילד פון אויפבוי און קאַמף פאָר אונדזער יידישקייט. צענדליקער טויזנטער קינדער אין תלמוד תורות און חדרים, צענדליקער טויזנטער קינדער אין דעם אָרטאָדאָקסישן שול־נעץ פון דער אגודיסטישער שול־אָרגאַניזאַציע „חורב״ און „בית יעקב״ און פון דעם מזרחיסטישן שול־נעץ „יבנה״ און פון די מזרחיסטישע שולן „תחכמוני״. אָן אימפּאָנירנדיקער שול־נעץ פון תרבות־שולן און קורסן, אַ נעץ פון שולן פון דער יידישיסטישער שול־אָרגאַניזאַציע „צישא״. אַ שטאַרקער, זייער גוט אָרגאַניזירטער שול־נעץ פון צוויי־שפּראָכיקע לימודים, העברעיש און פּויליש און אויך טיילווייז העברעיש און יידיש, פון דער צענטראַלער אָרגאַניזאַציע פון נאַציאָנאַלע שולן אין פּוילן, מיט איר צענטער אין לאָדזש, אונטער דער לייטונג פון סענאַטאָר בראָדע, וועלכן איך האָב שוין דערמאָנט. און ביים סאָמע סוף פון דעם דאָזיקן פּעריאָד, אַ נייע שול־נעץ פון שולן, אָרגאַניזירט דורך דער ציוניסטישער באַוועגונג, אויך אין העברעיש און יידיש, אונטערן נאָמען שולקולט. גיט־צו די פאַכמענישע שולן פון „אָרט״, פון „אויקא״, פון פּאָרבאַנד פון פּראָפעסיאָנעלע שולן אין גאַליציע מיטן נאָמען „ווועט״, און אַ נעץ פון קורסן, בפרט אָרגאַניזירט דורך די חלוצישע יוגנט־באַוועגונגען, פאַכמענישע צייטשריפטן פאָרן שולווען, אַ ספּעציעלער בולעטין אין העברעיש „עתון חינוכי״. איך וואָלט געמוזט דעם ענין געוויס שטודירן, כדי דאָ איבערצוגעבן אַ געוויס סטאַטיסטיק פון די דאָזיקע שול־נעצן און בנוגע די פאָרבאַנדן פון יידישע לערערס, אָבער צו דעם איז דער פּלאַץ דאָ צו־קליין. און דערפאָר וויל איך שליסן דעם דאָזיקן קאַפּיטל פון אונדזער גרויסער פאָרגאַנגענהייט מיט עטלעכע אלגעמיינע באַמערקונגען, וועלכע זענען

אויך נייטיק פאַר אַ בעסערער פאַרשטענדעניש פון דער לעבהאַפטיקער קולטור־טעטיקייט אין מערב־גאַליציע און שלעזיע.

1. במשך פון די יאָרן 1919 ביז 1939, איז דער פראָצענט פון יידן אויף די אוניווערסיטעטן און בכלל הויכשולן אין פוילן שטאַרק געפאַלן. דאָס איז געווען אַ פועל־יוצא פון דער פוילישער פאָליטיק, צו באַשרענקן די יידן אין די פרייַע פראָפעסיעס. צוליב דעם האָט זיך אָנגעהויבן אַן אויסוואַנדערונג פון דער יידישער יוגנט אין אויסלענדישע אוניווערסיטעטן. עס איז געווען כמעט אַ שטענדיקע דערשיינונג. דאָס פאַראַנט־וואָרטלעכקייט־געפיל פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דעם פרט האָט זיך אויסגעדריקט נישט נאָר אין דעם שטענדיקן קאַמף פאַר די רעכט פון אונדזער שטודירנדיקער יוגנט, נאָר אויך אין דעם, וואָס עס איז געשאַפן געוואָרן אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַ צענטער פאַר אַ שטענ־דיקן קאָנטאַקט מיט דער יידישער יוגנט אין אויסלאַנד, וואָס האָט געמוזט אויסוואַנדערן.

2. יידישע שולן האָבן אין אונדזער טייל פונעם לאַנד, אַזוי גלייב איך, קיינמאָל נישט באַקומען קיין סובסידיעס פון די שטאָט־ראַטן. אפשר דאָ און דאָרט אַ סימבאָלישע אָפּטשעפּעניש. אין קאָנגרעס־פוילן איז עס אָפּטער פאָרגעקומען, אָז אין דעם בודזשעט פון די שטאָט־ראַטן זענען געגעבן געוואָרן סובסידיעס פאַר יידישע שולן, אָבער אויך דאָס איז ביים סוף פון דער דאָזיקער תקופה ליקווידירט געוואָרן. אַזוי אַרום האָט זיך דער שווערפונקט פון יידישער דערציאונג אַלץ מער אַריבערגעטראָגן פון דעם אַלגעמיינעם שול־נעץ צו דעם יידישן שול־נעץ און דאָס האָט ממילא באַדייט, אָז דער יידישער בירגער האָט געצאָלט שטייערן פאַר דעם אַל־געמיינעם שול־נעץ און אָפּהאַלטן דעם זיך געמוזט באַשטייערן פאַר זיין אייי־גענעם שול־נעץ. און אַזוי ווי די אָרעמקייט פון דער יידישער באָפעלקע־רונג איז געוואָקסן צוליב דער אַנטי־יידישער ווירטשאַפט־פאָליטיק, איז אנטשטאַנען אַן אומגעהייער שווערע פינאַנציעלע פראָבלעם אויסצוהאַלטן די יידישע שולן. דער שטראָם פון קינדער אין די יידישע שולן איז גע־וואָרן גרעסער און דער קוואַל פון יידישע פינאַנציעלע מיטלען איז אַלץ געוואָרן קלענער. אָט דאָס איז געווען די סיטואַציע, אַ טראַגישע סי־טואַציע.

דערפאַר איז די אָנשטרענגונג פון די יידן אין פוילן בכלל און פון אַלע נאַציאָנאַלע יידן אין אונדזער שטח פון פוילן און אין דעם ציו־ניסטישן לאַנדעס־פאַרבאַנד אונדזערן בפרט, געווען אַ באמת וווּנדער־בארע. די אָנשטרענגונג אונדזערע האָט באַדייט — שטענדיקער קאַמף.

הייַנט, לעבנדיק אין אַ גאָר נייער סביבה אין דעם געוואַלטיקן רע־זערוואָר פון יידישע כוחות אין די פאַרייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע, פרעג איך מיך אַליין: פון וואַנען האָט דאָס פוילישע יידנטום, דאָס מזרח־אייראָפּעישע יידנטום בכלל, גענומען די כוחות פאַר דעם דאָזיקן קאַמף, טראָץ די פינאַנציעלע שווערקייטן? עס מוז דאָך זיין אַ סיבה, וואָס האָט אונדז באַפליגלט, הגם מיר האָבן נישט געהאט גענוג מיטלען. דאָס איז מיר געקומען צום באַווּסטזיין דאָ, אין אונדזער גרויסן אַמעריקאַנער יידישן ישוב, ווו עס זענען דאָ — גאָט צו דאַנקען — מיטלען, אָבער עס פעלן די — פליגלען. אָבער עס וועלן אַביסל בעסער אויך דאָ.

און שרייבנדיק די דאָזיקע שורות געפין איך דעם ענטפער אויף דעם דאָזיקן סוד. עס איז געווען דער אומרו, דער אייביקער אומרו וועגן דעם המשך פון יידישקייט, וועגן דער יידישקייט פון אונדזערע קומענדיקע דורות. דער אומרו האָט געשאַפן די שטויסקראַפט פאַר אונדזער קולטור־טעטיקייט! יאָ, אָבער פון וואַנען נעמט זיך דער אומרו? דער אומרו איז געקומען פון אונדזער טיפער פאַרבונדנקייט מיט אונדזער גרויסער יידי־שער פאַרגאַנגענהייט. אָבער פון וואַנען האָט זיך געמומען די דאָזיקע פאַרבונדנקייט? זי איז געקומען פון אונדזער ליבע צו אונדזער פאָלק, פון אונדזער שטאָלץ צו זיין און צו בלייבן אַ יוד, און דאָ לאָזט זיך אויס די קייט פון סיבות, ווייל די ליבע איז אַן אַבסאָלוטער כוח, אַן אימאַ־נענטע קראַפט. זי זעט אָפטמאָל נישט די מניעות און דערפאַר שאַפט זי דעם כוח צו קעמפן טראָץ דעם אָביעקטיוון באַשטאַנד פון מניעות, צו קעמפן וווייטער און וווייטער, טראָץ שטרויכלונגען. ניכטערנער פאַר־שטאַנד גיט זיך אָפט אונטער, ליבע — קיינמאָל נישט! ווייל ליבע איז דער אייביקער קוואַל פון — זאַרג.

אָט אין דער ליבע ליגט דער סוד פון דער דינאַמישער קולטור־טע־טיקייט פונעם פוילישן יידנטום, פון דעם מזרח־אייראָפּעישן יידנטום בכלל און פון דעם פאָלקס־כאַראַקטער פון דער דאָזיקער קולטור־טעטי־

(פון רעכט): דער מחבר, זיין ברודער אינזש. יוסף, זיין שוועסטער אלישבע ריגער און ברודער ד״ר אהרן — פֿאָטאָגראַפירט אין יאָר 1910 אין קראָקע.

קייט. ערגעצווו איז די דאָזיקע ליבע צו אונדזער פאָלק אין ים פון דעם מאָטעריעלן וווילשטאַנד און אין דעם אָקעאַן פון געאָגראַפישער דערווייטערונג פון די מקורות פון אונדזער קולטור פאַרלוירן געגאַנגען אָדער אָפּגעשוואַכט געוואָרן אין דעם נייעם לעבן פון מיליאָנען פון אונדזערע ברידער, וואָס זענען פון מזרח־איראָפּע געקומען צו די מערב־לענדער. „פאַרשטאַנד" אַליין אָן ליבע האָט אָנגעהויבן צו רעגולירן די וועגן פון דער קולטור־טעטיקייט און אַזוי אַרום איז דער קולטור־רעזערוואַר אין די לענדער ווי גרויס־בריטאַניע, פראַנקרייך, איטאַליע, געוואָרן אויסגעליידיקט צופיל. עס האָט נישט מער געקלעקט פאַר אַ קולטור־טעטיקייט מיט פאָלקס־כאַראַקטער. אין דייטשלאַנד איז עס געווען בעסער, אַ ביסל בעסער, אָדער — אַנדערש שלעכט. די יידישע וויסנשאַפט האָט זיך דאָרט פאַרוואַנדלט אין אַ „צייטשריפט פאַר יידישער וויסנשאַפט" און יידישע געשיכטע און יידישע קולטור האָבן זיך פאַרוואַנדלט — אין הערלעכע ענציקלאָפּעדיעס. אוודאי זייער וויכטיק, אָבער גאָר וויניק פאַר קולטור־טעטיקייט מיט אַ פאָלקס־כאַראַקטער. און אָט האָבן מיר שפּעטער געזען, וואָס עס איז געשען מיט אונדזער יונגן דור אין בערלין, און אין פראַנק־פורט און אין לייפּציג — טראָץ די וויסנשאַפטלעכע צייטשריפטן און ענציקלאָפּעדיעס.

מיר אין פוילן, אין אונדזער שטח, און אין גאַנץ פוילן, אוז אין כמעט גאַנץ מזרח־אייראָפּע (עס איז אפשר אַן אפּיקורסות צו זאָגן, אַז אין רוסלאַנד פון פאַר 1917 איז דער שיכט פון אַסימילירטער יידישער אינטעליגענץ געווען אַ סך גרעסער ווי ביי אונדז אין פוילן). מיר אין פוילן האָבן זיך נישט געוואָלט צופרידנשטעלן מיט פאַרשטאַנד־אַרגומענטן, וואָס האָבן אויסגעדאַרט און אויסגעטריקנט די פעלדער פון יידישער קולטור אין מזרח־אייראָפּע. און מיר האָבן זיך אויך נישט געוואָלט צופרידנשטעלן מיט אַ חשובן אַרכיוו און מיט אַ חשובן מוזיי פאַר אונדזער קולטור.

מיר האָבן געוואָלט האָבן אַ פליסנדיק, רייַדנדיק, שאַפנדיק לעבן טאָג־אויס, טאָג־אײַן, אין הײַמען און אין שולן, אַ גאַנץ יאָר!

און דאָס איז געווען דער סוד פון אונדזער כוח.

דער טרעגער, דער קאָלעקטיוער טרעגער פון אָט דער הייסער ליבע

צו אונדזער קולטור איז אויסגעמאַטערט און דערמאַרדעט געוואָרן אין אַשוויענטשים, בעלזעץ, מאַידאַנעק און ווערטלעך — אין די פוילישע וועלדער. דער גוף איז אין אַש פאַרוואַנדלט געוואָרן! אָבער די ליבע צו אונדזער פאָלק, האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט פון די גאַז־קאַמערן! זי האָט היטלער נישט געקאָנט דערמאָרדן! זי איז אַוועקגעפלויגן פון אייראָפּע ווי אַ גאָלדענע פֿאָוע און זי האָט זיך צוגעטוליעט צו מדינת ישראל! זי איז אַריין אין דער באַגייטער, זוניקער, האָפענונגספולער, טאָג־אויס, טאָג־אײַן האָמערנדיקער און הייליק אומרואיקער, גרויסער לאַבאָראַטאָריע פון אונדזער קעגנוואָרט און צוקונפט. און דאָרט לעבט זי!

און זי איז אויך אַוועק, איבער לענדער, ימים און אָקעאַנען און זי קלאַפּט, די אייביקע ליבע, אין די טירן פון די היימען פון יידן אין אַמעריקע, זי רייסט אויף טירן און פענצטער און רופט: יידן! שטייט אויף צו סליחות. לאָזט מיך אַריין צו אייך!

אונדזער טעטיקייט פאַר פיזישער רענעסאַנס

דער רוף פון מאַקס נאָרדוי פאַר „מוסקל־יידנטום" האָט אויך אין אונדזער געביט געפונען אַ זייער לעבעדיקן אָפּקלאַנג. ציוניזם איז דאָך געווען אַ הערלעכער סינטעז פון אויפלעבונג אין יעדער ריכטונג, פון דעם קלענסטן געביט ביז אַרויף צו דער פאַרווירקלעכונג פון אונדזער חלום, אַלס פאָלק צווישן פעלקער. האָבן מיר אויך געוואָלט שטאַרקן די מוסקולן, אויסגלייכן דעם רוקנביין און אָנטיילנעמען אין דעם געיעג נאָך ספּאָרט, וועלכער איז פון יאָר צו יאָר געווען אַ געוואָלטיקע נאַציאָנאַלע שטרעמונג צווישן דער יוגנט פון יעדן פאָלק. זע איך נאָך פאַר מיר די בלאַסע פנימער פון אונדזערע אָרטאָדאָקסישע בחורים מיט שווערע בי־כער אונטערן אָרעם, דאָר און אויסגעמאַטערט, מיט אַ שיין אין די אויגן, אָבער קערפּערלעך שוואַך. מיר האָבן געחלומט וועגן אַן ענדערונג אויף דעם געביט. עס איז געווען זייער שווער, ווייל די אָרטאָדאָקסישע יוגנט, האָט באמת געלעבט און זיך אויסגעלעבט אין דעם געטא.

עס איז דער פאַרדינסט פון זיגמונט האָכוואַלד, וואָס עס איז געשאַפן געווארן אַ „געזעלשאַפט פאַר גימנאַסטיק" אין קראָקע. און אויך

אין אַנדערע שטעט פון אונדזער שטח. דער „מכבי" איז געווען אַ זייער פּאָפולערע ספּאָרט־אָרגאַניזאַציע אין גאַנץ מערב־גאַליציע און שלעזיע. דר. הענריק לעזער איז געווען די טרייבקראַפט אין דער „מכבי"־געזעל־שאַפט. די געזעלשאַפט האָט פאַרמאָגט פאַרשיידענע ספּאָרט־צווייגן. מיט־גלידער פון מכבי האָבן געוווּנען ערשטע פרייזן אין אַן אַלגעמיין־פּוילישן קאָנקורס. איך דערמאָן מיך אין פריילין מאַרילאַ פרייוואַלד, אַלס דעם טשעמפּיאָן אין לויפן. אונדזער מכבי האָט אויך אָנטיילגענומען אין דער ערשטער אַלוועלטלעכער מכביאָדע אין תל־אביב, וואָס איז פאַר אונדז געווען אַ גאָר גרויסער יום־טוב. מכבי האָט פון צייט צו צייט געשפּילט מיט דעם וועלט־באַרימטן יידישן ווינער קלוב „הכוח" און באַקומען גאַנץ כשרע קלעפּ פון דעם באַרימטן בריידערלעכן קלוב אונדזערן. מיר זענען געווען שטאָלץ אויפן „הכוח", ווייל ער האָט געלערנט דרך־ארץ די קריסט־לעכע קלובן אין דעם אָנטיסעמיטישן ווין.

זיגמונט האָכוואַלד און דר. הענריק לעזער (ביידע היינט אין מדינת ישראל) זענען געווען זייער אַקטיוו מיטגלידער אין אונדזער אַלגעמיין־ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע. דער אַלטער קאַמף צווישן עשיו און יעקב, צווישן דער אידייע פון פיזישער גבורה און גייסטיקן כוח, איז געשטאַנען פאַר אונדז ציוניסטן ווי אַ פראַבלעם. די אַרומיקע וועלט האָט אונדז גאָר אָפט באַגעגנט מיט ביטול צוליב אונדזער פיזישער אָפּגעשטאַנענקייט און האָט אונדז זייער אָפט פאַרפאַלגט צוליב אונדזער גייסטיקער העכערקייט. דאָס פּראָבלעם צו לייזן — איז געווען די אויפגאַבע פון דער פיזישער רענעסאַנס באַוועגונג פאַר אַ פאָלק, וואָס לעבט אומעטום צווישן אַנדערע פעלקער. דאָס פּראָבלעם איז געווען: נישט צו פאַרלירן דעם גייסט און גלייכצייטיק צו געווינען פיזישע גלייכווערטיקייט. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט אויף דעם דאָזיקן פּראָבלעם געקוקט נישט פונעם שטאַנדפונקט פון אַ מעכאַניזירטן ספּאָרט, נאָר דוקא פונעם שטאַנדפונקט — וואָלט איך געזאָגט — פון אַ מיסיע פון פיזישער רענעסאַנס. עס איז אויך געווען אַן אַנדערער באַשטאַנדטייל אין דער דאָזיקער באַוועגונג: דער באַגריף צו דערנענטערן אונדזער יוגנט צו דער נאַטור, צו גאַטס שיינער וועלט, אדורכלופטערן די יוגנט, בקיצור, צו פאַרווירקלעכן די לאָזונג, אַז אַ געזונטער גייסט לעבט אין אַ געזונטן גוף.

האָבן מיר דאָס דערגרייכט אויף דעם געביט פונעם גאַנצן פוילישן יידנטום? איך מיין, אַז דער פאַרשריט אויף דעם דאָזיקן שוועַרן וועג קעגן הונדערטער יאָרן פון „געטאָס" איז געווען אַ זייער גרויסער. די אַרומיקע וועלט, די אַרומיקע יוגנט, האָבן אָפטמאָל באַוווּנדערט אונדזער פיזישע רענעסאַנס־אויפטוען, אָפטמאָל מיט אָנערקענונג און נישט זעלטן — מיט שנאה.

עס איז קלאָר, אַז אויף דעם געביט פון געזונטקייט, אין דעם זין פון שפיטאָל־וועזן האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַליין, אָחוץ דעם אינטערעס אין דער זאַך גופא נישט געקאָנט אויפטאָן קיין מעשים, ווייל פאַר דער פאַרווירקלעכונג פון אַזעלכע פּלענער זענען געווען נייטיק גרויסע סכומים געלט. אָבער צום כבוד פון אונדזער קהילה זאָל עס נאָך איינמאָל דערמאָנט ווערן, וואָס איך האָב שוין אויבן געזאָגט, אַז די קהילה האָט געהאט אַ שיין שפיטאָל מיט אַ רייַ פון אָפּטייל־ונגען און אַז עס איז ביי אונדז אויך געווען בנמצא אַ גאָר אָנגעזעענער אינסטיטוט פון דער פּוילישער־יידישער געזונטהייט־אינסטיטוציע „אָזע", וואָס האָט ביי אונדז אין פּועלן געהייסן „טאָז" (געזעלשאַפט פאַר שוץ פון געזונטהייט). סינאַי אַלעקסאַנדראָוויטש האָט זיך מיט אַ סך התלהבות אָפּגעגעבן צו דער דאָזיקער געזעלשאַפט, פון וועלכער עס איז די אָרגאַניזאַטאָרישע און אינספּיראַטיווע טרייבקראַפט געווען מיין ברודער, דר. אַהרן שוואַרצבארט, ער האָט זיך תמיד אַרומגעטראָגן מיט פּלענער. סינאי אַלעקסאַנדראָוויטש איז געשטאָרבן אין מדינת ישראל און מיין ברודער צו לאַנגע יאָרן, איז זינט יאָרן טעטיק אַלס ספּעציאַליסט און וויסנשאַפטלער אויפן געביט פון לאַרינגאָלאָגיע אין מדינת ישראל. דער „טאָז" האָט אויפגעטאָן אַ סך, בא־זונדערס אויף דעם געביט פון טובערקולאָז. איך מיין, די לייענער וועלן גישט האָבן קיין פאַראיבל אויף מיר, אַז איך וועל דאָ דערמאָנען מיין פרוי, דר. בראָניאַ פעלדבלום־שוואַרצבאַרט, צו וועלכער די דאָזיקע זכרונות זענען געווידמעט. איך וויל זי דערמאָנען אַלס זייער אַקטיוון דאָקטאָר פון דער באַזונדערער מעדיציניש־אַמבולאַטאָריע פונעם „טאָז".

די ציוניסטישע פרויען־באַוועגונג

עס איז אַנגעגאַנגען אַ וויכוח אין די רייען פון דעם לאַנדעס־פאַר־באַנד, צי עס איז נייטיק אַ באַזונדערע ציוניסטישע פרויען־אָרגאַניזאַציע, אָדער צי איז דער אָרט פון דער ציוניסטישער פרוי אין דער אַלגעמיינער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע. דער רוב איז געווען פאַר דער צווייטער קאַנ־צעפּציע און אויסגעלאָזט האָט זיך עס דערמיט, וואָס געזיגט האָט די אידייע פון אַ באַזונדערער פרויען־אָרגאַניזאַציע. עס זענען נאַטירלעך דאָ געווען אָרגומענטן פאַר ביידע אָריענטאַציעס. אַן אַנאַלאָגישער זיג פון דער אידייע פון באַזונדערע פרויען־אָרגאַניזאַציעס, האָט מען געקאָנט פעסטשטעלן אין אַלע ציוניסטישע פאַרטייען. און אַזוי אָרום איז אויך אונדזער שטח נישט געווארן אַ יוצא מן הכלל. די פרויען־אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט געהייסן „וויצא" איז אויך אין אונדזער שטח געווען אַן אינ־טעגראַלער טייל פון דער אַלגעמיין־פוילישער „וויצא" און אויך פון דער וועלט־אָרגאַניזאַציע „וויצא", אָבער די „וויצא" אין אונדזער שטח האָט געהאט כמעט אַ פולע אויטאָנאָמיע. די „וויצא" ביי אונדז האָט געהאט אַ דירעקטע פאַרטרעטערשאַפט אין דער עקזעקוטיווע פון דער „וויצא"־וועלט־אָרגאַניזאַציע. די „וויצא" איז נישט געווען קיין אַלגעמיין־ציוניס־טישע אָרגאַניזאַציע ווי די „הדסה". זי איז געווען אָך איז עד־היום אַ ציוניסטישע צווישנפאַרטייאישע אָרגאַניזאַציע, אָבער דער געוואַלטיקער רוב פון דער אָרגאַניזאַציע איז אין אונדזער שטח באַשטאַנען פון פרויען — אַלגעמיינע ציוניסטן און בדרך כלל זענען די מיינסטע פירערינס פון דער „וויצא" ביי אונדז אויך געווען מיטגלידער פון דער עקזעקוטיווע אָדער פון דעם צענטראַל־ראַט פון אונדזער לאַנדעס־אָרגאַניזאַציע. שוין אין יאָר 1930 האָט די „וויצא" געהאט 750 מיטגלידער אין קראָקע אין אָרום 1800 אין מערב־גאַליציע, מיט 23 אָפּטיילונגען אין דער פראָווינץ. די דאָזיקע צאָלן זענען שפּעטער ביז 1939 געשטיגן גאַנץ שטאַרק. די „וויצא" האָט אויך געהאט אַ „יונג־וויצא". די טעטיקייט פון „וויצא" האָט אָנטוץ דער אַלגעמיינער ציוניסטישער טעטיקייט אַרומגענומען אַר־בעט־פאַרמיטלונג־אָמטן, וועלכע זענען געווען אָמטלעך באַשטעטיקט פון דער פוילישער קולטור־קוראַטאָריע. אין דעם „נאָווי דזשעננ־יק" האָט זיך

געדרוקט לאַנגע יאָרן אַ באַזונדערע ביללאַגע, וואָס האָט זיך פאַרנומען מיט דער רענעסאַנס־באַוועגונג צווישן יידישע פרויען.

איך וואָלט נישט געוואָלט פאַרלירן דעם זין פאַר פראַפאַרץ אין אייגנקלאַנג מיט מיין פרינציפיעלער כוונה אין דער באַהאַנדלונג פון מיין טעמע. און דערפאַר וויל איך לשם האמת דאָ אונטערשטרייכן, אַז די „ווי־צאָ"־באַוועגונג איז נישט געווען קיין מאַסן־באַוועגונג, נישט אין פוילן און נישט ביי אונדז אין מערב־גאַליציע און שלעזיע. אין מזרח־גאַליציע האָט די צאָל פון אַרגאַניזירטע וויצאָ־פרויען דערגרייכט אַרום 2500. ביי אונדז אין מערב־גאַליציע און שלעזיע אַרום 2000 און אין קאָנגרעס־פוילן אַרום 10.000. דאָס איז נישט קיין זייער איינדרוקספולע צאָל אין אַ ישוב פון מער ווי דריי מיליאָן. בעת איך שרייב די דאָזיקע שורות דאָ אין ניו־יאָרק, טראַכט איך וועגן די מער ווי דריי הונדערט טויזנט אַרגאַניזירטע מיט־גלידער פון דער ציוניסטישער פרויען־אַרגאַניזאַציע „הדסה" אין די פאַר־אייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע אַליין. און די „הדסה" איז נאָר אַן אַל־געמיין־ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע! עס זענען נאָך פאַראַן אַנדערע ציוניס־טישע פרויען־באַוועגונגען אין די פאַרייניקטע שטאַטן, פּועלי־ציוניסטישע און מזרחיסטישע און אַ גאָר שטאַרקע פרויען־באַוועגונג, וואָס געהערן ניטש צום ציוניסטישן לאַגער. אַ מאָדנע דערשיינונג! אין פוילן איז די ציוניסטישע באַוועגונג אין איר געוואָלטיקער מערהייט געווען אַ באַוע־גונג פון מענער. דאָ אין אַמעריקע, איז די ציוניסטישע פרויען־באַוועגונג די שטאַרקסטע ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע אין צאָל. און אין לאַטיין־אַמע־ריקע זענען דאָ לענדער, ווו די „וויצאָ" איז נישט נאָר די שטאַרקסטע ציוניסטישע גרופּע, נאָר מאַנכעסמאָל איז די „וויצאָ" שטאַרקער ווי אַלע אַנדערע ציוניסטישע גרופּעס צוזאַמען. איך קאָן ליידער דאָ נישט אַנא־ליזירן די סיבות פון דער דאָזיקער סאָציאָלאָגישער, נאָר אינטערעסאַ־טער דערשיינונג.

די קוואַליטעט, דער איכות פון דער „וויצאָ"־באַוועגונג אין אונדזער שטח איז געווען אַ זייער סאָלידער און דאָס צוליב דעם ערנסטן צוגאַנג פון די פירערינס פון דער „וויצאָ"־באַוועגונג אין אונדזער טייל פון פוילן. און דווקא דערפאַר וויל איך דאָ דערמאָנען אַ פאַר נעמען פון פרויען,

וואס פאַרדינען באמת דערמאָנט צו ווערן אַלס פּיאָנערן פון דער ציוניס־טשער באַוועגונג, אין אונדזער טייל פון פוילן.

ראשית כל די ערשטע פאַרזיצערין פון דער „וויצאָ"־אַרגאַניזאַציע אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, פרוי מאַלאָ זיסקינד. זי האָט גוט דער־פילט די אויפגאַבע פון לייגן די פונדאַמענטן פאַר דער נייער באַוועגונג, וואָס איז אַנטשטאַנען — אַזוי גלויב איך — אַרום דעם יאָר 1925. איר סעקרעטאַרין, מאַריאַ אַפּטע, איז שפּעטער געוואָרן די פאַרזיצערין פון דער „וויצאָ"־אַרגאַניזאַציע און זי האָט געפירט די באַוועגונג ביז צום סאַמע סוף פאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. זי איז אויך געווען די פאַרטרעטערין פון דער „וויצאָ" אין דער עקזעקוטיווע פון דער וועלט־אַרגאַניזאַציע פון „וויצאָ". זי איז געווען אַ פאַרקערפערונג פון פּערזענלעכער און ציוניסטישער חשיבות. זי האָט פאַרענדיקט איר לעבן אַלס קרבן פון היטלערן, אינאיינעם מיט איר מאַן. דעם שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות איז אויסגעקומען שפּעטער, בעת דער מלחמה, צו האַלטן די טרויער־רעדע פאַר דער דאָזיקער פיינער פרוי, אויף אַ באַזונדערער טרויער־זיצונג פון דער וועלט־עקזעקוטיווע פון „וויצאָ" אין לאָנדאָן.

איך זוך אין מיין זכרון נעמען פון די אַמערסטן טעטיקע מיטגלידער אין דער לייטונג פון דער „וויצאָ"־אַרגאַניזאַציע. איך בין נישט זיכער, צי איך וועל מיך דערמאָנען אין אַלע. איך קאָן שוין היינט נישט דעטאַלירט אַנרופן די נעמען פון די לייטערינס פון די באַזונדערע וויכטיקע אָפּטיי־לונגען אין דער „וויצאָ", וועל איך דאָ דערמאָנען מאַנכע, צוערשט וויל איך דערמאָנען די דריי שוועסטערינס דר. סאַבאַ גאָטליב, פרוי רוזשאַ האַראָוויץ — זי איז געווען וויצע־פרעזידענטין פון דער „וויצאָ" — און פרוי גוסטאַ קאָהן און דאָן פרוי ראַכעלאַ מאַלער, דר. נעלאַ ראָסט, פרוי עלזאַ זילבערשטיין, דר. הענריקאַ סטילער און האַנקאַ טענצער. דאָס איז געווען אַ גאָר פייַנע גרופּע פון פרויען, וואָס האָבן רעפּרעזענטירט אינ־טעליגענץ, אַרגאַניזאַטאָרישע פעאיקייטן און אַ טיפן אחריות־געפיל פאַר דער „וויצאָ"־באַוועגונג. די מערסטע פון זיי זענען אומגעקומען אַלס קרבנות פון היטלערן. איך וועל אויך דערמאָנען די לייטערין פון דער „יונג־וויצאָ", פריילין רוזשקאַ האָבער. אין די וויכטיקסטע פּראָווינץ־

שטעט זענען אויך געשטאַנען בראש פון דער „וויצא״ פרויען, וואָס זענען געווען גאָר איבערגעגעבן צו דער באַוועגונג.

די דערגרייכונגען פון דער „וויצא״־באַוועגונג צו יענער צייט זענען וואָס שייך צאָל פון מיטגלידער גיכער באַשיידן. איינע פון די סיבות דערפון איז געווען וואָס די „וויצא״ איז אַנטשטאַנען צוואַנציק יאָר שפּעטער ווי די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע, און ביי אונדז, אין מערב־גאַליציע און שלעזיע אפילו 30 יאָר שפּעטער, אַרום 1926. זי איז דערפאַר, אין דער תקופה וועגן וועלכער איך שרייב, געווען נאָך אַ יונגע אָרגאַניזאַציע, אין איר ערשטן פּעריאָד פון אַנטוויקלונג. אַן אַנדערע סיבה פון דער דאָזיקער דערשיינונג איז געווען, וואָס איר אַרבעסס־פּראָגראַם איז מייסטנס געווען באַגרענעצט צו סאָציאַלע קאַנקרעטע ענינים, וואָס האָבן ביי אונדז נישט געהאַט דעם אַנציקוח פון פּאָליטישע לאָזונגען.

עס איז קלאָר, אַז אין דער שרעקלעכער קאַטאַסטראָפע פון אונדזער דור, האָט די פרוי גאָר שרעקלעך געליטן. דער היטלעריזם איז געווען אפילו מער גרויזאַמער צו דער פרוי ווי צו דעם מאַן. די רייען פון דער „וויצא״ זענען דערפאָר בעת דער קאַטאַסטראָפע געוואָרן דעדוצירט ביז צו אַ פאַרשווינדנדיקן רעשטל און דערפאַר האָט שפּעטער, אין דער תקופה נאָך דער מלחמה, די ציוניסטישע פרויען־באַוועגונג נישט געקאָנט שפּילן קיין ערנסטערע ראָל אין דער באַנייטער ציוניסטישער באַוועגונג, פון די רעשטלעך, וואָס זענען בכלל איבערגעבליבן אין דער צייט פון 1945 ביז 1947. אָבער אויסערהאַלב פון דעם „אייזערנעם פאָרהאַנג״ לעבט די „וויצא״־אָרגאַניזאַציע ווידער ווי אַ שטאַרקע באַוועגונג אין צענדליקער לענדער. צוזאַמען מיט דער „הדסה״־באַוועגונג איז די ציוניסטישע פרויען באַוועגונג היינט אַ שטאַרקע מחנה פון יידישער אויפלעבונג. אין מדינת ישראל, אין דרום־אָפריקע, אין ענגלאַנד, איז די „וויצא״ באַזונדער שטאַרק. באַטראַכטנדיק די דאָזיקע באַוועגונג היינט, קאָנען מיר שטאָלץ זיין אויף דעם סאָלידן אויפטו פון דער „וויצא״־באַוועגונג אין מערב־גאַליציע און שלעזיע. מיר געדענקען מיט יראת הכבוד אָן די אומציילויקע פרויען אונדזערע, וועלכע זענען געפאַלן אלס קרבן פון דער געדמאַנישער רציחה. נישט זעלטן פון דער האָנט פון דער... געדמאַנישער פרוי.

אונדזער יוגנט־באַוועגונג

די ראָלע פונעם „פּשיעטשוויט־השחר"

דאָס איז געווען ממש אַ בינשטאָק, אונדזער יוגנט־באַוועגונג. פול מיט לעבן און פול מיט רעש. זעלבסטפאַרשטענדלעך וויל איך מיך דאָ באַגרענעצן צו אַן אַלגעמיינעם איבערבליק וועגן דער טעטיקייט, קאָליר־פולקייט און לעבהאַפטיקייט פון אונדזער אַלגעמיין־ציוניסטישער יוגנט־באַוועגונג. אוודאי האָט די דאָזיקע לעבהאַפטיקייט — דער עלטערער דור זאָגט תמיד, אַז דאָס איז דאָס רעכט פון דער יוגנט, פשוט דערפאַר וויל דער עלטערער דור קאָן זיך נישט קיין עצה געבן מיט דער דאָזיקער לעבהאַפטיקייט — אָט די דאָזיקע לעבהאַפטיקייט האָט צייטנווייז איבער־געשטיגן די ברעגעס פון דיסציפּלין לגבי דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד. אָ שטראָם בפרט אַ שטראָם, וואָס קוואַלט אַרויס פון די בערג, גיסט זיך צייטנווייז איבער די ברעגעס. אָבער דאָס וויכטיקסטע איז סוף כל סוף געווען, אַז אין אונדזער יוגנט־באַוועגונג האָט פולסירט אמתדיק ציוניס־טיש לעבן אַ גאַנץ יאָר.

איך וויל אַנהייבן מיט אונדזער אַקאַדעמישער יוגנט. כמעט די גאַנ־צע ציוניסטישע פרייַע אינטעליגענץ איז אַרויס פון אונדזער ציוניסטי־שער אַקאַדעמישער אַרגאַניזאַציע „פּשיעטשוויט־השחר".

איך דערמאָן מיך איצט אין די נעמען פון דער אַלטער גוואַרדיע און פון דעם יינגערן דור, פון וועלכע עס זענען אַרויסגעוואַקסן די פאָרזיצערס פון דער דאָזיקער אַקאַדעמישער פאַרבינדונג. די פליכטן פון אַ פאָרזיצער פון דעם פּשיעטשוויט־השחר, זענען נישט געווען קיין שפּאַציר־גאַנג; אָט איז דר. לאַזאַר גאָלדוואַסער, דער באַשיידענער וועטעראַן פון ציוניזם, דר. חיים הילפשטיין, דר. סאָמועל וואָרהאַפטיק, דר. יוזעף מעלער, אונ־דזער דר. שמעון פעלדבלום, דער מזרחיסטישער - אַלגעמיינער ציוניסט, דר. דוד בולווא, דר. יהודה צימערמאַן, דר. מ. לעזער, דר. סאָמועל פיל־צער, דר. בינענצוכט־בערנאי, דר. יוסף מאַרגוליעס, דער פירער פון די לינקע פּועלי־ציון, דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות, דר. ביבערשטיין, דער האַרציקער דר. לעאָן לוסטבאַדער, היינט אין מדינת ישראל, דר.

סאָמועל ליבעסקינד, דר. יעקב שודמאַק, דר. סאָמועל לאַנדאָו, און אַ סך אַנדערע, וואָס זייערע נעמען זענען מיר שוין היינט נישט געבליבן אין זכרון נאָך צענדליקער יאָרן. אָבער זייער הויפט־נאָמען איז געווען: דער ציוניסטישער לעגיאָן.

איך פרוו‌ו איצט, בעת איך שרייב די דאָזיקע שורות, כולל צו זיין אין מיינע געדאַנקען דעם גאַנצן נעץ פון ציוניסטיש־אַקאַדעמישע פאָר־בינדונגען אויף דער גאָרער ציוניסטישער וועלט. איך זע פאָר מיר דעם קליינעם טאָוול מיט דעם נאָמען „קדימה" באַפעסטיקט אויף דעם אַלטן קבר פון טעאָדאָר הערצל אין ווין. דאָס איז געווען אפשר די ערשטע ציוניסטישע אַקאַדעמישע פאָרבינדונג און דער נאָמען „קדימה" (פאָרויס) איז באמת געווען סימבאָליש. נתן בירנבוים, דער אומרואיקער זוכער פון אמת און גאָט, איז געווען דער גרינדער פון דער דאָזיקער פאָרבינדונג. איך זע אַ גאַנצן וואַלד פון אַקאַדעמישע פאָרבינדונגען איבער דער גאַנ־צער וועלט. אַלע זענען זיי געווען פאָרבונדן מיט דעם געדאַנק פון התקווה אין איין געמיינזאָמען כאָר פון יידישער האָפענונג אויף אויפלעבונג און אין אָט דעם וואָלד זע איך אונדזער „פּשיעטשוויט־השחר". אַ שטאַרקער בוים, וואָס האָט יאָר־אויס, יאָר־אײַן, געגעבן נייע בליטן פאָר אונדזער ציוניסטישן לעבן, נייע צווייגן, נייע זאַפטן. הונדערטער מיטגלידער האָט דער „פּשיעטשוויט־השחר" געציילט. עס וואָלט געווען כדאי, אַז אַ סטו־דענט פון דער העברעישער אוניווערסיטעט זאָל אויף זיך נעמען די אויפ־גאָבע צו שרייבן אַ בוך וועגן דער ראָל פון דער דאָזיקער ציוניסטישער אַקאַדעמישער יוגנט־באַוועגונג אין דער וועלט, ווייל די דאָזיקע באַוועג־גונג האָט באמת געשפּילט די ראָל פון אַ טרייבקראָפט אין אונדזער אויפ־לעבונג־קאָמף. שטענדיקע דיסקוסיעס זענען געהאַלטן געוואָרן אין דעם „פּשיעטשוויט־השחר" וועגן דעם ציוניסטישן רעיון, וועגן זייַנע וועגן, וועגן זייַנע האָפענונגען און שווערי־קייטן. אונדזער אַקאַדעמישער פאָרײַן איז געווען דאָס אָרט פון אונדזער קאָמפס־פּלאַצווקע קעגן אַסימילאַציע און קעגן דעם ענגן האָריזאָנט פונעם „בונד", וועלכער איז געווען — באַזונדערס אין אונדזער סביבה — ראַדיקאַל און קאָמפּראָמיסלאָז. איך וועל נאָך האָבן צו זאָגן אַ פּאָר וועדטער וועגן דעם שפּעטער.

דער „פּשיעטשוויט־השחר" איז געווען, צוזאַמען מיט אַנדערע ציו־

ניסטישע אקאדעמישע פארבינדונגען, דער הויפט־היטער פון יידישע רעכט און יידישן כבוד אויף דער יאגעלאנישער אוניווערסיטעט אין קראקע. ווי עס איז אזוי אפט נייטיק געווען צו קעמפן פאר די דאזיקע רעכט און פאר דעם דאזיקן כבוד, בפרט אין דער צייט פון דעם „נומערוס קלאוזוס", די פראצענט־נארמע און די געטא־בענק בעת דעם רעזשים פון דעם מיניס־טער שוויענטאסלאווסקי, אין דער לעצטער תקופה פאר דעם אויסברוך פון דער וועלט־מלחמה. אונדזער „השחר"־פשיעטשוויט" איז געווען דער קעמ־פער און דער זיגער בעת די וואלן צום פארבאנד פון יידישע סטודענטן פון אלע ריכטונגען אויף דער יאגעלאנישער אוניווערסיטעט, וואס האבן געהייסן צושרשט דער „פארבאנד פון ריגארזאנטן" און שפעטער, דער „אגניסקא"־צענטער, אויב איך האב נישט קיין טעות. דער לאנגיאריקער אומדערמידלעכער פרעזידענט פון דעם דאזיקן „אגניסקא", דר. רובין וואלף, איז היינט טעטיק אין מדינת ישראל אויף פארשיידענע געביטן. „אגניסקא" איז געווען דער איניציאטאר און די טרייבקראפט, אויפצו־בויען דעם אייגענעם יידישן אקאדעמישן בנין (היטלערס מערדער־באנדע האט בעת דער וועלט־מלחמה אין דעם דאזיקן בנין איינגעארדנט א שאנד־הויז פאר דייטשע סאלדאטן). בקיצור, דער „פשיעטשוויט־השחר" איז גע־ווען אין א געוויסער מאס דאס געוויסן פון דער ציוניסטישער באוועגונג אין אונדזער טייל פון עסטרייך און שפעטער אין אונדזער טייל פון פוילן. גלענצנדיקע ארגאניזאטארן, ווי דר. חיים הילפשטיין, שטורמישע אידעא־לאגן ווי דר. שמעון פעלדבלום, פייערדיקע פראפאגאנדיסטן אויף פאלקס־פארזאמלונגען מיט א פאלעמישן ברען ווי דר. סאמועל פילצער, אלע פארשטייער פון אונדזער ציוניסטישן לאנדעס־פארבאנד, פאליטיקער, ציוניסטישע כלל־טוער אויף פארשיידענע געביטן פון אונדזער טעטיקייט. אויך וויסנשאפטלער זענען ארויסגעקומען פונעם „פשיעטשוויט־השחר". אונדזער באשיידענער לאקאל אין דער רואיקער זשעליאנא גאס איז ממש געווען דאס הויפט־קוואַרטיר פון דעם ציוניסטישן געזעלשאפט־שטאב. איך דערמאן מיך אין די הערליכע קאמפן, וואס היינט זענען זיי אזוי בלאס, וואס עס איז אונדז אויסגעקומען אויסצוקעמפן אין האטעל קליין, האטעל ראיאל, האטעל מאנאפאל, קעגן א מחנה פון קעגנער. געדענקט איר, טייערע קאלעגן פונעם „פשיעטשוויט־השחר", וואס מיר זענען שוין היינט

קרוב צו זיבעציק און זענען איבערגעבליבן פון דעם בלוטיקן מבול צע־
שפרייט אין פאַרשיידענע לענדער און צום גליק אויך אין מדינת ישראל,
צי געדענקט איר די קאַמפן פון וועלכע דער ענדציל איז געווען — אַ
רעזאָלוציע? צי געדענקט איר די שמחה, ווען נאָר אונדזערע אַ רעזאָלו־
ציע האָט באַקומען אַ מערהייט? די יורשים פון אונדזער נאַציאָנאַלער פאַר־
גאַנגענהייט, די טרעגער פון דער בלוי־וויים־סער פאָן, די זין פון אונדזער
פאָלק, וואָס האָט די גאַנצע וועלט באַדעקט מיט זיין קאַמף פאַר בלייבן
אַ פאָלק, האָבן געמוזט אויסקעמפן טעאָרעטישע וויכוחים וועגן דעם, צי
י ד ן ז ע נ ע ן ב כ ל ל א פ א ל ק. עס לאָזט זיך כמעט היינט
נישט גלויבן מער, אַז דאָס האָט געקאָנט געשען. אָבער עס לאָזט זיך מיר
דאָך גלויבן, ווייל דאָ אין אַמעריקע האָבן מיר אָרגאַניזירטע גרופּעס פון
יידן, וואָס נעגירן אַפילו היינט, אַז מיר זענען אַ פאָלק. איך הער נאָך
דעם עכאָ פון די געזאַנגען פון דער התקווה, פון תחזקנה, פון דער שבועה,
— יאָ, מיר האָבן דאָך געהאט צוויי שבועות, אַ פּועלי־ציוניסטישע און
אַ בינדיסטישע — פון דעם אינטערנאַציאָנאַל? ווי גרויס איז געווען אונ־
דזער שמחה, ווען די התקווה האָט פאַרהילכט אַנדערע געזאַנגען.

און איידער איך שליס דעם קאַפּיטל „פּשיעטשוויט־השחר" און אונ־
טערדריק די הונדערטער דערינערונגען, וואָס נעמען אַרום מיין זכרון, וויל
איך אַריבערגיין צו אַ לייכטערער טעמע — דעם יערלעכן באַל פון דעם
„פּשיעטשוויט־השחר". יאָ, דער „פּשיעטשוויט־השחר" האָט אויך גע־
טאַנצט, און נאָך ווי! זיין יערלעכער באַל איז געווען דער צענטער פון
דער געזעלשאַפטלעכער געשעעניש פאַר אונדזער אינטעליגענץ. עס איז
געווען אַ טאָג פון אָפרו נאָך און פאַר דעם דערנערדיקן קאַמף פאַר אונ־
דזער ציוניסטישן אידעאַל.

אָבער איך וויל בשום אופן נישט פאַרגעסן אין די צוויי קלענערע
אַלגעמיין־ציוניסטישע אַקאַדעמישע פאַרבינדונגען מיט אַ ביסל רעוויזיאָ־
ניסטישן שניט — די „קדימה" און די „אמונה". איך זע די קאָליריטע
בורשן־בענדער אויף דער ברוסט און די גאווהדיקע קאָליריטע היטעלעך.
אָבער — מיטן מגן דוד בראש. דער „פּשיעטשוויט" האָט נישט זייער ליב
געהאט דעם דאָזיקן טיפּ פון קאַרפּאַראַציעס, אָבער זיי האָבן געהאט אַ
באַרעכטיקונג אויף אַ באַזונדערן געביט, אויף דעם געביט צו באַגעגענען

דעם אַנטיסעמיטישן האַס מיט גלייכע באַגריפן פון פיזישער ערע, וואָס איז אין תוך אַזוי פרעמד געווען אונדזער גייסט. עס זענען מיר געבליבן אין זכרון צוויי נעמען, אייגער אַ געבוירענער „בורש" מיט יידישן שטאָלץ דר. וויסטריך און אייגער פון אונדזערע בעסטע רעדנער — איך הער נאָך הילכן זיין געוואַלטיקע שטים אויף דעם באַרימטן הויף פון דער פאַמיליע זיסער — דר. יעקב שעכטער, ער לעבט היינט אין מדינת ישראל. נאָך שוועָרע נסיונות אין רוסלאַנד איז ער היינט אַדוואָקאַט אין תל־אביב און אייגער פון די פירער פונעם „חירות" מיט דעם אַלטן נישט אָפּגעקילטן ברען.

אונדזער אַקאַדעמישע באַוועגונג האָט געהאט פיליאַלן אין די וויכטיקסטע שטעט פון מערב־גאַליציע און שלעזיע, בפרט אין טאַרנאָוו, זשעזשאָוו און יאַראָסלאָוו. צווישן די אַנדערע ציוניסטישע ריכטונגען האָט אויך די פּועלי־ציון געהאַט איר אַקאַדעמישע פאַרבינדונג אין קראָקע. איך גלויב, זי האָט געהייסן „חירות" און די „התאחדות" האָט געהאַט די „גורדוניה".

אונדזער „פּשיעטשוויט־השחר" האָט געהאט אויך אַ יידישן כאָר. ער איז געווען בלי ספק נישט אויף דער הויך פון די איטאַליענישע סקאַלאַזינגער. דער „חירות" האָט אויך געהאט אַ כאָר, וואָס איז ווידער נישט געשטאַנען אויף דער הויך פון דער ניו־יאָרקער מעטראָפּאָליטאַן אָפּערא. ווייל איך דאָ אין דעם דאָזיקן טרויעריקן בוך דערמאָנען אַ הומאָריסטישן עפּיזאָד, כדי דעם לייענער אַביסל פריילעכער צו מאַכן. ווען איך בין געווען דער פאָרזיצער פון דעם „פּשיעטשוויט־השחר", האָב איך געמאַכט אַ פאָרשלאָג דעם פאָרזיצער פון חירות, אַז מיר זאָלן פון אונדזערע צוויי שלעכטע כאָרן מאַכן אייגעם, אַ האַלבוועגס גוטן. האָט מיר דער פאָרזיצער פון דעם חירות — איך האָב אים דאָ נישט לאַנג צוריק געזען אין ניו־יאָרק — געענטפערט: „לאו! אַ געמיינזאַמער כאָר וואָלט פאַרטונקלט דאָס קלאַסן־באַווּסטזיין פון די מיטגלידער פון חירות!... אָבער דער דאָזיקער פאָרזיצער פון חירות האָט געהאט גרויסע פאַרדינסטן אויף דעם געביט פון פּאָפולאַריזירן יידישע פאָלקס־לידער און יידישן פאָלקלאָר בכלל. דער ערשטער גרויסער קאָנצערט פון יידישע פאָלקס־לידער אין דעם שענסטן זאַל פון קראָקע, דעם אַלטן טעאַטער־זאַל, איז געווען זיין

פארדינסט! איך האב אים דאן צוליב דעם מוחל געווען זיין „קלאסן־באַ־ווסטזיין". און נאך איין פרט ווייל איך דאַ דערמאנען פארן שבח פון דעם דאזיקן פארזיצער פון חירות. וועז עס איז אנטשטאנען דער קלאנג, אז אין קאנסטאנטינאפאל ארגאניזירט זיך א יידישער לעגיאן צו קעמפן פאר ארץ ישראל, איז ער געווען דער אייניציקער, וועלכער איז פון אונ־דזער יידישער אקאדעמישער יוגנט געפארן קיין קאנסטאנטינאפאל... איך האב אים געוואַרנט און באגלייט צום וואקזאל... ער איז צוריקגעקומען מיט גארנישט, אבער געפארן איז ער. האב איך אים ווידער מוחל געווען זיין זינגענדיקן קלאסן־באווווסטזיין... זיין נאמען איז אַרטור שטייגלער.

און ווי זאל איך נישט דערמאנען די הערשישע מאמענטן אין אונ־דזער קאמף אויף דער יאגעלאנישער אוניווערסיטעט? פארביסענע אנטי־סעמיטן — מיט איינעם פון זיי, טאדעוש ביעלעצקי, איז מיר שפעטער אויסגעקומען צו פירן א הארטן קאמף אין דעם פוילישן גלות־פארלא־מענט אין פראנקרייך און אין לאנדאן, אין די יארן 1940 ביז 1945. רעאקציאנערע קלעריקאלן פון איין זייט און פון דער אנדערער זייט רא־דיקאלע סאציאליסטן, סיי פון די קרייזן פון „בונד", סיי פון די קרייזן פון דער פוילישער ראדיקאלער אקאדעמישער פארבינדונג „ספוינא", וואס א סך פון זיי האבן געהערט צו דער רעוואלוציאנערער באווגונג פון ס.ד.ק.פ.ל.. האבן געמאכט זייער שווער די פאזיציע פון אונדזער מאדערנעם בירגערלעך־פארשריטלעכן „פשיעטשוויט־השחר". זאל איך פארגעסן אין די קאמפן, וועלכע אונדזער אקאדעמישער פארבאנד האט געפירט צוזאמען מיט אנדערע אקאדעמישע פאריינען בעת שטרייקן פון דער סטודענטשאפט קעגן רעאקציאנערע פארהדענונגען פון דעם רעק־טאראט, ווי צום ביישפיל, אונדזער קאמף קעגן קלעריקאליזם בעת דער אזוי גערופענער „וואהרמונדיאדע" און „צימערמאניאדע" (וואהרמונד איז געווען א פראפעסאר פון קירכלעכן רעכט אויף דעם אוניווערסיטעט אין פראג און צימערמאן איז געווען א קאטוילישער גלח און דער רעקטאר פון דעם יאגעלאנישן אוניווערסיטעט צו יענער צייט). איך זע פאר מיר די בארי־קאדן, וואס מיר האבן אויפגעשטעלט ביי די פארשלאסענע טויערן פון דעם שיינעם, אימפאנירנדיקן בנין פון דעם יאגעלאנישן אוניווערסי־טעט, וואס האט באשיינט די קראקעווער פלאנטן, דאס זענען געווען

הערַאישע צייטן אין אונדזער סטודענטישן לעבן און אונדזער „פשיעטש־וויט" האָט אין זיי געשפילט אַ וואָגיקע ראָלע.

יידישע פּראָפעסאָרן פון דער יאָגעלאָנער אוניווערסיטעט

וואָלט עס אפשר געווען בעסער אַראָפּצולאָזן דעם פּאָרהאַנג איבער די געשעענישן פון יענער צייט? אָבער עס ציט מיך דאָך צו פּאַראייביקן די געשטאַלטן כאָטש פון עטלעכע פּראָפעסאָרן פון דעם יאַגעלאָנישן אוניווערסיטעט פון יידישן אָפּשטאַם. איך טו עס נישט נאָר דערפּאַר, ווייל קיינער וועט מן הסתם אין זיי נישט געדענקען מצד דער פּוילישער גזעלשאַפט, איך טו עס אויך דערפּאַר, ווייל אפשר האָבן זיי חרטה סיי אויף יענער וועלט, סיי אויף דער וועלט, פּאַר דער שטעלונג, וואָס זיי האָבן אָנגענומען צו אונדז, צו דער יידישער יוגנט אין אונדזער דראַמאַטיש־הערַאישן קאַמף פּאַר יידישער גלייכבאַרעכטיקונג און פּרייהייט. קיינער פון די פּראָפעסאָרן האָט נישט געהאט דעם מוט און אָפּילו נישט דעם ווילן צו שטיין אויף דער זייט פון דער ציוניסטישער יוגנט אָדער דער נאַציאָנאַל־יידישער יוגנט בכלל. און טראָצדעם ווייל איך זיי דערמאָנען.

אָט זע איך פאַר מיר פּ ר אָ פּ ע ס אָ ר ש ט ע ר נ ב אַ ך, דעם וועלטפּרעמדן פילאָלאָג, וועלכער האָט געלעבט אין דער וועלט פון העלע־נישער שיינקייט און וועלכער איז געווען פאַרליבט אין די גריכישע אותיות און בפרט אין דעם אות „די גאַמאַ", וועגן וועלכער ער האָט נישט אויפגעהערט צו דאָצירן און וועגן דעם צייכן „יאָטאַ סובסקריפּטום", וואָס ער האָט וועגן זיין „געשיכטע" אַזוי פיל געשריבן. ווען עס איז אויסגעקומען צו פּאַרטיידיקן אונדז, די יידישע יוגנט אין דעם רעקטאָראַט, איז ער דאָ נישט געווען, מען האָט אים נישט געקאָנט געפינען. אָבער אַ טראַגישער גורל האָט געוואָלט, אַז ער איז געשטאָרבן, ווייל ער איז געווען אַ ייד. ביים אָנהייב פון דער וועלט־מלחמה זענען אַ סך פון די פּראָפּעסאָרן פון דעם יאַגעלאָנישן אוניווערסיטעט דורך היטלערס רוצחים געשיקט געוואָרן אין דעם שרעקלעכן קאָנצענטראַציע־לאַגער, דעם טרויעריק באַרימטן מאַטהאָוזען. אַ סך פון זיינע קריסטלעכע קאָלעגן, וואָס

זענען דעמאָלט דעפּאַרטירט געוואָרן אַהין, אַ סך אָבער נישט אַלע, זענען הייַנט ווידער פֿראָפּעסאָרן אויף דעם יאָגעלאָנישן אוניווערסיטעט. איך לייַען צייטנווייז זייערע נעמען אין די צייטונגען. אָבער פֿראָפּעסאָר שטערנבאַך האָט באַצאָלט מיט אַ מאָרטירער־טויט אין מאַטהאָוזען פֿאַר זיין יידנטום, צו וועלכן ער האָט זיך אומגעקערט מיט דער פּלייצע.

אַ צווייטער אין מיין זכרון איז דער דאָצענט דר. יאָכים מעטאַלמאַן (דרך אגב, זיין פּרוי איז געווען מיין שילערין, איך האָב זי געלערנט גריכיש און לאַטיין), ער איז שפּעטער פֿאַרכישופט געוואָרן דורך זיינע פּילאָזאָפישע זאָרגן וועגן דעם גייסט פון דער גאַנצער מענטשהייט און וועגן דעם גורל פון דעם קאָסמאָס, האָט ער ממילא פֿאַרגעסן, אַז אינעם קאָסמאָס איז אויך דאָ אונדזער יידישע פֿאָלק. אָבער ער איז נישט געוואָרן קיין שונא פון אונדזער רעיון. סתם גלייכגילטיק געוואָרן. אויך ער, מיין יוגנטקאָלעגע, איז דערמאָרדעט געוואָרן פון היטלערן אין מאָטהאָוזען.

אַן אַנדערער איז געווען פּראָפֿעסאָר ריי הָלד. פּראָפֿעסאָר פון יוריספּרודענץ. איך האָב געקענט זיין גאַנצע פֿאַמיליע. ער איז געווען אַ גוטער יוריסט און איך וואָלט היינט געווען צופֿרידן, ווען איך וואָלט געקאָנט זאָגן דאָס זעלבע וועגן זיין יידישקייט. אָבער צו זיין שבח מוז איך דערמאָנען, אַז ער האָט געהאט דעם מוט פון צייט צו צייט, צו אונטערשטיצן אונדזערע פֿאָדערונגען, פון אַ מענטשלעכן שטאַנדפּונקט, נאַטירלעך. איך ווייס נישט, וואָס עס איז מיט אים געשען. און עס קומט מיר אויפן זכרון איצט אַ קליינער מאַן, איך זע אים פֿאַר מיר, ווי ער גייט אַרויס פון דעם גרויסן טויער פון דער יאָגעלאָנישער אוניווערסיטעט און איילט זיך דורך אונדזערע „קראָקעווער פּלאַנטן", פֿאַרלוירן אין זיינע געדאַנקען, נישט זעענדיק קיינעם. ער האָט געלעבט אין דער וועלט פון אַבסטראַקציע, אין דער וועלט פון דימענסיעס, אפשר פֿיר דימענסיעס און אפשר מער, ער האָט געהאַט אַ יידיש האַרץ, אָבער דאָס יידישע בלוט האָט זיך ביי אים פֿאַרוואַנדלט אין — מאַטעמאַטיק. ער איז געווען גענייַאל אין מאַטעמאַטיק. ער איז שפּעטער געשטאָרבן אַלס אַן אויסטויש־פֿראָפֿעסאָר אין לימאַ, פּערו. דער אויסטויש איז נישט געווען אין גאַנצן אַ פֿרייווילליקער, ווייל צו יענער צייט זענען די כוואַליעס פון אַנטיסעמי־

טיזם שוין געשטיגן הויך און האָבן געדראָט צו דערטרינקען אויך דעם יידישן מאַטעמאַטיקער. געהייסן האָט ער ר א ז ע נ ב ל א ט.

עס איז נישט געווען בנמצא קיין שום ייד אין דעם פּראָפּעסאָרן־קאָלעגיום פון דעם מעדיצינישן פאַקולטעט.

קיינער פון דער דאָזיקער קליינער גאַלעריע פון „איזראַליטישע" פּראָפּעסאָרן איז נ י ש ט געווען געשמדט. דאָס איז געווען דער הויפּט אינהאַלט פון זייער יידישקייט. זיי זענען געווען די לעצטע יידישע מאַהיקאַנער אויף דער יאַגעלאָנישער אוניווערסיטעט, גלייך ווי יידישע ריכטער אין פּוילישע גערעכטן זענען דעמאָלט שוין געווען אויך די לעצטע מאָהיקאַנער.

אָבער אייך פּראָפּעסאָר, אַן אויסערארדנטלעכער פּראָפּעסאָר — איז געווען בלב נאָענטער צו דער יידישער אַקאַדעמישער יוגנט. געשטאַמט האָט ער פון אַ גאָר יידישער סביבה, פון יידישקייט און אָרעמקייט. די העברעישע שפּראַך איז אים געווען באקאנט און ער איז געווארן אַ באַקאַנטער פּאָרשער אויף דעם געביט פון עקאָנאָמיע. נו, און דאָס איז אַ צווייג פון ווייסנשאַפט, וואָס דערציט נישט באַזונדערס צו סענטימענטן אוּן עמאָציאָנאַליזם. איז זיין יידישקייט געווען זייער־פּאָרזיכטיק, אָבער עס איז פּאָרט געווען דער ייד אויף דער אוניווערסיטעט — בדורו. ער האָט אָפּאָל אין נאָמען פונעם סענאַט פון דער יאַגעלאָנישער אוניווערסיטעט דעם קוראַטאָר פון דעם יידיש־אַקאַדעמישן אַלגעמיינעם פּאַרטאָנד „אָגניסקא" אוּן בייַ דער גלעגנהייט האָב איך אָפּאָל אין יאָר 1939, געהאט מיט אים אַ גאָר אינטערעסאַנטן מיינונגס־אויסטויש. איך דערמאָן אים דאָ, ווייל עס איז געווען כאַראַקטעריסטיש פּאָר דער סיטואַציע פון אונדזער יידישער יוגנט אויפן אוניווערסיטעט. עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן באַערן אַ געשמדטן פּראָפּעסאָר מיט אַ בילד אויף דער וואַנט אין דעם יידישן אַקאַדעמישן הויז. זייענדיק אַ יידישער דעפּוטאַט פונעם פּוילישן סיים, האָב איך געדראָט צו פּאַרלאָזן די זיצונג, אויב אַזאַ באַשלוס וועט אָפּגענומען ווערן. דער קוראַטאָר איז געשטאַנען פּאָר אַ זייער שווערער סיטואַציע. איך האָב אים געגעבן אַן עצה, ער זאָל אָפּלייגן דעם באַשלוס „אד קאַלענדאַס געקאַס". און אַזוי איז עס געשען. דאָס בילד איז קיינמאָל נישט אויפגעהאָנגען געווארן אויף דער וואַנט

פון דעם יידישן אַקאַדעמישן הויז. איך האָב שפּעטער אָפט באַגעגנט פּראָפעסאָר פערדינאַנד צוויג — דאָס איז זיין נאָמען — אין טשערנאָוויץ, אין בוקאַרעסט, אין פּאַריז און אין אַנגערס (פּראַנקרייך), אין לאָנדאָן, ווו ער איז געווען דער עקאָנאָמישער באַראַטער פון געזעראַל שיקאָרסקי, און... און... אין יאָר 1953, אין אונדזער הייליקן ירושלים. ער איז דעמאָלט געווען פּראָפעסאָר פון אליעזר קאָפלאַנס אינסטיטוט פאַר עקאָנאָמיע, אַלס רעספּעקטירטער ספּעציאַליסט פון דעם פּראָבלעם פון פּראָדוקטיוויטעט פון אַרבעט. דאָס איז געווען באמת — אַן עליה! הגם אַ צייטווייליקע.

עס איז געווען אַ פּריילעכע איבערלעבונג, וואָס איך האָב פּראָפעסאָר פּערדינאַנד צווייג געזען אין ירושלים און איך האָב מיך נישט גענוג וווּנדערט, ווייל ער איז געווען סוף כל סוף דער אַמיינסטן יידישער צווישן די פּראָפעסאָרן פון משהס גלויבן אויף דער יאַגעלאָנישער אוניווערסיטעט! צווי פּראָפעסאָרן אויף דעם יאַגעלאָנישן אוניווערסיטעט זענען אין מיין צייט געווען געשמדט.

איינער אַ דאָצענט פון מוזיקאָלאָגיע מיט דעם נאָמען דר. י א ז ע ף ר י ס, אַ געניטער טעאָרעטיקער פון מוזיק און בכלל פאָליטיש נישט טעטיק. נישט ער האָט מיט דער יידישער יוגנט געהאט וועלכע ס׳איז קאָנטאַקטן און אויך די יידישע יוגנט האָט אים באַטראַכט אַלס דאָס, וואָס ער איז געווען — אַ פּרעמדער. אפשר האָט זיך ערגעצוווּ אין זיין האָרץ דערוועקט אַ פונק פון יידישקייט, וועג עס האָט זיך אים נישט איינגעגעבן צו אַוואַנסירן צו דער שטעלונג פון אַ פּראָפעסאָר, ער איז געווען נאָר דאָצענט; ער האָט אויך אפשר געפילט צייטנווייז דעם אַנטיסעמיטיזם פון זיין שעף, דעם פּראָפעסאָר יאַכימעצקי, וואָס האָט אָנגעפירט מיט דער קאַטעדרע פון מוזיקאָלאָגיע, אָבער אַרויסגעווייזן האָט עס, הער רייס, קיינמאָל נישט.

דער צווייטער געשמדטער פּראָפעסאָר איז געווען אַ פּולער פּראָפעסאָר פון רוימישן רעכט און האָט געהאַט אַן אייגענע קאַטעדרע.

דאָס איז דער געשמדטער פּראָפעסאָר, פון וועלכן עס האָט געזאָלט אויפגעהאנגען ווערן דאָס בילד אין דעם יידישן אַקאַדעמישן הויז. א רירעווודיקער גייסט. פּיזיש האָט ער אויסגעזען קיילעכדיק און זיין רוקנ־

ביין איז דערפאַר נישט געווען גאַנץ גלייך. ער האָט געשטאַמט פון אַ רעליגיעזער יידישער פאַמיליע. ער איז געווען בכלל אַ קלוגער. און פלוצים איז אים איינגעפאַלן זיך צו שמדן! ער האָט זיך דאַן געצלמט — האָט מען דערציילט — אויף די גאַסן פון קראָקע און אין דער שטאָט פון צענדליקער קלויסטערס און רעליגיעזע מאָנומענטן איז געווען אַ סך גע־לעגנהייטן פאַר דעם. און אפילו אַלס אַ געשמדטער איז ער נאָך געווען דער קוראַטאָר פון דעם יידישן אַקאַדעמישן פאַרבאַנד „אַגניסקאָ". אָט אַ מער פאַרלעסלעכער קוראַטאָר פון די אינטערעסן פון דעם רעקטאָראַט. אונדזער יידישע אַקאַדעמישע יוגנט האָט געהאט צרות פון אים. ער איז גישט געווען בייזוויליק, אָבער ער האָט געמוזט באַווייזן, אַז ער איז אַ פולער קריסט. עס האָט אים נישט קיין סך געהאָלפן. אין דער צייט פון דעם וואַקסנדיקן אַנטיסעמיטיזם אויף דעם יאַגעלאָנישן אוניווערסיטעט זענען זיינע פאַרטראַג־זאַלן געווארן פוסט און פאַשיסטישע אַנטיסעמיטן האָבן אים צוגערופן: „זשידעק", הגם ער איז געווען געשמדט... איך האָב דאַן פראָפעסאָר אַפאַעל טאָובענשלאָג — דאָס איז געווען זיין נאָמען — באַגעגנט אין רוים, ווו ער האָט געפרווט צו באַקומען אַ קאַטעדרע, ווייל דער קלימאַט אויף דעם יאַגעלאָנישן אוני־ווערסיטעט איז אים אין יאָר 1936 געווארן צו הייס. איך האָב אים דאַן שפּעטער געזען אַ „יידישער" נע־ונד אין ניו־יאָרק. און היינט איז ער ווי־דער געווארן פראָפעסאָר אויף דעם אוניווערסיטעט אין וואַרשע, אין דעם קאָמוניסטיש־רעגירטן פוילן!

פראָפעסאָר טאָובענשלאָג איז געווען אַ באַרימ־טער ספּעציאַליסט אין דער וויסנשאַפט פון עגיפּטישע פאַפּירוסן. איך ווייס נישט, צי גאַמאַל אַבדול נאַסער — ווייס דערפון!

אַזוי אַרום איז די יידישע נאַציאָנאַלע יוגנט אויף דעם יאַגעלאָנישן אוניווערסיטעט געווען פאַראייניגאַמט און אַליין. דאָס נאַטירלעכע וואָס מען וואָלט געקאָנט דערוואַרטן, נעמליך מאַראַלישע און מוטיקע שוץ מצד די ווינציקע יידישע פראָפעסאָרן איז בדרך כלל נישט געווען בנמצא. פאַרקערט, די יידישע נאַציאָנאַלע יוגנט האָט זיך געמוזט היטן פאַר דעם איינפלוס פון די מערסטע פון די דאָזיקע „אירראַליטישע פראָפעסאָרן". זאָלן זיי נישט בלייבן פאַרגעסן. עס איז אַ טרויעריקער קאַפּיטל.

די איינזאמקייט פון דער יידישער יוגנט איז נאך געווען גרעסער, ווייל אויך אין דעם קריסטלעך־פוילישן גרויסן טייל פון דער פראפעסאָרן־קאלעגיע האט די יידישע יוגנט געהאט גאר ווייניקע אונטערשטיצער. דער גרעסטער רוב פון דער פראפעסאָרן־קאלעגיע איז באשטאנען פון קולטיווירטע קאנסערוואטיוון, פון קלעריקאלע מיט א יעזואיטישן קאליר, פון ענדעקעס, מיליטאנטע און באהאלטענע אנטיסעמיטן, פון קריסטלעכע דעמאקראטן, וואס זענען געווען אונדזערע קעגנער מיט א צוגאב פון העפלעכקייט. נאטירלעך האט די יידישע יוגנט נישט געקאנט האפן אויף קיין אמתדיקער אונטערשטיצונג נישט פון די קאנסערוואטיווע און נישט פון די קריסטלעכע דעמאקראטן. זי איז געווען אין דער פוילישער סביבה פאראיינזאמט. דאס האט בולט באוויזן די בארימטע אנקעטע וועגן דעם „נומערוס קלאוזוס" און וועגן דער פראצענט־נארמע, וואס די פוילישע רעגירונג האט איינגעארדנט אין אלע הויכשולן אין פוילן. עס איז געווען א תהום־ארטיקער קאנטראסט צווישן די לאזונגען פון דער קאנסטיטוציע פונעם יאר 1921 און דער פראקטיק.

ליכטשטראלן צווישן די פוילישע פראפעסאָרן

אבער איך וויל דא נישט פארגעסן די עטלעכע ל י כ ט־ש ט ר א ל ן, וועלכע זענען געווען אין דער פינצטערניש. איך וויל דאס בילד אויסמאלן אזוי ווייט אביעקטיוו ווי נאר מעגלעך. עס זענען געווען אויף דעם יאגעלאָנישן אוניווערסיטעט וויניק ליבעראלן אין דער פראפעסאָרן־קאלעגיע און קיין שום סאציאליסט, יעדנפאלס קיין שום אפענער סאציאליסט. אבער דאך זענען געווען עטלעכע יחידים, וואס האבן ארויסגעוויזן פארשטענדעניש און א געפיל פון געראכטיקייט פאר אונדזערע פארונגען. זיי האבן עס נישט באוויזן צו שטארק, ווייל זיי זענען געווען דערשראקן פון דער פאליטישער טענדענץ און זיי האבן נישט געוואלט איינשטעלן זייער פאזיציע אין דער מערהייט פון אנטי־יידישע פראפעסאָרן. און אזוי ווי די דאזיקע אנטיסעמיטישע טענדענץ האט זיך וואס מער און מער פארשטארקט, איז אויך דער מוט ביי די דאזיקע פריינט אונדזערע שוואכער געוואָרן. עס איז צווישן די דאזיקע פראפעסאָרן נישט

געווען קיין קעמפער. אָבער אונדזער שווערער ביטערער קאַמף קעגן די געטאָ־בענק האָט געפונען אַ סימפאַטישן אָפּקלאַנג ביי יחידים פון דער פּראָפעסאָרן־קאָלעגיע. זאָלן זייערע נעמען דאָ ווערן אָנגעפּונקט.

אָט זענען זיי: פּראָפעסאָר פּרידעריק צאָל, דער ייִנגערער, פּראָפּ. אַדאַם קושיזשאַנאָווסקי, פּראָפּ. ווילקאָש, דער סעמיטאָלאָג און העברעיסט פּראָפּ. אַדאָ בויווידּ, אַ באַקטעריאָלאָג, אויך איין פּראָפעסאָר אויף דעם טעאָלאָגישן פאַקולטעט, דער גלח אַרכוטאָווסקי.

אין דער פּראָגע פון נומערוס קלאָוזוס און פון דער פּראָצענט־נאָרמע האָבן אויך לגבי יידן אָנגענומען אַ מער ליבעראַלע שטעלונג דער רעקטאָר פּראָפעסאָר פּיריך, אַן אינטערעסאַנטע געשטאַלט; פּראָפעסאָר קומאַנעצקי, במשך פון אַ געוויסער צייט אונדזער קאָלעגע אין שטאָט־ראָט פון קראָקע; פּראָפעסאָר פון ציוויל־רעכט וו. ל. יאָוואָרסקי, אַ קאָנסערוואָטיווער, אַ מאַן פון ווייטער אייראָפּעישער בילדונג, אַ גאָר שיינע געשטאַלט אויף דעם יאָגעלאָנישן אוניווערסיטעט; און פּראָפעסאָר סטאַניסלאַוו ווורובלעווסקי, אייניער פון די קלאָרסטע יורידישע אַנאַליטיקער, אַ מאַן פון גרויסער אויטאָריטעט אויף דעם אוניווערסיטעט.

זאָלן דאָ די דאָזיקע שטראַלן אין דער פינצטערניש דערמאָנט ווערן. זיי האָבן די פינצטערניש געמאַכט מילדער, אָבער זיי האָבן זי נישט פאַרטריבן. דאָס קאָן טאָן נאָר אַ זון און נישט עטלעכע שטראַלן און עס האָט געפעלט אַ זון פון הומאַניטאַרן פאָרשריט צווישן דער מערהייט פון דעם פּראָפעסאָרן־קאָלעגיום פון דער קראָקעווער אוניווערסיטעט. עס איז געווען בפרט פינצטער לגבי אונדז יידן אויף דעם מעדיצינישן פאַקולטעט.

לאָמיר זיך אומקערן צו אונדזערע אַקאַדעמישע פאַרבינדונגען.

דער פּעכער פון פּאָרשיידנאַרטיקע און אָפט קעגנעריש אַקאַדעמישע יידישע פאַרבינדונגען — „פּשיעטשוויט־השחר", „קדימה", „אמונה". די „גורדוניה" (התאחדות), דער „פּאַרבאַנד" (זוויאַנזעק), „בונד" און אַפילו די שוואַכע אַקאַדעמישע פאַרבינדונג פון די אַסימילאַטאָרן מיט דעם נאָמען „פאַרייניקונג" (זיעדנאַטשעניע) האָט געהאט אַ גאָר שוואַך לעבן; דער אַנטיטעמיטיזם איז געוואָרן אַזוי שטאַרק, אַז ער האָט אַפילו אין דער פּראַקטיק נישט געמאַכט קיין גרויסע אונטערשיידן צווישן אַסימילאַטאָרישן „זיעדנאַטשעניע" און דעם ציוניסטישן „השחר".

אונדזער חלוצישע יוגנט

און איצט וויל איך מיך דערנענטערן צו אַן אַנדערן גרויסן צווייג פון אונדזער יוגנט־באַוועגונג, צו דער נישט־אַקאַדעמישער יוגנט־באַוועגונג. זי איז געווען אַ כוח. אַן אמתדיקער כוח. און פון דער ווייטנס, נאָך אַ תקופה פון 17 יאָר, זע איך נאָך קלאָרער דעם דאָזיקן כוח ווי איך האָב אים געזען אין קראָקע. דאָס אָפטישע געזעץ האָט דאָ נישט קיין אָנווענדונג. וואָס ווייטער, וואָס בעסער זע איך, וואָס גרעסער דערשיינט מיר די דאָזיקע יוגנט־באַוועגונג אונדזערע.

און עס איז געווען אַ פּלאַן אין דער אַרבעט פון דער דאָזיקער יוגנט־באַוועגונג. מיר האָבן אין דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד געהאט אַ באַזונדערן יוגנט־רעסאָרט, וואָס האָט צענטראַליזירט די יוגנט־אַרבעט אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און לאַנגע צייטן איז דער דאָזיקער יוגנט־רעסאָרט געפירט געוואָרן דורך אונדזער, יצחק שטערן, און זיין ברודער דר. נתן שטערן. זיי האָבן מיט התלהבות געטאָן זייער אַרבעט. יצחק איז היינט דער לייטער פון אַ קליינער וועש־פאַבריק אין תל־אביב און נתן איז אַן אַדוואָקאַט אויך אין תל־אביב, אין דעם לאַנד, פאַר וועלכן זיי האָבן אַזוי פיל אַרבעט און ליבע אָפּגעגעבן.

דער פּלאַן פון דער טעטיקייט, וועלכן איך האָב דערמאָנט, איז באַשטאַנען אין אָנהאַלטן דעם סינטעז פון חלוצישער דערציאונג צוזאַמען מיט דערציאונג פאַר געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט אין אונדזער שטח. נאַטירלעך האָט מען נישט געקאָנט פאַרבינדן ביידע ביי די זעלביקע פערזאָנען, אָבער עס איז געווען די לאָזונג, אַז אַזוי לאַנג ווי די יוגנט איז אויפן אָרט, האָט זי דעם חוב צו זיין טעטיק פאַר דער גאַנצער געזעלשאַפט, אין אונדזער שטח און אין פוילן. אונדזער יוגנט האָט זיך נישט אָפּגעזאָגט פון אירע פליכטן אויפן אָרט איידער זי איז עולה געווען קיין ארץ ישראל. עס איז געווען דער ארץ־ישראל־גלות־סינטעז, וועלכן איך האָב דערמאָנט ביים סאַמע אָנהייב פון מיינע זכרונות אַלס דעם כאַראַקטעריסטישן שטריך פון דעם ספּעציפישן אַלגעמיינעם ציוניזם פון מערב־גאַליציע און שלעזיע.

לאָמיר אַ קוק טאָן אויף אַ ווייל צו דעם ערשטן טייל פון אָט דער

יוגנט־באַוועגונג — דער חלוצישער, וואָס איר פּנים איז געווען געווענדט צו ארץ ישראל אלס דער באַזע פון איר לעבנס־פּאַרווירקלעכונג. איך וויל מיך דאָ באַגרענצן נאָר צו עטלעכע אַלגעמיינע כאַראַקטעריסטישע שטריכן. די געשיכטע פון דער אַנטוויקלונג פון דער דאָזיקער חלוצישער יוגנט־באַוועגונג פון דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער, איז אַ לאַנגע און אַן אינטערעסאַנטע.

דער הויפּט־טייל פון דער דאָזיקער באַוועגונג איז געווען בלי ספק די „עקיבא" (אגודת הנוער העברי). זי איז געווען פּאַרשפּרייט איבער דעם גאַנצן שטח. אין יאָר 1932 איז אין אירע רייען אַנטשטאַנען אַ שפּאַלטונג אַרום אינערלעכע דערציאונגס־פּראָבלעמען און אַרום דער פּראָגע פון דיסציפּלין לגבי דער עקזעקוטיווע פונעם לאַנדעס־פּאַרבאַנד, וואָס איך האָב שוין אויבן דערמאָנט. די דאָזיקע יוגנט־באַוועגונג איז תמיד געווען אין אונדזער שטח. אין יאָר 1935 האָט אין אירס אַ באַריכט, די „עקיבא" באַצייכנט איר באַוועגונג אַלס אַ מחנה פון צוועלף טויזנט מיטגלידער מיט 147 לאָקאַלע צווייגן, מיט אַ וואָכנשריפט „עקיבא", וואָס איז פונאַנדערגעטיילט געווארן אין 3.000 קאָפּיעס און מיט אַ צוויי־וואָכנשריפט פאַר די גאָר יונגע מיטגלידער פון דער „עקיבא".

די צווייטע גרופּע איז געווען דער „הנוער הציוני". די דאָזיקע באַוועגונג האָט געהאט אַן אָפּגעזונדערטע אַרגאַניזאַציע אין קאָנגרעס־פּוילן. דער „הנוער הציוני" אין גאַליציע איז געווען מייסטנס פּאַרשפּרייט אין מזרח־גאַליציע. ער איז געווען שוואַכער אין מערב־גאַליציע. אומגעקערט די „עקיבא" האָט געהאט איר פעסטונג אין מערב־גאַליציע און האָט תמיד געפּרווועט אַריינצודרינגען אין מזרח־גאַליציע און דאָס מיט אַ באַשיידענעם דערפאָלג. אָט דער „הנוער הציוני" אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, האָט אין דעם זעלביקן יאָר 1935 אָנגעגעבן זיין כוח אויף פינף טויזנט מיטגלידער מיט 70 לאָקאַלע אָפּטיילונגען אין דעם שטח אַליין.

וואָס איז געווען דער אידייאישער אונטערשייד צווישן די צוויי באַזונדערע סתם ציוניסטישע חלוצישע אַרגאַניזאַציעס? פּאַר וואָס זענען אַנטשטאַנען צוויי באַוועגונגען, הגם זיי האָבן געהערט צו אַיין אידייאישער אַלגעמיין־ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע? די סיבה איז געווען אַ גאַנץ וואָגיקע. די „עקיבא" האָט געהאט אַ טענדענץ צו בויען איר הכשרה

רוחנית אויף אַ סינטעז צווישן מאַדערנער יידישער קולטור מיט רעליגיעזער טראַדיציע, אָבער נישט נאָר טעאָרעטיש, נאָר אויך מיט רעליגיעזער פראַקטיק. דר. יהודה אַרענשטיין און יואל דרייבלאַט זענען געווען די הויפט־טרעגער פון דעם דאָזיקן רעליגיעזן געדאַנק. אַרענשטיין איז געווען דער אָרגאַניזאַטאָר און יואל דרייבלאַט — אַ גייסטיקער טרוימער.

דער „הנוער הציוני" איז ביי אונדז געווען וועלטלעך אָריענטירט. יידישע טראַדיציע איז פאָר אים געווען אַ באַשטאַנדטייל פון אונדזער נאַציאָנאַלער קולטור, אָבער נישט קיין לעבנסוועג אין דער קעגנווארט. אָט דער דאָזיקער אונטערשייד איז געווען די עיקרדיקע סיבה, וואָס האָט גורם געווען צו דער אַנטשטייאונג פון צוויי סעפאַראַטע חלוצישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס, הגם ביידע זענען געווען אַלגעמיין־ציוניסטיש. די אָרגאַנישע אַנטוויקלונג פון אידעאָלאָגישע דיפערענצן כאַפט זיך אָפט איבער אויף אַנדערע געביטן — פון אָרגאַניזאַטאָרישע אַמביציעס צווישן אָרגאַניזאַציעס און פון פערזענלעכע שפאַנונגען צווישן די פירער. וואָס עס ווערט דאָן דאָס עיקרדיקע און וואָס דאָס סעקונדערע איז אַ פראַגע פון צופאַל. מיר וועלן דאָן שפעטער זען אויף אַ בריי־טערן געביט, אויף דעם געביט פון פרוון צו פאַרייניקן די דריי אַלגעמיינע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס אין וואַרשע, לעמבערג און קראָקע אין איינע, ווי די דאָזיקע סעקונדערע סיבות ווערן ערשטקלאַסיקע סיבות.

דער וויכטיקסטער פירער אין דעם „הנוער הציוני" אין גאַליציע, איז געווען יצחק שטייגער. אַ לאַנגע צייט, אָבער נישט לאַנג genug. ער איז גאָר פריצייטיק געשטאָרבן אין חיפה. אָרענשטיין איז געווען אימפולסיוו און עמאָציאָנעל. שטייגער איז געווען מער געלאַסן כלפי חוץ, אָבער אַן אויפגערעגטער כלפי פנים. אָרענשטיין איז געווען אַ שלאַנקער און אומרויקער, שטייגער איז געווען אַ קליינער אין ווקס, אָבער אַ קאַנסעק־וועַנט געביטערישער. איך בין אמאָל אין 1935, צוזאַמען מיט אים געפאָרן אויף דער שיף „פאָלאָניאַ" פון קאָנסטאַנץ קיין ארץ ישראל און איך האָב געהאַט אַ געלעגנהייט גענוי צו באַאַכטן דעם דאָזיקן יונגנמאַן. אַ שיינעם מאָנומענט האָט אים זיין באַוועגונג אויסגעבויט אין קיבוץ תל־יצחק.

די אָפּט שנאהדיקע באַציאונגען צווישן די צוויי ברידער־אָרגאַניזאַ־

ציעס זענען געווען אומאנגענעם, אָבער פון דער רעטראָספעקציע, פון כמעט צוואַנציק יאָר וויל איך זי היינט ליבער באַטראַכטן ווי צוויי טייכן, וואָס זענען סוף כל סוף אַרײַנגעפאַלן אין דעם זעלביקן ים פון ליבע און טעטיקייט פאַר ארץ ישראל. אין קראָקע גופא האָב איך נישט געהאט די דאָזיקע רעטראָספעקציע. איך בין נישט זעלטן געווען דער פּוסק אחרון אין די קאָנפליקטן צווישן ביידע באַוועגונגען. און ווען איך האָב אַמאָל אַרויסגעגעבן דעם פסק לטובת דער „עקיבא" — האָב איך שפּעטער גוט דערשפּירט דעם אימפּעט פון דעם „הנוער הציוני". ביידע חלוצישע אָר־גאַניזאַציעס האָבן זייער ערנסט אויפגענומען דעם ענין הכשרה. הכשרה איז אין פּוילן נישט געווען קיין סאַלאָן־ענין. אין עטלעכע פונקטן אינעם לאַנד זענען געווען הכשרות. צייטנווייז אין גאָר שווערע באַדינגונגען. איך האָב אָפט זומער־צייט באַזוכט די דאָזיקע פונקטן. ווען איך בין דאָ אין אַמעריקע, מיט עטלעכע יאָר צוריק, געווען אין דעם אַלגעמיין־ציו־ניסטישן הכשרה־פונקט מיט דעם אינדיאַנישן נאָמען פאָקיפּסי, נישט ווייט פון ניו־יאָרק, — דער דאָזיקער הכשרה־פונקט עקזיסטירט היינט נישט מער — און ווען איך האָב דאָרט אַדרעסירט די חלוצים און חלוצות איז מיר אויפן וועג פון קאָנטראָסט געקומען אין זכרון דער הכשרה־פונקט אין נאָווי טאָרג, נישט ווייט פון זאַקאָפאָנע. דאָ אין פאָקיפּסי — אַ באַקוועמער בנין מיט שיינע חדרים; דאָרט — אַ פויעריש הויז, אַרעם און פּרימיטיוו. דאָ פאָרטראָגן וועגן ציוניזם אין אַ קילן לאָגישן אַנאַליז, און דאָרט, אין דער אַלטער היים, האָבן די יוגנט־פירער געקנעלט און גע־פראַוועט תורה פון ציוניזם אין אַ דאַך־שטיבל מיט חסידישער איבער־געבנקייט. צייטנווייז אַכט ביז צען שעה אין טאָג און הכשרה איז געווען הכשרה. געאַרבעט האָט מען אין שטאַל, געטאָן די שווערסטע פיזישע אַרבעט אויפן פעלד, כדי זיך פראַקטיש צוצוגרייטן צו די ראַנגלענישן מיט דער נאַטור אין ארץ ישראל, און מיט דעם דחקות פון די באַדינ־גונגען אין דער צוקונפטיקער היים. און דערפאַר זענען פון חלוצים אין פוילן געווארן עולים אין די הונדערטער און פון דער הכשרה אין די מערב־אייראָפעישע לענדער און אין די פאַרייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע זענען עס געווען ווינציקע אויסנאַמען.

ווען איך האַלט שוין אין דערמאָנען די חלוץ־באַוועגונג אין פוילן

און בפרט אין אונדזער שטח, ווייל איך דאָ דערמאָנען אויך דעם חלוץ־בנין אין דער שיינער שטאָט ביעלסקאָ, אין שלעזיע. עס איז געווען אַן אויפטו. פאַרשיידענע האַנטווערקער־באַרופן האָבן זיך אונדזערע חלוצים דאַרט געלערנט פראַקטיש. זאָל אויך נישט פאַרגעסן ווערן דער „טשיכי קאָנ־ציק" אין קראָקע, ביים טוף פון דער אַזוי גערופענער „בלאָניע" און אויך נישט די פאַרם אין באָרעק פאַלענצקי און די וויכטיקסטע הכשרה־פונקטן אין נאָווי טאַרג, אין ראַדימנאָ און אין גאָרליצע. עס איז אויך כדאי צו דערמאָנען די קאָלאָניעס פאַר אינסטרוקטאָרן, וועלכע אונדזערע חלוצישע יוגנט־באַוועגונג האָט שוין אין יאָר 1930 געפירט אין בוסטריק, אין טאַר־נאָוו און אין דעם קליינעם אָרט דאָברא. איך מאָך דאָ נישט קיין שום אונטערשייד צווישן די חלוץ־אינסטיטוציעס און הכשרה־פונקטן פון די צוויי פאַרשיידענע אַלגעמיין־ציוניסטישע חלוץ־אָרגאַניזאַציעס. איך מאָך בכיוון נישט קיין אונטערשייד. געאָגראַפיע פון ארץ ישראל איז כמעט געוואָרן אַ הייליקער קעגנשטאַנד. עס קלינגען מיר אין די אויערן די הייסע פאַרטראָגן וועגן אַ קוצו־של־יוד אין דעם ציוניסטישן פראָגראַם. איך זע אויך די פריילעכע פנימער אין טאָג פון אָפּרו, אין שבת. און די „האָראָ" האָט מען געזונגען און געטאַנצט ווי עס וואָלט פון איר געווען אָפּהענגיק די גאולה פון אונדזער פאָלק. פרומקייט האָט געהערשט בפרט אין די הכשרה־פונקטן פון דער „עקיבא". הכשרה איז געווען באמת אַ מיסיע. דאָס צוגרייטן זיך צו קדושה. צייטנווייז זענען אָבער יחידים אויעק אין דעם שווערן לעבן. אָבער די גרויסע מערהייט פון חלוצים איז געבליבן געטריי צו דער מיסיע פון חלוציות. און ווי ערנסט די דאָזיקע באַווע־גונג איז געווען, איז צו זען פון דעם פאַקט, אַז זי האָט געטראָגן פירות. זי איז נישט געבליבן אויפן פאַפּיר. דער הויפּט־ציל פון הכשרה איז נאָ־טירלעך עליה, דאָס גרינדן פון קיבוצים. דער דאָזיקער ציל איז ביי אונדז נישט געווען קיין שפיל. עס איז געווען אַ פראָגע פון לעבן: בית יהושע, געשאַפן פון „עקיבא" אויפן נאָמען פון דר. יהושע טאָן און דער דער־מאָנטער „תל יצחק" זענען געוואָרן די הויפּט־פונקטן פון דער פאַרווירקלע־כונג פון דעם חלוצישן אידעאַל דורך אונדזערע אַלגעמיין־ציוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס.

איך האָב באַזוכט „בית יהושע" און „תל־יצחק". דאָ און דאָרט גע־

שיקט אונדזערע יונגע פריינט. ביידע קיבוצים זענען נאָר עטלעכע מינוט איינער פון דעם צווייטן. איך האָב מיך באמת געפרייט וואָס צוויי קיבוצים זענען אויפגעבויט געוואָרן במקום פון איינעם. אָבער איך האָב געפילט אַ ווייטיק, וועז איך האָב געזען, אַז די צוויי קיבוצים, הגם טאָפאָגראָפיש אַזוי נאָענט, זענען אַזוי ווייט צווישן זיך גייסטיק און געזעלשאַפטלעך. זיי זענען געווען נישט קיין גוטע שכנים. זיי זענען געווען אָפגעשיידט וויַ צוויי וועלטן. היינט איז מיין צוגאַנג צו דער דאָזיקער דערשיינונג אַ מילדערער וויַ אין יענער צייט. כמעט אַלצדינג וועלט מילדער פון דער רעטראָספעקציע. איך זאָג „כמעט", ווייל צייטנווייז העלפט די רעטראָספעקציע צו זען דערשיינונגען בולטער, קלאָרער, טראָגישער, שאַרפער, ווי צום ביישפיל, אונדזער לעצטע נאָציאָנאַלע קאָטאַסטראָפע, וועלכע וועלט וואָס קלאָרער, וואָס שרעקלעכער, וואָס מער מיר דערווייטערן זיך פון איר.

אָבער לאָמיר צוריקגיין פון די גרויסע דערינערונגען צו דעם פּראָבלעם פון אונדזערע קיבוצים. קיבוצים פון אַ קלענערן פאָרנעם זענען געגרינדעט געוואָרן פון אונדזער חלוץ־באַוועגונג אין רחובות, חדרה, פּתח־תקוה, מעוז. דער אידעאָלאָגישער קאָנפליקט צווישן „הנוער הציוני" און „עקיבא" איז נישט געקומען צו אַ שטילשטאַנד אין ארץ ישראל. אין דער „עקיבא" גופא איז אָרום דעם רעליגיעזן פּראָבלעם אויך געקומען צו אַ קליינער שפּאַלטונג, וואָס האָט זיך אַרגאַניזאַטאָריש אויסגעדריקט אין דער גרינדונג פון אַ באַזונדערן קיבוץ אין נוה איתן. זעלבסטפאַרשטענדלעך זענען אין אונדזער שטח געווען וואָגיקע חלוצישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן געהערט צו דער פּועלי־ציון־באַוועגונג און צום השומר הצעיר. איך רעגיסטריר דעם פאַקט, אָבער די באַהאַנדלונג פון דעם ענין געהערט נישט צו מיין טעמע. צו מיין טעמע געהערט אָבער יאָ דער ברית טרומפּלדור, ווייל ער איז אַנטשטאַנען פון דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער. דער ברית טרומפּלדור איז נישט געווען קיין שטאַרקע באַוועגונג לויט דעם כמות, אָבער ער האָט אויך געהאט אַ חלוצישן ווילן. דער צענטראַלער אינטערעס פון דער דאָזיקער באַוועגונג איז געווען גיכער אַ פּאָליטישער, אָבער זי האָט געוואָלט דאָך באַווייזן, אַז זי איז אויך אויף דעם געביט פון חלוציות נישט הינטערשטעליק.

כדי נישט צו פאַרווישן דאָס בילד, וויל איך מיך דאָ נישט אַרייַנלאָזן אין באַשרייבונגען פון קלענערע אָרגאַניזאַציעס, וועלכע זענען, ווי דער שטייגער איז, אַנטשטאַנען פון אומצופרידענע אָדער ווייל אַ מער ענערגישע פערזאָן האָט זיך געוואָלט שאַפן אַ קלייזל פאַר זיך. אָבער איך וויל דאָ דערמאָנען כאָטש איינע. דאָס איז געווען דער „השומר הטהור", וואָס איז אַנטשטאַנען אַדאַנק דעם ענערגישן דר. ר. פעלדשו. די דאָזיקע קליינע אָרגאַניזאַציע האָט זיך געפרווט פאַרייניקן מיט דעם „השומר הלאומי" אין קאָנגרעס־פוילן, אָבער אָן רעזולטאַט.

די גלות־טעטיקייט פון אונדזער יוגנט

אָן אַנדערער טייל פון אונדזער יוגנט־באַוועגונג, איז געווען געווענדט מיט זיין פנים מער צו פראַקטישער טעטיקייט אין גלות גופא. די דאָזיקע באַוועגונג האָט געהאט אַ לאַנגע טראַדיציע אין אונדזער שטח. די וואָריקסטע גרופּע אין דער דאָזיקער באַוועגונג איז געווען די „בני־ציון"־אָרגאַניזאַציע. זי האָט געהאט צווייגן, לויט איר באַריכט, אין אַרום 50 ערטער. זי האָט געהאט די אויפגאַבע צו דערציען די יוגנט פון אַלע שיכטן, אָבער בפרט נישט־סטודענטישע יוגנט אין ציוניסטישער אידעאָלאָגיע און פאַר ציוניסטישער אַרבעט. עס איז כדאַי אויך צו דערמאָנען די צוויי יוגנט־אָרגאַניזאַציעס אין קראָקע „יהודה" און „העתיד". אויך דער „העתיד" האָט געהאט אָפטיילונגען אין דער פּראָווינץ. די עקזעקוטיווע פונעם לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געפרווט נישט אייַן מאָל צו פאַראייניקן די דאָזיקע אָרגאַניזאַציעס אין איין צענטראַליזירטער אָרגאַניזאַציע, אָבער נאָטירלעך — אָן דערפאָלג. עס איז כדאַי צו דערמאָנען די סטודענטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס „אבוקה" און „מסדה". די דאָזיקע יוגנט־גרופּעס האָבן זיך געשטעלט אַ גרויסע אויפגאַבע צו געווינען פאַר דער ציוניסטישער באַוועגונג די שטודירנדיקע יוגנט פון מיטלשולן. עס איז געווען אַ מין צוגרייטונג־אָרגאַניזאַציע פאַר שפּעטערדיקע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס. ווי מיר זענען, איז אין דעם גאַנצן פלאַן געווען אַן אָרגאַנישער געדאַנק און איך האָב עס שוין פריער דערמאָנט, אַז פלאַנמעסיקע אַקציע איז געווען דער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון אונדזער יוגנט־באַוועגונג.

איך חזר איבער — עס איז געווען אַ בינשטאָק, פול מיט לעבן און רעש און — האָניק. עס איז געווען אַן אמתדיקע לאַבאָראַטאָריע פון ציוניזם, איך גלויב, אַז אָרום טויזנט חלוצים זענען ביז צום יאָר 1935 אַרויס קיין ארץ ישראל פון אונדזער הכשרה. וועג מען נעמט אין באַטראַכט די פּאָליטישע און פינאַנציעלע שוועריקייטן, אויף וועלכע עס האָט זיך וואָס מער און מער אָנגעשטויסן די עליה, איז דער דאָזיקער רעזולטאַט נישט קיין קליינער.

אין אונדזערע דיסקוסיעס האָבן מיר נישט זעלטן באַרירט די טעמע: די אָטאָמיזירונג פון אונדזער פּאָלק. מיר האָבן אין דער ציוניסטישער באַוועגונג געזען אַ רפואה קעגן דעם דאָזיקן פּראָצעס. אָט פון דעם גע־דאַנק איז אַרויס אַ באַוועגונג, וועלכע איך וויל דאָ ביים סוף פון דעם קאַפּיטל וועגן אונדזערע יוגנט־באַוועגונגען דערמאָנען. זי איז געבוירן געוואָרן נישט אין אונדזער שטח, אָבער אין דער גרענעץ־שטאָט צווישן מזרח־ און מערב־גאַליציע, דער באקאַנטער שטאָט פשעמישל. שוין פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה האָט דאָרט דר. לעאָן לאָטערבאַך געגרינ־דעט, צוזאַמען מיט דר. ב. קנאַפּף, אַן אַרגאַניזאַציע מיטן נאָמען הסתדרות אקאדמים ציוניים (ה.א.צ.). דער דאָזיקער אַקאַדעמישער וויכטיקער טייל פון דער ציוניסטישער יוגנט־באַוועגונג געהערט ניט אַריין אין דער תקופה פון 1919 ביז 1939, מיט וועלכער איך האָב מיך ראשית כל צו פאַרנע־מען. אָבער אין אָט דער תקופה האָט אונדזער לאַנדעס־עקזעקוטיווע אונ־טערגענומען שריט, כדי ווידער אויפצולעבן די דאָזיקע אַרגאַניזאַציע, וואָס איז געקומען צו אַ נאַטירלעכן שטילשטאַנד ביים אַנהייב פון דער ערש־טער וועלט־מלחמה אין 1914, וועג דער רוב פון יידישע סטודענטן איז אַוועק אין דער מלחמה. די דאָזיקע באַמיאונגען אויפצולעבן דעם ה.א.צ. האָבן זיך נישט איינגעגעבן. איך וויל אָבער דאָ כאָטש נאָטירן די אומ־דערמידלעכע באַמיאונגען מצד דער לאַנדעס־עקזעקוטיווע אין דער ריכ־טונג פון צענטראַליזאַציע פון אונדזער אַקאַדעמישער יוגנט־באַוועגונג.

און נאָך איין טענדענץ וויל איך דאָ דערמאָנען. די דאָזיקע טענדענץ האָט אַרומגענומען אַ ברייטערן שטח ווי גאַליציע גופא. איך פּערזענלעך האָב תמיד געקלערט וועגן אַן אינטערנאַציאָנאַלער ציוניסטישער אַרגאַני־זאַציע פון סטודענטן פון הויכשולן. איך האָב אין אַזאַ אַרגאַניזאַציע גע־

וואָלט דערגרייכן אַ העכערע מדרגה פון אחריות מצד אונדזער ציוניס־טישער אינטעליגענץ אין קאַמף פאַר יידישקייט און קעגן אַסימילאַציע, מיט וועלכער די אינטעליגענץ איז געווען בפרט באַדראָט. מיר האָבן אין אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אָפט דעבאַטירט וועגן דער גרינדונג פון אַזאַ ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע פון סטודענטן. שוין אין דער צייט, ווען איך בין געווען אין די ערשטע יאָרן פון מיינע יורידישע סטודיעס אויף דעם יאָגעלאָנישן אוניווערסיטעט — איך גלויב אין דער צייט, ווען איך בין געווען פאָרזיצער פונעם „פשיעטשוויט־השחר", אַרום 1910 — האָב איך וועגן דער נויטוועндיקייט פון אַזאַ אינטערנאַציאָנאַלער אַרגאַניזאַציע פון ציוניסטישע סטודענטן אַריינגעשיקט אַן אַרטיקל צו דעם אָפּיציעלן וואָכנבלאַט פון דער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג: צו „די וועלט", וואָס איז געגרינדעט געוואָרן דורך טעאָדאָר הערצל בכבודו ובעצמו. ווי גרויס איז געווען מיין שמחה, וען איך האָב באַקומען דעם נומער פון „די וועלט" מיט מיין אַרטיקל. איך דערמאָן מיך, — איך בין אַריינגעפאַלן אין אַ צושטאַנד פון שטאַלץ און שמחה. געדרוקט זיין אין „די וועלט" איז פאַר אונדז, יונגע ציוניסטן, געווען ווי אַ הויכע אויסצייכענונג פאַר אַ סאָלדאַט. איך דערמאָן היינט דעם קליינעם פרט ווי אַ העלן שטראַל.

דער ציוניסטישער וועלט־פאַרבאַנד פון סטודענטן איז טאַקע געגרינדעט געוואָרן. מיין אַרטיקל איז זיכער נישט געווען דער דעצידירנדיקער אימפּולס, אָבער איך האָב מיך געפרייט, וואָס אין אונדזער קליינעם שטח פון דער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג איז געבוירן געוואָרן די עיקר איניציאַטיוו, אָדער אפשר נאָר דער מיט־איניציאַטיוו פאַר דעם דאָזיקן פּלאַן.

די יונגע יידישע פּרוי אין אונדזער רענעסאַנס

און אחרונה, אחרונה חביבה: אַ פּאָר ווערטער וועגן דער ציוניסטישער באַוועגונג צווישן דער פרויען־יוגנט. וועגן יונג־„וויצאָ" האָב איך שוין געשריבן. אָבער דאָ וויל איך נישט פאַרגעסן וועגן דעם אָנטייל פון דער יידישער סטודענטקע אין דער ציוניסטישער באַוועגונג אין אונדזער שטח. די דאָזיקע ציוניסטישע סטודענטקע פאַרדינט אַ באַזונדערן שבח,

ווייל זי האָט רעפּרעזענטירט אַן איינזאַמען מיעוט. עס זענען געווען סטודענטן־קעס אין אונדזערע אַקאַדעמישע פאַרבינדונגען, אָבער געציילטע. די יידישע סטודענטקע, וואָס איר צאָל איז געוואָקסן פון יאָר צו יאָר, איז געווען ברוב אין דעם לאָגער פון נישט־ציוניסטישן סאָציאַליזם און קאָס־מאָפּאָליטיזם. די יידישע סטודענטקע האָט אין אַ גרויסער מאָס אָנטייל־גענומען אין דער פּוילישער סאָציאַליסטישער, סיי געמעסיקטער, סיי רא־דיקאַלער באַוועגונג און אין דעם „בונד" שטאַרקער ווי ביי אונדז ציוניסטן.

וואָס זענען געווען די סיבות פון דער דאָזיקער דערשיינונג? ראשית כל דאָס פעלן פון אַ יידישן פונדאַמענט אין דער דערציאונג פון מיידלעך אין זייערע היימען. בדרך כלל — איך האָב שוין וועגן דעם געשריבן אויבן — דאָס יידישע מיידל האָט געהאט אַ היתר פון יידישקייט, איז זי נאָטירלעך לייכטער אַרייngעוואָקסן אין באַוועגונגען, וואָס האָבן מיט יידישקייט, מיט יידישער געשיכטע און יידישן נאַציאָנאַלן שטאָלץ גאָר נישט, אָדער ווייניק געהאט צו טאָן.

אפשר האָט דאָ געווירקט אויך אַ צוויטע סיבה. צוליב דעם מער רעאַליסטישן צוגאַנג פון געבילדעטע יידישע מיידלעך צו פּראָבלעמען פון קעגנווארט און צוקונפט, זענען זיי נישט געווען רייך מיטצוגיין און צו זיין אחריותפול אַקטיוו לטובת דער ציוניסטישער באַוועגונג. צו יענער צייט איז דער ציוניזם געווען מער אַן אידעאַליסטישע ווי אַ פּראַקטיש־רעאַליסטישע באַוועגונג. אוודאי קאָן מען פרעגן: אָבער דער סאָציאַליזם איז דאָך אויך געווען אַן אידעאַליסטישע באַוועגונג און פון דעם שטאַנד־פונקט פון אוממיטלבאַרער קעגנווארט גאָר ווייניק פּראַקטיש און טראַ־דעם, האָט די יידישע סטודענטקע לייכטער געשטראָמט צו דער נישט־ציוניסטישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. איך האָב שוין צו יענער צייט געזוכט אַן אויפקלערונג פאַר דער דאָזיקער דערשיינונג. איך ווייס נישט צי איך בין געראַטן מיט מיין אַנאַליז. אָבער דער ענטפער, וועלכן איך האָב פאַר מיר אַליין געפונען, איז ברוב וויכטער געלעגן אין דעם רעאַ־ליסטישן גדאַנקען־גאַנג פון דער אינטעלעקטואַלער יידישער סטודענט־קע. נישט־ציוניסטישער סאָציאַליזם איז בדרך כלל געווען אַן אידעאַל, וואָס איז געווען אויפגעבויט ראשית כל אויף דעם קאַמף פון דאָאיקייט, קאַמף פאַר מאַטעריעלע לעבנס־באַדינגונגען און אַ מאַטעריעלע באַזע

אויפן ארט. אוודאי איז דער נישט־ציוניסטישער סאציאליזם געווען אײנ־געוויקלט אין א מיסיע, אבער צוזאמען מיט אוממיטלבארע, נאענטע און פראקטישע צילן. דער ציוניסטישער סאציאליזם און ציוניזם בכלל איז געווען א דאפלטער חלום, א חלום אין זיין קאנצעפציע, ווייל ער האט זיך געשטיצט אויף צוקונפטיקע באדינגונגען, וואס זענען געווען אפגע־ריסן פון דעם טאג־טעגלעכן לעבן און אחוץ דעם, א חלום, וואס איז ג׳ע־ווען אויסגעמאלן ערגעצווו אין א ווייטן לאנד, וואס איז געווען צו יענער צייט כמעט א מדבר. דאס האט נישט אפעלירט צו דער רעאליסטישער נאטור פון דער יידישער סטודענטקע, הגם עס זענען געווען אויסנאמען אויך אין זייערע רייען. מיר האבן געהאט א רײַ פון גאר פיינע אידעא־ליסטקעס אין אונדזער ציוניסטישער פרויען־באוועגונג. אבער זיי זענען געווען בנמצא נישט אין די אקאדעמישע פארבינדונגען, נאר אין דער חלוצישער באוועגונג. אלע חלוצישע ריכטונגען פון ציוניזם האבן פאר־מאגט אזעלכע אידעאליסטישע מיידלעך און איך וואלט געקאנט אנרופן א רײַ פון נעמען, וועו איך וואלט געהאט די מעגלעכקייט דא צו בלע־טערן אין די באריכטן פון אונדזערע חלוצישע יוגנט־ארגאניזאציעס. איך האב ליידער די דאזיקע מעגלעכקייט נישט. מוז איך מיך באגנוגענען מיט אן אלגעמיינער פעסטשטעלונג.

אט דאס איז דאס אלגעמיינע בילד פון אונדזער יוגנט־באוועגונג: זי איז געווען קאלירפול, התלהבותדיק און טיף ערנסט אין דעם צוגאנג צו דער חלוצישער מיסיע.

דער כוח פון אונדזער יידישער פרעסע

די באדייטונג פונעם „נאוי דזשענניק"

אין מיין קאליידאסקאפישער באשרייבונג ווי איך איצט באטראכטן דעם איינפלוס פון אונדזער פרעסע. און ביים סאמע אנהייב ווי איך דער־מאנען דעם צווייטן בנין פון אונדזער שטאלץ. איך האב שויין פריער געוויזן דעם ערשטן, דעם בנין פון אונדזער שול. דער צווייטער בנין איז דער בנין פון אונדזער טאג־צייטונג, פון דעם „נאוי דזשענניק". די דא־

זיקע טאָג־צייטונג איז געווען דער שפיגל פון אונדזער לעבן און דער אינסטרומענט פון אייגפלוס, סיי אין אונדזער יידישן לעבן, סיי — אַזוי ווייט ווי דאָס איז געווען מעגלעך — אין דער נישט־יידישער סביבה.

איך וועל ראשית כל אָנצייכענען מיט עטלעכע שטריכן דעם גאָר גרויסן כוח פון דער יידישער פּרעסע אין ג א נ ץ פ ו י ל ן. בפרט אויף דעם געביט איז עס נישט כדאַי אָפּצורייסן דעם ענין פּרעסע אין אונדזער קליינעם שטח פון דעם אַלגעמיין־יידישן הינטערגרונט אין גאַנץ פוילן. בפרט אויף דעם געביט איז דער צוזאַמענהאַנג צווישן די איינצלנע רעדלעך אין דער גרויסער מאַשין פון אונדזער פּרעסע געווען אַן אינטעגראַלער, אויפגעבויט אויף קעגנזייטיקן אייגפלוס.

וואָס איז געווען דאָס פּנים פון אונדזער יידישער פּרעסע אין פוילן?

אַרום דריי מיליאָן, דריי מאָל הונדערט טויזנט יידן, האָבן געלעבט אין פוילן פאַר דעם אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. אין יאָר 1926 זענען, לויט די מאַטעריאַלן פון דעם „ייוואָ", געווען אין פוילן 20 יידישע טאָג־צייטונגען, 51 וואָכנבלעטער און 34 חודש־זשורנאַלן און ביים סוף פון דער 20־יאָריקער תקופה, וועגן וועלכער עס קומט מיר אויס צו שרייבן, אַרום דעם יאָר 1938, זענען אין פוילן שוין געווען 27 טאָג־צייטונגען, 100 וואָכנבלעטער, 24 צוויי־וועכנטלעכע אויסגאָבן, 58 חודש־זשורנאַלן און 16 אומרעגלמעסיק דערשיינענדיקע פּובליציסטישע מאַגאַזינען.

אָט די ציפערן זענען אַ באַווייז פון דעם שטאַרקן פּובליציסטישן אינטערעס פון אונדזער ויבערירנדיקן ישוב. אָבער נישט נאָר דאָס. די סטאַטיסטיק, וואָס איך האָב דאָ אָנגעגעבן, באַווייזט אַ שטאַרקן ו ו ק ס פון דער צאָל טאָג־צייטונגען. נאָטירלעך, אַז דער יידישער לייענער־קרייז איז נישט נאָר נישט געפאַלן, נאָר געוואַקסן און מיט אים — דער אינטערעס צו יידישקייט און דאָס נישט געקוקט אויף די וואַקסנדיקע שוועריקייטן אָנצוהאַלטן יידישקייט און טראָץ דעם וואַקסנדיקער אָרעמקייט פון די יידישע מאַסן, פאַר וועלכע עס איז אַלץ שווערער געוואָרן צו קויפן צייטונגען און פּעריאָדישע פּובליקאַציעס. יאָ, יידישקייט איז געווען אין פוילן ווי אַ בוים מיט טיפע וואָרצלען, צוליב דעם האָבן די אומרואיקע

ווינטן געהאט גרויסע שוועריקייטן צו בייגן דעם בוים און ברענגן האָבן זיי אים זיכער נישט געקאָנט.

איך האָב צו שרייבן וועגן מערב־גאַליציע. איך האָב געגעבן דעם דאָזיקן הינטערגרונט פון גאַנץ פוילן, כדי אונטערצושטרייכן דעם בריי־טערן אַרגאַנישן פונדאַמענט פון אונדזער פרעסע אין אונדזער קליינעם טייל פון פוילן.

אָבער עס איז נאָך דאָ א צווייטע סיבה צוליב וועלכער איך ברענג די דאָזיקע דאַטן, איידער איך טרעט צו צו א קורצער באַלייכטונג פון אונדזער פרעסע אין מערב־גאַליציע גופא. איך לעב איצט אין דעם גרעסטן יידישן ישוב אין דער גאָרער וועלט. אין די פאַרייניקטע שטאַטן לעבן מיט צוויי מיליאָן יידן מער ווי אין פוילן, דעם גרעסטן יידישן ישוב אין אייראָפּע, אין יאָר 1939. פאַר מיר ליגט די סטאַטיסטיק פון דער יידישער פרעסע אין די פאַרייניקטע שטאַטן אין יידיש, אין ענגליש און איז אַנ־דערע שפראַכן. איך קוק אויף די יאָרן 1926 און 1937, דיזעלביקע יאָרן וועגן וועלכער איך ציטיר די סטאַטיסטיק פאַר אונדזער ישוב אין פוילן. איך מוז מיך באַגנוגענען מיט אַן אַלגעמיינער כאַראַקטעריסטיק, מיט וואָס איך זע. דער כוח פון דער יידישער פרעסע אין דער יידישער שפראַך איז אין אַמעריקע אין יאָר 1926 געווען שטאַרקער ווי ער איז היינט. ביי אונדז אין פוילן איז עס געווען אין דעם פעריאָד 1926־1937 א וועג פון אויפשטייג און דאָ, אין אַמעריקע, איז עס דער וועג פון ירידה. און נישט נאָר דאָס אַליין. היינט־צו־טאָג זענען דאָ אין די פאַרייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע, מיט אירע פינף מיליאָן דריי הונדערט טויזנט יידן, נאָר צוויי טאָג־צייטונגען אין דער יידישער שפראַך! ביידע אין ניו־יאָרק. א דריטע טאָג־צייטונג איז געדרוקט אין יידישע אותיות — די קאָמוניסטישע. און אַפילו נישט איין יידישע טעגלעכע צייטונג איז געדרוקט אין אַן אַנדע־רער שפראַך, אין די גאַנצע פאַרייניקטע שטאַטן. אָט דאָס איז דער קאָנ־טראַסט! ליידער, וויל אַלע וואָלטן מיר דאָך זיך געווונטשן, אַז עס זאָל אויך דאָ זיין אַזוי ווי עס איז געווען אין פוילן. די צאָל פון פעריאָדישע פובליקאַציעס אין די פאַרייניקטע שטאַטן דערגרייכט איצט דאָ די ציפער פון אַרום 180 אין אַלע שפראַכן. דאָס איז נישט וויניק, אָבער אין פוילן איז עס געווען 230 אַרום דעם יאָר 1937. אויב פרעסע איז דער פולס

פון גייסטיקן לעבן — און זי איז עס — דאָן האָבן מיר דאָ דעם פּולס פון יידישקייט אין פּוילן און אין די פּאַרייניקטע שטאַטן, און וועז מיר אונטערשטרייכן נאָך, אַז דער מאַטעריעלער רייכטום פונעם אַמעריקאַנער יידנטום איז אומפאַרגלייכלעך שטאַרקער ווי די מאַטעריעלע כוחות פון דעם געווען פּוילישן יידנטום, דאָן פּאַרשטאַרקט דאָס נאָך מער דעם פאַרגלייך לטובת אונדזער געווען ישוב אין פּוילן, נאָטירלעך זענען דאָ אַנדערע סימנים פון — איך וואָלט געזאָגט — אַרכיטעקטאָנישע סימנים פון יידישן כוח אין אַמעריקע: בנינים, סינאַגאָגעס, קהילה־צענטערס, יוגנט־צענטערס, ספּאָרט־צענטערס, בנינים פֿאַר יידישער וויסנשאַפט — גאָט צו דאַנקען, אָבער דער שטראָם פון פּאָלקסטימלעכקייט, פּול מיט זאָרגן און פּרייד, חלומות און מעשים אין פּוילן, איז דאָ, אין אַמעריקע, אַ סך, אַ סך שוואַכער.

אָט אויף דעם באָדן פון דער אַלגעמיינער, טיף יידישער אַטמאָספער איז אויך אויסגעוואקסן די יידישע פּרעסע אין אונדזער מערב־גאַליציע און שלעזיע און איך אונטערשטרייך, אין דעם אַמערסטן אַסימילירטן טייל פון דער יידישער באָפעלקערונג אין פּוילן. דאָס איז דער פּאַרדינסט פון דער ציוניסטישער טרייבקראַפט, פון דעם ציוניסטישן אומרו, געטריבן פון דעם אומדערמידלעכן ווילן פון בויען, פון פּראָדוצירן, וועקן, נישט לאָזן שלאָפן, געפינען נייע וועגן פון קאָנסטרוקטיווער טעטיקייט, אָנצינדן — ליכט. אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד איז געווען דער אמתדיקער „דינער ביי דעם דאָזיקן ליכט". און דערפּאַר איז עס מעגלעך געווען, אַז אָ קהילה פון קוים 60 טויזנט נפשות, ווי אין קראָקע, האָט געשאַפן אָ יידישע טאָג־צייטונג! דאָ אין אַמעריקע זענען דאָ עטלעכע שטעט מיט אָ יידישער באָפעלקערונג פון מער ווי דריי הונדערט טויזנט נפשות. און קיינע פון זיי האָט נישט קיין יידישע טאָג־צייטונג. דאָ זענען דאָ עטלעכע שטעט מיט אָ יידישער באָפעלקערונג פון הונדערט ביז צוויי הונדערט טויזנט יידישע נפשות. קיינע פון זיי האָט נישט קיין יידישע טאָג־צייטונג. דאָ זענען דאָ אָ סך שטעט מיט אָ יידישער באָפעלקערונג פון איבער 50 טויזנט ביז 100 טויזנט און קיינע האָט נישט קיין יידישע טאָג־צייטונג, נישט אין יידיש און נישט אין ענגליש אָדער אַן אַנדערער

שפראך. אמת, גרויסע נישט־יידישע טאָג־צייטונגען ברענגען דאָ אומפאַר־גלייכלעך מער יידישע ידיעות ווי די רעלאַטיוו גרויסע נישט־יידישע פוי־לישע טאָג־צייטונגען אַמאָל אין פוילן (אַחוץ די אַנטיסעמיטישע, וואָס האָבן געשפראָצט מיט שנאהדיקע נאָטיצן וועגן אונדזער לעבן). דער דאָ־זיקער צושטאַנד, וואָס נישט־יידישע צייטונגען אין אַמעריקע ברענגען אין אַ גרויסער מאָס ידיעות וועגן יידישן לעבן, נישט נאָר וועגן דעם אָרטיקן, נאָר אויך וועגן דעם אַלגעמיינעם, איז איינע פון די סיבות צוליב וועלכע עס ווערט אָפגעשוואַכט די טענדענץ צו אַן אייגענער יידישער פרעסע. אָבער וועלגדיק זיין אָביעקטיוו, וויל איך אויך דאָ אונטערשטרייכן, אַז דאָס איז אַ צוגאַב־סיבה און נישט די הויפט־סיבה פון דער דערשיינונג, וואָס דער פאַרגלייך צווישן דער יידישער פרעסע אין די ישובים אין פוילן און אין די פאַרייניקטע שטאַטן פאַלט אויס אַזוי שטאַרק לטובת דעם געוועזענעם פויליש־יידישן ישוב.

אָבער ער איז נישט מער דאָ, דער דאָזיקער ישוב אונרזערער. דער פאַרגלייך איז אויסגעשלאָסן!...

איך דערמאָן מיך, עס איז געווען אין אַ נאָכמיטיק, אין האַרבסט 1918, ווען איך האָב שעהנלאָנג געוואַרט פאַר אַ צייטונג־געשעפט אין לובלין, ווו איך האָב דעמאָלט געדינט, אַלס געהילף־ריכטער אין דעם פעלד־גערריכט פון דער עסטרייכישער אַרמיי, וויל איך האָב געווסט, אַז אין דעם טאָג דאַרף אָנקומען פון קראָקע דער ערשטער נומער פון דעם „נאָווי דזשענניק", דעם יידישן טאָגבלאַט געדרוקט אין פויליש.

איך האָב מיך דערוואַרט.

עס האָט זיך באַלד באַשטעטיקט, ווי שטאַרק נייטיק עס איז געווען די דאָזיקע טריבונע פון ציוניזם, פון יידישן כבוד, פון ווילן צום קאַמף פאַר יידישע אינטערעסן און יידישע רעכט, וויל באַלד האָבן זיך די כוואַליעס פון אַנטיסעמיטיזם געהייבן און פאַרסמט מיט בייזווילליקייט און רכילות אונדזער לעבן.

זאָל איך דאָ דערציילן די 20־יאָריקע געשיכטע פונעם „נאָווי דזשע־ניק"? איך וואָלט עס גערן געטאָן, אָבער עס איז נישט מעגלעך.

איך זיץ דאָ איצט אין מיין ביורא אין דעם בנין פונעם אַמעריקא־נער יידישן קאָנגרעס, וואָס געפינט זיך אין איינעם פון די שענסטע טיילן

פון ניו־יאָרק. צוויי מינוט פון דאָנען געפינט זיך דער וווּנדערלעכער צענ־ טראַל־פּאַרק פון ניו־יאָרק, וואָס איז אויסגעבויט אויף אַ גראָניטענעם באָדן. אויפן וועג פון קרובהשאָפט פאַרוואַנדלט זיך דער דאָזיקער צענ־ טראַל־פּאַרק אין מיינע געדאַנקען אין דער באשיידענער ביימער־אַלייע פון דער דיטלס־גאָס אין קראָקע. זכרונות פון דער יוגנט האָבן אַ כישוף־כוח. דאָ אַ הערלעכער פּאַרק, וואָס ציט זיך אין דער לענג פון 50 גאָסן, און דאָרט אַן אַלייע מיט בידנע ביימער, וואָס האָט זיך געצויגן אין אַ וועלט, וועלכע איז פאַר מיר געווען מער ווי הונדערטער גאָסן. דאָרט האָב איך אין מיין יוגנט געשפּילט פאַרשיידענע שפּילן. די דיטלס־גאָס האָט זיך געצויגן נישט ווייט פון דעם ווייסל ביז צום אַנדערן סוף פון דעם כמעט אין גאַנצן יידישן קוואַרטאַל. איך מיין אויס די באַראַקן, אין וועלכע עס איז געווען די יידישע שול, איך גיי ווייטער און זע פאַר מיר איצט אַ רואיק קליין געסל, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען פון דער באַרימטער פּוילישער שרייבערן, עליזאַ אָזשעשקאָווא, דער אויטאָרן פון „מייַער עזא־ פאָוויטש". דאָס יידישע טעאַטער פון דעם היינטיקן וואַרשע (סוף 1956) האָט נישט לאַנג שטאַלצירט מיט דער פּיעסע אין... פּאַריז! דאָ אין דער נאָענט פון דעם בנין פונעם אַמעריקאַנער יידישן קאָנגרעס, ביי דער באַ־ רימטער פּינפּטער עוועניו געפינט זיך אַ גאַנצע רייַ פון הערלעכע בנינים פון יידישע אַרגאַניזאַציעס. דער יידישער מוזיי, די יידישע אַגענטור, דער קאָנסולאַט פון מדינת ישראל, דער בנין פונעם יידישן נאַציאָנאַל־פאָנד, דער בנין פון דער הסתדרות, דער בנין פונעם קולטור־קאָנגרעס, דער טעמפּל עמנואל, דער בנין פונעם „ייוואָ", דער הערלעכער בנין פון יידי־ שער וויסנשאַפט, דער בנין פון אַמעריקאַנער יידישן קאָנגרעס, און דאָך זע איך איצט פאַר מיר דעם בנין פונעם „נאָווי דזשענניק". דאָ זענען דאָ שיינע אינסטיטוציעס פון יידישן לעבן. דאָרט, אין דער דיטלס־גאָס איז געווען דאָס סאָמע יידישע לעבן — אויף די גאָסן, אין די היימען, נישט נאָר אין די אינסטיטוציעס.

עס איז נישט געווען קיין קליינער אויפטו פאַר אונדזער קליינער אַרגאַניזאַציע צו פאַרווירקלעכן די אָמביציע פון אַן אייגענעם בנין פאַר אַן אייגענער טאָג־צייטונג. גרויסע געלטער זענען געווען נייטיק כדי אויפ־ צובויען דעם באַשיידענעם דריישטאָקיקן בנין מיט אַן אייגענער דרוקערייַ,

אייגענע לינאַטיפן, מיט אייגענע מאַגאַזינען, מיט אייגענע צימערן פאַר דער גאַנצער רעדאַקציע. איך דערמאָן מיך נאָך, וועו די גאַנצע רעדאַק־ציע האָט געארבעט אין א גאָר קליינעם לאָקאַל ביי דער סטראַדאָם־גאַס. דאָרט האָט עס זיך אַנגעהייבן. אַבער ווייל אונדזער ווילן איז געווען אַזוי יידיש, איז דער חלום פון אַן אייגענעם בנין געווארן א — יש.

פריער אַכט, שפעטער צוועלף, צייטנווייז זעכצן, און אַפילו פיר־און־צוואַנציק זייטן א טאָג, און מער אין ימים־טובים. און דאָן, שפעטער, א נאָכמיטיק־אויסגאַבע אויך! מיט בילדער, מיט ביילאַגעס פאַר דער יונגט, פאַר פרויען, פאַר ווירטשאַפט... עס ליגן פאַר מיר דא אויפן טיש פאָטא־קאָפיעס פון מאַנכע זייטן פונעם „נאָווי דזשענעק" און די אותיות לאָכן צו מיר טרויעריק! עס איז באמת נישט געווען קיין שום פראָבלעם אין דער גאָרער יידישער וועלט, וועלכע זאָל נישט געפינען אַן אָפּקלאַנג אין אונדזער „נאָווי דזשענעק". אָט ליגט פאַר מיר די פאָטאָקאָפיע פונעם „נאָווי דזשענעק" פון דאָנערשטיק דעם 18 יאַנואַר 1934: „העלפט דעם יידישן קאָמיטעט פאַר אַרבעטלאָזע... די אַרעמקייט אין דער יידישער גאַס שרייט נאָך אייער הילף!" און באַלד שפּעטער: „מפעל אוסישקין". אַן אויפרוף אונטערגעשריבן פון דעם עקזעקוטיוו פון דער ציוניסטישער אַר־גאַניזאַציע אין מערב־גאַליציע. — „פאַרטיילט לעגיטימאַציעס צו די וואַלן פון דער לאַנד־קאָנפערענץ"; אונטערגעשריבן פון דער עקזעקוטיוו פון דער לאַנד־אַרגאַניזאַציע אין מערב־גאַליציע און שלעזיע. „נייע יידישע אונטערנעמונגען אין פאַלעסטינע: 19 נייע יידישע געזעלשאַפטן, צווישן זיי פינף בענק, צוויי פאַרזיכערונג־געזעלשאַפטן, א פאַבריק פון מעטאַל־פּראָדוקציע, א פאַבריק פון כעמישע פּראָדוקטן און א פאַבריק פון מאַנו־פאַקטור און צום סוף — א יידישע טראַנספּאָרט־קאָאָפעראַטיווע"; „דייטשע יידן פון דיסלדאָרף האָבן געגרינדעט א מעטאַל־פאַבריק ב. פרידלענדער און קאָמפּאַניע". (דייטשע יידן האָבן אַנגעהייבן צו קומען נאָך דעם יאָר 1933). און דאָן „צוגרייטונגען צום יידישן וועלט־קאָנגרעס". און דאָן: „דייטשן פינאַנצירן אַנטיסעמיטישע אַגיטאַציע אין גריכנלאַנד!" און דאָן: דער תמצית פון אַן אַרטיקל פון דר. גאָטליב פונעם „היינט", מיט אַן אַטאַקע קעגן דעם פּוילישן מיניסטער פון קאָמוניקאַציע, בוטקיעוויטש. און שפּעטער: א נאָטיץ וועגן דעם אַנטיסעמיטיזם אין טיראָל קעגן יידי־

שע טוריסטן. און... — גאַנץ אינטערעסאַנט — אַן אַרטיקל מיט דער אי־
בערשריפט „די אַנטשלאָסענע האַלטונג פון דער רומענישער רעגירונג
קעגן אַנטיסעמיטן". און סוף־כל־סוף אַ באַריכט וועגן דער זיצונג פונעם
פּאַרטיי־ראַט פון אונדזער לאַנדעס־אַרגאַניזאַציע. עס האָט זי געעפנט
דער פּאַרזיצער פון דער עקזעקוטיווע, ל. סאלפּעטער. ער האָט געהאַלטן אַן
אזכרה־רעדע פאַר אונדזער אומפאַרגעסלעכן דר. לעאָ מאַצקין. און דאַן
קומט דער רעפעראַט פון סאלפּעטער וועגן „מפעל אַרלאָזאָראָוו", „מפעל
אוסישקין", די וואַלן צו די געמיינדע־ראַטן, דער פּעטיציע־אַקציע צו דער
מאַנדאַטאַר־מאַכט, וועגן די פּראָבלעמען פונעם וועלט־פּאַרבאַנד פון אַל־
געמיינע ציוניסטן און וועגן די צענטריפוגאַלע טענדענצן צווישן די ציו־
ניסטישע פּאַרטייען אין זייער באַציאונג צום אַלגעמיינעם ציוניזם...

אָט אַ קווערשניט פון עניני־דיומא פון איין טאָג אויף איין זייט פון
דעם „נאָווי דזשענניק"! און דאַן קומט נאָך אויף דער זעלביקער זייט אַ
באַריכט וועגן דער דיסקוסיע אויף דעם פּאַרטיי־ראַט. עס נעמט דאָס
וואָרט דר. שענקעל — נישט מער דאָ; חיים נייגער — נישט מער דאָ;
אונדזער פּרעזידענט, דר. יהושע טאָן — נישט מער דאָ; דירעקטאָר וויזנ־
פעלד — נישט מער דאָ; דר. יהודה צימערמאַן — נישט מער דאָ; דר.
שטענדיק — נישט מער דאָ; פריינט שיף — נישט מער דאָ; אינזשיניער
שפּאַץ — נישט מער דאָ; אונדזער אומפאַרגעסלעכער דר. ש. פעלדבלום
— נישט מער דאָ! און נאָך עטלעכע, וועלכע זענען דאָ: דר. כאַמעט, דר.
גרינשטיין, דר. העכט, דר. אַרענשטיין, דר. קאַהאַנע, דירעקטאָר פינקעל־
שטיין, און דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות...

איך מאַך צו די אויגן... איך זע דעם קאָנפּערענצן־זאַל... דעם לע־
בעדיקן, ברויזנדיקן... איך הער אים...

במשך פון די 20 יאָר פון זיין דערפאָלגרייכער עקזיסטענץ האָט דער
„נאָווי דזשענניק" געהאַט אַ ריי פון שעף־רעדאַקטאָרן. איך וויל זיי דאָ
דערמאָנען צום געדענקען. זיי זענען דאָך געווען די טרעגער פון דעם
גייסטיקן אינהאַלט פון אונדזער טאָג־טעגלעכער צייטונג: דר. ו י ל־
ה ע ל ם ב ע ר ק ע ל ה א ָ מ ע ר פונעם סאָמע אָנהייב, אַ ריי פון יאָרן.
נאָך אים איז געקומען ד ע ר ש ר י י ב ע ר פ ו ן ד י ד א ז י ק ע
ז כ ר ו נ ו ת, אויך פאַר אַ ריי פון יאָרן. און דאַן ווידער דר. ווי ל ה ע ל ם

בערקעלהאַמער ביז צו זיין פריצייטיקן טויט. נאָך אים איז געוואָרן שעף־רעדאַקטאָר דר. עליאַס טיש, לעצטנס איז ער געווען אַ באַאַמטער אין יוסטיץ־מיניסטעריום פון ירושלים. ער איז געשטאָרבן פרילינג 1956. נאָך אים האָט די דירעקציע פונעם „נאָווי דזשענניק" נישט באַשטימט פאָרמעל קיין שעף־רעדאַקטאָר, אָבער דער פאַקטישער לייטער פון דער רעדאַקציע איז אין דעם לעצטן פעריאָד ביז צו דער ליקווידאַציע פונעם „נאָווי דזשענניק" דורך היטלערן, געווען דר. דוד לאזער.

דר. ווילהעלם בערקעלהאַמער איז געווען אַן אינטעלעקטואַל פון גרויסן קאַליבער. אַמאָל געווען די נשמה פון דער גלענצנדיקער ציוניסטישער צייטשריפט „מוריה", זיין פּוילישער סטיל איז געווען איינפאַך און נאַטירלעך. קלאָר ווי אַ קוואַל. ער האָט גאָר נישט אין זיך געהאַט פון פלפול. געשריבן לייכט און איבערצייגנדיק. זיין באַזונדער געביט איז געווען דער קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם און ער איז באמת געווען אַ מייסטער אין דעם דאָזיקן קאַמף. איך האָב געפירט דעם פאָרזיץ אויף אַ ציוניסטישער זיצונג, וועו אַ באַזונדערער שליח האָט מיר מיטגעטיילט. אַז דר. ווילהעלם בערקעלהאַמער האָט נישט אויסגעהאַלטן דעם קאַמף מיט אַ קראַנקייט. איך זע פאָר מיר די הויכע געשטאַלט, אַ ביסל געבויגן. איך זע זיינע ערלעכע אימפּולסיווע אויגן.

דר. עליאַס טיש איז געווען אַ פיינער אינטעלעקטואַל, באַהאַוונט באַזונדערס אין יידישער און העברעישער ליטעראַטור און צוליב דעם איז דער טיפּזיניקער אַנאַליטישער פעליעטאָן געווען זיין ספּעציאַליטעט אין „נאָווי דזשענניק".

דר. דוד לאזער איז היינט מיטרעדאַקטאָר פון דער פאָפּולערער צייטונג אין ישראל „מעריב".

דער צוזאַמענשטעל פון דער רעדאַקציע איז באַשטאַנען במשך פון די 20 יאָר פון אַ קאָליפעלער גאַלעריע פון פובליציסטן, זשורנאַליסטן און וויסנשאַפטלער, שטענדיקע און צייטווייליקע מיטאַרבעטער. באמת אַ רייכע גאַלעריע פון גייסטער און טאַלאַנטן. איך וויל דאָ מאַנכע פון זיי דערמאָנען.

בראש פון די שרייבערס פונעם „נאָווי דזשענניק" איז געשטאַנען דר. יהושע טאָן. ער איז געווען דער וויכטיקסטער פּאָליטישער פאַקטאָר אין

דעם „נאָווי דזענניק". ער איז געווען די „גרויע עמינענץ" אין די פֿאַ־
ליטישע ענינים פון דער צייטונג. צייטנווייז נישט אַן אָפּאָזיציע. פון דעם
וואָלד פון זיינע גלענצנדיקע אַרטיקלען וויל איך דאָ דערמאָנען היינט
איינעם, וועלכער האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אין דער זשורנאַליסטי־
שער און פּאָליטישער וועלט אין גאַנץ פּוילן. דאָס איז געווען דער אַרטיקל
אין טאָג פונעם טויט פון מארשאַל פּילסודסקי... איך וויל דערמאָנען דר.
משה קאַנפער, דער אייביק טרויעריקער פּעליעטאָניסט. ער האָט געשריבן
ווי עס שפּילט אַ וויאָלאָנטשעל. מיקאָליי שענברון מיט דעם פּסעוודאָנים
„וואדיאס" פון לובלין, פון אַן אַסימילירטער פאַמיליע. דער קאָנטראַסט
פון משה קאַנפער, תמיד פּריילעך. אַריינגעקומען אין דער פּרי אין דער
רעדאַקציע שטענדיק מיט אַ שמייכל, מיט זיין באַרימטער לאָזונג: „דאָס
לעבן איז נישט קיין ראָמאַנס" און מיט אַ קליין ביכעלע מיט ציטאַטן פון
די גרעסטע שרייבער פון דער וועלט. און מיט אַ זעלבסט־איראָניע האָט
ער געפרעגט: „צו וועלכן ציטאַט זאָל איך היינט זאַמלען דאָס מאַטע־
ריאַל"? און געשריבן האָט ער אָפט, אַז מען האָט באמת אים אַליין גע־
קאָנט ציטירן. עס איז וועדט געווען. איך האָב אים דאָן שפּעטער, פון
לאָנדאָן, בעת דער וועלט־מלחמה, געשיקט פּאַפּיראָסן אין אַ געפאַנגען־
לאָגער פון פּוילישע אָפּיצירן אין דייטשלאַנד.

לאַנגע יאָרן איז דער רעדאַקטאָר פון דער ווירטשאַפּטלעכער, זייער
פּאַראַנטוואַרטלעכער אָפּטיילונג אין דער צייטונג געווען דער רואיקער,
זייער פּאַרלאָזלעכער דר. בענא זיידען. זיינע ווירטשאַפּטלעכע אַנאַליזן
האָבן געפּונען אָנערקענונג אין ווייטע, אויך נישט־יידישע קרייזן. אַ זור־
ניקע נאַטור אין אונדזער רעדאַקציע איז געווען אויך לעאָפּאָלד ראָזנער.
זיינע מאָמענט־אויפנאַמען „אין פּלאָגראַנטי" פון געשעענישן אין יידישן
לעבן האָבן געהאט חן. קלאָסיש רואיק איז געווען רפאל פּעפּער און אַזוי
זענען אויך געווען זיינע אַרטיקלען. זיי האָבן נישט געצונדן, אָבער זיי
האָבן אָנגערעגט צו געדאַנקען. אַ געוויסע צייט איז אין אונדזער רעדאַק־
ציע געווען אַ פרוכטבאַרער מיטגליד זיגמונט עלענבערג, וועלכער האָט
דאָן געמאַכט זיין קאַריערע אַלס אַ ענגיטער לערער אין לאָדזש און שפּע־
טער אין מדינת ישראל, ווו ער לעבט היינט. אַ גאָר אינטערעסאַנטע פּער־
זאָן איז געווען יעקב פּרייַנד. אַ פּאַרחלומטער ציוניסט אין בעסטן זין

פון וואַרט און אַ גוטער זשורנאַליסט. גאָר גיך עולה געווען קיין ארץ ישראל מיט זיין קרישטאָלרייניגער ציוניסטישער מיסיע אין זיין האָרץ. דאָרט לעבט ער הייַנט. ראָזנער, פעפער און זיידען, זענען אומגעקומען בעת אונדזער קאַטאַסטראָפע.

צוויי הייַנט זייַער באקאנטע פערזאָנען האָבן מיטגעאַרבעט אין דער רעדאַקציע פונעם „נאָווי דזשענניק". איינער איז דעמאָלט געווען אַ לערער לינג אין דער קונסט פון זשורנאַליסטיק. ער האָט געמאַכט זייַנע ערשטע שריט אַלס זשורנאַליסט. באַלד האָט ער אָבער באַוויזן זיין גרויסן שרייבער־טאַלאַנט. געהאט גאָר אַ שטורמישן וואַנדערוועג. געשטאַמט האָט ער פון גאָר אַ חנעוודיקער מאַמע און אַ גאָר באַשיידענעם טאַטן. איך האָב זיי בייַדן גוט געקענט. איך בין מיט אים דאָן אָפט צוזאַמענגעקומען בעת דער מלחמה אין שאָטלאַנד און אין ענגלאַנד. ער איז הייַנט דער אַנערקענטער שרייבער וועגן סטאַלין און טראָצקי, אַ מומחה אין רוסישע ענינים — איזאַק דויטשער איז זיין נאָמען. און אַן אַנדערער — ער האָט געשריבן פון לאַנדאַן צום „נאָווי דזשענניק" וועגן ספאָרט, וועגן דעם סטאַדיום אין וועמבלי, וועגן ענגלישער קולטור. דאָס איז דער היינטיקער סער סער הערש לאָוטערפאַכט, דער אָפיציעלער פאַרטרעטער פון גרויס־בריטאַניע אין דעם אינטערנאַציאָנאַלן געריכט אין האַאַג, פּראָפעסאָר פון דער אוניווערסיטעט אין קעמברידזש, ענגלאַנד, און... ריטער פון איר מאיעסטעט, דער קעניגן עליזאַבעט.

אַ געניטער קאָרעספּאָנדענט פון איינעם פון די וואָגיקסטע וועלט־צענטערן פון פאַריז, איז געווען אַהרן אַלפּערין, דער היינטיקער מיטאַרבעטער פון „טאָג־מאָרגן־זשורנאַל" אין ניו־יאָרק.

דער דאָ נישט לאַנג פאַרשטאָרבענער דר. עזריאל קאַרלעבאַך האָט באַרייכערט דעם „נאָווי דזשענניק" מיט זייַנע דינאָמישע בריוו פון שפּאַניע. דר. מאַטעוש מיזעס, די פאַרקערפערונג פון אַן ענציקלאָפּעדיע מיט אַ פענאָמענאַלן זכרון, האָט געשריבן אין „נאָווי דזשענניק" עסייען וועגן אַנטיסעמיטיזם. זיין האַנטשריפט איז געווען אַ קוואַל פון פיין פאַר די שעף־רעדאַקטאָרן.

דריי קאָלעגן וויל איך דאָ דערמאָנען, רעפּאָרטערס פון דער צייטונג. די דאָזיקע מיטאַרבעטער, וואָס טוען די גרויע אַרבעט און וואָס מען פאַר־

געסט דערפאר וועגן זיי, הגם די דאזיקע ארבעט איז אזוי וויכטיק פאר דער לעבהאפטיקייט פון א צייטונג. זיגפריד מאזעס, א קלאסיש־פינקט־לעכער און געוויסנהאפטער רעפארטער גלייך ווי זיין קאליגראפישע שריפט. דער אומרואיקער און אקטיוועער עדווארד ראסטאל. היינט א זשור־נאליסט פון דער פוילישער צייטונג אין תל־אביב און דער פעאיקער און זייער באליבטער אויך פון אונדזערע קעגנער געשעצטער, פריילעכער ראַ־מאן געהארזאם. ער איז נישטא מער.

און א מחנה, א לעגיאן פון שרייבער אויך אלע געביטן, דעפוטירטע, סענאטארן, צייטנווייז אויך קריסטן, דער „נאווי דזשענניק" איז באמת געווען א פארבנרייכע, אינטערעסאנטע צייטונג.

וויפל קאן מען שרייבן וועגן צוואנציק יאר? א סך. בפרט, ווען מען לעבט זיי אדורך...

אבער אזוי ווי א סך איז נישט מעגלעך, וויל איך פון מיין זכרון ארויסנעמען ווי פון אן ארכיוו נאר דריי פאקטן. זיי זענען א טייל פון דעם דערנער־וועג פון דעם „נאווי דזשענניק":

דעם ביטערן קאמף, וועלכן דער „נאווי דזשענניק" האט געמוזט פירן קעגן א סיסטעם פון רכילותדיקע אטאקעס קעגן דער גאנצער יידישער באפעלקערונג מצד דעם איינפלוסרייכן ארגאן, דעם „קוריער צאדזשענני", דער פריוואטער אונטערנעמונג פון הער מאריאן דאמברואווסקי. ימים שנאה האבן זיך געגאסן פון דער דאזיקער צייטונג, בפרט אין די יאַרן 1919־1924 קעגן דער יידישער באפעלקערונג. משומדים האבן, ווי גע־שיקט זיך, אין דער צייטונג אויך מיטגעארבעט.

דאס צווייטע געשעעניש איז די באמבע, וועלכע מען האט ביינאכט געווארפן אויף דעם בנין פון „נאווי דזשענניק". ארום דעם יאר 1922, אזוי גלויב איך. איך געדענק, עס איז געווען ארום 12 אזייגער ביינאכט, וועז א טעלעפאן האט מיך אויפגעוועקט, איך זאל תיכף ומיד קומען אין דער רעדאקציע. איך בין דעמאלט געווען שעף־רעדאקטאר. עס איז געווען גאנץ ווייט. דער דריטער שטאק פון אונדזער בנין איז געווען גרינטלעך צעשטערט. די לינאטיפן האבן וויטער געארבעט. אין א וויינקל פון דער דרוקערייי האב איך זיך אוועקגעזעצט אין מיטן דער נאכט און געשריבן א נייעם קורצן לייטארטיקל וועגן דער געשעעניש. די צייטונג איז דער־

שינען. פֿאַרקלענערט, אָבער זי האָט נישט איבערגעריסן איר דערשיינען אַפֿילו אויף איין טאָג. מיר זענען קיינמאָל נישט געווויר געוואָרן ווער עס האָט עס געטאָן, אָבער מיר האָבן געוווסט, אַז דער באָמבען־אַטענטאַט איז אַרגאַניזירט געוואָרן פון פוילישע פאַשיסטישע קרייזן.

און דער דריטער פאַקט איז די פאַרעפנטלעכונג, אין מיין צייט, אין דעם „נאָוויי דזשענניק" פון אַ גאַנצער ריי פון פעליעטאָנען מיט נעמען פון משומדים אונטערן טיטל: „די גאַלעריע פון משומדים". (גאַלעריאַ וויק־שטוווו). די קהילה האָט געפירט אַ רשימה פון משומדים און אַזעלכע, וועלכע זענען סתם ארויסגעטראָטן פון דער קהילה און זענען געבליבן „קאָנפעסיאָנסלאָז". צום שבח פון דר. רפאל לאַנדאָו, דעם פרעזידענט פון דער קהילה, וויל איך דאָ באַטאָנען, אַז ער האָט אונדז איבערגעגעבן צום דרוקן די דאָזיקע רשימה. ער האָט שפעטער געהאט צוליב דעם אַ סך צרות און ער האָט עס דאָן מחמת יורידישע טעמים נישט געקאָנט וויייטער טאָן. אָבער דאָס דרוקן פון דער רשימה איז געוואָרן אונדזער באָמבע, וועלכע מיר האָבן געלאָזט עקספלאָדירן קעגן די משומדים. דער רושם, דער כעס פון איין זייט און די צופרידנקייט פון דער אַנדערער זייט, זענען געווען געואַלטיק. די גאַלעריע האָט דעמאָסקירט הונדערטער דעזערטערן, בוגדים און פחדנים אין אונדזער געזעלשאַפט. אַ סך פון זיי האָבן יאָרנלאַנג וויייטער געלעבט מיט יידן וויי יידן און קיינער האָט נישט געווסט, אַז זיי האָבן פאַרלאָזן אונדזער שיף אין אַן עת צרה, ווי די שטשורעס.

איך וויל איצט דערמאָנען, פון דער צייט פון מיין אייגענער טעטי־קייט אין „נאָוויי דזשענניק" א י י ן ארטיקל, וועלכער האָט מיר פאַר־שאַפט די גרעסטע שווערקייט: פאָליטיש און סטילויסטיש. אָבער איך געדענק אים נאָך היינט. אין דער גרויסער דאָמיניקאַנער קירכע אין קראָקע האָט איינעם אַ זונטיק געהאַלטן די פּרעדיקט דער ארציבישאָף אַליין, בכבודו ובעצמו, אַ פּערזענלעכקייט, וואָס האָט פאַרמאָגט דעם העכסטן מאַראַלישן און קירכלעכן רעספּעקט אין דער פוילישער געזעלשאַפט. באמת אַ נישט טאָג־טעגלעכע געשטאַלט: פּירשט אַדאָם סאָפּיעהאַ. עס האָבן אונדז דערגרייכט ידיעות, אַז דער ארציבישאָף האָט געמאַכט אין זיין פּרעדיקט פיינע, אַריסטאָקראַטישע, אָבער גאַנץ קלאָרע אַנטיסעמי־

טישע רמזים קעגן דער יידישער באַפעלקערונג. אַריסטאָקראַטיש און פיין, אָבער קלאָר. און דאָס איז געווען אַ סך ערגער ווי צענדליקער אַנטיסעמיטישע גאַסן־אַרטיקלען צוליב דער געוואַלטיקער אויטאָריטעט פון פירשט אַדאַם סאַפּיהאַ. איך האָב באַשלאָסן צו אַטאַקירן די פּרעדיקט. עס האָט געמוזט געטאָן ווערן אויך אויף אַ פיינעם אַריסטאָקראַטישן אופן, אָבער אויך אָפן. עס איז געווען איינע פון די שווערסטע טעמעס, וואָס איך האָב געהאט גובר צו זיין אויף דעם וועג פון מיין זשורנאַליסטישער טעטיקייט, ווייל עס האָט געקאָנט אין דער דעמאָלטיקער צייט ווערן אַ שפּיל מיט פייער. איך האָב דעם אַרטיקל געדרוקט און דאַן אַריינגעשיקט צום אַריבישאָף. שווייגן — איז געווען דער ענטפער. נאַטירלעך, אָבער איך וויס, אַז אין דער פּוילישער עפּנטלעכקער מיינונג, אַזוי וויט ווי זי האָט אונדז נישט געהאַסט, איז דער אָפּקלאַנג געווען אַ פאָזיטיווער. עס איז געווען אַ דערלייכטערונג פאַר אונדז. עס זענען נאַטירלעך געווען אויך יידן, וואָס האָבן געגלויבט, אַז עס וואָלט פאַר אונדז געווען בעסער צו שווייגן... אַרונטערצושלינגען...

וואָס געפינט זיך היינט, 1956, אין דעם בנין אויף אָזשעשקאָווא זיבן?... אַרום און אַרום קיין יידן מער... פּוסט... אויסגעמאָרדעט...

— —

דער „נאָווי דזשענניק" איז פאַרמעל נישט געווען קיין אָרגאַן פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. אָבער נאָר פאַרמעל נישט. ער האָט געדינט דער גאַנצער באַפעלקערונג און דער גאַנצער ציוניסטישער באַוועגונג. ער איז געווען די ערשטע יידישע טאָג־צייטונג אין פּויליש, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין דעם פריַיען פּוילן. דאָן איז געקומען די „כווילאָ" אין לעמבערג און דער „נאַש פּשעגלאָנד" אין וואַרשע. (דער לעצטער האָט אין אָנהייב געהאט אַן אָנדערן נאָמען). זעלבסטפאַרשטענדלעך איז דער פּאָליטישער אייגפלוס פון דעם „נאַש פּשעגלאָנד" אַלס די צייטונג פון דער גרויסשטאָט געווען אַ סך גרעסער ווי דער אייגפלוס פון די „פּראַוויניציעלע" טאָג־צייטונגען: „נאָווי דזשענניק" אָדער פון דער „כווילאָ". וועגן דער קוואַליטעט און זשורנאַליסטישן ניוואָ פון די דריי צייטונגען זענען געווען חלוקי־דעות און נישט תמיד האָט דער ענין הויפטשטאָט איבערגעווויגן.

דער ווּוקס פון „נאַווי דזשענעק״, זיין אויסבריטערונג, איז נאַטירלעך געווען אויך אַ פּועל־יוצא פון דער אַרגאַניזאַטאַרישער טיכטיקייט פון דער פאַרוואַלטונג פונעם „נאַווי דזשענעק״ און איך וויל דאָ די דאָזיקע פאַרוואַלטונג, אַזוי וויַיט איך געדענק, דערמאָנען: לאַנגע יאָרן איז בראש פון דער דירעקציע פונעם „נאַווי דזשענעק״ געשטאַנען דר. סאָמועל ליבעסקינד. ער האָט אין אַ געלאַסענער, רואיקער און דערפאָלגרייכער פאָרם געפירט די ענינים פון דעם פינאַנציעלן קיום פון דער צייטונג. די טאָגטעגלעכע דורכפירונג פון דער פינאַנציעלער פּאָליטיק און אַדמיניסטראַציע איז במשך פון 20 יאָר געלעגן אין דער האַנט פון דעם ענערגישן זיגמונט האָכוואַלד. ער לעבט היינט אין מדינת ישראל. דער וואַכנדיקער גייסט פון דער גאַנצער דירעקציע איז געווען דר. חיים הילפשטיין.

יידישע צייטונגען גייען נישט זעלטן אונטער, ווייל די פינאַנציעלע וויכטשאַפט איז היינטערשטעליק צו די גייסטיקע קוואַליטעטן פון דער צייטונג, אָבער אין „נאַווי דזשענעק״ זענען ביידע געווען האַרמאָניש. דער אויפזיכט־ראַט און דער דירעקטאָרן־ראַט איז באַשטאַנען פון ציוניסטישע פירער פון אַזאַ הויכן מאַשטאָב ווי דר. שמעון פעלדבלום און באַלעבאַטים מיט אַ פראַקטישן עקאָנאָמישן חוש ווי מאָקס לאָוטערבאַך, דר. יהודה צימערמאַן, בערנאַרד ליינקראַם, עמיל האַלענדער, און מאַנכע אַנדערע איבערגעבענע ציוניסטן, ווי דער געטרייער דר. משה יאַסעם, דר. שמעון גאָטעסמאַן און אַנדערע.

אונדזערע וואָכנבלעטער

אין אונדזער קליין מדינהלע זענען אָבער אויך געווען צוויי שטענדיקע וואָכנבלעטער. איינע אין פוילישׁ, געדרוקט אין טאָרנע, אונטערן נאָמען „טיגאָדניק זשידאָווסקיע״ (דאָס יידישע וואָכנבלאַט). רעדאַגירט דורך דעם אומרואיקן דר. אַברהם כאָמעט אויף אַן אינטעליגענטן און זייער אינפאָרמאַטיוון אופן. נאַטירלעך איז דער דגש געווען גענליגט אויף דעם יידישן לעבן אין טאָרנע גופא, אָבער עס האָבן נישט געפעלט אין דעם וואָכנבלאַט קריטישע און צייטנווייז בייסנדיקע אַלגעמיין־יידישע אַרטיקלען. פון אַ גאָר אַנדערן כאַראַקטער, הגם אויך אינטערעסאַנט, איז געווען

דאָס וואָכנבלאַט, געדרוקט אין דער דייטשער שפּראַך, אין דער שיינער שטאָט ביעלסקאָ־ביעליץ (שלעזיע). עס איז געשטאַנען אונטער אַ רעדאַקציע־קאָלעגיע, פון וועלכער די הויפט־מיטגלידער זענען געווען דער קלאָסיש פאַרזיכטיקער אינזשיניער וועקסבערג, דער רירעוודיקער אינזשיניער בלייכער און דר. שטערנהעל, שטענדיק פול מיט נייע איינפאַלן. דאָס וואָכנבלאַט האָט געהאט אַ זייער ערנסטן כאַראַקטער מיט אידעאַלאָגישע אַמביציעס. די דאָזיקע דריי אַרגאַנען, דער „נאָווי דזשענניק" און די צוויי וואָכנבלעטער זענען געווען, אַזוי צו זאָגן, די רעגירונגס־פרעסע פון דעם ציוניסטישן לאַנדעס־פאַרבאַנד. נו, און ווו עס איז אַ רעגירונג, איז נאָר מאַל אויך דאָ אַן אָפּאָזיציע. בפרט אין אמתדיק דעמאָקראַטישע באַדינגונגען ווי אין אונדזער שטאָט. איז אַלזאָ פון דער רעכטער זייט געווען אין דער לעצטער צייט פון דער דאָזיקער 20־יאָריקער תקופה אַ רעוויזיאָניסטיש וואָכנבלאַט מיטן נאָמען „נאַשאַ טריבונא" (אונדזער טריבונע), אונטער דער רעדאַקציע פון דר. יעקב רובין (ער איז היינט דער קאָרעספּאָנדענט פונעם תל־אביבער „הבקר" אין ניו־יאָרק). און ווי געשיקט זיך, דאָס בלאַט האָט נישט געזשאַלעווט קיין אַטאַקעס אויף דער „רעגירונגס־פרעסע", מחמת זי איז נישט געווען קיין אָנטשטאַנען אין קראָקע אַן אַנדער וואָכנבלאַט, אויך אין פּויליש, מיטן נאָמען „צופים", רעדאַקטירט פון צוויי געניטע אינטעלעקטואַלן, דר. קלמן שטיין (היינט אין ניו־יאָרק) און דר. רובין וואָלף, וועלכן איך האָב שוין פריער דערמאָנט. און די דאָזיקע לעבהאַפט רעדאַגירטע וואָכנצייטונג האָט אויך נישט געזשאַלעווט קיין אַטאַקעס קעגן דער דעמאָלטיקער „רעגירונג" פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, מחמת זי איז געווען צו ווייניק — לינקס. בקיצור, מיר האָבן געהאט אַ פול קליין וועלטל אין אונדזער פרעסע. היינט, פון דער רעטראָספּעקציע פון אַזוי פיל יאָרן און אין פאַרגלייך מיט די געשעענישן, וועלכע מיר האָבן אַלע דורכגעמאַכט, זענען די דאָזיקע האָמערישע קאַמפן אויס אַזוי מיקראָסקאָפּיש, אַבער דעמאָלט — יאָ, דעמאָלט, איז עס געגאַנגען אין לעבן, די קאַמפן זענען געווען פול מיט ביטערקייט און פאַרביטערונג! אָפּטימיסטן רופן דאָס — „קאָלירפול לעבן"! זאָל זיין.

איך וויל דאָ אויך דערמאָנען דעם בונדיסטישן חודש־זשורנאַל אין

פּוילישׁ, וואָס איז דערשינען אין קראָקע במשך עטלעכע יאָר, — איך גלויב אַרום 1924 ביז 1927 — אונטערן נאָמען „וואַלקאַ״ (דער קאַמף). דער חודש־זשורנאַל האָט נאָטירלעך געפֿרווט וויסנשאַפֿטלעך באַגרינדן זיין אַנטי־ציוניסטישן כאַראַקטער.

אַרום אָט דעם דאָזיקן בילד איז כדאַי צו דערמאָנען צייטווייליקע דערשיינונגען פון אונדזער פּרעסע און אין אונדזער פֿאַרלאַג־טעטיקייט, יא, אין אונדזער שפּראָצנדיקן פּרעסע־גאָרטן זענען אויך אַרויסגעוואַקסן בלומען, וואָס האָבן נישט לאַנג געלעבט.

ציים ביישפּיל: דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות האָט געפֿרווט אַרויסגעבן, לאַנג פֿאַר דעם יאָר 1938, אַ חודש־זשורנאַל אויך מיטן נאָמען „צופּים״. דער אַרגאַן איז געווען גאָר באַשיידן און האָט געהאט אַ קורצן קיום צוליב מאַנגל פון פינאַנציעלע מיטלען! אין די יאָרן 1931 ביז 1935 איז געדרוקט געוואָרן — אין ייִדיש — דורך דעם שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות אַ פּעריאָדישע צייטונג, וואָס איז געווען דער וואָרטזאָגער פון די אידייען פון דעם וועלט־פֿאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס זיין זיץ־אָרט איז געווען אין קראָקע. דער דאָזיקער אַרגאַן האָט אויך געלעבט קורץ און געהייסן האָט ער „דער רוף״ און געווען איז ער כמעט אַ קול־קורא־במדבר. אַחוץ דעם איז כדאַי צו דערמאָנען אַ פּעריאָדישע צייטשריפֿט, וואָס עס האָט אַרויסגעגעבן די יוגנט־באַוועגונג „הנוער העברי״, באַשיידן, „רעוואָלוציאָנער״ נאָטירלעך אין יוגנט־פֿראַגן. איך וויל נישט פֿאַרגעסן אין אַ גאַנצער רייִ פון בראָשורן, וואָס זענען געווען געווידמעט צו פֿאַרשייִדענע ציוניסטישע פראָבלעמען. דאָ וויל איך דערמאָנען בפרט אַ בראָשור געווידמעט „פּופּציק יאָר פון חיבת ציון״, אַרויסגעגעבן אין יאָר 1932. און זיכער איז געשטאַנען אויבנאָן פון דער דאָזיקער פֿאַרלאַג־טעטיקייט דאָס זאַמלבוך פון דר. יהושע טאָנס עסייען, אונטערן טיטל „עסייען צו דער ציוניסטישער אידעאָלאָגיע״, וואָס אונדזער אַרגאַניזאַציע האָט אַרויסגעגעבן ביי דער געלעגנהייט פונעם 60־יאָריקן יובל פון דר. יהושע טאָן, אין יאָר 1936.

דער לייענער וועט זיכער פרעגן: און וואָס שייך העברעישער פּרעסע? די פֿאַרלאַג־טעטיקייט אויף דעם העברעישן געביט בין איך דאָ נישט אימשטאַנד צו רעגיסטרירן, אָבער גאַנץ אַלגעמיין וויל איך דערמאָנען

דריי נעמען — בן־ציון ראַפאָפּאָרט, משה ראַט און שבח וואַלקאָווסקי. דער ערשטער אויף דעם געביט פון פילאָזאָפישע שריפטן, די צוויי אַנדערע אויף דעם געביט פון העברעישע לערנביכער. איך וואָלט געזאָגט, אַז ראַט און וואַלקאָווסקי זענען געווען פיאָנערן אויף דעם דאָזיקן געביט. דאָס לערנבוך פון ראַט איז פאַרשפּרייט געווען אין אַ ריי פון לענדער און די באַרימטע העברעישע לערן־בריוו פון וואלקאָווסקי זענען געווען אַ נייע מעטאָדע פון לערנען פון דערווייטנס, אָן דירעקטן קאָנטאַקט מיט אַ לע־רער. אָבער איך וויל נישט פאַרגעסן אין דעם וואָכנבלאַט „המצפה", וואָס איז געווען רעדאַגירט דורך ש. מ. לאָזאַר אין קראָקע. איך וויל עס דאָ דערמאָנען, הגם עס האָט עקזיסטירט נאָר אַ זייער קורצע צייט אין דעם פּעריאָד, וועלכן איך באַהאַנדל דאָ. דאָס וואָכנבלאַט איז געגרינדעט גע־וואָרן אין יאָר 1904, האָט געלעבט ביז 1915, און דאָן איז עס אונטער־געגאַנגען בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה און וויידער דערשינען ביז עס איז ענדגילטיק ליקווידירט געוואָרן אין יאָר 1922.

דער ענין העברעישע פרעסע אין פוילן פאַרדינט אַ באַזונדערע באַ־האַנדלונג. אין דער גאַנצער צייט פון 1919 ביז 1939 האָט עס זיך נישט איינגעגעבן אין פוילן צו באַפעסטיקן אַ העברעיש טאָגבלאַט .די „הצפירה" איז דערשינען אַ קורצע צייט, אויב איך האָב נישט קיין טעות, אין צוויי פּעריאָדן. דאָס טאָגבלאַט האָט נישט געהאט קיין קיום. די יידישע פרעסע אין דער פאָלקסשפּראַך איז געווען גאָר שטאַרק און אַ העברעישע טאָג־צייטונג, האָט נישט געקאָנט געפינען קיין שטענדיקן לייענער־קרייז, הגם די קענטעניש פון העברעיש איז געווען בריייט גענוג און די העברעישע שפּראַך האָט זיך צווישן דער יוגנט כסדר אנטוויקלט. דער דאָזיקער פע־נאָמען זעט אויס אַן אומפאַרשטענדלעכער. איך וויל נישט פרווון אים דאָ אויפצוקלערן. איך לאָז עס איבער צו פערזאָנען, וואָס זענען מער באַ־רעכטיקט ווי איך וועגן דעם ענין צו שרייבן.

ד״ר יצחק שווארצבארט

די באציאונג פון דער פוילישער פרעסע

איר ליבעראליזם און אנטיסעמיטיזם

דאס בילד וואלט געווען נישט פול, אויב איך וואלט נישט געגעבן א פאר שטריכן וועגן דער באציאונג פון דער פוילישער פרעסע אין קראקע צו יידישע ענינים. דער ניוואָ פון דער פוילישער פרעסע אין קראקע איז געווען א פארשיידנארטיקער. אבער פאר א שטאט פון א נישט גאנצן פערטל מיליאן איינוווינער איז די פרעסע געווען א גאר שטארקע. טאג־בלעטער ווי דער „טשאס״ (די צייט), דער ארגאן פון דער קאנסערוואטי־ווער ריכטונג, די „נאוואָ רעפארמא״ (די נייע רעפארם), דער ארגאן פון דער דעמאקראטישער פארטיי, זענען געווען צייטונגען פון א גאר הויכן ניוואָ, אויך אין אן איראפעישן מאסשטאב. דער „טשאס״ איז געווען רעדאגירט פון א פיינעם זשורנאליסט מיט א פראנצויזישן נאמען, באפרע. די צייטונג האט געהאט די שענסטע גייסטיקע רעפרעזענטאנטן פון דער פוילישער געזעלשאפט צווישן זיינע מיטארבעטער. איר באציאונג צו יידישע פראבלעמען איז געווען — אריסטאקראטישער פילאסעמיטיזם פארבונדן מיט — אריסטאקראטישן אנטיסעמיטיזם, ביידע! צייטנווייז האבן מיר געהערט א גוט וואָרט, נישט זעלטן האט אונדז דער „טשאס״ דערלאנגט א שטאך. אין אלע פאלן סווערען און אין א קולטורעלער פארם. דער ציוניזם איז געווען נישט גערן געזען דורך דער דאזיקער צייטונג, אבער די טענדענץ פון ציוניזם צו אונטערשטיצן יידישע עמיגראציע האט געשאפן אויך פארן „טשאס״ — א פריינטלעכן טאן. די „נאוואָ רעפאר־מא״ איז רעדאגירט געווען דורך אן אמתן דעמאקראט און א שרייבער פון א גרויסן קאליבער: קאנסטאנטי סראקאווסקי. עס איז געווען דער טיפ פון דער פוילישער דעמאקראטיע, מיט א גייסטיקן קוראזש אין דעם — אנאליז און — פחדנות אין די פראקטישע קאנקלוזיעס פון דעם אנאליז. פון דעם איז ארויסגעדרונגען א באזונדערע באציאונג צו דעם יידישן פראבלעם: א טענדענץ צו באקעמפן אנטיסעמיטיזם און א פחד אייגצו־רייסן זיך צופיל מיטן אנטיסעמיטישן פליגל. א טענדענץ צו פלירטעווען אביסל מיטן פוילישן סאציאליזם, אבער זיך נישט אנגאזשירן פאר שטי־

מען פאר דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי. דער לייענער־קרייז פון דער „נאווא רעפארמא" איז צווישן יידן געווען א גרויסער און דער לייענער־קרייז פונעם „טשאס" צווישן יידן איז געווען נישט קיין קליי־נער. עס האבן נישט געפעלט קיין יידן, וואס האבן געגלויבט, אז זיי נאבילישירן זיך דורך לייענען דעם „טשאס" (די צייט). עס האט געהערט צום גוטן טאן צו ווייזן זיך עפנטלעך מיט דעם „טשאס" אין דער האנט.

די „נאווא רעפארמא" איז שוין אין דעם ערשטן פעריאד פון פוילנס באנייטער אומאפהענגיקייט ליקווידירט געווארן. דאס איז געווען אויך א סימפטאם פון דער שוואכקייט פון דער בירגערלעכער דעמאקראטיע אין קראקע און אין פוילן בכלל און עס איז אפשר אויך געווען כאראקטע־ריסטיש, וואס דער שעף־רעדאקטאר פון דער „נאווא רעפארמא", קאנס־טאנטי סראקאווסקי, איז אריבער אלס איינער פון די הויפט־מיטארבעטער פון דעם אנטיסעמיטישן „קוריער צאדזיענני", הגם סראקאווסקי האט זיך זיכער נישט אידענטיפיצירט מיט דעם אנטיסעמיטיזם פון דעם דאזיקן איינפלוסרייכן בולוואר־בלעטל.

די פוילישע סאציאליסטישע פארטיי האט נאטירלעך אויך געהאט איר אייגענע טאג־צייטונג. זי האט געהייסן „נאפשוד" (פארויס). אין א קלענערן פארמאט, אבער גוט רעדאגירט. אפאזיציע אליין איז שוין א פארטייל פאר א צייטונג, ווייל זי שאפט דעם באדן פאר לעבהאפטיקייט. דער שעף־רעדאקטאר איז לאנגע יארן געווען א געשמדטער יד, עמיל העגער. א קליינער, מיט קלוגע באווגלעכע אויגן, מיט א רוקנביין פון א געשמדטן יד. דער ניוואס האט נישט דערגרייכט דעם ניוואס פון דעם „טשאס" און פון דער „נאווא רעפארמא". צו יידישע ענינים איז די א־ציאונג געווען א פאלגנדיקע: נאטירלעך באקעמפט יידישע בורזשואזיע. דאס איז אבער נישט געווען קיין אנטיסעמיטיזם. דאס איז געווען סא־ציאליסטישער קאטעכיזם. באקעמפט נאטירלעך ציוניזם, ווייל נאר פוי־לישער נאציאנאליזם איז געווען בארעכטיקט. די פוילישע סאציאליסטי־שע פארטיי איז געווען א באמת נאציאנאל־געשטימטע, קאמפס־באווגונג פאר דער אומאפהענגיקייט פון פוילן. צייטנווייז האט דער „נאפשוד" געמומען אין שוץ יידישע ארעמקייט קעגן יידישער בורזשואזיע. נאטיר־לעך אונטערשטיצט דעם „בונד" און באקעמפט די פועלי־ציון, אבער

אויך דעם „בונד" נישט צו שטארק אונטערשטיצט אין זיינע פאזיטיווע פאדערונגען. ווען עס האט זיך געהאנדלט וועגן יידישער נאציאנאלער אויטאנאמיע, האט דער „נאפשוד" נישט זעלטן געגומען — וואסער אין מויל ארײן. דער איינפלוס פונעם „נאפשוד" אין דער יידישער געזעל־שאפט איז געווען נישט קיין קליינער, בפרט צווישן דער יידישער פאלקס־אינטעליגענץ.

דא לאזט זיך אויס די שורה פון פוילישע טאג־צייטונגען, וועלכע האבן געהאט א רעלאטיוו דערטרעגלעכע באציאונג צו יידישע ענינים. דאס זענען געווען די איין־אויגיקע צווישן בלינדע. און איצט קום איך צו דער שורה פון בלינדע.

דריי טאג־צייטונגען איז כדאי צו דערמאנען אויך אין דער שורה פון די בלינדע: א געוויסע צייט איז דערשינען דער ענדעקישער, שארף אנ־טיסעמיטישער, מיליטאנטישער „גאניעץ" (דער לויפער), אין הסכם מיט דער ענדעקישער פילאזאפיע איז די צייטונג געווען געווענדט קעגן יידן בכלל. די ענדעקישע פארטיי איז נישט געווען איבעריק שטארק אין קראקע און דערפאר האט דער „גאניעץ" געמוזט זיך ליקווידירן. עס איז געווען די צייטונג פון גאסן־אטאקעס קעגן יידן. די צווייטע אנטיסעמי־טישע צייטונג מיט א וואגיקער טראדיציע און אן ערנסטן פארנעם איז געווען די טאג־צייטונג פון דער קריסטלעך־דעמאקראטישער פארטיי, דער „גלאס נארודו" (די שטים פון פאלק). זי האט פארטרעטן דעם עקסטרע־מען קלעריקאליזם. זי איז געווען דער ניט־אפיציעלער ארגאן פון דעם פאלאץ פון דעם ארציבישאף. אין דער פראנצישקאנער גאס לעבן דער באזילקע פראנצישקאנער קירך. נישט ווייט פון די באזילקע קראקע־ווער „פלאנטאציעס" איז געשטאנען א גרויער אומעטיקער פאלאץ. דארט האט רעגירט דער ארציבישאף. פון דארט זענען ארויסגעגאנגען די פעדים פון רעליגיעזן אנטיסעמיטיזם. נאטירלעך אין נאמען פון „נעכסטן־ליבע". דער „גלאס נארודו" איז געווען הונדערט־פראצענטיק אנטיסעמיטיש, אבער אין א יעזואיטישער פארם. זיין רעדאקטאר — איך מיין עס איז כדאי אנצורופן דעם נאמען — האט געהייסן מאטיאשיק. ער האט געהאט דעם פארברענטן עקשנות פון א פויער (ער האט געשטאמט פון פויערים) אבער ער איז געווען א מענטש פון א נישט קליינעם וויסן און א נישט

קלייבער אינטעליגענץ. ער האָט נאָטירלעך געווּאָלט פּטור ווערן פון יידן אויף אַ „פּרידלעכן אופן". זאָל גאָט אָפּהיטן, נישט דורך רציחה ווי דער „גאָניץ", אָבער סתּם בשלום. דאָס איז געווען דער כאַראַקטעריסטישער יעזואיטישער שטריך. די דריטע טאָג־צייטונג פון דעם טיפּ איז געווען דער אין פּוילן „בּאַרימטער" „אילוסטראָוואַני קוריער צאָדזיענני" (דער אי־לוסטרירטער טעגלעכער קוריער). זיין הויפּט־רעדאַקטאָר האָט געהייסן מאָריאַן דאָמבראָווסקי, אַ געווען־זענער קלייבער גימנאַזיע־לערער, דווקא פון דער גימנאַזיע, אין וועלכער איך בין געווען אַ תּלמיד, פון צייט צו צייט פלעג איך אים אין די לעצטע יאָרן זען דאָ, אויפן בראָדווויי, אין ניו־יאָרק אַן איינגעבויגענעם און אַן אויסגעטריקנטן. מאַנכעס מאָל האָט ער געהאט אַ שמועס מיט מיר. ער איז געבליבן דער זעלבער, דער אַלטער. וועז איך האָב אים דערמאָנט אין זיין אַנטיסעמיטיזם און אים געפרעגט צי ער פריַיט זיך וואָס ער האָט דערגרייכט דאָס וואָס ער האָט געוואָלט — פּוילן אָן יידן — איז ער אַ בייזער אַוועקגעגאַנגען. דער אמת האָט אים ווי געטאָן, אָדער אפשר נישט אזוי ווי געטאָן ווי אים בייז געמאַכט. מענטשן ענדערן זיך גאָר זעלטן. דער דאָזיקער רעדאַקטאָר פון דער טאָג־צייטונג, וואָס האָט אונדז דאָס לעבן פאַרביטערט, לעבט היינט אין פלאָרידאַ. ער האָט ביי אונדז, וואָס לעבן נאָך, איבערגעלאָזט דעם ערגסטן אַנדענק.

אויף דעם פלאַץ ביים אָנהייב פון דער באקאנטער סטאַראָוויסלנאַ גאַס און דער גאַס וויעלאָפּאָלע, ווו עס האָט זיך לעצטנס געפונען דער לאָקאַל פון דעם ציוניסטישן לאַנדעס־פאַרבאַנד, אין סאַמע צענטער פון דער שטאָט, מיט דעם אויסבליק אויף דער שטאָלצער הויכער גאָטישער מאַריענקירכע, האָט זיך דערהייבן אַ בנין. ער האָט געהייסן זייער באַ־שיידן „דער פּאַלאַץ פון דער פּרעסע". דאָס איז געווען דער בנין פון דעם „קוריער צאָדזיענני". די אייניציקע טאָג־צייטונג, וואָס האָט אָהוץ דעם „נאָווי דזשענניק" געהאט איר אייגענעם בנין מיט אַלע איינריכטונגען. אָבער דער „נאָווי דזשענניק" איז געווען אָרעם אין פאַרגלייך מיטן „קוריער צאָ־דזיענני", וועלכער איז געווען צעשפּרייט איבער גאַנץ פּוילן. זיין אָדמי־ניסטראַציע איז געווען אַ גלענצנדיקע. די נעץ פון זיינע קאָרעספּאָנדענטן אין פּוילן און אין אויסלאַנד איז געווען גאָר גרויס. און זיין איינפלוס האָט

אָפילו מיט דערפאַלג קאָנקורירט מיט דער גרויסער בולוואַר־פּרעסע פון דער הויפּטשטאָט וואַרשע.

די ערשטע דריי פּוילישע טאָג־צייטונגען, וואָס איך האָב דאָ דער־מאָנט, האָבן סוף־כל־סוף געדינט אַ געוויסער אידעאָלאָגיע, אַ געוויסן פּאָליטישן פּראָגראַם אָדער מען קען דאָס אויך באַהויפּטן פון די ווייטער־דיקע צוויי, ווי שלעכט די דאָזיקע אידעאָלאָגיע זאָל נישט געווען זיין פאַר אונדז יידן. זייערע אידעאָלאָגיעס זענען געווען אַ טייל פון דעם פּוילישן פּאָליטישן געדאַנקען־ים. אָבער פּונעם „קוריער צאַדזיעגני" קען מען דאָס נישט באַהויפּטן. זיין אידעאָלאָגיע איז געווען — דערפאַלג, מסחר, קאַנ־יונקטור. און אַזוי ווי אַנטיסעמיטיזם איז געלעגן אָט אויף דער ליניע, פון קאָניונקטור אין גאַסן־געשמאַק, איז די צייטונג געווען — אַנטיסע־מיטיש. עס איז נישט געווען קיין סוף צו די רכילות, וואָס די דאָזיקע צייטונג זאָל נישט האָבן געווארפן אויפן יידישן כלל. איך האָב שוין איין מאָל אויבן דערמאָנט, אַז עס איז געווען דער פאַרדינסט פון דער דאָזי־קער צייטונג, צו האָבן אַרויסגעפונען און פאַרשפרייט דאָס גיפט פון דעם לאָזונג: „זשידאָ־קאָמונאַ" (די יידן־קאָמונע). אָזוי ווי די צייטונג איז געווען אַ פּאָלקס־צייטונג, רעדאַגירט צו באַפרידיקן די נידעריקסטע אינס־טינקטן פון די מאַסן, האָט זי ממילא פאַרביטערט דאָס יידישן לעבן אין פּוילן און אין אונדזער שטח בפרט, ווייל אין קראָקע איז זי דאָך געדרוקט געווען. יידישע משומדים האָבן דאָרט מיטגעאַרבעט. ווי דאָס איז דער שטייגער געווען אין אַלע צענטערן פון אַנטיסעמיטיזם, אין אַלע לענדער פון דער וועלט, אָפילו אין דעם הייליקן סינאַד פון פּעטערבורג זענען געווען טעטיק משומדים.

אָט אין אָזאַ „אַנסאַמבל" פון טאָג־צייטונגען איז אויסגעקומען צו קעמפן פאַר יידישע רעכט און יידישן כבוד אונדזער „נאַווי דזענניק"!

פּאָליטיש און לויטן כּמות זענען די שטאַרקסטע פּאַרטייען אין קראַ־קע געווען די פּוילישע סאָציאָליסטישע און די פּוילישע דעמאָקראַטישע פּאַרטייען. אָבער דאָס ספּעציפּישע פּאָליטישע געוויכט איז געווען דאָס שטאַרקסטע ביי די קאָנסערוואַטיוון. די פּאָליטישע באַדייטונג פון דער קריסטלעכער דעמאָקראַטיע איז נומעריש נישט געווען איבעריק שטאַרק, אָבער אָזוי ווי קראָקע איז געווען די שטאָט פון קרוב צו פערציק קירכעס

מיט אַן אומגעהייער שטאַרקן קלעריקאַליזם, איז דער איינפלוס פון דעם „גלאָס נאַראָדו" געווען אַ סך שטאַרקער ווי דער איינפלוס פון זיין פאַר־טיי. דער איינפלוס פונעם „קוריער צאַדזיענני", הגם ער איז געווען אומ־פאַרטייאיש — אַביסל האָט ער געפלירטעוועט מיט דער פויערים־פאַרטיי, וואָס איז נישט געווען אין דער אמתן אַן ארגאַניזירטער כוח אין קראָקע — איז געווען ווי דער איינפלוס פון אַ גאָז פון אַ ספּעציפישן ריח. גאָזן ברייטערן זיך אויס אין אַלע ריכטונגען אַן שווערקייטן.

למען האמת וויל איך אָבער אונטערשטרייכן, אַז די מעטאָדן פון דעם „קוריער צאַדזיענני" זענען צייטנווייז באַקעמפט געוואָרן פון די ערשטע דריי פּוילישע צייטונגען, וואָס איך האָב אויבן דערמאָנט. די אָפּענסיווע פון דעם „קוריער" איז געווען ווילד. די פּוילישע אָפּענסיווע קעגן דעם „קוריער" איז געווען זייער דעליקאַט, מיטן אויסנאַם פון דעם סאָציאַליסטישן „נאַפּשוד", וואָס האָט זייער אָפט אַטאַקירט דעם „קו־ריער". אָבער נישט דווקא וועגן יידישע ענינים נאָר וועגן דער רעאַקציאָ־נערער ריכטונג פונעם „קוריער", פון וועלכער דער אַנטיסעמיטיזם איז געווען אַ טייל. בקיצור, דער איינפלוס פונעם „נאַווי דזיענניק" אויף דער יידישער געזעלשאַפט אין מערב־גאַליציע איז געווען אַ גאָר שטאַרקער. ער האָט געהייבן דאָס יידישע באַוווסטזיין, געשטאַרקט דעם מוט צום קאַמף, הגם דאָ אוּן דאָרט האָט ער אויך באַגעגנט שנאה אין די קרייזן פון די אַסימילאַטאָרישע פּחדנים. אין דער פּוילישער געזעלשאַפט איז דער „נאַווי דזיענניק" געווען אַנערקענט אַלס ערנסטע צייטונג. די באַהערדן האָבן זיך געריכט מיט זיינע מיינונגען. מען האָט אָפילו אַנערקענט זיין פאָט־ריאָטיזם. מען האָט אים רעספּעקטירט, אָבער ליב געהאט האָט מען אים נישט. ער איז געווען צו יידיש, כדי צו זיין באַליבט אין דער פּוילישער געזעלשאַפט, וואָס איר גייסטיקער מהות איז געווען רעפּרעזענטירט דורך די אויבנדערמאָנטע זעקס פּוילישע טאָג־צייטונגען.

בלייבט נאָך איבער צו זאָגן אַ פּאָר וועָרטער וועגן דעם איינפלוס פון דעם „נאַווי דזיענניק" אויף דעם וויטערן געביט פון דעם פּאָליטישן לעבן אין גאַנץ פּוילן, און בפרט אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פּאָזיציע פון דעם יידישן כלל אין גאַנץ פּוילן. איך מיין, אַז עס וועט נישט זיין קיין לאָקאַלער פּאַטריאָטיזם, וועָן איך וועל פעסטשטעלן, אַז דער איינ־

פֿלוס פונעם „נאַווי דזשענניק" האָט איבערגעשריטן די ענגע סביבה פון אונדזער ווינקל. אין די מיניסטעריומס אין וואַרשע האָט מען מיט רעס־פּעקט רעגיסטרירט זיין שטים. די פּוילישע פּרעסע אין פּוילן האָט נישט זעלטן ציטירט זיינע אַרטיקלען. אָבער... זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, האָט זיין אייגנפֿלוס נישט אויפֿגעהערט צו זיין אַ פֿראָווינציעלער, ער האָט זיך נישט געקאָנט פֿאַרגלייכן מיט דעם פֿאָליטישן אייגנפֿלוס פון אונדזער שוועסטער־צייטונג, דעם „נאַש פּשעגלאָנד", וואָס איז דערשינען אין וואַרשע. דער געאָגראַפֿישער פּאָסטן אַליין אין געווען אַ פֿאָליטישער. און דאָס האָט נישט געקאָנט אַנדערש זיין. אַזוי ווי קראָקע איז אין דעם נייעם פּוילן נישט געווען די הויפּטשטאָט, אַזוי האָט אויך די גאַנצע פּוילישע פּרעסע אין קראָקע, נישט נאָר דער „נאַווי דזשענניק", נישט געקאָנט האָבן דעם אייגנפֿלוס פון דער פּרעסע פון דער הויפּטשטאָט.

דאָרט אין וואַרשע, און נישט אין קראָקע, איז געווען די רעגירונג, דאָרט און נישט אין קראָקע זענען געפֿאָלן אנטשיידונגען.

די מסקנה דערפון?

אָט איז זי. דער כוח פון אונדזער פּרעסע איז געווען ראשית כל וואָגיק און שטאַרק אין אונדזער אייגענעם שטח. אונדזער פּרעסע איז געווען מוטיק אין איר קאַמף, שטאַלץ אין איר שטעלונג, בקיצור, זי איז געווען אַ פֿאַזיציע, מיט וועלכער מיר האָבן זיך געקאָנט מיט רעכט באַרימען.

דערמיט וויל איך פֿאַרענדיקן דאָס בילד פון דער טעטיקייט פונעם ציוניסטישן לאַנדעס־פֿאַרבאַנד אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, וואָס שייך זיינע אינערלעכע ענינים. אָבער דער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד איז נישט געהאַנגען אין דער לופט. ער איז געווען אַ צענטער. דאָס איז אמת. אָבער אַרום אים איז אויך געווען יידיש לעבן און עס וואָלט געווען נישט רעכט, נישט צו דערמאָנען די אַרומיקע סביבה בפרט אַז אין דער סביבה האָט דער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד אויך אַנטוויקלט זיין טעטיקייט און השפּעה.

ראשית כל וויל איך דאָ דערמאָנען די באַציאונגען מיט אנדערע ציוניסטישע גרופּעס. די דאָזיקע גרופּעס זענען געווען אַ סך שוואָכער ווי דער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד, אָבער זיי זענען געווען אויך זייער טעטיק. איך האָב נישט בדעה צו שרייבן וועגן זייער טעטיקייט, ווי איך האָב שוין

דערמאָנט אין מיין אַרייַנפיר, ווייל דאָס געהערט נישט צו מיין טעמע. אָבער איך האָב יאָ בדעה צו דערמאָנען די קעגנזייטיקע באַציאונגען צווישן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אַנדערע ציוניסטישע גרופּעס.

די באַציאונגען צווישן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אַנדערע ציוניסטישע גרופּעס

די ציוניסטישע וועלט־אָרגאַניזאַציע איז געוואָרן די לאַבאָראַטאָריע, די קוזניע, אין וועלכער עס איז במשך פון צענדליקער יאָרן אויסגעהאָרעוועט גערט געוואָרן אונדזער באַוווסטזיניקייט פון נאַציאָנאַלער צוזאַמענגעהעריקייט — באַשטעטיקט אין מעשים. מיר האָבן עס געהאַט תמיד אין אַ רעליגיעזן זין, אָבער מיר האָבן עס נישט געהאט ענוג שטאַרק אין אַ נאַציאָנאַלן זין. דער ציוניסטישער קאָנגרעס איז אָפט געווען אַ טריבונע פון קאָמפן צווישן פּאַרטייען. אָפט פון זייער ביטערע קאָמפן, נישט זעלטן קאָמפן ווי אין פּראָנצויזישן פּאַרלאַמענט. אָבער במשך פון יאָרן האָבן זיך אין אונדזערע רייען אָנטוויקלט עטלעכע סימנים פון נאַציאָנאַלער דיסציפּלין. וועג דער פּרעזידענט פונעם קאָנגרעס האָט אַרויסגעגעבן אַן אורטייל אָדער וועג די ציוניסטישע עקזעקוטיווע האָט אַרויסגעגעבן אַן אָנטשיידונג, אָדער וועג דער ציוניסטישער קאָנגרעס־געריכט האָט אַרויסגעגעבן אַ פּסק, אָדער וועג דער קאָנגרעס גופא האָט אָנגענומען אַ באַשלוס, איז עס געווען דאָס בינדנדיקע געזעץ פאַר דער גאַנצער ציוניסטישער באַוועגונג. די כוואַליעס אויף דעם שטורמישן ים האָבן זיך באַרואיקט. זעלבסטפאַרשטענדלעך נאָר אויפן אויבערפלאַך — אינעווייניק האָבן זיך די טעמפּעראַמענטן ווייטער געעגבערט, אָבער הגם מיט פאַרביסענע ציין — האָבן די פּאַרטייען דעם פּסק אָנגענומען אָלס אַ פּסק. אין אַ היסטאָריאַזאָפישן זין איז דאָס געווען די עקספּערימענטאַלע שולע פון אייניקייט קעגן דער עקספּערימענטאַלער אַטאָמיזאַציע פון אונדזער געשיכטע. עס וואָלט געוועזן כדאי, אַז עס זאָל געשריבן ווערן די געשיכטע פון דער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג דווקא פון אָט דעם שטאַנדפונקט.

האָט זיך במילא געשטעלט די פראַגע: ווערט די דאָזיקע אידייע פון עקספּערימענטאַלער אייניקייט פאַרווירקלעכט אויך אינערהאַלב פון די

פֿאַרשידענע לענדער? אָדער נאָר אין וועלט־מאַסשטאָב? דרינגט די דאָזי־קע אידייע פון אייניקייט אַריין אין די אברים פון דעם גרויסן ציוניס־טישן אָרגאַניזם?

עס איז נישט מיין אויפגאַבע צו געבן אַן ענטפער אויף דער דאָזיקער אינטערעסאַנטער פראַגע אויף דעם ווייטן מהלך פון צענדליקער לענדער אין דער גאָרער וועלט, אין וועלכע עס האָבן געלעבט און געווירקט ציו־ניסטישע לאַנדעס־פאַרבאַנדן און זאנדער פאַרבאַנדן. אָבער עס איז יאָ מיין פליכט צו געבן אַן ענטפער אויף דער פראַגע, אויף ווי ווייט עס האַנדלט זיך וועגן מערב־גאַליציע און שלעזיע. און דאָס וויל איך פֿרוון צו טאָן.

לאָמיר צוערשט געבן אַ קורצן בילד פון די באַציאונגען מיט איינצל־נע גרופּעס און דאָן ציען די מסקנות. לאָמיר ווייסן דעם אינדוקטיוון וועג.

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַלס די אָרגאַניזאַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן איז בטבע געווען גרייט צו זוכן פאַרשטענדיקונג און צוזאַמענ־אַרבעט מיט אַנדערע ציוניסטישע גרופּעס. בטבע — ווייל דער אַלגעמיי־נער ציוניזם איז געווען דער צענטער פון דער באַוועגונג און ביי אונדז איז ער געווען אַדאַנק זיין כמות דער גאָר גרויסער צענטער, האָט ער זעלבסטפֿאַרשטענדלעך אויסגעשטרעקט זיינע צווייג אָרעמס צו דער לינ־קער אוּן צו דער רעכטער זייט, כדי צוזאַמענצושליסן די כוחות. אָבער נישט נאָר אַדאַנק זיין כמות. די אַלגעמיין ציוניסטישע אידעאַלאָגיע איז געווארן די אידעאַלאָגיע פון צוזאַמענארבעט. איך פֿערזענלעך האָב תמיד באַקעמפט דעם סיסטעם פון צו גרויסע קרבנות מצד דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אויפן וועג פון איינהייט, ווייל די דאָזיקע קרבנות האָבן געפירט דערצו, אַז דער צענטער אונדזערער איז אָפּגעשוואַכט געווארן, אויסגע־דאַרט, און ער האָט געמוזט במילא ווערן איינגעשרומפן אוּן סוף־כל־סוף האָט ער נישט געקאָנט דערפילן זיין אייגענע אידעאַלאָגישע מיסיע. מיין געראַנגל קעגן דער דאָזיקער זעלבסטמערדערישער פאָליטיק פונעם אַל־געמיינעם ציוניזם האָט זיך נישט איינגעגעבן. אונדזער אַלגעמיין ציוניס־טישע אָרגאַניזאַציע האָט געבויט מיט אירע מיטלען אינסטיטוציעס, וועל־כע זיינען נישט געשטאַנען אויף דער ליניע פון איר אידעאַלאָגיע. ביי מאַנכע האָט עס געהייסן, אַז זי שטעלט זיך איבער די פּאַרטייען אוּן אַז

זי האָט דעם חוב צו אונטערשטיצן אַלצדינג, וואָס ווערט געבויט אין ארץ ישראל. דער דאָזיקער שטאַנדפונקט איז געווען אַ פּאָליטישע פילאַנטראָפּיע. אַ ריכטונג, וואָס גלויבט אין איר אייגענער אידעאַלאָגיע, מוז שאַפן פּאָזיציעס, וועלכע פּאַרווירקלעכן איר אייגענע אידעאַלאָגיע. דאָס האָט אויך ביי אונדז דער אַלגעמיינער ציוניזם נישט געטאָן, אַדער געטאָן נאָר זייער ווייניק. די רעוולטאַטן פון דער דאָזיקער פּאַלשער פּאָליטיק זענען בולט און קלאָר אין דער היינטיקער פּאָליטישער אינערלעכער סטרוקטור פון מדינת ישראל.

דער וויכטיקסטער עלעמענט אויסערהאַלב דעם לאַנדעס־פּאַרבאַנד איז געווען די פּועלי־ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע. זי איז געווען נישט אין־בעריק שטאַרק, אָבער רעלאַטיוו די שטאַרקסטע צווישן די ציוניסטישע מינדערהייט־גרופּן. אונדזערע געמיינזאַמע באַציאונגען זענען געווען אין „פּרידנסצייטן", דאָס הייסט, נישט בעת וואָלן, גאָנץ גוטע. די לייטער פון דער פּועלי־ציוניסטישער פּאַרטיי זענען נישט געווען קיין היץ־קעפּ, בירנהאָק, האַלפּערן יצחק, ס. וועלנער, פּרידבערג און אַ רייע אַנדערע האָבן געפּירט דעם פּועלי־ציוניסטישן וואָגן אין אַ געמעסיקטן טעמפּאָ. דאָס זעלבע איז חל אויף דער התאחדות, וועלכע איז ביי אונדז געווען אַ באַזונדערע גרופּע דורך לאַנגע יאָרן. די פּירער פון דער דאָזיקער גרופּע, ד״ר וו. בערקעלהאַמער, ד״ר ס. שפּירא, גור אריה טערלאָ, האָבן געהערט צו דעם זעלבן טיפּ פון ציוניסטישע פּאַטריאָטן, וואָס האָבן — קעמפּנדיק פּאַר זייער געמעסיקטן סאָציאַליזם נישט פּאַרלוירן דעם בליק פּאַר יענע עלעמענטן, וואָס האָבן אונדז פּאַרבונדן אויך אויף די קאָנגרעסן. מיר האָבן אויך געהאַט אַ קליינע גרופּע פונעם לינקן פּועלי־ציון, געציילטע יחידים מיט דעם אַדוואָקאַט ד״ר יוסף מאַרגוליעס אַלס רעפּרעזענטאַנט.

די מזרחי איז אין אונדזער שטח נישט געווען קיין שטאַרקע אָרגאַניזאַציע. דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות האָט אַמאָל אַליין אָפּגעלירט צו דעם פּרעזידענט פון דעם פּוילישן מזרחי, דעם פּרעזידענט פון דער יידישער קהילה אין וואַרשע, דעם געוועזענעם סיים־דעפּוטאַט העשל פּאַרבשטיין, עֹר זאָל שטאַרקן די מזרחי־באַוועגונג אין אונדזער שטח. איך האָב עס געטאָן, ווייל איך בין אין מיין פּאַרגאַנגענהייט געווען שטאַרק פּאַרבונדן מיט דעם טראַדיציאָנעלן יידנטום און ווייל — די אגודה איז

אין אונדזער שטח געווען זייער מיליטאַנט. הרב ד״ר ס. הירשפעלד — ער איז געווען אַ רב אין ביעלסקאָ — ד״ר מאַרקוס אין ביגעלאייזן, זענען געווען די וויכטיקסטע פאַרטרעטער פון דער מזרחי־אָרגאַניזאַציע אין אונדזער שטח. די געמיינזאַמע באַציאונגען מיט דעם מזרחי זענען געווען פרידלעך. אָבער ביי אַלע יענע געלעגנהייטן, ביי וועלכע עס האָט זיך געהאַנדלט „צו ברעכן" די העגעמאָניע פון דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד איז נאָטירלעך דער מזרחי, נישט אָן אַמפּערנישן, געגאַנגען יד־אחת מיט דעם פועלי־ציון, התאחדות און רעוויזיאָניסטן. אָבער דאָס איז אַ נאָטירלעכע דערשיינונג. מינדערהַייטן פאַראייניקן זיך טאַקטיש קעגן אַ מערהייט. דערין אַליין איז נאָך נישט געלעגן קיין סימן פון שנאה. די רעוויזיאָניסטישע גרופּע איז געווען אַ באַשטאַנדטייל פונעם לאַנדעס־פאַרבאַנד, אָבער נאָך דעם ווי רעוויזיאָניסטן זענען אַרויסגעטראָטן פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע און האָבן געשאַפן די נייע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע, זענען זיי זעלבסטפאַרשטענדלעך געווארן אַ באַזונדערע גרופּע. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געהאַט אַ וואַקלדיקע פאָליטיק אין זיינע באַציאונגען צו די רעוויזיאָניסטן, אָבער די רעוויזיאָניסטן האָבן געהאַט וואָס מער און מער אַ נעגאַטיווע פאָליטיק צום לאַנדעס־פאַרבאַנד. נאָך דעם באַרימטן צוזאַמענפאָר פון רעוויזיאָניסטן אין דער פראַנצויזישער שטאָט קאלע, האָבן זיך די באַציאונגען נאָך מער פאַרשאַרפט. איך האָב געזאָגט די באַציאונגען זענען פון אונדזער צד געווען וואַקלדיקע, דאָס הייסט, מיר האָבן געפּרווועט די דאָזיקע גרופּע צוציען, אָבער אַ טייל פונעם לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט זי זייער שטאַרק באַקעמפט. די גרופּע איז געווען נישט שטאַרק, אָבער זי האָט געהאַט די פונקציע פון הייוון, דאָס הייסט, זי האָט אַרויסגערופן פערמענטאַציע. דאָס איז די נאַטור פון דער דאָזיקער באַוועגונג. ד״ר יעקב שעכטער, היינט אין מדינת ישראל, ד״ר י. באדער, היינט אַ פירנדיקער מיטגליד פון דער כנסת, און ד״ר יעקב דאָם, היינט אין אַרגענטינע, ד״ר טרעלעך, היינט אין מדינת ישראל, און אַ געוויסע צייט ד״ר דוד וודאָווינסקי, דעמאָלט אין ביעלסקאָ, שפּעטער אין וואַרשע און היינט אין ניו־יאָרק, האָבן געהערט צו די לייטנדיקע פערזאָנען פון דער רעוויזיאָניסטישער גרופּע. וועג אַ גרופּע, וואָס האָט זיך געפרופן יודענשטאָט פאַרטיי האָט זיך אָפּגעטיילט פון דער רעוויזיאָניסטישער אָרגאַניזאַציע,

האָט זי ביי אונדז אויך געהאַט אַ קלייַנע צעלע, אַ פּאָר יחידים, גיכער אַ נאָמען ווי אַן אָרגאַניזאַציע.

אין דעם קאַפּיטל וועגן יוגנט האָב איך דערמאָנט מיט עטלעכע וועלטער דעם השומר הצעיר. אָבער אין דער אמתן איז דאָס געווען אַ פּאַרטיי. זי איז אויך צוליב דעם שפּעטער געוואָרן אַ „זאָנדער פּאַרבאַנד" אין דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע. די באַציאונגען מיט דער דאָזיקער גרופּע זענען געווען אָנגעשטרענגט, אויך אין „פּרידנס־צייטן". די באַרירונגס־פונקטן זענען געווען נאָר אויף דעם געביט פון דער ארץ־ישראל־אַרבעט, ווייל דער השומר הצעיר איז געווען, וואָס מיר האָבן גערופן „אַ פּאַלעס־טינאָ־פּעטאַלע באַוועגונג". גוט אָרגאַניזירט, אידעאַליסטיש העברעאיש, פּאַרעקשנט אויסגעהאַלטן, ראַדיקאַל סאָציאַליסטיש איז די דאָזיקע גרופּע געגאַנגען איר וועג, וועלכער האָט אַפילו פון קעגנער געמוזט רעספּעקטירט ווערן. דער פּירער פון דער דאָזיקער גרופּע איז געווען מאיר יערי (וואָלד פון זשעזשאָוו), ער איז דער היינטיקער אנערקענטער פירער פון מפ"ם־השומר הצעיר אין מדינת ישראל. איך מוז זיך דאָ אַביסל לענגער פאַרהאַלטן ביי דער דאָזיקער טעמע, ווייל די אָנגעשטרענגטע באַציאונגען צווישן אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד און דער דאָזיקער גרופּע זענען געקומען בולט צום אויסדרוק און דווקא נישט אין שייכות מיט דער דירעקטער ארץ־ישראל־טעטיקייט פון אונדזער השומר הצעיר. עס זענען פון השומר הצעיר נישט זעלטן אָפּגעפאַלן יחידים, און די צאָל פון די דאָזיקע יחידים האָט געהאַלטן אין וואַקסן. ווהין זענען די דאָזיקע יחידים געגאַנגען? זיי האָבן זיך אָפּגעריסן פון ציוניזם און זענען אַריין אין דער קאָמוניסטישער אונטערגרונט־באַוועגונג. די קאָמוניסטישע באַוועגונג אין פוילן איז געווען נישט קיין לעגאַלע. וויבאַלד דער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט באַמערקט, אז דער דאָזיקער פּראָצעס פון אָפּפאַל פון השומר הצעיר הערט אויף צו זיין אַ יוצא מן הכלל, האָבן מיר, און בפרט דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות, געגלייבט, אַז עס איז די צייט צו זוכן די סיבה פון דער דאָזיקער דערשיינונג.

דער מאָטיוו פון אונדזער וויידערדיקער האַנדלונג איז געווען ציוניסטישע באַאומרואיקונג סיי אין צוזאַמענהאַנג מיט אונדזער ציוניסטישער טעטיקייט אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, ווי אויך אין שייכות מיט

אונדזערע אלגעמיינע שוועריקייטן אין פוילן. דער לאנדעס־פארבאנד האט זיך דערפאר געווענדט צו דער עקזעקוטיווע פון דער ציוניסטישער וועלט־ארגאניזאציע אויסצופארשן די סיבות פון דער אויבן־דערמאנטער דערשיינונג. עס איז א לאנגע, לאנגע מעשה און אין מיינע ארכיוון האב איך א סך דאקומענטן וועגן דעם ענין. דא וויל איך אבער דערציילן כאטש בלויז די אונטערשטע שורה. איך וויל דא היינט נישט דערמאנען די פרטים פון די באציאונגען פונעם השומר הצעיר צו דעם שרייבער פון די דאזיקע זכרונות ביי פארשידענע געלעגנהייטן, אויך אויף א ציוניסטישן קאנגרעס, און איך וויל ליבער דערמאנען, אז ווען איך בין אין יאר 1944 געקומען אין א באזונדערער שליחות בעת דער מלחמה, פון לאנדאן קיין ניו־יארק, האט דער קיבוץ גימל פונעם השומר הצעיר אין ברוקלין (ניו־יארק) פאר מיר געמאכט א קבלת־פנים־אוונט, אלס דאנק פאר מיין אינפארמאציע־הילף, וואס איך האב בעת דער מלחמה ארויסגעוויזן דעם השומר הצעיר. איך האב תמיד געהאט אין זכרון, אז די מעלות פון דער דאזיקער ציוניסטישער יוגנט האבן אריבערגעווויגן די חסרונות און אפשר איז אויך דווקא די ציוניסטישע שולע, וואס איך האב איר מיסיע אויבן כארקטעריזירט,, „שולדיק" אין דעם וואס איך האב זיך געלערנט פארגעסן אין שלעכטס און געדענקען נאר גוטס, פארגעסן אין דעם וואס טיילט פונאנדער און געדענקען אין דעם, וואס פארבייניקט אונדז אין איין פאלק. א סומע פון פארטייען איז נאך נישט קיין פאלק. ד א ס ו א ס פ א ר א י נ י ק ט ז י י, מ א כ ט ז י י פ א ר א פ א ל ק.

די עקזעקוטיווע אין לאנדאן האט געשיקט א באזונדערן שליח אין דער פערזאן פון דעם גאר געשעצטן אדאלף בעם, דעם באקאנטן יידישן ציוניסטישן היסטאריקער, פוןווין קיין קראקע, כדי אויסצופארשן דעם גאנצן ענין.

דעם 17טן און 18טן אפריל 1930 איז אין דער ביורא פונעם שרייבער פון די דאזיקע זכרונות, אונטער דער לייטונג פון אדאלף בעם, אפּגעהאלטן געווארן א באראטונג וועגן דעם גאנצן פארנעם פון די פראבלעמען, וואס האבן געפירט צו דער מערקווירדיקער דעזערציע פון יחידים פון השומר הצעיר צום קאמוניזם. איך מוז דא באמערקן, אז דער

השומר הצעיר איז ביי אונדז געווען אַ סך ראַדיקאַלער אין זיין מאַרק־סיזם ווי אין אַנדערע טיילן פון דער השומר הצעיר באַוועגונג. אַחוץ דר. בעם זענען געווען אַנווועזנד פּראי, דר. סאָהאַר און שוואַרץ, אַלע פונעם השומר הצעיר. און מצד דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד אַ ריי פון עקזעקוטיוו־מיטגלידער מיט מיר בתוכם. די אויספאַרשונג האָט זיך פאַרענדיקט מיט לאַנגע באַריכטן, דאָן מיט אַ גאָר אינטערעסאַנטער קאָנפערענץ צווישן דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער עקזעקוטיווע אין לאַנדאָן. דער פסק איז אויסגעפאַלן טיילווייז פאַרדאַמענדיק דעם השומר הצעיר, טיילווייז מיט פאַרשטענדניש פאַר דעם השומר הצעיר — לויט דעם אַלטן רעצעפט פון אַ דיפלאָמאַטישן קאָמפּראָמיס. אָבער — דער השומר הצעיר איז ווייטער געגאַנגען זיין וועג. אין אונדזערע קרייזן, דאָס הייסט, אין די קרייזן פונעם לאַנדעס־פאַרבאַנד, האָט איבערגעווויגן די איבערצייגונג, אַז אונדזער איניציאַטיוו האָט יעדנפאַלס אָפּגעריניקט די לופט.

אָט דאָס זענען געווען די באַציאונגען צו די איינצלנע גרופּעס במשך פון 20 יאָר: פיל פון קאָנפליקטן און — פאַרשטענדיקונגען. די וואַרשטאַטן פון צוזאַמענאַרבעט זענען געווען אַ סך: קרן־היסוד, קרן־קימת, פּאַלעסטינע־ענ־אַמט, חלוצישע עזרה (אָבער נאָר טיילווייז), שקל־קאַמיסיע, געמיינזאַמע פייערונגען אין גרויסע ציוניסטישע יום־טובים, מכבי — דאָס אַלץ זענען געווען אינסטיטוציעס פון צוזאַמענאַרבעט.

אָבער איז דאָס געווען אין אונדזער שטח אַ באַזונדערע נאָטע, אַ באַזונדערע אַקצענט, וואָס באַגרינדעט די באַהויפּטונג, אַז ביי אונדז איז געווען בעסער ווי אין אַנדערע טיילן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג? צייטנווייז האָב איך געגלויבט אַז יאָ, אָבער צייטנווייז האָב איך נישט געזען קיין סימנים וואָס זאָלן באַרעכטיקן אַ פאָזיטיוון ענטפער אויף מיין פראָגע. אין דעם באַריכט פון אונדזער ציוניסטישן לאַנדעס־פאַרבאַנד צו אונדזער ציוניסטישער לאַנדעס־קאָנפערענץ פון דעם יאָר 1932 לייגן איך איצט אַ כאַראַקטעריסטיק פון די קעגנזייטיקע באַציאונגען. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געגעבן די איניציאַטיוו פאַר אַן אַרבעטס־געמיינשאַפט פון אַלע ציוניסטישע פאַרטייען, גור אריה טערלאָ, פון „התאחדות" האָט איבערגענומען די אויפגאַבע צוצוגרייטן דעם פּראָיעקט. אָט וואָס איך לייגן אין דעם באַריכט:

„די פארערגערונג פון די באציאונגען צוליב דעם וואל־קאמף האבן שוין אין גאנצן באגראבן דעם דאזיקן פראיעקט (ד. ה. וועגן דער ארבעטס־געמיינשאפט). די באציאונגען פון די פראקציעס פון דעם לאנדעס־פארבאנד האבן זיך אין דעם פארגאנגענעם יאר נישט פארבעסערט. אזוי ווייט עס האנדלט זיך וועגן מזרחי, זיינען זיי גיכער ערגער געווארן. דער פארייניקטער פראנט פון פראקציעס ביי די וואלן צום קאנגרעס האט אנטפלעקט זיין קאמף־רוף און דעם קאמף־רוף איז געווען נישט זייער אייגענער נצחון, נאר די פארניכטונג פון דעם לאנדעס־פארבאנד.

„מיר גלויבן — לייגן איך ווייטער אין דעם באריכט — אז נאך דעם אפווארפן פון דער דאזיקער פארייניקטער אטאקע האבן זיך די פראקציעס סוף־כל־סוף איבערצייגט, אז זייערע באמיאונגען זענען צוועקלאז און זיי וועלן טראכטן צו קומען צו א צוזאמענלעבן מיט אונדז. פון אונדזער זייט וועט נישט פעלן קיין גוטער ווילן. אבער די באדייטונג פון אונדזער ארגאניזאציע מוז ווערן פול רעספעקטירט״.

אט דאס איז דער ציטאט פון א באריכט, געשריבן מיט 25 יאר צוריק. אין דער לעצטער תקופה פון זיבן יאר ביז 1939 האבן זיך די באציאונגען צווישן דעם לאנדעס־פארבאנד און די איינצלנע פראקציעס געבעסערט. איך האב קיינמאל נישט געהאלטן קיין סך פון אייניקייט־פראזעאלאגיע, אויב זי איז נישט געווען באשטעטיקט דורך מעשים. מיר האבן אין אונדזערע ציוניסטישע רייען געהאט א טענדענץ צו באנוצן זיך מיט דער אייניקייט־לאזונג ביי יעדער געלעגנהייט. אבער די אייניקייט־לאזונג איז געווארן זייער ביליק. און דערפאר מוז איך באווייזן אז מיין השערה פון דער פארבעסערונג פון די באציאונגען איז נישט קיין פוסטע. זי איז באשטעטיקט דורך דעם פאקט, וואס עס האט זיך דורך דער כסדרדיקער פאליטישער דערציערישער טעטיקייט מצד אונדזער לאנדעס־פארבאנד איינגעגעבן אין די לעצטע יארן פון דער תקופה, וועגן וועלכער איך שרייב, צו ארגאניזירן אין קראקע א שטענדיקן יידישן נאציאנאל־ראט, אין וועלכן עס זענען אריין אלע ציוניסטישע גרופעס אחוץ דעם השומר הצעיר, און

דער דאָזיקער נאַציאָנאַל־ראַט האָט אפילו אַריינגענומען די אגודה. דער פּראָגראַם פון דעם דאָזיקן נאַציאָנאַל־ראַט איז אין תוך געווען באַגרענעצט צו אונדזער „לאַנדעס־פּאָליטיק" און צו אונדזער פּאָליטיק אין די שטאָט־ראַטן. זיין פּראָגראַם איז נישט געווען חל אויף דער טעטיקייט אין די קהילות און נאָטירלעך אויך נישט אויף דעם ריין ציוניסטישן גע־ביט, אָבער במילא האָט דער באַשטאַנד פון דעם דאָזיקן נאַציאָנאַל־ראַט געהאט אַ מילדערנדיקן איינפלוס אויך אויף די קאָנפליקטן אין די צוויי לעצטע געביטן, ווייל עס איז דאָך פסיכאָלאָגיש שווער — מאָנטיק און מיטוואָך צו זיצן ביי אַ געמיינזאַמען טיש און דינסטיק צו פירן אַ בי־טערן קאַמף.

בזה האופן קום איך צו אַ מער קלאָרן ענטפער אויף מיין פראָגע: צי איז אין אונדזער שטח געווען אַ גרעסערע מאַס פון עקספּערימענטאַ־לער אייניקייט ווי אין אַנדערע טיילן פון פוילן? דער ענטפער איז: אין דער ערשטער צייט נישט, אין דעם לעצטן פעריאָד — יאָ. ביים סוף פון אָט דער תקופה פון 1919 ־ 1939 איז נישט אין קאָנגרעס־פוילן און נישט אין מזרח־גאַליציע געווען בנמצא אַזאַ נאַציאָנאַל־ראַט, אָבער צוליב היס־טאָרישער געוויקייט וויל איך דאָ פעסטשטעלן, אַז אין אָנהייב פון דער תקופה 1919 ביז 1939 איז צוערשט אַ נאַציאָנאַל־ראַט פון אַזאַ פאַר־נעם אַנטשטאַנען אין וואַרשע אונטער דעם איינפלוס פון יצחק גרינבוים און אין דער תקופה פון דעם ערשטן מינדערהייטן־בלאָק (1922) האָט דער דאָזיקער נאַציאָנאַל־ראַט צייטווייליק אַרומגענומען אויך די אגודה. עס איז לכן אין קאָנגרעס־פוילן געווען דער היפוך ווי ביי אונדז. די ערש־טע תקופה איז געווען וואָס שייך אייניקייט בעסער און דאָן איז דער פּאַרטיי־קאַמף דאָרט געווארן גאָר פאַרביטערט, בעת ביי אונדז איז גע־ווען דער פּראָצעס אַ פּאַרקערטער. עס איז בעסער געוואָרן ביים סוף פון דער תקופה.

וואָס האָט געבראַכט ביי אונדז צו אָט דער אייגנאַרטיקער אַנטוויק־לונג, צוליב וועלכער מיר קאָנען היינט פון דער רעטראָספּעקציע פעסט־שטעלן, אַז מערב־גאַליציע און שלעזיע איז באמת געווען אַן עקספּערי־מענטאַלע לאַבאָראַטאָריע פון יידישער אייניקייט? וועָן איך קוק היינט

צוריק אין דער פארבלאסטער פארגאנגענהייט — איך חזר איבער, מען זעט אין דער געשיכטע קלאָרער אין אַ רעטראָספעקציע, הגם דאָס בילד איז פאַרווישט ווי אין אַ שטאַרק און פריש אַקצענטירטער קעגנווארט — קום איך צו דער איבערצייגונג, אַז עס זענען געווען בעצם עטלעכע סיבות פאַר דער דאָזיקער דערשיינונג. די ערשטע איז געווען, וואָס דער אַלגעמיינער ציוניזם, אַלזאָ אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, איז אין אונדזער גע־ביט געווען אַן אַבסאָלוט דאָמינירנדיקער כוח לויטן כמות פון דעם אַר־גאַניזירטן טייל פון דער יידישער געזעלשאַפט.

אין יאָר 1921, ביים אָנהייב פון דער תקופה 1919 ביז 1939, זענען צום צוועלפטן ציוניסטישן קאָנגרעס אין קאַרלסבאַד געוויילט געווארן 14 דעלעגאַטן, 10 פון זיי זענען געווען אַלגעמיינע ציוניסטן, דריי פון פועלי־ציון אָדער „התאחדות" און אייגער איז געווען אַ מזרחי. איך האָב נישט פאַר מיר די גענויע סטאַטיסטיק פון די שפּעטערדיקע קאָנגרעסן און מוז מיך דערפאַר באַנוגענען מיט אַן אַלגעמיינער פעסטשטעלונג באַזירט אויף מיין זכרון. ביי יעדן שפּעטערדיקן קאָנגרעס איז די צאָל פון אַלגעמיין־ציוניסטישע דעלעגאַטן צום קאָנגרעס געווען די מערהייט, אָפט די אַב־סאָלוטע מערהייט צווישן די דעלעגירטע פון אונדזער שטח. נישט זעלטן איז די דאָזיקע מערהייט דערגאַנגען ביז צו צוויי דריטל. די דאָזיקע רעזולטאַטן פון קאָנגרעס־וואָלן ווערן נאָך מער איינדרוקספול, ווען מיר נעמען אין באַטראַכט, אַז די פראַקציעס און באַזונדערס די פועלי־ציון און התאחדות האָבן פראַפאָרציאָנעל אַ סך שטאַרקער אָנטיילגענומען אין די וואָלן צום קאָנגרעס ווי די מער באַקוועמע אַלגעמיינע ציוניסטן. דער דאָזיקער העגעמאָנישער כאַראַקטער פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט נאָטירלעך געצוווונגען די פראַקציעס צו זוכן אַ פאַרשטענדיקונג מיט אַ דעצידירנדיקן כוח, בפרט נאָך דערפאָלגלאָזע פרווון פון אַ פראָנטאַלן קאַמף קעגן לאַנדעס־פאַרבאַנד, ווי עס באַווייזט דער ציטאַט, וועלכן איך האָב אויבן איבערגעגעבן.

די צווייטע סיבה פון דער דערמאָנטער דערשיינונג איז געווען די פאָליטיש־פאַרלאָמענטאַרישע קולטור אין אונדזער שטח, זי איז געווען אויפגעבויט אויף דער טראַדיציע פון דעם עסטרייכישן פאַרלאָמענט, פון

דעם גאַליציישן סיים, פון אַ גרעסערער מאַס פון פרייהייט אין פאַרגלייך מיט קאַנגרעס־פוילן און פון דער טראַדיציע פון דעם פאַרשריגענעם „גאַליציישן" אַפּאַרטוניזם, וואָס האָט געזוכט דעם מיטל־וועג צווישן עקסטרעמען, און דאָס הייסט דאָך פאַרשטענדיקונג. די דאָזיקע טראַדיציע האָט אויך אונדז יידן אין אַ געוויסער מאַס דערצויגן צו זוכן פאַרשטענדיקונג. עס זענען געווען אויסנאַמען אין דער געשיכטע פון דער פוילישער געזעלשאַפט אויך אין גאַליציע פון דעם דאָזיקן כלל. נו, זענען אויך געווען אויסנאַמען אין דער יידישער געזעלשאַפט פון דעם דאָזיקן כלל.

און די דריטע סיבה פון דער דערמאַנטער דערשיינונג איז געווען דער פאַקט, וואָס אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, זייענדיק דער דאָמינירנדיקער כוח אין דער ציוניסטישער באַוועגונג אין אונדזער שטח און דער אַלץ וואַקסנדיקער כוח אין דער גאַנצער יידישער געזעלשאַפט, האָט אַליין נישט אויסגענוצט אין שאַרפע פאַרמען זיין דאָמינירנדיקע פאָזיציע. ער האָט אַליין געפירט די מילדערע פאָליטיק פון פאַרשטענדיקונג, וויל ער האָט געהאט די פילאָזאָפיע — די פירער פון דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד האָבן געהאט די דאָזיקע פילאָזאָפיע — פון בויען און נישט זיין זיגרייך פאַרמעל, די פילאָזאָפיע פון מילדער טאַקטיק און נישט פון פאָליטישער רציחה.

די דאָזיקע מעלות זענען אין די אויגן פון אונדזערע ליבע פריינט פון קאַנגרעס־פוילן באַצייכנט געווארן אַלס „גאַליצישער אַפּאַרטוניזם". ווען איך קוק הייַנט צוריק צו דער פאַרגאַנגענהייט, בין אין שטאַלץ אויף דעם דאָזיקן „גאַליצישן אַפּאַרטוניזם", וואָס האָט מיט חכמה תמיד געזען א י נ ע ר ל ע כ ע פאַרשטענדיקונג אַלס ציל אין די לעבנס־באַדינגונגען פון אַ פאָלק, וואָס איז געווען ארומגערינגלט מיט קעגנער, וואָס פאַר זיי איז אונדזער צעריסנקייט געווען — זייער נצחון. איך אונטערשטרייך: אינערלעכע פאַרשטענדיקונג.

פייערווערק זענען זיכער שענער און מער אייַנדרוקספול ווי אַ שטענדיקע, מילדע וואַרעמקייט. אָבער פייערווערק פאַרלעשן זיך און די וואָרעמקייט באַפרוכטעט ווידער און אַנטוויקלונג.

איך קוק איצט צו אַן אַנדערן טייל פון אונדזער פראָבלעם: צו די

באַציאונגען פונעם לאַנדעס־פאַרבאַנד און פון דער ציוניסטישער באַוועגונג בכלל צו אונדזערע יידישע נישט־ציוניסטישע פאַרטייען און גרופעס.

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און די יידישע נישט־ציוניסטישע פאַרטייען און גרופעס

די אגודה און די חרידים. — די אַסימילאַנטן. — דער „בונד". די פירער פון די דאָזיקע פאַרטייען.

מיר האָבן נישט געהאט אין אונדזער שטח די אַזוי גערופענע „פאַל־קיסטן", די צייטווייליקע פאַרטיי, וואָס נח פּרילוצקי האָט געשאַפן אין קאַנגרעס־פּוילן, עס זענען געווען פּרוווון צו פאַרפלאַנצן די דאָזיקע פאַר־טיי אויך ביי אונדז, אָבער דער באָדן איז געווען, זעט אויס, אַ נישט פּאַ־סיקער פאַר דער דאָזיקער אידייע פון אַ סאָרט בירגערלעכן „בונדיזם".

איך וועל אָנהייבן מיט דער „אגודה", וואָס איר פולער נאָמען איז געווען „אגודת שלומי אמונת ישראל". איך וויל דאָן איבערגיין צו איר פאַרבינדעטן, דעם לאָגער פון די אַסימילאַנטן און ענדיקן מיט אַ יוצא מן הכלל, און איך מיין עס אין ווערטלעכן זין פון וואָרט, אַ י ו צ א מ ן ה כ ל ל, דעם סאָציאַליסטישן אַרבעטער „בונד".

די אגודה איז בלי ספק געווען דער אַמבעסטן אָרגאַניזירטער טייל פון דער אָרטאָדאָקסיע. אונדזער קהילה, דער רוב בנין פון איר, איז געווען אַ רעליגיעזע. רעליגיאָזיטעט האָט אַרומגענומען נישט נאָר די אָרטאָ־דאָקסיע אין שטרענגן זין פונעם וואָרט, נאָר אויך מאַסן פון סתם יידן. די פאַרגאַנגענהייט פון דער גאָר אינטערעסאַנטער יידישער קהילה אין קראָקע מיט אירע אַלטע בכבודיקע געדענק־ערטער, האָט געשאַפן אַן אַט־מאָספער פון חשיבות, טיילווייז פאַרגליווערטער חשיבות, אָבער פאָרט חשיבות, וואָס האָט געטראָגן אַ סך הונדערטער יאָרן אין איר געשיכטע. דריי לאָגערן זענען ביי אונדז געווען בנימצא, אָבער עס האָבן זיך נאָר צוויי אויסקריסטאַליזירט, פון דעם דאָזיקן גרויסן רעזערוואָר פון אָרטאָדאָקסיע אין אונדזער שטאָט קראָקע און אין אַ געוויסער מאָס אויך אין דער פראָווינץ. אָבער דאָרט איז דער שווערפונקט פון דער פאַרטיי־

לונג געווען אַנדערש לאָקאַליזירט. דער נאַציאָנאַלער טייל פון דער אָר־טאָדאָקסיע איז געווען דער מזרחי. איך האָב וועגן אים שוין געשריבן. אין צענטער איז געשטאַנען די אגודה — און אין דער גאָר רעכטער זייט איז געווען אַן אַמאַרפע, נישט אָרגאַניזירטע, פאַרביסן אומטאָלעראַנטע, אין זיך פאַרשלאָסענע און צווישן זיך צעקריגטע מאַסע, וועלכע מיר קאַנען אָנרופן מיט דעם וואָרט „חרידים" סתם פרומע יידן, וועלכע האָבן זיך קאַנצענטרירט אַרום רבנישע הייפן, רבנישע קלייזלעך, רבנישע אינ־טערעסן, שאַפנדיק צייטנווייז — איך זוך אָ חשובן נאָמען — אָ געיעג פאַר אייגפלוס פון שבת צו שבת.

אָ פּאָר וווערטער וועגן דער אגודה: אָנגעהויבן האָט עס זיך מיט: קאַמף קעגן ציוניסטישע „פושעים". דאַן האָבן די אגודיסטן שריט־ביי־שריט איבערגענומען די אָרגאַניזאַטאָרישע פאַרמעג פון דער ציוניסטישער באַוועגונג, במקום פון חדרים געגרינדעט שולן, במקום פון קאַמף קעגן פרויען אין דער סאָציאָלער טעטיקייט, געשאַפן אייגענע פרויען־אָרגאַני־זאַציעס, במקום קאַמף קעגן אינטערנאַציאָנאַלער אָרגאַניזירונג פון יידן, געשאַפן אָן אייגענע אינטערנאַציאָנאַלע וועלט־אָרגאַניזאַציע, במקום קאַמף קעגן קאַנגרעסן, געשאַפן אסיפות, במקום קאַמף קעגן סעקולאָריזירטער פּאָליטיק פאַרלאָזן פאַמעלעך די מויערן פון די געטאָס און אָרויס צו וואָלן אין שטאָט־ראָטן און אין סיים: בקיצור, געוואָרן נישקשהדיק סעקולאָרי־זירט אין די פאַרמען פון טאָג־טעגלעכער טעטיקייט. און אָזוי ווי עס איז צו דער דאָזיקער טעכניש־טאָקטישער מעטאָמאָרפאָזע נאָך צוגעקומען די אַמביציע צו ווערן דער רעגירנדיקער כוח אין דעם גאַנצן אָרטאָדאָקסישן רעזערוואָר און די אַמביציע איז געווען געשפייזט מיט אָ היפש ביסל „הייליקער" שנאה צו ציוניזם, איז די באַוועגונג געוואָרן אָ מיליטאַנטע און וווּ עס איז דאָ מיליטאַנטישקייט, נעמט מען נישט זייער אָפט סקרו־פולן, מען שפרינגט זיי אַריבער, כדי צו — זיגן. און די אגודה האָט עס געטאָן מיט גאָר גרויסער פּאָאיקייט. זי האָט געבראַכט דערצו, אָז ביי אָ גרויסן טייל פון די חרידים איז זי געוואָרן כמעט — טריפה, ווייל דער אָרגאַניזאַטאָרישער פּראָגרעס פון דער אגודה איז נישט געווען אין הסכם מיט די אָפּגעשטאַנענע לעבנס־פאָרמען פון די קלייזלעך פון די חרידים. די אגודה האָט זיך באַמיט צו געווינען די דאָזיקע אַמאָרפע מאַסע פון

חרידים. ווייל סוף כל סוף האָט זי דאָך אין תוך געהערט צו דער דאָזיקער מאַסע. ציון — נישט, סיידן — מן השמים! דאָס האָט די אגודה נאַטירלעך פאַרבונדן מיט דעם העכסטן קאָנסערוואַטיוון און רע־אַקציאָנערן טייל פון דער אָרטאָדאָקסיע, יענעם טייל, וועלכער האָט צווישן זיך געהאט אַ היפשן פּראָצענט פון דעם, וואָס מיר רופן הייַנט — נטורי קרתא. אויפן געביט פון דעם קהילה־ראַט איז די אגודה נאַטירלעך געווען פאַרבונדן מיט די חרידים, אָבער מיט דער צייט האָט זי זיך פאַרבונדן מיטן מזרחי און דורך דער דאָזיקער בריק אויך אָביסל געוואָרן שוואַכער אין איר קאַמף קעגן ציוניזם. סוף־כל־סוף איז חיבת ציון געווען אַ בא־שטאַנדטייל פון דעם אני מאמין פון דער אָרטאָדאָקסיע, הגם אויף גאָר אַנדערע וועגן, ווי עס האָט דאָס געוואָלט פאַרווירקלעכן דער ציוניזם. נו, און די וועלטלעכע פאַרמען פון אָרגאַניזירן זיך האָבן זיי אויך דערווייַ־טערט פון פאַרגליווערטקייט. און דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז אין די שטאָט־ראַטן און פון צייט צו צייט אפילו אין פאַרלאַמענט זענען די אגודיסטן געגאַנגען צוזאַמען מיט ציוניסטן. אָבער אַ סך אָפּטער צוזאַ־מען מיט אַסימילאַנטן. אין אונדזער שטח איז אפילו די אגודה פאַמעלעך געוואָרן וווייניקער מיליטאַנט צוליב דעם אלגעמיינעם פאָליטישן קלימאַט, וואָס איך האָב אויבן כאַראַקטעריזירט, און צוליב דעם געלאָסענעם טעמ־פּעראַמענט פון מאַנכע וויכטיקע פירער פון דער אגודה.

דריי נעמען וויל איך דאָ דערמאָנען פון קראָקע גופא און אייניעם פון דער שטאָט זשעזשאָוו. איך האָב אים שוין דערמאָנט אַמאָל, פריער. דאָס זענען געווען די פיר פערזאָנען, וואָס האָבן אין אונדזער געביט במשך פון דעם דאָזיקן פעריאָד פון 20 יאָר אין קורצע אָפשניטן פון צייט געהאט פאָליטישע פאָזיציעס אין דעם סיום און אין סענאַט פון דער פוילישער רעפובליק. משה דייטשער, אַ קורצע צייט אַ סענאַטאָר אין דער פוילישער רעפובליק. ער איז געווייַלט געוואָרן אין יאָר 1922 אין דעם קיעלצער קרייז, אין דער צייט פון דעם מינדערהייטן־בלאָק. געהאט אַ דרוקערייַ אין דעם סאַמע צענטער פונעם יידישן לעבן אויף דער קרא־קאָווסקע גאַס, אין דעם „קוזמאַרק". היינט איז דאָס אין גאַנצן אַ קריסט־לעכער קוואַרטאַל. משה דייטשער איז געווען אַ קלוגער ייד. ער האָט נישט געוואָלט קיין סך, אָבער ער האָט זיך גוט צוגעהערט. ער אַליין איז

נישט געווען רייך און ווי דער שטייגער איז, האָט דער דאָזיקער פאַקט נישט איבעריק פּאַרשטאַרקט זיין פּאָזיציע אַלס פירער פון דער אגודה. צו זיין אַביסל אַ גביר האָט קיינמאָל נישט געשאַדט. דער איינפלוס פון משה דייטשער איז געווען אַ רעספּעקטירטער, אָבער נישט קיין אַנטשיידנ־דיקער. ער האָט נישט געהאט די טבע צו זיין איבעריק אנגענעם צו זיין סביבה, ווייל ער איז געווען פּאַרשלאָסן, אָבער טראָצדעם זענען מיינע זכרונות ווענן אים גיכער אנגענעמע, אפשר דווקא צוליב דעם, ווָאס נישט דאָס רייכטום איז געווען דער מקור פון זיין פּאָזיציע. דייטשער איז ג־שטאַרבן אין יאָר 1939, ביים אָנהייב פון דער מלחמה, אַ קרבן פון היט־לעריזם.

דער צווייטער סענאַטאָר פון דער אגודה איז געווען איזאַק באָומינ־גער, אַ גאָר אַן אָנדערער טיפּ, אַן אינטעלעקטועלער, געווָארן אַ גביר און זיך דערשלאָגן צו דער פּאָזיציע פון אַ ראש פון אַ פּאָטריציער פאָמיליע, זיין פּאָזיציע אין דער פּאַרטיי איז געווען אַ רואיקע, איך וואָלט געקאָנט זאָגן, מער וויסנשאָפטלעך, אַ „סטאָטישע" אַלס היפוך פון דינאָמיש. ער איז אַריין אין סענאָט אין יאָר 1923 אַלס דער נאָכפאָלגער פון דעם פּאָר־שטאָרבענעם מזרחיסטישן סענאָטאָר רב קאָוואַלסקי, פון קאָנגרעס־פּוילן. באָומינגער איז געשטאָרבן פּאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

פייוול סטעמפּעל איז ווידער געווען אַן אָנדערער טיפּ. מער פּאָלקס־טימלעך, מער דעמאָקראָטיש, באָוועגלעך אין זיין פּראָקטישקייט און דער־פּאָר אויך מער נוטה צו קאָמפּראָמיסן מיט אָנדערע פּאַרטייען. ער איז געווען אַ מחותן פון דעם באָבאָווער רב, ווָאס האָט נאָטירלעך צוגעגעבן חשיבות צו זיין פּאָזיציע. אין יאָר 1922, בעת דעם מינדערהייטן־בלאָק ביי די וואָלן צום סיים, איז אין מערב־גאַליציע געווען אַ באָזונדערע ליס־טע, ווָאס איז נישט געווען אָנגעשלאָסן צו דער מינדערהייטן־ליסטע. סטעמפּעל האָט קאָנדידירט אויף דער דאָזיקער ליסטע, אויף וועלכער עס איז אויפן ערשטן אָרט אין קראָקע געשטאָנען דר. יהושע טאָן און דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות אויפן צווייטן אָרט פון דער קראָקעווער ליסטע. אויפן סמך פון אַ קאָמפּראָמיס צווישן אונדזער לאָנדעס־פּאָרבאָנד און דער אגודה האָט סטעמפּעל קאָנדידירט אין זשעזשאָוו. דר. טאָן איז

געווייַלט געוואָרן אין קראָקע און גלייכצייטיק אָבער אויך אויף דער מלוכהשער ליסטע פונעם נאַציאָנאַליטעטן־בלאָק. דר. יהושע טאָן האָט אָבער אָנגענומען דעם מאַנדאַט פון קראָקע. סטעמפּעל איז געווייַלט געוואָרן אין זשעזשאָוו. סטעמפּעל איז אויך געווען איינער פון די אָקטיוויסטע מיטגלידער פונעם שטאָט־ראַט אין קראָקע און אויך פון דעם ראַט פון אונדזער קהילה. אין שטאָט־ראַט האָט ער לאָיאַל צוזאַמענגעאַרבעט מיט אונדז ציוניסטן און אין דער קהילה, ווו ער האָט געהאַט אַ סך אַ שוועַרערן שטאַנדפונקט, איז ער אויך געווען גרייט צו פאַרשטענדיקונג, הגם ער איז געווען זייער לאָיאַל צו זיין אייגענער פאַרטיי. סטעמפּעל איז דערהרגעט געוואָרן פון היטלערס באַנדעס אין די ערשטע יאָרן פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די מיליטאַנטסטע פערזאָן און די שטאַרקסטע פערזענלעכקייט אין דער אגודיסטישער סביבה אין אונדזער שטח און אויך אַ באַדייטנדיקע פערזאָן אין דער אגודיסטישער באַוועגונג בכלל, איז געווען רב אַהרן לעווין, פון סאַמבאָר און דאַן שפּעטער פון זשעזשאָוו, אַ פיקח, נישט נוטה צו וועלכן ס׳איז קאָמפּראָמיס, אַ מאַן פון גרויסן אייַנפלוס אין זיין סביבה. אין יאָר 1922 איז ער געווייַלט געוואָרן צום פּוילישן סיים אין סאַמבאָר, און אין יאָר 1927 אין זשעזשאָוו. אויך ער איז דערמאָרדעט געוואָרן דורך היטלעריסטן אין חודש יולי 1941. דאָס לעצטע מאָל האָב איך אים געזען און מיט אים גערעדט דעם 17טן סעפּטעמבער 1939, בייַ דער סאַמע גרענעץ פון רומעניע אין דעם גאַליצישן שטעטל קוטי, אַ שעה אַדער צוויי אייַדער די רוסישע אַרמיי איז אַריין קיין גאַליציע, כדי זיך צוטיילן מיט פּוילן צוזאַמען מיט דער היטלעריסטישער אַרמיי.

וועג איך טראַכט היינט צוריק צו יענער צייט, אין וועלכער מיר ציוניסטן האָבן געהאט אויסצוקעמפן נישט איין האַרטן קאַמף קעגן דער אגודה, וועג איך טראַכט צוריק צו יענער צייט, וועג ביטערקייט האָט נישט אייַנמאָל פאַרסמט אונדזערע באַציאונגען, זע איך פאַר מיר די אַלע פיר פערזאָנען. אָהוץ פון אייַנעם זע איך פאַר מיר מילדע פנימער באַדעקט מיט אַ נעפּל פון אַ יידישן שמייכל. איך זע סטעמפּלען ז״ל ביים געמיינזאַמען וואַרשטאַט אין קראָקעווער שטאַט־ראַט, איך זע אים צוזאַמען מיט אַלע ציוניסטישע גרופּעס אין אונדזער נאַציאָנאַל־ראַט, וועלכן

דער באבאווער רבי, הרב בן־ציון האַלבערשטאַם, דער אגודה־סענאַטאָר
פייוויש סטעמפּעל און דער איידעם פון באבאווער רבין מ. סטעמפּעל.

איך האָב אויבן דערמאָנט, אוּן אין זכרון איז מיר געבליבן — די תמצית־דיקע ליבשאַפט צו אונדזער פאָלק, וואָס איז געווען די טרייבקראַפט אויך אין דער אגודה, ווי פאַלש עס זאָלן נישט געווען זיין אירע פראַקטישע, פאָליטישע קאַמף־וועגן — אין אונדזערע, ציוניסטישע אויגן. מיר זענען אויך נישט געווען אַן חטאים. דער מקור פון אונדזער פאָלק אוּן דער חלום פון אונדזער אייביקייט האָט אונדז דאָך סוף־כל־סוף פאַרבונדן אוּן אַ בי־טערער גורל האָט אונדז אַלע פאַרייניקט.

דער פאָליטישער פאַרבינדעטער פון דער אגודה אוּן פון די חרידים זענען געווען — די אַסימילאַנטן. עס איז געווען אַ מאָדנער שידוך. פאַר דעם פרייז פון פאָליטישער אונטערשטיצונג מצד דער אגודה אוּן מצד די חרידים האָבן די אַ־רעליגיעזע אַסימילאַנטן אונטערשטיצט דעם רעלי־גיעזן פראָגראַם פון די צווויי אַרטאָדאָקסישע גרופּן, ווו נאָר זיי האָבן געקאָנט, אין דער קהילה, אין שטאָט־ראַט, אין פאַרשיידענע אַרגאַניזאַ־ציעס אוּן — אויף די הינטער־טרעפ פון פאַרשיידענע אַמטן. דערפאַר האָבן די דאָזיקע צווויי רעליגיעזע גרופּן אונטערשטיצט די אַסימילאַנטן אין זייער פאָליטישן קאַמף, וועלכער איז לרוב געווען אַ קאַמף קעגן דעם איינפלוס פון ציוניסטן. אויב עס איז בכלל פאַראַן אַ זאַך, וואָס הייסט אוממאַראַלישקייט אין דער פאָליטיק — אוּן איך האָב די נאָאיווע אי־בערציגונג, אַז אַזוינס איז דאָ — איז דער שידוך געווען נישט קיין מאָראַלישער שידוך, ווייל עס איז געווען אַ שידוך צווישן שטרענגער רעליגיעזיטעט אוּן אַנטינאַציאָנאַלער אַ־רעליגיעזיטעט אָדער אינדיפע־רענץ. אַ סך מאָל איז עס געווען ביי די אַסימילאַנטן וויניקער ווי אינ־דיפערענץ. אוּן טראָצדעם איז דער שידוך געווען אַן אויסגעהאַלטענער. ער האָט אויסגענומען אין די עסטרייכישע צייטן אוּן ער איז געווען ווי־טער דערפאָלגרייך אין דעם באַנייטן פוילן. דער דאָזיקער שידוך איז געווען דער סוד פון דער דערשיינונג צוליב וועלכער דער אָרטאָדאָקסי־שער פליגל האָט אין דער קהילה אין קראָקע געהאָלפן צו האַלטן ביי דער לייטונג פון דער קהילה אַ פאַרטרעטער פון אַ מיעוט, דעם אַסימילאַטאַ־רישן לאַגער.

אין די פראָווינץ־שטעט — ווי איך האָב שוין באַמערקט — איז די סיטואַציע געווען אָביסל אַנדערש; וואָס קלענער די קהילה, וואָס ווייני־

קער איז געווען פאַראַן אַסימילירטע אינטעליגענץ און די אַרטאַדאַקסיע האָט זיך, על פי רוב, געמוזט אַליין אַן עצה געבן. אין די מיטעלערע קהילות האָט דער שידוך אַנגעהאַלטן, אַבער די ציוניסטישע פאַליטיק, איז אין די דאָזיקע קהילות געווען צוליב די לאָקאַלע באַדינגונגען מער נוטה צו קאָמפראָמיסן מיט דעם אַרטאַדאַקסישן לאַגער און אַזוי אַרום איז דער שידוך פון דער אַרטאַדאַקסיע מיט דעם הייפל פון אַסימילאַנטן פאַרביטן געוואָרן אָפט דורך אַ שידוך מיט די — ציוניסטן. דאָס איז מער־ווייניקער געווען די אַלגעמיינע לאָגע אין אונדזער געביט.

איידער איך וועל ענדיקן דעם דאָזיקן קאַפיטל וועגן אונדזערע אַסימילאַנטן, וויל איך נאָך דערמאָנען — אַחוץ דר. רפאל לאַנדאָו, דעם בעסטן און יידישסטן צווישן זיי, און אַחוץ דר. סאָמועל טילעס און טאָדעוש עפשטיין, וועלכע איך האָב שוין דערמאָנט אין אָנהייב פון די דאָזיקע זכרונות — פיר גאָר פאַרשיידענע, אַבער גאַנץ אינטערעסאַנטע פערזאָנען פון דעם אַזוי גערופענעם אַסימילאַטאָרישן לאַגער אין אונדזער צייט פון 1919 ביז 1939. איך זע זיי בולט פאָר מיר איצט ביים שרייבן די דאָזיקע שורות. דער אַריגינעלסטער צווישן די דאָזיקע פיר, איז געווען אַ מאַן, וואָס האָט געהאט געשפילט אַ גאָר וואָגיקע ראָלע אין אונדזער יידישן לעבן אין קראָקע. אַ קליינער, אַ קיילעכדיקער, מיט אומגעהייער אינטעליגענטע, באַוועגלעכע אויגן, אַ גלענצנדיקער פאַלעמיקער, אַ גרניטער יוריסט, אַן אומאויסשעפלעכער קוואַל פון ענערגיע, אַ דעמאָקראַטישער שתדלן. זיין נאָמען איז געווען דר. אַדאָלף גראָס. איך זע אים איצט פאָר מיר, ווי ער איילט זיך אויף די גאַסן פון קראָקע לויפנדיק ערגעצוווו צו דינען יידישע ענינים. מענטשן גריסן אים אויף דער גאַס, שטעלן אים אַפּ באַוואָרפן אים מיט בקשות. ער איז געווען דער גרינדער פון אַ לאָקאַלער פאַרטיי, וואָס האָט געהייסן די „גראָס־פאַרטיי". זי איז נישט געווען גרויס, אַבער זי האָט געשאַפן אַ קרייז פון אַן אינטערעסן־געמיינשאַפט, פון אינטערעסן פון בויען ביליקע הייזער, פון גרינדן קאָנסום־קאָאָפעראַטיוון, אַבער נישט נאָר דאָס אַליין, פון קאַמף קעגן אומגערעכטיקייט, פון קאַמף פאָר אמתדיקער דעמאָקראַטיע, נישט זעלטן צוזאַמען מיט דער פוילישער סאָציאַליסטישער פאַרטיי און ברוב מיט דער פוילישער דעמאָקראַטישער פאַרטיי, וועלכע איך האָב שוין אויבן דער־

מאָנט. דר. אַדאָלף גראָס האָט זיך אויסגעקעמפט אַ גאָר גרויסע לאָקאַלע פּאָפולאַריטעט. ער איז געווארן אייגער פון די הויפט־זיילן אין דעם קרא־קעווער שטאָט־ראָט, אין וועלכן ער איז געווען טעטיק זינט דעם יאָר 1897. זיין פּאָפולאַריטעט איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ער האָט אַן גרויסע שווערקייטן געוווּנען דעם מאַנדאַט צום עסטרייכישן פּאַרלאַמענט אין די יאָרן 1907 און דאָס צווייטע מאָל אין 1911, און דאָרט איז ער געווען נאָטירלעך אַ מיטגליד פון דעם פוילישן פּאַרלאַמענטאַרישן קלוב. אין פּאַרלאַמענט פון עסטרייך זענען אין יאָר 1907 געווען פיר נאַציאָ־נאַלע יידן, ב. שטראָכער, אַדאָלף שטאַנד, דר. מאָלער און דר. ה. גא־בעל. די דריי לעצטע ציוניסטן. עס איז זייער זעלטן געקומען צו אַ צוזא־מענשטויס צווישן אונדזער נאַציאָנאַלן קלוב פונעם עסטרייכישן פּאַרלא־מענט צו יענער צייט און דר. אַדאָלף גראָס, ווייל אונדזער נאַציאָנאַלער קלוב האָט געקעמפט פאַר פונדאַמענטאַלע רעכט און דר. אַדאָלף גראָס און אויך זיין קאָלעגע, ה' ראָוך פון גאַליציע, זענען געווען מער אינטע־רעסירט אין עקאָנאָמישע און טאָג־טעגלעכע אינטערעסן פון דער יידי־שער באָפעלקערונג. דאָס יידישע פּאָלק האָט זיי נישט אינטערעסירט, אָבער אייגצלנע יידן און גרופּעס האָבן געהאט אין זיי אַן אונטערשטי־צונג. איך דערמאָן די דאָזיקע פּרטים, הגם זיי געהערן נישט צו דעם צייט־פּעריאָד, וועלכן איך האָב צו באַהאַנדלען, דערפאַר ווייל דער אייגפלוס פון דר. אַדאָלף גראָס האָט אין אַ געוויסער מאָס געדויערט ביז צום יאָר פון זיין טויט אין 1937 און נישט אייגמאָל האָט דער דאָזיקער פּעאיקער מאָן מיט ריינע כוונות און ענגע פּראָווינציעלע האָריזאָנטן געקרייצט דעם חעג פון אונדזער נאַציאָנאַלער און ציוניסטישער באָוועגונג, וואָס האָט געוואָלט אויסקעמפן פאַרן יידישן פּאָלק אַ נייע בעסערע פּא־זיציע.

דער צווייטער פון די דאָזיקע פיר, וועלכן ס'איז כדאי צו דערמאָנען, איז געווען יאָזעף סאָרע. אַ באַשייידענער מאָן און אַ ריינער כאַראַקטער, אָן אַסקעטישע, כמעט אייגגעשרומפענע געשטאַלט. ער האָט זיך נישט פאַרנומען מיט יידישע זאָרגן און יידישער אומרו, אָבער ווייל ער איז געוואָרן דער וויצע־פּרעזידענט פון דער שטאָט קראָקע, ווייל איך אים דאָ דערמאָנען. ער איז אפט געווען אַ שטערונג פאַר אונדזער קאָמף אין דער

קהילה. דער לייענער וועט זיך דערמאַנען פון מיינע זכרונות וועגן דער קהילה, אַז די שטאַט־פאַרוואַלטונג איז געווען די צווייטע אינסטאַנץ פאַר דעם בודזשעט פון דער קהילה און אויך דערפאַר האָבן מיר נישט איין מאָל געהאט שוועריקייטן אין דער פערזאָן פון יאָזעף סאַרע, דעם וויצע־פרעזידענט פון שטאַט־ראַט. ער האָט זיך נישט אַרייngעלאָזט אין וויכוחים מיט אונדז. ער איז געבליבן רואיק און געלאַסן. ער האָט זיך נישט אויפ־געהרעגט מיט יידישע צרות און דורכגעזעצט זיין מיינונג. און מיט דעם האָט זיך דער ענין געענדיקט. קיינער פון אונדז האָט זיך נישט געקאַנט אָפזאָגן אים צו רעספּעקטירן, ווייל ער איז געווען אַ ריינער כאַראַקטער און מיר האָבן עס געלערנט אין אונדזער סביבה, אויך צו רעספּעקטירן קעגנער, ווען זייערע כוונות זענען געווען ריין.

דער דריטער, וועלכן איך וויל דאָ דערמאַנען, איז געווען דר. איג־נאַץ לאַנדאַו. די לאַנדאַו־פאַמיליע איז ברוב געווען אַ גאָר יידישלעכע, אָבער זי האָט אויך לרוב געהערט צום אַסימילאַטאָרישן לאַגער. אַסימי־לאַציע אין דעם פּאָליטישן זין און אויך אין דער קולטור־זין פון דעם וואָרט איז געווען די לאַנדאַו־יידישקייט. דער נאָכפאָל־גער פון יאָזעף סאַרע אויפן אָמט פון וויצע־פּרעזידענט פון דער שטאָט קראָקע איז ביז צום אויסברוך פון דעם צווייטן וועלט־קריג געווען דר. איגנאַץ לאַנדאַו, אַ גוטער יוריסט, אַ שווייגער, אַ קאָלטער, אַ גאָליקער, געגאַנגען מיט אַביסל אַן איינגעבויגענעם קאָפּ, וואָס האָט געשאַפן דעם אייndרוק, ווי ווען ער וואָלט נישט געקוקט אין די אויגן פון אַנדערע. ער איז געווען אַ מער אַקטיווער קעגנער פון דעם נאַציאָנאַלן יידישן רעזשים ווי יאָזעף סאַרע. מען האָט מער רעספּעקטירט זיינע פּאָזיציעס ווי אים ליב געהאט. אַ געוויסע צייט האָט ער אויך געהערט צו דער „גראָס־פּאַרטיי״.

אין צום סוף וויל איך דאָ דערמאַנען איין מענטש, וועלכער איז אַוועק פון דער וועלט אין סאַמע אָנהייב פון דער תקופה 1919 - 1939. כמעט עטלעכע טעג פאַר דעם אויפקום פון פּוילן. איך דערמאָן אים דאָ, וויל זיין איינפלוס אָדער גיכער דער איינפלוס פון זיינע ווערק האָט געדויערט אויך נאָך זיין טויט. ער איז נישט פאַרגעסן געוואָרן דורך אַ טייל פון דער יידישער אינטעלעקטועלער יוגנט. און נאָך צוליב אַן אַנ־

דערער סיבה דערמאָן איך אים: עֶר האָט געשטאָמט פון אַ שטרענג אָר־טאָדאָקסישער קליין־שטאָטישער פאַמיליע אין זבאָראָזש, אין מזרח־גאַליציע; עֶר איז געווען אַ חדר־ייִנגל, געגאַנגען אין זיין יוגנט אין אַ קאַפּאָטע און האָט זיך — אויף זיין טויטן־בעט, אין עלטער פון 51 יאָר — געשמדט, אָדער — ווי מען האָט דערציילט — איז אָפּגעשמדט געוואָרן. זיין נאָמען איז ווילהעלם פּעלדמאַן. עֶר האָט מיט יידישער פּאָליטיק נישט געהאט קיין סך צו טאָן. די וואַנדלונגען, וועלכע עֶר האָט דורכגעמאַכט פון חדר ביז צו שמד, פון דעם קאַנדידאַט צו ווערן אַ רב ביז צו דעם פּאָפּולערסטע היסטאָריקער פון דער פּוילישער ליטעראַטור אין יענער צייט, די וואַנדלונגען, וואָס עֶר האָט דורכגעמאַכט, פון אַ באַשייידענעם אויטאָדידאַקט ביז צו דעם שאַרזשע ד'אַפּער פון דער ערשטער פּוילישער רעגירונג נאָך דער אַנטשטייאונג פון פּוילן, און דאָס דווקא אין — בערלין, אָט די דאָזיקע וואַנדלונגען וואָס איך וואָלט אַזוי גערן דאָ באַשריבן אַלס אַן אינטערעסאַנטן און אומנאַטירלעכן פענאָמען — געהערן נישט צו דער איצטיקער אַרבעט מיינער. זיין געשיכטע פון דער פּוילישער לי־טעראַטור, זיין גלענצנדיקע צייטשריפט „קריטיקאָ", וועלכע עֶר האָט אַרויסגעגעבן פונעם יאָר 1901 ביז 1914, האָבן אים דערהויבן צו אַ זייער שטאַרקער פאָזיציע אין דער פּוילישער גייסטיקער וועלט און די יידישע יוגנט האָט ממש פאַרשלונגען ווילהעלם פּעלדמאַן, בפרט יידישע — מייד־לעך. פּוילישע שרייבער האָבן שטאַרק מורא געהאט פאַר אים, וויל עֶר האָט געהאט אַ בייסיקע שאַרפּע פּעדער, וואַרשיינלעך בירושה פון זיין יידישער אָפּשטאַמונג. מען האָט מורא געהאט אים צו קריטיקירן, וויל אין דער קריטיק האָט עֶר נישט פאַרשטאַנען קיין שום „פאַרדאָן". עֶר האָט אַמאָל געשריבן אַ פּיעסע — און אויף דעם געביט איז עֶר דווקא נישט געווען זייער גוט — די פּיעסע האָט געהייסן „ציען" (שאָטן), האָבן פּוילישע שרייבער זיך נוקם געווען אין אים און קורסירט אַ זאַץ, וועלכן איד וועל דאָ ציטירן אין פּויליש: „טאַקי נאַ פּעלדמאַנא דזיען, יאַקי יעסט יעגאָ — ציען" (די פּרייַע איבערזעצונג איז: אָזאָ יאָר אויף פּעלדמאַנען אַליין, ווי עס איז זיין „שאָטנס" מיין).

אָט דאָס איז געווען דער קלאַסישער גייסטיקער רעפּרעזענטאַנט פון דער אַסימילאַציע ביז צום סאָמע סוף: שמד. **דרך אגב** וויל איך דאָ

דערמאַנען, אַז מיט אַ סך יאָרן פריער האָט דאָס יידנטום אין פוילן אַרויסגעגעבן אַ געשטאַלט פון אַן ענלעכער קאַריערע, אָבער אין אַ סך אַ גרעסערן פאָרמאַט. די געשטאַלט איז געווען טיפער, מער אנערקענט. פעלדמאַן איז קיינמאָל נישט געווען אָנערקענט דורך דער פוילישער גע־זעלשאַפט. עס האָט אים נישט געהאָלפן, וואָס ער איז אַוועק פון יידן און יידישקייט. זיין געשטאַלט האָט געהאט נישט זייער קיין אָנציענדיקע שטריכן און ער איז געבליבן אויף תמיד ביי אַ זייער גרויסן טייל פון דער פוילישער געזעלשאַפט — דער „זשיד". די דאָזיקע אָנדערע גע־שטאַלט האָט געשטאַמט פון ירושלים ד׳ליטע, פון ווילנע, פון אַ טיף־אַרטאָדאָקסישער פאָמיליע. דער מאַן איז געווען באַהאוונט אין דער העב־רעישער ליטעראַטור און שפראַך. ער האָט אַפילו (אין יאָר 1842) אָלס ערשטער איבערגעזעצט אַדאָם מיצקעוויטש, דעם גרעסטן פוילישן דיכ־טער, אין דער העברעישער שפראַך און אויך איינע פון די לינגוויסטיש שווערסטע פאָעמעס פון מ׳יצקעוויטש, די פאָעמע „פאַריז" (אַ ווילדער ריי־טער). אָט דער דאָזיקער זון פון ירושלים ד׳ליטע האָט זיך אויך געשמדט און ער איז געוואָרן אין דער געשיכטע פון דעם פויליש־יידישן פאָלק אין פוילן אין 19טן יאָרהונדערט, אַ גאָר פאָפּולערע פערזענלעכקייט, פאָזי־טיוו פאַר דעם פויליש־פאָלק און, ליידער, נעגאַטיוו פאַר אונדזער פאָלק. זיין נאָמען איז געווען יודל און דאָן שפעטער יוליאָן קלאַטשקאָ. אין קעגנזאַץ צו פעלדמאַן איז קלאַטשקאָ געווען גאָר אנערקענט פון דער פוי־לישער געזעלשאַפט און ער איז געוואָרן אָפילו אייניער פון די זיילן און שפּיצער פון דער פאָליטישער פילאָזאָפיע פון דער פויליש־קאָנסערוואַ־טיוער פאַרטיי, וועלכע איז באַשטאַנען פון — אַריסטאָקראַטן! יידל קלאַטשקאָ פון ווילנע איז געוואָרן דער אַרכיטעקט פון דער פויליש־קאָנסערוואַטיוו־אַריסטאָקראַטישער סאָציאָל־פאָליטישער פילאָזאָפיע!

זענען מיר נישט אַן אינטערעסאַנט פאָלק?

האָבן די אַסימילאַנטן ביי אונדז אין קראָקע און אין מערב־גאַליציע און שלעזיע געהאט אַ ברייטערן אָנהאַלט צווישן די מאַסן פון יידישע אינטעלעקטועלע?

אין אָנהייב פונעם 19טן יאָרהונדערט און שפּעטער, וואָס ווייניקער און ווייניקער. אָבער זיי האָבן אויך אין דער צייט פון 1919 ביז 1939

געהאט עטלעכע פאזיציעס, וועלכע זיי האבן באטראכט אלס ז י י ע ר ע פאזיציעס. ראשית כל דער בני ברית. דאס איז געווען לאנגע יאָרן א פעסטונג פון דער אסימילאציע אין קראקע. אבער אויך דא איז פאמע־ לעך אריין דער גייסט פון נאציאנאלע חלומות און ער האט זיך דארט פארשפרייט אדאנק פערזאנען, ווי דער באקאנטער ציוניסטישער פירער אין אונדזער שטח דר. שמעון פעלדבלום, וואס איז שפעטער יאָרנלאנג געשטאנען בראש פון דעם בני ברית פארבאנד „סאָלידאריטעט" אין קראקע. אפילו די פרעזידענטן פון דעם אלגעמיין פוילישן בני ברית אין זיין מלוכהשן פארנעם, דר. לעאָן אדער און שפעטער דר. לודוויג ראטלער, האבן זיך פאמעלעך געבייגן פאר דער נייער יידישער רעגעסאנס־באווע־ גונג — נישט צו שטארק געבייגן. אין יאָר 1939 האט דער שרייבער פון די דאזיקע זכרונות, אלס סיים־דעפוטאט — אן אירגענישע פארקניפונג — זייענדיק א ציוניסט, געפירט די דעלעגאציע פון די צוויי פירנדיקע פער־ זאָנען פון בני ברית, דר. לודוויג ראטלער פון קראקע און דר. פארנאס פון לעמבערג, צוויי עקספאנירטע אסימילאנטן, צום דירעקטאָר פונעם אינערן־ מיניסטעריום, כדי צו פאדערן דאס מבטל מאכן פון דער — אויפלייזונג פון בני ברית! אפילו דער בני ברית, מיט זיין שטארק אסימילאטארי־ שער פארגאנגענהייט, איז נישט מער געווען „לאיאל" אין די אויגן פון דעם אנטיסעמיטישן רעזשים. א צווייטע קליינע פעסטונג פון דער אסי־ מילאציע אין קראקע איז געווען דער „קלוב פון קאמבאטאנטן". (איך דערמאָן מיך נישט מער, צי דער קלוב האט געהאט דעם מוט צו טראָגן אין זיין טיטל דאס וואָרט „יידישע קאמבאטאנטן"). דארט האבן זיך פאר־ זאמלט אסימילאטארישע אינטעלעקטועלע פון דעם יינגערן דור און ג־ פראווען — אסימילאציע. עס האט זיי נישט געהאלפן. א פארטרעטער פון דער דאזיקער גרופע, מיטן נאמען לעאָפאלד ספירא, האט קאנדידירט צום פוילישן סיים אין יאָר 1935 אין קראקע און איז — דורכגעפאלן. גאָר וואזשנע דורכגעפאלן.

א דריטע קליינע „פעסטונג" פון דער אסימילאציע איז געווען דער אקאדעמישער פארבאנד „זיעדנאטשעניע" (אייניקייט), וועלכן איך האב שוין אויבן דערמאנט אין דעם קאפיטל וועגן אונדזער יוגנט. די דאזיקע אלע דריי „פעסטונגען" האבן סאציאל נישט געהאט קיין גרויסע באדיי־

טונג, אָבער אַזוי ווי די דאָזיקע גרופּע איז געווען די אָנגענעמסטע פאַר דער ממשלה, ווייל זי האָט כמעט גאָר נישט פאַרלאַנגט, איז נאַטירלעך איר אייגנפלוס אַלס הילף־מיטל צום קאַמף קעגן דער נאַציאָנאַלער יידישער אידייע געווען געזען זייער גערן דורך דער ממשלה. דאָ איז געלעגן דער כוח פון דער אַסימילאַטאָרן־גרופּע, אַ שטיין אויף אונדזער וועג, צייטנווייז אַ דאָרן אויף אונדזער וועג!

די גרויסע אידייע פון דער אַסימילאַציע, דער קינסטלעך קאָנסטרוירטער חלום פון ווערן דער עטישער מיסיאָנער צווישן פעלקער, האָט אין דעם קרייז פון אונדזערע אַסימילאַנטן נישט געהאט קיין שום באַדייטונג. עס איז געווען סתם אַסימילאַציע צוליב באַקוועמלעכקייט. אין די מיטעלע שטעט פון מערב־גאַליציע איז דער אייגנפלוס פון די אַסימילאַטאָרישע יחידים געווען כמעט אידענטיש מיט אייגנפלוס ביים — סטאַראָסטע. האָט ער געוואָלט, איז דער אַסימילאַנט געווען קרוב למלכות. האָט ער נישט געוואָלט — איז געווען אויס אייגנפלוס!

אין די גאָר קלייַנע שטעטלעך — איך האָב עס שוין דערמאָנט — האָט די פאָרם פון אַסימילאַציע געהאט אַ סך אַ טראַגישערן פנים, ווייל דאָרט איז עס געווען די אַסימילאַציע אין דער — קאַפאָטע. גאָר נישט געהאָט צו טאָן מיט פוילישער קולטור און זיך אויסגעשעפט אין פאָליטישער — חניפה.

עס האָט נישט געהאָלפן נישט אין די מיטעלערע שטעט און נישט אין די קליינע שטעט, די נאַציאָנאַלע אידייע פונעם קעמפנדיקן יידנטום האָט מאַרשירט ווייטער. מיט שווערייקייטן, אָבער ווייטער!

דער ביטערסטער קעגנער פון אונדזער ציוניסטישער באַוועגונג איז געווען דער „בונד". מחיצות זענען אַ באַרעכטיקטע דערשיינונג צווישן פאַרטייען. יעדע פאַרטיי האָט דאָס רעכט צו קעמפן פאַר איר אייגנפלוס און איר איבערצייגונג. די פּראָגע איז נאָר צי די פאַרטייען אנערקענען געוויסע צייטן און געוויסע פּראָבלעמען, אין וועלכע זיי מוזן זיך פאַרבינדן אין אינטערעס פונעם כלל. אין דער הינזיכט איז צווישן אונדז און דעם בונד נישט באַשטאַנען קיין מחיצה, נאָר אַ תהום. און עס איז נישט געווען קיין שום בריק, נישט קיין אויסנאַם פּראָבלעם און נישט אין אויסנאַם־צייטן האָט דער „בונד" פאַרבונדן מיט אַנדערע יידישע אָרגאַניזאַ־

ציעס. נייז! דאָך איין אויסנאַם! אין מערב־גאַליציע און שלעזיע דערמאָן איך מיך אין דער איינציקער אויסנאַם. דאָס איז געווען דאָס יאָר 1919, ווען מיר האָבן אין דער היץ פון דעם רעוואָלוציאָנערן איבערברוך און גרויסע האָפענונגען אין צוואַמענהאָנג מיט דעם ווערסאַילער טראַקטאַט און מיט דעם נייעם פוילן צוגעגרייט אַן אויפרוף מיט אַ פּלאַטפאָרם פאַר דעם שוץ פון דער יידישער מינדערהייט. איך גלייב, אַז דעמאָלט האָבן פירנדיקע מיטגלידער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פאַרטיי (זשעט פּ. ס.), דעם שפּעטערדיקן „בונד" ביי אונדז, אונטערגעשריבן דעם גע־מיינזאַמען אויפרוף. אויב איך האָב נישט קיין טעות, איז דאָס געווען דער איינציקער אויסנאַם פון צוזאַמענארבעט פונעם „בונד" מיט אַנדערע פאַרטייען אין אונדזער שטח!

דער תהום צווישן דעם „בונד" און אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער ציוניסטישער באַוועגונג בכלל האָט געהאט אַ סך סיבות. איך וויל דאָ דערמאָנען צוויי, וואָס זענען מיר אויס צו זיין די וויכטיקסטע. איינע איז דווקא געווען אַ מעלה פונעם „בונד" און די צווייטע איז געווען אַן אַרגאַנישער חסרון פונעם „בונד". די מעלה איז געווען, וואָס דער „בונד" איז געווען אַן אידעאַלאָגישע באַוועגונג, וואָס האָט נאַטירלעך אויפריכ־טיק געגלייבט אין דעָר ריכטיקייט פון איר אידעאַל. און דער אידעאַל איז געווען אַ גאָר גרויסער: די פאַרווירקלעכונג פון סאָציאַליזם, בפרט אין פוילן און דאָס איינאַרדענען פון דער יידישער געזעלשאַפט אַלס אַן אינטעגראַלן באַשטאַנדטייל פון דער סאָציאַליסטישער אַרדענונג אין די איינצלנע מלוכות. מען קאָן זיין אַ קעגנער פון סאָציאַליזם, אָבער רעס־פעקטירן מוז מען דעם אידעאַל גופא. זינט 1897, גלייכצייטיק מיט דעם אַנטשטיין פון דער ציוניסטישער באַוועגונג, האָט דער „בונד" געקעמפט פאַר דער רעאַליזירונג פון זיין אידעאַל מיט אַ בונדיסטישער אויסגע־האַלטנקייט.

אין אלגעמיינע שטריכן זענען דאָ געווען אינעם יידישן לעבן דריי הויפּט־ריכטונגען, וואָס האָבן געפּרווועט פאַרענטפערן די קיום־פראַגן פון אונדזער פאָלק אויף גאָר פאַרשיידענע וועגן. עס וואָלט געווען כדאַי צו שרייבן אַ בוך וועגן זיי אַלס אַ סינטעז פון יידישער באַזאָרגטקייט פאַר דעם קיום און צוקונפט פון אונדזער פאָלק. די דאָזיקע דריי ריכטונגען

זענען געווען: ציוניזם, וואָס האָט ראשית כל געזען די פאַרענטפערונג פון דעם יידישן פראָבלעם אין ארץ ישראל; בונדיזם, וועלכער האָט אונדזער גאולה געזען אין דאָאיזם, אין אַ באַנייטער, גערעכטער סאָציאַליסטישער וועלט־אָרדענונג, אין וועלכער אונדזער פאָלק וועט געפינען פלאַץ און אַ קולטורעלע אויטאָנאָמיע; און די דריטע שיטה איז געווען די אַרטאָדאָקסיע מיט איר וווּנדערבאַרער האָפענונג אויף משיחן אין דער צוקונפט און מיט איר פאָדערונג פון תורה־טריי לעבן אין דער קעגנווארט, ווייל זי האָט געגלייבט, אַז נאָר אַזאַ תורה־טריי לעבן קאָן צוגרייטן דאָס קומען פון משיחן.

די מעלה פון בונדיזם איז געווען, וואָס ער האָט געדינט אַ גרויסער אידייע פון ראַטעווען דאָס יידישע פאָלק דורך סאָציאַליזם. דאָס האָט יעדער קעגנער געמוזט רעספעקטירן, אָבער דער טיפער אידעאָלאָגישער אונטערשייד צווישן דער טעריטאָריעלער לייזונג פון דער יידישער פראָגע דורך ציוניזם און דער אַ־טעריטאָריעלער לייזונג פון יידישן קיום דורך בונדיזם האָט אַ פאַרשטענדיקונג ממש געמאַכט אומגעהייער שווער. דער חסרון פונעם „בונד״ איז געלעגן אין דעם, וואָס ער האָט זיך אָרגאַניזירט און קריסטאַליזירט אלס אַ „קלאַס״, אלס אַ פאָלק פאַר זיך, און האָט נישט געוואָלט אָנערקענען, אַז ער איז אַ טייל פון דעם היסטאָרישן יידישן פאָלק. עס האָט אונדז נישט פאַרבונדן, נישט יידישע געשיכטע, נישט יידישע רעליגיע און טראַדיציע, נישט די העברעישע שפראַך, נישט די בענקשאַפט פאַר אַן אייגענעם מלוכהשן לעבן אין דעם אַלטן היימלאַנד — גאָר נישט האָט אונדז פאַרבונדן אָחוץ דער נאָמען ייד און אַ קורצער וועג פון דער אַנטוויקלונג פון יידישער קולטור, וועלכע האָט זיך אויסגעדריקט אין דער יידישער שפראַך. דערפאַר זענען אלע פרוון מצד אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, צו שאַפן כאָטש צייטווייליקע בריקן, כאָטש אין קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם צוזאַמען מיטן „בונד״ געווען אין גאַנצן אַז דער־פאָלג. אַז דער „בונד״ אין אונדזער שטח האָט באַקעמפט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, איז געווען אַ נאַטירלעכע דערשיינונג. מיר זענען געווען ברוב אַ בירגערלעכע באַוועגונג און דער „בונד״ איז געווען אַ מאַרקסיסטישע באַוועגונג. איז נאַטירלעך נישט געווען קיין שום בריק צווישן די צוויי באַוועגונגען. אָבער דער „בונד״ איז געגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ער

האָט קיינמאָל נישט אָנגענומען קיין פּאָרשלאָגן פון אַ בשותפותדיקער אַקציע פון אַן אַלגעמיין נאַציאָנאַלן כאַראַקטער, אַפילו נישט מיט דער פּועלי־ציוניסטישער פּאַרטיי, וואָס איז דאָך געווען אויך סאָציאַליסטיש. (איך האָב שוין דערמאָנט, אַז אין יאָר 1919 האָט דער „בונד" אין אונדזער שטח, צו יענער צייט איז עס געווען דער זשעט פּ. ס. געמאַכט אַן אויסנאַם און דאַן שפּעטער נאָך אַ צווייטן אויסנאַם אין קאָנגרעס־פּוילן, בעת אייניגער פון די וואַלן צום פּוילישן סיים). די אַרבעטער־באַוועגונג אין יאָפאָן איז פּאַר דעם „בונד" געווען אַ סך נאָענטער ווי די הסתדרות אין ארץ ישראל. און איך האָב דאָס געקאָנט פּאַרשטיין, וויייל די הסתדרות אין ארץ ישראל האָט חרוב געמאַכט די בונדיסטישע אַנטי־ישראל־אַריענטאַציע און די סאָציאַליסטישע באַוועגונג אין יאָפאָן האָט עס נישט געטאָן. בקיצור, דער „בונד" איז געווען אַן אמתדיקע יוצא מן הכלל, דאָס הייסט, אַן אַרגאַניזאַציע, וואָס שליסט זיך אויס פונעם כלל. ער איז געווען אַ מין שבט פון סאָציאַליסטישע קאַראַיטן.

צייטנווייז האָבן די פּאָרמען פון דעם בונדיסטישן קאַמף קעגן ציוניזם דערגרייכט די מאַראַלישע מדרגה פון אויפשריפטן קעגן ציוניסטן ווי „ימח שמם", וואָס זענען צייטנווייז באַנוצט געוואָרן קעגן ציוניזם אין קראָקע פון אונדזער היימישער — נטורי קרתא. נישט איינמאָל האָב איך געזען אויף די מויערן פון די הייזער אין קראָקע דעם דאָזיקן „ימח שמם" אויפגעקלעפּט פון אונדזערע עקסטרעמע אַרטאַדאָקסישע פאַנאַטיקער. נו, איז עס טראָצדעם געווען בעסער ווי די היינטיקע בקשות פון די נטורי קרתא אין ירושלים צו דער רעגירונג פון יאַדאַניע זיי אַרייַנצולאָזן אין דער אַראַבישער מדינה. אָבער וואָס איז געווען דער אַנאַלאָגישער בייַשפּיל מצד דעם „בונד"? עס איז געווען אַן אויפרוף, וואָס איז געקומען פון בונדיסטישע רייען קעגן דער גרינדונג פון דער העברעישער אוניווערסיטעט אין יאָר 1925; אַדער אַרטיקלען וועגן ציוניסטיש־בריטישן אימפּעריאַליזם אין דער צייט, וועו די פּינסטערסטע אַראַבישע עפענדיס האָבן אַרגאַנזירט אַנטי־יידישע פּאָגראָמען אין חברון און אין צפת. אָבער דאָס זענען געווען אויסנאַמען. על פּי רוב איז דער בונד געגאַנגען זייַן וועג מיט קלאָפּן איבער די אויערן. די וויירקלעכקייט אַרום אים האָט פּאַר דעם „בונד" נישט עקזיסטירט.

אין יאָר 1919 איז ביי אונדז פאַרמעל נישט געווען דער „בונד״ בנמצא. אַנגעהייבן האָט זיך זיין געשיכטע ביי אונדז מיט אַ באַשיידענער סעקציע אינערהאַלב פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, פון איר איז אַרויסגעוואַקסן דער „זשעט פּ. ס.״ די יידישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי אָלס אַ סעקציע אין דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. ערשט שפּעטער האָט זיך דער זש.פּ.ס. אַרגאַניזירט אָלס אַ זעלבסטשטענדיקע פּאַרטיי. און ערשט אין די ערשטע יאָרן פון דעם נייַ־אויפגעבויטן פּוילן האָט זיך דער זש.פּ.ס. פּאַרבונדן מיטן „בונד״ פון קאָנגרעס־פּוילן אָלס זיין אינטעגראַלער באַשטאַנדטייל מיט אַ געוויסער לאָקאַלער אויטאָנאָמיע. דאָס וואָס מיר, אַלגעמיינע ציוניסטן, האָבן נישט געקאָנט דורכפירן במשך פון 20 יאָר, נעמלעך די פֿאַרייניקונג פון אונדזערע גרופּעס אין די דריי פּראָווינצן פון פּוילן, האָט דער „בונד״ יאָ דורכגעפירט און דאָס איז געווען אַ סימפּטאָם פון זיין אַרגאַניזאַטאָרישער רייפקייט. נאָטירלעך האָט דער „בונד״ געפּרווט צוזאַמען צו אַרבעטן מיט דער פּויליש סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, הגם נישט מיט דעם פּועלי־ציון. די דאָזיקע ליבע איז געווען ברוב אַן איינזייטיקע. דער פּ.פּ.ס. איז — ווי וויט איך געדענק — קיינמאָל נישט געגאַנגען צוזאַמען מיטן „בונד״ צו די וואָלן צום סיים! וואָס מער דער „בונד״ האָט ביי אונדז געפּרווט אוגטערצושטרייכן פּראָבלעמען פון יידישער קולטורעלער אויטאָנאָמיע, אָלץ אומאָנגענעמער איז ער געווארן פאַר דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, ראשית כל ווייל די פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי איז אַליין געווען שטאַרק נאַציאָנאַל, אויב נישט נאַציאָנאַליסטיש, און אָחוץ דעם, ווייל אַ רייַ פון סאָציאָליסטישע פירער פון יידישער אָפּשטאַמונג זענען געבליבן אין דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און האָבן דאָרט, נאָטירלעך, ווי דאָס איז דער שטייגער, להבדיל, מיט דער יעווטעקציע אין דער קאָמוניסטישער באַוועגונג, געבונטעוועט די פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי קעגן דעם „בונד״. נו, האָט זיך די סאָלידאַריטעט פון דעם פּראָלעטאַריאָט, וואָס איז אַזוי שטאַרק אָקצענטירט אין דעם לעצטן זאַץ פון קאַרל מאַרקס׳ס „מאַניפעסט״ אויסגעדריקט דעם 1טן מאי אין אַ מאָדנער פאָרם „סאָלידאַריטעט״: דער פּ.פּ.ס. האָט זיך געהאָט זיין דעמאָנסטראַציע און דער „בונד״ האָט געהאָט זיין אייגענע סעפּאַראַטע

דעמאָנסטראַציע. און אָפילו אין דעם דעמאָנסטראַטיוון מאַרש צו דעם מאָנומענט פון אַדאַם מיצקעוויטש, אויף דעם רינגפלאַץ אין קראַקע, האָבן די צוויי חבֿרישע פּאַרטייען מאַרשירט אין אַ בכבֿודיקער דיסטאַנץ, און דאָס איז שוין אַזוי געבליבן תמיד, ביז צום יאָר 1939! זעלבסטפאַרשטענדלעך האָט די פּוילי־ציון געמוזט אייגאַרדענען איר באַזונדערע דעמאָנסטראַציע און איר באַזונדערן מאַרש; אָבער סוף־כל־סוף איז פּאַר דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי דער „בונד" נאָטירלעך געווען דער רעלאַטיוו נאָענטסטער, טאָלערירטער פּאַרבינדעטער.

וואָס איז געווען דער כוח פונעם „בונד" אין אונדזער שטח? ער האָט קיינמאָל נישט דערגרייכט קיין מאַנדאַט צום פּוילישן פּאַרלאַמענט. ווי איך האָב שוין דערמאָנט ביים אָנהייב, האָט ער דורכגעפירט א י י ן רעפּרעזענטאַנט אין דעם קהילה־ראַט, און איין רעפּרעזענטאַנט אין דעם שטאָט־ראַט און צולעצט, אין יאָר 1938, ווען די קאָניוקטור פּאַרן „בונד" איז געווארן אַ הויכע, צוליב דער רעזולטאַטלאָזיקייט פון די פּריערדיקע יידישע פּאָליטיק־סיסטעמען, האָט ער דערגרייכט צ ו ו י מאַנדאַטן אין שטאָט־ראַט אין קראַקע. דאָס איז געווען אַן אויסדרוק פון זיין פּאָליטישן כוח אין קראַקע.

דער „בונד" ביי אונדז האָט געהאט אַ נישקשהדיקן אייגפלוס אויף מאַנכע פון די יידישע „טרייד יוניאָנס" און ער האָט, ווי איך האָב שוין אויך פריער דערמאָנט, בייגעשטייערט זיין טייל צו דער אויפהאַלטונג פון דער יידישער קולטור, ווי ע ר האָט זי פּאַרשטאַנען. ער האָט געהאט אַ גוט אַרגאַניזירט קעמערל אין דער אַקאַדעמישער יוגנט, אָבער ווי מיר האָבן שוין אויבן באַווײַזן, דערמאָנענדיק דעם פּאַרבאַנד פון יידישער אַקאַ־דעמישער יוגנט „אַגניסקא", האָבן די ציוניסטישע גרופּעס ביי די וואָלן צו דער אַרגאַניזאַציע געהאט תמיד אַ דערדריקנדיקע מערהייט. אָבער דער אמתדיקער כוח פון דעם „בונד" ביי אונדז, טראָצדעם וואָס ער איז געווען אַ קליינע מינדערהייט סיי אין קראַקע, סיי אין טאַרנאָוו, וווּ ער האָט געהאט אויך אַ גוטע אַרגאַניזאַציע, איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט געהאַט אַ גאַנצע ריי פון זייער איבערגעבענע, צייטנווייז אויך גאָר פּעאיקע פירער, וואָס האָבן פון דער גרופּע געמאַכט אַ קאַמף־אַרגאַ־ניזאַציע. דר. מיכאל שולדענפריי, דער רויאיקסטער און געלאַסנסטער (זיין

זון איז איצט אַ הייסער ישראל־פאַטריאָט אין חיפה), איז אין מיין זכרון געבליבן אַלס דער רעפּרעזענטאַנט פונעם „בונד", הגם ער איז נישט געווען קלאָסיש פאַרן „בונד". ער איז היינט אַ הויכער באַאַמטער אינעם יוסטיץ־מיניסטעריום אין וואַרשע. דער סאַלאָן־רעדנער איז געווען דר. יעקב בראָס, דער אויפגעפלאַמטער פּראָפּאַגאַנדיסט אויף מאַסע־פאַרזאַמלונגען איז געווען יאָנאַ בלום. וועז ער וואָלט געלעבט אין די צייטן פון יריחו וואָלט זיין שטים געווען געקאַנט אייגלייגן די מויערן פון יריחו און ממילא איז ער אין די אַטאַקעס קעגן ציוניזם געווען ווי אַ שטורעם־ווינט פון וועלטער.

תמיד וויציק, אויפגעלייגט און שמייכלענדיק איז געווען דר. יהושע פענסטערבלאו, תמיד גרייט צו קרבנות פאַר דער בונדיסטישער פּאַרטיי. דר. הענריק שרייבער — איך האָב אים שוין דערמאָנט פריער — האָט געהערט צו יענע, פאַר וועלכע בונדיזם איז געווען אַ דאָגמע. דר. איגנאַץ אַלעקסאַנדראָוויטש, דר. ווילהעלם אַלעקסאַנדראָוויטש, דר. עמנואל שע־רער און דר. יאפּע, זענען געווען די טעאָרעטישע זיילן פון בונדיזם אין אונדזער שטח. ערנסט, איינגעטונקען אין עקאָנאָמישער וויסנשאַפט זענען זיי געווען די שרייבער פון דעם בונדיזם. אויב עס האָט עפּעס נישט גע־שטימט מיט זייער טעאָריע אין לעבן, איז עס געווען נישט ריכטיק — אין לעבן, אָבער נישט אין דער בונדיסטישער טעאָריע. דר. איגנאַץ אַלעק־סאַנדראָוויטש איז היינט אַ פּראָפעסאָר אויף אייגער פון די קלענערע אוניווערסיטעטן אין דעם שטאַט ניו־יאָרק און דר. עמנואל שערער איז אין דעם צווייטן פּעריאָד פון דער צווייטער וועלט־מלחמה געווען מיין קאָלעגע אין דעם פּוילישן נאַציאָנאַל־ראַט אין לאָנדאָן. איך האָב נישט איין מאָל געהאט די געלעגנהייט פעסטצושטעלן, אַז לויט זיין טעטיקייט געהערן מיר ביידע — צו צווויי פּאַרשיידענע פעלקער. ער איז היינט די טרייבקראַפט פון דעם נעאָ־בונדיזם אין די פאַרייניקטע שטאַטן און אַ גו־טער רעדאַקטאָר פון אַן ערנסטן אַנטיציוניסטישן חודש־זשורנאַל „אונ־דזער צייט". און צולעצט האָב איך איבערגעלאָזט דר. לעאָ פייגער. מיי־נער אַ קאָלעגע אין דער אַדוואָקאַטור. ער איז געווען אייגער פון די קא־פּיטאַנען פון בונדיזם אין אונדזער שטח. אָבער נישט קיין פולקאָוניק. איך דערמאָן אים דאָ באַזונדער, ווייל ער איז געווען בעת דער מלחמה

אין דער בונדיסטישער אונטערגרונט־באַוועגונג אין וואַרשע און אין פּוילן בכלל געווארן דער — געגנערשאַל. ער איז געוואַקסן גאַר שטאַרק און זיינע פאַרדינסטן זענען גאָוווען גרויס. איך האָב נישט איין מאָל גאַלייענט אין לאַנדאַן זיינע גאַהיימע באַריכטן, אונטערגעשריבן מיט אַ פּסעוודאָנים. ער איז געשטאַרבן אין לובלין אין 1945, ביים אָנהייב פון דעם איצטיקן רעזשים אין פּוילן.

איך האָב דאָ דערמאָנט אַ באַזונדער גרויסע צאָל פון בונדיסטישע פירער, ווייל זיי זענען עס געווען, וואָס האָבן דער בונדיסטישער גרופּע פּארשאַפט רעספּעקט כלפּי פּנים. עס איז צייטנווייז געווען פּאַר אונדז ציוניסטן זייער שווער צו רעספּעקטירן די מעטאָדן פונעם „בונד" אוז אָפּטמאָל האָבן מיר קעגן דעם בלינדן אָנטיציוניסטישן האַס פון „בונד" געמוזט ענטפערן נישט נאַר מיט פּאַרדאָמונג, נאַר אויך מיט פּאַראַכטונג.

אַ סך פון די פריערדיקע פּוילישע בונדיסטישע פירער, וואָס לעבן היינט אין די פאַרייניקטע שטאַטן, האָבן געביטן זייער שטאַנדפונקט לגבי מדינת ישראל, אָבער נישט וווייניק פון זיי גייען אין די אַלטע דרכים. עס איז כמעט צו באַוווּנדערן, ווי בלינד אַ זעעוודיקער קאן זיין. זיי וואַרטן, זיי וואַרטן. איך מיין עס איז בעסער, נישט צו דערמאָנען, אויף וואָס זיי וואַרטן וואָס שייך מדינת ישראל. איך גלייב באמונה שלימה, אַז זייערע דערוואַרטונגען וועלן נישט מקוים ווערן.

אָבער אין איין פּרט איז דער „בונד" דאָך געווארן אַרגאַניזאַטאָריש ענלעך צו דער אגודה. ביידע האָבן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג צוגענומען דעם אינטערנאַציאָנאַלן אַרגאַניזאַטאָרישן פּאַרנעם. די אגודה האָט זיך אָפּגעזאָגט צו שטיין און ביין ביים אָנהייב פון איר עקזיסטענץ צו גרינדן איר אייגענע אינטערנאַציאָנאַלע אַרגאַניזאַצי'ע, זי האָט דערפון געמאַכט אַ פּאַוווּרף דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע. אָבער דאָן האָט זי געגרינדעט איר אייגענע אינטערנאַציאָנאַלע אַרגאַניזאַציע. און דער „בונד" האָט תמיד געהאלטן, אַז זיין אַרגאַניזאַציע קאן באַשטיין נאַר אין די ראַמען פון איעדער מלוכה באַזונדער, אָבער חס וחלילה נישט אין אן אינטערנאַציאָנאַלן פּאַרנעם. דער בונד האָט געהערט צו דעם צווייטן סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל, אָבער אַליין האָט ער די אידייע פון אן אייגענער יידישער אינטערנאַציאָנאַלער אַרגאַניזאַציע באַקעמפט. אָבער

נאָכן חורבן, נאָך דעם שרעקלעכן חורבן, אין וועלכן עס זענען אויך נאָ־טירלעך זייענ רייען חרוב געוואָרן, בפרט אין דער מלוכה פון זיין כוח, אין פוילן, האָט דער „בונד" דאָך באַשלאָסן, פון די לעצטע פראַגמענטן זייענ אין עטלעכע לענדער צו גרינדען זיין אייגענע אינטערנאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציע. ער רופט זי, שעמעוודיק, „קאָאָרדיניר־קאָמיטעט". דער נאָ־מען איז אָבער נאָר אַ קאָמופלאָזש פון אַן אמתדיקער אינטערנאַציאָנאַ־לער בונדיסטישער אָרגאַניזאַציע, וואָס האַלט אָפּ אירע אייגענע אינטער־נאַציאָנאַלע קאָנפערענצן.

די באַציאונגען מיט דער פּוילישער באַפעלקערונג

און אָט דערנעענטער איך מיך צו דעם לעצטן אָפשניט פון דעם ערשטן טייל פון די דאָזיקע זכרונות: אין אונדזערווינקל. צו די ראַמען פונעם בילד.

איך האָב שוין אויבן, אין דעם אָפשניט וועגן פרעסע כאַראַקטערי־זירט די באַציאונגען פון דער פּוילישער פרעסע אין קראָקע צו יידישע פראָבלעמען. דאָ וויל איך דאָס בילד אַביסל דערגאַנצן. איך מיין — עס איז נייטיק.

ווי מאָדנע עס זאָל נישט קלינגען, האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, הגם אַ בירגערלעכע אָרגאַניזאַציע, באַזירט אירע האָפענונגען אינעם קאַמף פאַר אמתדיקער גלייכבאַרעכטיקונג פון יידן אויף — דער פּוילי־שער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. עס איז געווען אַ סתירה אין דעם סא־ציאַלן צוגאַנג צו דער דאָזיקער האָפענונג, אָבער אַזוי איז עס געווען. פאַרוואָס? צוליב אַ ריי סיבות. ראשית כל איז די קאַנקורענץ צווישן דעם יידישן און קריסטלעכן מיטלשטאַנד געווען אַ זייער שטאַרקע. דער יידי־שער מיטלשטאַנד איז געווען אַ גאָר וויכטיקער. דער קריסטלעכער מיטל־שטאַנד האָט געוואָלט איינגעמען יידישע פאָזיציעס. איז ממילא געווען זינלאָז צו האָפן אויף אונטערשטיצונג מצד די פּוילישע בירגערלעכע פאַר־טייען. די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי איז אין דער פּוילישער געזעלשאַפט גע־ווען אַ סך שטאַרקער ווי די סאָציאַליסטישע באַוועגונג אין דער יידישער געזעלשאַפט, ווייל די פּוילישע אינדוסטריע איז געווען אַ סך שטאַרקער

ווי די יידישע און אפילו די יידישע אינדוסטריע האט באשעפטיקט סרוב נישט־יידישע ארבעטער. איז די קאנקורענץ מצד דעם פוילישן ארבעטער קעגן דעם יידישן ארבעטער געווען כמעט א נישטיקע. האבן יידן מער געקאנט האפן אויף אונטערשטיצונג מצד דער סאציאליסטישער גרופע. חוצדעם האט דער סאציאליזם אנטהאלטן די לאזונג פון קאמף צו שיצן די ארעמע מענטשן און ארעמע האבן נישט געפעלט אין דער יידישער געזעלשאפט צוליב דעם וואקסנדיקן עקאנאמישן אנטיסעמיטיזם.

און אין דער סאציאליסטישער אידייע איז בטבע געלעגן די אידייע פון קאמף פאר גערעכטיקייט און גלייכהייט.

די פוילישע סאציאליסטישע פארטיי

אירע פירער און איר באציאונג צום יידישן פראבלעם די דעמאקראטישע און די קאנסערוואטיווע פארטייען

דאס אלץ האט געשאפן א מאדנע דערשיינונג, אז יידן האבן מאסנ־וויז געשטימט פאר דעם סאציאליסטישן קאנדידאט איגנאצי דאשינסקי צום עסטרייכישן פארלאמענט, דעם גרויסן טריבון און פלאמפייערדיקן רעדנער פון דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי. זיי האבן פאר אים געשטימט אין דער האפענונג, אז ער וועט זיי שיצן צוליב אט די סיבות, וואס איך האב אויבן דערמאנט. און ע ר האט די שטימען געדארפט, וויל אין דער פוילישער געזעלשאפט האט ער נישט געהאט קיין שטי־מען כדי צו זיגן. איגנאצי דאשינסקי איז בכלל געווען א גאנץ אומגע־וויינלעכע פערזענלעכקייט. שוין אליין אויסערלעך. יידן האבן ממש גע־האנגען אויף זיינע ליפן, ווען ער האט געהאלטן זיינע רעדעס אין דעם יידישן קוואַרטאל. ער איז געווען א שלאכציץ. ער האט אונדז אין הארץ נישט ליב געהאט. מיר האבן עס געפילט.

דאשינסקי איז אין יאר 1918, ביים אנהייב פון דער באנייטער פוי־לישער מלוכה, געווען דער ערשטער פוילישער פרעמיער, א קורצע צייט. ער האט דאן אויך וויייטער געשפילט א וואגיקע ראלע אין דעם פוילישן פאליטישן לעבן. אבער קיין פאזיטיווע הילף פאר דער יידישער באפעל־

קערונג איז פון דעם נישט אַרויסגעקומען. נאַטירלעך זענען די באַציאונגען צווישן דער פוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און דעם „בונד" אידעיש געווען נאָענטע. אויך די לאָקאַלע פּאַרטיי פון דר. אַדאָלף גראָס האָט געהאט גאַנץ פּריינטלעכע באַציאונגען מיט דער פוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין דער צייט פון דאַשינסקי.

עס איז כדאי אויך צו דערמאָנען עטלעכע פּירנדיקע פּערזענלעכקייטן פון דער פוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין אונדזער שטח, ווייל זיי האָבן געשפּילט אַ שטאַרקע ראָלע אין יידישע פּראָגן אין דער תקופה פון 1919 ביז 1939. ראשית כל זיגמונד זשולאָווסקי, אַן ערנסטע פּערזענלעכקייט. זיין אייגנפלוס אין דער פוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי איז געווען אַ דאָמינירנדיקע. ער האָט זיין גרויסן מוט און שטאַרקן כאַראַקטער בולט באַווייזן אין דעם קאָמוניסטישן סיים אין פוילן נאָך דער מלחמה, דורך אַ אומפּאַרגעסלעכער רעדע, וואָס ער האָט געהאט דעם מוט צו האַלטן אין סיים און צו קריטיקירן דעם קאָמוניסטישן רעזשים. אַזוי גרויס איז געווען דער רעספּעקט פּאַר אים, אַז אַפילו דער ריקזיכט־לאָזער קאָמוניסטישער רעזשים האָט נישט געוואָגט אים צו רירן. מיר האָבן נישט זעלטן געוועגדט אונדזער האָפענונג צו אים אַלס פירער פון דער פוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין אונדזער קאָמף קעגן אַנטיסעמיטיזם.

אַ צווייטן נאָמען וויל איך דאָ דערמאָנען, דאָס איז אַדאָם טשאַלקאָש. אַ סך יינגער ווי זשולאָווסקי, אָבער אויך מיט גרויסן מוט און שטאַרקע פּוילישנאַציאָנאַלע און סאָציאַליסטישע איבערצייגונגען. ער איז זעלבסטפּאַרשטענדלעך געווען אַ קעגנער פון ציוניזם, אָבער טראָצדעם האָבן מיר געקאָנט רעכענען אויף אים אין אונדזער קאָמף קעגן אַנטיסעמיטיזם. אונדזער אַנטייל אין די וואָלן צום לעצטן סיים, פּאַרן אויסברוך פון דער מלחמה, האָט אים נישט געמאַכט פּאַר אונדזערס אַ פרייַנט. אונדזער ציוניסטישע אָפּאָזיציע אין דעם לאַנדעס־פּאַרבאַנד, וואָס האָט באַקעמפט דעם אַנטייל אין די סיים־וואָלן איז אים געווען נעענטער ווי דער לאַנדעס־פּאַרבאַנד, וואָס האָט באַשלאָסן אַנטיילצונעמען אין די סיים־וואָלן. דאָס איז געווען פּאַרשטענדלעך. עס איז מיר דאָן שפּעטער אויסגעקומען צוזאַמען צו אַרבעטן מיט אַדאָם טשאַלקאָש אין דעם גלות־פּאַר־

לאַמענט פון פוילן אין די יאָרן 1940 ביז 1945 אין פראַנקרייך און אין ענגלאַנד און נישט אייגמאל האָב איך אין דער שווערער פאַזיציע מיר־גער אין דעם דאָזיקן גלות־פאַרלאַמענט, געפונען הילף און שטיצע מצד טשאַלקאָש אין מיינע פאַליטישע אונטערנעמונגען בפרט, איידער דער פאַרטרעטער פונעם „בונד" איז אין יאָר 1942 נאָמינירט געוואָרן צו זיין א מיטגליד אין דעם גלות־פאַרלאַמענט. דער פויליש־סאָציאַליסטישער קלוב אין גלות־פאַרלאַמענט, וואָס איז באַשטאַנען פון פינף מיטגלידער, האָט אויך געהאט צוויי מיטגלידער, וואָס זענען געווען נישט פריינטלעך צו יידן (אַדאָעצניק און שצזירעק).

זשולאָווסקי לעבט היינט נישט מער און טשאַלקאָש איז אייגער פון די פירנדיקע פאַליטיקער פון דער פוילישער עמיגראַציע אין לאָנדאָן.

מאַנכע סאָציאַליסטישע פירער, ווי יאָן סטאַנטשיק, ראָמואַלד שומ־סקי, דר. באָלעסלאָוו דראָבנער, האָב איך שוין דערמאַנט פריער אין דעם קאַפיטל וועגן דעם שטאַט־ראַט אין קראָקע. אָבער דאָ וויל איך צום סוף נאָך דערמאַנען איין נאָמען פון א מענטש, וואָס האָט נישט געהאט קיין לייטנדיקע ראָלע אין דער פוילישער סאָציאַליסטישער פאַרטיי אין קרא־קע, אָבער ער איז אין מיין זכרון געבליבן זייער טיף אייגגעקריצט, וויל ער האָט נישט אייגמאָל מיט באַוווגדערונגסווירדיקן מוט געקעמפט קעגן אומרעכט לגבי יידן אין דער פוילישער אַדוואָקאַטן־קאַמער אין קראָקע אין דער לעצטער תקופה פאַר דער מלחמה. ער האָט נישט אייגמאָל ווי אַן אמתדיקער דעמאָקראַט אין דעם פאַליטישן און מאַראַלישן זין פונעם וואָרט, אויפגעהויבן זיין שטים פאַר אונדז יידן, הגם דאָס האָט אים דאָס לעבן נישט לייכטער געמאַכט. עס איז דאָ נאָך אייַן סיבה, צוליב וועל־כער איך וויל אים דאָ דערמאָנען. ער האָט געפירט די פוילישע אונטער־גרונט־באַוועגונג אין דער צייט פון היטלערן אין קראָקע און איז געפאַלן א קרבן פון דער דאָזיקער טעטיקייט. ער איז געשטאָרבן מיט א מאַרטי־רער־טויט אין אוישוויץ, צוזאַמען מיט הונדערטער טויזנטער יידן.

איך דערמאָן אים צום אייביקן אַנדענק. זיין נאָמען איז געווען דר. יוזעף וואַזניאַקאָווסקי.

נאָך צוויי אַנדערע פוילישע פאַרטייען, די דעמאָקראַטישע אוז די קאָנסערוואַטיווע, וועלכע איך האָב שוין טיילווייז כאַראַקטעריזירט, ווען

איך האָב באַהאַנדלט דעם ענין פון דער פּרעסע, זענען געווען רעלאַטיוו נאָענט צו געוויסע טיילן פון דער יידישער באַפעלקערונג. אַ גאַנץ היפּשער טייל פון דער יידישער אינטעליגענץ האָט געשטיצט די פּוילישע דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. די אַזוי גערופענע יידישע „נאַטאַבלען" האָבן געשטיצט די פּוילישע קאָנסערוואַטיווע פּאַרטיי. די פּאָליטישע קעגנלייסטונג מצד די דאָזיקע צוויי פּאַרטייען פּאַר דער יידישער באַפעלקערונג איז געווען נישט צו אונטערשאַצן. בפרט אויף דעם געביט פון אַפּשוואַכן דעם אימפּעט פון די אַנטיסעמיטישע פּוילישע פּאַרטייען קעגן יידן.

אָבער וואָס זענען געווען די באַציאונגען צווישן אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד, ד. ה. צווישן דעם לאַגער פון אַלגעמיינע ציוניסטן צו די דאָזיקע דריי פּוילישע פּאָליטישע פּאַרטייען? די באַציאונג פון זיי צו אונדז איז געווען אַ נעגאַטיווע. מילד אין דער פּאָרם, אָבער אויסגעהאַלטן אין פּראַקטישע ענינים. אונדזער באַציאונג צו די דאָזיקע דריי פּאַרטייען איז צוליב דעם געווען אַ פּאָרזיכטיקע. און אָט פון דער נעגאַטיווער באַציאונג צו ציוניזם, בפרט צו אונדזער בירגערלעכן ציוניזם, איז אַנטשטאַנען לאַגיש די נויטוועניקייט פון אָרגאַניזירן אַן אייגענע פּאָליטישע פּאַרטיי אין ענינים פון אונדזער קיום אין פּוילן. אין מערב פון אייראָפּע, און אין אַמעריקע, האָט מען נישט געקאָנט פאָרשטיין און קאָן אויך היינט נישט פאָרשטיין די אָרגאַניזירונג פון באַזונדערע יידישע פּאָליטישע פּאַרטייען. די אידעאָלאָגישע לאָזונג פון אַ זעלבסטשטענדיקער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק וואָלט אפשר אַליין נישט געקלעקט אַלס שטויסקראַפט צו שאַפן באַזונדערע פּאַרטייען אין דער לאַנדעס־פּאָליטיק, וועו פּוילישע פּאַרטייען וואָלטן שטאַרק געשטיצט די לאַנדעס־פּאָליטישע פּאָדערונגען פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אין פּוילן אוו בפרט די פּאָדערונג פון גרינדן אַ צענטראַלן פּאַרבאַנד פון קהילות, די פּאָדערונג פון אַ געווייסער קולטור־אויטאָנאָמיע מיט מלוכהשער אָדער קאָמונאָלער אונטערשטיצונג פאַר די בודזשעטן פון יידישע שולן אוו די פּאָדערונג פון אַן אמתדיקער ווירטשאַפטלעכער גלייכבאַרעכטיקונג פון אונדז יידן אין טאָג־טעגלעכן פּראַקטיש לעבן. מיר האָבן דאָ אַ ביישפּיל אין דעם היינטיקן אַמעריקע, ווו דער יידישער ישוב איז פריי אוו צוליב דעם פירט ער נישט קיין פּאָליטיק פון אַ נאַציאָנאַלער מינדערהייט.

די סימפּאָזיומס פון פּאַרשטענדיקונג

דאָס לעבן האָט זעלבסטפּאַרשטענדלעך געפּאָדערט, אַז מיר זאָלן זוכן בריקן פון פּאַרשטענדיקונג מיט דער מערהייט אין אַלע באַדינגונגען, וואָס זיי זאָלן נישט זיין. אוּן דערפּאַר האָט נאַטירלעך אויך אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד זייער גוט פּאַרשטאַנען, אַז די יידישע באַפעלקערונג מוז זוכן בריקן צו דער פּוילישער באַפעלקערונג טראָץ דעם אַנטיסעמיטיזם, אָדער דווקא מחמת דעם אַנטיסעמיטיזם. מיר זענען דאָך געווען אַ מינדערהייט אוּן אַ מינדערהייט איז תמיד אָפּהענגיק פון דער מערהייט, בפרט וועַן די מערהייט איז די היסטאָריש רעגירנדיקע נאַציע. אין דער ערשטע יאָרן פון דער צוריק־אויפּפּעבויטער פּוילישער מלוכה האָט אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד געגעבן די איניציאַטיוו צו אַ ריי פון סימפּאָזיומס אין אונדזער שטח. מיר האָבן געהאָפט, אַז די דאָזיקע סימפּאָזיומס קאָנען ווערן אַ בריק פון פּאַרשטענדיקונג. ווי אַזוי האָבן מיר דאָס פּאַרווירקלעכט? מיר האָבן זיך געווענדט צו וואָגיקע פּאָליטישע אוּן גייסטיקע פירער פון דער פּוילישער געזעלשאַפט אוּן האָבן פּאַרגעשלאָגן אַן אויסטויש פון מיינונגען. די דאָזיקע פּאַרטראָגן זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין דעם זאָל פון דער „איזבא לעקאַרסקאַ" (דאָקטוירים־קאָמער), וואָס איז געווען אין דער רואיקער ראָדזיוויללוֹוסקא גאָס אין קראָקע. איך דערמאָן מיך היינט גאָנץ געוּוי אין די דאָזיקע פּאַרטראָגן, אין וועלכע עס האָבן אָנטיילגענומען פון דער פּוילישער זייט אַ ריי אוניווערסיטעט־פּראָפּעסאָרן. איך געדענק די נעמען פון פּראָפּעסאָר קוטשעבאַ אוּן פּראָפּעסאָר ניעטש. בײדע זענען געווען דאָן פּרעזידענטן פון דער פּוילישער אָקאָדעמיע פון וויסנשאָפט. איך דערמאָן מיך אויך אין דעם נאָמען פון דעם פּראָפּעסאָר סטאַניסלאַוו עסטעריכער. מיר האָבן געוווסט, אַז די פּוילישע באַפעלקערונג וויל גאָר ווייניק וועגן אונדזערע גייסטיקע שטרעמונגען אוּן מיר האָבן געוואָלט אָנהייבן מיט אַן אויפקלערונגס־אַקציע. פירער פון ציוניזם, נישט בלויז פון קראָקע, נאָר אויך פון וואַרשע, האָבן אָנטיילגענומען אין די דאָזיקע סימפּאָזיומס. דאָ וויל איך דערמאָנען בפרט דעם נאָמען פון דר. יהושע טאָן אוּן אָפּאָלינאַרי האַרטגלאָס, פון וואַרשע. אויך דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות האָט אין די דאָזיקע סימפּאָזיומס אַקטיוו אָנטיילגענומען.

וואָס איז אָבער געווען דער רעזולטאַט פון די דאָזיקע סימפּאָזיומס? אָ פּאַרערגערונג פון די באַציאונגען! אָזוי לאַנג ווי די פירער פון דער פוילישער געזעלשאַפט האָבן נישט געוווסט, וואָס מיר פּאָדערן, האָבן זיי אונדז פשוט נישט ליב געהאט. מיטן מאָמענט, ווי מיר האָבן קריסטאַלי־זירט אונדזערע באַשיידענע קולטור־פּאָדערונגען, תמיד אונטערשטרייכנדיק מיט אמתדיקער אויפריכטיקייט אונדזער פּאָטריאָטישן מלוכהשן אני־מאמין, האָבן זיך די דאָזיקע רעפּרעזענטאַנטן פון פוילישער ווייסנשאַפט און פּאָליטיק ממש דערשראָקן. נאָך מיינער א רעדע אין אַזאַ סימפּאָ־זיום — און עס איז נישט געווען מיין טבע צו רעדן פּראָוואָצירנדיק — האָט פּראָפעסאָר קוטשעבאַ דערקלערט: איצט ווייס איך כאָטש, אַז יידן פּאַרלאַנגען — אַ מלוכה אין אַ מלוכה! די דאָזיקע באַמערקונג איז געווען כאַראַקטעריסטיש. זי האָט ווי אַ בליץ באַלויכטן אונדזער סיטואַציע. דער דאָזיקער סלאָגאַן פון „אַ מלוכה אין אַ מלוכה" האָט זיך ווי אַ פייער פּאַרשפּרייט אין דער פּוילישער אַנטיסעמיטישער סביבה און איז באַנוצט געוואָרן ביי יעדער געלעגנהייט, וועו מיר האָבן געהאט די „חוצפּה" צו פּאַרלאַנגען אַ געוויסע מאָס פון קולטורעלער אויטאָנאָמיע. נישט נאָר קעגן אונדז ציוניסטן, נאָר אויך קעגן בונדיסטן איז דער דאָזיקער סלאָגאַן באַנוצט געוואָרן. די „דאָאיקייט" האָט די בונדיסטן אויך נישט געהאַלפן. יאָ, די פּאָליאַקן זענען נאָכגעלאָפן נאָך די אוקראַינער, כדי זיי צו גע־ווינען און די אוקראַינער זענען אַוועקגעלאָפן. מיט אונדז יידן איז עס געווען פונקט פּאַרקערט. מיר האָבן זיך נאָכגעיאָגט נאָך אַ פּאַרשטענדי־קונג מיט דער פּוילישער געזעלשאַפט — מיר זענען דאָך נישט געווען קיין טעריטאָריעלע מינדערהייט — אָבער די פּוילישע געזעלשאַפט איז אין איר געוואָלטיקער מערהייט פון אונדז אַוועקגעלאָפן.

דער קרבן פון יידישן בלוט אין פּוילנס קאַמף

איך וויל אויף אַ מאָמענט פּאַרלאָזן דעם צייט־פּעריאָד, וועגן וועלכן איך האָב דאָ צו שרייבן, כדי צו פּאַרשטאַרקן די אויביקע טעזע אויך מיט שפּעטערדיקע פּאַקטן: בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה זענען יידן גע־וען די איינציקע נאַציאָנאַלע מינדערהייט אין פּוילן, וואָס איז געווען

פֿאַרטראָטן אין דעם פוילישן גלות־פֿאַרלאָמענט. די פוילישע גלות־רעגירונג האָט געטאָן אַלץ וואָס נאָר מעגלעך, כדי צו געפינען אַ רעפֿרעזענטאַטיוון אוקראַיִנער און אַ וויים־רוס פֿאַרן פוילישן פֿאַרלאָמענט. עס האָט זיך נישט איינגעגעבן. און אַ צווייטער ביישפּיל: פוילנס אַרמיי האָט נאָטירלעך געפּירט אַ קאַמף פֿאַר פוילנס פרייהייט און אומאָפּהענגיקייט. זי האָט געקעמפּט אין פֿאַרשיידענע טיילן פון דער וועלט: אין נאָרווייק (נאָרוועגן), אין דעם אָפריקאַנישן טאָברוק (ליביע) און אין דעם איטאַליענישן מאָנטע קאַסינאָ, כדי נאָר צו דערמאָנען די ערטער, וואָס זענען געווען סימבאָלן. און אין אַלע דריי ערטער זענען עס געווען יידן די איינציקע מינדערהייט פון פוילן, וואָס האָט געקעמפּט אין די ריינע פון דער פוילישער אַרמיי אין וואָס אירע זין זענען געפֿאַלן אין קאַמף פֿאַר פוילנס אומאָפּהענגיקייט.

עס האָבן אונדז נישט געהאָלפן די סימפּאַזיומס. אונדזער גוטע כוונה צו עפענען דעם וועג צו אַ פֿאַרשטענדיקונג איז צערונען געווארן ביים סאָמע אָנהייב. עס האָט אונדז אָפילו נישט געהאָלפן דאָס יידישע בלוט, וואָס איז פֿאַרגאָסן געווארן פֿאַר פוילן אויף די שלאַכטפעלדער. ווען מען האָט עמיצן נישט ליב, געפעלן נישט אָפילו זיינע מעלות.

מיר זענען געבליבן פֿאַראייניזאָמט. אונדזער אויסגעשטרעקטע האַנט איז געבליבן העענגן אין דער לופט.

וואָס איז געווען די סיבה פון דער דאָזיקער טראַגישער דערשיינונג? איז עס געווען אונדזער שולד? ניין! דער ענטפער איז אַ פשוטער. דער פוילישער צד האָט סתם נישט געוואָלט האָבן די יידישע „סובסטאַנץ" אין פוילן, די יידן גופא. טאָ וואָס האָבן געקאָנט העלפן סימפּאָזיומס, דעקלאַראַציעס, געמיינזאָמע קרבנות, געמיינזאָם פֿאַרגאָסן בלוט?

אונטער דעם דרוק פון אָט דער טראַגישער סיטואַציע איז אַרויסגעוואַקסן אונדזער אינערלעכע סאָלידאַריטעט. מיר האָבן געמוזט ווערן שטאַרקער פ א ר א ק א מ ף, ווייל מיר האָבן נישט געקאָנט דערגרייכן א פ א ר ש ט ע נ ד י ק ו נ ג. אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד איז אין ביידע ריכטונגען געווען אויסגעהאָלטן: געזוכט פֿאַרשטענדיקונג און געזאַמלט אַרגאַנישע כוחות פֿאַר אונדזער קאַמף. אָבער דער קאַמף האָט אויך נישט געהאָלפן. אין דער אינערלעכער פּאָליטיק זענען דאָ גאָר אַנ־

דערע געזעצן ווי אין דער אויסערן־פּאָליטיק. אַ מינדערהייט, אַפילו אַ שטאַרקע, קאן ווערן אָפּהענגיק נישט נאָר פון דער מערהייט, נישט נאָר פון דער רעגירונג, נאָר אויך פון דער שנאה פונעם פּשוטן מענטש אין גאַס און פון דעם קלענסטן באַאַמטן אין ביורא. עס ווערט מיר אויס־קומען שפּעטער אַביסל ברייטער צו באַלייכטן אונדזערע פּאַרשיידענע פּאָ־ליטישע קאַמף־סיסטעמען, ווען איך וועל שרייבן וועגן אונדזער פּאַרלאַ־מענטאַרישן קאַמף אין פּוילן.

מיר האָבן זיך, ווי אַ קראַנקער, געווארפן פון איין סיסטעם צו אַן אַנדערן, ווייל יעדער סיסטעם איז געבליבן אָן דערפאָלג. יעדע זייט פון אונדזער גוף האָט ווי געטאָן.

בקיצור, אונדזער פּאָליטישער קאַמף איז געווען אַ פּאַרצווייפלטער געיעג נאָך אַ — „פּאַטאַ מאָרגאַנאַ". וואָס מער מיר האָבן געטאָן, כדי זיך צו דערגענטערן צו אַ פּאַרשטענדיקונג מיט דעם פּוילישן פּאָלק, אַלץ מער האָט זיך דאָס פּוילישע פּאָלק אין זיין געוואַלדיקער מערהייט דער־ווייטערט פון אַ פּאַרשטענדיקונג מיט דעם יידישן ישוב אין פּוילן...

צוויטער טייל

די ראָלע פון דעם לאַנדעס־פּאַרבאַנד אין קראָקע אינעם יידישן און אַלגעמיינעם לעבן אין פוילן

וועלכע זענען געווען די פּראָבלעמען?

„אונדזער ווינקל" איז געווען נישט קיין ווינקל פּאַר זיך אַליין. עס איז געווען אַ ווינקל פון אַ גרויסן בנין פון מער ווי דריי מיליאָן יידן צווישן כּמעט 35 מיליאָן בירגער פונעם לאַנד. אַלס פּוילישע יידן זענען מיר געווען ענג פֿאַרבונדן מיט די אינטערעסן פון דעם יידנטום אין גאַנץ פּוילן. אַלס ציוניסטן זענען מיר געווען ענג פֿאַרבונדן מיט דער ציוניסטישער באַוועגונג פון גאַנץ פּוילן. אַלס אַלגעמיינע ציוניסטן זענען מיר געווען פֿאַראינטערעסירט אין דעם כּוח פון דעם גאַנצן אַלגעמיינעם ציוניזם אין פּוילן. און אַלס בירגער פון דער מלוכה זענען מיר נאַטירלעך געווען ענג פֿאַראינטערעסירט אין דעם גאַנצן לעבן אין אַ געזעלשטער דעמאָקראַטיע און ווילזיין פון דער מלוכה. טאָ שטעלט זיך די פּראַגע: האָט אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד געשפּילט וועלכע ס׳איז ראָלע אין די דאָזיקע געביטן פון יידישן און אַלגעמיינעם לעבן אין דער מלוכה? אַדער האָט זיך אונדזער קליינער שטח פֿאַרוואַנדלט אין אַ קלייזל פּאַר זיך מיט אַ מעגאַלאָמאַנישן לעבן אין ענגע האָריזאָנטן, מיט אַן עגאָצענטרישן צוגאַנג צו זיינע פּראָבלעמען?

אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד האָט געהאט די אַמביציע צו ברעכן די מויערן פון ווינקל און אַרויסצוגיין אויף די בריייטערע שליאַכן פון אַלגעמיין־יידישן לעבן און אַלגעמיין־מלוכהשן לעבן פון פּוילן. מיר האָבן געהאט די אַמביציע צו באַאיינפלוסן ווי וויט מעגלעך דעם גאַנג פון די געשעענישן אין די דאָזיקע געביטן. און דערפּאַר ווייל איך איצט אין מיינע שילדערונגען און זכרונות אויך אַרויסגיין פון די גרענעצן פון אונדזער ווינקל צו דעם בריייטערן געביט פון גאַנץ פּוילן און פּרווון צו באַלייכטן די דאָזיקע ראָלע אונדזערע אויף דעם דאָזיקן וויטן מהלך פון לעבן און קאַמף.

די טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד גופא וואָלט נישט גע־

וועָן אָביעקטיוו באַלויכטן, וועָן איך וואָלט נישט אַריינגעשטעלט אונדזער שטח אויף דער אַרענע פונעם לעבן אין דער גאַנצער מלוכה.

איך האָב מיר אַליין אָפטמאָל געשטעלט די פראַגע: פון וואַנען נעמט זיך די דאָזיקע אַמביציע אין דעם רואיקן פאַרחלומטן קראָקע? פון וואַנען נעמט זיך דער ווילן צו שפילן אַ גרעסערע ראָלע ווי זי איז געווָארן אַנגעייכנט דורך דעם רעלאַטיוו קלייענעם נומעריש כוח פון אונדזער גאַליציאנער און שלעזישער ספערע. איך ווייס נישט צי דער ענטפער, וועלכן איך האָב מיר געגעבן איז אַ ריכטיקער. אָבער איך וועל אים דאָ איינשליסן אין מיינע שילדערונגען און זכרונות.

די פּאָליטישע טראַדיציע פון קראָקע

די פּאָליטישע טראַדיציע פון קראָקע אין דעם מלוכהשן לעבן פאַר דער יאַגעלאָנישער עפּאָכע איז געווען אַ גרויסע. די פּאָליטישע ראָלע פון קראָקע אַלס אַ צענטער פון פּוילישער פּאָליטישער אומאָפּהענגיקייטס־אידייע איז אין דער צייט פון עסטרייך אויך געווען אַ זייער גרויסע, ווייל די באַווענגונג־פּרייהייט פון דעם טייל פון דעם פּריערדיקן פּוילן איז געווען די רעלאַטיוו גרעסטע אין פאַרגלייך מיט דעם „רוסישן" און ׳פּרייסישן״ טייל פון פּוילן. און פּלוצלונג איז נאָך דעם יאָר 1918 קראָקע און דער טייל פון פּוילן געווָארן אַ פּראָווינץ אַן אַ באַזונדערער פּאָליטישער חשיבות. האָט זיך אין דער פּוילישער באַפעלקערונג פון קראָקע און אונדזער טייל פון פּוילן אַנטוויקלט אַן אינערלעכער רעווָאלט קעגן דער דאָזיקער ירידה און דער ווילן אָנצושפּאַנען די פּאָליטישע כוחות ביז גאָר, כדי כאָטש טיילווייז צוריקצודערגרייכן די פּריערדיקע מער צענטראַלע ראָלע. די דאָזיקע אַמביציע האָט זיך זעלבסטפאַרשטענדלעך אַריבערגעטראָגן אויך אויף דער יידישער געזעלשאַפט, וואָס האָט זיך דאָ איז דעם טייל פון פּוילן געפילט זייער פּויליש און האָט באמת געפילט און געטראַכט אין פּוילישע מלוכה־באַגריפן.

אָבער אַחוץ דעם האָט אויך מיטגעווירקט אַ ספּעציפישער יידישער עלעמענט. די טראַדיציע פון דעם קראָקעווער יידנטום אַליין איז אויך געווען אַ גרויסע. עס וואָלט געווען נישט שווער דאָס צו באַווייזן אין

פֿאַרשיידענע געביטן פון יידישער טעטיקייט. און פלוצלונג האָט דער שווער־געוויכט און דער כמות פון דער איבערוועלטיקנדער מערהייט פון יידן אין קאָנגרעס־פוילן, אַרויפגעלייגט זיין חותם אויף דער יידישער פּאָליטיק און געדאַנקען־וועלט. דאָס פוילישע יידנטום אין אונדזער שטח און בפרט אין קראָקע — איך האָב דאָס שוין פריער באַמערקט — האָט נישט געהאט קיין שום קאָנטאַקטן מיט אונדזערע ברידער פון קאָנגרעס־פוילן במשך פון איבער 120 יאָר. אַזוי אַרום איז דער דאָזיקער נאַטירלעכער איבערגעוויכט פון וואַרשע איבער קראָקע געווען אַ פאַקטאָר, וואָס האָט פסיכיש אַרויסגערופן דעם זעלביקן אינערלעכן רעוואָלט ווי ביי דער פּוילישער געזעלשאַפט בכלל. אָט פון די דאָזיקע צוויי פסיכישע אוּן פּאָליטישע קוואַלן איז געשפּייזט געוואָרן די אַמביציע צו שפּילן אַ גרעסערע ראָלע אין דעם אַלגעמיינעם לעבן מצד אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד. ער איז דאָך געווען בלי ספק דער וויכטיקסטער פאַקטאָר אין דעם יידישן לעבן אין אונדזער שטח. די דאָזיקע אַמביציע קלערט אויף פּאַרוואָס עס חזרן זיך איבער תמיד אין אונדזערע באַריכטן צו אונדזערע לאַנד־קאָנפערענצן טענער פון זעלבסט־קריטיק, אומצופרידנקייט מיט זיך אַליין, טראָצדעם וואָס די דערגרייכונגען אונדזערע זענען אויף פּאַרשיידענע גע־ביטן געווען רעלאַטיוו גרעסער אין אונדזער שטח ווי אין אַנדערע טיילן פון פּוילן. די דאָזיקע אומצופרידנקייט מיט זיך אַליין איז געווען פסיכאָ־לאָגיש דאָס מיטל שטענדיק צו סטימולירן אונדזערע אייגענע אַנשטרענ־גונגען, כדי מיר זאָלן קאָנען דערפילן די גרעסערע ראָלע, וועלכע מיר האָבן געווען שפּילן.

מיר וועלן שפּעטער זען, אַז די דאָזיקע אַמביציע אונדזערע האָט צייטנווייז אויך גורם געווען צו אַן אומפּרייגטלעכער רעאַקציע מצד וואַר־שע קעגן קראָקע. און שפּעטער האָט די דאָזיקע רעאַקציע אַרויסגערופן אַ קעגן־רעאַקציע מצד קראָקע. קראָקע האָט זיך אָפּטמאָל געקווייקלט און הגם עס האָט זיך געגייטיקט, זייענדיק אַ מיעוט, צו גיין צוזאַמען מיט אַנדערע טיילן פון יידנטום אין פוילן, האָט קראָקע דאָך תמיד אַקצענ־טירט זיינע אייגענע וועגן, ווי מיר וועלן דאָס זען בפרט אין דעם קאָ־פּיטל וועגן דעם יידישן פּאַרלאַמענטאַריזם. די דאָזיקע שפּאַנונג, די אַק־ציעס און רעאַקציעס, דער ביטול מצד וואַרשע און דער שטאָלץ מצד

קראָקע, האָט אויך גורם געווען צו טאַקטישע פעלערן מצד מאַנכע פירער פון אונדזער יידישן לעבן נישט בלויז אין וואַרשע נאָר אויך אין קראָקע.

און איצט וויל איך, נאָך דער דאָזיקער פרינציפיעלער אויפקלערונג פון דעם הינטערגרונט פון דעם פראָבלעם, אריבערגיין צו מאַנכע קאָנקרעטע געביטן, אויף וועלכע אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געפרווט צו אָקצענטירן זיין ווילן צו שפילן אַ גרעסערע ראָלע, אַ בריי־טערע, אַ מלוכהשע און נישט נאָר אַ רעגיאָנעלע.

די געביטן זענען אַ סך. אָבער איך ווייל זיי דאָ באַגרענעצן נאָר צו עטלעכע. דאָס זענען זיי:

א ו י ף ד ע ם א י נ ע ר ל ע כ ן י י ד י ש ן ג ע ב י ט: די פערמאַנענטע שטרעבונג מצד אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד צו ברענגען צו אַ פולער פאַרייניקונג פון די דריי צענטראַל־קאָמיטעטן פון דער ציוניס־טישער אָרגאַניזאַציע אין וואַרשע, לעמבערג און קראָקע.

א ו י ף ד ע ם א ל ג ע מ י י ן ־ פ א ל י ט י ש ן ג ע ב י ט: די ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און בכלל פון דער יידישער באַ־פעלקערונג אין מערב־גאַליציע און שלעזיע אין דעם י י ד י ש ן פ א ר־ל א מ ע נ ט א ר י ש ן ק א מ ף — פאַר פוילן בכלל אוּן פאַר דעם ווויליזיין פון דעם פוילישן יידנטום.

די ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דעם באקאנטן עקספע־רימענט צו דערגרייכן אַ פאַרשטענדיקונג צווישן דער פוילישער רעגירונג פון וולאַדיסלאַוו גראַבסקי, אין יאָר 1925, און דעם פוילישן יידנטום, דעם עקספערימענט, וואָס גייט אַריין אין דער געשיכטע פונעם פוילישן יידן־טום אונטערן נאָמען „א ו ג ו א ד א" (אויסגלייך).

די שטעלונג פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דעם לעצטן פעריאָד פון אונדזער קאַמף אין פוילן קעגן דער אַנטי־יידישער עקסטערמינאַציע־פאָליטיק, וואָס איז געווען רעפרעזענטירט דורך דער רעגירונג סלאַוואָ־סקלאַדקאָווסקי־בעק, בפרט אין די יאָרן 1938 ביז 1939. די דאָזיקע תקופה וועט בלייבן אין דער געשיכטע פונעם פוילישן יידנטום אונטערן נאָמען: ע ו ו א ק ו א צ י א נ י ז ם.

דער קאמף פאר דער פאריניקונג פון אלגעמיינעם ציוניזם אין פוילן

מיר וועלן שפעטער זען מיט וואס פאר אן ענערגיע עס האט אונדזער לאנדעס-פארבאנד, אין דער תקופה פון יאר 1929 ביז 1935, געפרווט צו פאריניקן דעם אלגעמיינעם ציוניזם א י נ ע ם ו ע ל ט - מ א ס - ש ט א ב. עס איז אבער פון אנהייב אן, דאס הייסט, שוין אין יאר 1920 געווען פאר אונדזער לאנדעס-פארבאנד קלאר, אז ראשית כל מוזן מיר מאכן ארדענונג אין דעם אייגענעם הויז, איידער מיר ווילן די פאריניקונג דורכפירן אין איבער פערציק אנדערע לענדער. מאכן ארדענונג ביי זיך אין הויז האט געהייסן, פאריניקן די צענטראלעס פון אלגעמיינעם ציוניזם אין וואַרשע, לעמבערג און קראקע. איך האב שוין נישט איינמאל אנגעווייזן אויף די שווערקייטן, וואס קאנען כאראקטעריזירט ווערן מיט עטלעכע ווערטער: אפפרעמדונג במשך פון 120 יאר צווישן קראקע און לעמבערג פון איין זייט און וואַרשע פון דער אנדערער זייט, דאס לעבן אין פרינציפיעל פארשיידענע פאליטישע סיסטעמען און אין גאר פאר-שיידענע פארלאמענטארישע באדינגונגען און דריטנס, די פסיכישע שפא-נונגען, וואס אנטוויקלען זיך געווינלעך צווישן טיילן פון א פאלק, וואס לעבט צעריסן, ווי צום ביישפיל, די פסיכישע אונטערשיידן צווישן אשכ-נזים און ספרדים, צווישן דייטשע יידן און פוילישע יידן, צווישן רוסישע און פוילישע יידן, צווישן ליטווישע יידן און גאליצישע יידן, א.א.וו.

די לאזונג פון שאפן אייניקייט איז נאטירלעך תמיד א פועל-יוצא פון מאנגל פון אייניקייט. אזוי ווי דער פארבאט „לא תגנב" איז א פועל-יוצא פון דער מידה פון — גנבענען.

די אויבנדערמאנטע דריי הויפט-סיבות באווייזן שוין אליין, אז דער באשלוס פון אונדזער לאנדעס-פארבאנד אונטערצונעמען דעם קאמף פאר אייניקייט פון דעם אלגעמיינעם ציוניסטישן לאגער איז הגם טעראטיש א נאטירלעכער דאך פראקטיש געווען אן אומגעהייער פארוויקלטער. טע-ארעטיש איז ער געווען נאטירלעך, ווייל וואס קאן שוין זיין נאטיר-לעכער ווי די פאריניקונג פון איין פרינציפיעלער שיטה אויף דעם גע-ביט פון איין מלוכה. דער „בונד", די מזרחי, די אגודה, דער פועלי-ציון

האָבן עס גוט פאַרשטאַנען און דורכגעפירט, זעלבסטפאַרשטענדלעך מיט אַ געוויסער מאָס פון רעגיאָנעלער אויטאָנאָמיע אין דעם איבערגאַנג־פעריאָד, ביז אַ בא ש ל ו ס פון איינהייט פאַרוואַנדלט זיך אין אַ ג ע פ י ל פון איינהייט. מיר אַלגעמיינע ציוניסטן אין פוילן, זענען געווען אַ יוצא מין הכלל פון דעם דאָזיקן נאַטירלעכן פרינציפ. און אַזוי ווי די פאַרייניקונג איז נישט געווארן קיין פאַקט שוין אין די ערשטע יאָרן פון דער באַגייטער פוילישער מלוכה, האָבן זיך פאַמעלעך אַנטוויקלט אויך פערזענלעכע שפאַנונגען צווישן די פראַמינענטסטע פירער אין וואַרשע, לעמבערג, קראַקע — לאָמיר זיי אַנרופן ביי די נעמען — יצחק גרינבוים, לאַן רייך, יהושע טאָן. דאָס האָט זיכער נישט פאַרלייכטערט די באַציאונגען צו ברענגען צו אַ פאַרייניקונג.

די טעטיקייט צו ברענגען צו אַ פאַרייניקונג האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַנגעהייבן שוין אין דעם סאַמע יאָר 1920 אָדער 1921, באַלד נאָך דער באַגייטער גרינדונג פון דער פוילישער מלוכה. יאָ־אויס, יאָ־איין, האָבן אונדזערע לאַנדעס־עקזעקוטיוועס און אונדזערע פאַרטיי־ראַטן אין אונדזערע לאַנד־קאָנפערענצן אַנגענומען שריט אין דער ריכטונג פון דער פאַרייניקונג. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז באמת געווען די טרייבקראַפט, דאָס געוויסן און סוף־כל־סוף ליידער אויך דער דאָן קיכאָט פון דער דאָזיקער פאַרייניקונג־אידייע.

זאָל איך דאָ דערציילן די גאַנצע געשיכטע יאָר נאָך יאָר? עס וואָלט געווען גאָר אינטערעסאַנט אַלס אַ קאַפיטל פון אַלגעמיין־ציוניסטישער — פאַטאַלאָגיע. אָבער איך וועל עס נישט טאָן. די געשיכטע פון דער דאָזיקער פאַטאַלאָגיע פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם אין פוילן איז אַ צו לאַנגע, זי וואָלט פאַרדינט אַ בוך און אין דעם סינטעטישן איבערבליק מוז איך מיך דערפאַר באַגרענעצן צו אַן אַלגעמיינער כאַראַקטעריסטיק. במקום פון אַ כראַנאָלאָגישער שילדערונג, יאָר נאָך יאָר, וועל איך דעם גאַנצן פעריאָד פון אונדזערע באַמיאונגען במשך פון די 20 יאָר אייניטיילן אין צוויי כאַראַקטעריסטישע פעריאָדן און וועגן יעדן פון זיי פרווון צו געבן אַ סך־הכל.

דער ערשטער פעריאָד הייבט זיך אָן אין יאָר 1919 און ענדיקט זיך מיט דער ערשטער וועלט־קאָנפערענץ פון אַלגעמיינעם ציוניזם אין באַזעל

אין חודש יולי 1931, דער צווייטער פּעריאָד הייבט זיך אָן נאָך דער דאָזיקער קאָנפערענץ און ענדיקט זיך אין אויגוסט 1939, ביים אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די איינטיילונג אין די דאָזיקע צוויי פּעריאָדן איז נישט קיין מע־כאַנישע אָדער אַ צופעליקע. אין דעם ערשטן פּעריאָד איז דער ענין פון פּאָרייניקונג פון אַלע דריי צענטראַל־קאָמיטעטן אין פוילן נישט געווען באַאיינפלוסט פון דער עקזיסטענץ פונעם וועלט־פּאָרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. און צוליב דעם איז דער פּראָבלעם פון פּאָרייניקונג געווען אַ ריין פּוילישער און דערפּאָר אַ לייכטערער. אין דעם צווייטן פּעריאָד איז דער דאָזיקער פּראָבלעם פון פּאָרייניקונג שוין יאָ געווען באַאיינפלוסט דורך דעם וועלט־פּאָרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. דער דאָזיקער איינ־פלוס איז געווען אַ נעגאַטיווער, ווייל מערב־גאַליציע און מזרח־גאַליציע האָבן געהערט צו דעם וועלט־פּאָרבאַנד בעת קאָנגרעס־פוילן (מיטן אויסנאַם פון דער „עת ליבנות"־גרופּע, וואָס איז געווען געפּירט דורך לעאָן לע־וויטע) איז נישט צוגעטראָטן צום וועלט־פּאָרבאַנד פון אַלגעמיינע ציו־ניסטן. אין יאָר 1935, ווען דער וועלט־פּאָרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן האָט זיך אָפּן געשפּאָלטן אין צוויי וועלט־אָרגאַניזאַציעס, דעם „וועלט־פּאָרבאַנד", וואָס איז זינט דעמאָלט געווארן דער וועלט־פּאָרבאַנד נאָר פון דער גרופּע (ב) און די „וועלט־פּאָרייניקונג", וואָס איז פון דעמאָלט אָן געווען נאָר די פּאָרייניקונג פון דער גרופּע (א), זענען די אויסזיכטן פון אַ פּאָרשטענדיקונג צווישן וואָרשע, קראָקע און לעמבערג געווארן נאָך ערגער, ווייל יצחק גרינבוימס און משה קליינבוימס צענטראַל־קאָמיטעט אין וואָרשע, האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דער „וועלט־פּאָרייניקונג", בעת קראָקע און לעמבערג זענען געבליבן אין „וועלט־פּאָרבאַנד". אַזוי אָרום איז צו דער אינערלעכער פּוילישער שפּאָלטונג נאָך צוגעקומען די שפּאָל־טונג פון וועלט־מאָסשטאָב און דאָס האָט באַדייט, אַז די אינערלעכע פּוילישע פּאָרשטענדיקונג קאָן צושטאַנד קומען נאָר ווען עס וועט קומען צו אַ פּאָרשטענדיקונג צווישן דעם וועלט־פּאָרבאַנד און דער וועלט־פּאָ־רייניקונג פון אַלגעמיינע ציוניסטן. און די האָפענונג אויף אַזאַ פּאָר־שטענדיקונג איז געווען אַ גאָר קליינע.

טאָ לאָמיר איצט צוגיין צו דער ערשטער תקופה.

די הויפט־דערגרייכונג בעת דער דאָזיקער ערשטער תקופה איז נאָך לאָנגע, שווערע אונטערהאַנדלונגען געווען די גרינדונג פון אַן א ו י־ב ע ר־ר א ט פון אַלע דריי לאַנד־אַרגאַניזאַציעס. דער אויבער־ראַט איז זיך פון צייט צו צייט צונויפגעקומען און האָט זיך באַראטן מער אויבער אַקטועלע ענינים פון דער לאַנד־פּאָליטיק, ווי אויבער אַלגעמיין ציוניס־טישע ענינים. סוף־כל־סוף האָבן אויך די דאָזיקע באַראַטונגען פונעם אויבער־ראַט געהאָט אַ געוויסע מאַראַלישע און אַ פראַקטישע באַדייטונג. ביים סוף פון דעם דאָזיקן ערשטן פעריאָד האָט אונדזער לאַנדעס־פאַר־באַנד געפֿרווועט צו גיין אַ שריט ווייטער און האָט געפּאָדערט אַן אַלגע־מיינע קאָנפערענץ אין אַ מלוכהשן מאסשטאַב, באַזירט אויף דעמאָקרא־טישע וואַלן.

אָט וויל איך דאָ ציטירן אַ קליינעם טייל פון דעם באַריכט פון אונ־דזער לאַנדעס־פאַרבאַנד צו דער לאַנד־קאָנפערענץ אונדזערער אין אָנהייב פון יאָר 1929. דאָס איז דער ציטאַט:

„אין הסכם מיטן באַשלוס פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד באַ־טראַכט אונדזער עקזעקוטיווע (דאָס הייסט, די עקזעקוטיווע פון מערב־גאַליציע און שלעזיע), אַזוי ווי זי האָט עס באַטראַכט שוין פריער, דאָס צושטאַנדקומען פון דער פאַריניקונג פון די ציוניסטי־שע אַרגאַניזאַציעס אין פוילן אַלס איר הויפּט־אויפגאַבע. די דאָזיקע אָקציע איז אומגעהייער שווער. כדי די שוועריקייטן צו כאַראַקטע־ריזירן — לייענען מיר אינעם באַריכט וויטער — האָבן אונדזערע דעלעגאַטן אין דעם אויבער־ראַט געפּאָדערט אויף דער זיצונג פונעם אויבער־ראַט אין לעמבערג, אַז די אַלגעמיין פּוילישע קאָנפערענץ זאָל צונויפגערופן ווערן אַזוי באַלד ווי נאָר מעגלעך. אונטערן דרוק פון לעמבערג האָט מען דעם טערמין פון דער אַלגעמיינער קאָנפע־רענץ באַשטימט אויף דעם 1טן אַפּריל. אָבער איצט פאַרלאַנגט די גרופּע „על המשמר" (דאָס איז געווען דער חוט־השדרה פון דעם צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע), די רעוויזיאָניסטן, און די „אומ־אָפהענגיקע ציוניסטן" (דאָס איז געווען די מינדערהייט־גרופּע פון דעם צענטראַל־קאָמיטעט, וואָס איז אָנגעפירט געווען דורך לעאָן לעוויטע), אַז דער אַלגעמיין־פּוילישער צוזאַמענפאָר זאָל אָפּגעלייגט

וועלן ביז נאָך דעם קאָנגרעס (דאָס הייסט, נאָך דעם 16טן קאָנגרעס). קיינער דעם דאָזיקן פרווו צו פאַרשלעפּן די קאָנפערענץ האָבן מיר טעלעגראַפיש פראָטעסטירט און אונדזער מיינונג מיטגעטיילט דער גרופּע „על המשמר" און די אומאָפּהענגיקע ציוניסטן. דעם 11טן מערץ האָבן מיר באַקומען פון לעאָן לעוויטע די מעלדונג, אַז דער נייער צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע וועט באַשטימען די טעכנישע באַדינגונגען פון דער קאָנפערענץ. אָבער די דאָטע פון דער קאָנפערענץ איז עד־היום נישט פעסטגעשטעלט.

„די עקזעקוטיווע — לייענען מיר ווייטער אינעם באַריכט — האָט אָנטערגענומען געוויסע שריט, וואָס זענען געווען אויסן צוזאַמיטן די פאַרייניקונג. נאָך אין חודש דעצעמבער האָבן מיר פאַרגעשלאָגן אַן אויסטויש פון רעדנער צווישן אונדז און די אַרגאַניזאַציעס אין קאָנגרעס־פוילן און מזרח־גאַליציע. וואַרשע האָט אָפּצופּטירט אונדזער פאַרשלאָג, אָבער מחמת אייגענע לאָקאָלע זאָרגן איז זי נישט צוגעטראָטן צו דער רעאָליזירונג פון דעם דאָזיקן פאַרשלאָג. און לעמבערג האָט בכלל נישט געענטפערט".

איך מיין, אַז פירושים צו דעם דאָזיקן ציטאַט זענען איבעריק.

לשם היסטאָריע וויל איך דאָ דערמאָנען, אַז סוף־כל־סוף האָט דער צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע צוגעגרייט אַ וואַל־אָרדינאַציע פאַר דער אַלגעמיין־פוילישער קאָנפערענץ. לויט דעם דאָזיקן פראָיעקט האָט די אַל־געמיין־פוילישע פאַרייניקונג־קאָנפערענץ געזאָלט באַשטיין פון דריי הונ־דערט דעלעגירטע, זיבן און פופציק פראָצענט פון די מאַנדאַטן האָבן גע־זאָלט צופאַלן צום צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע. אונדזער לאַנדעס־עקזעקוטיווע האָט דעם פאַרשלאָג אָנגענומען.

אָנהייב 1930 האָבן דר. ה. גאָטליב און דר. עמיל שמאָראָק געהאלטן רעדעס אויף דער יערלעכער קאָנפערענץ פון דער ציוניסטישער אָרגאַני־זאַציע אין קאָנגרעס־פוילן, אין דער אָנוועזנהייט פון פיר הונדערט דעלע־גאַטן און האָבן געפאָדערט די גיכע פאַרייניקונג פון די ציוניסטישע אָר־גאַניזאַציעס אין וואַרשע, לעמבערג און קראָקע. דערמיט האָט זיך פאַר־ענדיקט דער ערשטער פּעריאָד און עס האָט זיך אָנגעהייבן דער צווייטער פּעריאָד.

אין יאָר 1932 האָט אונדזער עקזעקוטיוו צוגעשטעלט צו אונדזער לאַנד־קאָנפערענץ אַ יערלעכן באַריכט, אין וועלכן איך לייגן אויף זייט 8 אונטערן קעפל „פאַרייניקונג פון די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס אין פוילן" אַ קורצן זאַץ: „דער דאָזיקער ענין האָט זיך אין דעם פאַרגאַנגענעם יאָר נישט ווייטער גערוקט אַפילו אויף איין שריט, הגם דער צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע האָט איבערגענומען די איניציאַטיוו אין דעם דאָזיקן ענין".

דעם 12 פעברואַר 1935 איז דערשינען אין אונדזער „נאַווי דזשניק" אַ באַריכט וועגן מיינעם אַ פאָרטראָג, געהאלטן אויף דער 16טער לאַנד־קאָנפערענץ אין קראָקע. איך האָב די פאַטאָקאָפּיע פון דער דאָזיקער זייט פונעם „נאַווי דזשניק" פאַר מיר און אָט וואָס איך לייגן אינעם „נאַווי דזשניק" וועגן מיין באַריכט:

„אַ שטאַרקערער קאָנפליקט באַשטייט מיט דער אָרגאַניזאַציע אין דעם געווען קאָנגרעס־פוילן, וואָס איר חוט־השדרה איז יענער טייל פון די אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס איז צונויפגעבונדן מיט אַן אַנדערן וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, ד. ה. מיט דעם וועלט־פאַרבאַנד פון די אַזוי גערופענע ראַדיקאַלע ציוניסטן. דער פירער פון דעם דאָזיקן סעקטאָר, דעפוטאַט גרינבוים, שטעלט זיך אַנטקעגן דער פאַרייניקונג. (דאָס הייסט, דער פאַרייניקונג מיט קראָקע און לעמבערג). אויף דער קראָקעווער קאָנפערענץ (געמיינט איז די וועלט־קאָנפערענץ פונעם פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן פון 1934) האָט מען דערפירט צו אַ פאַרשטענדיקונג אין די פראַגראַם־ענינים. עס זענען בלויז נאָך געבליבן אומווערטיקע פראַבלעמען, אין וועלכע עס איז נאָך נישט געקומען צו אַ פאַרשטענדיקונג. אין די קומענדיקע וואָכן וועלן מיר זען, צי עס וועט זיך געפינען אַ בריק צווישן דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן און דעם צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע. יעדנפאַלס שטעלט דער רעדנער פעסט, אַז די שולד פאַר דעם איצטיקן צושטאַנד פון דעם פאַרייניקונג־פראַבלעם ליגט אין צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע".

נאָך דעם דאָזיקן באַריכט קומט אַ באַריכט וועגן דעם צושטאַנד אין דעם וועלט־פאַרבאַנד פון די אַלגעמיינע ציוניסטן, אָבער דער דאָזיקער

ענין וועט באַטראַכט ווערן אין אַ באַזונדערן קאַפּיטל שפּעטער. פון דעם אויבּיקן ציטאַט פון חודש פעברואַר 1935 איז צו זען, אַז דער ענין פון דער פאַרייניקונג פון וואַרשע, לעמבערג, קראַקע, איז סוף־כל־סוף געבליבן אַ נישט־פאַרווירקלעכטע האָפענונג און דער ענדגילטיקער ריס איז אַנט־שטאַנען אין דעם זעלביקן יאָר, ווען עס איז אויף דער לעצטער, פערטער וועלט־קאָנפערענץ פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן אין קראַקע געקומען צו דעם ענדגילטיקן ברוך צווישן דער גרופּע (א) און דער גרופּע (ב) און צו אַן אָפּענער גרינדונג פון צוויי באַזונדערע אַלגע־מיין־ציוניסטישע וועלט־אָרגאַניזאַציעס, דעם פאַרבאַנד (גרופּע ב) און דער פאַרייניקונג (גרופּע א) — דעם „ברית" און דער „התאחדות". אַזוי האָט זיך פאַרענדיקט דער קאַמף פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַרום דער פאַ־רייניקונג פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם אין פוילן.

היינט, אין דער רעטראַספּעקציע פון די לעצטע 17 יאָר, די שרעק־לעכסטע אין אונדזער געשיכטע, היינט אין פאַרגלייך מיט די אַקטועלע נאַציאָנאַלע קיום־זאָרגן פון אונדזער פאָלק און אין פאַרגלייך מיט דער איצטיקער אינערלעכער צעריסנקייט פון דער באַנייטער קאָנפעדעראַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן, זעט אויס דער דאָזיקער גאַנצער ענין אַזוי נישטיק און אומוויכטיק! אָבער בשעת מעשה, אין יענע יאָרן, איז דער פּראַבלעם פון דער צעריסנקייט פון דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער אין פוילן געווען אַ זייער אַן אָנגעווייטיקטער. נישט נאָר צוליב דער נאַטיר־לעכער טענדענץ פון שאָפן אייניקייט, נאָר צוליב ממשותדיקע אינטערעסן, וואָס זענען נעגאַטיוו באַאיינפלוסט געוואָרן דורך דעם פאַקט פון דער צעריסנקייט אין דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער. די צוויי הויפּט־גע־ביטן פון פּראַקטישן לעבן, וועלכע זענען געווען שטאַרק נעגאַטיוו באַ־אייַנפלוסט פון דער דאָזיקער צעריסנקייט זענען געווען: די אָפּגעשוואַכ־טע טעטיקייט פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם אין ארץ ישראל און דער אָפּ־געשוואַכטער קאַמף־פּראָגט פון אונדזער ישוב אין פוילן אין דער לאַנד־פאַליטיק און בפרט אויף דעם פאַרלאַמענטאַרישן געביט. אויף דעם דאָ־זיקן לעצטן געביט האָבן זיך די אַלגעמיין־ציוניסטישע כוחות זייער אָפט פאַראַליזירט און דערפאַר געבראַכט שאַדן צו די אינטערעסן פון דעם

יידישן ישוב אין פוילן בכלל. און דאָס ברענגט מיך צו דער שילדערונג פון דעם קאָפיטל יידישער פּאַרלאַמענטאַריזם אין פוילן.

פון האָפענונג ביז צום תהום

דער יידישער קאָמף אין די זעקס פוילישע פּאַרלאַמענטן אין דער צייט פון 1919–1939. — די ראָלע פון דעם קראָקעווער לאַנדעס־פּאַרבאַנד אין דעם דאָזיקן פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף.

די ראָלע פון דעם קראָקעווער לאַנדעס־פּאַרבאַנד אין אונדזער פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף, איז די אייגנטלעכע טעמע פון דעם איצטיקן אָנאָ־ליז. אָבער דער דאָזיקער קאָמף אין אונדזער שטח איז געווען אין גאַנצן און ענג צונויפגעבונדן מיטן פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף פון אונדזער גאַנצן ישוב אין פוילן, ווייל ער האָט זיך דאָך אָפּגעשפּילט נישט אין אונדזער שטח אַליין, נאָר ראשית כל אין דעם פּאַרלאַמענט אין וואַרשע. עס איז דערפּאַר קלאָר, אַז כדי צו פּאַרשטיין די ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד, מוז זי זיין אייגנעבויט אין דעם גאַנצן פּראָבלעם פון אונדזער יידישע פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף. איך קאָן דאָ נישט געבן די אינ־טערעסאַנטע געשיכטע, איך וואָלט געזאָגט, די דראַמאַטישע געשיכטע פון דעם דאָזיקן יידישן פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף אין פוילן. אָבער איך וויל יאָ געבן דעם הינטערגרונט, אַ קיצור פון דער דאָזיקער געשיכטע, כדי מיר זאָלן קאָנען בעסער פּאַרשטיין די ראָלע פון מערב־גאַליציע און שלעזיע.

האָט אונדזער קלייניער לאַנדעס־פּאַרבאַנד באמת געגעבן זיין צו־שטייער צו דעם דאָזיקן פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף אין אַ וואָגיקן פּאַר־נעם? און אויב יאָ, אין וועלכער ריכטונג?

איך וויל פּרווון צו געבן אַן ענטפער אויף דער דאָזיקער פּראַגע.

איז דאָך דער דאָזיקער פּאַרלאַמענטאַרישער קאָמף געווען דער סאַמע לעבנס־קאָמף פון אונדזער ישוב אין פוילן, ווייל ער איז געווען אויסן אויסצוקעמפן די לעגאַלע, סאָציאַלע און פּאָליטישע פונדאַמענטן פּאַר דעם גאַנצן לעבן פון אונדזער גרויסן ישוב. די אַקטיוויטעט פון אַ פּאַרלאַמענט

באַאיינפלוסט יעדעס קעמערל פון דעם טאָג־טעגלעכן לעבן. די אַטמאָס־פער פונעם פּאַרלאַמענט, זיין געזעצגעבונג, די מאַראַלישע שפּאַנונג און דער גייסט פונעם פּאַרלאַמענט דרינגען אַריין אין יעדן ווינקל פון דעם מלוכהשן לעבן. דער גאַסנקערער און דער מיניסטער, ווערט פון דער גע־דאַנקען־וועלט פון דעם פּאַרלאַמענט באַאיינפלוסט, און זעלבסטפּאַר־שטענדלעך דאָס לעבן פון אַ מינדערהייט. עס איז דערפּאַר אויך גאָר אינ־טערעסאַנט צו אָבסערווירן דעם דראַמאַטישן קאַמף פון אונדזער פּאַר־טרעטערשאַפט אין דעם פּאַרלאַמענט. דער דאָזיקער דראַמאַטישער קאַמף איז, ליידער, געפירט געוואָרן נישט נאָר כלפי חוץ, כדי אויסצו־קעמפן אַ בכבודיקע און רואיקערע פאָזיציע פון אונדזער ישוב אין פוילן, נאָר אויך כלפי פנים, כדי אויסצוהאַמערן די בעסטע פּאָליטישע אַריענ־טאַציע, וואָס האָט געזאָלט פירן צו דער פּאַרבעסערונג פון דעם קיום פון אונדזער ישוב אין פוילן. איך האָב געמוצט דאָס וואָרט „ליידער", ווייל אַ סך מער ענערגיע וואָלט געקאָנט געזאַמלט ווערן אין אונדזער קאַמף כלפי חוץ, ווען עס וואָלט נישט פאַרנוצט געוואָרן אַזוי פיל ענערגיע אין אונדזער קאַמף כלפי פנים. ביי אַן אינדיווידואַליסטישן פאָלק ווי אונדזער פאָלק, ביי אַ פאָלק וואָס פאַרגעטערט אַזוי שטאַרק דעם אינערלעכן פּאַר־טיי־סיסטעם, איז נאַטירלעך דער דאָזיקער אינערלעכער קאַמף אַ פאַר־שטענדלעכער. דער קאַמף איז געווען דראַמאַטיש כלפי חוץ, אָבער ער איז אויך געווען טראָגיש כלפי פנים, ווייל ער האָט נישט דערפירט אָדער גאָר זעלטן און נאָר אויף אַ קורצער צייט דערפירט צו אַ פאַרייניקונג פון אונדזערע כוחות אין דעם שוערן קאַמף קעגן דער אַנטיסעמיטישער שיטה, וואָס האָט באַהערשט די באַציאונג פון דעם רוב פונעם פוילישן פאָלק צו יידן אין פוילן. עס האָט אונדז גאָר נישט געהאָלפן, וואָס יעדע פון די אינערלעכע יידישע שיטות האָט איר אייגענעם ווינקל באַטראַכט אָלס דעם בעסטן. פון אַזוי פיל „בעסטע" אַריענטאַציעס איז אויסגע־וואַקסן — איין שלעכטע, אָפּגעשוואַכטע, צעריסענע.

לאָמיר איצט פרווון אַריבערצוגיין צום עצם פון דער טעמע.

זעקס מאָל האָט פוילן געוויילט איר פּאַרלאַמענט במשך פון די 20 יאָר פון 1919 ביז 1939 — אין די יאָרן 1919, 1922, 1928, 1930, 1935, און סוף 1938. ווי וואָקלדיק עס איז געווען די פּאָליטישע

סיטואַציע פון דער יידישער באַפעלקערונג, איז צו זען דערפון ווי עס האָט זיך געוואַקלט די צאָל פון דער יידישער פאַרטרעטערשאַפט אין די דאָזיקע זעקס פוילישע פאַרלאַמענטן.

דער ע ר ש ט ע ר פאַרלאַמענט איז באַשטאַנען נאָר פונעם סיים. ער האָט נישט געהאט קיין סענאַט. אין דעם ערשטן סיים זענען אויף 444 דעפוטאַטן געווען 13 יידן, צוזאַמען מיט די צוויי נאַמינירטע יידישע סיים־דעפוטאַטן פון מזרח־גאַליציע, וואָס איז צו יענער צייט געשטאַנען נאָר אונטער דער אַדמיניסטראַציע פון פוילן און איז אינטערנאַציאָנאַל נאָך נישט געווען אַ טייל פון פוילן.

אינעם צ ו ו י ט ן פאַרלאַמענט איז די דאָזיקע צאָל אַרויפגעשפרונגען צו אַן אימפּאָנירנדיקן כוח פון 47 יידן. פון די 47 זענען 35 געווען סיים־דעפוטאַטן און 12 סענאַטאָרן. מיט עטלעכע יאָר שפּעטער איז די צאָל פון דער יידישער פאַרטרעטערשאַפט צום ד ר י ט ן סיים געפאַלן מיט מער ווי אַ העלפט אין פאַרגלייך מיטן צווייטן פאַרלאַמענט. פון די 22 יידישע פאַרלאַמענטאַריער זענען געווען 16 דעפוטאַטן און 6 סענאַטאָרן (שוין צוזאַמען מיט די דריי יידן פון דער „פּוילישער ליסטע פון דעם אומפאַרטייאישן בלאָק" ב.ב.ווו.ר.).

די ירידה איז געווארן נאָך גרעסער אין דעם פ ע ר ט ן פאַרלאַמענט, אין וועלכן עס זענען אַריין נאָר 11 יידן און דאָס שוין צוזאַמען מיט די דריי יידישע דעפוטאַטן און איין סענאַטאָר פון דער פּוילישער ליסטע, וואָס איך האָב זיי שוין דערמאָנט ביים דריטן סיים. אָט דער סענאַטאָר איז געווען דער אייניציקער יידישער סענאַטאָר אין פערטן פּוילישן סיים בכלל. (אשר מענדעלזאָן). דער בארג־אַראָפּ האָט זיך נאָך טיפער אַנטוויקלט אין דעם פ י נ פ ט ן סיים, דאָס איז אין דעם ערשטן סיים לויט דער נייער פּוילישער קאָנסטיטוציע פון 1935 און דער נייער פּוילישער וואַל־אָרדינאַציע. נאָר זעקס יידן זענען געווען אין דעם דאָזיקן פאַרלאַמענט — פיר געוויילטע דעפוטאַטן און צוויי נאַמינירטע סענאַטאָרן (פראָפ. מ. שאָר און י. טראָקנהיים). כמעט די זעלביקע ירידה האָט אָנגעהאלטן אין דעם ז ע ק ס ט ן און לעצטן פאַרלאַמענט, אין וועלכן עס זענען געווען נאָר זיבן יידן — פינף געוויילטע אין סיים און צוויי נאַמי־

נירטע אינעם סענאַט. דער סיים האָט שוין דעמאָלט געציילט נאָר 222 מיטגלידער.

אָט דאָס איז דאָס ריין נומעריש בילד פון די וואַקלענישן. עס איז געווען דאָס בילד פון ירידה.

וואָס איז געווען די פּאַרטרעטערשאַפט פון מערב־גאַליציע און שלעזיע אין די דאָזיקע זעקס פּאַרלאַמענטן — צאָלנמעסיק?

דר. יהושע טאָן איז געווען סיים־דעפּוטאַט פון אונדזער שטח אין דעם ערשטן, צווייטן, דריטן און פערטן סיים. דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות איז געווען דער פּאַרטרעטער פון אונדזער שטח אין דעם זעקסטן סיים, דעם לעצטן פּוילישן סיים פּאַר דער צווייטער וועלטמלחמה. אין דעם צווייטן און פערטן סיים איז אויך געווען איין פּאַרטרעטער פון דער אגודה, געוויילט אין זשעזשאָו; אין דעם צווייטן סיים — פייוויש סטעמפּעל און אין פערטן סיים — רב אַהרן לעווין. אין דעם פינפטן פּאַרלאַמענט האָט מערב־גאַליציע נישט געהאט קיין שום פּאַרטרעטער. אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט דעמאָלט די וואָלן באַיקאָטירט. דר. יהושע טאָן נישט קאַנדידירט. עס האָט קאַנדידירט א ייד, א פּאַרטרעטער פון דער פּוילישער רעגירונגס־פּאַרטיי (ב.ב.וו.ר.), לעאָפּאָלד ספּירא, און ער איז ביי די וואָלן גאָר אינדרוקספול דורכגעפּאַלן.

אינעם סענאַט פון די לעצטע פינף פּאַרלאַמענטן האָט מערב־גאַליציע נישט געהאט קיין שום פּאַרטרעטער, וואָס זאָל געווען געוויילט זיין אין וואָלן אין מערב־גאַליציע גופא. עס זענען אָבער געווען צווי מאָל סענאַטאָרן יידן, וואָס האָבן געווינט אין מערב־גאַליציע, און דאָס: פון דער אגודה, מ. דייטשער און י. באָומינגער. זיי זענען אָבער נישט געווען געוויילט אין מערב־גאַליציע.

וואָס איז די מסקנה פון אָט דער סטאַטיסטיק? זי איז קלאָר. ווען מיר נעמען אין באַטראַכט די צאָל פון דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן כסדר אין די זעקס רעספּעקטיוו פינף פּוילישע פּאַרלאַמענטן פון איין זייט און זענען אָן אונדזער שטח האָט געהאט נאָר איין דעפּוטאַט און העכסטנס צווי אין פּאַלן, איז נישט שווער צו פּאַרשטיין, אָז לויט דעם כמות פון אונדזער פּאַרטרעטערשאַפט איז אונדזער שטח געווען אין א זייער

בידנער סיטואַציע. אין דער פּאָליטיק און בפרט אין אַ דעמאָקראַטישן סיסטעם איז דער כּוח כּמעט דער איכות.

און טראָצדעם האָט אונדזער קליינער שטח געהאט אַ גאַנץ שטאַרקן איינפלוס אויף אַלע וואָגיקע פּראָבלעמען פונעם יידישן פּאַרלאַמענטאַרישן קאַמף, ווי מיר וועלן דאָס באַלד וויטער זען. איז דאָ נישט קיין סתירה אין מיין באַהויפּטונג? ניין, עס איז נישט קיין סתירה. פּאַרוואָס? ווייל צייטנווייז באַדייט אויך דער איכות אַ קראַפט, וואָס פּאַרטרעט דעם כּוח ביז צו אַ גענוייסער מדרגה. עס איז נאַטירלעך אַן אידעאַלער צושטאַנד, אויב דער כּוח טרעפט זיך צונויף מיטן איכות. בקיצור: דער פּאַקט, וואָס אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט געהאט אַ שיטה אין דער פּוילישׂ־יידישער פּאָליטיק, הגם מיט אַ וואָקלדיקער טאַקטיק און דער פּאַקט וואָס די דאָזיקע שיטה האָט געהאט אין די ערשטע פּיר סיימען, אין וועלכע דער קאַמף אַרום די יסודות פון אונדזער פּאָליטיק אין פּוילן האָט בכלל נאָך געהאט ממשות, אַזאַ פּראָמינענטן פּאַרטרעטער ווי דר. יהושע טאָן, האָט גורם געווען דערצו, אַז אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט געהאט אַ געוויסן איינפלוס אויף דער אָריענטאַציע און אויף דער סטראַטעגיע פון דער יידישער פּאַרלאַמענטאַרישער פּאַרטרעטערשאַפט, הגם אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט געהאט נאָר אײַן פּאַרטרעטער אין סיים. דער דאָזיקער איינפלוס איז בפרט געקומען צום אויסדרוק אין דעם ערשטן און אין דעם פערטן סיים.

איידער איך גיי אַריין אין דעם עצם ענין וויל איך דאָ פּאַרענדיקן דעם קאַפּיטל סטאַטיסטיק כּאָטש מיט נאָך אײַן אויספיר. איך טו עס דערפּאַר, ווייל אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט רעפּרעזענטירט די אַלגעמיין־ציוניסטישע באַוועגונג אין אונדזער שטח. ער איז נאַטירלעך אויך געווען אַ טייל פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אין פּוילן בכלל אוז פון דער אַלגעמיין־ציוניסטישער באַוועגונג אין גאַנץ פּוילן בפרט. צוליב ביידע סיבות וועט זיין נישט אומאינטערעסאַנט אויפצווייזן דעם כּוח פון דער ציוניסטישער פּאַרטרעטערשאַפט אין די זעקס פּוילישע פּאַרלאַמענטן אין פּאַרגלייך מיט אַנדערע יידישע גרופּעס און אפשר אויך אונטערצושטרייכן בפרט דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן פּאַקטאָר אינערהאַלב פון דער ציוניסטישער גרופּע, ווייל דער דאָזיקער פּאַקטאָר איז געווען דער דאָמי־

נירנדיקער. אַזוי ווי די וואַלן צום פּאַרלאַמענט זענען געווען אַלגעמיינע, איז דער רעזולטאַט פון די דאָזיקע וואַלן געווען אויך אַ שפּיגל פון דעם פּראָפּאָרץ פון די יידישע כוחות אין אונדזער לאַנדעס־פּאָליטיק. דער רעזולטאַט פון די דאָזיקע אַלגעמיינע וואַלן קאָן דערפּאַר ריין אָביעקטיוו דינען אַלס אַ קוואַל פון אינפֿאָרמאַציע וועגן דעם געראַנגל פון די אי־נערלעכע יידישע כוחות און אויך פּאַר אַ פּסק מצד דעם היסטאָריקער וועגן דער פּראַגע ווער עס האָט געטראָגן צווישן די יידישע פּאַרטייען אין פוילן דעם הויפּט־טייל פון עול און אחריות אין דעם קאַמף פּאַר אַ בע־סערער קעגנוואַרט און צוקונפט פון דעם גרויסן יידישן ישוב אין פוילן.

אין דעם ע ר ש ט ן סיים זענען אויף 13 דעפּוטאַטן געווען 6 ציו־ניסטן און איינער אַ נאַציאָנאַלער ייד, אַ סימפּאַטיקער פון ציוניזם (דר. שלמה ווייצער, פון בענדין). אין דעם צ ו י י ט ן פּאַרלאַמענט — זענען אויף 47 יידישע סיים־דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן — 33 ציוניסטן (און דער זעלבער דר. ווייצער) און פון די 33 ציוניסטן זענען געווען 20 אַלגעמיינע ציוניסטן. אין דעם ד ר י ט ן פּאַרלאַמענט זענען אויף 22 יידישע סיים־דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן געווען 16 ציוניסטן און פון זיי זענען געווען 12 אַלגעמיינע ציוניסטן! אין דעם פ ע ר ט ן פּאַר־לאַמענט זענען אויף 11 יידישע מיטגלידער (צווישן זיי נאָר איין נאַמי־נירטער סענאַטאָר) געווען 6 ציוניסטן. אַלע זעקס זענען געווען אַלגעמיינע ציוניסטן; אין דעם פ י נ פ ט ן פּאַרלאַמענט זענען אויף זעקס יידישע מיטגלידער פון סיים און סענאַט (די צוויי סענאַטאָרן זענען געווען נאַ־מינירט) געווען דריי ציוניסטן און אייגער אַ נאַציונאַלער סימפּאַטיקער פון ציוניזם (פּראָפּ. שאָר) און אויף די דריי (אויב מיר ציילן נישט צו פּראָפּ. שאָר), זענען געווען צוויי אַלגעמיינע ציוניסטן; און אין דעם לעצטן זעקסטן פּאַרלאַמענט זענען געווען זיבן יידן, פון זיי צוויי סענאַטאָרן און צווישן די זיבן זענען געווען פיר ציוניסטן און צווישן די פיר, דריי אַלגעמיינע ציוניסטן. *)

*) מיר דרוקן דאָ די רשימות פון די יידישע מיטגלידער פון די זעקס פוילישע פּאַרלאַמענטן, לויט זייער פּאַרטיי־צוגעהעריקייט — לשם אָנדענק פּאַר אונדזערע פּאַר־לאַמענטאַריער.

יידישע דעפוטאטן און סענאטארן אין פוילן

דער ערשטער פארלאמענט (געזעצגעבערישער סיים)

(1922 - 1919)

אלגעמיינע ציוניסטן: יצחק גרינבוים; ד״ר יהושע טאן; אדוואקאט אפאלי־נארי מאקסימיליאן הארטגלאס און ד״ר יעזשי ראזענבלאט.

פאלקיסטן: אדוו. נח פרילוצקי און שמואל הירשהארן (אויפן ארט פון אדוו. נח פרילוצקי איז שפעטער אריין ה. ד. נאמבערג און נאך זיין אפזאגן זיך פון מאנדאט — חיים ראסנער).

אגודה: הרב אברהם פערלמוטער און הרב משה אליהו האלפערן.

מזרחי: העשל פארבשטיין.

פועלי־ציון: ד״ר יצחק שיפער (אויפן ארט פון פארשטארבענעם ד״ר מאקס ראזענפעלד).

אומפארטייאישער: ד״ר סאלאמאן ווינציער.

אסימילאטארן: (באשטימט דורך דער רעגירונג אלס פארשטייער פון מזרח־גאליציע): ד״ר נאטאן לעווענשטיין און ד״ר שטיינהאוז.

צוזאמען 13 יידישע דעפוטאטן

דער צווייטער פארלאמענט (סיים און סענאט)

(1928 - 1922)

אלגעמיינע ציוניסטן: יצחק גרינבוים; ד״ר יהושע טאן; אדוו. אפאלינארי מ. הארטגלאס; אדוו. ישראל מיכאל סטוטשינסקי; ד״ר יעזשי ראזענבלאט; ד״ר יעקב וויגאדסקי; ד״ר מרדכי ברוידע; אינזש. משה קערנער; קארל אייזענשטיין; ד״ר משה פראסטיק; ד״ר אברהם אינזלער;

ראובן יאנאס; פרוי רוזשא מעלצער; ד״ר העניק ראזמארין; ד״ר לעאן רייך; ד״ר דוד שרייבער; ד״ר עמיל זאמערשטיין; ד״ר פישל ראטענשטרייך; ד״ר מיכאל רינגעל און ד״ר יולוש וווּרצעל.

מזרחי: הרב שמואל בראט; העשל פארבשטיין; שמעון פעלדמאן; משה העלמאן; הרב יהודה לייב קאוואלסקי; הרב יצחק רובינשטיין; הרב ד״ר שמעון פעדערבוש און ד״ר בערנארד וויזנער.

התאחדות־פועלי־ציון: אברהם לעווינסאן; ד״ר יצחק שיפער; ד״ר צבי העלער; ד״ר אדאלף זילבערשטיין און ד״ר מאקס יעקב בינעשטאק.

אומפארטייאישע: ד״ר סאלאמאן וויינציער; רפאל שערעשאווסקי; אברהם טרוסקער; ד״ר העניק רייצעס און וואצלאוו ווישליצקי.

אגודה: אליהו קירשברוין; לייב מינצבערג; פייוול סטעמפל; לייזער סירקין; הרב מאיר שאפירא; הרב אהרן לעווין; משה דייטשער און אשר מענדעלסאן.

פאלקיסטן: נח פרילוצקי.

צוזאמען 47 יידישע דעפוטאטן און סענאטארן

דער דריטער פארלאמענט

(1930 - 1928)

אלגעמיינע ציונישטן: יצחק גרינבוים; ד״ר יהושע טאן; אפאלינארי מ. הארטגלאס; ד״ר יעזשי ראזענבלאט; ד״ר יעקב ויגאדסקי; ד״ר לעאן רייך; ד״ר מאוריצי (מאקס) לעזער; ד״ר העניק ראזמארין; קארל אייזענשטיין; אינוש. משה קערנער; ד״ר יוסף דאוידזאן און ד״ר דוד שרייבער.

מזרחי: הרב שמואל בראט; הרב יצחק רובינשטיין און העשל פארבשטיין.

התאחדות: ד״ר צבי העלער.

אגודה: אליהו קירשברוין און שלום בודזינער.

אומפארטייאישע: אליהו דאל; וואצלאוו ווישליצקי און אינוש. אדאם טשער־ניאקאוו (דער לעצטער, וואס איז געוויילט געווארן אלס סענאטאר פון וואלין האט שוין נישט באווייזן אפגעבן די שבועה צוליבן פונאנדערלאזן דעם פארלאמענט).

פאלקיסטן: ד״ר צמח שאבאד און חיים ראסנער.

צוזאמען 23 יידישע דעפוטאטן און סענאטארן

דער פערטער פּאַרלאַמענט

(1935 - 1930)

אַלגעמיינע ציוניסטן: יצחק גרינבוים; ד״ר יהושע טאָן; ד״ר יעזשי ראָזענבלאַט; ד״ר עמיל זאַמערשטיין; ד״ר העניק ראָזמאַרין און ד״ר פישל ראָטענשטרייך.

אגודה: הרב אהרן לעווין; לייב מינצבערג און אשר מענדעלסאָן (די לעצטע צוויי אַלס קאַנדידאַטן פון פּילסודסקים רעגירונגס־ליסטע).

אומפּאַרטייאישע (אַלס קאַנדידאַטן פון דער רעגירונגס־ליסטע): איגנאַצי יעגער און וואַצלאַוו ווישליצקי.

צוזאַמען 11 יידישע דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן

דער פינפטער פּאַרלאַמענט

(1938 - 1935)

אַלגעמיינע ציוניסטן: ד״ר עמיל זאַמערשטיין און ד״ר יהושע גאָטליב.

מזרחי: הרב יצחק רובינשטיין.

אגודה: לייב מינצבערג און יעקב טראָקענהיים (דער לעצטער באַשטימט דורכן מלוכה־פּרעזידענט).

אומפּאַרטייאישער: הרב פראָפ. ד״ר משה שאַר (באַשטימט דורכן מלוכה־פּרעזידענט).

צוזאַמען 6 יידישע דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן

דער לעצטער פּאַרלאַמענט

(1939 - 1938)

אַלגעמיינע ציוניסטן: ד״ר עמיל זאַמערשטיין; אַדוו. שמעון זיידעמאַן און ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט.

אגודה: לייב מינצבערג און יעקב טראָקענהיים.

מזרחי: הרב יצחק רובינשטיין.

אַסימילאַטאָר: פראָפ. זדזשיסלאַוו זמיגרידער־קאָנאָפּקא (באַשטימט דורכן פּרעזידענט).

צוזאַמען 7 יידישע דעפּוטאַטן און סענאַטאָרן

און איצט די טעזע:

די דאָזיקע סטאַטיסטיק באַווייזט, אַז דער נומעריש־דעצידירנדיקער כוח אין אונדזער יידישער פּאַרלאַמענטאַרישער טעטיקייט איז געווען, ראשית כל, די ציוניסטישע גרופּע און אין דער ציוניסטישער גרופּע, די אַלגעמיין־ציוניסטישע גרופּע. דאָס באַווייזט דעם צוטרוי פון דער יידישער באַפעלקערונג צו דער ציוניסטישער באַוועגונג אין דער לאַנד־פּאָליטיק, אָבער דאָס באַווייזט אויך דעם פּאַרנעם פון פּאַראַנטוואַרטלעכקייט, וועלכע די ציוניסטישע באַוועגונג האָט געטראָגן אין דער לאַנד־פּאָליטיק. די וואָלן צו די מ ו נ י צ י פּ א ל י ט ע ט ן פון יאָר 1938 און ביים אָנהייב פון יאָר 1939 זענען געווען אַן אָנזאָג פון אַן ענדערונג אין דער ריכטונג, אָבער דער דאָזיקער אָנזאָג איז געבליבן נאָר אַן אָנזאָג און נישט קיין פּאָליטישער פּאַקט, ווייל עס איז אויסגעבראָכן די מלחמה און די פּראָ־בונדיסטישע ריכטונג האָט נישט געהאט די מעגלעכקייט דורכצוגיין דעם עקזאַמען ביי אַלגעמיינע פּאַרלאַמענטאַרישע וואָלן.

קראָקע האָט זיך אַלזאָ במשך פון דעם גאַנצן פּעריאָד, מיטן אויס־נאַם פון דעם פינפטן פּאַרלאַמענט, געפונען אינעם לאַגער פון דער ציו־ניסטישער פּאַרלאַמענטאַרישער מערהייט.

און איצט קום איך צו אונדזער עצם פּראָבלעם. מיר וועלן בעסער פּאַרשטיין האָבנדיק פּאַר אונדזערע אויגן דעם אויבנדערמאַנטן סטאַטיס־טישן הינטערגרונט.

דער עצם פּראָבלעם איז: ווי האָט זיך אַנטוויקלט במשך פון די דאָזיקע צוואַנציק יאָר אידעאָלאָגיש און אין דער פּאָליטישער טאַקטיק די שיטה פון מערב־גאַליציע אין די ערשטע פיר פּאַרלאַמענטן? אין דעם זעקסטן פּאַרלאַמענט האָט שוין נישט געקאָנט זיין קיין רייד בכלל וועגן אַ שיטה, עס איז געווען דאָס לעשן פון אַ שריפה, כדי צו ראַטעווען דעם רעשט פון יידישן קיום.

לאָמיר צוגיין כסדר צו דער תקופה באַלד נאָך דער גרינדונג פון דער באַנייטער פּויליש־ער מלוכה, דאָס הייסט, צו דעם ערשטן פּוילישן סיים. דריי דעקלאַראַציעס וויל איך דאָ אַרויסנעמען אַלס גרונטלאָגע פאַר דער הנחה, אַז טראָץ דער אינערלעכער צעריסנקייט, מיט וועלכער עס האָט זיך אָנגעהייבן די אָרגאַניזירונג פון דער יידישער פּאַרטרעטערשאַפט

פון דריי טיילן פון פוילן, אַדער אייגנטלעך צו יענער צייט פון נאָר צוויי טיילן פון פוילן (קאָנגרעס־פוילן און מערב־גאַליציע) אַז טראָץ דער דאָזיקער צעריסנקייט איז די פּאָליטישע ליניע פון אונדזער פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף געווען אין אָנהייב אַן איינהייטלעכע אין פונדאַמענטאַלע ענינים. די דיפערענצן האָבן זיך אָנגעהייבן אין פראָגן פון אונדזער טאַקטיק, אָבער טאַקטיק איז אין דער פּאָליטיק נישט קיין ענין פון פּרינציפּ, נאָר דער סאַמע עצם ענין.

די דעקלאַראַציעס פון האָפענונג

די דריי דעקלאַראַציעס זענען: 1) די דעקלאַראַציע פונעם 11טן נאָוועמבער 1918, וואָס יצחק גרינבוים האָט פּאַרגעלייגט אין נאָמען פון דעם זייער אייגנפלוסרייכן צענטראַל־קאָמיטעט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין קאָנגרעס־פוילן, בעת ער האָט אָנגעפירט מיט דער דעלעגאַציע צו יוזעף פּילסודסקי, וואָס האָט דעמאָלט געהאט דעם טיטל קאָמענדאַנט.

2) די צווייטע דעקלאַראַציע איז אָפּגעגעבן געוואָרן דעם 24 פעברואַר 1919 אויף דער פינפטער זיצונג פונעם פּוילישן סיים. זי איז געווען אַ קאָלעקטיווע און איז באַשטאַנען פון דריי דעקלאַראַציעס, געהאַלטן אין נאָמען פון די דריי יידישע סיים־קלובן, וואָס זיי זענען געווען פאַראייניקט אין דער אַזוי גערופענער „פרייער פאַראייניקונג". די דעקלאַראַציעס זענען געהאַלטן געוואָרן דורך יצחק גרינבוים, נח פּרילוצקי און רב א. פּערל־מוטער. די געלעגנהייט צו אָט דער קאָלעקטיווער דעקלאַראַציע איז געווען די דעבאַטע וועגן דער גרויסער עקספּאָזע פונעם מיניסטער פּרעזידענט איגנאַצי פּאַדערעווסקי.

3) די דריטע דעקלאַראַציע, וואָס איך האָב אין זינען, איז די דעקלאַראַציע, וועלכע דר. יהושע טאָן האָט געמאַכט אויף דער זיצונג פונעם 31טן יוני 1919, ווען דער סיים האָט דיסקוטירט די ראַטיפיקאַציע פון דעם וועראַסאַילער שלום־טראַקטאַט. איך קאָן דאָ ליידער נישט ציטירן, צוליב מאַנגל אין פּלאַץ, דעם גאַנצן נוסח פון די אַלע דעקלאַראַציעס.

אין דער ערשטער דעקלאַראַציע האָט יצחק גרינבוים קלאָר געזאָגט: „... אויך מיר קומען צו דיר (געמיינט פּילסודסקי) מיט דעם

פולסטן צוטרוי מיט אונדזערע פֿאדערונגען, שטייענדיק אויפן באדן פון אן אומאפהענגיקער און פארייניקטער רעפובליק, אנערקענענדיק די נויטוועגדיקייט פון א תיכפדיקער גרינדונג פון א קאאליציע — פאלקס־רעגירונג און פון דעם צוניפרופן פון דער קאנסטיטואנטע פון דער רעפובליק, ווילן מיר אז עס זאלן אויך אין יידישן לעבן פארקומען דעמאקראטישע ענדערונגען גלייכצייטיק מיט די ענדערונגען אין דעם לעבן פון דער רעפובליק".

און אין דער צווייטער דעקלאראציע, וואס גרינבוים האט געמאכט דעם 24טן פעברואר 1919, שוין אין סיים, איז נאך בולטער געקומען צום אויסדרוק די פרא־מלוכהשע שטעלונג פון דער פאליטישער גרופע, וואס גרינבוים האט פארטראטן:

„... א שטארקע צוניפגעבונדנקייט און א פולע סווערעניטעט פון דער פוילישער מלוכה זענען פאר אונדז (יידן) א סתם פאליטישער אקסיאם, וועגן וועלכן ס'קאן נישט זיין קיין שאטן פון א ספק. אלס נאציאנאלע מינדערהייט פאדערן מיר דאס רעכט פון אייגענער עקזיסטענץ אדער אויטאנאמיע. מיר אפעלירן צו אייך — דערווייטערט נישט (ניע אדטראנצייציע) דריי מיליאן בירגער פון דער צוזאמענארבעט פאר דעם אויפבוי פון דער פוילישער מלוכה. גיט אונדז אזעלכע לעבנס־באדינגונגען, אז יעדער פוילישער ייד אויף דער גאנצער וועלט זאל קאנען אויסרופן מיט שטאלץ: „איך בין א פוילישער בירגער און גאר נישט וואס איז חל אויף דער פוילישער מלוכה באטראכט איך אלס פרעמד". (גרינבוים האט עס געזאגט אין דער לאטיינישער שפראך, ציטירנדיק א ווארציצע פון דעם באקאנטן זאץ: „ציווים פאלאנוס סום עט ניהיל ציוויטאטיס פאלאניע א מע אליענום פוטא).

עס איז איבעריק צו ציטירן די דעקלאראציעס פון פערלמוטער און פרילוצקי אין דעם צוזאמענהאנג. זיי זענען נאך א סך ווייטער געגאנגען אין דעם אקצענט פון פאטריאטיזם. דער ערשטער האט נאר פארלאנגט רעליגיעזע רעכט און דער צווייטער האט זייער שטארק אונטערגעשטראכן די דאאיקייט. אבער עס איז יא כדאי צו ציטירן כאטש א טייל פון דער זייער כאראקטעריסטישער דעקלאראציע פון דר. יהושע טאן, וואס איך

האָב אויבן דערמאָנט. שוין מיט פיר חדשים פריער, דעם 7טן פעברואַר 1919, האָט דר. יהושע טאָן אויסגעשטרעקט זיין האַנט צום פּוילישן פּאָלק. אין זיין דעקלאַראַציע בעת דער דעבאַטע אין סיים וועגן דער בילדונג פון דער ערשטער פּוילישער אַרמיי. דעם 31טן יוני 1919 האָט ער געמאַכט פאָלגנדיקע דערקלערונג:

„...איך בעטל נישט קיין רחמים, איך בעט נישט קיין חסד, איך פאַרלאַנג גלייכבאַרעכטיקונג פאַר מיין פאָלק אין דער פּוילישער מלוכה. איך דערקלער, אַז מיר גיבן איבער צו אייך (געמיינט די פּוילישע מלוכה) אונדזער גאַנצע פאַרבונדנקייט (איך דערקלער) אַז מיר גייען צו אייך אויף דינסט און מיר געבן אייך אונדזער גאַנצע געטרייאַפּט, נאָר שטויסט אונדז נישט אָפּ. באַנוצט זיך נישט מיט קיין פּאָליטיק פון נעגאַציע און אויסראַטונג. באַנוצט זיך מיט אָ פּאָליטיק פון בויען און שאַפן".

מיר זעען פון די דאָזיקע אַלע דערקלערונגען, טראָץ דעם אונטערשייד אין זייער טאָן און סטיל, אַז דער געמיינזאַמער תמצית פון זיי אַלע איז געווען די אויסגעשטרעקטע האַנט פון יידן צו דער פּוילישער מלוכה און צום פּוילישן פּאָלק. עס האָט זיך אַלזאָ פון אונדזער יידישער זייט אָנגעהייבן מיט אָ געמיינזאַמען יידישן אַקאָרד טראָץ דער אַרגאַניזאַטאָרישער שפּאַלטונג אין אונדזערע רייען. די שיטה פון מערב־גאַליציע איז דעמאָלט געווען די שיטה פון קאָנגרעס־פּוילן, הגם — איך חזר איבער — די שפּראַך איז אָ ביסל געווען אַן אַנדערע אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פאַרשיידענער פּאָליטישער טראַדיציע אין דער פאַרגאַנגענהייט אין קאָנגרעס־פּוילן און אין גאַליציע. דער יידישער אָפּטימיזם און אונדזער גלויבן אין גערעכטיקייט האָבן זיך נאָך בולטער אויסגעדריקט אינעם אָנהייב פון דר. טאָנס דעקלאַראַציע אין דעם דערמאָנטן טאָג פון 31טן יוני 1919:

„...איך גלייב אין פּוילן! איך גלייב, ווי פאַטאַליסטיש דאָס זאָל נישט קלינגען, אין דעם גליקלעכן שטערן פון פּוילן. איך ווייס, אַז די מערהייט פונעם פּוילישן פּאָלק וועט נישט תמיד זיך צוהערן צו די רייד פון יענע, וואָס דענקען, אַז מען קאָן בויען מיט אָ נע־

גאַטיוועך טעטיקייט, אַז מען קאן בויען דורך אַוועקשטויסן אין אַ זייט דריי מיליאָן יידן...".

דר. טאָן האָט אין דעם דאָזיקן ערשטן סיום, וואָס האָט געדויערט נישט קיין גאַנצע דריי יאָר, נישט איינמאָל געגומען דאָס וואָרט און האָט אַנטוויקלט אין אַ ברייטן סטיל די פונדאַמענטאַלע ענינים פון דער נייער אַרדענונג אין דער באַנייטער מלוכה. ער האָט זיך אַרויסגעזאָגט קעגן דער אינסטיטוציע פון אַ סענאַט, קעגן נאָמינירטע מיטגלידער אין דעם סענאַט, אויב ער זאָל צושטאַנד קומען. ער האָט, צוזאַמען נאַטירלעך מיט אַנדערע יידישע דעפוטאַטן, בפרט מיט יצחק גרינבוים משפּיע געווען, אַז די אַרטיקלען 95, 96, 109, 110, 111, 113, 115 און 117 פון דער ערשטער פוילישער קאָנסטיטוציע, וואָס איז געוואָרן אַ געזעץ דעם 17טן מערץ 1921, זאָל אַריינגענעמען די אַנטשפּרעכנדיקע באַשלוסן פון דעם וועלסאַילער טראַקטאַט וועגן רעכט פאַר מינדערהייטן. דאָס איז געווען אַ גאָר שווערער ענין, ווייל ער האָט אָנגעריבט די באַקאַנטע עמפּינדלעכקייט פונעם פוילישן פאָלק, בפרט אין דער אָנהייב־תקופה פון דער באַנייטער זעלבסטשטענדיקייט. פאַר די מינדערהייטן איז עס אָבער געווען וויכטיק, אַז דאָס אינטערנאַציאָנאַלע געזעץ זאָל ווערן דאָס לאָגד־געזעץ, ווייל בזה האופן איז עס געווען לייכטער פאַר זיי, צו שטיין אויף דער וואָך פון דער דורכפירונג פון די דאָזיקע פאַראַגראַפן. דאָס איז געווען אַ גרויסער פאָרדינסט פון דער ערשטער פרייער פאַרייניקונג פון יידישע דעפוטאַטן פון דעם פוילישן סיום. אויף דעם געביט איז צווישן אונדזער לאָנדעס־פאַרבאַנד און אונדזערע חברים אין קאָנגרעס־פוילן געווען אין יענער צייט נישט נאָר אַ פראַגראַמאַטישע, נאָר אויך אַן אָרגאַניזאַטאָרישע און טאַקטישע צוזאַמענארבעט, ווייל צו דעם דאָזיקן ערשטן סיום מערב־גאַליציע נישט אַרויסגעשטעלט קיין אייגענע ליסטע, נאָר עס איז געווען אַ געמיינזאַמע ליסטע פון ציוניסטן אין קאָנגרעס־פוילן מיט ציוניסטן אין מערב־גאַליציע אויף דער ליסטע פון „צייטווייליקן יידישן נאַציאָנאַל־ראַט".

די דאָזיקע אידיליע אין דעם „האָניק־חודש" פון דעם באַנייטן פּוילן האָט — ווי מיר וועלן באַלד זען — נישט לאַנג געדויערט.

דער סך־הכל פון דעם דאָזיקן ערשטן פּעריאָד איז: מערב־גאַליציע איז געווען אַ זייער אַקטיווער פאַקטאָר אין די ערשטע שריט פונעם יידישן פּאַרלאַמענטאַריזם פון דעם ערשטן סיים. איך אונטערשטרייך נאָכאַמאָל — אין מזרח־גאַליציע זענען נישט געווען קיין שום וואַלן צום ערשטן סיים. נאָר צוויי אַסימילאַנטן, ביידע זייער פּעאיקע, נאַטאַן לעווענשטיין און דר. שטייַנהויז, זענען אַריין אין סיים בדרך נאָמינאַציע און האָבן געטאָן אַלצדינג, וואָס נאָר מעגלעך, כדי דעם נאַציאָנאַלן לאַגער צו פּאָר־ביטערן דאָס לעבן, זעלבסטפּאַרשטענדלעך אין אַ קולטיווירטער פּאָרם, אָלס אַסימילירטע דזשענטלמענער.

און איצט קומען מיר צום צווייטן פּאַרלאַמענט.

דער דאָזיקער פּעריאָד פון דעם צווייטן פּוילישן פּאַרלאַמענט, וואָס האָט געדויערט פון 1922 ביז 1928, איז געווען אפשר די וואָגיקסטע און די אַמערסטן פּראָדוקטיווע צייט אין דער גאַנצער געשיכטע פונעם יידישן פּאַרלאַמענטאַריזם אין פּוילן. איך וועל פּרוון מאַנכע פאַקטן אויפצו־פרישן, הגם זיי זענען נאָטאָריש. איך וועל אויך פּרוון בולט צו מאַכן — ווי דאָס איז מיין חוב — די באַזונדערע ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פּאַר־באַנד און אונדזער דעפּוטירטן אין דעם דאָזיקן פּאַרלאַמענט.

אין דער לאַנגער תקופה פון מער ווי פינף יאָר זענען די טעטיקייטן פון דעם גרויסן יידישן קלוב געווען פילזייטיקע. דער קלוב האָט געהייסן דאָס מאָל דאָס יידישע „קאָלאָ" און ער האָט געהאט 46 מיטגלידער פון אַלע ריכטונגען — 34 סיים־דעפּוטאַטן און 12 סענאַטאָרן. נאָר נח פּרי־לוצקי איז נישט געווען קיין מיטגליד פון דעם דאָזיקן „קאָלאָ", ווייל אַ מערהייט פון שטימען אין דעם „קאָלאָ" האָט באַשלאָסן אים נישט אַריינצונעמען, צולים דער פּאָרם פון זיין וואָל־פּראָפּאַגאַנדע, וועלכע, זעט אויס, ... נאָר נח פּרילוצקי האָט באַטראַכט אָלס קולטיווירט. זעלבסט־פּאַרשטענדלעך, איז אַזאַ „קאָלאָ" געווען אַ מאַכט־פאַזיציע אויך צאָלנ־מעסיק.

איך האָב שוין אויבן דערמאָנט: **די אידיליע האָט זיך אויסגעלאָזט**, אָבער נאָך נישט אינגאַנצן. אונדזער מערב־גאַליציע

איז צו דעם צווייטן סיים געגאַנגען מיט אַ ב א ז ו נ ד ע ר ע ר ליסטע און נישט מער צוזאַמען מיט קאַנגרעס־פוילן און אויך נישט צוזאַמען מיט מזרח־גאַליציע, וואָס האָט שוין צום צווייטן סיים אַנטיילגענומען אין די וואַלן. די זעלבסטשטענדיקייט פון מערב־גאַליציע אין דער וואַל־אַקציע האָט זיך אַנגעהייבן.

וואָס איז געווען די סיבה דערפון? די סיבה דערפון איז געווען, וואָס אין וואַרשע איז געשאַפן געווארן דער מינדערהייט־בלאָק, וועלכן סיי מערב־גאַליציע, סיי מזרח־גאַליציע, האָבן נישט באַטראַכט אַלס צוועקמעסיק. איך האָב געזאָגט, אַז די אידיליע האָט זיך נישט אינגאַנצן אויסגעלאָזט. נישט אינגאַנצן, וויל די צוויי דעפוטירטע פון מערב־גאַליציע, דר. טאָן און פייוויש סטעמפעל פון זשעושאָוו, זענען נאָך די וואַלן צוגעשטאַנען צום פאַרייניקטן יידישן קאָלאָ, צוזאַמען מיט די יידישע דעלעגירטע פונעם נאַציאָנאַליטעטן־בלאָק (17) און מיט דער גרויסער צאָל יידישע דעפוטירטע פון מזרח־גאַליציע (15).

אין וואָס איז באַשטאַנען די באַזונדערע ראָלע פון מערב־גאַליציע און שלעזיע אין דער צייט פון אונדזער קאַמף אינעם צווייטן פּוילישן פּאַרלאַמענט? עס איז געווען די אַזוי גערופענע „אוגאָדא", וועלכע איז אונטערגעשריבן געווארן דעם 4טן יולי 1925 און אין וועלכער אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און דר. יהושע טאָן האָבן, צוזאַמען מיט דר. לעאָן רייך און דר. העניריק ראָזמאַרין פון מזרח־גאַליציע, געשפילט אַן אַנטשיידנדיקע ראָלע. איך נעם אָבער דעם דאָזיקן ענין פון דער „אוגאָדא" אַרויס פון דעם אַלגעמיינעם קאַפּיטל וועגן דעם יידישן פּאַרלאַמענטאַריזם און וועל אים שפּעטער ווידמען אַ באַזונדער קאַפּיטל.

דער ענין פּאַרדינט עס, הן צוליב זיין פּאַזיטיווער, הן צוליב זיין נעגאַטיווער באַדייטונג. אין דעם „אוגאָדא"־פּעריאָד איז דר. לעאָן רייך געווען דער פּאָרזיצער פונעם יידישן פּאַרלאַמענטאַרישן קאָלאָ. דאָס איז געווען אַ לאָגישער רעזולטאַט פון דער „אוגאָדא", פון וועלכער דר. רייך איז געווען דער פּראָמינענטסטער אונטערשטיצער. אָבער נאָך דעם 12טן מאַי 1926, ווען עס איז שוין קלאָר געווארן, אַז די „אוגאָדא" איז אַ דורכפאַל, איז געווארן פאָרזיצער פונעם יידישן פּאַרלאַמענטאַרישן קאָלאָ

אַ קעגנער פון דער „אוגאַדאַ״, אַפּאַלינאַרי האַרטגלאַס. אויך דאָס איז געווען אַ לאָגישע קאָנסעקווענץ פון דעם דורכפאַל פון דער „אוגאַדאַ״.

דער פּראָבלעם פונעם מינדערהייט-בלאָק

דאָ באַגרענעץ איך מיין טעמע נאָר צו עטלעכע באַמערקונגען וועגן דער ראָלע פון מערב-גאַליציע אין דער אַנטוויקלונג פון דעם צענטראַלן פּאַרלאַמענטאַרישן פּראָבלעם פון יענער צייט, דעם פּראָבלעם פונעם בלאָק פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן און צו אַ צווייטן געביט, צום קאָמף פון אונדזער דעפוטירטן קעגן די אַנטיסעמיטישע דערשיינונגען. עס איז שוין דעמאָלט געווען אין גאַנצן קלאָר, אַז די פּאַטריאָטישע דעקלאַראַציעס, וועלכע איך האָב אויבן ציטירט, זענען געבליבן אַ קול קורא במדבר. עס האָט זיך שפּעטער אַביסל פאַרבעסערט אין דער צייט פון דעם פּרעמיער מיניסטער, פּראָפ. קאַראָל באַרטעל, אָבער נאָר אויף אַ זייער קורצער צייט.

טאָ, לאָמיר נעמען אין באַטראַכט דאָס פּראָבלעם פון דעם מינדערהייטן-בלאָק.

אַרום 30 פּראָצענט פון דער באַפעלקערונג אין פוילן זענען געווען נאַציאָנאַלע מינדערהייטן און יעדע פון זיי האָט געהאט באַזונדערע צילן, אַקטועלע און מאַקסימאַלע. די מאַקסימאַלע צילן פון אוקראַינער, דייטשע, וויסרוסן, זענען געווען טעריטאָריעלע. און דאָס באַדייט אירעדענטיסטישע, ווייל יעדע פון די דריי מינדערהייטן האָט געגרענעצט מיט לענדער, וועלכע זי האָט באַטראַכט אַלס איר מוטערלאַנד: אוקראַינע, וויס־רוס־לאַנד, דייטשלאַנד. די יידישע מינדערהייט האָט אַזאַ ציל זעלבסטפּאַרשטענדלעך נישט געהאט. זענען דאָן געקומען צום אויבערפלאַך, ווי תמיד אין פּאָליטישן לעבן, די אַקטועלע פּראָבלעמען, וואָס זענען געווען זייער וויכטיק פּאַר די מינדערהייטן. די אַקטועלע פּראָבלעמען פון די מינדערהייטן זענען געווען: סטראַטעגיש פּאַרגרעסערן אין אַ געמיינזאַמען פּראָגרעם די פּאַרטרעטערשאַפט אין פּאַרלאַמענט, כדי צו ברעכן די מניעות אין דער וואַל־אָרדינאַציע, און שפּעטער, דורך אַ שטאַרקערער פּאַרטרעטערשאַפט אין פּאַרלאַמענט, מיט מער האָפענונג צו קעמפן פּאַר די טאָג־טעגלעכע, ווירטשאַפטלעכע, קולטורעלע און פּאָליטישע פּאָסטולאַטן פון די מינדער־

הייטן. די דאָזיקע אָקטועלע געמיינשאַפטלעכקייט פון צילן האָט געשאַפן דעם מינדערהייטן־בלאָק.

דער איניציאַטאָר איז געווען אַ דייטש, ערווין האַסבאַך. אָבער דער שטאַרקסטער פּאַרקעמפער און פאַרווירקלעכער פון דעם דאָזיקן בלאָק איז געווען יצחק גרינבוים. די דייטשן אין פוילן האָבן דאָס זעלביקע געטאָן אין פוילן, וואָס דייטשלאַנד אַלס מלוכה האָט געטאָן דורך געבן איניציאַטיוו פאַר אינטערנאַציאָנאַלע קאָנגרעסן פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם פעלקער־בונד אין גענף, כדי צו באַנוצן די דאָזיקע אינטערנאַציאָנאַלע קאָנגרעסן פון מינדערהייטן פאַר דייטשלאַנד און פאַר די דייטשע מינדערהייטן אין גאָר דער וועלט.

די קעגנערשאַפט אין יידישע קרייזן קעגן דעם בלאָק פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן פונעם צווייטן סיום האָט זיך געשטיצט אויף פאַלגנדיקע אַרגומענטן: צוליב די פּרינציפּיעלע דיפערענצן צווישן טעריטאָריעלע מינדערהייטן און דער יידישער מינדערהייט, וועט דער מינדערהייטן־בלאָק נישט האָבן — האָבן די קעגנער געזאָגט — קיין פּעולה אין דעם סיום גופא. צווייטנס, דער בלאָק וועט פּלאָצן שוין ביי די שפּעטערדיקע וואַלן, וויל די מינדערהייטן זענען נישט האָמאָגען און האָבן פאַרשיידענע פאַר־טיי־איינשטעלונגען, סיי קלאַסנמעסיק, סיי אין דעם אָקצענט פון די נא־ציאָנאַלע פאָדערונגען. דרייטנס, דער נאַציאָנאַליטעטן־בלאָק וועט אַרגא־ניזירן אַ פראָגטאַלע קעגנערשאַפט פונעם גאַנצן פוילישן פאָלק און וועט אַוועקרוקן פון אונדז אפילו די רעלאַטיוו פריינטלעכערע גרופּעס אינער־האָלב דעם פוילישן פאָלק און בפרט די פוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי און אַזוי ווי אין דער אינערלעכער פאָליטיק האָבן אַ באַדייט — האָבן די קעגנער מיט רעכט געזאָגט — גאָר אַנדערע געזעצן ווי אין דער אויסערן־פּאָליטיק, וועט די פוילישע מערהייט געפינען וועגן צו ברעכן דעם מינדערהייט־בלאָק און זיך נוקם זיין אין זיינע שוואַכסטע הויפּט־פראָמאָטאָרן, דאָס הייסט, אין דעם פאָל — די יידן. עס לוינט זיך דער־פאַר נישט — האָבן די קעגנער פונעם מינדערהייטן־בלאָק געטענהט — צוליב אַ צייטוויליקן נומערישן נצחון, וואָס קאָן האָבן נאָר אַ רעלאַטיוו באדייטונג, גורם צו זיין צו אַ שטענדיקן פסיכאָלאָגיש־פּאָלי־טישן האָס מצד דעם גרעסטן טייל פון פוילישן פאָלק.

כדי די אַרגומענטאַציע אויסצושעפֿן, ווייל איך דאָ מיט פּולער אָב־יעקטיוויטעט אונטערשטרייכן, אַז די יידישע אָנהענגער פון דעם מינדער־הייטן־בלאָק האָבן אויף דעם געביטפּערט, אַז די האָס־פּאָליטיק פון דער דאָזיקער גרויסער מערהייט פון דעם פּוילישן פֿאָלק איז סיי ווי סיי שוין דאָ און דאָס מוותר זיין אויף אַ שטאַרקערער פֿאַרטרעטערשאַפֿט פון יידן אין פֿאַרלאַמענט וועט סוף־כל־סוף מוזן נאָר אָפּשוואַכן די אויסזיכטן פון אונדזער קאַמף.

אָט דאָס איז געווען דאָס בילד פון דעם אידעאָלאָגישן וויכוח. ער האָט געהאט אַ פּרינציפּיעלן און אַ פונדאַמענטאַלן באַדייט פֿאַר אונדזער פּאָליטישן קאַמף־מעטאָד.

וואָס איז געווען די שטעלונג פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד צו דעם דאָזיקן וויכוח? טעאָרעטיש איז די מערהייט פון אונדזער עקזעקוטיווע געשטאַנען אין דעם לאָגער, וואָס האָט נישט אונטערשטיצט די אידייע פון אַ מינדערהייטן־בלאָק. דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות האָט געהערט צו דעם לאָגער, וואָס האָט סימפּאַטיזירט מיט דער אידייע פונעם מינדערהייטן־בלאָק. דאָס פּראַבלעם איז נישט געווען לייכט, ווייל ביידע זייטן האָבן געהאט וואָגיקע אַרגומענטן. אָבער אין מיינע אויגן האָט דער אַקטועלער מאָמענט איבערגעוויגן, ווייל אויף דער צוקונפט פון אונדזער פֿאָלק אין פּוילן האָב איך שוין דעמאָלט געהאט, אין ליכט פון די פּאָליטישע טענדענצן ביי דער מערהייט פונעם פּוילישן פֿאָלק, אַ פּעסימיסטישן צוגאַנג. אָבער אַזוי ווי דער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד איז אין זיין מערהייט געווען קעגן דער אידייע פונעם מינדערהייטן־בלאָק, האָב איך אָנטיילגענומען אין וואַרשע אין די באַראַטונגען פֿאַר דער גרינדונג פון דעם מינדערהייטן־בלאָק נאָר צייטווייליק און נאָר אַלס אַ באַאַבאַכטער. פּראַקטיש איז אָבער די שטעלונג פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד געווען אַ וואַקלדיקע, אַ נישט אויסגעהאַלטענע. דאָס איז געקומען צום אויסדרוק אין פֿאָלגנדיקע פֿאַקטן: דער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד האָט זיך נישט אָנגעשלאָסן אין דער ליסטע פונעם מינדערהייטן־בלאָק און האָט אַרויסגעשטעלט אַן אייגענע ליסטע צו די פֿאַרלאַמענט־וואָלן, וואָס האָט געהייסן „דער נאַציאָנאַלער פֿאַרבאַנד פון יידן אין מערב־גאַליציע". די דאָזיקע ליסטע איז געווען אַ קאָנגלאָמעראַט פון זיבן פֿאַרשיידענע גרופּעס. בראש

פון דער ליסטע איז געשטאַנען דר. יהושע טאָן און אויפן צווייטן אָרט דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות. אָבער טראָץ דער קעגנערשאַפט קעגן דער ליסטע פונעם מינדערהייטן־בלאָק, האָט זיך אונדזער וואַל־ליסטע פון מערב־גאַליציע אָנגעשלאָסן אין דער מלוכהשער ליסטע פונעם מינדערהייטן־בלאָק! אין קראָקע איז דער מינדערהייטן־בלאָק געווען פאָליטיש טריף, אָבער די מלוכהשע ליסטע פונעם מינדערהייטן־בלאָק איז געווען כשר! און ווען דר. יהושע טאָן איז געווייזלט געוואָרן סיי אין קראָקע און אויך אויף דער ליסטע פונעם מינדערהייטן־בלאָק, האָט ער אָנגענומען דעם מאַנדאָט פון קראָקע און זיין פלאָץ אויף דער מלוכהשער ליסטע פונעם מינדערהייטן־בלאָק איז צוגעפאַלן — אַ דייטש. די סיבה פון דעם דאָזיקן שריט איז געווען אָט דאָס, וואָס איך האָב אָנגערופן — וואַקלדיקייט, נישט־אויסגעהאַלטנקייט.

בעת דעם לאַנגן פּעריאָד פון דעם צווייטן פאַרלאַמענט ביז 1928, איז די יידישע „קאַלאָ" געבליבן אַן אייגהייט און דאָס איז געווען אַ רע־לאַטיוואר נצחון. אָבער אין דער אמתן האָבן זיך די לויזע באַשטאַנדטיילן פון דער דאָזיקער איינהייט אָפט פונאַנדערגעקלעפט און זענען געגאַנגען זייערע אייגענע פאָליטישע וועגן. בפרט נאָך דער „אוגאָדא".

און איצט דער צווייטער ענין:

די טעטיקייט פון אונדזער פאַרטרעטער אינעם צ ו י ט ן סיים איז געווען אַ זייער קאָלירפולע. דעמאָלט האָט זיך אָנגעהייבן דער קאַמף פאַר דער אָנולירונג פון די גזעזצלעכע און אַדמיניסטראַטיווע אויסנאַם־פאַרשריפטן, וואָס זענען אין דעם געטיילטן פוילן געוואָרן איינגעפירט מצד די אָקופאַנטן. דעמאָלט האָט זיך אָנגעהייבן דער קאַמף פאַר אַ פאַר־בריייטערטער קאַמפּעטענץ און פאַר אַ צענטראַלן פאַרבאַנד פון די יידישע קהילות אין פוילן. אין דעם דאָזיקן פּעריאָד האָט דער רעכטער, זייער פּראַמינענטער טייל פונעם פוילישן פאַרלאַמענט אָנגעהייבן אָן אָפענעם קאַמף פאַר דער אייגפירונג פונעם „נומערוס קלאוזוס" און אַ „פּראָצענט־נאָרמע" פאַר יידישע סטודענטן אין די הויכשולן. דעם 19טן יוני 1925 האָט די קולטור־קאָמיסיע פונעם סיים אָנגענומען אַ באַשלוס אין דער פּראָגע. די רעגירונג האָט דורכגעפירט אָן אָנקעטע צווישן אַלע פאָקול־טעטן אויף די פוילישע הויכשולן וועגן דעם „נומערוס קלאוזוס" און פּרא־

צענט־נאַרמע פאַר יידישע סטודענטן. אויף 36 פאַקולטעטן אין אַלע הויכ־שולן פון פוילן האָבן זיבנאונצוואַנציק פאַקולטעטן זיך אַרויסגעזאָגט פאַר דעם „נומערוס קלאוזוס״ און פאַר דער פּראָצענט־נאַרמע פאַר יידישע סטודענטן און נאָר ניין (9) האָבן זיך אַרויסגעזאָגט קעגן „נומערוס קלאו־זוס״ און קעגן דער פּראָצענט־נאַרמע. איך האָב דאָס גאַנצע מאַטעריאַל פון דער דאָזיקער אַנקעטע געלייענט. אַמשטאַרקסטן האָט זיך קריסטאַ־ליזירט די שנאה צו יידן אויף מעדיצינישן פאַקולטעט אין דעם רואיקן... קראָקע!

אין דער דאָזיקער תקופה האָט זיך זייער פאַרשטאַרקט דער ווירט־שאַפטלעכער קאַמף קעגן יידן אונטער דער פּרעמיערשאַפט פון וולאָדיס־לאַוו גראַבסקי.

אין דעם קאַמף אַרום די אַלע פּראָבלעמען האָט דר. יהושע טאָן גע־האָט אַ וואָגיקן, מיט־פּירנדיקן אָנטייל. אַ גרויסן רושם האָט געמאַכט דר. טאָנס רעדע אין סיים קעגן דער רעגירונג פון דעם פּרעמיער וולאָדיסלאַוו שיקאָרסקי. שיקאָרסקי האָט די קהילות אָנגערופן אַלס אַ פּריווילעגיע. וולאָדיסלאַוו שיקאָרסקי איז געווען אַ געגנראָל, האָט דר. טאָן אין זיין רעדע סארקאַסטיש אָטאַקירט זיינע „געגנראָלסקע לאַמפּאַסן״. אין אַן אַנדערן ענין, דעם ענין פון די געטאָ־בענק פאַר יידישע סטודענטן אויף די הויכשולן האָט דר. יהושע טאָן, אינמיטן פון אונדזער הייסן קאַמף, אָנגעשריבן אַן אָרטיקל, אין וועלכן ער האָט צוגעגעבן מוט די יידישע סטודענטן אין זייער ווייטערדיקן קאַמף. אין דעם אָרטיקל האָט, ער פאַר־שטייט זיך, פּאַרדאָמט די אָנטיסעמיטישע טענדענץ פון דעם „קולטור־קאַמף״ קעגן יידן, אָבער ער האָט אויך אונטערגעשטראָכן, אַז אונדזער פּאָלק איז נישט איינמאָל געווען אין די געטאָס און דאָרט געשאַפן גרויס סע ווערטן. דאָס איז געווען אַן אָריגינעלער אָרויסטריט פון דעם היסטאָ־ריאָזאָף דר. יהושע טאָן און נישט פון דעם פּאָליטיקער. אין אַ צייט, ווען דאָס יידישע קאָלאָ איז געשטאַנען אין אַ פּראָנטאָלן קאַמף קעגן דעם „נומערוס קלאוזוס״, קעגן דער פּראָצענט־נאַרמע און קעגן די געטאָ־בענק פון יידישע סטודענטן, איז פון אַ פּאָליטישן שטאַנדפונקט דער דאָזיקער היסטאָריאָזאָפישער טרייסט, טראָץ זיינע בעסטע כוונות, געווען אַן אום־דירעקטע שטאָרקונג פון די אָנטיסעמיטן. דר. יהושע טאָן איז געווען

אַנגעפילט מיט צער און זיין אַרטיקל איז געווען אַ מין נחמו, נחמו, עמי. אָבער אין יידישע קרייזן האָט דער אַרטיקל געמאַכט אַ שווערן רושם.

ווי מיר זען, האָט אונדזער קליינער לאַנדעס־פאַרבאַנד געשפילט אין דעם שווערן פאַרלאַמענטאַרישן געראַנגל אַ וואָגיקע ראָלע, טראָצדעם וואָס ער האָט געהאַט נאָר איין פאַרטרעטער אין דעם גרויסן יידישן קאָלאָ, וואָס איז באַשטאַנען צו יענער צייט פון 46 מיטגלידער.

אין חודש מערץ 1928 זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן די וואַלן צום ד ר י ט ן סיים. יצחק גרינבוים איז דעם 13טן יוני 1928 געוויילט געוואָרן אַלס פּרעזעס פונעם יידישן „קאָלאָ" און ער איז עס געווען ביז צום 12טן פעברואַר 1930. און ווען גרינבוים האָט פאַרלוירן די מערהייט אין דעם קאָלאָ, צוליב זיין עקשנותדיקער פּאָליטיק אַז ווען דער מזרחי איז אַרויסגעטראָטן פון דער גרינבוים־מערהייט, איז געוואָרן פּרעזעס פון יידישן קאָלאָ דער מאַן, וואָס האָט גרינבוימס מערהייט צוגישט געמאַכט. דאָס איז געווען העשל פאַרבשטיין, דער פירער פונעם פּוילישן מזרחי. פאַרבשטיין איז געווען אַן ענערגישער מענטש מיט אַן עלאַסטישער טאַקטיק. ער איז געבליבן פּרעזעס פונעם יידישן „קאָלאָ" נאָר עטלעכע חדשים, ביז צום 31טן אויגוסט 1930.

וואָס איז געווען די ראָלע פון דעם מערב־גאַליצישן לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דעם דאָזיקן דריטן פּעריאָד פון דעם יידישן פאַרלאַמענטאַרישן קאַמף אין פּוילן? לאָמיר צוערשט זען, וואָס עס איז געשען בעת די דאָזיקע וואַלן מיטן בלאָק פון מינדעראהייטן, ווייל דאָס איז דאָך געווען דער דעציידירנדיקער מאָמענט אין דעם יידישן פאַרלאַמענטאַרישן קאַמף אין פּוילן. אין צווייטן פאַרלאַמענט האָבן זיך די באַשטאַנדטיילן פון דעם מינדעראהייטן־בלאָק פונאַנדערגעקלעפּט, ווי עס האָבן דאָס פאַרויסגעזאָגט די קעגנער פונעם מינדעראהייטן־בלאָק. אָבער טראָצדעם איז אויך ביי די וואַלן צום דריטן פּוילישן סיים אַרגאַניזירט געוואָרן אַ מין מינדעראהייטן־בלאָק. אָבער שוין אין אַ קלענערן פאַרנעם. בעת דער ערשטער מינדעראהייטן־בלאָק האָט אַרומגענומען כמעט אין גאַנצן די דייטשן, אוקראַיניש און ווייס־רוסיש מינדעראהייטן — וואָס שייך יידן, האָט ער אַרומגענומען נאָר די יידן פון קאָנגרעס־פּוילן — איז אין יאָר 1928 דער מינדעראהייטן־בלאָק געשאַפן געוואָרן אויף אַ שמעלערן באַזיס. דעם 22טן יאַנואַר

1928 האָט דער נייַ־געשאַפענער מינדערהייטן־בלאָק אַרויסגעגעבן אַ פּראָ־קלאַמאַציע, וועלכע איז געווען אונטערגעשריבן נאָר פון ט יי ל ן פּון אַלע פּיר מינדערהייטן. ווידער איז מערב־ און מזרח־גאַליציע געבליבן מחוץ פון דעם בלאָק. די לינקע פּאַרטייען אין דער דייטשער, אוקראַיני־שער און ווייס־רוסישער מינדערהייט זענען אַוועק פונעם בלאָק און אין דעם זענען פאַרבליבן צום גרעסטן טייל די נאַציאָנאַליסטישע גרופּעס פון די דריי מינדערהייטן — די אוקראַינישע מיט דר. דימיטראָ לעוויצקי בראש, די ווייס־רוסישע מיטן געווען סענאַטאָר וו. באָכדאַנאָוויטש בראש, און די דייטשע מיטן געווען סענאַטאָר ערווין האָסבאַך בראש. אַחוץ דעם זענען די אוקראַינער פון מזרח־גאַליציע בכלל נישט צוגעשטאַ־נען מער צום מינדערהייטן־בלאָק נאָך דעם ריס, וואָס איז אַנטשטאַנען צווישן יידן און אוקראַינער, אין צוזאַמענהאַנג מיט דער דערמאָרדונג פון פּעטליוראַ דורך שוואַרצבאַרד, אַלס ענטפער אויף פּעטליוראַס פּאָ־גראָמען אויף יידן.

וואָס איז געבליבן מצד יידן אין מינדערהייטן־בלאָק? דער ציוניס־טישער צענטראַל־קאָמיטעט פון קאָנגרעס־פּוילן, די מזרחי און התאחדות אין אָט דעם דאָזיקן געביט, אַ טייל פון די פּאָלקיסטן, מיט דר. צמח שאַבאַד פון ווילנע בראש, דער צענטראַל־קאָמיטעט פון יידישע האַנטווערקער און אַ גרופּע פון אומפּאַרטייאישע רעליגיעזע יידן מיט דעם רבין פון אַלעקסאַנדראָוו בראש, און אַחוץ דעם דער פּאַרבאַנד פון יידישע פרויען אין קאָנגרעס־פּוילן. דער צענטראַל־פּאַרבאַנד פון יידישע סוחרים אין קאָנגרעס־פּוילן האָט איבערגעלאָזט זיינע מיטגלידער פרייַ־ע הענט, אַ גאַנץ קאָלירפולע און אינטערעסאַנטע צוזאַמענשטעלונג, אַנ־הייבנדיק פונעם רבין פון אַלעקסאַנדראָוו ביז צום פרייזיניקן ראַדיקאַל יצחק גרינבוים! אָבער אויך דער יידישער סעקטאָר איז געווען אַ שמע־לערער ווי ביים ערשטן מינדערהייטן־בלאָק. דער נייַער בלאָק האָט זיך אַליין אָנגערופן אַלס אַ „טעכנישער בלאָק", וואָס דאָס האָט באַדייט, אַז ער האָט אַליין אַרויסגענומען פון דער מינדערהייטן־קאָנצעפּציע דעם פּאָ־ליטישן פּראָגראַם פון אַ געמיינזאַמען קאַמף פאַר פונדאַמענטאַלע מינ־דערהייטן־רעכט.

דער דאָזיקער אָפּגעשוואָכטער צוזאַמענשטעל פון דעם מינדערהייטן־

בלאָק האָט נאָטירלעך באַדייט אַ באַשטעטיקונג פון די אידעאָלאָגישע אַרגומענטן קעגן דעם בלאָק, וואָס די לאַנדעס־פאַרבאַנדן פון מערב־גא־ליציע און שלעזיע און פון מזרח־גאַליציע האָבן אַרויסגעבראַכט בעת די וואַלן צום צווייטן פּאַרלאַמענט.

האָבנדיק אָט דאָס בילד פון דעם הינטערגרונט אין דעם דאָזיקן דעציזירנדיקן וואָל־פראָבלעם, איז איצט לייכטער צו ענטפֿערן אויף דער פראָגע: וואָס האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געטאָן בעת די וואַלן צום דריטן פּאַרלאַמענט?

אָט וואָס ער האָט געטאָן. ער האָט זיך דאָס מאָל פאַרבונדן מיטן ציוניסטישן לאַנדעס־פאַרבאַנד אין מזרח־גאַליציע און ביידע האָבן אויפ־געשטעלט אַ געמיינזאַמע ליסטע (נומער 17) אונטערן נאָמען „די פאַריי־ניקונג פון יידישע פּאַרטייען אין קליין פוילן". אַלזאָ: צום ערשטן סיים איז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געגאַנגען צוזאַמען מיטן צענטראַל־קאָמי־טעט אין וואַרשע. צום צווייטן סיים איז ער געגאַנגען גאַנץ אַליין, נישט מיט וואַרשע און נישט מיט לעמבערג, און דאָס מאָל איז ער געגאַנגען צוזאַמען מיט לעמבערג. די דאָזיקע פאַרשיידנקייט פון דער טאַקטיק איז נאָטירלעך ראשית כל געווען דיקטירט דורך דעם פאַקט פון דער נומע־רישער שוואָכקייט פון אונדזער שטח, וואָס האָט געצוווּנגען אָזוי ווייט ווי מעגלעך צו זוכן און צו געפינען אַ פאַרבינדטן. די פאַרייניקטע ליסטע פון קליין פוילן האָט נאָטירלעך אויך געהאט אַן אייגענע מלוכהשע ליס־טע. עס וואָלט געווען זייער אינטערעסאַנט צו געבן אַ בילד פון דעם פאַראַדאָקסאַלן כאַאָס, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט אין די איבעריקע טיילן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין פוילן אויסערהאַלב די גרופּעס, וועלכע זענען צוגעשטאַנען צום מינדערהייטן־בלאָק און אויסערהאַלב פון דעם ציוניסטישן לאַגער אין קליין פוילן. אָבער עס געהערט נישט צו דער טעמע.

צווויי פּיקאַנטע פּרטים וועל איך אָבער דאָך דערמאָנען, כדי דער לייענער זאָל זיך קאָנען אָפּרוען פון דער שווערער ערנסטקייט פון דעם אַנאַליז: פאַלקיסטן האָבן געשאָפן אַ געמיינזאַמע ליסטע מיט דער... אגודיסטישער פּאַרטיי! און 35 רבנים האָבן צונויפגערופן אַ קאָנפערענץ אין טאָרנע, אין אונדזער מערב־גאַליציע (דעם 5טן דעצעמבער 1927) און

281 רבנים האָבן צונויפגערופן אַן ענלעכע קאָנפערענץ אין לעמבערג (דעם 27טן דעצעמבער 1927) דאָס הייסט, אויף דעם געביט פון דער פאַרייניקטער ציוניסטישער ליסטע פון קליין פּוילן, און האָבן דעקלאַרירט אַ פּאָליטיק פון אונטערשטיצונג פון דער רעגירונג — א ן ב א ד י נ ג ו נ ג ע ן ! ! !

איך דערמאָן די דאָזיקע פּרטים, כדי אויסצומיידן אַן אייַנדרוק, אַז די ציוניסטישע אייַנהייטלעכע ליסטע אין קליין פּוילן האָט געהאַט אַ לייכטן שפּאַציר בעת די וואַלן. און די צווייטע סיבה, צוליב וועלכער איך דערמאָן עס איז, צו אונטערשטרייכן ווי טיף עס האָט זיך אַנגעהייבן אייַנצוגראָבן צווישן אַ טייל פון דער יידישער באָפעלקערונג דער פחד פאַר זעלבסטשטענדיקער פּאָליטיק און דאָס אין צוזאַמענהאַנג מיט די רעפּרעסיעס מצד דער רעגירונג, וואָס דאָס צושטאַנד קומען פונעם מינדערהייטן־בלאָק האָט פאַרשטאַרקט. די צעשפּליטערונג פון די פּאָליטישע כוחות אינערהאַלב דער יידישער באָפעלקערונג האָט געמאַכט גרויסע פאַרשריטן און דאָס איז געווען צוליב דעם, וואָס די פּוילישע רעגירונג האָט געוואָלט דערגרייכן מיט איר פּאָליטיק פון „צעטייל און הערש"!

דער רעזולטאַט פון די וואַלן צום דריטן סיים איז געווען, ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט, 22 געווייַלטע יידישע מיטגלידער פונעם פאַר־לאַמענט: פונעם מינדערהייטן־בלאָק 7 סיים־דעפּוטאַטן און פינף סענאַ־טאָרן און פון דער פאַרייניקטער ליסטע אין קליין פּוילן זעקס סיים־דעפּוטאַטן (צווישן זיי דר. יהושע טאָן) און איין סענאַטאָר. אייַז יידי־שער סיים־דעפּוטאַט און צוויי יידישע סענאַטאָרן זענען אַריין אין פּאַר־לאַמענט פון דער פּוילישער רעגירונגס־ליסטע פון דעם „אומפּאַרטייאישן בלאָק פון צוזאַמענארבעט מיט דער רעגירונג" (ב.ב.וו.ר.). זיי זענען אַרייַנגערעכנט אין די צווייאונצוואַנציק. וויניקער ווי א העלפט אין פאַר־גלייך מיטן צווייטן פאַרלאַמענט. דער פראָצענט פון קעגנזייטיקער ניווע־לירונג פון יידישע כוחות ווערט בולטער!

דאָס אינטערעסאַנטסטע איז אָבער געקומען שפּעטער, נאָך די וואַלן. דאָכט זיך, אַז ציוניסטן פון קאָנגרעס־פּוילן און ציוניסטן פון קליין פּוילן האָבן אין פּונדאַמענטאַלע ענינים פון יידישע פּאָדערונגען געהאַט דעם זעלביקן נאָציאָנאַלן צוגאַנג. דאָס וואָלט זיך געלייגט אויפן שכל. איך

האָט געהאַט אַ זייער אינטערעסאַנטן פרייגד, אַ זייער איבערגעגעבענעם יידישן פירער אין לאָנדאָן, וועלכער האָט כמעט יעדן טאָג איבערגעהזרט אַ ווערטל: „אַחוץ פאַרלאַמענטאַריזם מוז מען נאָך האָבן שכל". נו, האָבן מיר דעמאָלט אין יענער צייט געהאט — פאַרלאַמענטאַריזם.

וואָס איז געשען? די זיבן דעפוטאַטן אוז פינף סענאַטאָרן פון קאָנגרעס־פוילן האָבן געשאָפן אַן אייגענעם „קאָלאָ", אָבער די זעקס דעפוטאַטן אוז איין סענאַטאָר פון קליין פוילן האָבן זיך צעטיילט אין — דריי קלובן! פיר דעפוטאַטן אוז איין סענאַטאָר האָבן געשאָפן אַן אייגענעם קלוב אוז יעדער פון די צוויי איבערגעבליבענע האָט זיך געשאָפן זיין אייגענעם „קלוב". אייגער פון די צוויי איז געווען דר. יהושע טאָן. ער האָט זיך נישט געקאָנט אַרייגפאַסן אין קיינעם פון די צוויי קלובן אוז צום שבח פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד זאָל דאָ געזאָגט ווערן, אַז די הויפט־סיבה פון דער דאָזיקער איזאָלירטקייט איז געווען, וואָס זיין פאַרטונג פון פאַרייניקן בייידע קלובן פון קאָנגרעס־פוילן אוז קליין פוילן אין איינעם, איז געבליבן אַן רעזולטאַטן. אוז דער צווייטער „ווילדער" איז געווען דער התאחדות־דעפוטאַט הערש העלער, פון מזרח־גאַליציע. ער לעבט היינט אין מדינת ישראל.

אַזוי אַרום האָט דער מערב־גאַליציישער לאַנדעס־פאַרבאַנד ווידער געשפּילט אַן אַריגינעלע ראָלע אין דעם פּאָליטישן געראַנגל. אָבער סוף־כל־סוף האָט זיך געשאָפן אַ „פרייע פאַרייניקונג" פון די דאָזיקע גרופּעס, אָבער נאָר אויף אַ קורצער צייט.

דער פאַרלאַמענט האָט בכלל געהאַט אַ קורצן קיום. דעם 29טן מאַי 1928 האָבן די דעפוטאַטן פון מזרח־גאַליציע פאַרלאָזט דעם פאַרייניקטן יידישן „קאָלאָ" און דאָס אַלס פראָטעסט קעגן יצחק גרינבוימס פּאָליטיק אוז בפרט איר ראָדיקאַלן טאָן. אָבער דר. יהושע טאָן האָט ווידער אויס־געווויילט אַ זעלבסטשטענדיקע אַריגינעלע ליניע. ער איז נישט אַרויס פון דער פאַרייניקונג צוזאַמען מיט זיינע חברים פון דער געמיינזאַמער וואָל־ליסטע פון מזרח־גאַליציע. ער איז געבליבן אין דער פאַרייניקונג מיט דער גרינבוים־גרופּע. אָבער זייענדיק פראַגראַמאַטיש אין דער מינדער־הייט, האָט ער זיך דעם 4טן יוני 1928 אָפּגעזאָגט צו נעמען דאָס וואָרט אין דעם פלענום פונעם סיים אין נאָמען פון דער „קאָלאָ". און דאָס מיט

רעכט, ווייל ער האָט נישט רעפּרעזענטירט די מיינונגען פון דער מערהייט פונעם „קאָלאָ". אַרום וואָס האָט זיך די מיינונג־פאַרשיידנקייט געדעדט? אַרום אַ תמציתדיקן ענין — אַרום דעם מלוכה־בודזשעט. גרינבוים האָט געפאָדערט, אַז די „קאָלאָ" זאָל שטימען קעגן דעם בודזשעט אַלס אויסדרוק פון פּראָטעסט קעגן דער רעגירונגס־פּאָליטיק. די מזרח־גאַליציש דעפּוטאַטן, וואָס האָבן תמיד געהאט אַ מילדערע טאַקטיק, האָבן געפאָדערט אָפּצוהאַלטן זיך פון דער אָפּשטימונג. אַזוי ווי זייער מיינונג איז נישט אָקצעפּטירט געוואָרן, זענען זיי אַוועק פון דער פאַרייניקונג. און דר. טאָן האָט ווידער באַווייזן דעם גייסט פון מערב־גאַליציע: ער האָט נישט געוואָלט ברעכן די פאַרייניקונג דורך אַרויסגיין פון איר און ער האָט זיך אונטערגעגעבן אַרגאַניזאַטאָריש דער ריכטונג פון דער מערהייט, וואָס איז נישט געווען מיט זיין ריכטונג. איך האָב שוין אויבן דערמאָנט, אַז אין חודש פעברואַר 1930 האָט אָבער אויך די מזרחי פאַרלאָזן די מערהייט פון גרינבוים, בלייבנדיק אין דער „קאָלאָ". אין דעם דאָזיקן קאָמף אָבער שוין נישט אַנטיילגענומען דער פּראָמינענטער פאַרטרעטער פון דער מזרח־גאַליציש גרופּע, דר. לעאָן רייך. ער איז פּלוצלינג, אין עלטער פון 50 יאָר, נאָך אַן אָפּעראַציע דעם 6טן דעצעמבער 1929, געשטאָרבן. מיט אים איז אַוועק אַ קאָלירפולע, אינטערעסאַנטע פּערזענלעכקייט פון דעם יידישן פאַרלאָמענטאַריזם פון פוילן און פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. עס איז אַוועק אַ מאַן פון אַ ראַמאַנטישן בריוזנדיקן סטיל, אויסגעכאַווט אין דער פּראַנצויזישער אַראַטאָרישער שול. דער דאָזיקער ראַמאַנטיקער אין סטיל איז געווען אַ גאָר עקסטרעמער רעאַליסט, ביז צו די גרענעצן פון אָפּאָרטוניזם, אין זיין צוגאַנג און טאַקטיק צו פּאָליטישע פּראָבלעמען. ער איז געווען דער סאָמע היפּוך פון יצחק גרינבוים, וועלכער האָט געגלייבט, אַז מיט אַ ראַדיקאַלער טאַקטיק אין דער קעגנוואָרט קאָן מען צוגרייטן אַ בעסערע צוקונפט. און די זעלביקע האָפענונג האָט לעאָן רייך געהאט מכוח אַ מילדערן צוגאַנג צו די אַקטואַלע פּראָבלעמען.

מיט דר. לעאָן רייכס אַוועקגיין זענען נאָר געבליבן אויף דעם קאָמף־פּלאַץ פון דער דראַמע, וואָס הייסט יידישער פּאַרלאַמענטאַריזם קאָמף אין פוילן, נאָר צוויי פון די „גרויסע דריי" (ביג טרי) — יצחק גרינבוים

און יהושע טאָן. זיין מאַיעסטעט, דער טויט האָט צוגעהאָלפן אָפשוואַכן די אינערלעכע ביטערע קאַמפן אין דער יידישער פאַרלאַמענטאַרישער פאַרטרעטערשאַפט אין דעם סיים. וועז איך האָב געזעדט פונעם באַלקאָן פון דעם בית־החיים אין לעמבערג, אויף דער לוויה פון דר. לעאָן רייך, האָב איך געהאט אין זינען די גריכישע טראַגעדיע, אין וועלכער דער טראַגישער קאָנפליקט איז געלייזט געוואָרן זייער אָפט דורך — דעם „דעוס עקס מאַכינאַ" — איך וואָלט אויסערגעוויזן פריי — דורך אַ פלוצימדיקער אינטערוועניע מצד דער השגחה.

דאָס לעבן איז, נאָטירלעך, געגאַנגען ווייטער, ווי תמיד.

דרויסן, אויף דעם גרויסן מהלך פון דער פּוילישער רעפּובליק, אין וועלכער עס האָבן געלעבט איבער דריי מיליאָן יידן, איז דער דרוק קעגן דער יידישער באַפעלקערונג געוואָרן מיט יעדן טאָג אַ שאַרפערער. דער אַנטיסעמיטיזם איז געוואַקסן אויף שריט און טריט און אין דער יידישער פאַרלאַמענטאַרישער רעפּרעזענטאַנץ זענען ווייטער אָנגעגאַנגען די רייסענישן וועגן דער ריכטיקער ליניע פון אונדזער פּאָליטיק. אָלע קלאָוישן פון דער פּאָליטיק זענען געווען בנמצא אויף דעם קלאָווער פון דער יידישער פאַרלאַמענטאַרישער פאַרטרעטערשאַפט. עס איז געווען — אַ קאַקאָפאָניע! עס איז נישט געווען קיין דערפרייענדיקער באַווייז פאַר אונדזער פּאָליטישער רייפקייט. אָבער אפשר קאָן איין מאָמענט אויפקלערן די דאָזיקע רייסענישן: די יידישע צרות זענען געווען אָזוי גרויס און דאָס טעמפּאָ פון דער יידישער יריד איז געווען אָזוי שטאַרק אונדזער איזאָלירטקייט אין דער פּוילישער געזעלשאַפט איז געוואָרן אָזוי אומדערטרעגלעך, אַז ס׳איז געוואָרן וואָס מער און מער פאַרשטענדלעך דאָס פאַרצווייפלטע זוכן פון אַ האַלבוועגס בעסערן דרך פאַר רעטונג. דער אינסטינקט פון זעלבסטדערהאַלטונג האָט געוואַרפן דעם וואָגן פון דער יידישער פּאָליטיק היינט אין דער ריכטונג, מאָרגן אין יענער ריכטונג; היינט אין דער ריכטונג פון אַ ראַדיקאַלן קאַמף, מאָרגן אויפן וועג פון פשרות, אין וועלכע עס זענען געווען אָזוי פיל פאַרשיידנאַרטיקע ניואַנסן. מיט דעם ראַדיקאַלן וועג האָט מען דעם פּוילישן האָס נישט געקאָנט ברעכן און אויך נישט מיט דער טאַקטיק פון פשרות. אין אַ פאַרצווייפלטער סיטואַציע ווייסט מען נישט, וואָס עס איז גוט און וואָס עס

איז שלעכט. שפּעטער, אין ליכט פון דער געשיכטע, האָבן זיך אַלע סיס־ טעמען אַרויסגעוויזן אַלס דערפּאָלגלאָז. אָבער די שיטה פון גרינבוים האָט כאָטש געהאט די דאָזיקע מעלה, וואָס זי האָט בולטער אָפּגעהיט דעם יידישן כבוד אין אַ — דערפּאָלגלאָזער פּאָליטיק!

מיר קומען איצט צום פּ ע ר ט ן פּאַרלאַמענט, וועלכער איז שוין געשטאַנען אונטער דעם צייכן פון אַ האַלב־פּאַשיסטישער רעגירונגס־פּאָ־ ליטיק. נאָך דער אויפלייזונג פונעם דריטן פּאַרלאַמענט און פּאַר די וואַלן צום פערטן פּאַרלאַמענט, אין חודש נאָוועמבער 1930, זענען פּאַרגעקו־ מען די באַקאַנטע רדיפות קעגן פּוילישע אָפּאָזיציאָנעלע פירער מיט דעם פּראָצעס אין ברעסט־ליטאָווסק (בריסק), אין אָקטאָבער 1930 אַלס די הויפּט־געשעעניש. די יידישע פּאָליטיק האָט זיך געפונען אין אַ פּאַסטקע. דער מינדערהייטן־בלאָק האָט געליטן אַ מפלה. עס איז פון אים געבליבן נאָר אַ ווינציקער רעשט בעת די וואַלן צום פערטן פּאַרלאַמענט. דער ציו־ ניסטישער בלאָק אין קאָנגרעס־פּוילן האָט געשלאָסן ריין טעכנישע לא־ קאָלע וואַל־פּאַקטן מיט די דייטשן! אין זעקס וואַל־קרייזן און דאָס איז געווען אַלצדינג. די אוקראַינער זענען אַוועק כמעט אין גאַנצן אויף דעם אירעדענטיסטישן וועג און האָבן געפלירטעוועט מיט סאָוויעט־רוסלאַנד. די דייטשן האָבן געשפּירט די ערב־תקופה פון היטלער און אויך ביי די וויס־רוסן האָבן די אירעדענטיסטישע גרופּעס מנצח געווען. דאָ האָט זיך די יידישע פּאַסטקע נישט אויסגעלאָזט. זעלבסטפּאַרשטענדלעך איז נישט געווען קיין שום רייד פון אַ פּאַרבינדונג מיטן רעכטן אָדער מיטן לינקן צענטער פון דער פּוילישער געזעלשאַפט. אַ טייל פון דער אַרטאַדאָקסיע און אַ טייל פון דער יידישער אינטעליגענץ האָט געפּרווט זיך צו „אינ־ טעגרירן" אין דעם ב.ב.ווּ.ר. (אַזוי ווי אַ טייל יידן האָט געפּרווט צו געהערן אַ סך שפּעטער צו דער מאַלאָן־פּאַרטיי אין דרום־אַפריקע), אָבער אויך דאָס האָט זיך נישט איינגעגעבן. גרינבוימס שיטה האָט זיך דע־ מאָלט געשטיצט אויף דער האָפענונג פון אַ צוזאַמענאַרבעט מיטן לינקן צענטער פון דער פּוילישער געזעלשאַפט, דאָס הייסט, מיט דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און מיט די מער לינקע עלעמענטן פון דער פּויערים־פּאַרטיי (וויזוואָלענצעס). דער דאָזיקער לינקער צענטער (צענ־ טרא לעוו) האָט אָפילו פּאַרבעטן טיילן פון די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן

צו אַ באַראַטונג דעם 18טן יוני 1930 און אין נאָמען פון די יידן האָט אנטיילגענומען אין דער דאָזיקער באַראַטונג סענאַטאָר אינזש. מ. קערנער. עס איז גאָרנישט דערפון געווארן. דאָס זוכן פון אַ נייעם אָנשפּאַר האָט זיך נישט איינגעגעבן. צו דעם לינקן צענטער האָט אויך געהערט די קריסטלעך דעמאָקראַטישע פּאַרטיי און די פּויערים פּאַרטיי מיטן נאָמען „פּיאַסט" (די ווִיטאָס־פּאַרטיי), בייִדע בעצם אַנטיסעמיטישע גרופּעס, הגם גישט אַזוי אויסגעהאַלטן ווי די נאַציאָנאַל דעמאָקראַטישע פּאַרטיי אדער ווי די א.נ.ר., די פּאַשיסטישע פּאַרטיי. אונטערן דרוק פון די דאָזיקע טיילן פון דעם צענטראַ־לעוו, האָט דער לינקער טייל פון דעם לינקן צענטער, דאָס הייסט, די פּוילישע סאָציאָליסטישע פּאַרטיי און די פּוילישע ראַדי־קאַלע פּויערים פּאַרטיי „ווִיזוואָלעניע" — געשווִיגן, ווייל נאָטירלעך איז פּאַר די צוויי לעצטע גרופּעס געווען וויכטיקער דאָס צוזאַמענגיין מיט דער קריסטלעך דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און דעם „פּיאַסט" קעגן דעם גאָר רעכטן פליגל פון דער פּוילישער געזעלשאַפט, ווי אַ בלאָק מיט יידן אינעם קאַמף פאַר געראַכטיקייט פאַר יידן.

און אַזוי אַרום איז די יידישע אַריענטאַציע געבליבן אין גאַנצן פאַ־ליטיש איזאָלירט. זי איז געבליבן הענגען אין דער לופט. ווי ווייט עס איז דערגאַנגען די דאָזיקע איזאָלירטקייט איז צו זען דערפון, אַז אַפילו דער „בונד", וואָס האָט נאָטירלעך געזוכט אַ צוזאַמענאַרבעט מיט דער פּוילישער סאָציאָליסטישער פּאַרטיי, האָט זיך נישט געקאָנט דערוואַרטן אויף קעגנליבע פון דער פּוילישער סאָציאָליסטישער פּאַרטיי און עס איז געשען אַ... נס ערב די וואַלן צום פערטן סיים, באמת אַ נס. איך האָב דעם נס שוין אויבן דערמאָנט. דער בונד האָט זיך פאַרייניקט מיט די... רעכטע פּועלי־ציון אין אַ געמיינזאַמער וואָל־ליסטע אין קאָנגרעס־פּוילן!

וואָס איז אין אַזאַ סיטואַציע געבליבן צו טאָן? היות פּאָליטיק איז נישט קיין לירישע באַטראַכטונג, נאָר — האַנדלונג, האָט מען געמוזט עפּעס טאָן. דער אויסוועג איז געווען אַ קלאָרער. אויף דעם דנאָ פון דער פּאָליטישער ירידה, וועלכע איך האָב אויבן כאַראַקטעריזירט, האָט יצחק גרינבוים אַרויסגעשטעלט די לאָזונג פון אַ ציוניסטישן בלאָק אין גאַנץ פּוילן!!! ענדלעך! שפּעט! צו שפּעט! אין אַ עת צרה פאַרשטייט מען זיך צייטנווייז בעסער. דאָס איז אייגע פון די כאַראַקטעריסטישע שטריכן אין

אונדזער יידישער פאָליטיק, אַז מיר פאַרשטייען זיך ערשט ווען דער חלף ליגט אויפן האַלדז. ערשט דאַן באַקומען די עלעמענטן פון נאַציאָנאַלער שותפותדיקער געמיינשאַפטלעכקייט די אויבערמאַכט איבער די צענטרי־פוגאַלע און אַטאָמיזירנדיקע טענדענצן אין אונדזערע אינערלעכע באַצי־אונגען. יעדעס פאָלק האָט סיכסוכים צווישן זיינע פאַרטייען. די גרויסע פראָגע איז, אין וועלכן צייטפונקט פון אַ קאָנפליקט קומט צום אויסדרוק דער עלעמענט פון נאַציאָנאַלער אייניקייט. ביי די ענגלענדער רופט ער זיך אָפּ גאָר פרי, כמעט ביים אָנהייב פון אַ נאַציאָנאַלער סכנה. ביי די פראַנצויזן גאָר שפּעט, וען די סכנה פון דרויסן וועקט בולט. ביים פוי־לישן פאָלק האָט זיך דאָס געפיל פון דער דאָזיקער אייניקייט אין 18טן יאָרהונדערט אָפּגערופן שוין צו שפּעט, ביי דעם אָזוי גערופענעם „פיר־יאָריקן סיים״.

ווו ליגט דער צייטפונקט, אין וועלכן עס קומט צום וואָרט דאָס איי־ניקייט־געפיל ביי אונדז יידן? — פרי, שפּעט, אָדער צו שפּעט? איך מיין אַז יעדנפאַלס נישט פרי. און איך מיין, אַז גאָר, גאָר שפּעט, און צייטנ־ווייז — צו שפּעט!

עס איז געווען שפּעט, גאָר שפּעט! עס איז שוין געווען זייער קלאָר, אַז דאָס אייניקייט־געפיל האָט געדאַרפט זיך אָפּרופן. אָט וואָס עס איז געשען:

בעת דער ציוניסטישער בלאָק פון גאַנץ פוילן האָט געהאלטן ערב דער רעאַליזירונג, האָט פלוצלינג דער לאָנדעס־פאַרבאַנד פון דער ציוניס־טישער אַרגאַניזאַציע פון מזרח־גאַליציע אַרויסגעשטעלט די פאָדערונג, אַז אויך די אגודה זאָל אַריין אין דעם דאָזיקן ציוניסטישן בלאָק. ווי געווייג־לעך זענען דאָ אין דער פאָליטיק צוויי סיבות וואָס מאָטיווירן אַ דער־שיינונג. איינע, וואָס מען מאַכט באקאנט כלפי חוץ, און די צווייטע, די אמתדיקע, וואָס מען — פאַרשווייגט. די ערשטע סיבה פון דעם דאָזיקן שריט מצד אונדזער ברודער־אַרגאַניזאַציע אין לעמבערג איז געווען דאָס אַרויסציען פון דער אגודה פון אירע ביז איצטיקע דרכים אין דער פאָ־ליטיק, כדי זי איינשליסן אַלס אַ טייל פון דער נאַציאָנאַלער פאָליטיק. און די צווייטע סיבה איז געווען, כדי מיט דער הילף פון דער אגודה אָפּ־צושוואַכן דעם איינפלוס פון דער גרינבוים־גרופּע און נישט צו דערלאָזן,

אַז זי זאָל אין דעם צוקונפטיקן יידישן קלוב אין פֿאַרלאַמענט האָבן די מערהייט.

אָ מאָדנע זאַך איז געשען.

יצחק גרינבוים, וועלכער האָט גאָנץ גוט געקאָנט צוזאַמענזיצן און צוזאַמענארבעטן מיט דער אגודה אין דעם מינדערהייט־בלאָק איז יאָר 1922, האָט נישט מסכים געווען צו גיין צוזאַמען מיט דער אגודה אויף דעם אינערלעכן, ריין־יידישן פראָנט. נו, עס איז זיכער אַן אונטערשייד צווישן די באַדינגונגען אין אַ מינדערהייט־בלאָק און די באַדינגונגען אין דעם אייגענעם יידישן אינערלעכן פראָנט. אָבער די סכנה פֿאַר יידן איז אין יאָר 1922 געווען אַ סך קלענער ווי אין יאָר 1930. און אַזוי ווי גרינבוים האָט רעפֿרעזענטירט דעם רוב מנין פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אין פוילן, האָט ער מנצח געווען אין זיין עקשנות און דער ציוניסטישער בלאָק פון גאָנץ פוילן איז נישט צושטאַנד געקומען! און דער רוף צו אייניהייט איז געבליבן אין דער פראָקטיק אָ פוסטער.

וואָס איז אָבער געווען דער רעזולטאַט פון דעם דאָזיקן וויכוח? די גרינבוים־ליסטע אונטערן נאָמען „בלאָק פאַר פאַרטיידיקן די נאַציאָנאַל־יידישע רעכט אין פוילן" האָט אין קאָנגרעס־פוילן, ביי די וואַלן צום פערטן סיים „דעראָבערט" — גאָנצע צוויי מאַנדאַטן! (גרינבוים אוז דר. ראָזענבלאַט פון לאָדזש). דער „נאַציאָנאַל־יידישער בלאָק פון גאָליציע (קליין פוילן)", וווּ עס האָט אָפילו נישט געלעבט אָ דריטער טייל פון פוילישן יידנטום, האָט באַקומען — פיר מאַנדאַטן (זאָמערשטיין, ראָזמאַרין, ראָטענשטרייך און טאָן). אַזוי אַרום איז אַנטשטאַנען אַ גאַר אַריגינעלע סיטואַציע. די מערהייט פון קאָנגרעס־פוילן האָט געהאט אָ מינדערהייט אין דער פאַרלאַמענטאַרישער פאַרטרעטערשאַפט!

אָבער וואָס האָט געטאָן דער פאַרטרעטער פון דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד פון מערב־גאַליציע אהן שלעזיע? ער איז דאָס מאָל געאַנגען צוזאַמען מיט מזרח־גאַליציע! די וואַקלדיקע פאָליטיק פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, וואָס איך האָב זי שוין פריער דערמאָנט, האָט זיך ווידער באַוויזן. כדי דאָס בילד זאָל זיין פול, וויל איך אויך דערמאָנען, אַז עס איז ביי די דאָזיקע וואַלן געווען אַ דריטע יידישע ליסטע — די ליסטע פון דער „אגודה" צוזאַמען מיט אירע וואַל־פריינט. און זי האָט דורכגעפירט

נאָר איין מאָנדאַט! (רב אַהרן לעווין). בסך הכל זיבן יידישע דעפּוטאַטן. פון 47 איז די צאָל געפֿאַלן אויף 22, און פון 22 אויף — זיבן! אַבער דאָס בילד איז נאָך נישט פול. עס זענען אין דעם פערטן פּאַרלאַמענט געווייזלט געוואָרן יידן אויך אויף דער פּוילישער ליסטע. אין דער אמתן אַ קאָליפּול בילד פון יידישער אייניקייט און פון פּאָליטישער רייפקייט, משטיינס געזאָגט! פון דער דאָזיקער פּוילישער ליסטע איז געווייזלט געוואָרן דער אגודיסט לייבל מינצבערג, און צוויי אומפּאַרטייאישע זייער רירעוודיקע אַלבע אַסימילאַנטן, מיט די נעמען יעגער אוֹן ווישליצקי. אַבער דאָס בילד איז פּאַרט נישט פול. עס איז אויך געווייזלט געוואָרן אַן אגודיסטישער סענאַטאָר מיטן נאָמען מענדעלזאָן. אויב מיר זאָלן די דאָזיקע פּיר יידן — און יידן זענען זיי געווען — וואָס זענען געווייזלט געוואָרן פון דער פּוילישער ליסטע, צוערעכענען צו די זיבן, וועלן מיר האָבן די צאָל פון 11 און דאָס איז ווייניקער ווי אַ פּערטל פון דער צאָל יידישע פּאַרלאַמענטאַריער אינעם יאָר 1922.

די דאָזיקע צאָל סימבאָליזירט דעם באַרג־אַראָפּ. טיפּער און טיפּער האָט זיך געקייקלט דער וואָגן פון דעם יידישן פּאַרלאַמענטאַריזם. די האָפענונג איז שוין כמעט פּאַרשוווונדן, אָבער עס איז נאָך געווען אַ שטיקל וועג ביז צום — תהום.

וואָס איז געשען מיט די 11 יידן נאָך די וואָלן?

זעקס יידישע פּאַרלאַמענטאַריער האָבן זיך פּאַרייניקט אין אַ גע־מיינזאַמען פּאַרלאַמענטאַרישן קלוב, צוויי פון די זעקס זענען געווען פון קאָנגרעס־פּוילן און פיר פון קליין פּוילן. איז נאָטירלעך די פּירערשאַפט אין דעם יידישן „קאָלאָ" אין דעם פערטן סיים אַריבערגעגאַנגען צו אַ פּאַרטרעטער פון דער מערהייט און אָלס פּאַרזיצער פון דעם קלייגעם „קאָלאָ" איז געווייזלט געוואָרן דווקא אונדזער קראָקעווער דעפּוטאַט — דר. יהושע טאָן. און אַזוי אַרום האָט אין אַ זייער קריטישן פּעריאָד אין אונדזער פּאַרלאַמענטאַרישן קאָמף, אונדזער קליינער לאַנדעס־פּאַרבאַנד איבערגענומען די פּירערשאַפט פון דער יידישער פּאָליטיק אויפן געביט פון פּאַרלאַמענטאַריזם. קראָקע איז געוואָרן אויך פּאַרמעל דער בעל־עגלה פון דעם יידישן פּאָליטישן וואָגן.

נאָך אַן אינטערעסאַנטער פּרט פּאַרדינט דערמאָנט צו ווערן פון דעם

דעמאָלטיקן פאָליטישן יריד. דר. יהושע טאָן האָט בעת די צוגרייטונגען צו די וואָלן אונטערשטיצט יצחק גרינבוימען אין זיין פאָדערונג צו שאַפן אַ ציוניסטישן וואָל־בלאָק פון גאַנץ פוילן. אַפילו אָן דער אגודה. אָבער ווען מזרח־גאַליציע האָט נישט געוואָלט אָננעמען דעם בלאָק אָן דער אגודה און ווען גרינבוים האָט נישט געוואָלט אָננעמען דעם בלאָק מיט דער אגודה, איז אונדזער לאָנדעס־פאָרבאָנד און דאָן אויך דר. יהושע טאָן צוגעשטאַנען צו אַ געמיינזאַמער וואָל־ליסטע, אָבער נישט מיטן צענטראָל־קאָמיטעט פון קאָנגרעס־פוילן, נאָר דווקא מיטן לאָנדעס־פאָרבאָנד פון מזרח־גאַליציע! דער אָלטער אמת, אַז קאָנספעקווענץ איז נישט קיין טבע פון פאָליטיק, איז דאָ ווידער געקומען צום אויסדרוק.

דעם 9טן דעצעמבער 1930 איז, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, געווילט געווארן דר. יהושע טאָן אָלס פאָרזיצער פונעם „קאָלאָ" און דר. העניק ראָזמאַרין פון לעמבערג, אָלס וויצע־פאָרזיצער. דער „נצחון" פון דער גאַליציישער גרופּע איז געווען אַ לאָגישער, אָבער ער איז פאָרט געבליבן נאָר אַ פאָרמעלער. די פאָליטישע ריכטונג פון דעם דאָזיקן קליינעם יידישן „קאָלאָ" האָט זיך אין דער אמתן אָנטוויקלט אויף דער ליניע פון דער מינדערהייט, דאָס הייסט, אויף דער ליניע פון דער קליינער גרופּע פון די צווי דעפוטאַטן גרינבוים און ראָזענבלאָט. פאָרוואָס? ווייל די מינדערהייט האָט לויידער געהאַט אַ שטאַרקן פאָרבינדעטן קעגן איר אייגענעם ווילן — דעם וואָקסנדיקן אָנטיסעמיטיזם פון דער רעגירונג, וואָס האָט די מילדערע אייגנשטעלונג פון דער מערהייט אין דעם „קאָלאָ" פאָרוואָנדלט אין אָן — אילוזיע. אָזוי שוידערלעך איז שוין געווען די סיטואַציע פון אונדזער פאָלק אין פוילן, אָזוי גרויס איז שוין געווען דער אָנטסעמיטישער דרוק אויף דעם עקאָנאָמישן און מאָראַלישן געביט, אָזוי האָפענונגסלאָז איז געווארן דאָס וואָרטן אויף אָן אונטערשטיצונג מצד דעם לינקן צענטער פונעם פוילישן פאָלק, אַז דאָס גאַנצע „קאָלאָ" האָט געשטימט קעגן דעם מלוכהשן בודזשעט פאָרן יאָר 1935 - 1934! דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פונעם יידישן פאָרלאָמענטאָריזם. עס איז כמעט שוין גאָר נישט געווען צו פאָרלירן. דר. יהושע טאָן, אָלס פאָרזיצער פון דעם קליינעם „קאָלאָ", האָט געהאָט אַ גאָר שווערן עול צו טראָגן. אין די יאָרן 1930 ביז צו דער אָפשטימונג

קעגן דעם מלוכה־בודזשעט האָט דאָס קלייגע יידישע „קאָלאָ" מיט דר. טאָן בראש, נאָך תמיד געפֿרווט ביי פֿאַרשיידענע געלעגנהייטן, אויסצוּ־שטרעקן די האַנט צו אַ פֿאַרשטענדיקונג מיט דער פּוילישער רעגירונג. נאָך אין יאָר 1931 ־ 1932 באַשליסט דאָס „קאָלאָ" זיך אָפּצוהאַלטן פון דער אָפּשטימונג קעגן דעם בודזשעט. אָבער גרינבוים ברעכט די דיס־ציפלין און שטימט קעגן דעם בודזשעט. און שוין אין 1932 שטימט דאָס „קאָלאָ" קעגן פּולמאַכטן פֿאַר דער רעגירונג, קעגן דעם נייעם געזעץ פון דער וואַל־אָרדינאַציע פֿאַר שטאָט־ראַטן, אָבער — צוליב פּרינציפּיעלע טעמים — פֿאַרן געזעץ פון אויטאָנאָמיע פֿאַר די הויכשולן. דאָס „קאָלאָ" האָט נאָך אַלץ געהאָפּט, אַז אינערהאַלב פון דער פּראָפּעסאָרן־קאָלעגיע וועלן זיך געפינען מער ליבעראַלע עלעמענטן ווי אין דער רעגירונג. און עס איז אַזוי אויסגעקומען, אַז אין דער צייט פון דער פֿאַרזיצערשאַפט פון דר. יהושע טאָן, איז נאָך ראַנגלענישן במשך פון א סך יאָרן דורך דעם פֿאַרלאַמענט סוף־כל־סוף באַשלאָסן געוואָרן דאָס געזעץ, וואָס האָט ליק־ווידירט די אַנטי־יידישע באַגרענעצונגען פון דער צייט פון די דריי אָקו־פּאַנטן. דאָס איז געשען דעם 13טן מערץ 1931. דאָס געזעץ האָט בפירוש נישט דערמאָנט די אַנטי־יידישע באַגרענעצונגען. עס האָט דערמאָנט „באַגרענעצונגען, וואָס זענען באַשטימט געוואָרן דורך די אָקופּאַנטן אין צוזאַמענהאַנג מיט אָפּשטאָמונג, נאַציאָנאַליטעט, שפּראַך, ראַסע און רע־ליגיע". די דעפֿוטאַטן האָרטגלאָס און זאַמערשטיין (האָרטגלאָס איז נישט געווען אין דעם פּערטן סיים) האָבן געהאָט א באַזונדערן פֿאַרדינסט אין דעם קאַמף אַרום דעם דאָזיקן געזעץ. בעת דעם פּעריאָד פון דר. טאָנס פֿאַרזיצערשאַפט אין דעם יידישן „קאָלאָ" איז אין יאָר 1932 געגעבן גע־וואָרן דאָס עפּנטלעכע רעכט פֿאַר צוויי יידישע גימנאַזיעס און אין יאָר 1933 דאָס זעלביקע רעכט פֿאַר א דריטער גימנאַזיע מיט יידיש אלס אונטערריכט־שפּראַך.

דאָס זענען געווען פֿאַראייניצלטע העלע שטראַלן אין דער פינצטער־נישׂ!

לאָמיר נישט פֿאַרגעסן צוויי ענינים, וואָס פֿאַלן אַריין אין דער דאָ־זיקער דראַמאַטישער תקופה פון אונדזער פֿאַרלאַמענטאַרישן קאַמף. אַנ־הייב 1933 נעמט איבער היטלער די פּולע ממשלה אין דייטשלאַנד און

עס הייבט זיך אָן אַ תקופה פון איינע פון די אומנאַטירלעכסטע פאַלי־טישע פריינטשאַפטן צווישן פוילן און — היטלער דייטשלאַנד!

אָבער לאָמיר צוריקגיין צו דער טעמע — צו דעם פערטן סיום. דאָס יידישע „קאָלאָ" אין פאַרלאַמענט האָט זעלבסטפאַרשטענדלעך אַדאָנק דעם גרויסן אחריות־געפיל פון זיין פאַרזיצער דר. יהושע טאָן, אַרויסגעגעבן אָן אויפרוף קעגן די רדיפות פון היטלערן, וואָס זענען געווענדט געווען קעגן יידן. דעם 2טן אַפּריל 1933 איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ באַזונדערע קאָנפערענץ פון פוילישע יידן אין דער פראָגע פונעם גורל פון דייטשע יידן. עס איז באמת ווונדערלעך וואָס דאָס פוילישע יידנטום און זיין פאַר־טרעטערשאַפט האָבן, טראָץ אונדזער אייגענער עת צרה, געפונען האַרץ און צייט, זיך צו פאַרנעמען מיטן גורל פון די דייטשע יידן. יאָ, דאָס איז געווען א ו נ ד ז ע ר נאַציאָנאַלער צוגאַנג צו גורל־פראָגן פון אונדזער פאָלק. דער רוב פון דייטשע יידן האָט ליידער נישט געהאט דעם דאָזיקן צוגאַנג. איך וואָלט געקאָנט דאָ ציטירן אַ גאַנצע ריי פון פאַקטן, וואָס באַווייזן, אַז מיין פאַרוווורף איז גערעכט, מיר האָבן געהאט דעם אחריות־געפיל אין אונדזער בלוט, אין אונדזער טראַדיציע. דער רוב פון די דייטשע יידן איז געווען „צו קלוג" צו האָבן אַזעלכע געפילן. לייַדער!

אָן אַנדערן ענין וויל איך דאָ דערמאָנען, כדי אַזוי ווייט ווי מעגלעך צו געבן אָן אָביעקטיוו בילד פון דער סיטואַציע. מיר יידן האָבן באמת נישט נייטיק זיך צו פאַרטיפן אין אַנטיסעמיטישע דערשיינונגען, שוין דערפאַר נישט, ווייל זיי זענען אַזוי בולט. עס איז אָבער נייטיק פאַר אונדז צו זען אויך דערשיינונגען לטובת אונדזער פאָלק, וואָס עס זאָלן נישט זיין די אמתדיקע מאָטיוון פון די דאָזיקע דערשיינונגען. וויל איך דאָ דערמאָנען די שטים פון דעם צענטראַלן רעגירונגס־אָרגאַן אין וואַר־שע, דער „גאַזעטאַ פּאָלסקאַ". אַ צייטונג פון אַ גאַנץ הויכן ניוואָ, אינ־טעליגענט רעדאַגירט און נאַטירלעך אָפּשפּיגלענדיק דעם רעגירונגס־אַנ־טיסעמיטיזם. אָט די דאָזיקע צייטונג האָט אין יענער צייט אויפגעהייבן איר שטים לטובת יידן אין דייטשלאַנד! מאהבת מרדכי צי משנאת המן? וואַרשיינלעך משנאת המן! עס איז איבעריק זיך אַריינצוגראָבן אין דעם דאָזיקן ענין. עס איז אָבער כדאַי צו נאָטירן דעם פאַקט. דאָס אָפּיציעלע פוילן האָט זיך שוין דעמאָלט געחברט מיט היטלער־דייטשלאַנד און דער־

פאַר איז נאַטירלעך פאַר אונדז געווען קלאָר אויך דער מאָטיוו פון דער פריינטלעכער שטים לטובת יידן אין דייטשלאַנד בפרט, אָז די מערהייט פון די דאָזיקע „דייטשע יידן", וואָס זענען געווען אין אָן אוממיטלבאַרער געפאַר צו יענער צייט, זענען געווען — פוילישע יידן אין דייטשלאַנד.

אָבער אָן אַנדערער אָרגאַן, אויך אַ טאָג־צייטונג, דער אָרגאַן פון דער אַלטער אַנטיסעמיטישער ענדעציע, „גאַזעטאַ וואַרשאַווסקאַ", ליידער אויך אַ זייער גוט רעדאַגירטע צייטונג, האָט דעם 23טן נאָוועמבער 1933 געשריבן אַ האַס־אַרטיקל קעגן די פוילישע יידן, אין צוזאַמענהאַנג מיט די געשעענישן אין דייטשלאַנד. און דער דאָזיקער אַרטיקל האָט געהאט דעם קלאָרן טיטל „מיר מוזן אַרויסטרײַבן יידן פון פוילן". צום קרעדיט פון דער דאָזיקער צייטונג זאָל געזאָגט ווערן, אַז זי האָט זיך נישט פאַרשטעלט צביעותדיק הינטער הומאַניטאַרע מאָטיוון ווי די „גאַזעטאַ פּאָלסקאַ", נאָר זי האָט וועלגאָר, גראָב און אָפן אַרויסגעשריען איר אני מאמין — די דאָזיקע הונדערט־פראָצענטיקע קריסטלעכע צייטונג.

אויך די פוילישע קאָנסולאַטן אין דייטשלאַנד האָבן „געגומען אין שוץ" די יידן אין דייטשלאַנד קעגן היטלערס רדיפות, מחמת, ווי איך האָב שוין באַמערקט, עס זענען צווישן די דאָזיקע באַדראָטע יידן געווען טויזנטער יידן פון פוילישער אָפשטאַמונג. נאַטירלעך האָבן די דאָזיקע קאָנסולאַטן געהאט אינסטרוקציעס פון דער פוילישער רעגירונג אוז נאַטירלעך איז די מורא, אַז די דאָזיקע יידן וועלן צוריקקומען קיין פוילן, געווען די טרייבקראַפט פון — „הומאַניטאַריזם". אָדער צי איז אפשר דאָך אויך געווען אַ ביסל מענטשלעכקייט, אַ ביסל גערעכטיקייט־געפיל אין דער דאָזיקער פוילישער האַנדלונג? איך זוך תמיד העלע פונקטן אין אַ פינצטערער סיטואַציע. און סוף־כל־סוף זענען צווישן דעם פוילישן פאַלק אויך געווען מענטשן מיט אַ גערעכטיקייט־געפיל. די נאַטור פון דעם פוילישן פאַלק איז נישט געווען אָן אויסגעהאַלטן אכזריותדיקע ווי ביי די היטלער־דייטשן. די פוילישע, די סלאַווישע נאַטור איז געווען וואַקלדיק. אָבער האָבן די דאָזיקע עלעמענטן געהאט השפעה אויף דער האַנדלונג פון דער רעגירונג? איך בין זיכער, אַז יחידים צווישן דער פוילי־

שער געזעלשאפט האבן פאראורטיילט דעם עקסטרעמען פוילישן אנטיסע־מיטישן קורס. אבער האט זייער באציאונג צו אונדז געהאט א השפעה אויף דער פרינציפיעלער פאליטישער באציאונג פון דעם פוילישן קורס לגבי יידן? איך מיין אז נישט, וויל די מעשים מצד דער פוילישער רע־גירונג האבן נישט איבערגעלאזט קיין שום ספק, אז דער אייגנפלוס פון „גוטע פאליאקן" איז געבליבן דערפאלגלאז.

אונדזער סיטואציע איז אין פוילן דעמאלט שוין געווען אזוי מרה־שחורהדיק, אז די דאזיקע פראָ־יידישע שטימונג מצד מאנכע פוילישע ספערן האבן ריין פסיכאלאגיש ארויסגערופן אין מאנכע פון אונדזערע רייען צופרידנקייט און אין מאנכע פון אונדזערע קרייזן האבן זיך אנ־געהייבן צו אנטוויקלען פונקען פון האפענונג, אז דורך אויסדריקן עפנט־לעכע אנערקענונג צו דער פוילישער רעגירונג, מחמת דעם דאזיקן פראָ־יידישן שוץ אין דייטשלאנד, קאן זיך אפשר פארבעסערן די פרינציפיעלע באציאונג פון דער פוילישער רעגירונג צו די קיום־פראגן פון יידן אין פוילן. וועג מען טרינקט זיך, כאפט מען זיך אן אין א שטרוי. מיר ווייסן, אז אויך די דאזיקע האפענונג איז געבליבן אן אילוזיע. און געטריבן פון דער האפענונג האט דער פארזיצער פונעם יידישן „קאלא", אונדזער דר. יהושע טאן, אין חודש נאוועמבער 1933 געהאלטן א רעדע פון דער טרי־בונע פונעם סיים, אדרעסירנדיק די פוילישע רעגירונג. איך וויל דא ציטירן לשם היסטאריע דעם דאזיקן — דראמאטישן אני מאמין פון דר. טאן, וואס איז געווען אנגעזאפט מיט גלויבן אין דער פוילישער מלוכה:

„דערמאנענדיק — האט דר. טאן געזאגט — די שרעקלעכע געשעענישן פון דער לעצטער צייט, פיל איך דאנקבארקייט און דריק אויס אנערקענונג דער רעגירונג, וואס זי פארטיידיקט דורך אירע אונטערגעבענע ארגאנען אירע בירגער (געמיינט די פוילישע יידן אין דייטשלאנד) וואס לעבן אין דעם שרעקלעכן גיהנום. איך פיל דאנקבארקייט און אנערקענונג פאר דער רעגירונג, וואס זי שיצט אויך אויף דער אינטערנאציאנאלער ארענע די אינטערעסן פון די באעוולהטע... איך בין שטאלץ, אז איך געהער צו א מלוכה, וועלכע האט זיך געשטעלט הארט אויף דעם באזן פון ציוויליזאציע, אויף דעם באזן פון קולטור אין א היסטארישן קאמף צווישן באַרבאריזם

און ציוויליזאציע און אז די מלוכה האט נישט פארראטן איר טויזנט־יאריקע גלאריכע טראדיציע״. — (ציטירט פון ״יידן אין דעם באַ־נייטן פוילן״, זאמלבוך, באנד 2, זייט 357).

דער צווייטער ענין, וועלכן איך וויל דאָ הערמאנען אין צוזאמענ־האנג מיט דער טעטיקייט פון אונדזער פארזיצער פונעם ״קאלא״, דר. יהושע טאן, איז געווען זיין שטימען קעגן דער נייער האלב־פאשיסטישער קאנסטיטוציע, וואס די רעגירונג־פארטיי האט אדורכגעזעצט אין דעם פערטן סיים. דורך איר איז די ערשטע דעמאקראטישע קאנסטיטוציע פון פוילן פונעם יאר 1921 בטל געווארן. זיין שריט איז געווען אן אקט פון פאליטישער געטרייישאפט צו די דעמאקראטישע פרינציפן. ווי שווארץ די צייטן זענען שוין געווען, זענען זיי געווארן שפעטער נאך פינצטערער, אין דער צייט פונעם פינפטן און זעקסטן סיים, נאך דעם ווי די נייע קאנסטיטוציע האט געברוקירט דעם וועג פאר דעם האלב־פאשיסטישן רע־זשים. אונדזער פארלאמענטארישער קאמף האט זיך וואס מער פאר־וואנדלט אין פארצווייפלונג.

איך דערנעענטער מיך צו דעם פ י נ פ ט ן פוילישן פארלאמענט, וואס איז געוויילט געווארן אין סעפטעמבער 1935 און האט געדויערט ביז סעפטעמבער 1938. דעם 12טן מאי 1935 איז געשטארבן יוזף פיל־סודסקי. בלי ספק די גרעסטע פוילישע פאליטישע פערזענלעכקייט אין דער תקופה פון 1919 ביז 1939. מיט אלע זיינע דיקטאטארישע חסרונות איז יוזף פילסודסקי געווען אן אנהאלט אין דער מלוכה צוליב זיין רע־וואלוציאנערער, דעמאקראטישער, סאציאליסטישער פארגאנגענהייט. מיט זיין טויט איז אויך פאר אונדז יידן דער רעשט פון א שוואכן אנ־האלט און עס איז געקומען די תקופה פון א ברוטאלער, אין גאנצן אומ־מאראלישער דיקטאטור, געפירט דורך דעם פולקאוויניק סלאווא!

ווי זענען אויסגעפאלן די וואלן אין דעם יידישן סעקטאר און וואס פאר א ראלע האט בעת די דאזיקע וואלן געשפילט מערב־גאליציע און שלעזיע? א מאדנע קאנסטעלאציע האט זיך אנטוויקלט און זי באוויזט וויידער ווי אונדזער לאנדעס־פארבאנד האט זיך געראנגלט צווישן רעא־ליזם און אידעאליזם, צווישן דעם געבאט צו העלפן יידן אין זייער טאג־טעגלעכן קאמף און דער אפענונג צו ענדערן מיט דער הילף פון דעמא־

קראַטישע עלעמענטן די פונדאַמענטאַלע יסודות פון דער מלוכה. וואָס איז געשען?

די עקזעקוטיווע פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע אין מזרח־גאַליציע האָט געשלאָסן אַ בלאָק מיט דער דאָרטיקער אגודה און האָט באַשלאָסן צו גיין צו די וואַלן. אין קאָנגרעס־פוילן האָט דער סוחרים־פאַריין געשלאָסן אַ בלאָק מיט דער דאָרטיקער אגודה און האָט אויך באַשלאָסן צו גיין צו די וואַלן. אָבער דער ציוניסטישער לאַנדעס־פאַרבאַנד פון מערב־גאַליציע און שלעזיע האָט זיך אין דעם פאַל פאַרבונדן אידעאָלאָגיש מיט די ציוניסטישע גרופּעס אין קאָנגרעס־פוילן און האָט, אַלס פראָטעסט קעגן דעם נייעם רעזשים באַיקאָטירט די וואַלן. דר. יהושע טאָן האָט נישט קאַנדידירט. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און די ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע אין קאָנגרעס־פוילן האָבן בייַ די דאָזיקע וואַלן צווישן דער נויטוועגדיקייט פון קאַמף פאַר די טאָג־טעגלעכע אינטערעסן פון יידן און דער האָפענונג צו ענדערן דעם גאַנצן רעזשים מיט דער הילף פון מאַנכע פוילישע פאַרטייען, געווייַלט דעם צווייטן וועג. ע ס א י ז ג ע ו ע ן ד ע ר ל ע צ ט ע ר ע ק ס פ ע ר י מ ע נ ט א י ן ד ע ר ד א ָ ז י ק ע ר ריכטונג. מיר וועלן שפּעטער זען, אַז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט דריי יאָר שפּעטער שוין געווייַלט דעם ערשטן וועג, וויייל די סיטואַציע איז שוין געווען אין גאַנצן האָפענונגסלאָז. אין קראָקע, ווי איך האָב שוין פריער דערמאָנט, האָט צו דעם פינפטן סיים קאַנדידירט אַ פאַרטרעטער פון דער רעגירונג־פאַרטיי, דער ייד לעאָפאָלד ספּירא. ער האָט עס גוט געמיינט, אָבער זיין פּאָליטישער האָריזאָנט איז געווען איינגעקלעמט אין דער רעגירונג־פאַרטיי. די יידישע באַפעלקערונג האָט אים געגעבן אַן ענטפער און ער איז, ווי איך האָב שוין אויך פריער דערמאָנט, מיט בושה דורכגעפאַלן בייַ די וואַלן! און דאָס האָט ווידער באַווייזן ווי שטאַרק עס איז געווען די השפּעה פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף דער יידישער וויילערשאַפט אין אונדזער שטח.

דער רעזולטאַט פון די וואַלן אין אונדזער יידישן סעקטאָר און אין גאַנץ פוילן, אַ גאָר מאָגערער. אין מזרח־גאַליציע איז געווייַלט געוואָרן נאָר איין דעפוטאַט, דר. עמיל זאַמערשטיין, און אין קאָנגרעס־פוילן זענען געווייַלט געוואָרן דריי דעפוטאַטן בסך־הכל, דר. ה. גאָטליב, אַן אַלגע־

מיינער ציוניסט, לייב מינצבערג, דער אגודיסט, און הרב יצחק רובינ־שטיין פון דער מזרחי. די דאָזיקע קליינע רעפּרעזענטאַנץ איז פאַר־שטאַרקט געוואָרן דורך צוויי נאָמינירטע סענאַטאָרן, יעקב טראָקענהיים פון דער אגודה, און פּראָפ. מ. שאָר, אַ סימפּאַטיקער פון ציוניזם. דער אַנטיסעמיטיזם האָט אַלץ מער און מער געבושעוועט. געטאָ־בענק, פאָ־גראָמען — דער שטאַרקסטער אין ברעסט־ליטאָווסק, אָפּענע עקסטערמי־נאַציע־לאָזונגען מצד דער רעגירונג קעגן יידן; די עקספּעדיציע קיין מא־דאַגאַסקאַר, אין וועלכער עס האָבן אויך אָנטיילגענומען צוויי יידן, כדי צו געפינען אַ שטח פאַר קאָלאָניזירן פוילישע יידן! צום ערשטן מאָל בא־וויזן זיך האָלב־אָפיציעלע פאָרשלאָגן צוצוגעמען ביי יידן דאָס וואָלרעכט בכלל און אָפילו אַ געזעץ איז צוגעגרייט געוואָרן אין דעצעמבער 1938, געשטיצט פון 117 פוילישע דעפוטאַטן, פּראָקלאַמירנדיק, אַז יידן זענען נישט קיין פולע בירגער. די יידישע באָפעלקערונג האָט זיך אָרגאַניזירט צו פּראָטעסטן, יידישע אַרבעטער האָבן געשטרייקט, דאָ און דאָרט מיט דער הילף פון פוילישע אַרבעטער, אָבער די לאָווינע קעגן יידן איז שוין געווען אין באַוועגונג.

דער לעצטער פּוילישער פּאַרלאַמענט

דער פּראָיעקט פון נירענבערגער געזעצן אין פּוילן. — דער ביטערער קאַמף פאַר און קעגן באָיקאָטירן די וואַלן.

צוויי ענינים וויל איך דאָ דערמאָנען, איידער איך וועל מיך דער־נעענטערן צו דעם לעצטן ז ע ק ס ט ן פּוילישן פּאַרלאַמענט און דער ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד בעת די וואַלן צו אָט דעם לעצטן פּוילישן פּאַרלאַמענט.

איינער פון די צוויי ענינים איז דאָס באַרימטע געזעץ פון דעם 30טן אַפּריל 1938, וואָס האָט באַשלאָסן, אַז פּוילישע בירגער, וואָס זענען אין אויסלאַנד לענגער ווי פינף יאָר, פאַרלירן זייער בירגערשאַפט. עס איז געווען אַ באַוונדערע אַטאַקע קעגן יידן. דער צייטווייליקער „אימפּולס" צו נעמען אין שוץ פּוילישע יידן אין אויסלאַנד, וועלכן איך האָב דאָ

אָקערשט דערמאָנט, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ קלאָרער אַנטי־יידישער פּאָליטיק. דאָס, וואָס איז געשען אַלס אַן „הומאַניטאַרער אימפּולס" האָט געדויערט זייער קורץ. עס האָט געפּלאַצט ווי אַ קאָלירפולע זייפנבלאָז.

און דער צווייטער ענין, וואָס איך וויל דאָ דערמאָנען, איז די האַלב־אָפיציעלע צוגרייטונג — יאָ, דאָס איז אמת — פון א פ ר א י ק ט פון נ י ר ע נ ב ע ר ג ע ז ע צ ן, ל ו י ט ן מ א ד ע ל פון ה י ט ל ע ר ן פ א ר פ ו י ל ן. דער פּראָיעקט איז קיינמאָל נישט אַריינגעטראָגן געוואָרן אין סיים און איז, זעלבסטפאַרשטענדלעך, נישט געווואָרן קיין געזעץ, ווייל דער קריג איז אויסגעבראָכן. צום ערשטן מאָל ווייל איך דאָ פאַרעפנטלעכן כאָטש א טייל פון דעם דאָזיקן פאַר־טרויליקן פּראָיעקט, וועלכער איז אַריינגעפאַלן אין מיינע הענט נישט פריער ווי אין יאָר 1942 אין לאָנדאָן, וועו איך בין געווען דער רעפע־רענט פונעם בודזשעט פון יוסטיץ־מיניסטעריום פון דער גלות־רעגירונג, אַלס מיטגליד פונעם פּוילישן גלות־פּאַרלאַמענט. דער פּראָיעקט איז צו־געגרייט געוואָרן פון אַן אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט זיך געוראָפן די „יוניע פון אַקטיוועד ווירטשאַפטלעכער פּאָליטיק" (אוניאַ טשינענעי פּאָליטיקי גאַספּאַדאַרטשעי), וואָרשע, רינעק סטאַרעגא מיאַסטאַ 27. צו דער דאָ־זיקער אַרגאַניזאַציע האָבן געהערט זייער וואָגיקע פּוילישע פּאָליטיקער און דער לייענער קען זיך פּאַרשטעלן דעם אמתדיקן גייסט פון דער דאָ־זיקער אַרגאַניזאַציע, וואָס איז אויך אונטערשטיצט געוואָרן פון דעם „באַרימטן" פּוילישן מיליטאַנטן היטלעריסט, גלח סטאַניסלאַוו טשע־טשאָק. איך וויל דאָ ציטירן די זעקס פּאַראַגראַפן פון דעם פּראָיעקט:

„א ר ט י ק ל 1. — כדי צו פאַרזיכערן דאָס פּוילישע פּאָלק קעגן אַ פּולשטענדיקער אונטערדריקונג אויפן עקאָנאָמישן און קול־טורעלן געביט און כדי אים צו פאַרזיכערן די געהעריקע מעגלעכ־קייטן פון אַנטוויקלונג אין דער צוקונפט, ווערן די בירגער־רעכט פון אַלע יידן אין פּוילן אַוועקגענומען.

„א ר ט י ק ל 2. — א ייד איז אין זין פון דעם דאָזיקן גע־זעץ יעדער, וועלכער איז אייגעשריבן אין די עווידענץ־ביכער אין דעם טאָג פון דער באַקאַנטמאַכונג פון דעם דאָזיקן געזעץ אַלס אַנ־

העגער פונעם תלמוד רעספעקטיוו אַלס אַנהענגער פון דער מאַזשעריטעט רעליגיע.

„אַרטיקל 3. — מיט דעם טאָג פון דער באַקאַנטמאַכונג פון דעם געזעץ ווערן אַלע יידן אַזויוי זיי ווערן פרעמדע, זיין אונטערגעוואָרפן אונטער די יורידישע פאַרשריפטן, דעקרעטן און דורכפירונגס־באַשלוסן פון באַהערדן, וואָס זענען חל אויף פרעמדע אין פוילן.

„אַרטיקל 4. — נאָך דריי חדשים פון דעם טאָג פון דער באַקאַנטמאַכונג פון דעם געזעץ ווערן אַלע יידן זיין פאַרפליכטעט, זיך צו פאַרזאָרגן מיט אידענטיטעטס־סערטיפיקאַטן פון דער פאַלעסטינעזישער מלוכה, אַדער צו באַקומען די בירגערשאַפט פון אַן אַנדערער מלוכה.

„אַרטיקל 5. — דער מיניסטאַרן־ראַט וועט אַרויסגעבן דורכפירונגס־פאַראַרדענונג פון דעם דאָזיקן געזעץ במשך פון צוויי וואָכן פון דער דאַטע פון דער פאַרעפנטלעכונג פון דעם געזעץ.

„אַרטיקל 6. — דאָס דאָזיקע געזעץ איז אויך גלייכצייטיק אַן ענדערונג פונעם אַרטיקל 7 פון דער קאָנסטיטוציע.“

אָט דאָס איז דער פראָיעקט. אין חודש אָקטאָבער 1952 בין איך דאָ אין ניו־יאָרק געווויר געוואָרן דעם נאָמען פון אַ וואָגיקן מיטגליד פון דער פוילישער רעגירונג פון יענער צייט, וועלכער האָט זיין פריינד — אַ יידישן אָסימילאַטאָרישן מנהיג אין וואַרשע געוואָרנט, אַז אַזאַ געזעץ זאָל אַרײַנגעבראַכט ווערן אין סיים און ער גיט אים צוליב דעם די עצה, זיך צו שמדן. דער ייד האָט עס נישט געטאָן. ער לעבט היינט אין ניו־יאָרק.

נאָך די זעקס פאַראַגראַפן קומט אַ לאַנגע באַגרינדונג פונעם פראָיעקט. דער פראָיעקט טראָגט די דאַטע פונעם 28סטן פעברואַר 1937 און האָט די אונטערשריפט פון אַ פּאָלאַק מיט דעם נאָמען א. בראָדזיזש־לי־פינסקי, און די איבערשריפט פון דער אויבן־דערמאָנטער פויליש־ער אַר־גאַניזאַציע.

אָט דאָס זענען די דראַסטישע סימפּטאָמען פון יענעם פעריאָד פונעם פינפטן סיים, אין וועלכן עס איז נישט געווען קיין פאַרטרעטער פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. דאָס איז דער פעריאָד, וועלכן מען קאָן בקיצור

אַנרופן דער פּעריאָד פון פ ש י ט י ק, דעם קלייגעם שטעטל נישט ווייט פון ראַדאָם, וווּ עס איז דעם 9טן מערץ 1936 אָרגאַניזירט געוואָרן דורך די אַנטיסעמיטן אַ פּאָגראָם פון אַן אומגעווײַנלעכן פּאַרנעם און אכזריות, דאָס איז געווען נישט דער אײַנציקער פּאָגראָם אין דעם פּעריאָד. איך וועל דאָן שפּעטער אין דעם קאַפּיטל וועגן דער „אוגאַנדא" און וועגן דעם „עוואַקואַציאָניום" האָבן נאָך צוצוגעבן אַ פּאָר פּרטים כדי אויפצוקלערן דעם וועג וואָס האָט געבראַכט הן צו דעם פּאַרצווייפלונגס־אָקט פון דער „אוגאַדא" הן צו דעם לעצטן פּאַרצווייפלונגס־פּראָיעקט פון „עוואַקואַציאָניזם".

און אַזוי קום איך צום לעצטן, דעם ז ע ק ס ט ן פּוילישן פּאַרלאַמענט אין דעם פּוילן, וואָס איז אויפגעשטאַנען תחית המתים נאָך א תקופה פון קנעכטשאַפט, וואָס האָט געדויערט איבער 120 יאָר.

די וואַלן צום לעצטן פּוילישן סיים פּאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן אָנהייב נאָוועמבער 1938, נאָך א פּעריאָד פון וואַלן צו די מוניציפּאַליטעטן, אין וועלכע דער „בונד" איז געווען דער זיגער. דעם פּאָליטישן הינטערגרונט פון דעם דאָזיקן נצחון האָב איך אַנאַליזירט אין דעם אָפּשניט וועגן די וואַלן צו די שטאָט־ראַטן.

די וואַל־אָרדינאַציע צום פּאַרלאַמענט איז צו יענער צייט באַשטאַנען פון צוויי טיילן. דער ערשטער טייל האָט זיך פּאַרנומען מיט דעם ענין: באַשטימען קאַנדידאַטן און דער צווייטער טייל מיט דעם ענין פון דירעקטע וואַלן פון די דעפּוטאַטן דורכן פּאָלק. דער ערשטער טייל איז געווען אַן אומדעמאָקראַטישער, א קאָרפּאָראַטיוו־פּאַשיסטישער. דער צווייטער טייל איז געווען באַזירט אויף דירעקטע און געהיימע וואַלן. ער איז אָלזאָ געווען דעמאָקראַטיש. אָבער דער כאַראַקטער פון דעם ערשטן טייל פון דער וואַל־אָרדינאַציע האָט ממילא די גאַנצע וואַלן דעגראַדירט צו אַן אומדעמאָקראַטישן סיסטעם. אין וואָס איז דער דאָזיקער אומדעמאָקראַטישער און אָפּילו האַלב פּאַשיסטישער כאַראַקטער באַשטאַנען? די קאַנדידאַטן זענען נישט באַשטימט געוואָרן פּריי דורך פּאַרטייען, נישט דורכן פּאָלק גופא, נאָר דורך א וואַל־קאָלעגיע. די וואַל־קאָלעגיע איז באַשטאַנען פון דעלעגירטע, וואָס זענען באַשטימט געוואָרן פון שטאָט־

ראַטן און ווירטשאַפטלעכע קאָרפּאָראַציעס, ווי האַנדלס־קאַמערן, האַנט־ווערקער־קאַמער, סוחרים־פאַריין און — אויב איך האָב נישט קיין טעות — אויך פון אוניווערסיטעטן. נאָר דער, וואָס האָט באַקומען נישט וויי־ניקער ווי 25 פּראָצענט פון די שטימען אין דעם דאָזיקן קאָלעגיע, האָט געקאָנט ווערן אַ קאַנדידאַט. איז ער עס געוואָרן, דאַן האָט דאָס פּאַלק געקאָנט פּאַר אים פריי שטימען. אָבער דער פּאָקט, — איך אונטער־שטרייך נאָכאַמאָל — וואָס די באַשטימונג פון אַ קאַנדידאַט איז געווען אָפּהענגיק פון אָט דער קאָלעגיע, האָט זעלבסטפּאַרשטענדלעך אָפּגעקוי־לעט דעם דעמאָקראַטישן כאַראַקטער פון דעם גאַנצן וואַל־אָקט.

עס איז אַנטשטאַנען אַ ריס סיי אין דעם פּוילישן פּאָלק, סיי אין יידישן פּאָלק אין פּוילן אַרום דער פראַגע: אנטיילנעמען אין אַזעלכע וואַלן אָדער באַיקאָטירן?

פּאַר אָנטיילנעמען אין די וואַלן איז אין פּוילישן פּאָלק געווען נאָ־טירלעך דער אַזוי גערופענער „אָזאָן", די אָרגאַניזאַציע פון נאַציאָנאַ־לער איינהייט, אַן אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז אנטשטאַנען דורך פּאָליטישן טעראָר, און וואָס איר צוזאַמענשטעל איז געווען אַ קאָנגלאָמעראַט פון טיילן פון פּאַרשיידענע פּוילישע אָרגאַניזאַציעס און פּאַרטייען. פּאַר באַי־קאָטירן די וואַלן זענען אין דעם פּוילישן פּאָלק געווען אַ ריי פון פּאַרטייען, וואָס זענען געווען אין דער פּראָגע פון באַיקאָט פּאַרבונדן דורך קעגנער־שאַפט צום „אָזאָן", אָבער וואָס זענען צווישן זיך נישט געווען אידעאָלא־גיש פּאַרבונדן. אין אָט דעם לאָגער, וואָס האָט פּראָפּאַגירט דעם באַיקאָט פון די וואַלן ביי די פּאָליאַקן, זענען געווען די מיליטאַנטע אַנטיסעמיטן, ווי דער פּאַשיסטישער „א.נ.ר." — דער עקסט־רעכטער פליגל פון דער „ענדעציע", וויטער די הונדערט־פּראָצענטיק אַנטיסעמיטישע און רעאַ־ציאָנערע, זייער איינפלוסרייכע „ענדעציע" גופא, אָבער גלייכצייטיק אויך דער מאָדערירט לינקער פליגל פון דער פּוילישער געזעלשאַפט, די אייג־פלוסרייכע פּוילישע סאָציאָליסטישע פּאַרטיי, וואָס איז געווען זיכער דע־מאָקראַטיש. און צווישן די צוויי פליגלען, דעם רעאַקציאָנער אַנטיסעמי־טישן און דעם סאָציאָליסטיש־דעמאָקראַטישן, זענען אין דער מיט געווען גרויסע טיילן פון דער פּויערים־פּאַרטיי, טיילן פון דער קריסטלעך־דעמא־

קראַטישער פּאַרטיי, וואָס זענען געווען דעמאָקראַטיש אין פּוילישע פּראָגן און רעאַקציאָנער און „פּרידלעך"־אַנטיסעמיטיש צו אונדז יידן.

אָט דאָס איז געווען דער „קאָליר־פּולער" פּרצוף פון דער פּוילישער באָיקאָט־אָריענטאַציע פון די וואַלן. די סיבות פונעם באָיקאָט זענען געווען פאַרשיידענע. דער רעאַקציאָנערער טייל פון דעם באָיקאָט־פראָנט האָט באָיקאָטירט די רעגירונג, ווייל זי איז געווען אויסן צו ליקווידירן די דאָזיקע פּאַרטייען כדי צו שאַפן איין טאָטאַליטאַרע פּאַרטיי: אַנדערע סיבות האָט געהאט דער דעמאָקראַטישער און בפרט דער סאָציאַליסטישער פּליגל פון דעם באָיקאָט־פראָנט. ער האָט באָיקאָטירט די רעגירונג צוליב פּרינציפּיעלע טעמים, כדי אונטערצוגראָבן איר טאָטאַליטאַרן, דיקטאַטאָרישן כאַראַקטער. וואָס עס האָט די ביידע טיילן פון דעם באָיקאָט־פראָנט פאַרבונדן איז געווען, וויַ געווייגלעך אין דער פּאָליטיק, דער קאַמף פּאַר מאַכט, דער קאַמף פּאַר פּאָליטישער עקזיסטענץ. אָבער דער קאַמף האָט נישט געהאט קיין ביאָלאָגישע סיבות. די רעגירונג האָט נישט געוואָלט די דאָזיקע באָיקאָטירנדיקע פּאַרטייען אַרויסטרייבן פון פוילן, זי האָט נישט געוואָלט צונעמען ביי די פּאַרטייען זייער פּאָטערלאַנד, אָדער ביי די פּוילישע פּאַמיליעס פון די דאָזיקע פּאַרטייען — זייערע היימען, ביי יחידים — זייער בערויט, ביי די קינדער — די שולן. קיין שום סעקטאָר פון לעבנס־רעכט אין דעם באָיקאָטישן און גייסטיקן זין איז נישט געווען אין אַ סכנה אין דעם דאָזיקן קאַמף צווישן דער אָפּאָזיציע און דער רעגירונג. סקלאַדקאָווסקי און דער באַלעבאָס פון דער רעגירונג, מאָר־שאַל רידז־שמיגלי זענען געווען עטניש פּאָליאָקן אַזוי ווי די פירער פון דעם אָ.נ.ר., פון דער ענדעציע, פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און פון דער פּויערים־פּאַרטיי אָדער פון דער קריסטלעך־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. דער גאַנצער קאַמף צווישן די פּוילישע באָיקאָט־פּאַרטייען און דער רעגירונג איז, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, געווען אַ קאַמף וועגן פּאָליטישער מאַכט אינערהאַלב פון פוילן.

גאָר אַנדערש איז געווען די סיטואַציע פון אונדז יידן אין פוילן. מיר האָבן געמוזט פירן אָחוץ דעם פּאָליטישן קאַמף אויך אַ ריין ביאָלאָגישן קאַמף. אַ קאַמף פּאַר אונדזער עקזיסטענץ אַלס מענטשן, אַלס בירגער, פּאַר אונדזערע קינדער, פּאַר אונדזערע היימען, אַ קאַמף באמת פּאַר דעם

נאַקעטן לעבן. דעם פויער פון אַ דאָרף האָט די רעגירונג געוואָלט אייג־
ארדענען אין דער אינדוסטריע. דעם קליינהענדלער, דעם יידישן פון די
קרעסן, האָט זי געוואָלט צווינגען צו עמיגראַציע. און דערפאַר איז די
ביטערקייט ביי אונדז געווען פון אַ גאַר אַנדערן כאַראַקטער ווי ביי די
פוילישע פּאַרטייען.

מיר יידן האָבן געהאט און געמוזט האָבן פּאַר אונדזערע אויגן די
פּראָגע: וואָס וועט מיט אונדז געשען אין פוילן, ווען עס וועלן זיגן די
פּאַרטייען פונעם באַיקאָט־פּראָגנט, וואָס זיין חוט־השדרה זענען געווען די
ענדעציע מיט דער נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלער פּאַרטיי אַלס „שטורעם־טרופּע".

עס איז געווען אַ טראַגעדיע, עס איז געווען אַן על פּרשת דרכים סי־
טואַציע. פּאַרוואָס? דאָס אָנשליסן זיך אין דעם באַיקאָט־פּראָגנט צוזאַמען
מיט אונדזערע ערגסטע שונאים איז געווען איין וועג, און דאָס נישט אָנ־
שליסן זיך צו דעם באַיקאָט־פּראָגנט האָט באַדייט, אַז מיר שליסן זיך נישט
אַן צום צווייטן טייל פון דעם באַיקאָט־פּראָגנט, דעם לינקן פליגל און דער
לינקער צענטער האָט אונדז אין אונדזער קאַמף נישט אונטערשטיצט
אָדער נאָר זייער שוואַך און זייער זעלטן אונטערשטיצט. מיר האָבן אויך
געוווסט, אַז אין דער פּאָליטיק איז בדרך כלל נישט פאַראַן קיין אויסוואָל
צווישן גוט און שלעכט, נאָר צווישן שלעכט און וויניקער שלעכט. מיר
האָבן געוווסט, אַז ביידע וועגן, הן דאָס אָנשליסן זיך אין דעם באַיקאָט־
פּראָגנט, הן דאָס גיין צו די וואַלן קענן דעם וויילן פון דער גרויסער מער־
הייט פון יידן, איז שלעכט. וואָלט דאָס יידישע פּאָלק אין פוילן געהאט
איין דיסציפּלינירטע רעפּרעזענטאַנץ, וואָס וואָלט געווען באַרעכטיקט צו
באַשליסן אויפן סמך פון אַ מערהייט־באַשלוס, וואָלט נאָטירלעך די אָנט־
שיידונג געווען געפּאַלן אין דער ריכטונג פון אָנשליסן זיך אין דעם באַי־
קאָט־פּראָגנט. אָבער אַזאַ צענטראַלע רעפּרעזענטאַנץ איז נישט געווען
בנמצא. האָט קאָנגרעס־פוילן באַשלאָסן פּאַר זיך אָון גאַליציע פּאַר זיך.

איך וועל פּרוווון צו געבן אַ בילד פון דעם טיפן סכסוך אין אונדזערע
רייען, איך מיין אַזוי אָביעקטיוו ווי נאָר מעגלעך, הגם איך אַליין בין
געווען אַקטיוו אין דעם סכסוך און האָב געהאט גאַנץ קלאָרע מיינונגען
וועגן דעם ענין וואָס מיר האָבן צו טאָן אין אינטערעס פון דער יידישער
באַפעלקערונג אין יענער צייט, אין דעם אינטערעס פון דער יידישער

יוגנט, דעם יידישן סוחר, דעם יידישן האַנטווערקער, בקיצור, דעם נאַ־קעטן טאַג־טעגלעכן לעבן פון אונדזער פאָלק צו יענער צייט.

די פּוילישע רעגירונג און היטלער-דייטשלאַנד

די כוואַליעס פון אַנטיסעמיטיזם זענען אונדז דערגאַנגען שוין נישט נאָר ביז צום האַלדז, נאָר ביז צו די אויגן. דאָס אייניציקע גלעביט, אין וועלכן דער ייד האָט נאָך געקאָנט אָטעמען, איז געווען דאָס רעליגיעזע גלעביט. עֹר האָט געקאָנט דאָוונען, הגם נישט זעלטן האָט עֹר שוין מורא געהאט צו גיין אין בית־המדרש, ווייל אונטערוועגס האָבן געקאָנט פּאָלן שטיינער. אויף דעם עקאָנאָמישן גלעביט האָט שוין גלעבושעוועט דער באַרימטער „אָוושעם" — אדרבה — פון דעם פּרעמיער סקלאַדקאָווסקי. דער דאָזיקער דזשענטלמען מיט די גלענעראַלסקע לאַמפּאַסן, כדי צו ציטירן דר. טאָן, האָט אָפן דערמוטיקט די ווירטשאַפּטלעכע אונטערדריקונג פון די יידן אין פּוילן. אָבער ווי יעדע רעגירונג האָט ער נאָך גלעמוזט צייטנווייז קאָנסטרואירן אַן אַליבי פון גלערעכטיקייט כלפי חוץ. די פּאָליטישע דעקלאַראַציע פון דעם פּאַסקודנעסטן אַנטיסעמיט אַדאָם קאָץ איז גלעווען אַ פּשוטע אויסראָטונג־דעקלאַראַציע. דער מלוכה־פּרעזידענט פון טראַגישן אַנדענק, הער מאָשציצקי, האָט שוין אין יאָר 1937 עפּנטלעך גלעבענטשט דעם אַנטיסעמיטיזם. די באַציאונגען צווישן פּוילן און היטלער־דייטשלאַנד זענען — ווי אויסטערליש דאָס זאָל נישט קלינגען — גלעווען וואָס מער אינטים אַדאַנק דעם קורס פון דעם אויסערן־מיניסטער יוזף בעק. צווישן דעם גלעשיכטלעכן האָס מצד פּוילן צו דייטשלאַנד און רוסלאַנד, האָט דער פּילסודסקי־פּולקאָוועניק, יוזף בעק, גלעווילט פּריינטשאַפּט מיט היטלער־דייטשלאַנד. דער האָס צו רוסלאַנד איז אין דעם דאָזיקן לאַגער גלעווען אַ סך שטאַרקער ווי דער האָס צו דייטשלאַנד. דער גאָר רעכטער פליגל פון דעם פּויילישן פאָלק, וואָס איז גלעווען גלעפּירט דורך דעם ענדעקישן לאַגער, האָט אין זיין פּאָליטישן פּראָגראַם גלעהאט אַ סך אַ שטאַרקערן האָס קעגן דייטשלאַנד ווי קעגן רוסלאַנד. די רעגירונג פון סלאַוואי־סקלאַדקאָווסקי און מאַרשאַל רידז שמיגלי האָט פאַרגעסן אַן אַדאָם מיצקעוויטשעס וואָרט־נונג, אַז „די שלאַנג פון די קרייצריטער קאָן מען נישט צוימען".

די דאזיקע חניפה־פאליטיק פון דער פוילישער רעגירונג צו היטלער־דייטשלאנד איז נאטירלעך פארלייכטערט געווארן דורך צוויי עלעמענטן: ראשית כל דורך דעם פאקט, וואס די פוילישע רעגירונג איז אין יאר 1938 שוין געווען האלב טאטאליטאר אין דער פראקטיק און אין גאנצן טאטאליטאר אין אירע פלענער אזוי ווי די נאציסטישע רעגירונג אין דייטשלאנד און דער צווייטער עלעמענט, וועלכער האט דערנעענטערט ביידע רעגירונגען איז געווען דער האס קעגן יידן. פוילן האט שווער באצאלט פאר דער דאזיקער בלינדקייט אין די 17 טעג פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, וועו דער היטלעריסטישער פריינט האט ממש צעשמעטערט פוילן.

אט דער צווייטער „גייסטיקער" בשותפותדיקער עלעמענט האט גורם געווען, אז דער פאליטישער עקסטרמינאציע־סיסטעם קעגן יידן האט געווילדעווענט אין פוילן באמת מיט ווילדקייט. אין די פרייע באר־רופן, אין די אוניווערסיטעטן, אפילו אין די גימנאזיעס, אין דעם שטייער־סיסטעם, אין דעם געזעלשאפטלעכן לעבן, אין דעם צוגאנג צו פאליטישער פרייהייט, אויף דעם גאנצן פון צוגרייטן שריט נאך שריט נירענ־בערגער געזעצן — אין שטאט, אין שטעטלעך און אין דארף און בפרט אויף די קרעסן, איז אנגעגאנגען אן אינטענסיווע אקציע, כדי עוקר מן השורש צו זיין די יידישע פאזיציעס אין פוילן. די דאזיקע גייסטיקע קרובהשאפט צווישן דעם דעמאלטיקן פוילן, אדער גיכער צווישן איר רע־גירונג, און היטלער דייטשלאנד, האט זיך בולט מאניפעסטירט אין די באזוכן מצד גערינג, געבעלס, פראנק, אין פוילן. עס איז פאר מיר דעמאלט געווען ווי פאר הונדערטער טויזנטער פון אונדז, אומפארשטענדלעך, ווי עס האבן געקאנט צושטאנד קומען די דאזיקע באזוכן אין פוילן. איך האב מיר געפילט נישט נאר דערדריקט אלס ייד, נאר דערנידעריקט אלס א פוילישער בירגער. די אטמאספער איז פאר אונדז געווארן פול מיט גיפט. אט אין דער אטמאספער איז עס באמת נישט קיין וווּנדער, וואס די גרויסע מערהייט פון דער יידישער באפעלקערונג האט אין יענער צייט זיך אנגעשלאסן אין דער באיקאט־אגיטאציע בעת די וואלן. עס האבן צו דעם באיקאט־לאגער געהערט די גרויסע מערהייט פון דעם ציוניסטישן לאגער אין קאנגרעס־פוילן, דער „בונד" אין גאנץ פוילן, און א מינדער־הייט פון ציוניסטן אין גאליציע, די גרופע „עת לבנות", וואס איז געווען

אַנגעפירט פון לעאָן לעוויטע, האָט אין דעם שווערן קאַמף צווישן די צוויי וועגן זיך דעקלאַרירט קעגן דעם באָיקאָט. די סיבות דערפון האָב איך שוין אָנגעגעבן. אויך אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, ווי די אגודה, האָבן זיך דערקלערט קעגן אָנשליסן זיך אין באָיקאָט.

ביידע זייטן פון דעם יידישן פראָנט האָבן געהאַט אַן אידעאָלאָגישן צוגאַנג צו דעם פראָבלעם: „יאָ באָיקאָט" אָדער „נישט באָיקאָט". ביידע זענען געווען איבערצייגט, אַז זיי דינען אַמבעסטן דעם יידישן כלל. דער באָיקאָט־לאַגער צווישן אונדז איז געווען איבערצייגט, אַז דורך דעם באָיקאָט קאָן ער צוגרייטן אַ פונדאַמענטאַלע ענדערונג אין דער פוילישער פאָליטיק, בעת דער אַנטי־באָיקאָט לאַגער האָט נישט געגלויבט אין אזאַ ענדערונג און ער האָט געוואָלט ראַטעווען וואָס עס לאָזט זיך אין דער קעגנווארט. ער האָט געגלויבט, אַז מען מוז טאָן אַלצדינג, כדי צו ראַטעווען די סיטואַציע אָדער כאָטש צו פאַרלייכטערן דאָס לעבן פון יחידים און יידישע פאַמיליעס. דער קאַמף פאַר אַ געראָכטן פרינציפ אויף אַ וויי־טערער טעמע האָט זיך נישט געלאָזט ברענגען אין האַרמאָניע מיט דעם אוממיטלבאַרן קאַמף פאַר ברויט. דאָס איז געווען דער הויפט־פראָבלעם.

ווער איז געווען גערעכט? קיינער! ניין חדשים שפעטער איז געקומען היטלער און האָט דעם גאַנצן קאַמף אין אונדזער אייגענעם לאַגער פאַרוואַנדלט אין אַש. אָבער במשך די ניין חדשים האָבן די פינף דעפוטאַטן און איין סענאַטאָר פון דעם נאַציאָנאַלן און רעליגיעזן לאַגער (איך רעכן נישט אַריין אַ יידישן סענאַטאָר פון דעם אַסימילאַטאָרישן לאַגער) געפירט אַ העראָישן קאַמף צו פאַרלייכטערן דאָס יידישע „לעבן". די דאָזיקע זעקס מיטגלידער פון דעם לעצטן פוילישן פאַרלאַמענט האָבן זיך ממש מקריב געווען אויף דעם מזבח פון אַן אומגעהייער שווערער מיסיע, וועלכע מיר, די דעפוטאַטן פונעם לעצטן סיים, האָבן אויף זיך געזומען מיט דעם גרעסטן וויידערווילן, ווייל מיר האָבן גוט געפילט, אַז די מער־הייט פון דער יידישער באַפעלקערונג אין קאָנגרעס־פוילן איז קעגן אוג־דזער אָנטיילנעמען אין די וואַלן. ווי עס געשיקט זיך, וואַרפט מען אין אַ פרינציפיעלן קאַמף אַריין גאָל און אומגערעכטע אָנקלאָגעס. פאָליטיק איז נישט קיין שפּאַציר. האָט דער באָיקאָט־לאַגער געשטעמפלט דעם אַנטי־

באיקאַט־לאַגער אַלס העלפער פון רעאַקציע און גאָט ווייס, וואָס פאַרא אַנדערע פערזונלעכע באַליידיקונגען עס זענען געפאַלן.

און איצט עטלעכע ווערטער לשם געשיכטע וועגן דער אייגנטלעכער טעמע, וועגן מערב־גאַליציע און שלעזיע. וואָס איז דאָ געשען? וואָס פאַר אַ שטעלונג האָט אַנגענומען אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד? ווידער אַ וואַקלדיקע, ווייל אַ קלענערע ארגאַניזאַציע מוז דאָך תמיד זוכן אַ פאַר־ביינדעטן אין איר קאַמף און זי גייט אָפט אין דער ריכטונג, ווו זי קאן דעם פאַרבינדעטן געפינען און נישט ווו זי וואַלט אים גערן געפונען. דאָס זעלביקע מערב־גאַליציע און שלעזיע און בפרט זיין צענטער — קראַקע, וואָס האָט דורך אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד באַשלאָסן אין יאָר 1935 בכלל נישט צו גיין צו די וואַלן — ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט — האָט דווקא אין יאָר 1938 אַנגענומען אַ גאָר אַנטקעגנגעזעצטן באַשלוס. דער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט באַשלאָסן דאָס מאָל יאָ צו גיין צו די וואַלן. אין דעם סכסוך צווישן קאַמף פאַר אַ געוועכטן פרינציפ און קאַמף פאַר דעם נאַקעטן לעבן פון דער אוממיטלבאַרער שעה האָט אונדזער לאַנדעס־פאַר־באַנד געוויילט — דעם צווייטן וועג.

אין קאַנגרעס־פוילן איז דער אמתדיקער פירער פון דער ציוניסטישער עפנטלעכער מיינונג במשך פון לאַנגע יאָרן, יצחק גרינבוים, שוין זינט יאָרן געווען אין ארץ ישראל: ער האָט איינגעזען, אַז זיין ראַדיקאַלע קאַמף־ליניע פירט אויך נישט מער צו קיין פאַזיטיוון רעזולטאַט און ער האָט געצויגן די מסקנות פון זיין ציוניסטישן אני מאמין און האָט דעם גלות מיט זיין שווערן קאַמף פאַרביטן מיט ארץ ישראל, און דאָרט איז ער אין יאָר 1948 געוואָרן דער ערשטער גליקלעכער אינערן־מיניסטער פון דער פּראָוויזאָרישער יידישער רעגירונג און האָט געהאט די גרויסע סאַטיס־פאַקציע דורכצופירן די ערשטע וואַלן, צו דער ערשטער כנסת, ריין און אין דער פולסטער דיסציפלין, אַן אַ מינדערהייט־בלאָק.

אין מערב־גאַליציע איז שוין מער נישט געווען דר. יהושע טאָן־ער איז געשטאָרבן נאָך אַ קאַמפרייכן לעבן נאָך אין יאָר 1936. אין מזרח־גאַליציע איז שוין לאַנג — ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט — נישט געווען דער קאָליר־פולסטער און אינטערעסאַנטסטער פירער פון יענעם

שטח, דר. לעאן רייך, וועלכער איז אין עלטער פון 50 יאר געשטאַרבן, סוף 1929.

מיט דעם מאמענט, וען אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער יידישער נאַציאָנאַל־ראַט אין מערב־גאַליציע און שלעזיע, וואָס איז אַרגאַניזירט געוואָרן דורך אונדז און צו וועלכן עס האָבן געהערט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין זיין געוואַלטיקער מערהייט, די מזרחי, די אגודה און מאַנכע ווירטשאַפטלעכע יידישע פאַרייגען, האָבן באַשלאָסן צו גיין צו די וואַלן, איז נאַטירלעך אויפגעקומען די פראַגע — וואָס זאָל מען טאָן, כדי גובר צו זיין מיט אייגענע כוחות די שוועריקייט פון דערגרייכן דעם מינימום פון 25 פּראָצענט שטימען אין דער וואַל־קאַלעגיע פאַר דעם יידישן קאַנדידאַט. דער יידישער קאַנדידאַט צום סיים, וואָס איז אַרויסגעשטעלט געוואָרן דורך דעם נאַציאָנאַל־ראַט, איז געווען דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות. פאָליאַקן זענען נאַטירלעך געווען די געוואַלטיקע מערהייט אין דער וואַל־קאַלעגיע. די דאָזיקע מערהייט האָט נאַטירלעך געהערט צו דעם רעגירונגס־לאַגער. איך האָב בולט דערקלערט, אַז איך וועל די קאַנדידאַטור אַננעמען נאָר פון יידישע הענט. די וואַל־אַרדינאַציע איז געווען זייער נישט סימפּאַטיש, אָבער דער ביטערער צושטאַנד האָט סוף־כל־סוף פאַר אונדז געקאָנט ווערן וויניקער ביטער, וען דער יידישער קאַנדידאַט וועט כאַטש געווײַלט ווערן אין דער וואַל־קאַלעגיע נאָר פון יידישע שטימען, אָן דער הילף פון דעם פּוילישן טייל, וואָס איז ברוב באַשטאַנען — ווי איך האָב שוין דערמאָנט — פון מיטגלידער פון דער אַנטיסעמיטישער רעגירונגס־פאַרטיי. אָבער אויף 79 מיטגלידער פון דער וואַל־קאַלעגיע זענען געווען נאָר 10 יידן, אַלזאָ אַ סך וויניקער ווי 25 פּראָצענט. האָט אָבער די וואַל־אַרדינאַציע געהאָט אַ פאַרשריפט, וואָס האָט אַביסל געמילדערט דעם האַלב־טאָטאַליטאַרן כאַראַקטער פון די פאַרשריפטן, וואָס זענען געווען נוגע דער באַשטימונג פון אַ קאַנדידאַט. אין וואָס איז באַשטאַנען די דאָזיקע מילדערונג? די וואַל־אַרדינאַציע האָט געהאָט אַ פאַראַגראַף, וועלכער האָט באַשטימט אַז פינף הונדערט וויילער קאַנען מיט זייערער אַ נאָטאַריעל באַשטעטיקטער אונטערשריפט דעלעגירן צו דער וואַל־קאַלעגיע אַ מיטגליד.

במשך פון צוויי טעג פון חול המועד סוכות האָט די עקזעקוטיווע פון

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַרגאַניזירט אַן אַקציע, אין וועלכער איבער זיבן טויזנט יידישע ווייליער האָבן אויסגעווייליט 13 יידישע מיטגלידער צום וואַל־קאָלעגיום. לאַנגע רייען פון יידן זענען געשטאַנען שעהנלאַנג פאַר די לאָקאַלן פון די נאַטאַרן! און אַזוי אַרום איז די צאָל פון די מיטגלידער פון דעם וואַל־קאָלעגיום פון 79 געוואַקסן אויף 92 און די צאָל פון יידן אין דעם וואַל־קאָלעגיום פון 10 אויף 23 און דאָס איז געווען אַקוראַט 25 פּראָצענט. האָט זיך דאַן נאָך געהאַנדלט וועגן דעם, אַז אַלע 23 יידן זאָלן קומען צו דעם וואַל־אַקט און אַז אַלע 23 זאָלן אָפּגעבן די שטימע פאַר דעם יידישן קאַנדידאַט. אַזוי טיף איז געווען די פאַרצווייפֿלונג אין דער יידישער גאַס, אַזוי הייס איז געווען די האָפענונג, אַז מען וועט פון דער טריבונע פון דעם טאָטאַליטאַרן פאַרלאַמענט קאָנען כאָטש דערהויבן די שטים צו דער גאַנצער וועלט און צו די רעשטלעך פון דעם געוויסן פון דעם פוילישן פאָלק, — דאָס דאָזיקע געוויסן איז ביי דער געוואַלטיקער מערהייט פונעם פוילישן פאָלק געווען שוין טיף פאַרסמט מיט אַנטיסעמיטיזם — אַזוי אומעטיק, אַבער אויך אַנטשלאָסן איז געווען דער ווילן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין קראָקע צו ראַטעווען וואָס מען קאָן, אַז אַלע 23 יידן זענען געקומען צו דעם וואַל־אַקט אין דעם וואַל־קאָלעגיום און אַלע 23 — מאַנכע פון זיי נישט קיין ציוניסטן — האָבן אָפּגעגעבן זייער שטים פאַר דעם ציוניסטישן קאַנדידאַט, דעם קאַנדידאַט פון דעם פאַרייניקטן יידישן נאַציאָנאַל־ראַט. ביז צו דער לעצטער מינוט איז נאָך געווען די סכנה, אַז די קריסטן וועלן ווייל צוויי אָדער דריי צוגאָב־מיטגלידער צו דעם קאָלעגיום אויף דעם זעלביקן וועג פון 500 נאַטאַריאַלע אונטערשריפטן אוך בזה האופן וועלן פלוצלינג די 23 נישט מער זיין געגנוג פאַר 25 פּראָצענט. אָבער דאָס איז נישט געשען און דער קאַנדידאַט, דער ציוניסט, איז געווייליט געוואָרן מיט נאָר יידישע שטימען אין קראָקע צו זיין דער קאַנדידאַט פון דער יידישער באַפעלקערונג.

און דאַן זענען געקומען די וואָלן. און וואָס איז געשען? די וואָלן האָבן ווידער באַווּיזן, ווי שטאַרק עס איז געווען דער ווילן פון די מאַסן ביי אונדז אין קראָקע צו ווייל ן א יידישן דעפּוטאַט און צו געבן אים די לעגיטימאַציע כאָטש אויסצושרייען פון דער פאַרלאַמענטאַרישער טריבונע וועגן דער שרעקלעכער עוולה קעגן אונדזער פאָלק אין פּוילן.

אין דער צייט פון די ערשטע פיר פאַרלאַמענטן איז די גאַנצע שטאַט קראַקע געווען איין וואַל־קרייז, און פאַר דר. טאָן האָבן געקאָנט שטימען יידן פון דער גאַנצער שטאַט: אָבער ביי די וואַלן צום לעצטן סיים אין חודש נאָוועמבער 1938, איז קראַקע געווען איינגעטיילט אין צוויי וואַל־קרייזן. אַזוי וויַ אַ קאַנדידאַט האָט געמעגט קאַנדידירן נאָר אין איין וואַל־קרייז, האָט נאַטירלעך אַ טייל פון יידן פונעם צווייטן וואַל־קרייז נישט געקאָנט שטימען פאַר דעם יידישן קאַנדידאַט.

און אָט וואָס עס איז געשען. אין דעם איינעם וואַל־קרייז האָבן קרוב צו 20 טויזנט יידן געשטימט פאַר דעם ציוניסטישן קאַנדידאַט. קראַנקע פון שפּיטעלער האָט מען געבראַכט צו דעם וואַל־לאָקאַל. מער ווי וועג עס איז פריער געפאַלן פאַר דר. טאָן אין ג א נ ץ קראַקע. איך אונטער־שטרייך, אַזוי גרויס איז געווען די פאַרצווייפלונג און די האָפענונג, אַז דער יידישער דעפוטאַט וועט קאָנען כאָטש אַ ביסל העלפן. גלייכצייטיק איז דער דאָזיקער גרויסער אנטייל אין די וואַלן געווען אַ פולער דעמאָ־קראַטישער ענטפער אויף דעם פאַרוווּרף, אַז די קאַנדידאַטור איז נישט באַזירט אויף דעם ווילן פון דער יידישער באָפעלקערונג.

פינף יידישע דעפוטאַטן און צוויי יידישע סענאַטאָרן זענען אַריין אין דעם דאָזיקן לעצטן פּוילישן פאַרלאַמענט, וועלכער איז געווען אַ מאַרטי־רער־פאַרלאַמענט פאַר די יידישע דעפוטאַטן. טאָ זאָלן כאָטש דערמאָנט ווערן די נעמען: יעקב טראַקענהיים און לייב מינצבערג, פון דער אגודה אין קאָנגרעס־פּוילן. ביידע זענען דערמאָרדעט געוואָרן דורך היטלערס באַנדעס. אַדוואָקאַט סאַלאָמאָן זיידעמאַן, דער פאַרטרעטער פון „עת לבנות" אין קאָנגרעס־פּוילן, די דאָזיקע גרופּע איז געשטאַנען אין דער אָפּאָזיציע אין צענטראַל־קאָמיטעט אין וואַרשע. אַדוואָקאַט זיידעמאַן איז געווען אַן איבערגעבענער, רואיקער אַלגעמיינער ציוניסט. ער איז גע־שטאָרבן אין מדינת ישראל. צוויי אַלגעמיינע ציוניסטן פון גאַליציע, אייַ־נער פון לעמבערג, דר. עמיל זאָמערשטיין, און דער צווייטער פון קראַקע, דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות, דר. עמיל זאָמערשטיין איז געווען פאַרזיצער פון דעם קלייגעם יידישן „קאָלאָ" אין דעם פינפטן און זעקסטן סיים. ער איז נישט געווען קיין דעפוטאַט אין דעם ערשטן און אין דעם דריטן סיים. אָבער אין די אַנדערע פיר סיימען האָט ער געהערט צו די

אַמערסטן פּראָדוקטיוויטעט דעפּוטאַטן. בפרט אויף דעם געביט פון געזעצ־געבונג און אין פאַרשיידענע סעקטאָרן פון דער אינערלעכער פּאָליטיק. דעם 14טן סעפּטעמבער 1939 האָב איך אויף מיין וואַנדערוועג פון דער לעצטער זיצונג פונעם סיים אין וואַרשע באַזוכט דר. זאַמערשטיין אין לעמבערג. דר. זאַמערשטיין האָט נישט געקאָנט קומען צו דער לעצטער זיצונג פונעם סיים. ער איז געבליבן מיט זיין פאַמיליע אין לעמבערג, בעת איך האָב נישט מער געקאָנט דערגרייכן מיין פאַמיליע אין קראַקע און בין געצוונגען געוואָרן צו וואַנדערן קיין רומעניע. דר. זאַמערשטיין איז דאָן פון די רוסן פאַראורטיילט געוואָרן פאַר זיין טעטיקייט אין דעם פּוילישן סיים צו לאַנגיאַריקער תפיסה. איך האָב נישט געוווסט, ווו ער געפינט זיך. אין דעם יאָר 1941, זייענדיק אַ מיטגליד פון דעם פּוילישן גלות־פּאַרלאַמענט, זייענדיק שוין צוזאַמען מיט מיין פרוי אין לאָנדאָן, האָב איך אונטערגענומען פאַרשיידענע שריט, כדי אויסצוגעפינען צי דר. זאַמערשטיין לעבט און ווו ער געפינט זיך. מיר האָבן געוווסט, אַז ער געפינט זיך אין רוסלאַנד. איך האָב מיך געוואָנדט צו פּרעזידענט חיים וויצמאַן ז״ל ער זאָל ביים אַמבאַסאַדאָר מייסקי אין לאָנדאָן פּועלן, אונ־טערצונעמען די געהעריקע שריט, אויסצוגעפינען דעם אָרט פון דר. זאַ־מערשטיינס אויפהאלט. ווי נאָר עס זענען איינגעשטעלט געוואָרן דיפלא־מאַטישע באַציאונגען צווישן דער פּוילישער לאָנדאָנער רעגירונג און מאָסקווע, האָב איך מיך געוואָנדט אין אַ לאָנגן בריוו צום פּוילישן אַמ־באַסאַדאָר, פּראָפ. סטאַניסלאַוו קאָט, ער זאָל טאָן וואָס ער קאָן אין דעם ענין פון דר. עמיל זאַמערשטיין, מיין קאָלעגע פון דעם יידישן קאָלאָ אין דעם לעצטן פּוילישן סיים. אין דעם זעלביקן מעמאָראַנדום האָב איך גע־בעטן פּראָפ. קאָט אויסצוגעפינען פּרטים וועגן דעם גורל פון אַנדערע פירנדיקע פערזענלעכקייטן פון דעם פּוילישׁ־יידישן פּאָליטישן לעבן, צווישן זיי אויך פון רב דר. אַהרן לעווין ז״ל. איך האָב נישט געוווסט אַז ער איז שוין פריער געשטאָרבן מיט אַ מאַרטירער־טויט.

פּאַרטייען זענען פאַרשוווונדן אין תהום פון אונדזער אומגליק. פּראָפ. קאָט האָט איבערגעשיקט צו מאָלאָטאָוו אַן „עד מעמואר" בפרט וועגן דר. עמיל זאַמערשטיין. דאָן האָב איך אונטערגענומען שריט דורך דעם פּוי־לישן געזאַנדטשאַפט און זיינע פאַרבינדונגען מיט דעם וואַטיקאַן, כדי

אויסצוגעפינען, אז דאס איז געווען דער ארט סיזראני אין רוסלאנד. ווען רוסלאנד האט איבערגעריסן די באציאונגען מיט דער לאנדאנער פוילישער רעגירונג, האב איך מיך געווענדט צו דער אויסטראלישער רעגירונג, וועל־כע האט געהאט דעם שוץ איבער פוילישע בירגער אין רוסלאנד, זי זאל געבן יעדע הילף וואס איז נאר מעגלעך פאר דר. עמיל זאמערשטיין, וועלכער איז שפעטער געווארן א וואגיקע פערזענלעכקייט אין דער לוב־לינער און וואַרשעווער רעגירונג.

און נאך איין מיטגליד איז געווען אין דעם לעצטן קליינעם יידישן קאלא, דער סענאטאר, דער מזרחיסט הרב יצחק רובינשטיין. איך האב מיט אים געווויינט טיר ביי טיר אין דעם סיים־האטעל אין וואַרשע בעת דער קורצער קאדענץ פון דעם לעצטן פוילישן פארלאמענט. ער איז גע־שטארבן אין ניו־יארק.

איך וויל דא דערמאנען נאך איין יידישן סענאטאר פונעם זעקסטן פארלאמענט. אבער ער האט נישט געהערט צום יידישן קאלא. ער איז געווען א לעגיאניסט. ער איז געווען א נאמינירטער סענאטאר. גאר א סימפאטישער מענטש. זיין נאמען איז געווען: פראפעסאר זדזשיסלאוו זשמיגרידער־קאנאפקא.

עס האט זיך אנגעהייבן דער קורצער, אבער פארצווייפלטער קאמף פון די זעקס יידישע מיטגלידער פון דעם לעצטן פוילישן פארלאמענט פאר דער צווייטער וועלט־מלחמה. זאל עס דא נאכאמאל אונטערגעשטראכן ווערן, אז זיי אלע זענען געווען קאנדידאטן אויפן סמך פון די בא־שלוסן פון זייערע פאליטישע פארטייען און נישט אלס קאנדידאטן לויט זייער אייגענעם ווילן.

דער דערנער־וועג פון די לעצטע יידישע דעפוטאטן

עס האט זיך אנגעהייבן דער קאפיטל זבאנשין. שוין דעם 28טן אק־טאבער 1938, איידער דער לעצטער פוילישער פארלאמענט איז זיך צו־נויפגעקומען, האבן די דייטשן צוזאמענגעטריבן 12 טויזנט פוילישע יידן פון דייטשלאנד צו דעם גרענץ־שטעטל זבאנשין, צווישן פוילן און דייטש־לאנד. עס איז געווען ווי מיט די יידן פון מצרים. הינטער זיי מצרים און

פֿאַר זיי דער רויטער ים. אָבער עס איז נישט געווען קיינער, וואָס זאָל דעם ים שפּאַלטן. אונדזער יידישע קאָלאָ, אַלע זיינע מיטגלידער, זענען געווען פֿאַרנומען אין גאַנצן מיט דער טעטיקייט צו פֿאַרלייכטערן דעם אומגליק פון אונדזערע ברידער אין זבאָנשין. און אונדזערע באַמיאונגען זענען נישט געבליבן אָן אַ געוויסן רעזולטאַט, אָבער גאָט אַליין ווייס, וואָס פֿאַרַ מסירת נפש און וואָס פֿאַרַ פּאַליטישע דערנידערונגען מיר, די לעצטע יידישע דעפּוטאַטן, האָבן אויף זיך געמוטשעט, כדי צו ראַטעווען דאָס נאָקעטע לעבן פון אונדזערע אומגליקלעכע ברידער.

אויף דעם ווירטשאַפטלעכן, פּאָליטישן און קולטורעלן געביט האָט געווילדעוועט אָן אכזריותדיקע כוואָליע פון עקסטערמינאַציע. אויף דעם ווירטשאַפטלעכן געביט איז אָנגעגאַנגען דער קאַמף קעגן דער יידישער אַרעמקייט אויף די קרעסן מיט דער הילף פון אָן אינערלעכער קאָלאָני־זאַציע פון סוחרים פון פויזן, וועלכע האָבן איבערגענומען יידישע צע־שטערטע פּאָזיציעס. אַ סטראָגאָן אין יידישע הענט איז געווען אַ פּאַר־שימלטע ווירטשאַפטלעכע פּאָזיציע, אָבער אין דער האָנט פון אַ פּאָזנא־ניאָק איז ער געווארן אַ פּאַטריאָטישע פּאָזיציע. די געטאָ־בענק אויף די הויכשולן האָבן אַריינגעפירט די יידישע יוגנט אין אַ מצב רוח פון פּאַר־צווייפלונג. דער א.נ.ר., די פּאַשיסטישע אַרגאַניזאַציע, האָט מיט זשילעט־מעסערלעך אונטערשטיצט זייער אידעאָלאָגיע, וואָס זיי אַליין האָבן אָנ־גערופן מיט דעם נאָמען „קריסטלעך" אויף די הויכשולן, בפרט אויף דעם פּאָליטעכניקום אין לעמבערג און אויף דעם אוניווערסיטעט אין ווילנע, האָט געווילדעוועט אַן אומבאַשרייבלעכער באַרבאַריזם. אין ווילנע איז אַ יידישער פּראָפעסאָר פון מעדיצינישן פאַקולטעט, פּראָפעסאָר ראָזא־מענגעפאָלן אויף טויט בעת זיין פּאָרטראָג אויף דעם סטעפאַן באַטאָרי אוניווערסיטעט אין ווילנע, ווען ער האָט געזאָגן, אַז פּוילישע סטודענטן שלעפּן מיט געוואָלט זיין טאָכטער, אויך אַ סטודענטקע, זי זאָל זיצן אויף דער לינקער זייט פונעם זאָל. אָבער זאָל עס דאָ דערמאָנט זיין, אַז עס זענען געווען אויך נישט ווייניק פּוילישע פּראָפעסאָרן, וועלכע האָבן, אַלס פּראָטעסט קעגן דעם דאָזיקן באַרבאַרישן רעזשים פון היטלעריסטישער אַנטיסעמיטישער רציחה, וואָס איז געווען איבערגענומען פון פּוילישע פּא־שיסטן, — געהאָלטן זייערע פּאָרטראָגן שטייענדיק די גאַנצע צייט. דער

אַרישער פּאַראַגראַף האָט געווילדעווען אין די אויטאָנאָמע אינסטיטוציעס פון די פרייע באַרופן. אָפילו אין די מיטלשולן האָט זיך אַרײַנגעריסן דער עקסטערמינאַציע־פּראָצעס.

די רעשטלעך פון סובווענציעס פאַר יידישע שולן זענען אין גאַנצן ליקווידירט געוואָרן. אויף דעם פּאָליטישן געביט האָט די רעגירונגס־פּאַרטיי גיסט קיין בירגער. די ווילדסטע אינטערפרעטאַציע פון דער פּוילישער קאָנסטיטוציע איז געוואָרן איבערגענומען פון פירנדיקע יוריסטן קעגן יידן. דער פּאַראַגראַף פונעם פּוילישן שטראָף־געזעץ וועגן שוץ פון דער פּוילישער נאַציע האָט געפירט צו שרעקלעכע ליגנעריש דענונציאַציעס וועגן מכלומרשטע באַלײַדיקונגען פון דער פּוילישער נאַציע דורך יידן. אָבער איך האָב אַליין אַלס אַן אַדוואָקאַט געהאט אַ דערפאַרונג, אַז אין דעם אפּעלאַציע־געריכט פון קראָקע האָט אַ ריכטער — זיין נאָמען איז געווען לאָבאַ — געהאט דעם מוט נישט צו גלויבן אַ פּאָליציאַנט, וועל־כער האָט „געהערט" אַ באַלײַדיקונג. עס איז געווען אַ שרעקלעכע נעץ פון עקסטערמינאַציע אויף אַלע געביטן.

פון דער טריבונע פונעם פּוילישן פּאַרלאַמענט האָבן מיר, דאָס קליי־נע הייפל יידישע דעפּוטאַטן, געמוזט פירן אַ קאַמף קעגן אַ קאַכעדיקן האַס. דר. זאַמערשטיינס אויפגאַבע איז געווען גאָר אַ שווערע. איך דער־מאָן מיך אין אייגער פון מיינע רעדעס פון דער טריבונע פונעם לעצטן סיים, בעת דער בודזשעט־דעבאַטע, וועו איך האָב געמאַנט געריכטיקייט פאַר פּוילישע יידן, האָבן זיך פּוילישע פּאַשיסטן, מיטגלידער פון דער רעגירונגס־פּאַרטיי, מיט די פויסטן געוואָרפן אויף מיר. מיין פרוי איז געזעסן אַ בלאַסע און דערשראָקענע אויף דער גאַלעריע. איך דערמאָן מיך אין אַן אַנדער סצענע, וואָס איז געווען כאַראַקטעריסטיש. אויף דעם סיים־האָטעל האָט געהאנגען אַ גרויסער פּלאַקאַט, וועלכער האָט געוויזן די באַ־רימטע מאַרשאַלקאָווסקאַ גאַס און אויף איר האָט אַ גאַסן־קערער צוטיפ־געקערט שמוץ און דער שמוץ איז פאַרגעשטעלט געוואָרן אַלס מענטשן מיט יידישע פּנימער... איך האָב געגומען דאָס וואָרט אין דעם סיים. אויף דער רעגירונגס־באַנק זענען געזעסן כמעט אַלע מיניסטאָרן מיט דער לע־כערלעכער פיגור פון דעם פּוילישן פּרעמיער סלאַוואָי סקלאַדקאָווסקי

בראש. מיט כעס און ביטערקייט האָב איך מיך געווענדט צו דעם אָנווענ־ דיקן מיניסטער פאַר „יוסטיץ", הערן גראַבאָווסקי, מיט אַן אָנקלאָגע, וואָס ע ר שווייגט, ווען יידן וועלן געגליכן צו שמוץ. אַ צינישער געלעכטער אויף זיין פנים איז געווען דער ענטפער! הער גראַבאָווסקי איז הייבט, ווי איך הער, אַ הויכער יוסטיץ־באַאַמטער אין עטיאָפּיע, אין אַדיס אַבעבאַ, און הער סלאָוואַי סקלאָדקאָווסקי לעבט היינט אין לאָנדאָן, נאָך דעם ווי ער האָט גענאָסן די ווארעמע גאַסטפריינטלעכקייט פון יידן אין ארץ ישראל במשך פון עטלעכע יאָר...

איך וואָלט געקאָנט אָן אַ שיעור אויפציילן די ליידן פון אונדזער פאָלק אין דער דאָזיקער לעצטער תקופה.

די פאָליטיק פון חניפה פון דער פוילישער רעגירונג צו היטלער־ דייטשלאַנד, האָט נישט געהאָלפן! די קאַטאַסטראָפע האָט זיך דערנעג־ טערט. איך דערמאָן מיך אין דער רעדע פון דעם אויסערן־מיניסטער יוזף בעק אין חודש יוני 1939 אין פוילישן סיים. זי איז געווען דער לעצטער אויסגעשריי פון אַ מיניסטער, וועלכער האָט געטראָגן אַ גרויסן טייל פון דער שולד פאַר דער פוילישער מפלה און פאַר דער שרעקלעכער כוואָליע פון אַנטיסעמיטיזם. אַ הויכער, עלעגאַנטער דזשענטלמען מיט דיפלאָמא־ טישע מאַניערן און טראָצדעם אייגער פון די ערגסטע און מיאוסטע פא־ ליטישע דערשיינונגען אין דער פאָליטישער געשיכטע פון דער לעצטער תקופה.

איך וועל נישט פאַרגעסן אין די דעלעגאַציעס פון אונדז, יידישע דע־ פוטאַטן פונעם לעצטן סיים צו דעם פּרעמיער־מיניסטער סלאָוואַי סקלאָד־ קאָווסקי. מיר זענען נישט איינמאָל ביי אים געווען. מיר האָבן נישט איין מאָל פאַרגעלייענט דעם הער גענעראַל און פּרעמיער־מיניסטער די ליסטעס פון ליידן און עוולות פון די יידן אין פוילן. ער האָט זיך געוויצלט, דער הער מיניסטער, און אין אונדז האָט דאָס ארץ געפלאָצט. עס איז געווען אַ שרעקלעכער קרבן צו גיין צו דעם „אָוושעם"־מיניסטער, אָבער מיר האָבן עס געמוזט טאָן, ווייל מיר האָבן דאָך געהאָפט, אַז מיר וועלן כאָטש אַ ביסל פאַרלייכטערן די לעבנס־באַדינגונגען פון יידישע פאָמיליעס.

עס איז געווען אַ דערנער־וועג, דער וועג פון אונדז, יידישע דעפו־ טאַטן, אין לעצטן סיים. איך וועל קיינמאָל נישט פאַרגעסן די צינישע

באַראַטונג וועגן שחיטה־געזעץ, וואַרשע, 1938. עס זיצן (פון רעכטס): דאָזאָר יצחק שטיקגאָלד, הרב ר׳ מנחם זעמבא, וואַרשעווער ראש־הקהל אלי׳ מאַזור, דער סאכאטשעווער רבי, דער באבאווער רבי, הרב קאַנאַל, פּאַביאַניצער רב, הרב אלטער, ד״ר לאַנגלעבן, גאָוואָגראָדקער רב, ד״ר ישראל מילייקאָווסקי און דער מזרחי־דאָזאָר י. שטשעראַנסקי. עס שטייען: הרב רובין פון ניי־סאנטש, הרב האַלבערשטאַם, מ. סטעמפעל, שטיין, ר. ניימאן, אברהם מאנדעלבוים, ש. ביטערספעלד, א. א.

ענטפערט פון דעם מיניסטער פאר קולטור, פראפעסאר שוויענטאסלאוו־סקי, בעת מיר האבן פון אים געפאדערט ,ער זאל מבטל מאכן דעם ארישן פאראגראף קעגן יידישע סטודענטן. דער הער „קולטור"־מיניסטער האט דערקלערט, אז דער פאראגראף איז נייטיק, כדי... אייגנצוהאלטן ארדענונג אויף די אוניווערסיטעטן!

מיר, דאס הייפל פון די לעצטע יידישע מאהיקאנער אין דעם פוי־לישן סיים, זענען זיך סוף חודש יוני 1939, נאך דער לעצטער זיצונג פונעם סיים, אויף וועלכער דער אויסערן־מיניסטער יוזעף בעק האט גע־האלטן זיין באריכטע פארשפעטיקטע אנטי־דייטשע רעדע, פונאנדערגע־גאנגען יעדער צו זיך אהיים.

אויף איין מאמענט האט נאך אויפגעפלאקערט א פוילישער חניפה־שמייכל צו אונדז יידן. דער פוילישער געזאנדטער־שטאב האט נישט גע־גלויבט אין א קריג מיט דייטשלאנד. זעלטן אמאל האט א רעגירונג און א געזאנדטער־שטאב זיך געלאזט אזוי אפנארן פון א פאליטישן פיינד ווי דאס איז געשען מיט דער פוילישער רעגירונג אין באציאונג צו היטלער־דייטשלאנד (א צווייטער ביישפיל איז געווען פרעמיער־מיניסטער טשעמ־בערליין). און ווען די סכנה פון א קריג איז שוין געווארן בולט, נאך דעם ענין גדאנסק, האט די רעגירונג פראקלאמירט א פרייוויליקע הלוואה צו פארגרעסערן דעם פוילישן לופט־פלאט. די רעגירונג האט אפעלירט צום פאטריאטיזם פון די יידן בפרט! יא, צו דעם פאטריאטיזם פון יידן! מיר זענען פלוצלינג געווארן אנערקענטע פאטריאטן. מיר האבן ווידער גע־גלויבט אין דעם שמייכל און מיר האבן זיך אנגעהויבן צו ליציטירן אין אונדזער פאטריאטיזם. יידן האבן געגעבן א סך מער ווי זיי האבן גע־קאנט געבן. דער יידישער נאציאנאלער אפטימיזם, וואס איז באמת אייביק ביי אונדז, ווייל קיינמאל ווערט ער נישט שוואכער דורך דערפארונגען, אט דער אפטימיזם האט ווידער אויפגעלויכטן. מיר האבן ווידער אנגעהויבן צו גלויבן, אז אין א מלחמה, אין אן עת צרה, אין א געמיינזאמער סכנה, וועט זיך אלצדינג ענדערן צום בעסערן און עס וועט קומען א בעסערע צייט פאר די יידן אין פוילן.

וואס עס איז געשען שפעטער, ווייס יעדער פון אונדז. די באשריי־

בונג פון דער ווייטערדיקער געשיכטע געהערט נישט מער צו מיין הייניטיקער טעמע.

עס איז מיר אויסגעקומען, אַנהייבנדיק פון 1940, צוערשט אין פראַנקרייך און נאָך דעם חודש יוני 1940 אין ענגלאַנד, בסך־הכל במשך פון קנאַפּע זעקס יאָר ממשיך צו זיין דעם פאָליטישן קאַמף פאַר דעם פוי־לישן יידנטום, אַלס מיטגליד פון דעם פוילישן גלות־פאַרלאַמענט, וואָס איז געווען אַ באַראַטונג־פאַרלאַמענט פאַר דער רעגירונג פון געזעראַל וולאַדיסלאַוו שיקאָרסקי און שפּעטער פון סטאַניסלאַוו מיקאָלייטשיק.

אויך אין דער דאָזיקער תקופה, אין אירע ערשטע יאָרן, האָב איך געהאט אין מיר אונדזער אַלטע יידישע האָפענונג. דרויסן, אויף דעם קריגס־פעלד פון אייראָפּע, זענען יידן געפאַלן נישט נאָר אויף דעם מילי־טערישן קאַמף־פעלד, נאָר זיי זענען פאַרפייניקט געוואָרן אין אַן אָרגאַני־זירטער אויסראָטונג־קאַמפאַניע פון היטלער און זיינע העלפער. עס איז געווען אייגע פון די דערפאָרונגען מיינע פון יענער צייט אויף דעם געביט פון פּויליש־יידישע באַציאונגען, וואָס איך האָב געזען אַזוי אָפט די שמחה פון אַזוי פיל פּאָליאַקן איבער אונדזער אונטערגאַנג.

עס איז ווידער געווען אַ שרעקלעכער וועג — צו פירן דעם קאַמף מיט האָפענונג אויף בעסערע צייטן, ווען עס איז טאָג־אויס, טאָג־איין, אויסגעראַט געוואָרן די סובסטאַנץ פון אונדזער פאָלק.

אין מיינע „זכרונות" פון דעם דאָזיקן פעריאָד פון 1939־1945 וועל איך דעם היסטאָריקער פון דער דאָזיקער תקופה איבערגעבן נישט ווייניק מאַטעריאַל, וואָס איז איינגעטונקען אין בלוט, טרערן, פיין און — צע־טראָטענע האָפענונגען!

די „אוגאָדא" און דער „עוואַקואַציאָניזם" — די קינדער פון אונדזער פאַרצווייפלונג

ביידע, די „אוגאָדא" און דער „עוואַקואַציאָניזם", זענען געווען רע־זולטאַטן פון אַ פאַרצווייפלונג־פּאָליטיק. די „אוגאָדא" האָט די פאַר־צווייפלונג געוואָלט פאַרוואַנדלען אין אַ האָפענונג פאַר פאַרבעסערונג פון דעם יידישן גורל — א י ן פ ו י ל ן, און דער „עוואַקואַציאָניזם" האָט

קאָפּיטולירט און האָט מיט דער העכסטער פּאַרצווייפלונג געוואָלט ראַטעווען פּוילישע יידן — מ ח ו ץ פ ו ן פ ו י ל ן. ביידע זענען געווען עקס־פּערימענטן אָן אַ רעזולטאַט. די אוגאָדאַ, ווייל דער עוואַקואַציאַניזם איז שוין צו יענער צייט, דאָס הייסט, אין יאָר 1925, געווען די באַהאַלטענע, אמתדיקע טענדענץ פון דעם פּוילישן „רעזשן ד'עטאַט" כלפּי יידן אין פּוילן. און דער עוואַקואַציאַניזם איז געבליבן אָן רעזולטאַט, ווייל עס איז נישט געווען קיין שום אָרט אויף גאָטס וועלט אין יענער צייט, ארץ־ישראל איינגעשלאָסן, פּאַר אַ גרעסערער איינוואַנדערונג.

דער פּאַקט, וואָס מיר רופן אים „אוגאָדאַ" איז געשלאָסן געוואָרן צווישן דעם פּרעמיער־מיניסטער וולאַדיסלאָוו גראַבסקי און דעם קולטור־מיניסטער סטאַניסלאָוו גראַבסקי פון איין זייט, און דר. יהושע טאָן, דר. לעאָן רייך און דר. הענריק ראָזמאַרין, פון דער אַנדערער זייט, דעם 4טן יולי 1925. וואָס איז געווען די סיבה פון דעם דאָזיקן אויסטערלישן פּאַקט? אויסטערליש איז דאָך זיכער אַ פּאַקט צווישן אַ רעגירונג און אַ טייל פון אירע בירגער. זשאַן זשאַק רוסאָ האָט בכלל באַטראַכט, אַז דאָס לעבן אין אַ מלוכה איז אויפגעבויט אויף אָפּמאַך צווישן בירגער און אַ רעגירונג. אָבער די „אוגאָדאַ" האָט נישט געהערט צו דעם מין פּאַקט.

אין דער פּוילישער זייט איז די סיבה פּאַר דעם דאָזיקן פּאַקט געווען: ברעכן דעם איינפלוס פון יידן אין פּוילן, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם עקספּערימענט פון אַרגאַניזירן דעם מינדערהייטן־בלאָק. דער מיטל דערצו איז געווען דער פּאַראַגראַף פון יענער „אוגאָדאַ", אַז יידן פּאַרפליכטן זיך צו א ו נ ט ע ר ש ט י צ ן י ע ד ע רעגירונג. דווקא דער היפוך פון דעם ציל פון דעם מינדערהייטן־בלאָק, וואָס זיין ציל איז געווען ק א מ פּ פּאַר רעכט מיט יעדער פּוילישער רעגירונג, וואָס וועט די דאָזיקע רעכט נישט געבן די מינדערהייטן. דאָס מיטל, מיט וועלכן ביידע גראַבסקיס האָבן געפּרווט צו בלענדן אַ טייל פון די פּוילישע־יידישע פּירער, איז געווען דער צוזאָג פון פּולער גלייכבאַרעכטיקונג — וואָס איז סיי ווי סיי געווען גאַראַנטירט אין דער קאָנסטיטוציע פּאַר אַלע בירגער — און אַ געוויסע קולטור־אויטאָנאָמיע. פּוילישע אַנטיסעמיטן — (די בייד־דע גראַבסקיס זענען עס געווען) זענען געווען נוטה צו געבן יידן אַ געוויסע מאָס פון קולטורעלע אויטאָנאָמיע, ווייל זייער צוגאַנג צום פּראָבלעם איז

געווען, אַז יידן זאָלן נישט „באַפלעקן" די פוילישׂ־קריסטלעכע קולטור מיט זייער יידישער קולטור אויפן וועג פון אַסימילאַציע. זיי האָבן געוואָלט האָבן פון אונדז — געהאָרכזאַמקייט, אָבער נישט אַסימילאַציע.

פון דער יידישער זייט, איז די סיבה צו דער דאָזיקער „אוגאָדאַ" געווען פאָלגנדיקע: די האָפענונג צו פאַרבעסערן דעם קיום פון יידן אין פוילן; די האָפענונג צו בויען אַ בריק מיט דעם פאָלק פון דער מערהייט אין פוילן, מיט דעם היסטאָרישן — ווי פאָליאַקן האָבן עס גערופן — באַלעבאָס פונעם לאַנד. אַ ווייטערדיקע סיבה איז געווען דער פולשטענדיקער אומצוטרוי צו אַ שטיצע אין אונדזער קאַמף מצד אַנדערע נאַציאָנאַלע מינדערהייטן. און אין דער דאָזיקער פראָבלעמאַטישער סיטואַציע האָבן די אויבנדערמאָנטע פירער פון דער יידישער פאָליטיק געווילט אַ וועג, וואָס איז אין זייערע אויגן געווען דער רעלאַטיוו בעסטער איז די געגעבענע, שוין זייער שוועָרע באַדינגונגען.

בלי ספק איז די „אוגאָדאַ" געווען נישט אין הסכם מיט דעם פרינציפ פון זעלבסטשטענדיקייט פון דער יידישער פאָליטיק. אויף דעם פרינציפ איז דאָך געווען געבויט אונדזער נאַציאָנאַלע פאָליטיק; בלי ספק איז די „אוגאָדאַ" געווען נישט אין גייסט מיט דעם עלעמענט פון כבוד, וואָס ליגט אין זעלבסטשטענדיקייט. דאָס אורטייל פון דער געשיכטע וועט — גלויב איך — נישט קאָנען אַנדערש אויספאַלן איבער דער דאָזיקער „אוגאָדאַ", הגם מיט מילדערונגס־אומשטענדן.

די „אוגאָדאַ" איז באַשטאַנען פון 42 פאַראַגראַפן, וועלכע האָבן אַרומגענומען דעם גאַנצן פראָבלעם פון קעגנזייטיקע באַציאונגען צווישן דער רעגירונג און יידן אין פוילן. אָבער די רעגירונג האָט נאָר פאַרעפנטלעכט 12 פון די דאָזיקע פאַראַגראַפן, ווייל זי האָט מורא געהאט, אַז דאָס פאַרעפנטלעכן פון די אַנדערע קאָן איר שאַטן אין די אויגן פון דער פוילישער באַפעלקערונג. זי האָט פון די אַנדערע פראַ־יידישע פאַראַגראַפן נישט געוואָלט מאַכן קיין היסטאָרישע, דאָקומענטאַרישע, קיין עפנטלעכע פאַרפליכטונג.

דאָס אַליין איז שוין געווען אַ שלעכטער אָנזאָג פאַר דער פאַרווירקלעכונג פון דער „אוגאָדאַ".

איך האָב פריער דערמאָנט, אַז די „אוגאָדאַ" איז געווען דאָס קינד

פון אַ מאַמע, וואָס האָט געהייסן פאַרצווייפלונג. פאַרצווייפלונג איז געווינעלעך אַ שלעכטער עצה־געבער. אָבער דער קיום פון פוילישע יידן אין יאָר 1925, האָט שוין אַרויסגעוויזן סימנים, וועלכע זענען געווען זייער באַאומרואיקנד. דאָס אַמייסטן באַאומרואיקנדע איז געווען די קליינע האָפענונג, אַז יידן וועלן זיך קאַנען שטיצן אין זייער קאַמף פאַר רעכט אויף דער פוילישער געזעלשאַפט. איך האָב שוין פריער אַנאַליזירט דעם דאָזיקן מצב־רוח.

וואָס איז געווען די שטעלונג פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד צו דעם דאָזיקן ענין? אַ פאָזיטיווע, מיט קליינע אויסנאַמען. אייגער פון די אַרכיטעקטן פון דער „אוגאָדאַ", דר. יהושע טאָן, האָט געהאט די אונטערשטיצונג פון דער מערהייט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין זיינע אונטערהאַנדלונגען. דער אמתדיקער הונדערט־פראָצענטיקער „רעאַליסט" אָן סענטימענטן אין די דאָזיקע אונטערהאַנדלונגען, איז געווען דר. לעאָן רייך ז"ל און אויך דר. העניריק ראָזמאַרין ז"ל. דר. טאָן ז"ל האָט געהאט אַ ביסל אַן אַנדערן צוגאַנג צו דעם גאַנצן פראָבלעם. ער איז געווען מער נוטה צו ראַמאַנטיזם אין דער פאָליטיק. ער האָט געחלומט וועגן פוילישיידישער פאַרבריderונג. מאַנכע ציטאַטן, וואָס איך וועל שפעטער ברענגען פון זיינע רעדעס, וועלן עס בולטער באַווייזן. איך דערמאָן מיך אין מיינע געשפרעכן מיט דר. יהושע טאָן וועגן דעם דאָזיקן ענין. ער איז געווען כמעט אין אַן עלית־רוח. ער איז געווען גליקלעך וואָס עס האָט זיך אים איינגעגעבן צו דערגרייכן די „אוגאָדאַ". ער, דער קלוגער מאַן, האָט פאַרלוירן דעם זין פון רעאַליטעט אין דעם דאָזיקן ענין. ער איז געווען אַזוי אָנגעזאָפט מיט ליבע צו אונדזער פאָלק, אַז די ליבע האָט אים בלינד געמאַכט צו דער דאָזיקער רעאַליטעט. די געשיכטע וועט אויך מוזן אין איר פסק נעמען אין באַטראַכט די דאָזיקע זאַרג פאַר אונדזער פאָלק אַלס מאָטיוו פון האַנדלונג ביי אַלע דריי פאָליטיקער.

בקיצור, די „אוגאָדאַ" האָט געפלאַצט אין אַ זייער קורצער צייט ווי אַ זייפן־בלאָז. די רעגירונג האָט נישט אייגענהאַלטן אירע צוזאָגן. עס איז געבליבן — אַ קאַצניאַמער. איך חזר איבער: אָבער דער מאָטיוו איז געווען ריין פון דער יידישער זייט. נאָר דאָס מיטל איז געווען פאָליטיש שלעכט. אָבער יעדעס מיטל וואָלט געווען שלעכט, ווייל „עוואָקואַציאַ־

ניזם״ איז געווען אויפן דנאָ פון דער פוילישער פאָליטיק לגבי יידן און די „אוגאָדאַ״, האָט נאָר געקאָנט שפּילן אַ ראָלע פון אַ צייטווייליקער טאַקטישער בלענדעניש. די רעגירונג פון וולאָדיסלאָוו און סטאַניסלאָוו גראַבסקי האָט אין דער אמתן געהאַנדלט קאַלט, ציניש און — ווי די שפּעטערדיקע געשיכטע באַווייזט — געהאַנדלט אין פאַרויס מיט דער כוונה נישט צו האַלטן דעם אָפּמאַך.

די גרויסע מערהייט פון דער דריי־מיליאָן־שטאַרקער יידישער באַפעלקערונג אין פוילן און כמעט די גאַנצע יידישע פרעסע, האָט די „אוגאָדאַ״ אָפּגעווארפן, ווייל זי האָט נישט געגלויבט אין דעם גוטן ווילן פון דער רעגירונג און דערפאַר אויך נישט אין דער צוועקמעסיקייט פון דעם דאָזיקן מיטל — פון פאַרצווייפלונג.

אַרום צען יאָר שפּעטער האָט זיך קריסטאַליזירט ביי דער פוילישער רעגירונג און אין אַ טייל פון דער יידישער געזעלשאַפט די אַנדערע אייַיע, די אידייע פון „עוואַקואַציאַניזם״. איך האָב שוין דערמאָנט, אַז זי האָט דעם שווערפונקט פון אונדזער רעטונג געלייגט מחוץ פון פוילן. במשך פון די 10 ביז 12 יאָר פון דער צייט פון דער „אוגאָדאַ״, האָט זיך די סיטואַציע פון אונדז יידן אַזוי פאַרגרערט אין יעדער ריכטונג, אַז אַ לייזונג אינערהאַלב פון פוילן איז געווארן האָפענונגסלאָז דער „עוואַקואַציאַניזם״ איז געווען אַ מין „אוגאָדאַ״ מיט דעם דגש מחוץ פון פוילן.

מאַנכע פאַקטן, וואָס האָבן געפּירט צו דעם דאָזיקן עוואַקואַציאַניזם, האָב איך שוין דערמאָנט אין דעם קאַפּיטל וועגן דעם יידישן פאַרלאָמענטאַריזם. דאָ וויל איך נאָר דערמאָנען, אַז די פוילישע רעגירונג האָט דורך איר אויסערן־מיניסטער יוזעף בעק געפּאָדערט, אַז יידישע באַנקירז פון פוילן זאָלן צושטעלן דאָס געלט, וואָס איז נייטיק פאַר אַ מאַסן־עמיגראַציע פאַר יידן פון פוילן. די רעגירונג האָט עס געפּאָדערט אין גאַנץ קלאָרע דיבורים. די אַנטיסעמיטן אין פוילן האָבן אַרויסגערופן פאָגראָמען. נישט ווייל די אַנטיסעמיטן אין פוילן האָבן באמת געוואָלט פאָגראָמען, נאָר ווייל די פאָגראָמען זענען געווען פאַר זיי אַ מיטל אוממעגלעך צו מאַכן דאָס לעבן פון יידן אין פוילן און בזה האופן אונדז צו צווינגען צו עמיגראַציע. אָבער די דאָזיקע פאָגראָמען האָבן געמאַכט אַ שווערן רושם אין דער דרויסנדיקער וועלט. זיי האָבן יעדנפאַלס נישט געהויבן דעם קרעדיט

פון פוילן אין דער וועלט. פוילן איז געווען אַ מלוכה, וואָס האָט 120 יאָר געלעבט אין אונטערדריקונג. האָט די וועלט נישט געקאָנט פאַרשטיין, אַז דאָס אונטערדריקטע פֿאָלק אונטערדריקט איצט אַליין און פאַרפֿאַלגט אירע לאָיאַלע מינדערהייטן. די רעגירונג האָט דערפאַר געוואָלט אויסמיידן דעם דרוק פון די ראַדיקאַלע אָפּאָזיציאָנעלע נאַציאָנאַליסטישע פּאַרטייען, וואָס האָבן סטימולירט די פּאָגראָמען און אַ ווירטשאַפטלעכן עקסטערמינאַציע־קאַמף אויף אַ נאַך מער דראַסטישן אופן, ווי דאָס האָט געטאָן די רעגירונג אַליין. דער אָפּענער קאַמף פון דער ענדעציע און פון דער פּאָשיסטישער נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלער גרופּע איז נישט געווען באַקוועם פאַר דער רעגירונג. די רעגירונג האָט בעצם געוואָלט דאָס זעלבע, אָבער זי האָט עס געוואָלט מאַכן אין האָמעאָפּאַטישע דאָזעס און מיט אַ „פרידלעכן" סלאָגאַן. דאָס האָט זי נייטיק געהאט כלפי דער אינטערנאַציאָנאַלער עפנטלעכער מיינונג. אָבער אַזוי ווי זי האָט געוואָלט דאָס זעלבע וואָס די עקסטרעמע פּאַרטייען מיט אַ בולטן אַנטיסעמיטישן פּראָגראַם און אַזוי ווי זי האָט געוואָלט דערגרייכן דעם דאָזיקן ציל אויף אַ פרידלעכן וועג, האָט דאָס באַדייט, אַז זי האָט געמוזט איבערצייגן די יידישע געזעלשאַפט גופא, אַז יידן האָבן נישט קיין שום צוקונפט אין פוילן און זיי מוזן דערפאַר אַליין זיך צוגרייטן, מיט אייגענע מיטלען, צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד. האָט די פוילישע רעגירונג אָנגעהייבן צו פירן אונטערהאַנדלונגען מיט יידישע פירער, און די דאָזיקע אונטערהאַנדלונגען זענען געווען די געבוירן־שעה פון דעם עוואַקואַציאָניסטישן אָפּמאַך, צו וועלכן עס זענען צוגעשטאַנען עטלעכע פירער פון דער יידישער געזעלשאַפט, מערסטנס אויס פאַרצווייפלונג, וועגן אונדזער לאַגע.

אין נאָמען פון דער רעגירונג האָבן געפירט די אונטערהאַנדלונגען סלאָוואַי סקלאַדקאָווסקי און יוזף בעק. די מאַטיוון פון ביידע צדדים זענען זיך נאַטירלעך פונאַנדערגעגאַנגען. ביי דער פוילישער רעגירונג, איז דאָס געווען אַקטיוואַר אַנטיסעמיטיזם, ביי די עטלעכע יידישע פירער איז עס געווען, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, הויפּטזעכלעך פאַרצווייפלונג. פון וועמען איז באַשטאַנען דער יידישער צד? עטלעכע אגודיסטישע פירער, וויניציקע ציוניסטישע פירער פון קאָנגרעס־פוילן, וואָס האָבן נישט געהאט די הסכמה פון דעם ציוניסטישן צענטראַל־קאָמיטעט אין קאָנגרעס־פוילן,

געציילטע סירער פון דער אלגעמיין־ציוניסטישער באוועגונג אין מזרח־גאליציע. בראש פון דער דאזיקער טרויעריקער פארצווייפלונגס־גרופע האט זיך געשטעלט פראפעסאר מ. שאר. א שיינע געשטאלט אין דער יידישער קולטורעלער וועלט אין פוילן, אבער נישט איבעריק דערפארע־נער פאליטיקער. עס איז אנטשטאנען א יידישע קאלאניזאציע־קאמפאניע, וואס מען האט זי גערופן מיט ביטול „קאקא". די אוואנטוריסטישע מדאג־גאסקאר־מיסיע, וואס איז אויסן געווען צו געפינען פלאץ אין מדאגאס־קאר פאר דער קאלאניזאציע פון פוילישע יידן, האט זיך נאטירלעך אויס־געלאזט מיט גארנישט. עס איז געווען א קאמישער פרט אין דער דאזיקער מיסיע. די מדאגאסקאר־מיסיע האט אויסגעפונען, אז געוויסע טיילן פון מדאגאסקאר זענען יא גוט פאר קאלאניזאציע, האבן אבער דאן די פוי־לישע נאציאנאליסטן, וואס האבן געחלומט וועגן קאלאניעס פאר פוילן, גע־וואלט דעם דאזיקן גוטן שטח פון מדאגאסקאר פאר זיך. דער גאנצער ענין איז געווען טראגיקאמיש און ליידער האבן אין דער דאזיקער מיסיע אויך אנטיילגענומען יידן.

וואס איז געווען דער פארשלאג פון דער רעגירונג? קלאר — געלט! איז א דעלעגאציע מיט פראפעסאר שאר בראש געפארן קיין לאנדאן צו אונטערזוכן די מעגלעכקייטן ווו צו געפינען פינאנציעלע מיטלען פאר א יידישער מאסן־עמיגראציע פון פוילן. וווהין? קיינער האט עס נישט גע־וווסט, ווייל אימיגראציע־מעגלעכקייטען זענען פאר יידן כמעט נישט גע־וועז צו יענער צייט.

די גרויסע מערהייט פונעם יידישע פאלק אין פוילן האט זיך אנט־קעגנגעשטעלט דעם דאזיקן עוואקואציאניסטישן אפמאך. דער „בונד", ווייל דאס האט צעשטערט זיין פילאזאפיע פון דאיקייט. אבער אויך א געוואלטיקע מערהייט פון דער ציוניסטישער באוועגונג און אויך דער לאנדעס־פארבאנד פון מערב־גאליציע און שלעזיע האט זיך אנטקעגנגע־שטעלט דעם דאזיקן אפמאך. די רעוויזיאניסטישע אידעאלאגיע, לויט וועל־כער לאזונגען זענען געווען דאס וויכטיקסטע, אן ריקזיכט אויף מעגלעכ־קייטן פון רעאליזירונג, האט זיך אויך דא בולט באוויזן. זשאבאטינסקי האט אויפגעשטעלט א צען־יאריקן פלאן פאר דעם עוואקואציאניזם און ער האט נאטירלעך נושא־חן געווען ביי דער פוילישער רעגירונג.

הלוואי, וואלט דער עוואקואציאניזם געווען געקאנט זיין דערפאלג־רייך. מיר וואלטן אפשר געווען אפגעראטעוועט אן גרעסערן טייל פון די פוילישע יידן פון דער שרעקלעכער קאטאסטראפע אין פוילן בעת דער היטלער־צייט, אבער ליידער — איז נישט געווען ווהין צו גיין.

דער טעארעטישער חשבון פון דעם עוואקואציאניזם איז געווען צדק, אבער ער האט געהאנגען אין דער לופט און דערפאר איז ער געווען אן אומפאראנטוואָרטלעכע פאליטישע קאנצעפציע. ער האט קאפיטולירט צו דעם אנטיסעמיטיזם, נישט געבנדיק קיין שום קאנסטרוקטיווע לייזונג במקום פון דער דאזיקער קאפיטולאציע. וואלט אין יענער צייט באשטאנען מדינת ישראל מיט איר געזעץ פאר פרייער איינוואנדערונג פון יעדן יידן, וואלט דער עוואקואציאניזם געווען געהאט א ממשותדיקן זין און יידן וואלטן זיכער געגאנגען, אפילו מאנכע בונדיסטן. דער קוואטע־סיס־טעם אין די פאריניקטע שטאטן האט א מאסן־אימיגראציע געמאכט אום־מעגלעך. די לאטיין־אמעריקאנער לענדער זענען געווען כמעט צוגעמאכט פאר יידישער אימיגראציע, קיין ענגלאנד איז געווען כמעט אוממעגלעך צו עמיגרירן, און אין די אנדערע עטלעכע לענדער האט געקאנט ארייַנ־קומען נאר א גאר ווינציקער טייל פון יידן, יחידים, אפשר הונדערטער, און אין פוילן האבן געלעבט דריי מיליאן דריי הונדערט טויזנט יידן!

איז עס נאטירלעך געקומען צו א דורכפאל פון דעם עוואקואציאניס־טישן פראיעקט.

די פארצווייפלונג איז געבליבן איינגעקלעמט אין דעם צוגעמאכטן קעסל פון דעם פוילישן אנטיסעמיטיזם. עס איז נישט געווען קיין ווענטיל, דורך וועלכן עס זאלן ארויסקומען יידן פון דער דערשטיקנדיקער לופט פון דעם אנטיסעמיטישן קעסל אין פוילן.

אפילו — זאל עס דא דערמאנט זיין — דער באקאנטער פירער פון דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי, פון יידישן אפשטאם, פעליקס פערל, נישט אבי ווער אין דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי, האט ארויסגעגעבן א בראשור, וואס האט אונטערשטיצט יידישע עמיגראציע פון פוילן: די בראשור איז נאטירלעך פארמעל נישט ארויסגעגעבן ג־ווארן דורך דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי, אבער — די פאר־

טיי האָט דיפלאָמאַטיש געשוויגן און נישט דעזאַוואירט די בראָשור פון פעליקס פּערל!

באַדויערט דאָס פּובליציסטישע פּאָלק, די 27 מיליאָן פּאָליאַקן, וואָס לעבן היינט, סוף 1956, אין פּוילן, אַז מיליאָנען פון פּובליציסטן יידן זענען אויסגעראַט געוואָרן? באַדויערט דאָס פּובליציסטישע פּאָלק אין דעם היינטיקן פּוילן, אין וועלכן עס לעבן קוים אַרום 50 טויזנט בירגער יידן, דאָס וואָס עס איז געשען מיט דעם פּובליציסטישן יידנטום?

ווען מען לייענט היינט די ידיעות וועגן שוידערלעכע דערשיינונגען פון אַנטיסעמיטיזם מצד אַ גרויסן טייל פון דער פּובליציסטיק געזעלשאַפט אין דעם היינטיקן פּוילן, קאָן מען אָן שווערקייטן פאַרענטפערן די דאָזיקע פראַגן.

זיכער זענען אויך דאָ היינט אין פּוילן יחידים, וואָס האָבן נישט פאַרלוירן זייער מענטשלעכן צוגאַנג צו דעם שרעקלעכער קאַטאַסטראָפע פון פּובליציסטישן יידן אָבער דער רוב, דער גרעסטער רוב, זעט אויס, איז צופרידן, וואָס עס האָט אונדז, פּובליציסטישע יידן, געטראָפן אַזאָ שרעקלעכער גורל. ווי אָפט האָב איך, ליידער, אין די אויגן פון מיינע קריסטלעכע מיטבירגער אין לאַנדאָן, אין דעם פּובליציסטישן נאַציאָנאַל־ראַט און בעת מיינע באַזוכן ביי דער פּובליציסטישער אַרמיי אין סקאָטלאַנד, געזען שטראַלן פון שמחה, ווען עס זענען אָנגעקומען ידיעות פון אונדזער אויסראָטונג. אין דעם פּובליציסטישן נאַציאָנאַל־ראַט האָב איך אַרײַנגעבראַכט אַן אינטערפּעלאַציע וועגן איינעם פון אָזאָ מין דראַסטישן שמחה־אויסדרוק ביי דער פּובליציסטישער אַרמיי אין סקאָטלאַנד!

דריטער טייל

דער צושטייער פון דעם קראַקעווער לאַנדעס־פּאַרבאַנד צום וועלט־ציוניזם און צו ענינים פון וועלט־יידנטום

די ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט זיך אַבער נישט אויס־
געשעפט מיט זיין טעטיקייט אינערהאַלב פון דעם פוילישן ציוניזם און
דעם פוילישן יידנטום. אונדזער קליינער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געהאט
וויכטיקע אַמביציעס אין דעם גוטן זין פונעם וואָרט. ער האָט געוואָלט
זיין אַזוי וויכטיק מעגלעך אַ פאַקטאָר אין דעם וועלט־ציוניזם און אויך אין
דעם לעבן פון אונדזער פאָלק בכלל.

איז דאָס אַ באַזונדערער כאַראַקטעריסטישער צייכן פון דער טעטיקייט
פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד? זיכער נישט און דאָך יאָ. זיכער נישט,
ווייל יעדער טייל פון דער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג, ווי קליין ער
זאָל נישט געווען זיין, האָט געמאַכט זיין צושטייער צו דער גרויסער ציו־
ניסטישער משפחה אין גאָר דער וועלט. די משפחה איז געווען גרויס. עס
איז געגנוג צו עפענען כאָטש איין באַריכט וועגן אַ ציוניסטישן קאָנגרעס,
כדי צו זען ווי גרויס די דאָזיקע משפחה איז געווען און ווי גרויס די ראָלע
פון דעם ציוניזם אין דער וועלט איז געווען אין אַלע ריכטונגען פון אונ־
דזער לעבן. עס איז דערפאַר קיין שום באַזונדערער זכות, אַז אונדזער
לאַנדעס־פאַרבאַנד, זייענדיק אַ מיטגליד פון דער דאָזיקער גרויסער פאַ־
מיליע, האָט געבראַכט זיין צושטייער צו דעם לעבן פון דער דאָזיקער
פאַמיליע.

און טראָצדעם איז דאָ אַ סיבה צו באַהויפטן, אַז אונדזער לאַנדעס־
פאַרבאַנד, האָט איבערגעשטיגן די נאָרמאַלע גרענעצן פון אַ צושטייער
לויט זיין כמות און אַז ער האָט געמאַכט אַ צושטייער אין אזאַ מאַס־
שטאַב, אַז מיר קאָנען מיט אָביעקטיוויטעט און מיט שטאָלץ באַהויפטן,
אַז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז אַדאָנק זיין איניציאַטיוו און באַמי־
אונגען געווען רעלאַטיוו אַ גאָר שטאַרקע פאָזיציע אויף דעם געביט פון
וועלט־ציוניזם און אויך, הגם אין אַ באַשיידענער מאָס, אין ענינים פון
וועלט־יידנטום.

עס איז זייער לייכט דאָס צו באַהויפטן, אָבער עס וועט מיר אויך נישט זיין שווער דאָס צו באַווייזן.

וועז איך קוק היינט אדורך אַ ריי באריכטן, וועלכע אונדזערע לאַנדעס־עקזעקוטיוועס האָבן צוגעשטעלט צו אונדזערע לאַנד־קאָנפערענצן; וועז איך האָב וויידער אַמאָל געלייענט עטלעכע רעדעס פון אונדזערע דעלעגאַטן אויף די ציוניסטישע קאָנגרעסן, וועז איך האָב אַצינד וויידער געבלעטערט די קאָרעספאָנדענץ פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד מיט דער ציוניסטישער עקזעקוטיוו אין לאָנדאָן, האָב איך ממש וויידער איבערגעלעבט דעם דאָזיקן אמת, אַז אונדזער קליינער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געווען אומרואיק אין זיין אחריות־געפיל און עס איז באמת נישט געווען קיין פראַבלעם פון אַ וווייטערן פאָרנעם, אין וועלכן ער האָט נישט אויפגעהויבן זיין קול. אָבער נישט נאָר דאָס. דאָס האָבן אויך אַנדערע פאַרבאַנדן געטאָן. אָבער עס זענען געווען בנמצא אַ סך וויכטיקע פראָבלעמען אין וועלט־ציוניזם און עטלעכע אין וועלט־יידנטום, אין וועלכע אונדזער לאַנד־דעס־פאַרבאַנד האָט געפרווט צו זיין אַ וועקער, אַן איניציאַטאָר. און דאָס איז זיכער נישט געווען קיין לייכטע אויפגאָבע, ווייל קראָקע איז געווען אין דער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג, נאָר אַ פראָווינץ, אַ חשובע פראָווינץ, אָבער אַ פראָווינץ. אָבער טראָצדעם איז קראָקע צוליב איר שטענדיקער איניציאַטיוו געווארן אַ מין צענטער.

נאַטירלעך האָט דער ריין־געאָגראַפישער פאַקטאָר געהאָט אין דער אַנטוויקלונג פון דעם איניציאַטיוו מצד אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אַ גאָר שטאַרקע נעגאַטיוו באַדייטונג. און דאָס איז געווען גאַנץ נאַטירלעך. עס איז אונדז דערפאָר געווען גאָר שווער צו באַאיינפלוסן מאַנכע טיילן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אַפילו אין אונדזער ראָלע אַלס צענטער פון דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וויל דער ארגאַניזאַטאָרישער צענטער איז געווען געאָגראַפיש אַ פראָווינץ־צענטער. דער נאָמען קראָקע האָט נישט געהאט קיין פאַסצינירנדיקן אייגנפלוס אויף דער גרויסער ציוניסטישער פעריפעריע טראָץ זיין גאָר חשובער פאָזיציע אויף דער וועלט־מאַפע פון ציוניזם. כדאי דאָס אויסצודריקן אין אַ בילד: קראָקע איז נישט געווען וואַרשע און נישט ניו־יאָרק און נישט ירושלים. אין מיינע וווייטערדיקע דערפאָרונגען אַלס ערשטער פרעזידענט פונעם וועלט־

פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, האָב איך נישט איין מאָל געהאט שוועריקייטן אויף אונדזער וועג גובר צו זיין דעם וויידערשטאַנד קעגן ווערן „רעגירט" פון קראָקע.

דאָס וויכטיקסטע געביט, אויף וועלכן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט געשפילט אַ פירנדיקע ראָלע אין וועלט־ציוניזם, סיי אין איניציאַטיוו און סיי אין דער דורכפירונג, איז געווען דאָס גרינדן פון אַ וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם.

דער וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם

די ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דער גרינדונג און פירונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן איז הייַנט כמעט אינגאַנצן פאַרגעסן. דער המשך פון דעם וועלט־פאַרבאַנד — די הייַנטיקע קאָנפעדעראַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן — האָט ממש באַגראָבן אין פאַרגעסנקייט דעם פעריאָד פון 1929 ביז 1939. די קאָנפעדעראַציע האָט דעם וועלט־פאַרבאַנד „אָפּגעקוילעט" דורך שטילשווייגן, הגם עס איז אין דעם דאָזיקן ערשטע פעריאָד געשאַפן געוואָרן די אָרגאַניזאַציע און דער פראָגראַם פון אַלגעמיינעם ציוניזם אויף אַלע געביטן פון ציוניסטישער טעטיקייט. די הייַנטיקע שאָטן־קאָנפעדעראַציע באַטראַכט זיך אַלס דעם „בראשית" פון דער „קאָנסאָלידאַציע" פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, דאָס איז אַ היסטאָרישע אומריכטיקייט, כדי נישט צו נוצן אַ שאַרפערן אויסדרוק, און איך וויל דערפאַר דעם דאָזיקן גרויסן פאַרדינסט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף דעם געביט פון אַלגעמיינעם ציוניזם דאָ אָפּראַטעווען פון פאַרגעסן וועלן.

די ראַמען פון די דאָזיקע זכרונות דערלויבן מיר נישט דאָ צו שרייבן די געשיכטע פון דעם דאָזיקן שוועבעפולן פּעריאָד פון דער טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. איך מוז מיך באַנוגענען כמעט מיט ראשי פּרקים.

אויף דעם 16טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין באַזעל, אין יאָר 1929, האָט דער אַלגעמיינער ציוניזם דערגרייכט זיין אָרגאַניזאַטאָרישע און פּאָליטישע יריד. אין וואָס איז די יריד באַשטאַנען?

ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט

די ירידה

דער אַלגעמיינער ציוניזם איז געווען גאָר שוואַך אין ארץ־ישראל, דעם הויפט־פלאַץ פון ציוניסטישער אַרבעט. זיין צושטייער אין וועלט־מאשטאָב צו דעם אויפבוי פון יידישע פאָזיציעס אין ארץ־ישראל בכלל איז פינאַנציעל געווען גאָר גרויס. אָבער די אַלגעמיין־ציוניסטישע פאָזיציעס, וועלכע ער האָט געשאַפן אין ארץ־ישראל, זענען געווען כמעט נישטיקע. זיין צושטייער איז געגאַנגען ברוב לטובת אַנדערע טיילן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג און בפרט לטובת די פאָזיציעס פון דעם לינקן טייל פון אונדזער באַוועגונג, וואָס האָט געהאט בעסער פאַרשטאַנען כסדר צו בויען דאָס נייע ארץ־ישראל אין גייסט פון זיין סאָציאַלער פילאָזאָפיע. מיר האָבן אויך געהאַט אונדזער סאָציאַלע פילאָזאָפיע, אָבער מיר האָבן נישט פאַרשטאַנען דעם אמת, אַז פאָליטישער אייגפלוס קאן נישט זיין באַזירט אויף אַ ריכטיקער פילאָזאָפיע אַליין, נאָר אויף פאָזיציעס, וואָס פאַרווירקלעכן די דאָזיקע פילאָזאָפיע. דאָס האָבן אונדזערע פריינט פון דעם לינקן פליגל פון ציוניזם — און איך אונטערשטרייך דאָס צו זייער שבח — אַ סך בעסער פאַרשטאַנען ווי מיר, אַלגעמיינע ציוניסטן.

דער ווייטערדיקער סימפּטאָם פון דער ירידה פון אַלגעמיינעם ציוניזם איז געווען אַ גאָר געפערלעכער פאַר זיין באַשטאַנד. אין צאָלן האָט זיך די פאַרטרעטערשאַפט פון אַלגעמיינע ציוניסטן במשך פון די ערשטע 16 קאָנגרעסן אַראָפגעקייקלט פון אַ דאָמינירנדיקער שטעלונג צו אַ גאָר נעבעכדיקער שטעלונג. אָבער די דאָזיקע נעבעכדיקע שטעלונג — איך וויל דאָ די דאָזיקע זכרונות נישט אָנפילן מיט ציפערן און פאַרגלייכן־דיקער סטאַטיסטיק, הגם איך האָב זי דאָ אויף מיין טיש, וויל איך די דאָזיקע זכרונות זאָלן זיין פריי פון דעם שווערן באַלאַסט — איז נאָך געווארן מער נעבעכדיק צוליב אַ פולשטענדיקער דעזאָרגאַניזאַציע פון אַלגעמיינעם ציוניזם אין וועלט־מאשטאָב, אַ דעזאָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט פון צענדליקער אָפטיילונגען פון דער אַלגעמיין־ציוניסטישער מחנה נישט געשאַפן קיין אַקטיווע אייגהייט־אַרמיי. און דער קאָנטראַסט איז געווען נאָך גרעסער, ווייל די זאָגנדער־פאַרבאַנדן פון דער ציוניסטי־

שער וועלט־אַרגאַניזאַציע, דאָס הייסט, די פּאַרטייען, ווי צום ביישפּיל, פּועלי־ציון, התאחדות, דער מזרחי, דער השומר הצעיר, האָבן געהאט זייערע וועלט־צענטערן און האָבן צווישן די קאָנגרעסן און אויף די קאָנגרעסן געשיקט צום קאָמף זייערע אָפּטיילונגען ווי אַן אַרמיי צו דער אַטאַקע פּאַר זייערע פּאָזיציעס און פּאַר זייערע אידעאַלאָגיעס, כדי וואָס מער און מער אַרויפצודריקן זייער אייגענעם שטעמפּל אויף דעם סאָציאַלן פּרצוף פון דער נייער געזעלשאַפט אין ארץ־ישראל.

די רעזולטאַטן פון דעם זעען מיר היינט — איך אונטערשטרייך עס ווידער — אויף שריט און טריט אין מדינת ישראל. אַמאָל איז אין פוילן באקאנט געווען אַ לאָזונג: „פּאָלסקאַ ניעזאָנדעם סטאַיי" — פוילן שטייט אויף רעגירונגסלאָזיקייט. — דער זעלבער פּרינציפּ איז אַנאַלאָגיש געווען דער הערשנדיקער פּרינציפּ אין דעם לאַגער פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם. יעדער לאַנדעס־פּאַרבאַנד פּאַר זיך — קאָמפּאַניעס אָן אַ רעגימענט, רעגימענטן אָן אַ דיוויזיע און דיוויזיעס אָן אַ גענעראַל־שטאַב. דאָס האָבן אַ טייל פּירנדיקע מענטשן פון אונדזער לאַגער געפרופן — פּרייהייט, אומפּאַרטייאישקייט און אין תוך איז עס געווען אַנאַרכיע. דאָס אייניציקע, וואָס מיר האָבן געטאָן בשותפות, איז געווען פּאַרטולייגן צוזאַמען אויפן קאָנגרעס אַ געמיינזאַמע ליסטע פון אַלגעמיינע ציוניסטן צום אַקציאָנס־קאָמיטעט. נאַטירלעך אויפן סמך פון אַ לאַנדעס־שליסל! און נאָך וואָס פּאַראַ שוועדע אינערלעכע קאָנפליקטן איז אַזאַ ליסטע געווארן מעגלעך.

אַ לעגאַליזירטער תוהו ובוהו איז געווען דער דעמאָלטיקער צושטאַנד פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם. לעגאַליזירט, ווייל ער איז געווען באַזירט אין דער ציוניסטישער קאָנסטיטוציע. און אַחוץ דעם האָבן די וואָגיקסטע אַלגעמיין־ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס, ווי צום ביישפּיל, אין אַמעריקע, אין דייטשלאַנד, אין ענגלאַנד, אין קאָנגרעס־פוילן, געהאט פּשוט נחת פון דעם דאָזיקן כאָאָס אין וועלט־מאַסשטאָב, ווייל דער דאָזיקער מישמאַש האָט זיי משטייגס געזאָגט געגעבן „סווערעניטעט" אין זייער אייגענעם לאַנדעס־פּאַרבאַנד. אַלגעמיינער ציוניזם איז געווען אַ כאָאָס, אַ סטאָדע אָן פּירערשאַפט, אַ צאָן בלי רועה.

ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט

די דערוואַכונג

אָט אין אָזאָ צושטאַנד פון ירידה און אַנארכיע אין דעם לאַגער פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם האָב איך אין נאָמען פון די דעלעגירטע פון דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד אין מערב־גאַליציע און שלעזיע צונויפגערופן אויף דעם 16טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין באַזעל (1929) די דעלעגאַטן פון אַלגעמיין־ציוניסטישע לאַנדעס־פאַרבאַנדן פון צענדליקער לענדער, כדי צו מאַכן אַ סוף צו דער אַנארכיע אינעם אַלגעמיינעם ציוניזם. האָט אָבער אַנארכיע איר אייגן שוועריגקייטן און איר אייגענע לאָגיק. עס איז נישט דאָ דער פּלאַץ צו דערציילן, ווי אַזוי די דאָזיקע ערשטע קאָנפערענץ פון אַלגעמיין־ציוניסטישע דעלעגאַטן אויף דעם 16טן ציוניסטישן קאָנגרעס איז צושטאַנד געקומען. אַ גרויסע מינדערהייט איז געבליבן אין די קולוארן און אין די גאַסן פון באַזעל. אָבער עס איז געקומען צו דער קאָנפערענץ אַ קליינע מערהייט פון די דעלעגאַטן און... כמעט פאַל איך שוין אַריין אין אַ שילדערונג פון דער געשיכטע פון דעם דאָזיקן אַנהייב־פּעריאָד און איך וויל עס דאָך נישט טאָן, וועל איך דערפאַר געבן דאָ נאָר די אונטערשטע שורה. אַ צייטווייליקער אַרגאַניזאַציע־סטאַטוט איז צוגעגרייט געוואָרן דורך דעם שרייבער פון די דאָזיקע שורות פאַר אַ וועלט־אַרגאַניזאַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן. אַ גלייכגילטיקייט, וואָס איך פיל זי נאָך היינט, איז געלעגן איבער דעם גאַנצן זאַל, אָבער סוף־כל־סוף האָט די פאַרזאַמלונג שלעפערדיקערהייט אייגנעוויליקט, אז אַ פראַוויזאָרישער אַרגאַניזיר־קאָמיטעט זאָל פונקציאָנירן אין קראָקע, אונטער דער לייטונג פון דעם שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות. דער דאָזיקער אַרגאַניזיר־קאָמיטעט האָט באַקומען דעם אויפטראג צו מאַכן אַלע צוגרייטונגען, כדי ביים נאָענטסטן ציוניסטישן קאָנגרעס זאָל אָפּגעהאלטן ווערן אַ וועלט־קאָנפערענץ פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס זאָל שאַפן אַ וועלט־אַרגאַניזאַציע פון דעם דאָזיקן באַשטאַנד־טייל פון דער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג. אָט אַזוי האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געגעבן דעם ערשטן שטויס צו אַ רענעסאַנס פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, צו אַן אי־בערבוי פון זיין סטרוקטור און צו אַ באַנייטן ווילן צו בויען ארץ־ישראל אויף די יסודות פון זיין אייגענער פילאָזאָפיע.

האָט זיך דער דאָזיקער פרווו אָפּצושטעלן דעם בארג־אַראָפּ און צו געבן דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אַ שוווּנג בארג־ארויף אייגנגעבן?

עס זענען היינט שוין אַוועק 27 יאָר זינט יענער צייט. אויף דעם שליאָך פון דער ציוניסטישער באַוועגונג האָט זיך אַ סך געענדערט. איך שרייב די דאָזיקע שורות (אָקטאָבער 1956) ערב אַ נייער באַראַטונג פון די אַלגעמיינע ציוניסטן און פֿראַגרעסיווע אַלגעמיינע ציוניסטן, דאָ אין ניו־יאָרק, וואָס זענען באַשטאַנדטיילן פון דער קאָנפעדעראַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן, דעם המשך פון דעם וועלט־פאַרבאַנד, וואָס איז געשאַפן געוואָרן אין יאָר 1931.

עס איז מיר גאָר נישט שווער צו ענטפערן אויף מיין פראַגע, וועלכע איך האָב אויבן געשטעלט, וויל די ווירקלעכקייט איז אין גאַנצן קלאָר און זי אַליין גיט דעם ענטפער. דער פרווו האָט זיך ביז איצט נישט אייגנגעגעבן.

אָבער איך וויל מיך אומקערן צו דער צייט פון יאָר 1931.

מיט דעם דאָזיקן איניציאַטיוו מצד אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף דעם 16טן קאָנגרעס אין יאָר 1929, האָט זיך דער איינפלוס פון אונדזער שטח אויף דעם ווייטערדיקן גורל פון אַלגעמיינעם ציוניזם נישט פאַרענדיקט.

אַ גאַנצער בארג פון דאָקומענטן, וואָס נעמען אַרום די געשיכטע פון דעם וועלט־פאַרבאַנד, ליגט איצט פאַר מיר. אַ פילם פון קאָפּיעס פון דאָקומענטן, וואָס נעמט אַרום מער ווי 1200 זייטן, פון דער תקופה 1929 ביז 1939 ליגט פאַר מיר און דערציילט פרטים פון דער דאָזיקער געשיכטע, וואָס איר באַדייטונג איז היינט בלאָס אויטערהאַלב פון די גרענעצן פון מדינת ישראל, ווו דער אַלגעמיינער ציוניזם פירט זיין ווייטערדיקע ראַנגלענגיש פאַר פאָליטישן און סאָציאַלן איינפלוס. אין יענער צייט פון 1929 און 1931 איז דער מצב פון דעם חולה, וואָס האָט געהייסן אַלגעמיינער ציוניזם, געווען אַזאַ, אַז דער חולה אַליין האָט נישט געוואָלט געזונט ווערן. דאָס איז געווען די שטאַרקסטע מניעה פאַר דער רפואה.

דער אָרגאַניזיר־קאָמיטעט, וואָס איז געווייזלט געוואָרן אויפן 16טן קאָנגרעס אין יאָר 1929, מיטן זיק־אָרט אין קראָקע, האָט זיך געמוטמעט מיט דעם גאַנצן ברען צו דער אַרבעט, כדי צוצוגרייטן דעם ערשטן וועלט־

קאָנגרעס פון אַלגעמיין־ציוניסטישע פאַרבאַנדן אין דער וועלט. און דער דאָזיקער קאָנגרעס איז אויך אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין יאָר 1931, צוזאַמען מיטן 17טן קאָנגרעס אין באַזעל. אַ דרום־אָפּריקאָנער רייכער ציוניסט, מיטן נאָמען האַסקעל, האָט מיר אין פּאַריז געגעבן פּאָר דער טעטיקייט פונעם אַרגאַניזיר־קאָמיטעט די ערשטע 50 פונט. ער אַליין איז געווען אַן אייגנטימער פון גאָלד־גרובן. עס איז געווען אוממעגלעך צו באַקומען וועלכע ס׳איז גרעסערע פינאַנציעלע מיטלען פון אַלגעמיינע ציוניסטן, אָחוץ פון עטלעכע יחידים אין קראָקע.

אין וואָס איז באַשטאַנען די צוגרייטונג פון דער ערשטער וועלט־קאָנפערענץ? דער אָפּאַראַט אין דער עקזעקוטיווע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, איז געווען צו דער דיספּאָזיציע פון דער דאָזיקער טעטיקייט. אַ פּראָוויזאָרישער סטאַטוט איז אויסגעאַרבעט געוואָרן דורך דעם אַרגאַניזיר־קאָמיטעט, צו וועלכן עס האָבן גהערט אויך דר. פעלדבלום און לעאָן סאלפּעטער. קאָנטאַקטן זענען איינגעשטעלט געוואָרן מיט כמעט אַלע לאַנדעס־פאַרבאַנדן אין דער וועלט. אַן אידעאָלאָגישער פּראָגראַם פאַר דער צוקונפטיקער טעטיקייט איז אויסגעאַרבעט געוואָרן. עס איז געווען אַן אומגעהייערע אַרבעט, וואָס אירע אידעאָלאָגישע רעזולטאַטן זענען אויך היינט דער פונדאַמענט פון דער קאָנפעדעראַציע.

דער פּאָליטישער קריזים אין ציוניזם

אין יאָר 1930 קומט עס צו אַ שטאַרקן קאָנפליקט אין אַקציאָנס־קאָמיטעט אין בערלין אַרום דער פּאָליטיק פון חיים ווייצמאַן קעגן פּראָקלאַמירן פון אַ יידנשטאַט־פּאָליטיק. דער גאַנצער ציוניזם פאַרטיילט זיך אין צוויי לאַגערן — פאַר ווייצמאַן און קעגן ווייצמאַן, פאַר זיין פּאָליטיק און קעגן זיין פּאָליטיק, און דער שניט פון דער צעטיילונג גייט דורך אַלע פאַרטייען און זעלבסטפאַרשטענדלעך אויך דורך דער אַלגעמיין־ציוניסטישער באַוועגונג. אַזוי אַרום האָט זיך געשאַפן אַ סיטואַציע, אַז אין דער תקופה פון 1929 ביז 1931, אין דער תקופה פון די גרעסטע אָנשטרענגונגען פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד פאַר דער אַרגאַניזירטער אייניקייט פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, איז אומדערוואַרט אַריינגעפאַלן אַ פּאָליטי־

שער ריס אַרום דעם פונדאַמענט פון דער ציוניסטישער פאָליטיק. און דאָס האָט נאָטירלעך געהאַט א ווירקונג, ווי עס וואָלט עמיצער וואָס לויפט פאַראויס פלוצלונג געכאַפט געוואָרן ביי דער פלייצע, כדי אָפּגעשטעלט צו ווערן. עס האָט זיך אַרגאַניזירט א פראָ־ווייצמאַן גרופּע אין דעם אַל־געמיין־ציוניסטישן לאַגער אונטער דער לייטונג פון דר. עדער פון לאַנ־דאַן, און א לאַגער קעגן זיין פאָליטיק אונטער דער לייטונג פון מ. מ. אוסישקין, סטיפען ווייז און דעם שרייבער פון די דאָזיקע שורות. און בעת מיר האָבן זיך באַמיט צו שאַפן איינהייט, האָבן מיר אַליין געמוזט נעמען א שטעלונג. אָבער דער ווילן צו שאַפן אַן אַלגעמיין־ציוניסטישן וועלט־פאַרבאַנד איז ביי מיר געווען אַזוי שטאַרק, אַז איך האָב טראָץ מיין קלאָ־רער איבערצייגונג און מיין שטעלונג קעגן דער ווייצמאַן פאָליטיק, באַ־שלאָסן פאַרצולייגן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, אַז מיר זאָלן פרוווון אויף דעם 17טן ציוניסטישן קאָנגרעס שאַפן א בריק צווישן די צוויי פאָליטיש־צעשפאָלטענע אַלגעמיין־ציוניסטישע לאַגערן. ווי מאַכט מען אַן איינהייט טראָץ דער אידעאָלאָגישער צעשפליטערונג אין א זייער וואָגיקן טייל פון אונדזער אני מאמין? מען פרווט צו פאַרבינדן אַנדערע פונקטן פונעם אני מאמין און מען לאָזט אויס פון דער איינהייטס־פראָגראַם אָט דעם פונקט, וועגן וועלכן די לאַגערן זענען נישט אייניק. עס אַנשטייט דערפון א געלאַטעטער אנצוג, אָבער פאַרט אַן אנצוג. און אַזוי איז עס געשען. עטלעכע טעג פאַר דעם 17טן קאָנגרעס בין איך געפאָרן קיין ווין, כדי זיך צו באַגעגענען מיט דעם פירער פון אַמעריקאַנער ציוניסטן, ריכטער דזשו־ליאן מאק ז"ל, כדי צו געפינען א געמיינזאַמע פלאַטפאָרם אין דער טאַק־טיק אויף דעם 17טן ציוניסטישן קאָנגרעס און בנוגע דער שאַפונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. דאָס איז געווען דער עצם־פונקט ווייל די וואָגיקסטע און די שטאַרקסטע צווישן די גלות־לענדער. די איינהייט צווישן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע אין אַמעריקע אין ביידע פונקטן איז אין אַן עלאַסטישער פאָרם אויפגעבויט געוואָרן, דאָס איז געווען א גרויסער אויפטו פון אונ־דזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. די קליינע אַרגאַניזאַציע האָט זיך פאַרמאָסטן צו נעמען דעם רודער אין דער האַנט און צו קערעווען דעם גורל פונעם אַל־געמיינעם ציוניזם. אָבער זי האָט עס געקאָנט א נ ה י ב ן צו טאָן

אַליין, אָבער פּאַרענדיקן האָט זיי עס געקאָסט נאָר מיט דער הילף פון דער אַמעריקאַנער אַרגאַניזאַציע, ווייל דעמאָקראַטיע באַדייט דאָך סוף־כל־סוף די צאָל פון מענטשן, וואָס שטימען אין דעם לעצטן מאָמענט. די אַלגעמיין־ציוניסטישע דעלעגאַציע פון אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד אויף דעם 17טן ציוניסטישן קאָנגרעס איז נאָטירלעך געווען רעלאַטיוו אַ קליינע, זי איז באַשטאַנען פון זיבן דעלעגאַטן: ד״ר טאָן, ד״ר שפּאָן, ח. נייגעוו. ד״ר גרינשטיין, ד״ר פראַנט, אברהם האָפשטעטער און דעם שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות.

אָנקומענדיק קיין באַזעל האָט אונדזער דעלעגאַציע פעסטגעשטעלט, אַז אויך ד״ר סטיפּען וויז איז מסכים הן מיט דער אַנטי־וויימאַן־פּאָליטיק הן מיט דער גרינדונג פונעם וועלט־פּאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. איך וועל נישט פאַרגעסן אין דעם געשפּרעך מיינעם מיט ד״ר סטיפּען וויז אין יענער צייט, ווייל עס איז מיר נישט לייכט געווען צו איבערצייגן ד״ר סטיפּען וויז, וואָס איז דעמאָלט געווען פול מיט כעס קעגן חיים וויצמאַנס פּאָליטיק און צוליב דעם געגיבן צו אַ פּאַרשטענדיקונג מיט די רעוויזיאָניסטן, אַז אַן אַרגאַניזאַטאָרישע פּאַראייניקונג מיט די רעוויזיאָניסטן אָדער אפילו דאָס שאָפן פון אַ קאָאַליציע מיט זיי, וואָלט פון דעם שטאַנדפונקט פון די אונטערהאַנדלונגען צו פּאַראייניקן די אַלגעמיינע ציוניסטן געווען אַ זייער שווערער פעלער. איך פערזענלעך בין צו יענער צייט זייער נאָענט געווען צו דעם פּאָליטישן פראָגראַם פון די רעוויזיאָניסטן. אָבער די טאַקטיק פון דער רעוויזיאָניסטישער פּאַרטיי און איר צוגאַנג צו די צענטראַלע פראָבלעמען האָט מיך דערוויטערט פון דער רעוויזיאָניסטישער גרופּע. און האָבנדיק פאַר מיר דעם קלאָרן ציל — די פאַראייניקונג פון דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער האָב איך קלאָר געפילט, אַז אַ דערנענטערונג מצד ד״ר סטיפּען וויז מיט די רעוויזיאָניסטן וואָלט אויך געקאָנט האָבן אַן איינפלוס אויף אַ טייל פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע אין אַמעריקע און בזה האופן באַשוועכן די דורכפירונג פון מיין הויפּט־אויפגאָבע — די שאַפונג פונעם וועלט־פּאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. פאַר דער גרופּע פון ד״ר עדער און קורט בלומענפעלד וואָלט אַ פּראָ־רעוויזיאָניסטישער שריט פון ד״ר סטיפּען וויז באַדייט אַ דורכפאַל פון די וויצטערדיקע אונטערהאַנדלונגען וועגן דער פאַראייניקונג.

בדרך אגב, היינט, נאָך 25 יאָר חזרט זיך איבער דיזעלבע געשיכ־
טע. די אַלגעמיינע ציוניסטן זענען ווידער געשטאַנען אין אונטערהאַנד־
לונגען מיט דער חירות וועגן אַ געמיינזאַמען פראָנט אין מדינת ישראל
און די דאָזיקע אונטערהאַנדלונגען האָבן ווידער געליטן אַ דורכפאַל. צווישן
די סיבות, וואָס האָבן געפירט צו דעם דורכפאַל, איז אויך דיזעלבע סיבה,
וואָס האָט געווירקט מיט 25 יאָר צוריק: די זאָרג אין די רייען פון אַ
טייל פון אַלגעמיינע ציוניסטן, אַז אַזאַ פאַרשטענדיקונג מיט דעם חרות
וואָלט אויף תמיד איבערגעריסן יעדן פרווו צו געפינען סוף־כל־סוף אַ
פאַרשטענדיקונג מיט דער אַזוי גערופענער פראָגרעסיווער גרופע פון די
אַלגעמיינע ציוניסטן. לויט מיין אייגענער איבערצייגונג האָבן די דערפאַ־
רונגען פון דעם לעצטן פעריאָד פון אַכט יאָר אין מדינת ישראל בולט באַ־
וויזן, אַז אַן אמתדיקע פאַראייניקונג פון אַלגעמיינע ציוניסטן מיט פראָ־
גרעסיווע אַלגעמיינע ציוניסטן איז געוואָרן האָפנונגסלאָז. די צייט פאַר
אַ גט איז לויט מיין מיינונג רייף געוואָרן, אַזויווי ביי דער אחדות עבודה
וואָס איז אַוועקגעגאַנגען פון דער מפא"י. איך גלייב אַפילו, אַז נאָך אַ
פונאַנדערגיין זיך, דאָס הייסט, נאָך אַ פאַרמעלער ליקווידירונג פון דער
קאָנפעדעראַציע, וואָס זי פירט סיי־ווי־סיי אַ פיקטיווע עקזיסטענץ, וועלן
די באַציאונגען צווישן ביידע גרופעס זיין פריינטלעכער, וויל זיי וועלן
זיין אויפגעבויט אויף קאָנקרעטיקער אומאָפהענגיקייט. די אחדות עבודה
זיצט אויך היינט צוזאַמען מיט דער מפא"י אין דער רעגירונג. אָבער עס
פעלט די פירער פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם דער מוט צו ציען די מסקנות
פון אַ קלאָרער סיטואַציע, וויל דאָס געזעץ פון אינערציע האָט אין פאַ־
ליטישן לעבן גאָר אַ גרויסע באַדייטונג. אין מיין צייט איז עס נאָך געווען
די האָפענונג, וואָס האָט געשטאַרקט די אונטערהאַנדלונגען אין זייער
אָנהייב. היינט איז עס די אינערציע, וואָס דערלויבט נישט די רייסענישן,
וואָס ווערן געפרופן אונטערהאַנדלונגען, צו פאַרוואַנדלען אין אַ פאַראַלע־
לער קעגנזייטיק רעספעקטירטער טעטיקייט.

די ערשטע וועלט־קאָנפערענץ און די ערשטע וועלט־לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם

אין באַזעל איז אין יאָר 1931 געבוירן געוואָרן דער וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם. זיין ערשטע לייטונג האָט געהאַט איר זיץ־אָרט אין קראָקע.

ווי איז אַנטשטאַנען דער וועלט־פאַרבאַנד? איך מיין אַז עס כדאי דאָ צו דערציילן, הגם נישט פֿרטימדיק, די דאָזיקע געשיכטע.

וועג איך בין אָנגעקומען קיין באַזעל האָב איך דערזען אויף דעם בנין פון דעם סוחרים־פאַראיין, אין וועלכן עס האָט געזאָלט אָפּגעהאַלטן ווערן דער ציוניסטישער קאָנגרעס, אַ מודעה, וואָס איז געווען אונטערגעשריבן פון ד״ר עדער פון לאָנדאָן. ד״ר עדער איז געווען אַ זייער רעספּעקטירטע פערזענלעכקייט. פאַרשלאָסן, נישט זייער פריינטלעך, אָבער ערנסט און אויפריכטיק און קריסטאל־ריין אין זיינע איבערצייגונגען. ער איז צוליב דעם געווען זייער געאַכטעט און אָנטוץ דעם האָט ער געהאַט אַ בכבוד־דיקן פּלאַץ אין דער געשיכטע פון ציוניזם. ער איז געווען אַ מיטגליד פון דער ערשטער ציוניסטישער קאָמיסיע, וואָס איז נאָך דער באַלפור־רעקלאַראַציע ארויסגעפֿאָרן קיין ארץ־ישראל כדי אויסצופֿאָרשן די לאַגע. ער איז געווען אַ פאַרכישופּטער אָנהענגער פון חיים ווייצמאַן. זיין מודעה האָט נאַטירלעך צוגעצויגן די אויפמערקזאַמקייט. וואָס איז אין דער מודעה געשטאַנען? נישט מער און נישט ווייניקער ווי אַן אויפרוף צו אַלע אַל־געמיינע ציוניסטן, וואָס שטיצן די פּאָליטיק פון חיים ווייצמאַן, אַז זיי זאָלן זיך פאַרזאַמלען צו אַ פאַר־קאָנפערענץ אין דעם זאָל (א), אין דעם בנין פון דעם סוחרים־פאַראיין. מען קאָן זיך לייכט פאָרשטעלן, וואָס אזאַ מודעה האָט באַדייט פאַר דעם מענטש וואָס איז געקומען קיין באַזעל, כדי אויפצובויען אַן איינהייטלעכן בנין פון א ל ע אַלגעמיינע ציוניסטן. איך בין ממש געווען פאַרצווייפלט. אָבער די בעסטע פאָרשטענדיקונג איז צו שאָפן זיין אייגענעם כוח. האָב איך אויף דעם זעלבן בנין פאַרעפנט־לעכט אַ צווייטע מודעה און אין איר האָב איך פאַרבעטן אַלע אַלגעמיינע ציוניסטישע דעלעגאַטן, וואָס זענען נישט מסכים מיט חיים ווייצמאַנס

פֿאָליטיק (געמיינט איז געווען די ווייצמאַן־פֿאָליטיק קעגן פּראָקלאַמירן פון אַ פּראָ־מלוכה־פֿאָליטיק) זאָלן זיך פֿאַרזאַמלען אין דעם זעלבן בנין אין אַ צווייטן זאָל, וואָס האָט דורך צופֿאַל געהייסן, דער זאָל (ב). און אַזוי אַרום איז געבוירן געוואָרן די גרופּע (א) און די גרופּע (ב) פון אַל־געמיינע ציוניסטן. אָט ווי עס קאָן אַמאָל אַן איינפאַכער אלף־בית גורם זיין צו אַ צעשפּליטערונג פון אַ באַוועגונג!

און פון יענער צייט אָן איז פיל יאָרן לאַנג אָנגעגאַנגען דער קאַמף פון דער גרופּע (א) און (ב) ביז דער קאַמף האָט זיך פֿאַרענדיקט אין 1935 מיט אַ ברוך. וועלכער קאַמף האָט זיך פֿאַרענדיקט? דער קאַמף פּ אַ ר פּ אַ ר ב ע נ ד ן שטאַרקער דעם (א) מיט דעם (ב). שפּעטער, פון 1935 ביז צו דער שאַפונג פון דער נייער קאָנפּעדעראַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן, דאָס הייסט, ביז צום 1946, איז עס געווען אַ קאַמף קעגן אַ דער־נענטערונג פון (א) קעגן (ב) און פון (ב) קעגן (א).

אָבער לאָמיר צוריקגיין צום יאָר 1931. ווי כ׳האָב שוין דערמאָנט, איז די טענדענץ פון דעם אָרגאַניזיר־קאַמיטעט געווען צו שאַפן אַיינהייט טראָץ דער פֿאָליטישער צעשפּליטערונג. מפּא״י איז אויך געווען אין דעם פֿאָליטישן פונקט צעשפּליטערט, אָבער האָט זיך אָרגאַניזאַטאָריש נישט געשפּאַלטן. איך דערמאָן מיך אין אַ גייסטרייכער קאַריקאַטור פון אַ זייער פּאָפּולערן קאַריקאַטוריסט, ד״ר ביקל, אַ דאָקטאָר פון לעמבערג, ער האָט פֿאָרגעשטעלט דאָס בילד פון צוויי דעלעגאַציעס, וואָס מאַרשירן פון פֿאַר־שידענע זייטן, צו דעם טראָן פונעם ענגלישן קעניג. איין דעלעגאַציע, גע־פֿירט פון חיים ווייצמאַן קעגן דער יידישער מלוכה און ביים סוף פון דער דעלעגאַציע איז געשטאַנען אייבער פון די הערלעכסטע פֿערזענלעכקייטן פון דער מפּא״י־באַוועגונג, דער געשעפטער און געלטער ציוניסטישער חסיד — בערל קאַצענעלסאָן. און פון דער אַנדערער זייט האָט מאַרשירט צום טראָן פונעם ענגלישן קעניג אַ צווייטע דעלעגאַציע, געפירט דורך מ. מ. אוסישקין, פֿאַר דער יידישער מלוכה. און ביים סוף פון דער דאָזיקער דעלעגאַציע איז געשטאַנען אויך — בערל קאַצענעלסאָן.

די דאָזיקע קאַריקאַטור, אין וועלכער עס איז פֿאַרגעשטעלט געוואָרן אייגע פון די שענסטע פֿערזענלעכקייטן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אין אַ דאָפּלטער ראָלע, ב. קאַצענעלסאָן, איז געווען אַ סימבאָל פון די גע־

שפּאלטענע שטימונגען אין כּמעט אַלע פּאַרטייען אַרום דעם דאָזיקן פּא־
ליטישן פּראָבלעם, דעם עצם־פּראָבלעם פון ציוניזם, דעם פּראָבלעם פון אַ
יידישער מלוכה. עס איז געווען אַ קליינע טרייסט, וואָס די חלוקי־דעות
אַרום דעם דאָזיקן פּראָבלעם, וואָס האָבן צעטיילט דעם אַלגעמיין־ציוניס־
טישן לאַגער, האָבן אויך צעטיילט אַנדערע פּאַרטייען, מיט דעם אויסנאַם
פון רעוויזיאָניסטן און השומר הצעיר. די טרייסט איז געווען אַ קליינע,
ווייל דער שניט אין אונדזערע ריען האָט ממש געדראָט אוממעגלעך צו
מאַכן דאָס גרינדן פון דעם וועלט־פאַרבאַנד. אין דער מפּא״י־באַוועגונג
איז דער שניט נישט געווען אַזוי געפערלעך ווי ביי אונדז אַלגעמיינע ציו־
ניסטן, ווייל ביי דער מפּא״י האָט עס זיך געהאַנדלט וועגן אַ שפּאַלטונג
אין אַ באַשטייענדיקער אָרגאַניזאַציע, וואָס איז שוין געווען פּאַראייניקט,
און ביי די אַלגעמיינע ציוניסטן האָט עס זיך געהאַנדלט וועגן אַ שפּאַל־
טונג אויפן וועג צו שאַפן אַ פּאַראייניקטע אָרגאַניזאַציע.

אָט דאָס איז געווארן די גרויסע שוועריקייט פּאַר וועלכער עס זענען
געשטעלט געווארן די דעלעגאַטן פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דעם
סאַמע אָנהייב פון זייער טעטיקייט צו צעמענטירן אַ וועלט־פאַרבאַנד פון
אַלגעמיינע ציוניסטן.

אָבער עס האָט זיך סוף־כּל־סוף איינגעגעבן גובר צו זיין די דאָזיקע
פּאָליטישע שוועריקייט. עס איז געווען כּמעט די לייזונג פון דער קוואָ־
ראַטור פונעם קרייז. מיט אַביסל ליטעראַרישער גוזמא וואָלט איך געזאָגט,
אַז מיר זענען געזעסן, קורט בלומענפעלד און איך, ימים ולילות. מיר
האָבן צוזאַמענגעלאָטעט אַ געמיינזאַמען פּראָגראַם פאַר אַ פּאַראייניקטן
וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, פּאַראייניקט — רחמנא ליצלן!
די דעלעגאַטן פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד צום קאָנגרעס זענען געווען
די טרייבקראַפט פון צוזאַמענברענגען דעלעגירטע פון אַלגעמיינע ציו־
ניסטן פון קאָנגרעס צו דער ערשטער וועלט־קאָנפערענץ אין אַ גרויסן זאַל.
איך וועל היינט דאָ נישט דערציילן מיין פּערזענלעכן דערנער־וועג אין די
דאָזיקע קריטישע עטלעכע טעג פאַר דער דערעפענונג פון דער ערשטער
וועלט־קאָנפערענץ פון אַלגעמיינע ציוניסטן אין באַזעל, הגם זייענדיק אַ
דעלעגאַט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, וואָלט איך געהאָט דאָס רעכט
עס צו דערציילן, וועל איך שרייב צום ערשטן און וואַרשיינלעך צום לעצטן

מאָל וועגן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. אָבער עס וואָלט געווען אָנגעפילט מיט צופיל פּערזענלעכע דעראינערונגען, אפשר צו עגאָצענטריש, און דער־פאַר וויל איך בעסער שווייגן.

סוף־כל־סוף האָט די ערשטע וועלט־קאָנפערענץ באַשלאָסן אַ יעמיינ־זאַמען, עלאַסטישן פּראָגראַם, אַ געמיינזאַמען אָרגאַניזאַטאָרישן סטאַטוט און האָט געווייזלט אַ לייטונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד אין וועלט־מאַס־שטאָב צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון ציוניזם. דאָס אַלע איז געווען באמת דער פאַרדינסט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און פיז זיי־נע דעלעגאַטן. אַ גרינדונגס־דאָקומענט איז אונטערגעשריבן געוואָרן דירך דעלעגאַטן פון צענדליקער לענדער — איך גלייב צווישן 35 און 40 -- מיט ד״ר לעאָ מאַצקין, לואיס ליפסקי און סטיפען ווייז בראש. איך וויים נישט פאַרוואָס איך האָב קיינמאָל נישט געמאַכט קיין קאַפּיע פון דעם דאָזיקן דאָקומענט. איך האָב אים געהאַלטן אין מיין אַרכיוו אין קראַקע ווי אַ טייערן אוצר, באַזונדערס טייער פאַר אַ מענטשן, וואָס האָט דעם דאָזיקן דאָקומענט דורכגעווייטיקט. דער דאָקומענט איז צוזאַמען מיט מיין גאַנצן אַרכיוו פון דער צענטראַלע פונעם וועלט־פאַרבאַנד אין קראַקע אַריינגעפאַלן אין די הענט פון היטלער, וועלן איך האָב דעם 2טן סעפּטעמ־בער 1939 פארלאָזט די שטאָט קראַקע, כדי אַנטיילצונעמען אין דער לעצ־טער זיצונג פונעם פּוילישן סיים אין וואַרשע. איך האָב זיבט יענעם טאָג קיינמאָל מער נישט געזען קראַקע. דער אַרכיוו איז פאַרשווינדן געוואָרן, אָבער במשך פון דער גאַנצער צייט פון מיין פאַרזיצערשאַפט פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן האָב איך קאַפּיעס פון די מערסטע דאָ־קומענטן געשיקט צו דער עקזעקוטיווע אין ירושלים און שפּעטער אויך צו דער וועלט־צענטראַלע פון דער גרופּע (א) פון אַלגעמיינע ציוניסטן אין לאָנדאָן נאָכן יאָר 1935 און אַזוי אַרום איז דער גרעסטער טייל פון די דאָזיקע דאָקומענטן געראַטעוועט געוואָרן. אַרום 200 זייטן פון די דאָזיקע דאָקומענטן ליגן איצט פאַר מיר און אָחוץ דעם אַ פּילם פון דאָקומענטן, וואָס נעמט אַרום מער ווי טויזנט זייטן. כ׳מוז מיך דערפאַר נישט אינגאַנצן כאַרלאָזן אויף מיין זכרון. די לייענער פון די דאָזיקע זכרונות, וואָס זאָלן כאַראַייביקן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, וועלן זיכער נישט האָבן קיין פאַראיבל אויף מיר, וועו איך זועל דאָ אַרויסראַטעווען פון דער פאַרגעסנ־

קייט די ליסטע פון דער ערשטער לייטונג פון דעם ערשטן וועלט־פאַר־באַנד פון אַלגעמיינעם ציוניזם: פאַרזיצער ד״ר י. שוואַרצבאַרט, מיטגלידער פונעם פרעזידיום: ד״ר יהושע טאָן ז״ל, ד״ר שמעון פעלדבלום ז״ל; מיטגלידער פאַר קאָנגרעס־פוילן: לעאָן לעוויטע ז״ל אין מתתיהו היגדעס ז״ל (דער נישט לאַנג פאַרשטאָרבענער ישראל־מיניסטער אין אורוגוויי); פאַר מזרח־גאַליציע: ד״ר ע. שמאָראָק ז״ל, ד״ר אברהם סטוף (דער איצ־טיקער וויצע־פרעזידענט פונעם ציוניסטישן אקציאָנס־קאָמיטעט); פאַר דייטשלאַנד: קורט בלומענפעלד און ד״ר לאַנדסבערג; פאַר די פאַראייניק־טע שטאַטן פון אַמעריקע: אַברהם גאָלדבערג ז״ל, פריי ראַזא האַלפערין; פאַר רזמעניע: אַדאָלף בערנהאַרד; פאַר טשעכאָסלאָוואַקיע: ד״ר יוסף ריפאייזן ז״ל; פאַר עסטרייך: ד״ר אָסקאָר גרינבאַום; פאַר ארץ־ישראל: מ. מ. אוסישקין ז״ל, ד״ר בן־ציון מאָסינזאָן ז״ל, יהושע סופראָסקי ז״ל, ד״ר משה גליקזאָן ז״ל, אליהו בערליגנע, ד״ר יהודה אַרענשטיין. דער זיץ־אָרט פון דער לייטונג איז געווען קראָקע, אָבער די מיטגלידער פון דער לייטונג אין ארץ־ישראל זענען אָנערקענט געווארן אלס אן אי־טאָנאָמער צווייג פון דער לייטונג אין ענינים פון קאָלאָניזאַציע.

דער קאָמף פאַר אויפֿבויט גייט ווייטער

אט דאָס איז געווען די ערשטע לייטונג פון דעם ערשטן ברית עולמית של ציונים כלליים, צוזאַמענגעשטעלט פון ביידע ריכטונגען „א" און „ב". איך מוז מיך צואיילן אין דעם טעמפּאָ פון מיינע זכרונות, הגם דווקא אין דעם דאָזיקן ענין בעטן זיך ממש אַזויפיל זכרונות איך זאָל אין זיי נישט פאַרגעסן. אָבער איך מוז זיי לאָזן אָן אַ זייט. איך ווייל דאָ אין אַ טעלע־גראַפישן סטיל אונטערשטרייכן, אַז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט במשך פון דעם פעריאָד ביז 1935 געשפילט אַ באמת אַנטשיידנדיקע ראָלע אין דעם קאָמף פאַר שאַפן פון ביידע גרופּעס פון אַלגעמיינע ציוניסטן אַן אמתדיקן סינטעז מיט אַ פּאַרטיי־דיסציפּלין וואָס זאָל זיין אויפגעבויט אויף מערהייטס באַשלוסן און אין מער פרינציפּיעלע ענינים אויף אַ קוואַליפּיצירטער מערהייט פון דריי פערטל. אָבער די מחיצה צווישן בייד גרופּעס איז געווארן אַלץ טיפער און בריטער און דערפאַר איז די מי

פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד געווארן וואָס אַמאָל אַ שווערערע, אָבער אין ליכט פון דער געשיכטע איז זי אַ פאַרדינסטפולע. זאָל איך דאָ געבן דעם תמצית פון די וויכטערדיקע פראַיעקטן פון אַ דעטאַלירטן פראָגראַם, פון די דיפערענצן צווישן ביידע גרופעס אויף דעם סאָציאַלן געביט, אויף דעם געביט פון אַרבעטער־פראָבלעם? אין אַ געוויסער מאָס האָט עס גע־טאָן פאַר דער דאָזיקער שטורעם־ און דראַנג־תקופה פונעם וועלט־פאַר־באַנד דער שפּיץ־רעדאַקטאָר פון „העולם", משה קליינמאַן ז"ל, אין אַ העב־רעישער בראָשור געדרוקט אין ירושלים אין 1945 אונטער דעם טיטל „הציונים הכלליים" און שפּעטער, אין יאָר 1954, האָב איך באַשריבן, אין ראשי פרקים דעם דאָזיקן פעריאָד אין אַ בראָשור, אונטערן טיטל „אַלגעמיינער ציוניזם" אין ענגליש, געדרוקט אין 1954 אין ניו־יאָרק. בקיצור, די דאָקומענטן פון יענער צייט באַווייזן עס, אַז די גאַנצע פונדאַ־מענטאַלע אידעאַלאָגיע פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, זיין פילאָזאָפיע און די מיינונגס־פאַרשידנקייטן צווישן דער גרופּע (א) און (ב) זענען שוין אין יענער צייט (1935—1931) קריסטאַליזירט געווארן אין די דאָזיקע דאָקומענטן, וואָס ליגן איצט פאַר מיר. איך לייגן זיי איצט ווידער און זע, אַז מיין באַהויפּטונג איז אַ באַזירטע, ווען איך שרייב, אַז די דאָזיקע אַלגעמיין־ציוניסטישע אידעאַלאָגיע איז געשאַפן געווארן אין דער תקופה ביז 1935. איך אונטערשטרייך עס אַזוי בולט, ווייל די באַנייטע קאָנפע־דעראַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס איז געשאַפן געווארן אין יאָר 1946 אין באַזעל, נאָך דעם חורבן פון אונדזער פאָלק אין איראָפּע, מאַכט אַן אָנשטעל ווי דער בראשית וואָלט זיך אָנגעהויבן אין יאָר 1946.

וויטערדיקע וועלט־קאָנפערענצן פון דעם וועלט־פאַרבאַנד זענען אָפּ־געהאַלטן געווארן אין פּראָג אין יאָר 1933 בעת דעם 18טן ציוניסטישן קאָנגרעס, דאָן ווידער אין קראָקע אין יאָר 1934 און די לעצטע וועלט־קאָנפערענץ פון דעם וועלט־פאַרבאַנד ווידער אין קראָקע אין יאָר 1935. דאָס איז געווען אַ דראַמאַטישע קאָנפערענץ און די לוויה פונעם פאַראיי־ניקטן וועלט־פאַרבאַנד. זינט יענער צייט איז דער וועלט־פאַרבאַנד גע־שפּאַלט געווארן און געבליבן אינגאַנצן ביז 1946 אויך כלפי חוץ. ביז צום יאָר 1935 איז דער וועלט־פאַרב. געווען געשפּאַלטן, אָבער נאָר כלפי פנים. און דער פאַקטאָר, וועלכער האָט איינגעוויקלט דעם וועלט־פאַרבאַנד אין

אַן אייגהייט, איז געווען די לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד אין קראַקע, וואָס איר טרייבקראַפט איז געווען די עקזעקוטיווע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אירע פירער. אין די יאָרן 1933 ביז 1935 האָט אַבער שוין עקזיסטירט אַ באַזונדערע צענטראַלע פונעם וועלט־פאַרבאַנד אויך אין ארץ־ישראל פאַר ענינים פון ארץ־ישראל, נישט נאָר פאַר קאָלאָניזאַציע.

אונדזערע לאַנדעס־קאָנפערענצן האָבן אין דער צייט פון 1929 ביז 1935 זיך תמיד פאַרנומען מיט דעם פּראָבלעם פון אַ פאַראייניקטן אַל־געמיינעם ציוניזם אין דער גאַנצער וועלט. די שריפטלעכע באַריכטן, וואָס אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט צוגעשטעלט צו זייערע יערלעכע לאַנדעס־קאָנפערענצן אין יענער צייט, אַנטהאַלטן רעזאָלוציעס וועגן דעם וועלט־פאַרבאַנד. עס איז אפשר כדאי דאָ לשם היסטאָריע צו ציטירן רעזאָלוציעס כאָטש פון איין קאָנפערענץ אָלס באַשטעטיקונג פון מיין באַהויפּטונג. אָט דאָס זענען די רעזאָלוציעס פון אונדזער לאַנדעס־קאָנפערענץ, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געווארן אין קראַקע אין חודש פעברואַר 1935, דאָס איז, אויף דער קאָנפערענץ פאַר דער ענדגילטיקער שפאַלטונג פונעם וועלט־פאַר־באַנד אין אַ צייט, וועלכע עס איז נאָך געווען אַ האָפענונג, אַז דער וועלט־פאַרבאַנד וועט בלייבן איינהייטלעך כאָטש כלפי חוץ:

„1. די לאַנדעס־קאָנפערענץ וועגדט זיך צו דער לייטונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן מיט דער בקשה, צונויפצורופן אין דער נאָענטסטער צייט אַ קאָנפערענץ פון גאַנץ פוילן פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס שטייען אויף דער פּלאַטפאָרם פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, כדי ענדגילטיק צו רעגולירן די באַציאונגען און כדי צו שאַפן אַ געמיינזאַמע לייטונג און אַ נאָרמאַלע טעטיקייט (פון דעם פאַראייניקטן אַלגעמיינעם ציוניזם אין פוילן).

2. די לאַנדעס־קאָנפערענץ דריקט אויס אַ דאַנק דער לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד מיט ד״ר שוואַרצבאַרט בראש פאַר זיין אר־בעט צו פאַרשטאַרקן דעם אַלגעמיינעם ציוניזם.

3. זי וועגדט זיך צו דער לייטונג פון וועלט־פאַרבאַנד פון אַל־געמיינע ציוניסטן מיט דעם פאַרשלאָג, אַנצונעמען שריט כדי גיך צו ליקווידירן דעם קריזיס אין דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אין ארץ־

ישראל און דאס אין גייסט פון דער לעצטער וועלט־קאנפערענץ פון אלגעמיינע ציוניסטן אין קראקע.

4. די לאנדעס־קאנפערענץ וועגדט זיך צו דער לייטונג פונעם וועלט־פארבאנד פון אלגעמיינע ציוניסטן מיט דער בקשה, זי זאל צונויפרופן א קאנפערענץ פון אלע ארגאניזאציעס פון אלגעמיינ־ציוניסטישער יוגנט כדי ארומצוריידן די גרונטלאגן פון צוזאמענ־ארבעט פון די דאזיקע יוגנט־ארגאניזאציעס אינערהאלב פונעם וועלט־פארבאנד.

5. די לאנדעס־קאנפערענץ וועגדט זיך צו דער לייטונג פו־נעם וועלט־פארבאנד מיט דער בקשה, אז די לייטונג זאל פאדערן פון דער יוגנט־באוועגונג הנוער הציוני זי זאל א סוף מאכן צו דער וואקלדיקער האלטונג אירער און זי זאל צושטיין אין קאנגרעס־פוילן צו דער לאנדעס־ארגאניזאציע פון אלגעמיינע ציוניסטן אין קאנגרעס־פוילן, וואס געהערט צום וועלט־פארבאנד פון אלגעמיי־נע ציוניסטן (עלטערע לייענער וועלן זיך נאך דערמאנען, אז די לאנדעס־ארגאניזאציע פון אלגעמיינע ציוניסטן אין פוילן, די אפי־ציעלע פארטרעטערשאפט פונעם אלגעמיינעם ציוניזם, אין וועל־כער יצחק גרינבוים און משה קליינבוים האבן געשפילט די ער־שטע ראלע, איז נישט צוגעטראטן צום וועלט־פארבאנד און אז עס איז נאר צוגעטראטן צום וועלט־פארבאנד א נישט גרויסע מינדער־הייט אין קאנגרעס־פוילן, די גרופע „עת לבנות", וואס איז אנגע־פירט געווען פון לעאן לעוויטע און העשל גאטליב. די דאזיקע גרו־פע האט געשאפן איר אייגענע לאנדעס־ארגאניזאציע און אט די דאזיקע לאנדעס־ארגאניזאציע איז געמיינט אין דער ציטירטער רע־זאלוציע).

6. די לאנדעס־קאנפערענץ אנערקענט די באשלוסן, וואס זע־נען אנגענומען געווארן אויף דער לעצטער וועלט־קאנפערענץ פו־נעם וועלט־פארבאנד אלס אירע אייגענע און פאדערט אויף אונ־דזער לאנדעס־ארגאניזאציע צו מאכן אן אנטשפרעכנדן צושטייער צו די הכנסות פונעם וועלט־פארבאנד, כדי צו דעקן דעם בודזשעט פונעם וועלט־פארבאנד פון אלגעמיינע ציוניסטן."

אָט די דאָזיקע רעזאָלוציעס זענען אַ באַווייז ווי שטאַרק עס האָט זיך אידענטיפיצירט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד מיט די אויפגאַבן פונעם וועלט־פאַרבאַנד און אַז אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט באמת געהאַנדלט אין דעם גייסט פון דעם וועלט־פאַרבאַנד, ווייל ער האָט זיך נישט באַגנוגנט מיט לאָקאַלע אָדער רעגיאָנאַלע ענינים פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אפילו אויך נישט מיט דעם גורל פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אין גאַנץ פוילן, אָבער ער האָט אַרומגענומען מיט זיין זאָרג דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אין צענדליקער אַנדערע לענדער. דאָס איז נאַטירלעך גענוג דער רעזולטאַט פון דעם פאַקט, וואָס דער זיץ פון אונדזער לאַנדעס־עקזעקוטיווע און דער זיץ פון אונדזער וועלט־פאַרבאַנד זענען ביידע געווען אין קראָקע.

ביי אָט דער לאַנדעס־קאָנפערענץ פון 1935 איז געווען פאָרזיצער פון אונדזער עקזעקוטיווע לעאָן סאלפעטער, וואָס האָט זיך מיט איבערגעגעבנקייט פאַרנומען מיט די ענינים פונעם וועלט־פאַרבאַנד. ביי דער זעלבער קאָנפערענץ האָבן מיר טאָקע אויסגעדריקט אָנערקענונג און דאַנק לעאָן סאלפעטערן אַלס דעם אומדערמידלעכן פאָרזיצער פון דער לאַנדעס־עקזעקוטיווע.

איך קאָן אויך נישט גובר זיין דעם דראַנג צו דערמאָנען אין אָט דעם בוך כאָטש עטלעכע כאַראַקטעריסטישע געשעענישן. זיי זענען זיכער נאָר פרטים, אָבער זיי ווארפן אַ ליכט אויף דעם דעמאָלסדיקן דראַמאַטישן קאַמף פון דעם קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד און פון דעם אָרגאַניזירקאַמיטעט פונעם וועלט־פאַרבאַנד, וואָס ביידע האָבן זיך מיט אַזויפיל התלהבות באַמיט צו שאַפן דעם וועלט־פאַרבאַנד. טייל פון די פרטים דערמאָן איך צום ערשטן מאָל און איך דערמאָן זיי אויך, ווייל איך קאָן נישט גובר זיין דעם יצר־הרע, אַביסל אונטערצושטרייכן אויך מיין צושטייער אין דעם דאָזיקן געראַנגל. איך אונטערשטרייך עס בפרט דערפאַר, ווייל הגם איך בין מיט מיין גאַנצער איבערצייגונג געווען אַן אַנהענגער פון דער שיטה פון אַלגעמיינעם ציוניזם (ב), האָב איך דאָך צו יענער צייט געזען דעם העכערן צוועק און אַ מעגלעכקייט צו פאַרבינדן די גרופּע (ב) מיט דער גרופּע (א). איך האָב דעמאָלט געגלייבט אַז עס איז

וועלט מוותר צו זיין אויף אייניקע פונקטן פון דעם פראָגראַם פון דער גרופּע (ב) כדי צו אַמאַלגאַמירן די באַוועגונג פון ביידע גרופּעס.

חיים ווייצמאַנס פאַלשער שריט

אָט דאָס איז די ערשטע דעראינערונג, וועלכע איך וויל דאָ אויפּ־פרישן: אויף דעם 17טן קאָנגרעס אין יאָר 1931 האָט די גרופּע (ב) געהאַט 59 דעלעגירטע און די גרופּע (א) 25. דער קאַמף פאַר ווייצמאַן און קעגן ווייצמאַן איז געגאַנגען צוריק צום זומער 1930 און אַפילו נאָך פריער. ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט, האָבן די אונטערהאַנד־לונגען פון אונדזער וועלט־עקזעקוטיווע מיט דעם קאָלאָניאַל־מיניסטער פאַספילד (אַ פירנדיקער מיטגליד פון דער לייבאָר פּאַרטיי) באַווּיזן אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם ווייס־בוך, אַז עס קומען גאָר פינצטערע צייטן פאַר ארץ־ישראל אויף דעם פּאָליטישן און קאָלאָניזאַטאָרישן געביט. די קאָמיסיע פון סימסאָן האָט אָפּגעגעבן אַ זייער מרה־שחורהדיקן באָריכט קעגן דער ציוניסטישער טעטיקייט אין ארץ־ישראל. ווייצמאַן האָט געפילט, אַז זיין פּאָליטיק, וואָס איז געווען זעלבסטפאַרשטענדלעך פּראָ־בריטיש, וויל גרויס־בריטאַניע איז דאָך געווען דער פּאָליטישער באַלעבאָס פון ארץ־ישראל, פירט צו אַ מפלה. ער אַליין האָט דערפאַר דערקלערט די גרייטקייט צו רעזיגנירן. דער רעספּעקט פאַר חיים ווייצמאַן אין אונדזער באַוועגונג, פאַר זיין פּערזענלעכקייט, איז געווען אַ געוואַלטיקער, אָפילו ביי די קעגנער פון זיין פּאָליטישער ריכטונג. זיין פּאָזיציע איז מאַראַליש געווען אַזוי שטאַרק, אַז עס איז באמת געווען אויך פאַר דער אָפּאָזיציע שווער צו קעמפן קעגן זיין אויטאָריטעט. איך פּערזענלעך האָב אַלס דעלע־גאַט און אַלס פּאַרטיצער פונעם וועלט־פאַרבאַנד אויך געהערט צו די אַנט־שלאָסענע קעגנער פון זיין פּאָליטישער ריכטונג. אונדזער גרופּע איז געווען איבערצייגט, אַז ווייצמאַנס פּאָציפיסטישע פּאָליטיק דערפירט צו גאָרנישט. ליידער האָבן מיר אָנחוץ אַן אַנדערן אני מאמין אַליין נישט געהאַט זיכערע מיטלען צו דערפירן צו אַ נצחון פון אַן אַנדערער פּאָלי־טיק. דאָס האָט נאָטירלעך צוריקגעהאַלטן אויך די קעגנער פון ווייצמאַנס פּאָליטיק פון אַן אַנטשלאָסענעם קאַמף קעגן אים. ווייצמאַן האָט זיך ווייי־

טער געהאלטן אין זיין פאליטיק הגם ער האט געוואלט רעזיגנירן. שוין אויף דער אקציאנס־קאמיטעט־זיצונג אין בערלין אין יאר 1930 — איך אונטערשטרייך ווידער — איז עס בולט געקומען צום אויסדרוק, אז ווייצ־מאן באטראכט אן אפענע יידנשטאט־פאליטיק אין דעם דאזיקן מאמענט און אויך א פאליטיק פאר דעם קאמף פון א יידישער מערהייט אין ארץ־ישראל אלס שעדלעך. עס זענען דא אין דער פאליטיק אימפאנדעראבי־ליען, וואס וועגן אפטמאל זייער שטארק. ווייצמאן, דער אומגעהויער קלו־גער מענטש, האט געהאט וויניק פארשטענדעניש פאר דער דינאמיק פון אימפאנדעראביליען אין דער פאליטיק. ער איז דאך געווען באמת אן אנ־טי־הערצליאנער און אין אמתן אן אזוי גערופענער „פראקטישער ציוניסט". זיין מאנגל פון פארשטענדעניש פאר דער וואגיקייט פון אימפאנדעראבי־ליען אין אונדזער קאמף האט פארטיפט די ביטערקייט מצד דער אפאזי־ציע קעגן דער פאליטיק פון ווייצמאן.

אין דער צייט, ווען די גרופע (ב) האט געפירט א גאר שווערן קאמף מיט דער גרופע (א) כדי צו שאפן דעם וועלט־פארבאנד טראץ דער קלא־רער מחיצה צווישן דער גרופע (א) און דער גרופע (ב) אין פאליטישע עניינים, זענען פארגעקומען געשעענישן אויפן ציוניסטישן קאנגרעס גופא, וועלכע האבן די דאזיקע מחיצה נאך מער פארטיפט. ווייצמאן האט זיך געלאזט ארייניציען אין אן אינטערוויו מיט דער יידישער טעלעגראפן־אגענטור. זיין דערקלערונג האט באשטעטיקט זיין נעגאטיוון שטאנדפונקט אין דער פראגע פון אויפנעמען אין יענער צייט אן אפענעם קאמף פאר א יידישער מערהייט אין ארץ־ישראל און פאר א יידישער מלוכה. דאס פאספילד ווייסבוך, וואס האט זיך קלאר אנטקעגנגעשטעלט די דאזיקע צוויי פאדערונגען, האט זיך דווקא געניטיקט אין א קלארן אני מאמין פאר דער יידישער מלוכה און פאר א מערהייט מצד דער ציוניסטישער באוו־גונג. האט אבער ווייצמאן אין דעם אינטערוויו זיך אנטקעגנגעשטעלט קעגן אזעלכע פרא־מלוכהשע דערקלערונגען און דאס האט ממילא באדייט דאס אונטערוואַרפן זיך ריכטונג פון פאספילד. די אויטא־ביאגראפיע פון פרעזידענט ווייצמאן גיט, לויט מיין מיינונג, נישט גענוג אויפקלערונג וועגן זיין דעמאלטיקער גאר וויכטיקער ראלע אין דעם גאנצן ענין. איך האב דאס געפיל, אז זיכער זענען נישט אלע דאקומענטן פון

דעם ציוניסטישן אַרכיוו פון יענער צייט געקומען צום אויסדרוק אין ־ער דאָזיקער אויטאָביאָגראָפיע. די באַציאונג פון דעם ערשטן שפּעטערדיקן פּרעזידענט פון מדינת ישראל צו דעם ענין פון אַ „ברית שלום" בי־נאַ־ציאָנאַלער פּאַלעסטינאַ מלוכה נייטיקט זיך נאָך אין ווייטערדיקע אויפ־קלערונגען. אפשר וועט אַמאָל קומען די צייט דעם ענין קלאָרער צו מאַכן.

אָבער לאָמיר צוריקגיין צום יאָר 1931.

עס האָט געקאָכט אין דעם לאַגער פון דער אָפּאָזיציע צו פּרעזידענט ווייצמאַן נאָך דעם דאָזיקן אינטערוויו פון ווייצמאַן. דער שטן מקטרג פון דעם דאָזיקן אינטערוויו היינטער די קוליסן איז אונדז געווען גוט באַקאַנט. עס איז געווען דווקא אַ פירנדיקער ציוניסט פון דער גרופּע (א) פון די אַלגעמיינע ציוניסטן. די אָפּאָזיציע איז באַשטאַנען נישט נאָר פון דער גרופּע (ב) פון אַלגעמיינע ציוניסטן. דער מזרחי, די רעוויזיאָניסטן און — די ראַדיקאַלע אַלגעמיינע ציוניסטן, געפירט פון נ. גאָלדמאַן און י. גרינבוים, זענען אויך געווען אויפגעקאָכט קעגן דעם אינטערוויו פון ווייצ־מאַן. ווייצמאַן האָט אַרויפגעגאָסן אויל אין פייער.

חיים ווייצמאַן האָט געהערט צו דעם לאַגער פון אַלגעמיינע ציו־ניסטן. ער האָט געהאַט אַ באַזונדערן קוק אויף דער פּראָבלעם פון אַלגע־מיינעם ציוניזם. אָבער חיים ווייצמאַן האָט געהאַט דאָס רעכט צו האָבן אַן אייגענעם קוק. אין דער געשפּאַנטער סיטואַציע, וועו דער קאָנגרעס איז געווען צעטיילט, איז ווייצמאַן נאָטירלעך געווען אויסן צו באַקומען אַ מערהייט פונעם קאָנגרעס פּאַר זיין אני מאמין.

ווי באַקומט מען אָבער די דאָזיקע מערהייט? ער איז געווען זיכער אין די 25 שטימען פון דער גרופּע (א), אָבער ער איז נישט געווען זיכער אין די 59 שטימען פון דער גרופּע (ב). אין אַ פּרייטיק אָוונט בעת דעם קאָנגרעס זענען צו דעם שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות געקומען אין נאָ־מען פון חיים ווייצמאַן צוויי דעלעגירטע, מיס דאגדעיל, אַ פלימעניצע פון לאָדז באַלפור, און פּראָפעסאָר לואיס בערנשטיין־נאמיער, דער פּאָ־ליטישער ראַטגעבער פון דער עקזעקוטיווע (דער היינטיקער סער לואיס). די דעלעגירטע האָבן מיך אין מיין אייגנשאַפט אַלס פאַרזיצער פונעם וועלט־פאַרבאַנד פאַרבעטן צו ווייצמאַנען. איך בין נאָטירלעך געגאַנגען. ביי ווייצמאַנען אין זיין צימער, אין דעם באַרימטן האָטעל „דריי קעני־

גע״ אין באַזעל, איז אויך געווען יצחק נייַדיטש ז״ל און ד״ר מאַרטין ראָ־זענבליט. לאַנג, לאַנג האָט ווייצמאַן אַנטוויקלט זיין פּאָליטישן אני מאמין. עס איז געווען צו זען, אַז ער לייַדט. עס האָט זיך געלאָזט פילן, אַז די פּאָליטיק, וועלכע ער פּרעדיקט איז אַ מין פּאַרצווייפלונגס־פּאָליטיק. איך האָב מיך צוגעהערט מיט דעם גרעסטן יראת הכבוד. עס איז געווען אַ באמת דערשיטערנדיקער מאַמענט אין מיין אייגענער ציוניסטישער טע־טיקייט, ווייל איך בין געשטאַנען פּנים אל פּנים מיט אַ גרויסן פּירער, וועלכער האָט אַנטפּלעקט פאַר מיר זיינע פּאָליטישע געדאַנקען אין דעם שיידוועג פון ציוניזם. דער צווק איז נאַטירלעך געווען קלאָר: דורך מיר צו געווינען דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן פאַר זיין דע־מאָלטיקער פּאָליטיק. אָבער פּאָליטיש האָט מיך די רירנדיקע רעדע פון פּראָפעסאָר ווייצמאַן נישט איבערצייגט. איך האָב נישט געענטפערט מע־ריטאַריש, איך האָב נאָר דערקלערט, אַז איך וועל זיינע געדאַנקען איבער־געבן אויף דער זיצונג פון דער גרופּע (ב) פון אַלגעמיינע ציוניסטן. איך האָב עס געטאָן אַזוי אָביעקטיוו, ווי עס קען נאָר זיין אַ פּאָליטישער קעג־נער. די קעגנערשאַפט האָט — איך אונטערשטרייך עס — גאָרנישט גע־האָט צו טאָן מיט דער פּערזאָן פון חיים ווייצמאַן אַלס אַזעלכער. פאַר־קערט, און איך חזר עס איבער, עס איז געווען זייער שווער זיך אָנט־קעגנצושטעלן ווייצמאַנען, ווייל ער איז געווען אַ גאָר גרויסע פּערזענ־לעכקייט. די דעבאַטע איז אונדזער וועלט־פאַרבאַנד איז אויסגעפאַלן נע־גאַטיוו. און אַזוי איז אויך געווען מיין פּערזענלעכע שטעלונג. מיר האָבן אויך געקעמפט פאַר אַ שיטה, פאַר אונדזער שיטה. מיר האָבן אויך געהאַט איבערצייגונגען וועגן דעם, וואָס איז גוט אָדער שלעכט פאַרן ציו־ניזם. און ווער עס איז באמת געראַטן אין אַ קאַמף פון צוויי אויפּריכ־טיקע מיינונגען, אָנטשיידט דאָך נישט אַ באַשלוס, נאָר — דאָס לעבן.

איך האָב דאָן פּראָפעסאָר ווייצמאַן מיטגעטיילט דעם נעגאַטיוון באַ־שלוס פון דער גרופּע (ב) פון אַלגעמיינע ציוניסטן און דאָס האָט, נאַ־טירלעך, גורם געווען אויך אויף אַ נאָך שטאַרקערער פאַרטיפונג פון דער מחיצה צווישן דער גרופּע (ב) און דער גרופּע (א) פון אַלגעמיינע ציו־ניסטן. אָבער סוף־כל־סוף איז דער ענין פונעם גורל פון אַלגעמיינע ציו־ניסטן, ווי וויכטיק ער זאָל נישט געווען זיין, דאָך געווען נאַטירלעך אַ סך

ווייניקער וויכטיק ווי דער פּראָבלעם פון דער בריטישער פּאָליטיק קעגן דער פּאַרווירקלעכונג פון ציוניזם.

דער גרויסער פּאָליטישער וויכוח אויף דעם 17טן ציוניסטישן קאָנגרעס

אַ דראַמאַטישער קאַמף האָט זיך אָנגטוויקלט אויף דעם דאָזיקן 17טן קאָנגרעס, איינעם פון די וויכטיקסטע קאָנגרעסן, אַרום דעם ענדציל פון ציוניזם. בעצם איז דאָס געווען אַ קאַמף צווישן צוויי גרויסע, אָבער גאָר אַלטע שיטות. די איינע: ענדצילן מוז מען לאָנגזאַם, אַרגאַניש פּ אַ ר־ ו י ר ק ל ע כ ן, דאָן וועלן זיי אַן ענדציל — האָט דער עוואָלוציאָ־ניסט ווייצמאַן געפּרעדיקט. און די צווייטע: ענדצילן מוז מען פּ ר אַ־ ק ל אַ מ י ר ן, כדי אָנצושפּאָנען די כוחות, דעם ווילן, מעשים פּאָ זייער פּאַרווירקלעכונג — האָט געפּרופן דער אָנטי־ווייצמאַן לאָגער. ווייצמאַן האָט נאָטירלעך גוט געפּילט און פּאַרשטאַנען די שוועריקייט פון זיין פּאָ־ זיציע נאָך דעם בריטישן „ווייסבוך". נאָך אומגעהויערע באַמיאונגען איז עס ווייצמאַנען געלונגען צו באַקומען פון דעם פּרעמיער־מיניסטער ראַמ־ זאַי מאַקדאָנאַלד אַ בריוו, וואָס האָט דיאַלעקטיש אָפּגעשוואָכט דעם אינ־ האַלט פון דעם „ווייסבוך". און דעם דאָזיקן בריוו האָט ווייצמאַן באָנוצט אַלס אַ קאַמף־מיטל קעגן דער אָפּאָזיציע. אָבער דאָס האָט נישט איינגע־ שטילט די אָפּאָזיציע, ווייל מאַקדאָנאַלדס בריוו האָט דאָס ווייסבוך נאָר איינגעוויקלט אין שיינע ווערטער, אָבער די נשמה פון דעם ווייסבוך, די אמתדיקע באַדראָונגען פּאַרן ציוניזם זענען געבליבן. זעלבסטפּאַרשטענד־ לעך ווייל איך דאָ נישט באַשרייבן די גאַנצע געשיכטע פון דעם דאָזיקן דראַמאַטישן קאָנפליקט. אָבער זי האָט אַ דירעקטן שייכות מיט די דעמאָל־ טיקע אונטערהאַנדלונגען צווישן בריטן פון אַלגעמיינעם ציוניזם. און דערפּאַר מוז איך דאָ באַשרייבן דעם הינטערגרונט פונעם קאַמף אַרום ווייצמאַן און דער פּאַרמולירונג פונעם ענדציל. נאָר דאָן קאָן עס ווערן פּאַרשטענדלעך ווי גרויס עס איז געווען דער דערפּאָלג פון אונדזער לאַ־ דעס־פּאַרבאַנד, אַז מיר האָבן טראָץ די אַלע אינערלעכע פּאָליטישע מחי־ צות אין דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאָגער גופא דאָך רעאַליזירט די גרינ־

דונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן און דאָס אויף דעם זעלבן ציוניסטישן קאָנגרעס.

זייט יענער צייט זענען אַוועק גאַנצע 25 יאָר, די צייט פון אַ גאַנצער געניראַציע, און דערפאַר איז עס כדאַי כאָטש אין אַלגעמיינע שטריכן אויפצופרישן דעם דאָזיקן הינטערגרונט, כדי בעסער צו פאַרשטיין, וואָס עס זענען געווען די שווערקייטן פאַר דער היסטאָרישער איניציאַטיווע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד.

די אַנטשיידונג איבער אַ צוטרוי צו פרעזידענט ווייצמאַן אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין אינטערוויו, וואָס ער האָט געגעבן דער יידישער טעלעגראַפן־אַגענטור איז דורך דעם קאָנגרעס איבערגעגעבן געוואָרן צו דער פאַליטישער קאָמיסיע. דאָרט האָט זיך דער ענין אויסגעקאָכט. און אויסגעקאָכט האָט ער זיך אין אַ זייער הויכער טעמפּעראַטור. אַ מערהייט פון אַלע פאַרטייען, חוץ מפא״י און אַחוץ די אַלגעמיינע ציוניסטן פון דער גרופּע (א) האָט זיך אין דער קאָמיסיע אַרויסגעזאָגט קעגן דער פאַליטיק פון ווייצמאַן. די באַראַטונגען פון דער קאָמיסיע האָבן לאַנג געדויערט. דער פּלענום פונעם קאָנגרעס האָט געוואָרט מיט אומגעדולד. דער רעפערענט פון דער פאַליטישער קאָמיסיע איז געווען איינער פון אונדזערע שוין אין יענער צייט געניטסטע טאַקטיקער און פאַליטישע סטראַטעגן, ד״ר נחום גאָלדמאַן, דער היינטיקער נאָכפאַלגער פון ווייצמאַן אַלס פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע. ער איז א ו י ך געווען אין יענער צייט אין דעם אַנטי־ווייצמאַן לאַגער צוזאַמען מיט זיין „ראַדיקאַלער״ גרופּע, וואָס זי האָט געהאָט בסך־הכל אָבט מאַנדאַטן אויפן קאָנגרעס. די ראַדיקאַלע גרופּע איז אַנטשטאַנען אַלס אַן אָפּאָזיציע אין דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער. דער 17טער קאָנגרעס האָט געציילט 254 געוויילטע דעלעגירטע. עס איז געווען אַ בולטע אָנערקענונג פאַר דער פאַליטישער פּאיקייט פון ד״ר נחום גאָלדמאַן, וואָס מען האָט אים אַלס פאַרטרעטער פון אַ קליינער גרופּע געווויילט אַלס רעפערענט אין דעם וויכטיקסטן ענין פונעם קאָנגרעס. די נערוועזיטעט פונעם קאָנגרעס איז געוואָקסן, די שטימונג איז געווען אָנגעלאָדן ביז גאָר.

אָט אין אָזאַ סיטואַציע איז דער רעפערענט געקומען צום פּלענום — ער האָט דעמאָלט געהאַלטן איינע פון זיינע גלענצנדסטע אָפּאָזיציע־רע־

דעס. און דאָן האָט ער אין נאָמען פון דער מערהייט פון דער קאָמיסיע פאָרגעלייגט דעם ע ר ש ט ן פ א ר ש ל א ג:

„דער קאָנגרעס באַדויערט די דעקלאַראַציע, וואָס ד״ר ווייצמאַן האָט געמאַכט אין זיין אינטערוויו, וואָס ער האָט געגעבן דער יידישער טעלעגראַפן־אַגענטור, און באַטראַכט זיין ענטפער אויף דער אינטערפעלאַציע אַלס נישט צופרידנשטעלנדיק.“

ד ע ר צ ו ו י ט ע ר פ א ר ש ל א ג, וועלכן ד״ר נ. גאָלדמאַן האָט פאָרגעלייגט פאַרן פלענום פונעם קאָנגרעס, אויך אין נאָמען פון דער מערהייט פון דער קאָמיסיע, איז געווען א פאָליטישער אני מאמין־פאָר־שלאָג וועגן אונדזערע ענדצילן. ער איז גאָר א לאַנגער און איך מוז מיך דאָ צוליב דעם באַנוגענען נאָר מיט א תמצית. דער פאָרשלאָג אונטער־שטרייכט די נויטוועניקייט פון א גרויסער און אומאונטערגעבראַכענער אימיגראַציע צו דער היסטאָרישער היים פונעם יידישן פאָלק און די נויט־ווענדיקייט צו שאַפן דאָרט א נאָרמאַלע עקזיסטענץ. אויף א גאָר שטאַרקן אופן דריקט די רעזאָלוציע אויס דעם באַדויערן כלפי אַלע פאַרזוכן צו פאַרקלענערן דעם דאָזיקן פונדאַמענטאַלן ציל פון ציוניזם. דער דאָזיקער פאָרשלאָג האָט אָבער נישט בפירוש געגוצט דאָס וואָרט „יידישע מלוכה“. ער האָט אָבער אויפגעציילט די תמציתדיקע אַטריבוטן פון א מלוכה. און אין דעם איז געלעגן דער קאָמפראָמיס, כדי צו געווינען די שטימען פון די וואָקלדיקע דעלעגאַטן, וואָס זייערע איבערצייגונגען זענען געווען מיט דעם אַנטי־וויצמאַן לאַגער, אָבער וואָס זייער האָרץ איז געווען מיט וויצמאַנען. די דאָזיקע אַטריבוטן, וואָס זענען אונטערגעשטראָכן גע־וואָרן אין דער רעזאָלוציע זענען געווען דער היפוך פון דעם וואָס עס האָט אויסגעדריקט וויצמאַן אין זיין אינטערוויו מיט דער יידישער טעלעגראַפן־אַגענטור.

ד ע ר ד ר י ט ע ר פ א ר ש ל א ג, אָדער גיכער, א צוגאָב־פאָרשלאָג איז געווען א פאָרשלאָג פון יצחק גרינבוים. ער האָט געפאָ־דערט צוצוגעבן אין דער רעזאָלוציע פון דער מערהייט די ווערטער: „מלוכהשע עקזיסטענץ“, כדי בפירוש דאָס אויסצודריקן, וואָס וויצמאַן האָט אויסגעמיטן און כדי צו צעשטערן דעם אינהאַלט פון א קאָמפּרא־מיס, וואָס איך האָב אים דאָ אָקאָרשט כאַראַקטעריזירט.

ד ע ר פ ע ר ט ע ר פאַרשלאָג איז געווען דער פאַרשלאָג פון די רעוויזיאָניסטן, וואָס זיי זענען געווען אָנגעפירט פון וולאָדימיר זשאַבאָטינסקי און מאיר גראָסמאַן. זיי האָבן געציילט אויף דעם דאָזיקן קאָנגרעס 52 דעלעגירטע, וואָס האָט באַטראָפן 21 פּראָצענט פונעם קאָנגרעס. די רעוויזיאָניסטישע רעזאָלוציע איז אויך געווען אַ לאָנגע און איר תמצית איז געווען, אַז דער ענדציל איז די יידישע מלוכה פון ביידע זייטן ירדן.

און דאָן איז געקומען דער פ י נ ף ט ע ר פאַרשלאָג פון חיים אַרלאָזאָראָוו ז״ל, איינעם פון די הייסעסטע אונטערשטיצער פון ווייצמאַנען, אַ רעזאָלוציע געשטעלט גיכער אין זיין אייגענעם נאָמען ווי אין נאָמען פון דער מערהייט פון מפא״י. די דאָזיקע רעזאָלוציע האָט געפאָדערט נישט מער און נישט ווייניקער ווי איבערצוגיין צום סדר־היום אין בער אַלע פריערדיקע רעזאָלוציעס און אַזוי אַרום אויסצודריקן צוטרוי צו ווייצמאַנס פאָליטיק.

עס האָט געקאָכט אויפן קאָנגרעס, ווייל דאָס איז דאָך געווען אַ קאַמף וועגן דער נשמה פונעם ציוניזם. די גרויסע אידייע פון אייניקייט, וואָס דער ציוניזם האָט רעפּרעזענטירט און דער ציוניסטישער קאָנגרעס האָט פאַרווירקלעכט, די דאָזיקע גרויסע אידייע האָט זיך אָנגעהויבן צו וואַקלען.

ווי האָט זיך אין דעם בילד פון די אָפּשטימונגען איבער די דאָזיקע פאַרשלאָגן אויסגעדריקט דער פּראָבלעם פון דער אייניקייט פון א ל ג ע מ י י נ ע ם צ י ו נ י ז ם? ווי האָט זיך אויסגעדריקט די אייניקייט פון אונדזער אייגענער מערב־גאַליציישער דעלעגאַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס האָט געציילט זיבן דעלעגירטע. זעלבסטפאַרשטענדלעך איז די דאָזיקע לעצטע פראַגע געווען נומעריש אָן אַ גרעסערער באַדייטונג. אָבער וויכטיק איז געווען די ערשטע פראַגע, ווייל ביידע גרופּעס פון אַלגעמיינע ציוניסטן האָבן געציילט 84 דעלעגירטע פון צווישן 254.

נאָר איבער דעם פאַרשלאָג פון אַרלאָזאָראָוו און איבער אַ זעקסטן פאַרשלאָג איבערצוגיין צום סדר־היום פון דעם רעוויזיאָניסטישן פאַרשלאָג איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַז אָפּשטימונג לויט נעמען און דערפאַר קאָן נאָר וועגן די צוויי אָפּשטימונגען געגעבן ווערן אַ מער דעטאַלירטער ענטפער אויף מיינע צוויי פראַגן. אַרלאָזאָראָוס פאַרשלאָג איבערצוגיין צום סדר־היום איבער אַלע פאַרשלאָגן, איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן מיט אָ

קלייגער מערהייט פון 120 שטימען קעגן 103 און צווישן די 120 איז געוואָרן אַ טייל פון די זיבן דעלעגירטע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. דער גרויסער רוב פון די 59 דעלעגירטע פון דער גרופּע (ב) פון די אַלגעמיינע ציוניסטן האָט געהערט צו דער צאָל פון 120. צווישן דער מינדערהייט פון 103 שטימען זענען געווען כמעט אַלע דעלעגירטע פון דער גרופּע (א) פון די אַלגעמיינע ציוניסטן, אָבער אויך אַ טייל פון די זיבן דעלעגירטע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. אין אָט דעם בוך, וואָס איז ראשית־כל געווידמעט זכרונות וועגן דעם קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד וועט עס נישט באַטראַכט ווערן אַלס אַ פּראָווינציעלער עגאָצענטריזם, וועגן איך וועל פּרטימדיק איבערגעבן, וויאַזוי די זיבן דעלעגאַטן פון מערב־גאַליציע און שלעזיע האָבן געשטימט: פאַר דעם פּאַרשלאָג פון אַרלאָזאָראָוו האָבן געשטימט חיים נייגער, וואָס האָט ליב געהאַט שלום און איזאַק גרינשטיין, וואָס האָט נישט געהאַט ליב — קאַמף. קעגן דעם פּאַרשלאָג פון אַרלאָזאָראָוו האָבן געשטימט ד״ר יאַקאָב פראָנט, אברהם האָפשטעטער און ד״ר יצחק שווארצבארט, וואָס אַלע דריי זענען געווען נאָענט צום פּאָליטישן פראָגראַם פון די רעוויזיאָניסטן. כדי די צעריסנקייט זאָל זיין נאָך אינטערעסאַנטער האָבן זיך צוויי מיטגלידער פון אונדזער דעלעגאַציע אָפּגעהאַלטן פון דער אָפּשטימונג. דאָס איז געווען ד״ר סאָמועל שפּאָן, וואָס עס האָט אים געצויגן אַביסל צו וויצמאַנען, און דער פירער פון אונדזער דעלעגאַציע, ד״ר יהושע טאָן, וואָס עס האָט אים ווי געטאָן אָפּצוקויליען דעם גאַנצן ענין אין אַ פּאָרמעלער אָפּשטימונג.

אַ דערלייכטערונג האָט זיך געפילט אין זאָל, ווען דער פּאַרשלאָג פון אַרלאָזאָראָוו איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן. אַרלאָזאָראָוו איז געווען אַ טעמפּעראַמענטפולער רעדנער. ער איז געווען יונג, זייער אינטעליגענט און נישט איבעריק באַשיידן, האָבן זיינע רעדעס געצונדן און די וואַקלדיקע אַריבערגעצויגן צו זיין לאַגער. איז עס באמת נישט געווען אין גאַנצן זיכער, ווי עס וועט אויספאַלן די אָפּשטימונג. פון דער אָפּשטימונג איז טאַקע צו זען, ווי קליין עס איז געווען דער אונטערשייד פון שטימען צווישן די ביידע לאַגערן. און דערפאַר איז די דערלייכטערונג אין זאָל געווען אַזוי גרויס. איך בין שטאַרק חושד אַ טייל פון דער מינדערהייט, אַז זי איז דורכגעפאַלן, פּאַרטיי־דיס־

ציפלין האָט זי געצוונגען צו שטימען פאַר דעם פאַרשלאָג פון אַרלאָזאָ־ראָוו, אָבער עס האָט איר פאַרט וויי געטאָן איבערצוגיין צום סדר־היום איבער אַ נשמהדיקן ענין אין אונדזער באַוועגונג — דער יידישער מלוכה.

אָבער די שפּאַנונג האָט נישט נאָכגעלאָזט. די דערלייכטערונג איז געווען ווי אַ קורצער זיפץ... נישט מער. עס איז געקומען באַלד צו דער אָפּשטימונג פון דעם צוגאָב־פאַרשלאָג פון יצחק גרינבוים, וואָס איך האָב אים אויבן באַצייכנט אַלס דעם דריטן פאַרשלאָג. דער שטאַטסמענישער חוש פון דעם ציוניסטישן קאָנגרעס מיט זיין גרויסער פאָליטישער שולע און געניטקייט האָט זיך דאָ ווידער באַווּיזן. גרינבוים האָט געוואָלט מיט הערנער אדורכשטויסן די וואָנט. ער האָט זיך נישט געריכטן דערמיט, וואָס דער נומעריש־ער כוח פון די צוויי לאָגערן איז געווען כמעט אַ גלייכער. אָבער דער קאָנגרעס האָט געטראַכט וועגן דער גאַנצקייט פון דער באַוועגונג, האָט זיך געריכטן דערמיט, אַז מען טאָר נישט צו שטאַרק פאַרגוואָלטיקן אַ שטאַרקע מינדערהייט. ער האָט נישט געוואָלט פאַרוואַנדלען דעם ריס אין אַ תהום. דער ריס איז שוין סיי ווי סיי געווען גענוג טיף. האָט דער קאָנגרעס אָפּגעוואָרפן דעם צוגאָב־פאַרשלאָג פון יצחק גרינבוים מיט 115 שטימען, אָבער די מינדערהייט איז צוזאַמענגעשרומפן פון 103 אויף 60. און אַזוי אַרום האָט זיך געעפנט דער וועג פאַר די מעריטאָרישע קאָמפּראָמיס־פאַרשלאָגן פון דער מינדערהייט. ווי נאָר די דאָזיקע צוויי פאַרשלאָגן פון אַרלאָזאָראָוו און גרינבוים זענען דורכגעפאַלן, איז געקומען דער סדר פאַר די צוויי מעריטאָרישע פאַרשלאָגן. דער ערשטער פון זיי, וואָס דריקט אויס באַדויערן וועגן וויצמאַנס דערקלערונג, איז אָנגענומען געוואָרן אין אַ פשוטער אָפּשטימונג, מיט 123 שטימען פאַר און 106 קעגן. דאָס איז געווען נאָטירלעך אַ קלאָרער אויסדרוק פון אומצופטרוי צו וויצמאַנס פאָליטיק און ממילא אויך צו אים. די שפּאַנונג איז ווידער געוואַקסן. דאָס בלאָסע און שטאָלצע פנים פון חיים וויצמאַן איז געוואָרן נאָך בלאָסער און נאָך שטאָלצער. די ליבשאַפט צו דעם ענדציל אונדזערן האָט זיך אָבער באַוויזן שטאַרקער, נאָך שטאַרקער ווי דער רעס־פעקט צו אַ פירער פון וויצמאַנס קאַליבער.

נאָך דער דאָזיקער אָפּשטימונג איז די אנטשפּאַנונג געוואָרן גרעסער, וויל דער הערצליאַנישער ציוניזם איז צוריק אַרויפגעזעצט געוואָרן אויף

זיין טראָן. אָן אַ ווייטערדיקער אונטערברעכונג איז דאָן אָפּגעשטימט גע־ווָארן דער צווייטער מעריטאָרישער מערהייטס־פּאַרשלאג, וועגן וועלכן עס האָט רעפּעריִרט אין נאָמען פון דער קאָמיסיע דר. נחום גאָלדמאַן. עס איז געווען אינטערעסאַנט צו זען, ווי דער טערמאָמעטער פון די אָפּשטימונגען שטייגט און פאַלט לויט דעם ציוניסטישן „רעזאָן ד'עטאַ". די מערהייט פאַר דעם פּאַרשלאג פון דער פּאָליטישער קאָמיסיע איז פלוצלינג גע־שטיגן ביז צו 162! דאָס איז שוין געווען אָן אַבסאָלוטע מערהייט פון דער גאַנצער זאַל דעלעגירטע פון 254. די סטראַטעגיע אַריבערצוציען אַ טייל פון דער פּראָ־ווייצמאַן גרופּע האָט זיך אַדאַנק דער נישט־פּראָוואָצירנדי־קער פאַרמולירונג פון דעם מערהייטס־פּאַרשלאג באַוויזן אַלס ריכטיק. פאַר דער גאַנצער יידישער וועלט און פאַר ענגלאַנד איז עס דורך דער דאָזיקער אָפּשטימונג געווען קלאָר, אַז אַ מערהייט פון דעם ציוניסטישן קאָנגרעס, פון אונדזער העכסטער קערפּערשאַפט, איז פאַר אַלע אַטריבוטן, וואָס זייער אינהאַלט איז א — מלוכה, הגם דאָס וואָרט „מלוכה" איז נישט באַנוצט געוואָרן. עס איז שוין געווען אין גאַנצן איבעריק צו ציילן די שטימען קעגן, ווייל אַ קלאָרע מערהייט איז געווען פאַר דעם פאַרשלאג. און דער פרעזידענט פונעם קאָנגרעס האָט אויך נישט מער געפאָדערט פון דעם קאָנגרעס אַז עס זאָלן געציילט ווערן די שטימען קעגן דעם פאַרשלאג.

עס איז באמת געווען אַ היסטאָרישע זיצונג!

איז דאָס, דאָס גאַנצע בילד? ניין.

עס איז נאָך איבערגעבליבן דער מינדערהייטס־פּאַרשלאג פון די רע־ויזיאָניסטן (אויבן באַצייכנט אַלס פערטער). דער קאָנגרעס האָט געפילט, אַז אָפּוואַרפן מעריטאָריש אַ רעזאָלוציע, וועלכע דריקט אויס די סאַמע חלומות פון אונדזער געשיכטע, די חלומות פון דער צייט פון שלמה המלך און דוד המלך, וואָלט געווען אַ פּאָליטישער פעלער. און דערפאַר איז געשטעלט געוואָרן אַ פּאַרשלאג — און דאָס איז געווען דער ז ע ק ס־ט ע ר פּאַרשלאג — איבערצוגיין צום סדר־היום איבער דער רעוויזיאָ־ניסטישער רעזאָלוציע. נאָך דעם אָננעמען פון דער מערהייטס־רעזאָלוציע פון דער פּאָליטישער קאָמיסיע, האָט אַזאַ פּאַרשלאג נישט מער געהאט דעם שאַרפן אָקצענט ווי דאָס שטימען קעגן דער רעוויזיאָניסטישער רע־

זאָלוציע גופא. און אָט דאָ איז ווידער געקומען צו אַן אָפּשטימונג לויט די נעמען פון די דעלעגאַטן. עס איז געווען אַ לאַנגע פּראָצעדור. אַבער מיט אַ באַוונדערונגסווירדיקער געדולד האָבן אונדזערע קאָנגרעסן אָפּט־מאָל דורכגעפירט שעהנלאַנגע אָפּשטימונגען לויט נעמען לשם דעמאָקראַ־טיע און איך זאָג עס מיט יראת הכבוד.

וואָס איז געווען דער רעזולטאַט פון דער דאָזיקער אָפּשטימונג, אי־בערצוגיין צום סדר־היום איבער דער רעוויזיאָניסטישער רעזאָלוציע?

אַ זייער אינטערעסאַנטער.

מיט 127 שטימען קעגן 57 האָט דער קאָנגרעס באַשלאָסן איבער־צוגיין צום סדר־היום איבער דער רעוויזיאָניסטישער רעזאָלוציע. און אַזוי ווי די אָפּשטימונג איז געווען לויט נעמען און רעוויזיאָניסטיש מאַנדאַטן זענען געווען 52, איז עס קלאָר, אַז כמעט דער גאַנצער קאָנגרעס, אָחוץ די רעוויזיאָניסטן (52), איז געווען פאַר איבערגיין צום סדר־היום. דער קאָנ־גרעס האָט נישט געוואָלט פירן דעם קאַמף ביז גאָר, ווייל דער קאַמף קעגן דער „סבלנות״־פאָליטיק פון ווייצמאַן איז שוין געווען סיי ווי סיי אַנט־שידן קעגן דער פאָליטיק פון ווייצמאַן.

אָבער איך וויל דאָ ווידער לשם היסטאָריע פון אַ פּראָוויזץ דערמאָ־נען וווי עס האָבן געשטימט די זיבן אַלגעמיין ציוניסטישע דעלעגאַטן פון מערב־גאַליציע און שלעזיע ביי דער דאָזיקער אָפּשטימונג, לויט נעמען. אַ צווייטער אינטערעסאַנטער פּרט, ווייל ער איז אַ ווייטערדיקער באַווייז אַז די דעמאָקראַציע־ליניע אין פּאָליטישע ענינים איז נישט געווען אַ פּאַרטייאישע אָדער אַ טעריטאָריעלע. צווי דעלעגירטע פון אונדזערע זיבן האָבן געשטימט פאַר דעם איבערגאַנג צום סדר־היום וועגן דער רעווי־זיאָניסטישער רעזאָלוציע (נייגער און גרינשטיין), פיר האָבן זיך אָפּגע־האלטן פון דער אָפּשטימונג (טאָן, שפּאַן, האָפּשטעטער, שוואַרצבארט) און נאָר איינער האָט געשטימט קעגן דעם איבערגאַנג צום סדר־היום, דאָס הייסט, מיט די רעוויזיאָניסטן (דר. יעקב פראנט ז״ל). (עס איז אויף דעם דאָזיקן קאָנגרעס געווען אויך דר. יהודה אַרענשטיין, פון קראָקע אַלס דעלעגירטער, אָבער געוויילט איז ער געוואָרן אין מזרח־גאַליציע, און דערפאָר דערמאָן איך אים דאָ נישט צווישן אונדזערע שטימען).

אָט דאָס איז געווען דאָס בילד: צעשניטן איז געווען דער וועלט־

פֿאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן אין אַ צייט, וועלכע האָט געזאָלט געבוירן ווערן זיין איינהייט אויף דעם קאָנגרעס. צעשניטן איז אויך גע־וועלן די דעלעגאַציע פֿון אונדזער קליינעם לאַנדעס־פֿאַרבאַנד. ווי שווער איז עס דערפֿאַר אויסגעקומען צו גרינדן דעם וועלט־פֿאַרבאַנד. און טראָץ דעם — איך חזר איבער — איז ער געגרינדעט געוואָרן. דאָס אויפֿוואַכן פון אונדזערע רייען און דער ווילן צו ווערן ווידער אַ כוח, זענען — זעט אויס — געווען אויף דעם דאָזיקן קאָנגרעס שטאַרקער ווי די מחיצות. עס איז געווען אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד, וואָס האָט דערוועקט דעם דאָזיקן ווילן צווישן אַלגעמיינע ציוניסטן צוריק צו ווערן אַ כוח. און דערפֿאַר דערמאָן איך היינט די ראָלע פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד מיט שטאָלץ הגם די דינע בריק, וועלכע מיר האָבן אויפגעבויט צווישן ביידע גרופּעס פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, האָט דאָס שפּעטער נישט אויסגעהאַלטן דעם דרוק פון אונדזערע אינערלעכע — דיפֿערענצן.

די פֿאָליטישע דעבאַטע אויפן קאָנגרעס האָט זיך פֿאַרענדיקט מיט אַ דראַמאַטישער סצענע! נאָך דעם ווי עס איז באַשלאָסן געוואָרן איבער־צוגיין צום סדר־היום איבער דער רעוויזיאָניסטישער רעזאָלוציע, האָט זשאַבאָטינסקי — איך זע אים פֿאַר מיר איצט, דעם דאָזיקן ציוניסטישן פֿראָמעטעאוס — צעריסן דעמאָנסטראַטיוו זיין לעגיטימאַציע אַלס דע־לעגירטער, און האָט דראַמאַטיש אַרײַנגעוואָרפן אין דעם קאָנגרעס־זאַל די צעריסענע טיילן פונעם פּאָפּיר! נאָר פונעם — פּאָפּיר. די רעוויזיאָניס־טישע גרופּע האָט אַרויסמאַרשירט פונעם קאָנגרעס־זאַל און — טאָ זאָל עס דערמאָנט ווערן דאָ — די רעוויזיאָניסטישע גרופּע איז דאָך געווען דאָס קינד פון אַלגעמיינעם ציוניזם. זי איז דאָרט אַנטשטאַנען און איז פון דאָרט אַוועק.

דעם נעכסטן טאָג איז אָבער מאיר גראָסמאַן, דער מילדערער פון די צווייי רעוויזיאָניסטישע פירער, צוריק אַרײַנמאַרשירט אין קאָנגרעס־זאַל צוזאַמען מיט דער רעוויזיאָניסטישער גרופּע און אָפּגעגעבן אַ לאָיאַליטעט־דערקלערונג צו זיין מאַיעסטעט — דעם ציוניסטישן קאָנגרעס.

די וואָסערן זענען געווען רואיקער און דער קאָנגרעס איז אַריבער־געגאַנגען צו דער דעבאַטע וועגן — קולטור־פראַגע.

דער אַלגעמיינער ציוניזם איז אַרויס אַ פֿאַרוונדעטער, אָבער מיט

ווילן געזונט צו ווערן. און דערפאַר איז דער וועלט־פאַרבאַנד געוואָרן גע־
גרינדעט — טראָץ אַלע מניעות!

אונדזער חיים ווייצמאַן האָט זיך אין דער וויצמאַנישער פאָרם נוקם
געווען אין די — אַלגעמיינע ציוניסטן, אָדער בעסער געזאָגט, אין דער
גרופּע (ב) פון די אַלגעמיינע ציוניסטן. ווייצמאַן, דער גרויסער מאַן, האָט
אָפט געגלייבט, אַז ווען ער פאַרשווייגט געשעעניש, וועלכע האָבן גע־
קרייצט זיין וועג, וועלן די דאָזיקע געשעעניש פאַרשוווندן ווערן פון דער
געשיכטע. אָט וואָס דער ערשטער פּרעזידענט פון דער יידישער מלוכה
שרייבט וועגן דער דאָזיקער דראַמאַטישער געשעעניש אין זיין אויטא־
ביאָגראַפיע „נסיון און טעות" (געדרוקט אין ענגליש אין ניו־יאָרק אין
יאָר 1949), אויף זייט 338:

'... דער קאָנגרעס האָט זיך איינגעשפּאַרט אַריינצוגיין אויפן
וועג פון דעם פאַרשלאָג פון אָננעמען אַ רעזאָלוציע פון אומצוטרוי
צו מיין פּאָליטיק אין אַן אָפּשטימונג לויט נעמען, אין וועלכער די
רעוויזיאָניסטן, מיט זשאַבאָטינסקי בראש, האָבן געשפּילט אַ פּירנ־
דיקע ראָלע צוזאַמען מיטן מזרחי, דעם רעליגיעזן פליגל פון דער
באַוועגונג, אַלס שטאַרקן אונטערשטיצער".

נישט קיין וואָרט וועגן דער ראָלע פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַל־
געמיינע ציוניסטן, און נישט קיין וואָרט וועגן דער גרופּע (ב) פון אַלגע־
מיינע ציוניסטן אין אירע 59 שטימען — מער ווי די רעוויזיאָניסטן און
מער ווי דער מזרחי — און אָפילו נישט קיין וואָרט פון אנערקענונג פאַר
דער פּראָ־ווייצמאַן שטעלונג פון מפא״י און פון די אַלגעמיינע ציוניסטן
פון דער גרופּע (א)! פאַרשווייגן! אויסגעמעקט פון זיין געשיכטע! —
אָבער נישט פון דער צ י ו נ י ס ט י ש ע ר געשיכטע.

ווען איך האָב אין יאָר 1949 געלייענט די אויטאָביאָגראַפיע פון
חיים ווייצמאַן, האָב איך אין דער דאָזיקער נקמה געפונען אַ טרייסט,
איך מיין מענטשלעך אַ טרייסט, ווייל אַ סך אַנדערע וויכטיקע געשעע־
נישן אין דער ציוניסטישער באַוועגונג, וועלכע זענען נישט געווען צום
הארצן ווייצמאַנען, זענען פשוט פאַרשווייגן געוואָרן אין זיין אויטאָביא־
גראַפיע, שוין גאָר נישט צו רעדן פון ציוניסטישע פערזענלעכקייטן. און
זיינע מיטאַרבעטער, וואָס זענען פשוט כמעט אויסגעמעקט געוואָרן אין

ווייצמאַנס אויטאָביאָגראַפיע. אַ גרויסע פערזענלעכקייט און אַ — קלייַנע נקמה!

טאָ איז עס אפשר כדאַי צו ציטירן איצט עטלעכע שטימען פון יענער צייט פון פירנדיקע אַלגעמיין־ציוניסטישע מנהיגים וועגן דעם רעזולטאַט פונעם 19טן קאָנגרעס, וועגן ווייצמאַנס רעזיגנאַציע און וועגן דער נייער עקזעקוטיווע. אין דער נייער עקזעקוטיווע זענען געוויילט געווארן נחום סאָקאָלאָוו אַלס פּרעזידענט, חיים אַרלאָזאָראָוו און בערל לאָקער פון דער מפא"י, הגם די מפא"י האָט נישט אונטערשטיצט אין דער פּערמאַנענץ־קאָמיסיע די קאַנדידאַטור פון סאָקאָלאָוו אַלס פּרעזידענט, פּראָפ. זעליק בראָדעצקי, פון דער גרופּע (א) פון אַלגעמיינע ציוניסטן, עמנואל ניומאַן, פון דער גרופּע (ב) פון אַלגעמיינע ציוניסטן און העשל פאַרבשטיין, פונעם מזרחי. אַלזאָ, פאַרטרעטער פון צוויי פאַרטייען, וואָס האָבן געשטימט פאַר דער רעזיגנאַציע פון ווייצמאַן, און פאַרטרעטער פון צוויי פאַרטייען, וואָס האָבן געשטימט קעגן זיין רעזיגנאַציע.

אין דעם אָפיציעלן אַרגאַן פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין אַמעריקע, די „ניו פאַלעסטיין" פון דעם 11טן סעפּטעמבער 1931, אַלזאָ באַלד נאָך דעם קאָנגרעס, האָבן צוויי פון די הייסטע אָנהענגער פון חיים ווייצמאַן, געשריבן:

ל ו א י ס ל י פּ ס ק י :

„...דר. ווייצמאַן האָט בייגעטראָגן צו זיין אייגענער מפלה דורך אַ דערקלערונג אין באַזעל, וואָס ער האָט געמאַכט אין מיטן פון דעם אָנגעווייטיקטן קאַמף בעת ער האָט אין דער דיסקוסיע וועגן דעם ענדציל פון ציוניזם צוגעשיקט מאַטעריאַל, וואָס איז געווען נישט צום הארצן פון אַ גרויסער מערהייט און בזה האופן האָט ער דערמעגלעכט אַן אומצוטרוי־וואָטום, וואָס האָט אים דערפאַלגרייך עלימינירט אַלס פירער".

י ע ק ב פ י ש מ א ן, א פאָנאָטישער אָנהענגער פון ווייצמאַנען (רעדאַקטאָר פונעם „מאָרגן־זשורנאַל") האָט דערקלערט:

„וואָס איז שייך די נייע וועלט־עקזעקוטיווע פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, קאָן איך נאָר זאָגן, אַז זי איז געבוירן געווארן אין אַ גליקלעכער שעה. דאָס איז קלאָר פון דעם פאַקט, אַז

באַלד נאָך די וואַלן איז געשאַפן געוואָרן אַ נייע בריטישע רעגירונג, וועגן וועלכער מיר זענען שטאַרק באַרעכטיקט צו דערוואַרטן אַ מער פריינטלעכע באַציאונג צו דער יידישער נאַציאָנאַלער היים״.

און דער שפּעטערדיקער הייסער קעמפער פאַר דר. חיים ווייצמאַן,

דר. ס ט י פ ע ן ס. ו י י ז, האָט געשריבן:

„דער פּאָליטישער פּראָגראַם פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין אַמעריקע, אַזוי ווי ער איז באקאנט געוואָרן מיט אַ צייט צוריק, איז געוואָרן דער פּאָליטישער פּראָגראַם פונעם ציוניסטישן קאָנגרעס און פון דער נייער עקזעקוטיווע בראש מיט נחום סאָקאָלאָוו. די קאָנטינויטעט פון דער אַדמיניסטראַציע איז געזיכערט דורך דעם אויסואַל פון סאָקאָלאָוו און פראָפ. בראַדעצקי פון דער אַלטער עקזעקוטיווע, און פון עמנואל ניומאַן, אַ מאַן פון גרויסער פּאָפּולאַריטעט און באַדייטנדיקע פּאַרדינסטן, אַלס אַמעריקאַנער פּאַרטרעטער אין דער עקזעקוטיווע״.

אין דעם זעלבן נומער פון „ניו פּאָלעסטיין״ איז אויך געדרוקט אַן אַרטיקל פון דעם שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות מיט אַן אָפּשאַצונג וועגן דעם ציוניסטישן קאָנגרעס, אונטער דעם טיטל: „די נויטוועניקייט פון קאָנסטרוקטיווער טעטיקייט״, דער טיטל איז געווען אַ טייל פון דעם גייסט פון דעם קראָקעווער לאַנדעס־פּאַרבאַנד, וועלכער האָט אין י ע ד ע ר ס י ט ו אַ צ י ע, תמיד אונטערגעשטראָכן די נויטוועניקייט פון קאָנסטרוקטיווער אַרבעט, נישט קוקנדיק דערויף, וועלכע פּאַרטיי עס האָט געזיגט און וועלכע עס איז באַזיגט געוואָרן. אַזוי ווי איך בין דעמאָלט געווען דער פרעזידענט פון דעם ערשטן וועלט־פּאַרבאַנד פון די אַלגעמיינע ציוניסטן, וועל איך אויך דאָ ציטירן כאָטש איין זאַץ פון דעם דאָזיקן אַרטיקל:

‘... די צייט וועט אפשר קומען, וען ווייצמאַן וועט זען פאקטן, ווי זיי זענען אין דער רעאַליטעט און דעמאָלט וועט ער זיין דער ריכטיקער מאַן, איבערצונעמען ווידער זיין אמט. אָבער דער וועג, וואָס ער האָט אָנגעצייכנט לעצטנס פאַר די אָקטיוויטעטן פונעם פּאָליטישן ציוניזם, האָט געקאָנט בייטראָגן נאָר צו זיין נידערלאָגע... ער האָט פּאַרנאָכלעסיקט צו סטימולירן די שעפּעריש מעג-

לעכקייטן פון די דאָזיקע עלעמענטן, וואָס פאַרייניקן זיך אַרום דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע. עס איז איצט געקומען די צייט גוט־צו־מאַכן דעם דאָזיקן פעלער: אָט דאָס איז די טיפערע באַדײַטונג פון ווייצמאַנס רעזיגנאַציע".

און אַזוי ארום איז ווייצמאַן אַוועק אויף גאַנצע פיר יאָר און צו זיין שבח זאָל עס געזאָגט ווערן, אַז באַלד נאָך זיין רעזיגנאַציע איז ער געפאָרן אויף אַ קרן־היסוד קאָמפיין קיין דרום־אַפריקע. פאָליטיש האָט די רעזיגנאַציע געמאַכט אַ סוף צו אַ פעריאָד פון קאָפּיטולאַציע פאַר דער בריטישער פאָליטיק פון ליקווידירן ציוניזם שריט ביי שריט.

דער פאַרשלאָג פונעם פֿרעזידענט פון וועלט־פאַרבאַנד צו וויצמאַן, איבערצונעמען די לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן

און איצט קום איך צו דער דריטער דערינערונג מיינער. אין די יאָרן 1931 ביז 1935 האָט די לייטונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד אין קראָקע ממשיך געווען אירע שטענדיקע קאָנטאַקטן מיט די ציוניסטישע לאַנדעס־פאַרבאַנדן אין גאָר דער וועלט. דער וועלט־פאַרבאַנד האָט אָבער נישט געהאט קיין געלט, צו אַנטוויקלען אַ גרעסערע טעטיקייט. אַרום 3 טויזנט זלאָטעס — זאָל עס דאָ דערמאָנט ווערן — קרוב צו 750 דאָלאָר, איז אַריינגעפלאָסן אין דער קאַסע פונעם וועלט־פאַרבאַנד דורך אַ גאַנץ יאָר! מיט אַזאַ סכום האָט זיך געזאָלט אויפהייבן דער אַלגעמיינער ציוניזם פון זיין אַרגאַניזאַטאָרישער ירידה. דער רוף וועגן פינאַנציעלער אונטערשטיצונג איז געבליבן כמעט אַ קול קורא במדבר. דאָס איז נאָטירלעך געווען אויך אַ סימפּטאָם פון דער אינערלעכער קראָנקייט פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם. אָבער עס האָט מיך אַלס דעם פרעזידענט פונעם וועלט־פאַרבאַנד געבראַכט אויך צו אַנדערע געדאַנקען. אַלגעמיינע ציוניסטן און אַלגעמיינע ציוניסטישע לאַנדעס־פאַרבאַנדן האָבן געפונען געלט פאַר אַלצדינג און כמעט פאַר יעדער ציוניסטישער גרופּע, נאָר נישט פאַר דעם אויפבוי פון דער אייגענער אַלגעמיין־ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע און פאַר דעם אויפבוי פון אַלגעמיין־ציוניסטישע פאַזיציעס

אין ארץ ישראל; פֿאַר פֿאַזיציעס, וואָס זאָלן זיין דורכגעדרונגען מיט דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן גייסט פון פֿרידן צווישן קלאַסן. דער וויכטיקער צענטראַל־קאָמיטעט אין קאָנגרעס־פּוילן איז געשטאַנען וויט פון דעם וועלט־פֿאַרבאַנד. יצחק גרינבוים, וואָס האָט היינט — 1956 — ווי ער האָט עס מיר מיט עטלעכע יאָר צוריק אַליין געזאָגט אין מדינת ישראל — גאָר נישט מער קיין געמיינזאַמע שפּראַך מיט דעם אַלגעמיינעם ציוניזם און אויך נישט מיט זיין פֿראַגרעסיווער גרופּע, איז געשטאַנען פון דער ווייטנס. די גרויסע האָפענונג פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם פון יענער צייט, דאָס וווּנדערקינד פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, משה קליינבוים, איז צו יענער צייט אויך געשטאַנען פון דער ווייטנס און נישט נאָר דאָס. ער האָט באַקעמפט דעם וועלט־פֿאַרבאַנד מיט זיין שפּרודלדיקן טעמפּעראַמענט און זיין עקוויליבריסטישער לאָגיק. מיר ווייסן זייער גוט, וווּ ער שטייט היינט לגבי נישט נאָר דעם אַלגעמיינעם ציוניזם, נאָר אויך לגבי דער גאַנצער ציוניסטישער באַוועגונג. אויף זיין וואַנדערוועג איז ער פֿאַר־פֿאַלן געוואָרן אַזש אין דער קאָמוניסטישער באַוועגונג. איך קלער היינט נישט זעלטן וועגן דעם, צי איז דער מקור פון זיין היינטיקן אני מאמין נישט געווען אַקטיוו שוין אין זיין דעמאָלטיקן יחס צו דער אויפלעבונג פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם. נישט איינמאָל קומט מיר אין מיין זכרון אַ פֿאַרגלייך וועגן דעם דאָזיקן נישט דורכשניטלעך פּעאיקן מענטשן פון מיינע יונגע יאָרן, וועו איך האָב געלייענט ציצעראָס אויסגעשריי צו קאַ־טיליגא: „קוואָסקווע טאנדעם“... ווי לאַנג נאָך?...

דער וועג צו תשובה איז קיינמאָל נישט פֿאַרמאַכט.

לאָמיר צוריקגיין צו דעם פּעריאָד 1931 ביז 1935.

די וואָגיקע אַרגאַניזאַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן אין גרויס בריטאַניע איז אויך געשטאַנען פון דער ווייטנס. דאָס איז געווען איינס פון די וויניציקע לענדער, אין וועלכן דער אַלגעמיינער ציוניזם האָט תמיד רעפּרעזענטירט דעם רוב מנין און דעם רוב בנין פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. אויסגעהאַלטן און בריטיש רואיק איז די דאָזיקע אַרגאַניזאַציע געווען. סוף־כל־סוף איז איר פּרעזידענט געווען נישט קיין אַנדערער ווי חיים ווייצמאַן. די דרום־אַפּריקאַנישע ציוניסטישע פעדעראַציע, מיט איר ריין פּראַקטישן צו־אייגענעם קוק אויף ציוניסטישע ענינים, מיט איר ריין פּראַקטישן צו־

גאַנג צו ציוניסטישע פראָבלעמען, און מיט איר עקשנות, וואָס שטאַמט פון דעם ליטווישן מקור, איז געווען אַזוי ווייט פון דעם וועלט־פאַרבאַנד ווי יאָהאַנעסבורג פון קראָקע. און די פאָטענציעל גרויסע אַלגעמיין ציוניסטישע באַוועגונג אין די פאַרייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע מיט איר אומפאַרטייאישער פילאָזאָפיע, מיט איר דעמאָלטיקן אויבנאויפיקן ציוניזם, האָט זיך נישט געמאַכט קיין סך זאָרגן וועגן דעם, צי דער אַלגעמיינער ציוניזם וועט ווערן אַ ברויזנדיקער, קאָנסטרוקטיווער, שאַפנדיקער כוח. אַבי געבויט. ווי געבויט, פון וועמען געבויט, איז נישט געווען די זאָרג פונעם אַמעריקאַנער אַלגעמיינעם ציוניזם. די נעמען פון די גרעסטע פיערער פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע אין אַמעריקע האָבן פיגורירט אויף דעם גרינדונגס־דאָקומענט פונעם וועלט־פאַרבאַנד. אָבער זיי האָבן באמת נאָר — פיגורירט. אפשר מיט איין אויסנאַם, אברהם גאָלדבערג ז"ל, ער האָט זיך געזאָרגט וועגן דעם עתיד פון אַלגעמיינעם ציוניזם.

בקיצור, עס איז געווען — אַפילו אַן דראַמאַטיזירונג — אַ דער־נער־וועג.

אָבער די לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד האָט זיך נישט געלאָזט אָפּ־שרעקן. זי האָט נישט פאַרלוירן דעם מוט. זי האָט געקעמפט ווייטער. די ציוניסטישע שול איז געווען אַ גוטע שול אויך פאַר אונדז. מען האָט אונדז געלערנט זיך נישט אונטערצוגעבן. אָבער פריילעך איז עס נישט געווען. דאָס וויכטיקסטע, וואָס איז דערגרייכט געוואָרן, איז געווען אַ דערנעענטערונג פון די לאַנדעס־פאַרבאַנדן אין צענדליקער לענדער. אָבער בעת דער דאָזיקער דערנענטערונג האָבן זיך אויך קריסטאַליזירט די דיפערענצן, ווי דאָס איז דער שטייגער. אַן קאָנטאַקט שלאָפן די דיפערענצן, בעתן קאָנטאַקט ווערן זיי אויפגעוועקט. און אַזוי איז עס אויך געשען. די אַקטיוויטעט פון דער לייטונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד האָט געהאט דעם באַדייט פון דעם „לאקמוס"־בלאַט אין דער כעמיע. זי האָט בולט פעסטגעשטעלט, וואָס עמיצער איז, וואָס פאַראַ שטעלונג ער פאַר־נעמט אין דעם אינערלעכן געראַנגל פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם און צו די אַקטועלע פראָבלעמען פון אַלגעמיינעם ציוניזם.

די פראָבלעמען זענען געווען פאַלגנדיקע: זאָל דער וועלט־פאַרבאַנד נעמען באַשלוסן אויפן סמך פון אַ מערהייט־אָפשטימונג אָדער איז איינ־

שטימיקייט נויטוועגדיק? זאל דער וועלט־פארבאנד גרינדן אן אייגענע ארבעטער־ארגאניזאציע, וואס זאל נישט געהערן צו דער הסתדרות אזוי לאנג איר ארבעטער־ארגאניזאציע וועט נישט ווערן א כוח אדער צי זאלן די אלגעמיין־ציוניסטישע חלוצישע ארגאניזאציעס נישט שאפן קיין אייגענעם אירגון און געהערן שוין איצט צו דער הסתדרות? זאל דער פארבאנד זיך פארבינדן אין דער אלגעמיינער סאציאלער פאליטיק מיט דער מפא״י אדער צי זאל ער זיך פארבינדן מיט די רעוויזיאניסטן אדער צי זאל ער בלייבן זעלבסטשטענדיק? זאל דער וועלט־פארבאנד בינדן די לאנדעס־פארבאנדן אויך אין דער צייט צווישן די ציוניסטישע קאנגרעסן אדער נאר אויף די ציוניסטישע קאנגרעסן? זאל דער וועלט־פארבאנד אנגעמען א קלארע פאליטיק פאר א יידישער מלוכה אדער זאל ער אין דעם אנגעווייטיקטן קאמף צווישן דער אידייע פון א יידישער מלוכה און א בי־נאציאנאלן פאלעסטינעזישן שטאט געבן פרייע הענט?

אט דאס זענען אלצדינג געווען פראגן, וואס האבן פונאנדערגעטיילט טיילן פונעם וועלט־פארבאנד מער אדער ווייניקער לויט דער דעמארקאציע־ליניע צווישן דער גרופע (א) און דער גרופע (ב). ווי תמיד אין לעבן זענען דא געווען אין דער גרופע (א) עלעמענטן, וואס זענען געווען נוטה צו פארשטענדיקונג מיט דער גרופע (ב) און פארקערט. איך האב דעמאלט געהאט די איבערצייגונג, וואס איך האב היינט נישט מער, אז די דאזיקע חלוקי־דעות זענען ניואנסן פון איין אלגעמיין־ציוניסטישער פילאזאפיע, פון וועלכער דער פונדאמענט איז געווען ליבעראליזם און סאציאלער פרידן צווישן ארבעט און קאפיטאל אין דינסט פונעם גאנצן פאלק. עס איז נאר געווען איין געביט, אין וועלכן ביידע גרופעס זענען געווען אייניק, דאס איז געווען די פאדערונג פון אן אלגעמיין נאציאנאלן שול־נעץ אין ארץ־ישראל און די קעגנערשאפט קעגן פארטיי־שולן. מיר האבן אין דעם דאזיקן נעץ פון פארטיי־שולן געזען אן אומגליק, ווייל דער דאזיקער שול־סיסטעם האט פארשטארקט די מחיצה צווישן די פארטייען, און די אטאמיזירונג אינעם פאלק גופא און בזה האופן איז ער געשטאנען אין א הונדערט־פראצענטיקן ווידערשפרוך מיט דעם אינערלעכן הויפט־ציל פון ציוניזם צו צעמענטירן צעריסענע טיילן אין איין פאלק. ווי

איך האָב שוין דערמאָנט, האָב איך צו יענער צייט אין די דאָזיקע חלוקי־דעות געזען נאָר ניואַנסן פון דערזעלבער פונדאַמענטאַלער — ווי מיר האָבן דאָס פאַלש אָנגערופן אין אונדזער פּאָליטישן זשאַרגאָן — „וועלט־אָנשויאונג". אָבער וועז איך האָב געפרווט צו זאַמלען ביישפילן אין דער געשיכטע פונעם ציוניזם, כדי צו געפינען אַ באַפעסטיקונג פאַר מיינע באַמיאונגען אוז פאַר מיין איבערצייגונג, אַז די חלוקי־דעות אין דעם אַלגעמיין־ציוניסטישן לאַגער זענען נישט מער ווי ניואַנסן, איז מיר גע־קומען אין זכרון נאָטירלעך, אַז אין דעם לאַגער פון דעם ציוניסטישן סא־ציאַליזם, וואָס זיין באַדייטונג אין דער ציוניסטישער באַוועגונג איז כסדר געוואַקסן, איז פאָרגעקומען אַ דיפערענציאַציע־פראָצעס טראָץ דער גע־מיינשאַפטלעכקייט פון דער סאָציאַליסטישער פלאַטפאָרם, אַ פראָצעס, וואָס האָט זיך געענדיקט מיט דעם, וואָס די לינקע פועלי־ציון אוז די אַזוי גערופענע אחדות עבודה האָבן זיך אויך אַרגאַניזאַטאָריש אָפגעריסן פון דער פועלי־ציוניסטישער באַוועגונג. דאָס זענען אָבער געווען באמת נור מעריש נישט גרויסע טיילן פון דער פועלי־ציוניסטישער באַוועגונג, וועל־כע איז לרוב געבליבן אַרגאַניזאַטאָריש אייניק, הגם אין דעם לאַגער פון דעם דאָזיקן רוב זענען אויך באַשטאַנען חלוקי־דעות וועגן פאַרשיידענע וויכטיקע ענינים. טראָצדעם איז דער דאָזיקער גרויסער רוב פון דער מפא"י געבליבן אַרגאַניזאַטאָריש אייניק אוז ער איז עס ביז היינט. איך האָב אַלזאָ פאַר מיר געזען צוויי פראָצעסן: אַ צעברעקלונג־פראָצעס אוז אַן אייניקייט־פראָצעס. איז פאַר מיר געשטאַנען די פראָגע, וועלכער פון זיי איז חל אויף דעם איצטיקן צושטאַנד פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם. איך האָב נישט וויניק צייט אין מיין לעבן אָפגעגעבן פאַר לייענען גע־שיכטע פון פאַרשיידענע פעלקער אוז פון דער מענשלעכער געזעלשאַפט בכלל. דאָס האָט מיך געפירט צו דער איבערצייגונג, אַז אין דער דאָזיקער מענטשלעכער געשיכטע איז פאַראַן אַ געוויסער פאַראַלעליזם פון פאַרשיי־דענע אָפט קעגנזייטיקע שטרעמונגען. איך האָב דעם דאָזיקן פאַראַלעליזם פון צוויי שטרעמונגען אין דעם אַלגעמיינעם ציוניזם, דעם לינקן צענטער אוז דעם רעכטן צענטער, אויך געזען. אין תוך איז דאָס געווען דער סאַמע אונטערשייד צווישן דער גרופּע (א) אוז דער גרופּע (ב): דער לינקער צענטער אוז דער רעכטער צענטער. צו יענער צייט בין איך געקומען צו

דער איבערצייגונג, אַז עס איז דאָ אַ מעגלעכקייט אַרויסצולאָזן דאָס וואָרט „לינקס" און דאָס וואָרט „רעכטס" און דאַן וואָלט במילא געקאָנט בלייבן דאָס וואָרט צענטער. אפשר איז מיין האָריזאָנט צו יענער צייט געווען פאַרנעפלט דורך מיין אייגענעם ווילן צו בערענגען צו אַ נצחון פון מיינע באַמיאונגען. היינט זע איך עס קלאָרער, אָבער דעמאָלט בין איך געווען טיף איבערצייגט פון דער רעאַליסטישער מעגלעכקייט צו שאַפן אַ דיס־ציפלינירטן וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. אָבער אונטער איין באַדינג. אַזוי ווי עס זענען געווען חלוקי־דעות איז נאַטירלעך אַנטשטאַנען די פראַקטישע פראַגע, ווי אַזוי פאַרוואַנדלט מען די דיסקוסיע אין אַ באַשלוס און דעם באַשלוס אין מעשים. דער אייניציקער וועג איז געווען אַנצונעמען באַשלוסן מיט דער מערהייט. אפשר אין געוויסע פאַלן מיט אַ קוואַליפיצירטער מערהייט. און דאָס האָב איך פאַרגעשלאָגן. אָבער וואָגיקע טיילן פון דער באַוועגונג האָבן פאַרלאַנגט איינשטימיקייט. איינשטימיקייט איז אין מיינע אויגן געווען — אַנאַרכיע. די פאַטאַלע אינס־טיטוציע פון דער פוילישער געשיכטע, דער טרויעריק באַרימטער „ליבע־רום וועטאָ", צוליב וועלכן דער פראַטעסט פון איין דעפוטאַט האָט געקאָנט צוגישט מאַכן דעם באַשלוס פון דעם גאַנצן פאַרלאַמענט, איז פאַר מיר געווען אַן ערנסטע וואָרנונג. איינשטימיקייט באדייט דאָך, אַז אַ מינ־דערהייט קאָן צווינגען אַ מערהייט זיך אונטערצוגעבן. איך האָב מיט מיין גאַנצן כוח געקעמפט פאַר דעם, אַז דער וועלט־פאַרבאַנד זאָל אַננעמען דעם מערהייט־סיסטעם. איך האָב שוין דערמאָנט, אַז וואָגיקע טיילן פון אונדזער אַרגאַניזאַציע האָבן זיך אַנטקעגנגעשטעלט מיין פאָדערונג. און ראשית כל די גרויסע ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע פון אַמעריקע, מיט לואי ליפסקי אַלס איר גייסטיקן פירער בראש און אויך אַ רייַ פון אַנדערע קלענערע לאַנדס־אַרגאַניזאַציעס. עס איז געווען מאָדנע, געשווויגענע דעמאָקראַטן, אמתדיקע דעמאָקראַטן, האָבן געקעמפט פאַר אַ טאָטאַליטאַרן פאַרלאַמענטאַרישן סיסטעם.

מיר, דאָס הייסט, אַלע מיינע חברים, וואָס זענען געווען מסכים מיט מיר, האָבן אָבער ווייטער געקעמפט פאַר דעם מערהייט־סיסטעם. אָבער ווי קאָן מען דערגרייכן אַ פאָזיטיוון רעזולטאַט אין אַ פרייוויליקער אַר־גאַניזאַציע? עס איז אַנטשטאַנען אַ פאַרכישופטער קרייז, ווייל דער באַ־

שלוס, זיך צו אייניקן אויף אַ מערהייט־סיסטעם האָט דאָך געמוזט אָנגעגומען ווערן — איינשטימיק. אַנישט האָט אונדז געדראָט, אַז די איבער־געשטימטע וועלן אַרויסטרעטן פונעם וועלט־פאַרבאַנד ביים סאָמע אָנהייב.

פאַר דער לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד איז געווען אַ „סיזיפוס"־אַרבעט, אָבער נאָך נישט — אַ „דאַנאַידען"־אַרבעט! אמת, מען האָט געמוזט דעם שטיין תמיד ציען אַרויף אויפן שפיץ פונעם בארג, הגם ער האָט זיך אַראָפגעקייקלט, אָבער עס איז פאַרט נישט געווען דאָס שיטן פון ענערגיע אין אַ פאַס אָן אַ דנאָ. און דאָס איז געווען אַ קליינער טרייסט, וואָס האָט מיר און מיינע פרייַנט צוגעגעבן מוט פאַר דעם ווייטערדיקן קאַמף.

ווי האָט זיך דאָן אונדזער טעטיקייט אַנטוויקלט?

אין דער צייט פון 1931 ביז 1935 איז דער כוח פון דער גרופּע (א) אינערהאַלב פונעם וועלט־פאַרבאַנד כסדר געשטיגן. אין יאָר 1933 זענען ביידע גרופּעס אויפן ציוניסטישן קאָנגרעס אין פראָג געווען רעגיסטרירט אַלס פאַרייניקט (74 דעלעגאַטן). אָבער די טענדענץ פון וווקס פון דער גרופּע (א) איז געווען בולט. אויף דעם 19טן קאָנגרעס אין יאָר 1936 אין לוצערן האָט די גרופּע (א) שוין געהאט 99 דעלעגאַטן (אַרום 20 פראָצענט פונעם גאַנצן קאָנגרעס) און די גרופּע (ב) נאָר 50 דעלעגאַטן, דאָס איז, אַרום 10 פראָצענט פונעם קאָנגרעס. די דאָזיקע פאַרשיבונג פון כוחות לטובת דער גרופּע (א) איז נאָך בולטער אַרויסגעקומען אויף דעם 20טן קאָנגרעס אין יאָר 1937 אין ציריך, ווו די גרופּע (א) האָט שוין געהאט 128 דעלעגאַטן (26 און פיר צענטל פראָצענט) און די גרופּע (ב) 43 דעלעגאַטן (8 און 9 צענטל פראָצענט) און אויף דעם 21טן קאָנגרעס אין גענף פון יאָר 1939 — דאָ לאָזט זיך אויס די תקופה, ווען וועלכער איך שרייב — האָט די גרופּע (א), דאָס הייסט, די דעמאָלט שוין גאַנץ אפּגעזונדערטער וועלט־פאַרייניקונג פון אַלגעמיינע ציוניסטן, געהאט 159 דעלעגאַטן (30 און צוויי צענטל פראָצענט) בעת דער וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, גרופּע (ב), האָט געהאט נאָר 33 מאַנדאַטן (וואָס האָט אויסגעמאַכט קוים 6 און צוויי צענטל פראָצענט) פונעם קאָנגרעס.

איך האָב געפילט שוין אין יאָר 1934 די דאָזיקע טענדענץ. עס איז

נישט געווען שווער דאָס צו זען, ווייל די אַלגעמיינע ציוניסטן פון די פאַרייניקטע שטאַטן, צוזאַמען מיט דער הדסה, דער צענטראַל־קאָמיטעט פון קאָנגרעס־פוילן (אָן דער גרופּע „עת לבנות״), די דרום־אַפריקאַנער אָרגאַניזאַציע, האָבן זיך דעמאָלט שוין געהאט איינגעגלידערט אין דער גרופּע (א) פון די אַלגעמיינע ציוניסטן (היינט באַלאַנגט די געוואַלטיקע מערהייט פון די אַלגעמיינע ציוניסטן אין די פאַרייניקטע שטאַטן צו דעם לאַגער, וועלכן מיר וואָלטן היינט גערופן גרופּע (ב), אָבער די שטאַרקע הדסה און אַ קליינע מינדערהייט פון אַלגעמיינע ציוניסטן באַלאַנגט פאָרט צו דער גרופּע (א) וואָס רופט זיך היינט „פראָגרעסיווע״.

דאָס האָט נאַטירלעך איבערגעוויגן די נומעריש פּראָפּאָרץ פון כוחות. פאַרשיידענע סיבות האָבן גורם געווען דערצו. איינע פון זיי איז געווען דער פאַקט, וואָס ווייצמאַן האָט זיך נאָך פיר יאָר אומגעקערט צו דער פירערשאַפט פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע (1935) און ער איז געווען בלי ספק דער טרעגער פון דער פאָן פון דער גרופּע (א). אין די יאָרן צווישן 1931 און 1935 האָט די לייטונג פונעם וועלט־פאַר־באַנד אייגנאָרדנט רעגיאָנעלע קאָנפערענצן: צוגעגרייט אַ ריי פון מעמאָ־ראַנדומס וועגן דעם פּראָגראַם פון וועלט־פאַרבאַנד, צוגעגרייט אָרגאַניזא־טאָרישע סטאַטוטן, וואָס זייער צווק איז געווען צו פאַרטיפן די באַצי־אונגען צווישן ביידע גרופּעס — בקיצור, עס איז געטאָן געוואָרן טראָץ די קליינע טיטלען אַ טאָג־טעגלעכע אַרבעט, כדי פון זאָמד און קאַלך צו בויען אַ בנין.

איך האָב דאָ שוין פריער דערמאָנט, אַז דער אָנציאונגס־כוח פון קראָקע אַלס צענטראַלע איז נישט געווען זייער גרויס טראָץ דער חשיבות פון דער שטאָט און פון דער יידישער קהילה. קראָקע איז נישט געלעגן אויף דעם הויפּט־וועג, ווי איך האָב שוין באַמערקט, פון דער יידישער וועלט און דאָס האָט אָפּגעשוואַכט דעם רעזאָנאַנס־כוח פון זיין טעטיקייט אין דער גרויסער ציוניסטישער פּעריפעריע. אַחוץ דעם האָט דער לאַנ־דעס־פאַרבאַנד אין קראָקע און דאָס מיט פולער באַגרינדונג, געהאַט דעם שם אַלס דער צענטער פון דער גרופּע (ב). און אַזוי ווי די גרופּע (א) איז אַלץ געוואקסן אינערהאַלב פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, האָט דאָס אַלצ־דינג מיך דערפירט צו דער מסקנה, אַז די פירערשאַפט פונעם וועלט־

פֿאַרבאַנד מוז איבערגענומען ווערן דורך דער גרופּע (א), ווייל זי ווערט דער רוב. עס איז פֿאַר מיר געווען קלאָר, אַז אין די רייען פון דער גרופּע (א) מוז צוליב איר וואָקסנדיקן כוח אַנטשטייען אַ נאַטירלעכע קעגנער־שאַפט קעגן דעם פֿאַקט, וואָס די לייטונג פונעם וועלט־פֿאַרבאַנד איז ברוב אין דער האַנט פון דער גרופּע (ב) און בפרט פון מיר, אַלס אַ פֿראַנאַ־סירטן רעפֿרעזענטאַנט פון דער גרופּע (ב). ביז צום יאָר 1934 איז עס געווען די גרופּע (ב), וואָס האָט געקעמפט פֿאַר דעם אייניהייטלעכן פראָנט פון אַלגעמיינע ציוניסטן, בעת די גרופּע (א) האָט תמיד נאָר מאַרקירט דעם ווילן צו דעם דאָזיקן אייניהייטלעכן פראָנט, אָבער אין דער אמתן האָט זיך די גרופּע (א) שריט נאָך שריט אַרגאַניזירט צו ווערן אַ זעלבסט־שטענדיקער כוח. עס איז מיר נאַטירלעך געווען זייער שווער זיך אָפּצו־זאָגן פון דער ווייטערדיקער פירנדיקער טעטיקייט אין דעם וועלט־פֿאַר־באַנד, ווייל איך האָב אים אויסגעטראָגן און בין געווען מיט אים אַזוי שטאַרק פֿאַרבונדן, אַז עס איז כמעט געווען אַ ליבע. אָבער סענטימענטן האָבן נישט געקאָנט זיין דער אַנטשיידנדיקער פֿאַקטאָר. איך האָב געמוזט דיסציפּלינירן מיין התלהבות פֿאַר דעם וועלט־פֿאַרבאַנד. און אַזוי אַרום בין איך געקומען צום באַשלוס, אַז עס איז לאָגיש אין דעם אינטערעס פון דעם וועלט־פֿאַרבאַנד, אַז איך זאָל מיך אָפּזאָגן פון דער לייטונג, נע־מענדיק אין באַטראַכט דעם שטענדיקן ווקס פון דער גרופּע (א). איך האָב מיין באַשלוס זיך אָפּצוזאָגן פון דער פירערשאַפט פֿאַרגעלייגט דער עקזעקוטיווע פון דעם לאַנדעס־פֿאַרבאַנד פון מערב־גאַליציע און שלעזיע. איך האָב דער עקזעקוטיווע פֿאַרגעלייגט מיין פּלאַן זיך צו ווענדן צו פּראָ־פעסאָר חיים ווייצמאַן, ער זאָל איבערנעמען די לייטונג פון דעם וועלט־פֿאַרבאַנד. עס איז מיר באמת געווען זייער , זייער שווער צו מאַכן דעם דאָזיקן פֿאַרשלאָג. אָבער איך האָב עס געהאַלטן פֿאַר אומבאַדינגט נייטיק און די עקזעקוטיווע פון אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד האָט אויך סוף־כל־סוף הגם אַן ענטוזיאַזם, צוגעשטימט צו מיין פֿאַרשלאָג.

פֿרעזידענט ווייצמאַן איז צו יענער צייט, סוף יולי 1934, געווען אין קאַרלסבאַד. אונדזער לייטונג האָט צונויפגערופֿן אַן אויסערגעוויינלעכע וועלט־קאָנפֿערענץ פון אַלגעמיינע ציוניסטן קיין קראָקע פֿאַר די טעג פון דעם 26טן ביז צום 28טן אויגוסט. דעם 31טן יוני 1934 האָב איך גע־

שיקט צו פראָפ. ווייצמאַן פאַלגנדיקן בריוו קיין קאַרלסבאַד. איך וויל אים דאָ אין געגנויער איבערזעצונג פון דער דייטשער שפראַך איבערגעבן:

„הויכגעשעצטער הער פּראָפעסאָר:

איך דערלויב מיר דאָ בייצוליגן אַ צירקולאַר מכוח דעם צונויפֿרופן פון אַן אויסערגעווויינלעכער וועלט־קאָנפערענץ פון אַלגעמיינע ציוניסטן קיין קראָקע פאַר דעם 26טן ביז צום 28טן אויגוסט.

„הגם די ענגלישע לאַנדעס־אָרגאַניזאַציע פון די אַלגעמיינע ציוניסטן איז פאַרמעל נישט אָנגעשלאָסן אין פאַרבאַנד, האָט זי דאָך שוין מיטגעטיילט דער לייטונג פונעם פאַרבאַנד, אַז רב גאָלדבלום און מאָריס מייער וועלן קומען צו דער קאָנפערענץ אין קראָקע.

„די קאָנפערענץ פאַרשאַפט מיר גרויסע זאָרגן. זי קאָן אָבער באַדייטן דעם אָנהייב פון געזונט ווערן פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם און דורך אים פון דער גאַנצער באַוועגונג אָדער זי קאָן באַדייטן דאָס פונאַנדערפאַלן פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם.

„עס איז געווען פון אָנהייב אָן מיין ציל צונויפצוגיסן די צעריסענע כוחות פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, כדי צו שאַפֿן אַ דאָמינירנדיקן כוח אינעם צענטער פון אונדזער באַוועגונג. די צענטראַפעטאַלע טענדענצן אינעם אַלגעמיינעם ציוניזם זענען שטאַרק געוואָרן ביי דער מאַסע. די צענטריפוגאַלע טענדענצן זענען שטאַרק געוואָרן ביי די פירער אין די איינצלנע לענדער.

„מיר שטייען איצט פאַר אַ גורלהאַפטער אנטשיידונג. אויב די צוויי גרופּן פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם זאָלן זיך אָפּזונדערן, דאָן איז די מיסיע און די ראָלע פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אויסגעשפילט. די אידעאַלאָגישע פרינציפּן פון ביידע גרופּעס זענען אינדענטיש. די דיפערענצן זענען, לויט מיין מיינונג, פון אונטערגעאָרדנטער נאַטור. דאָס זענען דיפערענצן ווי ביי איעדער פונקציאָנירנדיקער באַוועגונג. מען טאָר זיי נישט אונטערשאַצן, אָבער זייער סובאָרדינירונג אונטער אַ העכערן צוגאַנג מוז פאַרווירקלעכט ווערן, אויב מיר זענען אַ רייף פאַלק. די דאָזיקע סובאָרדינירונג קאָן גע־

שען נאָר אויפן וועג פון אַ דיסציפלינירטן פאַרבאַנד. אויפן סאַמע וועג פון אַ שעפערישער טעטיקייט פונעם פאַרבאַנד וועט זיך אַנט־וויקלען די אַסימילירונג פון מיינונגען בתוכם פונעם פאַרבאַנד. עס איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אַזאַ פאַרבאַנד קאן נאָר דעמאָלט זיין לעבנספעאיק און אַרבעטס־פעאיק, אויב ער וועט אַלס אַ גאַנצער געפירט זיין פון דעם באַווּסטזיין, צו פאַרייניקן אונדזער פאָלק אין אַ גרויסער צייט.

„צוליב דעם בין איך נאָך לאַנגע באַטראַכטונגען געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז איר, הויך פאַרערטער הער פּראָפעסאָר, זענט אפשר באַרופן פון דער השגחה איבערצונעמען אין דעם דאָזיקן גייסט די פירערשאַפט פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם אַלס רעטער פון דער באַווּעגונג.

„איך האָב געהאט די גליקלעכע געלעגנהייט דאָ נישט לאַנג צוריק אייך פאָרצולייגן מיינע געדאַנקען. איך באַרוף מיך אויף אונ־דזער געשפּרעך.

„איצט שרייב איך צו אייך פאַרטרוילעך. דער דאָזיקער בריוו איז אַ פּועל יוצא פון אַ טיפער באַזאָרגטקייט. מיין געדאַנק איז גע־וועז: איר, הער פּראָפעסאָר, קומט צו אונדזער קאָנפערענץ קיין קראָ־קע. איר מאַכט באַקאַנט דאָ אייער פּראָגראַם. איר, וואָס אייער אוי־טאָריטעט איז אַזוי גרויס, וועט זיך וועגן מיט אַ קול קורא צו אונ־דזער פאָלק פון אָט דער אָפיציעלער טריבונע פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם, וואָס קעמפט פאַר זיין עקזיסטענץ. איר שטעלט זיך בראש פונעם פאַרבאַנד. איר אייניקט ביידע גרופּעס פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם און פריי פון פּאַרטייאישער געבונדנקייט בויט איר אַ בריק פון צוזאַמענשליסן די שעפּעריש כוחות פון אונדזער באַווּעגונג.

„איך וויל פאַר היינט נישט מער זאָגן. האָט אַ ישוב הדעת מיט זיך אַליין. עס איז כמעט שפּעט. אויב איר וועט אין זיך אַליין אדורכקעמפן אַ פאַזיטיוון ענטפער, וואָלט איך גערן פאַר דער קאָנ־פערענץ געקומען צו אייך, כדי אַלצדינג ארומצורעדן, אויב דאָס וועט זיין איירע וווּנטש. איך דערוואַרט אייער תשובה און איך בעט אייך

דעם דאָזיקן בריוו לעת עתה צו באַטראַכטן אַלס אַ פולשטענדיק קאַנ־פידענציעלן.

„מיט דרך ארץ און האַרציקן ציון־גרוס,

אייער דר. י. שוואַרצבארט״.

דער ענטפער פון ווייצמאַן

עס איז באַלד אָנגעקומען צו מיר אַ טעלעגראַמע פון פראָפ. ווייצמאַן, אַז ליידער וועט ער נישט קאָנען אָנטיילנעמען אין דער וועלט־קאָנפערענץ אין קראָקע. און ערב דער וועלט־קאָנפערענץ גופא האָב איך באַקומען פון פראָפ. ווייצמאַן אַ לאַנגן און אַ זייער וואַרעמען בריוו, דאַטירט דעם 22טן אויגוסט 1934, פון האָטעל עדען אין אַראַזאַ, אין דער שוויץ. איך וואַלט געקאָנט דאָ ציטירט דעם גאַנצן בריוו, אָבער איך קאָן עס לעת עתה נישט טאָן צוליב צווויי טעמים: פראָפ. ווייצמאַן בעט דעם בריוו נישט צו פאַר־עפנטלעכן. און אָחוץ דעם זענען אין דעם בריוו אָנטהאַלטן פאָליטישע באַ־טראַכטונגען, וואָס עס וואָלט געווען נישט די צייט היינט צו פאַרעפנט־לעכן. אָבער עטלעכע אַרויסגעריסענע זאַצן וויל איך דאָ ציטירן:

„איך וויל, שרייבט פראָפ. ווייצמאַן, אין די דאָזיקע שורות ראשית כל אייך דאָנקען האַרציק פאַר דער פריינטלעכער איינלא־דונג און צווייטנס, אייךווינטשן דעם בעסטן דערפאָלג אין אייערע שווערע באַמיאונגען. איך הער מיט שמחה, אַז אַ סך דעלעגירטע פון דער אַזוי גערופענער גרופע (א) האָבן זיך אָנטשלאָסן אנטיילצונע־מען אין דער קאָנפערענץ און איך זע אין דעם אַ מעגלעכקייט פון אַן איינהייטלעכן „אלגעמיינעם״ ציוניזם, וואָס קאָן ווידער געשאַפן ווערן און שפּילן אַ צענטראַלע ראָלע אין דער באַוועגונג. איך פאַר־שטיי זיכער אייער גרויסע זאָרג און קיין שום פאַראַנטוואָרטלעכער ציוניסט קאָן נישט אויסמיידן די דאָזיקע זאָרג. פול מיט ווייטיק בין איך דאָס לעצטע יאָר צוריקגעקומען פון ארץ ישראל און איך האָלט תמיד אַזוי ווי פריער אַז די אינערע סכנות זענען די גרעסטע מניעה אויף אונדזער וועג צום ציל״.

און דאָן קומט אַ לאַנגער, גאָר אינטערעסאַנטער אויספיר פון דר. וויצמאַנס פאָליטישן און סאָציאַלן אַני מאמין. דר. וויצמאַן רעדט וועגן די נביאי־השקר און ער ענדיקט דעם בריוו מיט אַן אַנזאָג, אַז אויב זיין פּראָגראַם וועט פאַרווירקלעכט ווערן, וועט אפשר קומען די צייט פאַר אים איינצונעמען דעם פּלאַץ „אין אַ גרעסערער טעטיקייט אין דער אַרגאַני־זאַציע".

דער בריוו איז, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, אָנגעפילט מיט דעם הויכן מאָראַלישן ניוואָ, וואָס איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר וויצמאַנס צוגאַנג צו אַ ריי פון פּראָבלעמען און מיט פאָליטישע מיינונגען, וואָס זיי זענען געשטאַנען אין ברען פון דעם ציוניסטישן קאַמף. עס איז גוט מאַנ־כעסמאָל צו הערן פון אַ גרויסער פערזענלעכקייט מיינונגען, וועלכע מען טיילט נישט.

בקיצור, פראָפ. וויצמאַן איז נישט געקומען. די אויסערארדנטלעכע קאָנפערענץ האָט געהאט אַ דראַמאַטישן פאַרלויף. אָבער נאָך נישט אַ טראָגישע. די לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד, פון וועלכער איך האָב גע־האט דעם כבוד און דעם עול, צו שטיין בראש, האָט וויטער געפירט די ענינים אין דער ריכטונג פון אייגהייט פונעם וועלט־פאַרבאַנד. אָבער עס איז געווען כמעט שוין אַ סיזיפוס־טעטיקייט. נייע מניעות זענען אָנט־שטאַנען אויפן וועג פון דער אָנגעשטרענגטער טעטיקייט פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און פון דער לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד. זיי גע־הערן צו דער גרעסערער געשיכטע פון „אונדזער" ווינקל.

די ענדגילטיקע שפּאַלטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד

וואָס איז אָבער געשען?

די ציוניסטישע עקזעקוטיווע — בערל לאַקער איז געווען צו יענער צייט דער לייטער פונעם אַרגאַניזאַציע־דעפּאַרטאַמענט פון דער עקזעקו־טיווע אין לאַנדאָן — האָט געשטעלט וואָס גרעסערע שווערקייטן פאַר דער אנערקענונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד אַלס אַ באַזונדערע וועלט־גרופּע און אויך פאַר דער אָנערקענונג פון דער „עת־ליבנות"־גרופּע אין קאָנגרעס־

פּוילן. אַ רירעוודיקע קאַרעספּאָנדענץ איז אָנגעגאַנגען צווישן דער לייטונג פון דעם וועלט־פאַרבאַנד אין קראַקע און דער לאָנדאָנער עקזעקוטיווע. קראַקע איז געווארן נאָך מער דער צענטראַל־פונקט פון דעם אַרגאַניזאַטאָרישן גורל פון דעם אַלגעמיינעם ציוניזם און דער רעזולטאַט פון דעם דאָזיקן קאַמף איז געווען — אַ באַזונדערע קאַנפערענץ, וואָס די עקזעקוטיווע אין לאָנדאָן האָט צונויפגערופן וועגן די ענינים פונעם וועלט־פאַרבאַנד. די דאָזיקע קאַנפערענץ איז אָפּגעהאַלטן געווארן צווישן דעם 13טן און 17טן אָקטאָבער 1934, אין לאָנדאָן. עס האָבן אין איר אָנטיילגענומען מצד דער עקזעקוטיווע: פּראָפעסאָר ז. בראָדעצקי אלס פאָרזיצער, דוד בן־גוריון, בערל לאָקער און דער געניראַל־סעקרעטאַר, דר. לעאָן לאָוטערבאַך. און מצד דעם וועלט־פאַרבאַנד האָבן זיך באַטייליקט פריץ בערנשטיין פון ראָטערדאַם, דר. עמיל שמאָראָק פון לעמבערג, קורט בלומענפעלד פון ירושלים און דר. מאַרטין ראָזענבלום פון לאָנדאָן, ווי אויך דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות. די פּראָטאָקאָלן פון דער דאָזיקער קאַנפערענץ ליגן איצט פאַר מיר. אפשר וועט קומען די צייט צו פאַרפנטלעכן אויך די דאָזיקע פּראָטאָקאָלן צוזאַמען מיט אַנדערע דאָקומענטן פונעם וועלט־פאַרבאַנד. היינט מוז איך מיך צואיילן און גיך דערנעענטערן זיך צו דער לעצטער לוויה־וועלט־קאַנפערענץ פון דעם וועלט־פאַרבאַנד, וואָס איז שפּעטער אָפּגעהאלטן געווארן אין יאָר 1935, אויך אין קראַקע, ווי איך האָב שוין פריער דערמאָנט.

די ירידה פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם איז געווען סימבאָליזירט דורך דעם פאַקט, וואָס צו די וואַלן צום 18טן קאָנגרעס פון יאָר 1935 זענען בסך־הכל פון 535 טויזנט שטימען ביי די וואַלן צו דעם דאָזיקן 18טן קאָנגרעס געווען נאָר 88 טויזנט אַלגעמיינע ציוניסטן. און אַמאָל האָט דער אַלגעמיין־ציוניסטישער לאָגער געציילט 73 פּראָצענט פונעם קאָנגרעס. נאָך אַ ריי פון זיצונגען פון דער צענטראַלע אין קראַקע אין חודש מערץ 1935 און נאָך אַ זיצונג פון דעם צווייג פון דער צענטראַלע אין תל־אביב סוף מערץ 1935, בעת אַ קאַנפערענץ פונעם אַקציאָנס־קאָמיטעט, איז סוף כל סוף צונויפגערופן געווארן די פּערטע און לעצטע וועלט־קאַנפערענץ פונעם וועלט־פאַרבאַנד אין קראַקע. און מיט איר איז פאַרבונדן אַ דעפּרימירנדיקע דערינערונג, אַן אַלגעמיינע און אַ פּערזענלעכע.

דאָס וועט זיין די לעצטע דערינערונג, וואָס איך וויל דאָ דערמאָנען פון דעם מבול פון פּאַרשיידנאַרטיקע דערינערונגען, וואָס זענען אַזוי שטאַרק פאַרבונדן מיט קראָקע. וואָס איז די דאָזיקע דערינערונג?

די וועלט־קאָנפערענץ איז אָפּגעהאַלטן געווארן אין אַ באַקאַנטן האָטעל אויף דער גערטרודאַ גאַס. אין דעם זעלביקן האָטעל האָט „אָבסער־ווירט" די וועלט־קאָנפערענץ — בערל לאָקער. די קאָנפערענץ האָט זיך פונאַנדערגעטיילט אין צוויי קאָנפערענצן — פון דער גרופּע (א) און פון דער גרופּע (ב). איך האָב אַרומגעפּענדלט צווישן איינער און דער צוויי־טער, כדי צו שאָפן די בריק. אָבער די בריק איז צוזאַמענגעבראָכן. די גרופּע (א) האָט געהאט אַ קלאָרן ווילן פונאַנדערצורייסן כלפי חוץ, וואָס איז סיי ווי סיי שוין געווען פונאַנדערגעטיילט כלפי פנים. אין דער לעצ־טער געמיינזאַמער זיצונג פון ביידע פונאַנדערגעטיילטע גרופּעס, אין דער יתגדל־זיצונג, אין וועלכער עס האָט געהאט דעם פּאַרזיץ דר. עמיל שמאָ־ראָק ז״ל, האָט מען אָנגעהייבן ביים סוף צו זינגען די התקווה. עס האָט אין מיר אויפגעקאָכט: מיט דעם גאַנצן כוח, וואָס איך האָב פאַרמאָגט אין מיר, האָב איך איבערגעריסן די ערשטע טענער פון התקווה אין נישט דערלויבט צו זינגען דאָס ליד פון האָפענונג אויף אַ קאָנפערענץ, אין וועל־כער די האָפענונג פון דער איינהייט פון אַלגעמיינעם ציוניזם איז שענד־לעך באַגראָבן געווארן.

עס איז געווען אַרום פיר אַזייגער אין דער פרי, ווען איך בין מיט מיין פרייַנט לעאָן סאלפּעטער געגאַנגען אַ דערשלאָגענער דורך דעם הער־לעכן רינג־פּלאַץ פּון קראָקע, וועלכער האָט אין די דאָזיקע פריע שעהן געהאט אַ באַזונדערן צויבער. די אַרבעט פון זעקס יאָר איז צערונען גע־ווארן. פון אָט יענעם טאָג אָן איז די לייטונג פונעם וועלט־פאַרבאַנד גע־וען נאָר די לייטונג פון די אַלגעמיינע ציוניסטן פון דער גרופּע (ב) מיט מיר בראש אין קראָקע און מיט יהושע סופראַסקי ז״ל בראש, אין ארץ־ישראל. און גלייכצייטיק איז אָנטשטאַנען די וועלט־פאַרייניקונג פון אַל־געמיינע ציוניסטן פון דער גרופּע (א) מיט דער צענטראַלע אין לאָנדאָן און מיט הרב גאָלדבלום אין לאָנדאָן בראש.

איך האָב דאָן טראָצדעם ממשיך געווען קאָנטאַקטן מיט דער וועלט־פאַרייניקונג פון אַלגעמיינע ציוניסטן אין לאָנדאָן דורך צושיקן צו דער

וועלט־פאַריינקונג קאַפּיעס פון אונדזערע דאָקומענטן. אָבער דאָס איז אויך וויכטיק געווען אַן איינזייטיקע ליבע. וואָס עס איז שפּעטער געשען, וועל איך ביים סוף פון די דאָזיקע זכרונות דערמאָנען. יעדנפאַלס פונעם יאָר 1935 ביז 1939, ביז צום סוף פון דער תקופה, וועגן וועלכער איך שרייב, זענען די צוויי גרופּעס פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם געווען אין גאַנצן אָפּגעזונדערט. זייער אַנטוויקלונג אין ציפערן האָב איך איבערגעגעבן פריער. אָבער דער תהום איז געווען טיפער ווי די סטאַטיסטיק. עס האָבן זיך אָנגעהייבן צו קריסטאַליזירן צוויי פונדאַמענטאַל פאַרשיידענע — ווי מיר פלעגן זאָגן אין א מיסברויכטן און פאַלשן וואָרט — „וועלט־אַנשויאונגען" וועגן ציוניזם. אין דער דאָזיקער תקופה פון פיר יאָר האָט דער אַלגעמיינער ציוניזם כמעט גאָר נישט געבויט אין ארץ־ישראל. ער איז געווען פאַרנומען מיט דעם אינערלעכן קאַמף. די ציוניסטישע אַרבעטער־באַוועגונג האָט געהאט מער פאַרשטענדעניש פאַר רעאַליטעט ווי מיר אַלגעמיינע ציוניסטן און זי האָט געבויט ארץ־ישראל לויט איר אידעאַלאָגיע, הגם זי האָט געהאט רייבונגען אין איר אייגענעם לאַגער. און דערפאַר איז די דאָזיקע אַרבעטער־באַוועגונג געווארן דער כוח, וועלכן זי רעפּרעזענטירט היינט אין מדינת ישראל.

דער באַזונדערער אָרגאַניזאַטאָרישער צושטייער פונעם קראַקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד אין דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע.

וועז מיר פאַרגלייכן דעם אָרגאַניזאַטאָרישן צושטייער פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד מיט אַנדערע יידישע ישובים פון מער אָדער ווייניקער דעמזעלבן נומערישן כוח, און אַפילו וועז מיר פאַרגלייכן זיין אָרגאַניזאַטאָרישן צושטייער מיט אונדזערע שוועסטער־אָרגאַניזאַציעס אין קאַנגרעס־פוילן אָדער אין מזרח־גאַליציע, פאַלט אויס דער פסק אומגעהייער שטאַרק לטובת אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. איך וויל דאָס דאָ אין אַלגעמיינע שטריכן באַווייזן.

צו יענער צייט זענען געווען צוויי ישובים אין דעם גרויסן נעץ פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע, וואָס האָבן געהאט כמעט דיזעל־

ביקע צאָל יידישע באָפעלקערונג ווי מערב־גאַליציע און שלעזיע — אַר־
גענטינע און פראַנקרייך. אַרגענטינע, וואָס דער צוזאַמענשטעל פון איר
ישוב איז געווען ברוב אַ מזרח־אייראָפּעישער און דער ישוב אין פראַנק־
רייך, ווו זיין צוזאַמענשטעל איז געווען זייער שטאַרק אַ מזרח־אייראָפּעי־
שער, אָבער די ממשלה פונעם ישוב איז געלעגן אין די הענט פון די אַזוי
גערופענע „אמתדיקע פראַנצויזישע יידן" און דערפאַר איז זייער ממשלה
געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם גייסט פון דעם דאָזיקן ישוב. איך קאָן
דאָ נישט דורכפירן אַ פאַרגלייך מיט אַלע צען קאָנגרעסן אין דער תקופה
פון 1919 ביז 1939. איך ווייל דאָ באַגרענעצן דעם פאַרגלייך נאָר צו איין
קאָנגרעס, דעם לעצטן אין דער דאָזיקער תקופה, דעם 21טן קאָנגרעס אין
זשענעווע פון דעם יאָר 1939, פאַר דעם אויסברוך פון דער מלחמה.

צו דעם דאָזיקן קאָנגרעס האָט אַרגענטינע געוויילט נאָר צוויי דעלע־
גאַטן אויף דער ליסטע פון דער ציוניסטישער פעדעראַציע פון אַלגעמיינע
ציוניסטן צוזאַמען מיט דער מזרחי, נאָר איינער פון די צוויי דעלעגאַטן
איז געווען אַן אַלגעמיינער ציוניסט. אָבער מערב־גאַליציע און שלעזיע
האָט צו דעם זעלביקן קאָנגרעס געוויילט נ י י ן אַלגעמיין־ציוניסטישע
דעלעגאַטן, אַלע פון דער גרופּע (ב). אין פראַנקרייך איז צו דעם זעלבן
קאָנגרעס אויך נישט געווען קיין שום אַלגעמיין־ציוניסטישע ליסטע און
עס זענען געוויילט געוואָרן נאָר דריי דעלעגאַטן פון דעם „גוש הדמקרטי",
פון וועלכע נאָר איינער איז געווען אַן אַלגעמיינער ציוניסט. און איך חזר
דאָ איבער: ניין אַלגעמיין־ציוניסטישע דעלעגאַטן האָט דערוויילט מערב־
גאַליציע און שלעזיע. דאָס איז דער קאָנטראַסט! איז דאָס נישט קיין גע־
גונדיקער באַווייז פון דעם אומגעהייער רעלאַטיוון אַרגאַניזאַטאָרישן כוח
פון אונדזער לאַגדעס־פאַרבאַנד אין פאַרגלייך מיט די צוויי גלייך שטאַר־
קע ישובים?

און איצט דער צווייטער פאַרגלייך, אויך באַגרענעצט צו דעם זעל־
ביקן 21טן קאָנגרעס פון 1939. אויך דאָ ווייל איך מיך באַנוגענען מיט
איין קאָנגרעס, הגם איך האָב פאַר מיר אויך די סטאַטיסטיק פון אַנדע־
רע קאָנגרעסן.

אין קאָנגרעס־פוילן האָט אונדזער שוועסטער־אַרגאַניזאַציע, דער
צענטראַל־קאָמיטעט, געהאט אַ ניין (9) מאָל גרעסערע יידישע באַפעלקע־

רונג אין פאַרגלייך מיט מערב־גאַליציע און שלעזיע. האָט קאָנגרעס־פוילן געווויילט עלף אַלגעמיינע ציוניסטן פון דער גרופּע (א) און איין אַלגעמיינעם ציוניסט פון דער גרופּע (ב) צום 21טן קאָנגרעס. בעת מערב־גאַליציע און שלעזיע, ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט, האָט געהאט ניין אַלגעמיין־ציוניסטישע דעלעגאַטן, דאָס הייסט, נאָר מיט דריי וויניקער ווי דער גרויסער ישוב פון קאָנגרעס־פוילן. און מזרח־גאַליציע, וואָס האָט געהאט אַ יידישע באַפעלקערונג צוויי און אַ האַלב מאָל אַזוי גרויס ווי מערב־גאַליציע און שלעזיע, האָט צו דעם זעלביקן קאָנגרעס געווויילט 9 דעלעגאַטן פון דער גרופּע (ב) און קיינעם נישט פון דער גרופּע (א), דאָס הייסט די זעלביקע צאָל ווי אונדזער קליינער לאַנדעס־פאַרבאַנד.

אַוודאי איז עס לייכטער צו אָרגאַניזירן אַן אַקציע אין אַ קלענערן ישוב ווי אין אַ גרויסן ישוב, אָבער סוף־כל־סוף באַשטייט אַ גרויסער ישוב פון קליינע ישובים און דער גרויסער ישוב האָט נאַטירלעך אַ סך מער רעזערוו־כוחות צו אָרגאַניזירן זיין אַקטיוויטעט ווי אַ קליינער ישוב.

עס איז דערפאַר, אַזוי גלייב איך, באַגרינדעט די באַהויפּטונג, אַז אונדזער קליינער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געווען אין דעם גרויסן נעץ פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע אַ וואָגיק אויג, טראָץ דעם וואָס זיין נומעריישער כוח איז געווען קליין.

קאָנסטרוקטיווע קריטיק פונעם קראַקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף די ציוניסטישע קאָנגרעסן

אָבער אָחוץ דעם איז נאָך געווען איין כאַראַקטעריסטישער שטריך אין דער טעטיקייט פון אונדזערע דעלעגאַציעס צו די פאַרשידענע ציוניסטישע קאָנגרעסן. נאַטירלעך האָט אַ דעלעגאַציע פון 7 אָדער 11 דעלעגירטע נישט געקאָנט שפּילן אַ וואָגיקערע ראָלע אין אַ דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע, אין וועלכער עס ווערן כוחות ראשית־כל געציילט. אָבער אין די ראַמען פון דעם דאָזיקן באַשרענקטן נומעריישן כוח האָבן די דעלעגאַציעס פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד אויף די ציוניסטישע קאָנגרעסן דאָך געשפּילט אַ באַזונדערע ראָלע. די ראָלע איז באַשטאַנען ראשית־כל אין צוויי ריכטונגען: די רעדנער פון די רייען פון אונדזערע דעלעגאַציעס

האבן סיי אויף דער טריבונע פון די פלענאַרע זיצונגען פונעם ציוניסטישן קאָנגרעס, סיי אין די קאָמיסיעס — איך האָב איצט ווידער דורכגעקוקט עטלעכע פראָטאָקאָלן פון ציוניסטישע קאָנגרעסן פון יענער צייט — געקעמפט פאַר צוויי פּרינציפּן: „קריטיקיר די האַנדלונגען פון דער עקזעקוטיווע אָזוי ווי דו וואָלסט וועלן זיין קריטיקירט, ווען דו אַליין וואָלסט געווען אין דער עקזעקוטיווע". און דער צווייטער פּרינציפּ, פאַר וועלכן עס האָבן געקעמפט די דעלעגירטע פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געווען: „אונטערשטרייך תמיד דאָס וואָס פאַרבינדט די פאַרטייען אפילו אויף קאָסטן פון צייטווייליקע נצחונות פון דיין אייגענער פאַרטיי, כדי בזה האופן גובר צו זיין די רעזולטאַטן פון דעם דעסטרוקטיוון אַטאָמיזירונגס־פּראָצעס, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט אין אונדזער געשיכטע צוליב דער געאָגראַפישער צעשפּרייטקייט פון טיילן פון אונדזער פאָלק איבער דער גאָרער וועלט".

אַוודאי האָבן די דאָזיקע צוויי פּרינציפּן, וואָס זענען געקומען פון אַ קליינער צאָל דעלעגירטע נישט געקאָנט אַ סך ענדערן דעם כאַראָקטער פון דעם איינגעוואָרצלטן פאַרטייען־סיסטעם. אָבער די שטים פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט דאָך אַריינגעטראָגן אַ קאָאַרדינירנדיקן טאָן פון סופערמאַציע פון נאַציאָנאַלע אינטערעסן איבער די צענטריפוגאַלע טענדענצן פון אונדזער היפערטראָפישן פאַרטיי־קאָמף.

איך וואָלט געקאָנט ציטירן פאַרשידענע רעדעס, וואָס אונדזערע דעלעגירטע אויף ציוניסטישע קאָנגרעסן האָבן געהאַלטן, רעדעס אין וועלכע דער רוף אין דער ריכטונג פון די דאָזיקע צוויי פּרינציפּן ווערט פול באַשטעטיקט. אַ רירנדיקע רעדע האָט אין דעם פּרט געהאַלטן ד"ר יהושע טאָן אויף דעם לעצטן קאָנגרעס, אין וועלכן ער איז געווען אָנווועזנד, אין יאָר 1935.

אַוודאי איז אונדזער דעלעגאַציע אויף די ציוניסטישע קאָנגרעסן נישט געווען די איינציקע, וואָס האָט געקעמפט פאַר די דאָזיקע צוויי פּרינציפּן. און אויב איך געפין עס פאַר נייטיק טראָצדעם צו אונטערשטרייכן אַלס אַ באָזונדערן שטריך אין דעם גייסטיקן צוגאַנג פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד צו דעם פּראָבלעם פון אונדזער קאָנגרעס־פאַרלאַמענטאַריזם, איז עס דערפאַר, וואָס דער דאָזיקער צוגאַנג איז ביי אונדז

געווען אַ שטענדיקער און נישט קיין צייטווייליקער און נישט אַ מאַטיווירטער דורך מאַמענטאַנע אינטערעסן. ער איז געווען אַנגעזאַפּט מיט אַ טיפער זאָרג וועגן די דעסטרוקטיווע רעזולטאַטן פון אונדזערע פּאַרטיי־באַציאונגען. און איך קאָן מיט צופרידנקייט פעסטשטעלן, אַז עס האָט זיך במשך פון יאָרן אַנטוויקלט אין די ציוניסטישע קאָנגרעסן אַ שטאַרקער רעספּעקט פאַר די פאַראייניקנדיקע מאַמענטן. די אויטאָריטעט פון באַשלוסן פון דעם קאָנגרעס איז תמיד געשטיגן. זאָל עס בלייבן אַלס אַ שבח פאַר אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד, וואָס ער האָט געהאַט אין אָט דעם אַנטוויקלונגס־פּראָצעס פון דער אויטאָריטעט פון אונדזערע קאָנגרעסן אַ חשובן אַנטייל.

און איך וויל דאָ איצט ווידער ווי ביי טייל אַנדערע געלעגנהייטן אין דעם דאָזיקן בוך, וואָס איז ראשית־כל געווידמעט דעם ציוניזם אין אונדזער שטח, דערמאָנען אַזוי ווייט ווי איך קאָן, די נעמען פון אונדזערע חברים און חברות, וואָס האָבן געהאַט די פּריווילעגיע צו זיין מיטגלידער פון די העכסטע אינסטאַנצן אין אונדזער ציוניסטישער וועלט־באַוועגונג.

וואָס האָט שוין געקאָנט זיין פאַר אַ ציוניסט אַ גרעסערער כבוד בפרט אין דער צייט פאַר דער גרינדונג פון דער יידישער מדינה, ווי צו ווערן אַ דעלעגירטער צום קאָנגרעס אָדער אַ מיטגליד פון די אייבערשטע אינסטאַנצן פון אונדזער וועלט־באַוועגונג. די קאָנגרעסן האָבן גובר געווען אונדזער צעשפּרייטקייט. דאָ האָבן זיך די שטראָלן פון אונדזער גלות באַגעגנט ווי אין אַ לענס פון אונדזער נשמה.

אָט דאָס זענען די נעמען:

עס איז קיינער פונעם קראָקעווער לאַנדעס־פאַרבאַנד נישט געווען אין דעם דאָזיקן פּעריאָד פון 20 יאָר אַ מיטגליד פון דער ציוניסטישער וועלט־עקזעקוטיווע. אין דער צווייט־העכסטער אינסטאַנץ פון אונדזער באַוועגונג, אין דעם אַקציאָנס־קאָמיטעט, איז תמיד געווען ד"ר יהושע טאָן אונדזער פאַרטרעטער, דורך לאַנגע יאָרן אַלס אַ מיטגליד און דאָן שפּעטער אַלס אַ וויריליסט. דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות איז אין דעם צווייטן טייל פון דער דאָזיקער תקופה געווען אַ מיטגליד פונעם אַקציאָנס־קאָמיטעט און אַ רייע יאָרן וויצע־פּרעזידענט פונעם אַקציאָנס־קאָמיטעט און שפּעטער מיט די יאָרן אויך געווארן אַ וויריליסט, וואָס ער

איז עד־היום. אלס שטעל־פאַרטרעטער אין דעם אַקציאָנס־קאָמיטעט איז שוין פונעם יאָר 1923 געוויילט געווען חיים נייגער און — צייטווייליק אויך ד״ר שמואל ווארהאפטיק. אין דעם קאָנגרעס־געריכט איז דורך אַ רייַ פון יאָרן געווען אַ מיטגליד ד״ר שמואל שפּאן און אין דעם ערן־גע־ריכט פונעם קאָנגרעס איז געווען דורך אַ גאַנצער רייַ פון יאָרן מיטגליד ד״ר שמעון פעלדבלום.

און איצט קום איך צו דער ליסטע פון אונדזערע דעלעגירטע ביי פאַרשידענע קאָנגרעסן, איך צייל נישט אויף ביי וועלכע. די נעמען, וואָס עס איז מיר געלונגען צוזאַמענצושטעלן — אפשר האָב איך עמיצן אויס־געלאָזט, האָב איך עס געטאָן אָן כוונה.

ש. ארצט (ביעלסקא), מאַריאָ אפטע, ד״ר הערבערט בעטער, אליעזר בירמאַן, סאַמועל בלייכער, פּאָול בראוו, ד״ר יעקב בלעך, ד״ר יעקב פראַנד, ד״ר סאַמועל פרידמאַן, אינזש. דוד פעלדמאַן, איזאַק גרינשטיין, ד״ר יהושע הערשדערפער, ד״ר חיים הילפשטיין, אברהם האָפשטעטער, חיים קלאקסבאלד, ישראל קראוס, פרוי קאַהאַנע, קאָפלאָוויץ (קאַטאָוויץ), פרוי רחל־רוזשע נעמער (זשעשאָוו), ד״ר יהודה אַרענשטיין, ד״ר ישראל ראַבי־נאָוויטש, ד״ר אזיאש ראפאפאָרט (קאַטאָוויץ), יודל רונדשטיין (קראָקע), פרוי עלזאַ זילבערשטיין, ד״ר מאַרקוס שפּיגעל, י. שיף (סאַנאָק), שרע־טער (ביעלסקא), פרוי נינאַ זיידענפראו, ווילהעלם סאָבעל, אינזש. מ. שפּאָץ, ס. זיידען (זשעזשאָוו), לעאָן סאלפעטער, ד״ר פיליפּ טירק, לעאָן וואַנדער, עליאש וואנג, ד״ר יהודה צימערמאַן, ד״ר אברהם כאַמעט, פרוי רעגינאַ ציומערמאַן און זעלבסטפאַרשטענדלעך די אויבן־דערמאָנטע מיט־גלידער פונעם ציוניסטישן אַקציאָנס־קאָמיטעט, פון דעם קאָנגרעס־געריכט און פון דעם ערן־געריכט פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. זאָלן די נעמען פון די דאָזיקע חברים דאָ זיין צונויפגעבונדן אין אַ קראַנץ פון געדענקען צוליב זייער שטענדיקן אחריות־געפיל פאַר דעם גורל פון אונדזער באַ־וועגונג, צוליב זייער מסירות נפשדיקער איבערגעגעבנהייט צו אונדזער רעיון, וואָס זיין ראָלע — איך גלייב אַז אפילו קעגנער פון ציוניזם וועלן דאָס מודה זיין — האָט געהאַט אַ היסטאָרישן איינפלוס אויף דער פאָזי־ציע פון אונדזער פאָלק אין דער וועלט.

דער רוב פון די אָנגערופענע חברים און חברות איז נישט מער דאָ

צווישן אונדז. אַ גרויסער טייל פון זיי איז פאַרפייניקט געוואָרן דורך היטלער־דייטשלאַנד.

קראָקע אַלס שטאָט פון יידישע וועלט־קאָנפערענצן

קראָקע אַלס שטאָט האָט געהאַט חן. און חן האָט אַן אָנציאונגס־כוח. קראָקע האָט אָבער אויך געהאַט די טעכנישע באַדינגונגען פאַר וועלט־קאָנפערענצן. קראָקע האָט אויך געהאַט דעם שם פון וואַרעמער גאַסט־פריינטלעכקייט. און אָחוץ דעם איז דער קראָקעוואַר יידישער ישוב גע־ווען אַ ישוב פון אַ לאַנגער, לאַנגער טראַדיציע. געלעגן איז די שטאָט אויף דער הויפט־באַן־ליניע פון צענטראַל־אייראָפּע און דאָס אַלצדינג האָט גורם געווען דערצו, אַז די שטאָט איז געוואָרן נישט זעלטן אַן אָרט פאַר יידישע וועלט־קאָנפערענצן, הגם זי איז געווען אַ פּראָווינץ־שטאָט.

נישט נאָר ציוניסטישע וועלט־קאָנפערענצן זענען דאָ צייטנווייז אָפּ־געהאַלטן געוואָרן, נאָר אויך נישט־ציוניסטישע יידישע קאָנפערענצן.

די צוויי וועלט־קאָנפערענצן פון אַלגעמיינע ציוניסטן, די ערשטע אַ דראַמאַטישע און אַ קאָנסטרוקטיווע, די צווייטע אַ טראַגישע און אַ דעס־טרוקטיווע, זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין קראָקע. די וועלט־אָרגאַניזא־ציע פון מזרחי האָט זיך דאָ פאַרזאַמלט, כדי דער מזרחי־באַוועגונג אין פוילן צו געבן אַ שטויס־קראָפט. דער זעלבער מאָטיוו האָט די רעוויזיאָ־ניסטישע באַוועגונג באַווויגן דאָ אָפּצוהאַלטן איר וועלט־קאָנפערענץ. שוין פאַר דער תקופה וועגן וועלכער איך שרייב דאָ, איז אין קראָקע פאָרגע־קומען אַ וועלט־קאָנפערענץ — איך גלייב עס איז געווען די גרינדונגס־קאָנפערענץ — פון דער וועלט־באַוועגונג פון פועלי־ציון. אויך אַגודיסטי־שע וועלט־קאָנפערענצן זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין קראָקע. און אַזוי אַרום איז די פּוילישע קעניגלעכע שטאָט און די יידישע שטאָט פון רמ״א געוואָרן אַ מין צענטער, אין וועלכן אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט האָט גע־קאָנט אַ סך לערנען פון אַנדערע טיילן פון אונדזער פאָלק, באַקענען זיך מיט זיינע פירער, קאָנטראָלירן זיינע אייגענע מיינונגען אין שפּיגל פון די אני מאמינס פון אַנדערע באַוועגונגען און נישט ווערן פאַרגליווערט אין אַ גאַווהדיקער, עגאָצענטרישער פּראָווינציאַלישקייט. דער שם פון אונ־

דזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז צוליב דעם אין דער ציוניסטישער און אין דער יידישער וועלט בכלל געווען אַ סך, אַ סך גרעסער און שטאַרקער, ווי מיר האָבן דאָס געקאָנט דערוואַרטן לויט דעם נומעריש כוח פון אונדזער קהילה.

די קאָלירפולע גאַלעריע פון פּראָמינענטע באַוכער אין קראָקע

חיים ווייצמאַן — נחום סאָקאָלאָוו — וולאַדימיר זשאַבאָטינסקי — חיים נחמן ביאַליק — נחום גאָלדמאַן — מ. מ. אוסישקין — קורט בלומענפעלד — שמריהו לעווין — לייב יאָפע

וועלט־קאָנפערענצן האָבן נאַטירלעך אויך צוגעציגן די פּראָמינענטסטע פירער פון די פאַרשידענע באַוועגונגען. און אַזוי אַרום איז צווישן אונדזער קליינעם לאַנדעס־פאַרבאַנד און דער דרויסנדיקער ציוניסטישער און בכלל יידישער וועלט געשאַפן געווארן אַ באַזונדערער קאָנטאַקט. די סכנה פון אַ פראָווינץ־שטאָט צו ווערן טיף פאַרליבט אין אירע אייגענע ווערטן איז אָפּגעשוואַכט געווארן, וויל די דאָזיקע פּראָמינענטע פערזענלעכקייטן האָבן אַרייַנגעבראַכט אין אונדזער יידיש לעבן אַ דערפרישנדיקן שטראָם פון ברייטערע און קאָלירפולע האָריזאָנטן. אַזוי אַרום איז ביי אונדז אָנטשטאָנען אַ פאַרלאַנג מיטצוגיין מיט דעם גייסטיקן קאָמף וואָס איז אָנגעגאַנגען צווישן אַנדערע יידישע ישובים. עס איז אמת, אונדזער קליינער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט נישט וויניק געגעבן דער ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע, אָבער ער האָט אַ סך מער פון איר גענומען. דער קאָנטאַקט מיט די פּראָמינענטע ציוניסטישע פירער איז געווען אייגער פון די עלעמענטן, וואָס האָבן צוגעגעבן שוווּנג אונדזער יידישן לעבן. מיר זענען צוליב דעם נישט זעלטן געווען אין אַ געהויבענעם מצב־רוח. די באַזוכן זענען פאַר אונדז געווען אמתדיקע יום־טובים.

עס איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז צווישן אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד און אונדזערע שוועסטער־אַרגאַניזאַציעס אין קאָנגרעס־פוילן אוּן מערב־גאַליציע איז געווען אַ גאָר לעבהאַפטער קאָנטאַקט און אַז די פּי־

רער פון די לאַנדעס־אַרגאַניזאַציעס פון וואַרשע און לעמבערג זענען גאָר אָפט געקומען קיין קראָקע און אומגעקערט. דער דאָזיקער קאָנטאַקט צווישן די פירער פון די דויי לאַנדעס־אַרגאַניזאַציעס אין פוילן איז טעכניש גע־וען אַ דערנענטערונג, אָבער אידעאָלאָגיש איז ער אָפט געווען אַ סיבה פאַר דערווייטערונג. ווייל נאָך אַזעלכע באַזוכן האָבן מיר קעגנזייטיק בע־סער פאַרשטאַנען די דיפערענצן, וואָס טיילן אונדז אָפּ. אין דעם קאַפּיטל וועגן דעם יידישן פאַרלאַמענטאַריזם אין פוילן האָב איך אייניקע פון די דאָזיקע פירער דערמאָנט און כאַראַקטעריזירט.

דאָ האָב איך בדעה זיך צו קאָנצענטרירן אין עטלעכע שטריכן אויף די באַזוכן פון פערזענלעכקייטן, וואָס זענען צו אונדז געקומען מחוץ פון פוילן, פון דער ווייטער ציוניסטישער וועלט. אַ מאָלער אָדער אַ דיכטער וואָלט געקאָנט בעסער ווי איך געבן דאָס בילד פון דער קאָלירפולער גא־לעריע פון צענדליקער אינטערעסאַנטע באַזוכער, וואָס זענען צו אונדז גע־קומען אין דער צייט פון 1919 ביז 1939. טייל פון זיי האָבן באַזוכט נישט נאָר קראָקע, אָבער אויך די גרעסערע פּראָווינץ־שטעט פון מערב־גאַליציע און שלעזיע.

נאַטירלעך וועל איך אַנהייבן מיט ח י י ם ו י צ מ א נ ע ן און דאָס נישט נאָר, ווייל עס איז חיים ווייצמאַן, נאָר ווייל ער איז געווען אַ באַזוכער, וואָס האָט אונדז נישט באַזוכט און דאָך באַזוכט. חיים ווייצ־מאַן, דער גרויסער ייד פון מאָטעלע בייַ פּינסק, האָט אין זיין גאַנצן לאַנגן טעטיקייטס־פעריאָד נישט באַזוכט די פוילישע ציוניסטישע אַרגאַניזאַ־ציעס. אַ פסיכישער ווידערשטאַנד האָט אין אים געלעבט קעגן אַ באַזוך פון די דאָזיקע אַרגאַניזאַציעס, הגם מיר האָבן אים נישט אייניגאָל אייני־געלאָדן. איך וויל דאָ נישט אַנאַליזירן די סיבות דערפון.

חיים ווייצמאַן איז געווען אַ פערזענלעכקייט, וואָס זיין אינערלעך לעבן איז נישט געווען זייער לייכט צו פאַרשטיין. כלפּי חוץ האָט ער אויסגעזען רואיק, אָבער אין אינערלעך לעבן איז ער געווען זייער אינטע־סיוו. די פערזענלעכע באַציאונגען צווישן אים און זיינע נאָענטסטע מיט־אַרבעטער האָבן בייַ אים געשפּילט גאָר אַ גרויסע ראָלע. ווייצמאַן האָט נישט געהאַט די טבע אָפּצוגרענעצן זיינע נעגאַטיוועס פערזענלעכע סענ־טימענטן פון דעָר נויטוועניקייט אַנצוהאַלטן אין אינטערעס פון דער

באַוועגונג גוטע באַציאונגען מיט די דאָזיקע פירער אין זיין סביבה, דער דאָזיקער חסרון פון זיין נאַטור איז געשטאַנען אין אַ ווידערשפּרוך מיט דעם גרויסן קאַליבר פון זיין פערזענלעכקייט.

פּראָפעסאָר חיים ווייצמאַן איז אַלס פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע פאַרבייגעפאָרן דורך קראָקע דעם 13טן נאָוועמבער 1927, אויף זיין וועג פון דייטשלאַנד קיין רומעניע. זיין צוג האָט זיך אויפגעהאַלטן אין קראָקע 20 מינוט. מען קאָן זיך לייכט פאָרשטעלן, ווי געהויבן עס איז געווען אונדזער שטימונג. אַ דעלעגאַציע פון אַלע ציוניסטישע גרופּעס בתוכם מיט ציוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס און אויך די רעוויזיאָניסטישע פאָרטרעטער האָבן באַגריסט פּראָפעסאָר ווייצמאַן אויף דעם וואָקזאַל. די דעלעגאַציע איז געווען אָנגעפירט פון ד״ר ש. וואַרהאפטיג, ד״ר ש. פעלדבלום, ד״ר ח. הילפשטיין. ד״ר פעלדבלום האָט געהאַלטן אויפן וואָקזאַל אַ באַגייסטערטע באַגריסונגס־רעדע. (ד״ר יהושע טאָן איז דעמאָלט געווען קראַנק און דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות איז דערמאָלט נישט געווען אין קראָקע). די הויכע, שטאַרק געבויטע געשטאַלט פון אונדזער פּרעזידענט מיט זיין תמיד ערנסטן און באַזאָרגטן פּנים האָט דיקטירט דיסטאַנץ און רעספּעקט. ער איז געווען גאָר ווייניק פאָלקסטימלעך אַנגעקאָטן זענען געווען זייער פאָלקסטימלעכע. מאַנטשעסטער אין ענגלאַנד האָט תמיד געקעמפט מיט מאַטעלע ביי פינסק. פאָר אונדז איז ער געווען דער פּרעזידענט פון דער יידישער מלוכה אונטערווענס. און דאָס איז געווען גענוג פאָר אַן אמתדיקן יום־טוב, הגם מיט אַ פּאָר טראָפן פון ביטערקייט, ווייל דער פּרעזידענט האָט נישט געהאַלטן פאָר מעגלעך צו באַזוכן אונדזער שטאָט.

דעם 6טן יאַנואַר 1930 איז צו אונדז געקומען אויף אַ באַזוך נ ח ו ם ס א ק א ל א ו. דעמאָלט נאָך נישט דער פּרעזידענט, ווייל ער איז עס ערשט געווארן אין יאָר 1931. דעם 9טן יאַנואַר האָט נחום סאָקאָלאָוו געהאַלטן אַ גרויסע רעדע אויף אונדזער לאַנדעס־קאָנפערענץ אין קראָקע און דריי טעג פריער האָט ער אין דעם שיינעם זאַל פונעם אַלטן טעאַטער געהאַלטן זיין גייסטרייכן רעפעראַט איבער ציוניזם. נחום סאָקאָלאָוו איז געווען אַ גאָר אַנדערער מענטש ווי חיים ווייצמאַן. ער איז געווען דער קלאָסישסטער דערציילער מיט אַ פערזענלעכער וואַרעמקייט. אין דעם

אַלטן גריכנלאַנד וואָלט ער זיכער געווען איינער פון די שענסטע מיט־גלידער פון דער „געזעזיא". ער האָט נישט געצונדן, ווי מאַנכעס מאָל אַ פונק פון גאָטס חסד אין אַ רעדע פון חיים ווייצמאַן, אַ פונק, וועלכער האָט געווירקט ווי אַ בליץ. סאָקאָלאָווס געשפּרעכן און רעפּעראַטן זענען געווען רעפּלעקטיוו, אַנאַליטיש, היסטאָריאָזאָפיש. זיי האָבן געצוווונגען צום נאָכטראַכטן. ער האָט דעם צוהערער, דעם אינטעלעקטואַל געצוווונגען זיך צו פּאַרטיפּן אין די סאַמע טיפּענישן פון אונדזער גלאָרייכער פאַר־גאַנגענהייט. אומאויסשעפּלעכע גייסטיקע אוצרות, מיט וועלכע ער איז געווען אָנגעזאָפּט האָבן זיך ממש געשיט פון אים צו דעם צוהערער. מען איז געווארן פאַרזונקען אין אונדזער פאַרגאַנגענהייט און אין דעם שטאָלץ וועגן איר, וועו מען האָט זיך צוגעהערט צו נחום סאָקאָלאָווס דערציילונ־גען איבער אונדזער קיום און דעם זין פון אונדזער געשיכטע. דער אַמא־ליקער שעף־רעדאַקטאָר פון דעם משכיליש־אַסימילאַטאָרישן פּוילישן וואָכנבלאַט „איזראַעליטא" איז געווארן אַ גרויסער לערער פון ציוניזם. זיין אומפאַרגעסלעכן פאַרטראָג אין דעם זאַל פונעם אָלטן טעאַטער האָט ער אָנגעהויבן מיט זיין קראָקעווער יחוס און עס דערפאַר כדאי צו ציטירן דאָ כאָטש דעם איינעם פּרט: אינעם 16טן יאָרהונדערט — האָט נחום סאָקאָלאָוו דערמאָנט — האָט געלעבט אין קראָקע זיין עלטער־עלטער־זיי־דע. ער איז געווען אַ רב און האָט געהייסן נתן שאַפּירא. ער איז געווען דער מחבר פון אַ קאָמענטאַר פון אַ הייליקער שריפט אונטער דעם טיטל „דער אָנטדעקער פון טיפענישן". דער דאָזיקער עלטער־זיידע זיינער האָט זיך באָזעצט אין דעם פּוילישן שטעטל סאָקאָלאָוו, אין דער געווען־זעגער שעדלעצער גובערניע און פון אָט דעם אָרט קומט דער נאָמען פוז זיין משפּחה. עס איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער פּרטימדיקער ענוי־קייט פון סאָקאָלאָוו טראָץ זיין טיפקייט, אַז ער האָט אין דעם דאָזיקן פאַרטראָג אונטערגעשטראָכן, אַז זיין נאָמען איז אין דער אמתן נישט סאָקאָלאָוו נאָר סאָקאָלווו. אַן אָנדערער פּרט איז מיר געבליבן אין זכרון פון זיין באָזוך אין קראָקע. מיר זענען געגאַנגען דורך דעם וווּנדערלעכן קראָקעווער רינעק. מיר האָבן גערעדט פּויליש. סאָקאָלאָוו האָט געשריבן און גערעדט אין אַ זייער קאָרעקטן און הויך־ליטעראַרישן יום־טובדיקן פּויליש. אַפילו אין וואָכעדיקע זאַכן האָט ער זיך באָנוצט מיט דעם הויכן

בלומענאַרטיקן סטיל. עס איז געקומען דערפון, וואָס ער האָט זייער זעלטן זיך באַנוצט מיט דער דאָזיקער שפראַך. און פלוצלינג גיט מיך סאָקאָלאָוו אַ פרעג: וואָלט איר נישט געקאָנט באַקומען פאַר מיר אַ קליינע מאָנאָגראַפיע אין אַנטיקוואַריישער בוכהאַנדלונג, וואָס באַהאַנדלט דעם ענין „פליסאַקי"? (דאָס זענען געווען פוילישע שיפסלייט, וואָס האָבן אויף קליינע גאָלאָרן דורך דער ווייסל געפירט קיין פלאָצק און דאָן קיין גדאַנסק פאַרשיידענע סחורות, בפרט האָלץ).

דער היסטאָריאָזאָף מיט דעם ענציקלאָפּעדישן וויסן האָט זיך אינטערעסירט פאַר אַ מאָנאָגראַפיע — וועגן „פליסאָקיס".

עס איז געווען דאָס יאָר 1930 און נחום סאָקאָלאָוו האָט געפרווט אין וואַרשע גרינדן אַ פוילישׂ־פאָלעסטינעזישע קאָמער פאַר פאָליטישע און גייסטיקע ענינים. דער פוילישער פרעמיער מיניסטער גראַף אָלעקסאַנדער סקינשסקי און דער פּראָפעסאָר פון דעם יאָגעלאָנישן אוניווערסיטעט דיבאָווסקי האָבן שטאַרק אונטערשטיצט דעם פלאַן. עס איז סוף־כל־סוף גאָרנישט געווארן פון דעם.

מיר האָבן ממש געטרונקען חכמה פון סאָקאָלאָווס פאַרטראָגן אין קראָקע. ער איז אונדז געבליבן לאַנג אין זכרון.

אַ גאָר אַנדערע פערזענלעכקייט איז געווען ו ל א ד י מ י ר ז א ב ט י נ ס ק י. וואָס סאָקאָלאָוו האָט פאַרמאָגט אין די טיפענישן פון אונדזער פאַרגאַנגענהייט, האָט זשאָבאָטינסקי אַרויסגעכישופט פאַר דער צוקונפט פון אונדזער פאָלק. סאָקאָלאָוו איז געווען טיף, זשאָבאָטינסקי איז געווען הויך. סאָקאָלאָוו איז געווען רואיק און אָפּגעקלערט, זשאָבאָטינסקי איז געווען אַ רייסנדיקער שטראָם. עס איז געווען אַ הערלעכע דערגאַנצונג: די רו איז דערגאַנצט געוואָרן דורך דעם אומרו אין דער דאָזיקער געשטאַלט. זשאָבאָטינסקי איז עטלעכע מאָל געווען ביי אונדז אין קראָקע. ער האָט אויך באַזוכט די מיטעלע שטעט אין אונדזער שטח. תמיד האָט ער געצונדן. מענטשן זענען געשטאַנען אויף די שפּיצפינגער אין אַ צוזאַמענגעדריקטער מאַסע, כדי אים צו הערן. ער האָט געבראָכן דעם ווילן פון דעם צוהערער. ער האָט אים נישט געצוונגען צו קאָנטעמפּלאַטיווער אַנאַליזע ווי עס האָט געטאָן סאָקאָלאָוו, נאָר ער האָט אים

ממש צעריבן דעם ווידערשטאַנד דורך זיין לאָגיק, אין דעם אויפבוי פון זיינע רעדעס. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז מיט קליינע אויסנאַמען געווען קעגן דער רעוויזיאָניסטישער שיטה. די קראָקעווער אַטמאָספער איז נישט געווען צוגעפאַסט צו אַ רייסנדיקן ראַדיקאַליזם. אָבער זשאַבאַ־טינסקי האָט באַפליגלט אויך אונדזער באַוועגונג. ער האָט אין זיך געהאט געוויסע מידות, וואָס זענען נישט דווקא געווען צוגעפאַסט צו דעם טיף־גייסטיקן נורט פון אונדזער יידישן לעבן. ער האָט צייטנווייז געפרווועט צו מיליטאַריזירן דעם יידישן גייסט און קעגן דעם איז געווען אין אונדזערע רייען אַ סטיכישער ווידערשטאַנד. ער איז געווען אַ שטאַרקער מאַגנעט, אָבער ווי יעדער מאַגנעט האָט ער צוגעצויגן נאָר אויף דעם געביט פון דער וויזשקונג פונעם מאַגנעט. וויבאַלד דער מאַגנעט איז אַוועק, אָדער די אָב־יעקטן פונעם מאַגנעט האָבן זיך דערווייטערט פון דעם מאַגנעטישן פעלד, איז זיין אינפלוס געווארן אָפגעשוואַכט.

אַ רעדנער פון דעם גרעסטן קאַליבער, באמת אַ כישוף־רעדנער. קליין אין וווקס האָט ער ביים אָנהייב נישט געמאַכט קיין שטאַרקן אייַנדרוק. אָבער נישט לאַנג האָט עס געדויערט און מען איז שוין געווען אין דעם קרייז פון זיין כישוף. אַ פייערדיקע פערזענלעכקייט, וואָס וועט זיכער קיינמאָל נישט פאַרגעסן ווערן אין דער געשיכטע פון ציוניזם. ער איז געווען דער פלאַם־פייער און דער ריטער פון דעם מאָדערנעם ציוניזם.

ער וואַרט איצט אויף זיין לעצטן וועג פון בית החיים, דאָ אויף דעם אינדזל לאַנג אייליאַנד, אין ניו־יאָרק, אויף זיין לעצטן וועג קיין ירושלים, וואָס ער האָט אַזוי געליבט מיט זיין גאַנצער נשמה. ער וואַרט — לאַנג!

אַ גאָר גרויסער יום־טוב איז פאַר אונדז געווען אין יאָר 1932 דער באַזוך פון דעם גרעסטן העברעישן דיכטער פון דער נייער צייט, ח י י ם נ ח מ ן ב י א ל י ק. איך האָב געהאט דעם זכות ביאַליקן צו קענען שוין פון פריער. אין אונדזער שטאָט, אין וועלכער קענטעניש פון דער העברעישער ליטעראַטור און פון דער העברעישער שפראַך איז נישט געווען קיין זעלטנקייט, האָט דער אָנזאָג פון חיים נחמן ביאַליקס באַזוך געצונדן. מיר האָבן עס געפילט ווי אַ פריוויילעגיע וואָס ער קומט צו אונדז. די געשטאַלט פון חיים נחמן ביאַליק איז געווען — טאָג־טעגלעכע

פּראָצע. עס איז מאָדנע ווי די השגחה בלאָזט אַריין אין אַ פּשוטן גוף באַפליגלטע פּאָעזיע און טיפסטן ווייטיק און צאָרן. דער תּרבות־קרייז אין אונדזער שטאָט איז ממש געווען פּאַרשיכורט. איז עס דאָך געווען חיים נחמן ביאַליק. זיין רעדע, וואָס ער האָט געהאלטן ביי דער אויפנאָמע, וואָס אַלע ציוניסטישע קרייזן האָבן פּאַר אים איינגעאָרדנט אין דעם זאַל פון יידישן אַקאַדעמישן הויז, איז געווען פול מיט דראַמאַטישע טענער און פּאַרביטערונג. ביאַליק האָט זיך באַקלאָגט וואָס עס איז נישטאָ קיין הערשישער לייענער אין אַ ענגונדיקער צאָל. מיר האָבן געפילט דעם פּאַרווורף, מיר האָבן געוווסט, אַז ער איז ערעכט. חיים נחמן ביאַליק האָט זיין גרויסע פּאָעזיע פּאַרבונדן מיט אַ רעאַליסטישן צוגאַנג צום פּראָבלעם פון פּאָפולאַריזירן העברעישע ליטעראַטור. און מיט רעכט. ער האָט געוואָלט, אַז די העברעישע ליטעראַטור זאָל נישט בלייבן אַן אינדזל אויפן ים. ער האָט געוואָלט, זי זאָל ווערן דער ברויזנדיקער ים גופא. ביאַליק האָט באַזוכט אויך די שטאָט טאַרנאָוו און ביעלסקאָ. אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט אַרויסגעגעבן אַ קול קורא צו אַלע אונדזערע קאָמיטעטן וועגן זיין באַזוך און מיר האָבן געהאט די סאַטיספאַקציע, וואָס אַן אימּפּאָנירנדיקע צאָל פון שטעטלדיקע אַבאָנענטן איז צונויפגעזאַמלט געוואָרן פּאַר העברעישע פּערפאָרמאַנסן אויסגאַבן און ביכער, וואָס זענען געדרוקט געוואָרן אין ארץ־ישראל.

אונדזער לאַנדעס־פּאַרבאַנד האָט קיינמאָל נישט פּאַרגעסן דעם גלאַנץ פון ביאַליקס פּערזענלעכקייט.

דר. נ ח ו ם ג א ל ד מ א ן האָט אונדזער שטאָט באַזוכט ביי דער געלעגנהייט פון די צוויי וועלט־קאָנפערענצן פונעם וועלט־פּאַרבאַנד פונעם אַלגעמיינעם ציוניזם, 1934, 1935. אפשר אויך ביי אַן אַנדער געלעגנהייט. דער איצטיקער פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע און פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס, האָט שוין דעמאָלט באַוויזן די קוואַליטעטן, וועלכע זענען דאָן אויסגעוואַקסן צו אַ געוואַלטיקן קאָנסטרוקטיוון כוח פּאַר אונדזער פּאָלק. עס איז שוין דעמאָלט געווען קלאָר, אַז דאָס אַמאָליקע וווּנדערקינד אויף דעם ציוניסטישן האָריזאָנט וועט נישט געהערן צו יענעם טיפּ וווּנדערקינד, וואָס ווערן פּאַרלוירן אין די שפּעטערע יאָרן. פּאַרקערט, עס איז שוין דעמאָלט געווען קלאָר פּאַר

אונדז, אַז דאָ וואָקסט אַ כוח פון זיין אייגענער אַרט; אַ כוח, וואָס לאָזט זיך נישט אריינשטעלן אין דער רוטין־קלאַסיפיקאַציע פון פּערזענלעכקייטן. ער איז געוואָרן אַ סאַמאַראַדנע, אַן אַריגינעלע דערשיינונג. זיינע רעדעס ביי אונדז אין קראָקע זענען געווען אַ נצחון פון רעאַליסטישער לאָגיק קעגן באַפליגלטער פאַנטאַזיע. עס איז זיך שווער פאַרצושטעלן אַ גרעסערן קאָנטראַסט ווי דער קאָנטראַסט צווישן דער שיטה פון גייסט פון גאָלדמאַן און זשאַבאָטינסקי. דער כלל, אַז פאָליטיק איז די קונסט פון די מעגלעכקייטן צו שאַפן די מעגלעכסט בעסטע רעאַליטעטן איז געווען אַנגעצייכנט אין דער שיטה פון נחום גאָלדמאַן. אין דער רייכער גאַלעריע פון אונדזערע פירער האָט גאָלדמאַן צוגעגעבן אַ גאַר נייעם פּאַרטרעט. ער, דער רעפּרעזענט פון דער אַנטי־וויצמאַן רעזאָלוציע אויף דעם 17טן קאָנגרעס, האָט געהאט אַ סך סימנים, וואָס זענען געווען געמיינזאַם מיט דער פאָליטישער סטראַטעגיע פון חיים וויצמאַן. מיר האָבן געפילט, אַז דאָ שטייט פאַר אונדז שוין אַ רייפער, געוואָלטיקער כוח אין אונדזער פאָליטישן קאַמף. אין די ריען פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט זיך געפילט גאַר אַ שטאַרקע אָפּאָזיציע קעגן דר. נחום גאָלדמאַן, וויל אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז געווען דער פּאַרקעמפּער אין דער אייניקייט פונעם וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן און נחום גאָלדמאַן איז דעמאָלט געווען דער טאַקטיקער פון דער גרופּע (א) פון די אַלגעמיינע ציוניסטן.

אַ מאָדנע געפיל האָט זיך אין מיר דערוועקט אין יאָר 1953, ווען נחום גאָלדמאַן האָט אויף דער אַלגעמיין־ציוניסטישער קאָנפערענץ פון די פּראָגרעסיוון אין ארץ־ישראל, אין הרצליה, געוואָלט צוזאַמענבינדן די אַלגעמיינע ציוניסטן מיט די פּראָגרעסיוון אַלגעמיינע ציוניסטן. אָט דאָס זעלבע וואָס דער שרייבער פון די דאָזיקיע זכרונות האָט געפרווט צו דערגרייכן מיט אַלע זיינע כוחות פריער אין די יאָרן 1934 און 1935, ווען נחום גאָלדמאַן איז געווען אַ פּאַרקעמפער פון דער צעשפּליטערונג. און אין „הרצליה" זענען גאָלדמאַנס באַמיאונגען באַזיגט געוואָרן. אָט, אַ שטיקל חד־גדיא.

היינט שטייט נחום גאָלדמאַן אויף דער הויך פון זיין היסטאָרישער טעטיקייט, פון וועלכער די זיילן זענען — שעפּערישע אָקטיוויטעט פון

דעם צעריסענעם פֿאָלק אונדזערן מחוץ פון מדינת ישראל, דאָס רעאָ־
לייזירן פון שלום מיט די אַראַבער און אַ שטענדיקן קיום פון מדינת
ישראל.

זיינע פֿלענער נעמען אַרום די סאַמע גורל־פֿראַבלעמען פון אונדזער
פֿאָלק און זיין פֿאַרשטאַנד דרינגט דורך די פֿאַרפֿלאָנטערטסטע פֿראַבלע־
מען ווי מיט רענטגען־שטראָלן, זיינע שטאַטסמענישע קוואַליטעטן דער־
הייבן אים צו זיין דער קאָנסטרוקטיווער כוח פון אונדזער געשיכטע אין
דער היינטיקער צייט.

דר. נחום גאָלדמאַן איז היינט פֿרעזידענט פון דער ציוניסטישער
וועלט־אָרגאַניזאַציע, פֿרעזידענט פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס און פון
דער יידישער וועלט־אָרגאַניזאַציע פֿאַר די פֿאַדערונגען צו דייטשלאַנד
און עסטרייך.

מ. מ. א ו ס י ש ק י ן איז עטלעכע מאָל געווען ביי אונדז אין
קראָקע. געבראַכט האָט אים צו אונדז ראשית כל דער אינטערעס פון
קרן קימת, פון וועלכן ער איז געווען דער הויפּט־דירעקטאָר און מער ווי
אַ הויפּט־דירעקטאָר — זיין נשמה. דער מאַן, וואָס האָט געקויפט אָדער
גיכער צוריק אָפּגעקויפט דעם עמק פֿאַרן קרן קימת קעגן דעם וויליז פון
אַנדערע; דער מאַן האָט זיך אַדאַנק דער דאָזיקער רעוואָלטירנדיקער טאָט
דערוואָרבן דעם נאָמען פון דעם איש ברזל. ער האָט אויך געהאט פֿאַר־
מען פון אַ מאָסע פון אייזן. און אויב אייזן וואָלט געהאט מאַניערן, האָט
ער זיי געהאט געמומען פונעם אייזן. זיין שם איז געווען אַ שטאַרקער.
ער האָט נישט איינמאָל באַוויזן, אַז מען קאָן זיין אַ שטאַרקע פּיאָנער־
קראָפט אויפן געביט פון קרן קימת, אָפילו ווען מען שרייבט נישט קיין
ביכער וועגן אַגריקולטור־פֿראָבלעמען. ער האָט געהאַט אַן אומגעוויי־
לעכע פֿאָזיציע אין דעם ישוב אַדאַנק דעם שם פון זיין שטאַרקער ענער־
גיע. ער האָט געפֿרווט זיך צו האַלטן איבער די פֿאַרטייען. אָבער מיט
זיין אני מאמין האָט ער געהערט צו דער גרופּע (ב) פון אַלגעמיינע ציו־
ניסטן. ער האָט אויך אנטיילגענומען אַקטיוו אין וויכטיקע באַראַטונגען
פון דעם וועלט־פֿאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן. אַ באַזונדערע ראָלע
האָט מ. מ. אוסישקין געשפּילט אין דער צייט פונעם פּיעל־פֿראָיעקט צו

גרינדן אַ יידישע מלוכה אין אַ גאַר קליינעם טייל פון ארץ־ישראל. ער איז געווען אַן אומבייגזאמער קעמפער קעגן דער אידייע פון צעטיילונג. אָבער אויך דער איש ברזל איז געווארן עלאַסטישער מיט די יאָרן...

פאַר אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז עס געווען אַ גרויסער כבוד צו האָבן דעם פערזענלעכקייט ביי אונדז אוך. צו שעפּן פון אים נאָך מער ענערגיע, ווי אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד האָט פאַרמאָגט, פאַר דער טעטיקייט פונעם קרן קימת. אוסישקין איז געווען אַ האַרטער רעדנער, ווי עס איז געווען זיין געשטאַלט. ער האָט סקאַנדירט ווערטער, צייטבוייז געהייבן זיין שטים ווי אַ באַפּל, ווי אַ דונער.

אין זכרון איז מיר געבליבן זיין רעדע אויפן 11טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין ווין, פאַר דעם ערשטן וועלט־קריג, ווען עס איז באַשלאָסן געווארן דאָס גרינדן פון דעם העברעישן אוניווערסיטעט, ווען אַן אומבאַשרייבלעכער ענטוזיאַזם האָט אויפגעצונדן דעם קאָנגרעס נאָך דער רעדע פון אוסישקין.

עס איז געווען די שמחה פון אַן אַלטן עם הספר, וואָס בויט ווידער.

קורט בלומענפעלד איז נישט זעלטן געווען אַ באַזוכער פון אונדזער שטאָט. נישט נאָר אין צוזאַמענהאַנג מיט די וועלט־קאָנפּעראַנצן פון אַלגעמיינע ציוניסטן. אויסגעוואָקסן אינעם הפועל הצעיר איז ער געווארן דער פירער פון דער גרופּע (א) פון אַלגעמיינע ציוניסטן, אין וועלכער ער האָט פאַרשטאַרקט זיין אייגענע פאָזיציע אין אַן אונטערגרופּע, וואָס האָט געהייסן „קידמה״, אַלס פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער לאַנדעס־אַרגאַניזאַציע אין דייטשלאַנד האָט ער פאַרנומען נישט נאָר אַן אַמט, נאָר אויך געשפּילט אַן אַנטשיידנדיקע גייסטיקע ראָלע, זיין ספּעציאַליטעט איז געווען דער קאַמף מיט דער אַסימילאַציע. עס איז געווען קעגן וואָס צו קעמפן אין דייטשלאַנד. זיינע רעדעס אָדער אייגנטלעך, זיינע אַקאַדעמישע פאַרטראָגן, איבער דעם גייסט פון ציוניזם, געהאַלטן אין דער כאַראַקטעריסטישער שווער ערנסטער דייטשער שפּראַך, אָנגעזאָפּט מיט טעאָרעטישע באַגריפן, זענען פאַר דער אינטעלעקטועלער וועלט פונעם קראָקעווער ציוניזם — און די דאָזיקע אינטעלעקטועלע וועלט איז גאָר נישט געווען קליין — געווען גאָנץ גוט פאַרשטענדלעך טראָץ דעם באַזונדערן דייטשן סטיל פון זיינע פאַרטראָגן, וואָס איז ge-

וועג פרעמד פאר מזרח־אייראפעישן געשמאק. אבער דווקא דערפאר זענען זיינע באזוכן ביי אונדז געווען א גרויסע באריכערונג פון — אונדזער געדאנקען־וועלט, אן אימפולס צו קאנטראלירן אונדזערע אייגענע מיי־נונגען דורך מיינונגען פון א הויכן אינטעלעקטועלן מיט א פרעמדער שיטה. מיר פערזענלעך איז עס געווען א גרויס פארגעניגן אויסצוטוישן געדאנקען מיט אזא חשובן קעגנער אינערהאלב פונעם וועלט־פארבאנד פונעם אלגעמיינעם ציוניזם. מיר זענען געווען דאס, וואס מען רופט אין דעם קלאסישן דייטש „וועזנס־פרעמד". אבער דווקא דאס איז געווען אינטערעסאנט. איך דערמאן מיך נאך ווי היינט אין זיינע דיסערטאציעס און אין זיין באמת אויפריכטיקן מארגלישן צוגאנג צו פאליטישן פרא־בלעמען. דער דאזיקער מארגליזירנדיקער צוג אין דער פאליטיק איז בכלל געווען א כארקטעריסטישער באשטאנדטייל פון די פירער פונעם דייטשן ציוניזם. ער איז געווען יידיש, נישט דייטש.

איך וועל קיינמאל נישט פארגעסן — איך האב עס שוין אויבן דערמאנט — די לאנגע שעהן, וואס מיר ביידע האבן פארבראכט צוזא־מען, כדי אויסצוהאמערן א געמיינזאמען פראגראם פארן וועלט־פארבאנד פון אלגעמיינע ציוניסטן. דער חלק פון קורט בלומענפעלד אין דעם פאר־דינסט צו — שפאלטן דעם וועלט־פארבאנד, בעת דער וועלט־קאנפערענץ פון אלגעמיינע ציוניסטן אין קראקע אין יאר 1935 — איז גאר נישט געווען קיין קליינער. אפשר איז דאס אויך א שבח פאר אים אין ליכט פון דער היינטיקער באנייטער טיפער, דראמאטישער שפאלטונג פון דער קאנ־פעדעראציע פון אלגעמיינע ציוניסטן. פאר אונדזער לאנדעס־פארבאנד איז קורט בלומענפעלד געווען א קוואל פון גייסטיקער הנאה און איבער דעם וואלד פון מיינונגס־פארשידנקייטן פארבינדט מיך מיט אים היינט דער אנדענק פון זיין דורכגייסטיקטער זארג פאר א שיינעם ציוניזם פון א ליכטיקער יידישער מלוכה, אין וועלכער ער לעבט היינט אין כבוד.

א גאנצע גרופע פון גייסטיק הויכשטייענדיקע מענער האט געחלומט וועגן א יידיש־ארבישער מלוכה — דער „ברית שלום" מלוכה. א טי־פער מארגלישער געדאנק איז געלעגן אין די מאטיוון פון דער דאזיקער קאנצעפציע. אבער פאליטיש איז די קאנצעפציע געווען אפגעריסן פון דער

ווירקלעכקייט. און אחוץ דעם האָט זי נישט געגומען אין באַטראַכט די טיפע בענקשאַפט אין דער יידישער נשמה, ווידער אויפצובויען אַן אייגענע מלוכה, אין וועלכער דאָס יידישע פאָלק אָדער אַ טייל פון אים, וועט קאנען שפּינען ווייטער די גרויסע געדאַנקען און די הויכע מאַראַל פון אונדזער ספּעציפישן יידישן כאַראַקטער אַן אַ שטאַרקער פּאָליטישער שות־פות מיט אַן אַנדער פאָלק.

דעם דאָזיקן אמת און די דאָזיקע בענקשאַפט האָט דער „ברית שלום" טראָץ זיין הויכער מאָראַלישער שפּאַנונג נישט פאַרשטאַנען. חיים ווייצ־מאַן האָט זי אויך נישט פאַרשטאַנען אין יאָר 1931. קורט בלומענפעלד האָט געהערט צו דער זעלביקער שיטה. און איך דערמאָן אים דאָ, ווייל דער „ברית שלום" איז סוף־כל־סוף געווען אַ באַזונדערער קאָליר אין דעם רעגנבויגן פון אונדזערע פּאָליטישע קאָנצעפּציעס און חלומות און ווייל קורט בלומענפעלד האָט אויפריכטיק געגלייבט אין דעם, וואָס ער האָט געפּרעדיקט.

און אויב איך בין שוין ביים רעגנבויגן, וויל איך דאָ אַריינברענגען נאָך איין גאָר שיינע פאַרב, וואָס האָט געהייסן דר. ש מ ר י ה ו ל ע־ו י ן. ער איז געקומען צו אונדז קיין קראָקע אין דעם שטורעם־און־דראַנג פעריאָד פונעם מאָדערנעם ציוניזם נאָך דער באַלפור־דעקלאַראַציע. אויב איך האָב נישט קיין טעות איז עס געווען נאָך דעם באַרימטן באַשלוס פון סאַן רעמאָ, ווו גרויס־בריטאַניע האָט באַקומען דעם צוזאָג פונעם מאַנ־דאַט איבער ארץ־ישראל, דעמאָלט נאָך פון ארץ־ישראל פון ביידע זייטן פונעם ירדן. עס איז געווען אין יאָר 1920. ווען איך טראַכט הייַנט, דורך דעם נעפּל פון דער פאַרגאַנגענהייט, וועגן שמריהו לעווין, איז דער דאָ־מינירנדיקער אייַנדרוק אין מיין זכרון: מלא חכמה. די הויכע, אַ ביסל איבערגעבייגענע געשטאַלט, מיט טיפע פאַרחלומטע אויגן, האָט איבער־געלאָזט אין אונדזערע רייען אַ וואַרעמען שיין. דער דעפוטאַט צו דער רוסישער דומע האָט אונדז נישט אַזוי שטאַרק געצויגן ווי דער שטראַלנ־דיקער, בליצאַרטיקער טיף־קלוגער וויץ און די פראַקטפולע יידישע אַנעק־דאָטן, מיט וועלכע ער האָט געשיט אויף זיינע טויזנטער צוהערער ווי פון אַן „אַמאַלטעא"־האַרן. אין איינעם אַ שבת נאַכמיטיק האָט שמריהו לעווין אויף אַ גרויסן הויף אין דער דיטעלס־גאַס, נישט ווייט פון דער ווייסל,

(איך דערמאָן מיך נישט מער אין דעם נאָמען), פון אַ באַלקאָן געריידט וועגן סאָן רעמאָ און ציוניזם. גערעדט? ניין, עס איז געווען אַ מין הלוויה פאַר ציוניזם. פלוצלינג האָט אין דער סאַמע נאָענט פון שמריהו לעווין אַ יונגערמאָן, ווייזט אויס, אַ משוגענער, אַרויסגענומען אַ מעסער און אין אַ סעקונדע אַריינגעשטויסן דאָס מעסער אין האָרץ פון אַ נאָענטן צוהערער, וועלכער איז געפאַלן אַ טויטער. די בהלה איז געווען אַ שרעקלעכע. בלאָס איז געשטאַנען שמריהו לעווין אויף דעם באַלקאָן. ווייטיק האָט זיך אָפגעשפיגלט אויף זיין פנים. מען האָט גערעדט, אז דאָס איז געווען אַ פאָליטישער קעגנער פון ציוניזם, וואָס האָט דעם מערד באַגאַנגען. אָבער עס איז געווען נאָר אַ משוגענער.

שמריהו לעווין איז געווען אַ פאַרשיכורטער אָנהענגער פון חיים ווייצמאַן. אין זייַנע רעדעס האָט זיך דאָס אַרויסגעפילט יעדעס מאָל. שטאָלץ זענען מיר געווען, וואָס מיר האָבן געהאט אים צו גאָסט. מיר האָבן אים אייַנגעשלאָסן אין אונדזער ליבע טראָץ מיינונגס־פאַרשיידנקייטן, אַזוי שטאַרק און גליענדיק איז געווען זיין חיבת ציון און אַזוי שטראָלנדיק זיין קלוגשאַפט.

איך וויל אָפשליסן די דאָזיקע גאָלעריע פון די פראָמינענטסטע פערזענלעכקייטן, וואָס האָבן אונדז באַזוכט — די רשימה פון וואָגיקע פערזענלעכקייטן, וואָס זענען ביי אונדז געווען איז לאַנג, אַ סך גרעסער — מיט אַ נאָמען, וועלכער האָט רעפרעזענטירט אַ זעלטענעם סינטעז: פאָעזיע מיט — געלט־זאָמלונגען פאַרן קרן־היסוד. אַרומגעפאָרן איבער דער גאַנצער וועלט אין נאָמען פון דער שכינה פון ארץ־ישראל. גערעדט צו יידישע ישובים אין גאָר דער וועלט. געווען נשמות מיט פאָעזיע און חלומות און — מיט סטאַטיסטיק וועגן דעם אינוועסטאָר אין די קיבוצים. פון יום־טוב געפרווט צו מאַכן אַ וואָכעדיקע זאָרג און פון דער וואָכן — אַ הייליקן יום־טוב פון חיבת־ציון. אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד איז אים געווען זייער נאָענט. אָבער איך מיין, אז אַלע ישובים אין דער וועלט זענען אים געווען גלייך נאָענט און ער אַליין איז אונדז געווען זייער נאָענט. אַ רעדנער, וואָס האָט אַרויסגעשטויסן זיין התלהבות אין אָפגעמאַקטע זאַצן און איז דאָן אַריינגעפאַלן אין אַן עפישער דערציילונג ווי

וועג ער וואָלט פֿלוצים געדעדט וועגן גלייכגילטיקע ענינים. ער איז געוואָן דער משולח פון איר מאַיעסטעט — ארץ־ישראל.

זיין נאָמען איז געווען ל י י ב י א פ ע. אין אַן אויפרייס פון אַן אַראַבישער באַמבע אין דעם בנין פון דער יידישער אַגענץ אין ירושלים איז ער צעריסן געוואָרן אויף שטיקער. זיין נשמה וואָנדערט זיכער אין דער וועלט פון אונדזערע חלומות און האָפענונגען.

איך וועל נישט פֿאַרגעסן דעם טאָג, וועג איך האָב אים באַזוכט אין זיין קליין הויז אין תלפיות. א חאַמסין האָט זיך אין א גיכן טעמפּאָ דערהייבן פון די טאָלן אין דער ריכטונג פון תלפיות. אָבער פּאַר א ווייל איז נאָך געווען דער אויסבליק א ווייטער און א קלאָרער, ווייט, ווייט קיין עבר־הירדן. לייב יאָפע איז געשטאַנען פֿאַרן הויז פֿאַרחלומט, וואַרשייניש־לעך האָט זיך געוועבט אין זיין נשמה זיין — פֿאָעזיע.

איך האָב אים דאָן נאָך געהערט אומצייליקע מאָל. אויך אויף דער יובל־קאָנפערענץ פונעם ערשטן ציוניסטן־קאָנגרעס, איך מיין אין יאָר 1947 אין באַזעל, האָב איך אים געהערט דאָס לעצטע מאָל, ער האָט געהאַלטן א שוואָנגפולע פּאָעטישע, פּאַר מיר אומפֿאַרגעסלעכע רעדע.

לייב יאָפע, דער משולח, איז געווען טיף אייניגעוואָקסן אין אונדזער ערצער אין קראָקע, אין מערב־גאַליציע, אין פוילן. און וווּ נישט אויף דער גאַנצער, ווייטער, ענדלאָזער יידישער וועלט?

די שטעלונג פון קראָקעווער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד צו דער אויסבריטערונג פון דער יידישער אַגענץ.

די אידייע פון דער פֿאַרברייטערונג פון דער יידישער אַגענץ איז אונטער דער שטויס־קראָפט פון חיים ווייצמאַן געבראַכט געוואָרן אויפן סדר־היום פון ציוניסטישע דיסקוסיעס אין דער גאַנצער וועלט, נאָך עטלעכע יאָר פּאַר דעם יאָר 1929, וועג די פֿאַרברייטערונג איז געוואָרן א יש אין זיריך. זעלבסטפֿאַרשטענדלעך האָט די דיסקוסיע אויך אַרייַנגענומען אונדזער לאַנדעס־פֿאַרבאַנד. די ציוניסטישע וועלט איז געווען פונאַנדערגעטיילט אין צוויי לאַגערן אַרום דעם דאָזיקן ענין. און אין די צוויי

לאַגערן גופא זענען נאַטירלעך געווען פאַרשיידענע שאַטירונגען, ווי דאָס געשעט תמיד.

די אַרגומענטן פאַר דער פאַרברייטערונג פון דער יידישער אַגענץ זענען מער אָדער ווייניקער געווען פאָלגנדיקע: ראשית כל האָט דער אַרטיקל פיר פון דעם פאָלעסטינעזישן מאַנדאַט פאַרפליכטעט די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע צו שאַפן אַן אויסגעברייטערטע יידישע אַגענץ. עס איז נישט געווען קיין דירעקטע פאַרפליכטונג, אָבער עס איז געווען גערונגען פון דעם נוסח לויט דעם אַרטיקל 4 פון דעם מאַנדאַט. השנית, זענען די באַציאונגען צווישן דער מאַנדאַטאָר־מאַכט און דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, וואָס איז געווען פון אָנהייב אָן די יידישע אַגענץ לויט דעם אַרטיקל 4 פונעם מאַנדאַט, מיט יעדעס יאָר געווארן ערגער און דערפאָר איז עס געווען נייטיק, אַרויסצונעמען פון דער מאַנדאַטאָר־מאַכט דעם אָרגומענט, אַז אַ גרויסער טייל פון די יידן באַקעמפט די אידייע פון אויפבוי פון אַ נאַציאָנאַלער היים. און השלישית, איז עס געווען אַ נויט־וועגדיקייט פאַרן אויפבוי פון ארץ־ישראל צו פאַרגרעסערן די פינאַנציעלע קוואַלן פאַר עליה און קאָלאָניזאַציע.

די אָרגומענטן קעגן דער אויסברייטערונג זענען געווען אויך וואָגיק. ראשית כל, אַז די אויסברייטערונג וועט אַוועקנעמען שוווּנג־קראַפט און אחריות־געפיל פון דער ציוניסטישער וועלט־אָרגאַניזאַציע, צו פאַרטיפן איר אידייע און צו פאַרגרעסערן איר אָנהענגערשאַפט. צווייטנס, האָבן די קעגנער פון דער אויסברייטערונג געטענהט, אַז די נישט־ציוניסטן זענען אַן אַמאָרפער באַגריף און עס איז דאָ נישטאָ קיין מעגלעכקייט, צו ווייזן זייערע פאַרטרעטער אויף אַ דעמאָקראַטישן אופן און דאָס וואָלט געבראַכט דערצו, אַז דער ציוניסטישער טייל פון דער אָגענץ, וואָס ווערט געווייזלט באמת דעמאָקראַטיש, וואָלט געמוזט צוזאַמענאַרבעטן מיט נאַטאָבלען, וואָס האָבן קיין אָנשפּאַר נישט אין דעם פאָלק. און דריטנס, דער פרינציפ פון צוזאַמענשטעלן די עקזעקוטיוו פון דער יידישער אַגענץ לויט אַ שליסל פון 50 פראָצענט ציוניסטן און 50 פראָצענט נישט־ציוניסטן וואָלט פאַליטיש אָפּגעשוואַכט די אידייע פון אַ יידישער מלוכה, ווייל די נישט־ציוניסטן זענען געווען אויסן צו שאַפן נאָר אַ קאָלאָניזאַטאָרישן ווינקל פאַר אָרעמע יידן און נישט קיין מלוכה.

עס האָבן געזיגט די אַרגומענטן ל ט ו ב ת דער אויסברייטערונג. אין יאָר 1929 אין ציריך, האָט זיך דאָס בולט באַוויזן אויפן 16טן ציו־ניסטישן קאָנגרעס. די ציוניסטישע דעלעגירטע פון מערב־גאַליציע אויף דעם דאָזיקן קאָנגרעס זענען אַחוץ דר. טאָן אַלס מיטגליד פונעם אַקציאָנס־קאָמיטעט, געווען: ס. אַרצט, י. אַרענשטיין, דר. טירק, פרוי קאַהאַנע, פרוי רחל־רוזשאַ נעמער, פרוי רעגינאַ צימערמאַן און דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות. סיי אונדזער לאָנדעס־פאַרבאַנד, סיי אונדזער דעלעגאַ־ציע איז מיט קלייניע אויסנאַמען געווען פאַר דער אויסברייטערונג פון דער יידישער אַגענטור.

די ערשטע וועלט־קאָנפערענץ פון דער אויסגעברייטערטער יידישער אַגענטור אין ציריך פון 1929 איז געווען אַן אימפּאָנירנדיקע. דורך אַ „צו־פאַל״ האָט מען פאַרגעסן אויפצושטעלן דאָס בילד פון טעאָדאָר הערצל אויף דער בינע. דער צופאַל איז געווען אַ סימבאָלישער. די קעגנער פון דער אויסברייטערונג פון דער יידישער אַגענטור און אויך פריינט פון דער דאָזיקער אידייע האָבן געמאַכט אַ קליינע רעוואָלוציע: טעאָדאָר הערצל, מיט זיינע הערלעכע פאַרחלומטע טיפּע אויגן, האָט אויף דעם נעכסטן טאָג שוין געקוקט פון דער בימה אויף די נישט־ציוניסטן און געוואָכט איבער זיי. און אין זאָל זענען צוזאַמען מיט די גרעסטע ציוניסטישע מנהיגים, די מוטיקע פיאָנערן פון אונדזער נאַציאָנאַלער רענעסאַנס־באַ־וועגונג, זענען געווען פערזענלעכקייטן ווי לעאָן בלום, לואיס מאַרשאַל, אַסקאָר וואַסערמאַן, ד׳אַביגדור גאָלדשמיט, שלום אַש, פעליקס וואַרבורג און — אַלבערט איינשטיין. איך וועל קיינמאָל נישט פאַרגעסן אַלבערט איינשטיינס רעדע:

„מיר אַלע פילן — האָט דער גרעסטער געלערטער פון אונ־דזער צייט און אפשר דער גרעסטער מענטש פון אונדזער צייט געזאָגט — מיר אַלע פילן, אַז מיר לעבן איבער היינט אַ גרויסן טאָג. און איך וואָלט געפֿרווט צו זאָגן — האָט איינשטיין מיט ענווות אונטערגעשטראָכן — אין וואָס איך זע די גרויסקייט פון דעם דאָ־זיקן טאָג. איך זע די טראָגעדיע פונעם מאָדערנעם ייִד אין דעם, וואָס ער רעפּרעזענטירט זיכער אַ פאָלק, אָבער אַ פאָלק, וואָס איז אַטאָמיזירט. דער איינצלנער ייִד איז פאַראייניגאָמט און ער ליידט די

נויט פונעם פאראיינזאמטן. די דאזיקע נויט האט זיך פארוואנדלט אין א טראגישער סיטואציע. אבער ווי זאל מען שאפן אן אויסוועג אן דער גרינדונג פון א היים? דער וואס האט עס קלאר, מיט דער פולסטער קלארקייט געזען, איז געווען הערצל".

יא, עס זענען געווען גרויסע טעג. און שפעטער זענען געקומען די קליינע טעג פון זארגן, פון פארזיכטיקייט מצד די נישט־ציוניסטן, שווע־ריקייטן אין דער עקזעקוטיווע פון דער יידישער אגענטע מיט מאנכע פון די נישט־ציוניסטן, בקיצור, עס איז געקומען דער גרויער טאג.

דער שרייבער פון די דאזיקע זכרונות האט אלס דעלעגאט אויף דעם 16טן ציוניסטישן קאנגרעס אין זיין רעדע באצייכנט די שפונג פון דער יידישער אגענטע אין איר אויסגעברייטערטער פארם אלס א גרויסע שאנס.

איז ער געווען געראכט?

נישט אינגאנצן. אבער וועג איך באטראכט היינט דעם ענין נאך א פעריאד פון 27 יאר, וועג איך סומיר די געשיכטע פון דער דאזיקער אויסגעברייטערטער אגענטע מיט אירע דערפאלגן און שטרויכלונגען, וועג איך נעם אין באטראכט די גרויסע הילף, וועלכע די ציוניזירטע נישט־ציוניסטן האבן זינט 1948 עד היום פאליטיש און פינאנציעל געגעבן מדינת ישראל, קום איך צו דעם אויספיר, אז די אויסברייטערונג פון דער יידישער אגענטע אין יאר 1929 האט יעדנפאלס געהאט צווי פאזיטיווע רעזולטאטן: זי האט נייטראליזירט די אנטי־ציוניסטישע טעטיקייט פון מאנכע איינפלוסרייכע יידן, וואס וואלטן די דאזיקע טעטיקייט פארגע־זעצט, וועג זיי וואלטן נישט געווען אין דער אויסגעברייטערטער יידישער אגענטע. און צווייטנס, זי האט עוואלויאנעל צוגעגרייט דעם באדן אין דעם מצב רוח פאר דער גרויסער שטיצע, וואס די נישט־ציוניסטן האבן געגעבן און גיבן דער יידישער מלוכה, זינט איר באנייטן באשטאנד. זעלבסטפארשטענדלעך האבן מיר ציוניסטן נישט דערארבערט די נשמות פון די נישט־ציוניסטן, אבער מיר האבן דערוועקט אין זיי דעם אקטיוון שטאלץ פון דער באנייטער יידישער מלוכה. נישט תמיד ווילן עס די נישט־ציוניסטן מודה זיין, אבער אין הארצן ביי זיי זיצט באהאלטן — די ציוניסטישע שמחה.

און דאס איז א גרויסער געווינס אויף דעם שווערן וועג, וואס דער

ציוניזם האָט מיט 60 יאָר צוריק געווייזלט, כדי צו דעראָבערן — דאָס יידישע פאָלק.

אויף אַ ווייל וויל איך נאָך צוריקגיין צו מערב־גאַליציע און שלעזיע. דעם 13טן דעצעמבער 1929, אין דעם יאָר וועלן די אויסגעבריטענישע יידישע אָגענטן איז געגרינדעט געוואָרן, איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן די ערשטע קאָנפערענץ פון דעם מערב־גאַליצישן צווייג פון דער אויסגעברייטערטער יידישער אָגענץ. לשם היסטאָריע וויל איך דאָ פאַרצייכענען דעם פאַקט פון דער דאָזיקער זיצונג, וואָס איר באַדייטונג איז געווען נישט קיין געשיכטלעכע .אָנווענד זענען געווען לייב יאָפע, אין נאָמען פונעם קרן־היסוד אין ירושלים, און מיטגלידער און פאַרטרעטער פון מיטגלידער פון דעם ראָט פון דער פאַרברייטערטער יידישער אָגענץ, דר. לעאָן אָדער, דער פרעזידענט פון בני ברית; ס. אַרצט, דער פאָרזיצער פון דעם ציוניסטישן לאָקאַלן קאָמיטעט אין ביעלסקאָ; דר. פיליפ לאַנדאָו, דער גענעראַל סעקרעטאַר פון דער בני ברית לאָזשע פון פוילן; דר. רפאל לאַנדאָו, דער פרעזידענט פון דער יידישער קהילה אין קראָקע; אַלפרעד מילער, דער פאָרזיצער פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין קאַטאָוויץ; דר. הערש סיראָפ, דער פאָרזיצער פונעם ציוניסטישן לאָקאַלן קאָמיטעט אין נאָווי סאַנץ; דר. גור אריה טערלאָ, דער פאָרזיצער פון דער התאחדות אָרגאַניזאַציע אין קראָקע; דר. סאָמועל ווארהאַפטיק, אַ מיטגליד פון דער עקזעקוטיווע אין קראָקע; און אינזשיניער בערנאַרד צימערמאַן, אַ פירנדיקער מיטגליד פון התאחדות אין קראָקע.

דר. יהושע טאָן און דער פאָרזיצער פונעם ראָט פון דער יידישער קהילה, דר. לעאָן פישלאָוויץ, האָבן נישט געקאָנט אָנטיילנעמען אין דער זיצונג צוליב קראַנקייט.

די זיצונג איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין לאָקאַל פון דער — בני ברית לאָזשע.

די צוויי הויפּט־ענינים, וואָס זענען געשטאַנען אויפן סדר־היום זענען געווען: אַ פארשטאַרקטע אָקציע פאַרן קרן היסוד און — כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דעמאָלטיקער צייט אין פוילן — די גרינדונג פון אַן עמיגראַציע־באַנק.

אַ דירעקטאָריום פון 12 מיטגלידער פון דער מערב־גאַליציישער און

שלעזישער אָפּטיילונג פון דער פּאַרבריטערטער יידישער אַגענץ אין פּוילן איז געווייזלט געוואָרן. און איך גלייב ווידער, אַז עס איז כדאי לשם געשיכטע, צו פּאַראַייביקן די נעמען פון דעם דאָזיקן דירעקטאָריום: דר. יהושע טאָן, סיני אַלעקסאַנדראָוויטש, דר. מאַרקוס שפּיגעל, דר. ווילהעלם בערקעלהאַמער, דר. ע. מאַרקוס, ס. וועלנער, און פרוי ראַכעלאַ מאַלער, אָלע מצד ציוניסטן, און אָחוץ דעם דר. א. אַבעלעס (קראָקע). דר. ד. זיסקינד (קראָקע), דר. ס. צענווירט (קראָקע), דר. ע. שאַליט (טאַרנאָוו) מצד די נישט־ציוניסטן. די שטעט ביעלסקאָ און קאַטאָוויץ האָבן באַקומען דאָס רעכט צו נאָמינירן יעדע אייניע אָ מיטגליד אין דעם דאָזיקן דירעקטאָריום.

די ציוניסטישע באָוועגונג און איר אָרגאַניזאַציע האָט ווייטער געשטראָמט און גערישן, געבויט און געוואָרנט די גלייכגילטיקע. און אונדזערע נישט־ציוניסטישע פריינט האָבן אונדז נישט געהערט. האָבן אָבער אָ ביסל געהאָלפן.

דער קראָקעווער לאָנדעס־פּאַרבאַנד און דער יידישער וועלט־קאָנגרעס

אַזוי ווי די אויסברייטערונג פון דער יידישער אַגענץ, אַזוי איז אויך דאָס שאָפן פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס אין יאָר 1936 געווען אָ קאָנטראָווערסאַלער ענין. אין יאָר 1933 האָט היטלער איבערגענומען די פולע מאַכט. מען האָט נישט באַדאַרפט זיין קיין נביא, כדי צו זען די וואַקסנדיקע סכנה פאַר אונדזער פאָלק. כדי צו זאַמלען די כוחות פונעם יידישן פאָלק אין גאָר דער וועלט, איז אָנטשטאָנען די אידייע צו באַנייען אין אָן אַנדערער פאָרם און מיט אַנדערע צילן די יידישע דעלעגאַציעס, וועלכע זענען אונטער דר. לעאָ מאַצקין אָרגאַניזירט געוואָרן אין יאָר 1919 אין צוזאַמענהאָנג מיטן וועלט־סיאָנאַלער טראַקטאַט.

די אָרגומענטן פאַר דער גרינדונג פון אָ יידישן וועלט־קאָנגרעס זענען געווען פאָלגנדיקע: אָ קאָאָרדינאַציע פון צעזייטע און צעשפּרייטע אינטערעסענטן מצד פאַרשיידענע ישובים אין כלל־ישראל ענינים איז נייטיק, כדי אויסצומיידן דעם כאָאָס און דעם פאַטאָלן פּאָליטישן איינדרוק,

וואס דער מאנגל פון קאארדינאציע רופט ארויס. דער צווייטער ארגומענט איז געווען אז די ציוניסטישע וועלט־ארגאניזאציע קאן זיך נישט פארנעמען מיט גלות־ענינים. די ארגומענטן קעגן דער שאפונג פון א יידישן וועלט־קאנגרעס זענען געווען: מורא פאר דער שאפונג פון א פער־מאנענטער יידישער פארטרעטערשאפט אין א וועלט־מאסשטאב, ווייל דאס וואלט געקאנט — האבן די קעגנער געזאגט — פארשטארקן דעם אנטי־סעמיטישן פארוורף, אז יידן זענען אן אנאנימע מלוכה. און דער צווייטער ארגומענט איז געווען, אז דאס יידישע פאלק קאן זיך נישט דערלויבן א לוקסוס פון צוויי וועלט־ארגאניזאציעס, דער ציוניסטישער און דעם יידישן וועלט־קאנגרעס. דער דריטער ארגומענט איז געווען, אז א יידישער וועלט־קאנגרעס וועט אפשוואכן די קאנצענטרירטע טעטיקייט פון ציוניזם.

וואס איז געווען די שטעלונג פון אונדזער לאנדעס־פארבאנד צו די דאזיקע פראבלעמען?

זעלבסטפארשטענדלעך איז די שטעלונג פון אונדזער לאנדעס־פאר־באנד צו דעם דאזיקן ענין געווען נישט פון אנטשיידנדיקער באדייטונג. דער צענטער פון די בארבאטונגען און קאמפן ארום דעם ענין איז געלעגן אין דעם אמעריקאנישן יידישן קאנגרעס, וועלכער האט שוין דעמאלט עק־זיסטירט. אבער אזוי ווי דער יידישער וועלט־קאנגרעס האט זיך געזאלט שטיצן אויף דעלעגאציעס פון ישובים פון גאר דער וועלט און בפרט פון פוילן, און אין פוילן זענען מיר געווען א זעלבסטשטענדיקער לאנדעס־פארבאנד, איז די חשיבות פון אונדזער שטעלונג אויטאמאטיש געוואקסן.

איך וויל דא נישט ארייגיין אין פרטים פון דער אינטערעסאנטער געשיכטע. אבער איך וויל יא אונטערשטרייכן, אז אין די ראמען פון דער באשיידענער באדייטונג פון אונדזער לאנדעס־פארבאנד אין אזא יידישן וועלט־ענין, האט אונדזער לאנדעס־פארבאנד געשפילט א רעלאטיוו וואג־גיקע און יעדנפאלס אן עקזעמפלארישע ראלע.

וואס באארעכטיקט מיך צו אזא באהויפטונג?

דער ישוב אין פוילן איז דעמאלט געווען דער גרעסטער אין איי־ראפע. אויף יעדע הונדערט יידן אין איראפע האבן צו יענער צייט — 1935 — געלעבט 30 אין פוילן. איז עס זעלבסטפארשטענדלעך געווען

קלאָר, אַז דער אָרגאַניזיר־קאָמיטעט פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס וויל ראשית כל געווינען די אונטערשטיצונג פאַר דעם יידישן וועלט־קאָנגרעס מצד דעם פּוילישן יידנטום, בפרט אַז היטלעריזם איז געווען פּיזיש און פּאָליטיש ראשית כל אַן ענין פון דעם אייראָפּעישן יידנטום. אָבער דער ישוב אין פּוילן איז געווען אַ צעשפּאָלטענער. עס האָט זיך געקאָכט מיט פּאַרטייען. איז אנטשטאַנען אַ פּראָבלעם: ווי אַזוי קריסטאַליזירט מען דעם ווילן פון דער מאַסע אין אַזאַ צושטאַנד? קלאָר — מען מוז דורכפירן דעמאָקראַטישע וואַלן. איז אַ שליח פון דעם אָרגאַניזיר־קאָמיטעט און אייגער פון די גרינדער פון דעם אַמעריקאַנישן יידישן קאָנגרעס, ברוך צוקערמאַן, געקומען קיין ווארשע און האָט דורך לאַנגע, חדשים געפּרווועט צוצוגרייטן דעם באָדן פאַר דעמאָקראַטישע וואַלן צו דער גרינדונגס־קאָנפערענץ פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ס׳איז געווען אוממעגלעך דעם דרייסטן פלאַן דורכצופירן אין — קאָנגרעס־פוילן.

אין אָט דער סיטואַציע האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד באַשלאָסן, אין הסכם מיט אַ באַשלוס פון זיין עקזעקוטיווע, דורכצופירן א ל י י ן אין אונדזער שטח א פּלעביסציט צווישן דער יידישער באַפעלקערונג וועגן דעם ענין יידישער וועלט־קאָנגרעס. געדרוקטע פּאַרמולאַרן זענען אַרויס־געשיקט געוואָרן צו אַלע אונדזערע קאָמיטעטן אין דער פראָווינץ. אַן אַנטשפּרעכנדיקע עפּנטלעכע פּראָפּאַגאַנדע איז אָרגאַניזירט געוואָרן דורך דעם לאַנדעס־פאַרבאַנד. דער פּלעביסציט־פּאַרמולאַר האָט אַנטהאַלטן צוויי פראַגן: ביסטו פאַר דער גרינדונג פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס אָדער קעגן? ביסטו פאַר שיקן דעלעגירטע צו דער גרינדונגס־קאָנפערענץ פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס אָדער קעגן? עס איז נישט געווען קיין לייכטער ענין צו אָרגאַניזירן אין א קורצער צייט אַזאַ פּלעביסציט און פאַרלאַנגען געשריבענע ענטפערס, וואָס דער יידישער עולם בייַ אונדז האָט בכלל נישט זייער געהאט. די אַרגומענטן פאַר און קעגן זענען פאַר אונדז אויף א דעמאָקראַטישן אופן אויפגעקלערט געוואָרן צו דער יידישער עפּנטלעכקייט. און וואָס איז געווען דער רעזולטאַט? איך קאָן מיך שוין הייַנט נישט געוווּר דערמאָנען אין דער גענויער ציפער פון די פּאָזיטיווע ענטפערס, וואָס זענען אָנגעקומען אין דער צענטראַלע פון אונדזער לאַנ־

דעס־פאַרבאַנד. אָבער עס זענען געווען אַרום 40 טויזנט ענטפערס, כמעט אַ צאָל פון דעם מאַקסימום שקלים, וואָס אַלע ציוניסטישע גרופּעס האָבן וועז עס איז דערגרייכט אין אונדזער שטח. עס איז געווען באמת אַ גרויסער אויפטו אוז אַ ביישפיל פון דעם אַרגאַניזירטן כוח אוז איינפלוס פון אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד. די צענטראַלע פון דעם אַרגאַניזיר־קאַמיטעט פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס אין ניו־יאָרק איז באמת געווען איבערראַשט פון דעם דאָזיקן אַרגאַניזאַטאָרישן אוז אידייאישן דערפאָלג אונדזערן.

אָט — אַ וויטערדיקער ביישפיל ווי ערנסט אוז פאַראַנטוואָרטלעך אוז ווי דעמאָקראַטיש עס האָט אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד דערפילט זיינע פליכטן לגבי ענינים, וואָס זענען וויט אַרויס איבער די גרענעצן פון אונדזער שטח.

צו דער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג זענען געקומען 257 דעלעגירטע פון זיבן לענדער פון דעם אַמעריקאַנישן קאָנטינענט, פון איינאונצוואַנציק אייראָפּעישע לענדער, פון ארץ־ישראל אוז פון אַלזשיר, ליביע אוז טוניס. פון פוילן איז די פאַרטיילונג געווען די פאָלגנדיקע: קאָנגרעס־פוילן — דרייאונדרייסיק דעלעגירטע, מזרח־גאַליציע — זיבן אוז מערב־גאַליציע אוז שלעזיע — אַכט דעלעגאַטן. אונדזער דעלעגאַציע איז באַשטאַנען פון מאַריאַ אָפּטע, רב דוד אביגזזור, דר. דוד בולווא, מאָוריצי פישער, לעאָפּאָלד ראָזענצווייג, מאָזעס שטערנפעלד (פועלי ציון), מאָזעס טאָובלער אוז אַנאַ טענצער. די ראָלע פון אונדזער דעלעגאַציע אויפן קאָנגרעס גופא איז נישט געווען קיין איבעריק אַקצענטואירטע, אָבער דער אידעאָלאָגישער צושטייער אוז דער איינדרוקספולער רעזולטאַט פון אונדזער פּלעביסציט האָט געפונען גרויס אָנערקענונג, אַזוי וויט אַ קלייַנע אָרגאַניזאַציע קאן געפינען אָנערקענונג אויף אַ גרויסער קאָנפערענץ. פרוי מאָריאַ אָפּטע האָט אין נאָמען פון די „וויצאָ״־פרויען פון פוילן אָדרעסירט די גרינדונגס־קאָנפערענץ אוז צוגעזאָגט די פולע אונטערשטיצונג מצד דער יידישער פרוי אין פוילן פאַר דעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות איז אַלס איינציקער פאַרטרעטער פון מערב־גאַליציע אוז שלעזיע געווייזלט געווארן אין אַדמיניסטראַטיוון קאָמיטעט פון דער לייטונג פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס.

די וויטערדיקע געשיכטע פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס געהערט

נישט דאָ צו די דאָזיקע זכרונות. דריי יאָר שפּעטער איז געקומען די מלחמה און די צווייטע וועלט־קאָנפּערענץ פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס איז זיך צונויפגעקומען ערשט אין יאָר 1948 אין מאָנטרעי, שווייץ. דער קאָמף פאַר און קעגן דער נויטוועניקייט פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס איז אָנגעגאַנגען וויטער. אָבער היינט קאָנען מיר שוין זאָגן נאָך אַ תקופה פון קרוב צו 25 יאָר, אַז דער דאָזיקער צענטער פון יידישע כוחות, כדי צו פאַרלייכטערן אונדזערע זאָרגן אין גלות און צוזאַמענצושמידן די צעריסענע טיילן פון אונדזער פאָלק אין אַ צענטער פון בשותפותער אחריות, האָט גוט אויסגעהאַלטן זיין היסטאָרישן עקזאַמען. דער יידישער וועלט־קאָנגרעס איז היינט כולל ישובים און אָרגאַניזאַציעס פון מער ווי 60 לענדער אין דער גאָרער וועלט אין אַלע פינף טיילן פון אונדזער גלאָבּ. דער שרייבער פון די דאָזיקע זכרונות האָט דעם כבוד צו שטיין בראש פון דעם אָרגאַניזאַציע־דעפּאַרטאַמענט פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס זינט 10 יאָר און אַזוי אָרום ממשיך צו זיין זיין פריערדיקע טעטיקייט פאַר דעם באַזונדערן ציל פון זיין לעבנס־טעטיקייט: דער פאַריניקונג פון די צעריסענע כוחות פון אונדזער פאָלק.

אונדזער לאַנדעס־פאַרבאַנד קאן זיין שטאָלץ וואָס ער האָט, אין 1936, געמאַכט אַ וואָגיקן צושטייער צו די פונדאַמענטן פון דעם יידישן וועלט־קאָנגרעס.

נאָכוואָרט

אין דער צייט פון דעם שרעקלעכסטן חורבן אין אונדזער געשיכטע

אין דער אמתן ענדיקט זיך מיין טעמע אויפן שוועל פון אונדזער שרעקלעכער חורבן־תקופה. אָבער איך האָב שוין אין מיין אַרײַנפיר דער־מאָנט, אַז איך וויל דערגאַנצן דעם ראָם אַרום די דריי הויפּט־טיילן פון דעם דאָזיקן בוך דורך עטלעכע באַמערקונגען וועגן דעם חורבן גופא.

די אָפּענסיוו פון די דייטשן האָט די פּוילישע רעגירונג און אַ טייל פון די מיטגלידער פונעם פּוילישן סיים געטריבן צום מזרח־דרומדיקן טייל פון דער פּוילישער מלוכה. איך האָב נישט מער געקאָנט דערגרייכן קראָקע. נאָך דראַמאַטישע איבערלעבונגען, וואָס יעדער פון אונדז האָט דורכגעמאַכט אין יענער צייט, האָב איך געמוזט פאַרלאָזן פּוילן דעם 17טן סעפּטעמבער 1939 איבער דער בריק פונעם טייך טשערעמאָש, צווישן קוטי אין פּוילן און ויזשניץ אין רומעניע. פון דאָנען האָט מיך דער גורל געבראַכט קיין בוקאַרעשט און פון דאָרט נאָך פאַרשיידענע איבערלעבונגען, וועלכע געהערן נישט אַהער, אין חודש יאַנואַר 1940, קיין פאַריז און פון דאָרט קיין אַנגשער, אין פראַנקרייך, ווו עס איז געווען דער זיץ־אָרט פון דער פּוילישער רעגירונג. דאָרט בין איך געבליבן ביז צו די דראַמאַטישע טעג פון מיט־יוני 1940, וועו דער גערמאַנישער מבול האָט פאַרפלייצט פראַנקרייך. פון מיט־יוני ביז צום סוף פון דער וועלט־מלחמה אין איראָפּע, ביז איך געווען אין לאָנדאָן.

דעם גאַנצן פּעריאָד פון יאַנואַר 1940 ביז צום סוף פונעם איראָפּעישן קריג אין חודש מאַי 1945, איז מיר אויסגעקומען צו זיין דער פאַרטרעטער פון דער פּויליש־יידישער רעפּרעזענטאַנץ אין דעם פּוילישן

גלות־פּאַרלאַמענט. און בזה האופן האָב איך געהאט די פּריווילעגיע אוּן דעם עול, איך וואָלט כּמעט געזאָגט, די מיסיע צו שטיין אין קאָנטאַקט מיט אונדזערע לייַדנדיקע ברידער אין פּוילן אוּן אויך מיט די צענדליקער צעזייטע קליינע אוּן גרעסערע קיבוצים פּון פּוילישע יידן אין דער גאָרער וועלט. אוּן צו טאָן וואָס נאָר מעגלעך, כּדי צו פאַרלייכטערן זייער שרעק־לעכן גורל. די געשיכטע פּון די דאָזיקע קאָנטאַקטן אוּן פּון דעם פּאָלי־טישן קאַמף פּון מיין ביורא אין פּאַריז, אַנגשעיר אוּן לאָנדאָן, וועל איך אפשר האָבן די געלעגנהייט איבערצוגעבן דעם היסטאָריקער פּון יענער צייט אין אַ באַזונדערן בוך. דאָ וויל איך נאָר דערמאָנען, אַז איך ביז אין יענער תקופה אַזוי וויַיט וויַי עס איז געווען מעגלעך, אויך געשטאַנען אין קאָנטאַקט מיט מיינע נאָענטע פּריינט אין מערב־גאַליציע אוּן שלעזיע. אָפּט איז עס לייַדער נישט געווען מעגלעך. דער קאָנטאַקט איז דערמעג־לעכט געוואָרן דורך דעם געהיימען ראַדיאָ פּון דער פּוילישער רעגירונג אין לאָנדאָן, דורך באַזונדערע שליחים פּון דער פּוילישער רעגירונג, דורך מאַנכע שטעלעס פּון דער יידישער אַגענץ אוּן דורך ליסאַבאָן, אין פּאָר־טוגאַל.

דעם צווייטן טאָג פּון דער צווייטער וועלט־מלחמה, דעם 2טן סעפּ־טעמבער 1939, האָב איך פּאַרלאָזן מיין היים אוּן מיין פּרוי אין קראָקע, כּדי אָנטיילצונעמען אין דער לעצטער זיצונג פּונעם פּוילישן סיים אין וואַרשע, וואָס איז דורך דער ראַדיאָ צונויפּגערופּן געוואָרן אויף דעם 2טן סעפּטעמבער. איך האָב געהאָפּט, אַז איך וועל שוין דעם 4טן סעפּטעמ־בער קאָנען זיין צוריק אין קראָקע. מיין פּרוי האָט מיך געבעטן רחמים נישט צו פּאָרן קיין וואַרשע. איך האָב געפּאָלגט דעם רוף פּון מיין פּליכט אָלס דעפּוטאַט פּונעם סיים אוּן איך בין געפּאָרן. איך האָב מיט עטלעכע טעג פּריער פּאַרלאָזן דעם 21טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין גענף, אייַדער ער האָט זיך געשלאָסן, וועו נאָר עס איז באקאַנט געוואָרן דער היטלער־סטאַלין־אָפּמאַך. אויף אַן אומוועג איבער איטאַליע, אונגאָרן אוּן לעמ־בערג, האָב איך דערגרייכט קראָקע, כּדי צו זיין אויף דעם פּאָסטן פּון מיין פּליכט לגבי מיינע וויילער אין קראָקע. איך האָב דערפּאָר אויך דעם 2טן סעפּטעמבער געהערט דעם זעלביקן רוף פּון פּליכט, הגם די סיטוא־ציע איז שוין דעמאָלט געווען גאָר דראַמאַטיש. דעם 2טן סעפּטעמבער אין

דער פרי האָב איך פאַרלאָזט מיין היים און בין פאַרזיכטיק געגאַנגען בייַ די וועגט פון די הייזער אין דער דונאַיעווסקי גאַס און אין דער באַשטאָווא גאַס, צום וואָקזאַל. די גאַסן זענען געווען לייַדיק. דייטשע עראָפלאַנען זענען געפלויגן איבער קראָקע. עס איז געווען אומעטיק. אַרום זיבן אַוויי־גער אין דער פרי האָב איך געזאַלט דערגרייכן דעם צוג קיין וואַרשע. די הערלעכע פוילישע פלאַגטן פון קראָקע האָבן זיך געבאָדן אין גרינס און די זון האָט געשיינט אויפן הימל און דער הימל איז געווען קלאָר און לאַכנדיק בעת דאָס לעבן אויף דער ערד האָט אָנגעהייבן צו וועקן אַ גיהנום. אַן אָנדערש מאָל וועל איך דערציילן וועגן די דערפאַרונגען און באַטראַכ־טונגען, וועלכע איך האָב אָנגעזאַמלט אין יענעם טאָג, בעת מיין נסיעה מיט עטלעכע סיים־קאַלעגן קיין וואַרשע. איך בין אָנגעקומען אין וואַרשע נאָך 28 שעה במקום פון 6 שעה. עס איז שוין געווען נאָך דער זיצונג פונעם סיים. איך האָב נאָר נאָטירט מיין נאָמען אין דער ליסטע פון דער זיצונג. דער סיים האָט אויסגעזען אַזוי ווי פוילן צו יענער צייט. אַ בילד פון כאַאָס. שוין אין צוויי שעה אַרום האָב איך פאַרלאָזן וואַרשע אין דער האָפענונג, אַז איך וועל קאָנען דערגרייכן קראָקע. די גאַסן פון וואַרשע האָבן געזשומעט ווי אַ בינענשטאָק. די באַפעלקערונג האָט נערוועז גע־וואַרט אויף ענגלאַנדס און פראַנקרייכס מלחמה־דערקלערונג.

איך האָב קראָקע קיינמאָל מער נישט געזען. איך האָב עס נישט מער געקאָנט דערגרייכן. איך האָב אָפילו נישט געווסט, וואָס עס איז געשען מיט מיין פרוי. אויף דעם וואַנדער־וועג איבער צענטראַל־פוילן קיין טאַרנאָוו און פון דאָרט קיין מזרח־גאַליציע — קראָקע איז שוין דעמאָלט געווען אין דייטשע הענט — בין איך אָנגעקומען דעם 19טן סעפטעמבער אין בוקאָרעשט און דאָ האָב איך דערפילט די פריינטשאַפט און דעם כוח פון דער ציוניסטישער סביבה. איך וועל קיינמאָל נישט פאַרגעסן אין דער מענטשלעכער און יידישער הילף, וועלכע איך האָב באַקומען אין רומע־ניע. אין בוקאָרעשט האָב איך אויך באַגעגנט עטלעכע פון מיינע קראָקע־ווער חברים. איך האָב מיך תיכף ומיד אין בוקאָרעשט אַריינגעוואָרפן אין דער טעטיקייט פאַר מיינע ברידער פּליטים ווי איך און גלייכצייטיק האָב איך געזוכט שפורן פון דעם גורל פון מיין פרוי. נאָך דריי חדשים בין איך געווויר געוואָרן, אַז זי לעבט אין לעמבערג.

דעם 15טן יאַנואַר 1940 בין איך אַנגעקומען קיין פּאַריז. אַפּאַליי־ נאַרי האַרטגלאַס און שלמה זיידעמאַן זענען דעמאָלט געווען שוין אין טריעסט. איך האָב זיי פּאַרשטענדיקט וועגן מיין דורכרייזע, אָבער איך האָב זיי נישט געזען. באַלד האָב איך איבערגענומען מיין פּאָזיציע אַלס מיטגליד פון דעם פּוילישן גלות־פּאַרלאַמענט. דער שוואַרצער צייט־פע־ ריאָד פון די היטלער־געטאָס אין פּוילן און פּאַר מיר דער קאַפּיטל פון פּאָליטישן קאַמף פּאַר אַ בעסערער צוקונפט — אַזוי האָב איך געהאָפט — פונעם פּוילישן יידנטום און קעגן אַנטיסעמיטיזם האָט זיך אַנגעהויבן.

וואָר פון אונדז האָט געגלויבט, אַז עס וועט קומען דאָס, וואָס איז געקומען?

וועגן דעם דאָזיקן פּעריאָד פון מיין פּאָליטישן קאַמף אין דער פּוילי־ שער גלות־סביבה לטובת דעם פּוילישן יידנטום, וועט מיר אויסקומען אַן אַנדערש מאָל צו שרייבן, ווי איך האָב שוין דערמאָנט. דעם 8טן אַפּריל 1940 האָט עס זיך מיר איינגעגעבן, נאָך אומגעהייערע ראַנגלענישן, אַרויסצובאַקומען מיין פּרוי פון לעמבערג קיין ליטע און פון דאָרט קיין לעטלאַנד, איבער שוועדן און דענעמאַרק און האָלאַנד קיין פּאַריז. און זינט יענער צייט איז אונדזער גורל אַ געמיינזאַמער.

דעם 19טן יוני 1940 בין איך שוין מיט מיין פּרוי אַנגעקומען אין לאָנדאָן, צוזאַמען מיט דער פּוילישער גלות־רעגירונג און מיט דעם פּוי־ לישן גלות־פּאַרלאַמענט. דער מאַקאַבערער פּעריאָד אין דער געשיכטע פון דעם אייראָפּעישן יידנטום האָט זיך אַנטוויקלט מיט דער גרעסטער גרוי־ זאַמקייט. די גרויסע פּאַראַנטוואָרטלעכקייט, וואָס איך האָב געטראָגן איז געווען ממש דערדריקנד, ווייל וואָס קאָן שוין זיין שרעקלעכער, ווי זען דעם אונטערגאַנג פון מיליאָנען ברידער, וועלן העלפֿן און — נישט קענען?

עס איז נישט אמת, אַז יידישע אָרגאַניזאַציעס האָבן נישט געמאַכט די גרעסטע אַנשטרענגונגען, כדי צו אָרגאַניזירן הילף און צו ראַטעווען דאָס אונטערגייענדיקע פּוילישן יידנטום. די יידישע אַגענץ און אירע בא־ זונדערע ביוראָען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל און אין זשענעווע, דער יידישער וועלט־קאָנגרעס, דורך די פּאָליטישע אַנשטרענגונגען פון זיין צענטראָלע אין ניו־יאָרק, דער אַמעריקאַנער דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטי, דורך זיין מאַטעריעלער הילף, דער בּאָרד אָוו דעפּיוטיס פון יידישע קהילות אין

לאַנדאַן, דער יידישער אַרבעטער־קאָמיטעט פון אַמעריקע, די פּוילישׂ־יידישע רעפּרעזענטאַנץ אין תל־אביב און אין ניו־יאָרק און מיין ביורא אין לאַנדאַן, האָבן געטאָן אַן איבערריס אַלצדינג וואָס איז נאָר געווען מעגלעך, כדי גובר צו זיין די בעסטיע, וואָס האָט געווילדעוועט קעגן אונדזער פּאָלק אין אייראָפּע. מיין ביורא אין לאַנדאַן איז געשטאַנען אין קאָנטאַקט מיט דער יידישער אונטערגרונט־באַוועגונג אין פּוילן און מיט די מערסטע פון די אויבנדערמאַנטע אָרגאַניזאַציעס. עס איז באמת נישט געווען קיין שום וואָגיקע שטעלע אין דער דעמאָלטיקער פרייַער וועלט, בפרט אין דעם קאָמיטעט פון די אַליאירטע רעגירונגען אין גלות, וועלכע זענען דעמאָלט געווען טעטיק אין לאַנדאַן, צו וועלכן עס האָט זיך נישט געווענדט דער אויסגעשריי פון די אַלע דאָזיקע יידישע אָרגאַניזאַציעס מיט מיין ביורא בתוכם.

ווי איך האָב שוין דערמאָנט, בין איך אויך געשטאַנען אין קאָנטאַקט מיט מאַנכע ציוניסטישע פירער אין קראָקע, בפרט מיט לעאָן סאלפּעטער, דר. חיים הילפשטיין און עליאָס טיש (די צוויי לעצטע זענען דעמאָלט געווען טעטיק אין דעם דר. וויצערט הילפס־קאָמיטעט). עס איז נישט געווען קיין וויכטיק אויף דער ערד, ווו נאָר פּוילישן יידן זענען ניצול געוואָרן פון דעם פייער, איך זאָל מיט זיי נישט האָבן א קאָנטאַקט. מיט פּוילישע יידן אין אירקוטסק, מזרח־סיביר, ביי דער באַיקאַל־אָזיערע, אין סאַמאַרקאַנד און אין אומצייליקע ערטער אין דעם ווייטן רוסלאַנד, מיט פּוילישע יידן אויף דעם אינדזל מאָוריציוס, אין ווישי, אפילו אין ניאָסאַלאַנד — איבעראַל איז מיין ביורא געווען דער וואַך־פּאָסטן איבער אונדזער אומגליק, טראַכטנדיק צו העלפן. די געשיכטע פון דעם דאָזיקן פּעריאָד איז שוין געשריבן, אָבער נאָך נישט פאַרענדיקט.

איך באַטאָן — מיין ביורא האָט געטאָן דאָס מעגלעכסטע, כדי צו אַלאַרמירן אויפן סמך פון די ידיעות, וואָס איך האָב באַקומען פון דער יידישער אונטערגרונט־באַוועגונג אין פּוילן, די פּאָליטישע, רעליגיעזע און ווירטשאַפטלעכע ענטלעכע מיינונג, די אָפּיציעלע און די נישט־אָפּיציעלע אין גרויס־בריטאַניע, און אין אַמעריקע און אויך די יידישע ענטלעכע מיינונג בפרט, דורך די קאָנאַלן פון דער יידישער אַגענטור און פון דעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. מעמאָראַנדומס איבער די אופנים ווי אַזוי צו

פֿרוון צו ראַטעווען כאַטש טיילן פון אונדזער פֿאָלק זענען דורך מיין ביי־ראָ איבערגעשיקט געוואָרן צו דער פּוילישער רעגירונג און דורך איר צו די אַליאירטע רעגירונגען, וואָס זענען געווען רעפּרעזענטירט אין לאָנדאָן און בפרט אויך צום אַמעריקאַנישן אַמבאַסאַדאָר אין לאָנדאָן. אָבער וועגן דעם אַלעמען — אַן אַנדערש מאָל.

אין דעם פּייער פון דער שרעקלעכער שריפה, אין דער הויכער טעמ־פּעראַטור פון אונדזער אומגליק האָבן זיך — ווי ביטער דאָס קלינגט — צונויפּגעשמאָלצן אויך די ציוניסטישע פֿאַרבאַנדן אין פוילן. וואָס פֿרידנס־צייט און שכל האָבן נישט געקאָנט דערגרייכן, האָט דערגרייכט — דאָס אומגליק, נישט צום ערשטן מאָל אין אַ עת צרה אין אונדזער לאַנגער געשיכטע. די פּוילישׂ־יידישע רעפּרעזענטאַנץ, וואָס איז אַנטשטאַנען אין יאָר 1940 אין תל־אביב און איר אָפּטיילונג אין ניו־יאָרק, האָבן אַרומ־גענומען אַלע ציוניסטישע גרופּעס צוזאַמען מיט דער אגודה. עס איז געווען נאָר אַ דאַך איבער די אַרגאַניזאַציעס. אונטער דעם דאַך האָט זיך דער פֿאַרטיי־קאַמף ווייטער „אויסגעלעבט". אָבער סוף־כל־סוף איז עס דאַך געווען אַ דאַך איבער די פֿאַרטייען. אין וואָרשע איז אַנטשטאַנען אַ נאַציאָנאַל־ראַט פון דער יידישער אונטערגרונט־באַוועגונג, וואָס האָט רע־פּרעזענטירט אַלע ציוניסטישע פֿאַרטייען און אויך אַלע נישט־ציוניסטישע שאַטירונגען אַחוץ דעם פֿאַרעקשנטן יוצא מן הכלל, דעם „בונד", וועל־כער האָט געווייגלט זיין אייגענעם וועג. אָבער אין דער יידישער קאַמף־אַרגאַניזאַציע, זשעט.אָ.בע., איז אויך דער „בונד" צוזאַמען געווען מיטן יידישן נאַציאָנאַל־ראַט.

אַלזאָ, סוף־כל־סוף אַ מין אייניהייט! אַ דאַך פון אייניהייט, וועמען דער דאַך האָט שוין געברענט.

עס איז געוואָרן שפּעט און מיט יעדן חודש איז עס געוואָרן מער צו שפּעט.

אויף די חורבות פון אונדזער לעבן אין אייראָפּע האָט זיך דערנעמ־טערט דער חודש מאַי 1945. דער חורבן איז געווען כמעט פֿאַרענדיקט. זעקס מיליאָן יידן צווישן זיי אַנדערטהאַלבן מיליאָן יידישע קינדער, דער־מאָרדעט. דאָס פּוילישע יידנטום, וואָס האָט אין יאָר 1939 באַטראַפן כמעט 20% פונעם וועלט־יידנטום, אז אין יאָר 1945 געוואָרן נישט מער

באַטראָפן ווי דריי פערטל פון איין פּראָצענט פון אונדזער גאַנץ פּאָלק. סוף 1939 ביז יוני 1940 האָבן זיך דורך טריעסט אַרויסגעראַטעוועט פון פוילן אין גאַנצן אַרום טויזנט פינף הונדערט יידן. דאָס איז געווען אַלץ. און דורך טערקיי האָבן זיך ביז צום יאָר 1945 בתוכם אַרויסגעראַטעוועט אין גאַנצן — אַרום 300 יידן.

עס זענען פאַרשפּרייט פאַלשע ידיעות, אַז מער האָבן זיך אַרויסגעראַטעוועט, אָבער דאָס זענען די אָפּיציעלע ציפערן. יאָ, עס האָבן זיך געפּרווט ראַטעווען אויך עטלעכע טויזנט מער און ווי ווען דער קרבן, וואָס אונדזער פּאָלק האָט געבראַכט בעת דער שרעקלעכער מלחמה, וואָלט געווען נאָך צו קליין, האָבן פון די געראַטעוועטע איבער 2800 פאַרלוירן זייער לעבן: פון היטלער רוצחים אין דעם קלאָדאָווֹ לאָגער אויף דעם טייך דונאַי — 1160 יידן; דורך אַ שטורעם אויף אַ גאָר שוואַך שיפל, „סאַלוואַדאָר", אויפן שוואַרצן ים — 230 יידן; אויף דער שיף „מאפּקורא" ביי קאָנסטאַנטינאָפּאָל, 430 יידן, ווען די שיף איז אַטאַקירט געוואָרן דורך כוחות פון היטלער און זיינע אַליאירטע; און סוף־כל־סוף, 257 יידן אויף דער „פּאַטריאַ" ביי חיפה און 769 אויף דער „סטרומאַ" ביי איסטאַמבול, ליידער אַדאַנק דער „הומאַניטעט" פון אַ מעכטיקן אַליאירטן אונדזערן אין יענער צייט — גרויס־בריטאַניע. אַרדענונג מוז זיין! בייבל איז בייבל און סערטיפיקאַטן זענען סערטיפיקאַטן!

די גרענעצן פון אונדזערע לאַנדעס־פאַרבאַנדן אין פוילן זענען פאַרברענט געוואָרן אין דער דאָזיקער שריפה אויך אין פוילן, ווי איך האָב שוין דערמאָנט. דער אונטערגאַנג איז געווען אַ — פאַרייניקטער.

די גרעסטע פאָזיציע פון אָפּגעראַטעוועטע איז דורך אַן איראַניע פון דער השגחה געווען די צאָל פון יידן פון פוילן, וואָס זענען דעפּאַרטירט געוואָרן קיין רוסלאַנד. אַזוי ווייט ווי זיי האָבן איבערגעלעבט יענע צייט, זענען זיי שפּעטער אַ טייל צוריקגעקומען קיין פוילן און דאַן פון דאָרט אַרויס, ווידער דורך אַן איראָניע פונעם גורל, צו די לאָגערן אין דייטשלאַנד און פון דאָרט גרעסטנטיילס קיין ארץ־ישראל.

דאָן איז געקומען דער צווייטער פּאָגראָם אין קעלץ. אַלס פאַרטרעטער פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס אין ניו־יאָרק האָב איך אנטיילגענומען אין אַ דעלעגאַציע פון יידישע אָרגאַניזאַציעס ביים שטאַטס־דעפּאַר־

טאַמענט אין וואַשינגטאָן, כדי צו באַקומען די הסכמה דערצו, אַז אונ־דזערע ברידער, וואָס זענען צו יענער צייט אַנטלאָפן פון פוילן נאָך דעם פאָגראָם אין קעלץ, זאָלן מעגן ווינען אין די לאַגערן אין דייטשלאַנד גלייך מיט די פריערדיקע פליטים! יאָ, דאָס איז געווען די איראָניע פון אונדזער גורל. מיר האָבן געמוזט בעטן אַ פלאַץ פאַר יידן פון פוילן אין פליטים־לאַגערן אין — דייטשלאַנד!

די דעלעגאַציע האָט די הסכמה באַקומען.

דאָס רעשטל יידן, וואָס איז געבליבן אין פוילן, האָט נישט זעלטן זיך באַגעגנט מיט קללות מצד אייגצלנע פאָליאַקן און גרופּעס, דערפאַר ווייל זיי זענען געבליבן ביים לעבן.

דער בילאַנס איז געווען אַ תהום אויסגעפילט מיט ענדלאָזער פיין און אַש.

נאָך דעם חורבן

די גרעסטע מאַכט אין דעם לעבן פון מענטשן — דער זעלבסט־דער־האַלטונגס־אינסטינקט פון יענעם הייפל יידן, וואָס זענען געבליבן ביים לעבן, האָט סוף חודש מאַי 1945 צוריקגעוווּנען זיין כוח. דער קאָנטראַסט צווישן דעם דאָרשט צו לעבן און דעם תהום פון דער קאַטאַסטראָפע איז געווען געוואַלטיק. די קאַטאַסטראָפע האָט נאַטירלעך אויך איבערגעלאָזט שפּורן אין דעם זעלישן און גייסטיקן לעבן פון די ניצול געוואָרענע.

עס איז געווען אין חודש מאַי 1945, ווען איך האָב אין לאָנדאָן באַ־קומען די ידיעה, אַז איבער ניין הונדערט פון אונדזערע ברידער ברוב פון מערב־גאַליציע און שלעזיע זענען געראַטעוועט געוואָרן אין דעם קאָנצענ־טראַציע־לאַגער אין ברוגענעץ, אין מערן. אוּן ווידער דורך אַ נס, ווייל די רעטונג איז געשען אַ דאַנק אַ דייטש, מיט דעם נאָמען אָסקאָר שינד־לער. אַ קריסט. מיטן דרינען אין דעם שרעקלעכן טרויער איז דאָס געווען אַ שטראָל. וואָס מער עס איז פינצטער, וואָס מער פרייט מען זיך מיט אַ שטראָל. איך האָב באַלד באַקומען די ליסטע פון אַלע ניין הונדערט געראַטעוועטע און צווישן זיי איז געווען אונדזער דר. חיים הילפשטיין, לעאָן סאלפעטער און דר. עליאָס טיש. ווי נאָר קראָקע איז באַפרייט ג־

וואָרן פון די דייטשן, האָב איך תיכף ומיד צוגעשיקט אַ בריוו צו דער קהלה אונדזערער אין קראָקע, צו די רעשטלעך פון איר. דער בריוו איז געווען אַדרעסירט צום דעמאָלטיקן רב פון די איבערגעבליבענע רעשט־לעך פון יידן אין קראָקע — דר. שטיינבערג, היינט אַ דיין אין לאָנדאָן. געענטפערט האָט מיר אויף דעם בריוו — אַן אַלטער באקאנטער פון מיר, אַ קריסט, דער לאָנגיאָריקער הויז־באָזאָרגער פונעם קהילה־בנין אין קראָקע אויף דער סקאוויסקא גאַס. מיר האָבן אים תמיד גערופן יאַן. ער האָט מיר געשריבן, ווי גרויס עס איז געווען די שמחה פון רב שטיינבערג איבער מיין בריוו. דער רב אַליין האָט, זעט אויס, געמוזט זיין פאַרזיכ־טיק מיט שרייבן צו אַ מיטגליד פונעם פוילישן גלות־פאַרלאַמענט, היות קראָקע האָט דעמאָלט שוין אָנגעהייבן צו פילן דעם נייעם רעזשים, וואָס דויערט עד־היום. איך בין דאָן געווויר געוואָרן, אַז מיין בריוו איז גע־לייענט געוואָרן אין יום־כיפור אין טעמפּל און די ווינציקע תפילה־שטיבלעך, וואָס האָבן נאָך עקזיסטירט. פון אַ קאַטוילישן גלח האָב איך באַקומען אַ בריוו, וועלכן איך האָלט אין מיינע אַרכיוון, ער האָט זיך געקלאָפּט על חטא אין נאָמען פון דעם פוילישן פאָלק, וואָס זיין מער־הייט האָט — ווי ער האָט מודה געווען — געטראָגן אַזאַ גרויסן טייל פון מיטשולד אין דער פאַרניכטונג פון יידן אין פוילן.

די ציוניסטישע וועלט־אָרגאַניזאַציע, דער היטער פון אונדזער גורל, דער טרוימער פון אונדזער צוקונפט און איר פאַרווירקלעכער, האָט גע־וואָכט. שוין אין חודש אויגוסט 1945 איז זיך צונויפגעקומען אין לאָנ־דאָן די ערשטע ציוניסטישע וועלט־קאָנפערענץ נאָך דעם חורבן. 96 דע־לעגירטע פון 70 לענדער האָבן אָנטיילגענומען אין דער קאָנפערענץ. פון פוילן זענען געקומען אין גאַנצן אַכט דעלעגאַטן, צווישן זיי איינער פון מערב־גאַליציע און שלעזיע — לעאָן סאלפּעטער, ער איז דעמאָלט שוין געווען צוריק אין קראָקע. איך וועל נישט פאַרגעסן אין דעם טאָג, ווען מיר האָבן זיך ווידער געזען נאָך דעם שרעקלעכן אומגליק. סאלפּעטער האָט מיט זיין אַלטער ענערגיע זיך געמוטעט צו דער ציוניסטישער טע־טיקייט אין פוילן. עס איז ווייניק וואָס געבליבן פון די אַלגעמיינע ציו־ניסטן פונעם גאַנצן לאַנד. ערשט איצט, נאָך אַזעלכע שרעקלעכע נסיונות האָבן די דאָזיקע רעשטלעך פון דער גרופּע (ב) און פון דער גרופּע (א)

זיך פֿאַרמעל פֿאַרייניקט אין אַ געמיינזאַמער אָרגאַניזאַציע „איחוד". עס זענען אויך געווען פֿאַליטישע סיבות, וואָס האָבן געפֿירט צו דער דאָזיקער פֿאַרייניקונג. אַלס מיטגליד פונעם ציוניסטישן אַקציאָנס־קאָמיטעט פון מערב־גאַליציע האָב איך אָנטיילגענומען אין דער דאָזיקער קאָנפֿערענץ אין לאָנדאָן — נאָך אונדזער חורבן.

פֿראָפעסאָר ווייצמאַן, בן־גוריון, משה שערטאָק, נחום גאָלדמאַן, יצחק גרינבוים, אליעזר קאַפּלאַן, עמיל שמאָראָק און משה שאַפּירא האָבן אין נאָמען פון דער ציוניסטישער וועלט־עקזעקוטיווע אָפּגעגעבן באַריכטן. דער ציוניסטישער דיזל־מאָטאָר האָט אָנגעהויבן ווידער צו אַרבעטן — אויף די חורבות פון אונדזער פֿאָלק אין אייראָפּע.

מיט זעכצן חדשים שפּעטער איז זיך צונויפּגעקומען אין באַזעל דער 22טער ציוניסטישער קאָנגרעס אין חודש דעצעמבער 1946. דאָס איז געווען דער המשך פון דעם 21טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין יאָר 1939 אין זשענעווע. צווישן די צוויי קאָנגרעסן איז געווען דער — גיהנום פון אונדזער געשיכטע. מיר האָבן געפֿרווט אויף דעם קאָנגרעס פאַר דער גאַנצער וועלט צו שילדערן דאָס גיהנום. אָבער איך מיין, אַז „וועלן הימלען וואָלטן זיך פֿאַרוואַנדלט אין פּאַרמעט און אַלע וועלדער אין פּעדערס און אַלע ימים אין טינט", וואָלט מען נישט געקאָנט באַשרייבן דעם ענדלאָזן אָקעאַן פון טרערן, פּיין, ליידן און טויט פון מיליאָנען פון אונדזערע ברידער. אין הונדערטער ביכער פֿרוווען שרייבער דאָס צו טאָן אין די לעצטע צען יאָר. אָבער דאָס בוך וועגן דער קאָטאַסטראָפע איז נאָך נישט געשריבן און די פּאָעמע איז נאָך נישט געזונגען געוואָרן.

עס איז געווען אַ קאָנגרעס פון טיפֿן טרויער, אָבער אויך פון אונדזער וווּנדערלעכן יידישן אף על פּי כן עקשנות. פון פוילן זענען געקומען 15 דעלעגאַטן. אין גאַנצן זענען געווען 453 פון 31 לענדער. די אַלטע איינטיילונג אין פּאַרטייען פון דער אַלטער גוטער צייט, וען אונדזער ליב פֿאָלק האָט זיך אַרומגערישן אין פוילן וועגן דעם נצחון פון — אַ רעזאָלוציע, יאָ, די אַלטע איינטיילונג האָט ווידער טריאומפירט אויף דעם 22טן ציוניסטישן קאָנגרעס. אונדזער דעלעגאַציע פון פוילן איז באַשטאַנען פון 5 אַלגעמיינע ציוניסטן, 3 פּועלי־ציוניסטן און 3 פון אחדות עבודה און 2 פון השומר הצעיר. אויך איין אַריגינעלע דערשיינונג איז

געווען אויף דעם דאָזיקן ציוניסטישן קאָנגרעס: אַ ציוניסטישער „אומ־פּאַרטייאישער"! געטראָגן האָט ער אַ גאַנץ באקאנטן נאָמען פון דער צייט פון דער יידישער אונטערגרונט־באַוועגונג אין וואַרשע. זיין נאָמען איז געווען ס. גראיעק.

און דאָס איז געווען ביז איצט דער לעצטער ציוניסטישער קאָנגרעס, אויף וועלכן עס איז געווען בנמצא אַ דעלעגאַציע פון פוילן. נישט אויף דעם 23טן קאָנגרעס פון יאָר 1951 און נישט אויף דעם 24טן קאָנגרעס פון יאָר 1956 איז געווען אַ ציוניסטישע דעלעגאַציע פון פוילן.

די יעווסעקציע אין דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין פוילן באַהערשט איצט דאָס איבערגעבליבענע סוכאָטנע יידישע לעבן אין פוילן. דער וווּנטש פון דעם פוילישן מאַרשאַלעק פונעם פּוילישן סענאַט פון פּאַר דער קריגס־צייט, מיעדזשינסקי, אַז עס זאָלן אין פוילן בלייבן נישט מער ווי 50 טויזנט יידן איז מקוים געוואָרן, אַדאַנק מיעדזשינסקיס גייסטיקן אַליאירטן — אַדאָלף היטלער.

אָבער וואָס טוט זיך אין דער פּסיכישער אונטערגרונט־באַוועגונג פון די דאָזיקע רעשטלעך יידן, פון אַ טייל פון זיי?

אפשר וועלן מיר עס אַמאָל געווויר ווערן.

נישט לאַנג נאָך דעם 22טן קאָנגרעס אין יאָר 1946 איז די ציוניס־טישע באַוועגונג אין דעם היינטיקן פוילן בכלל פאַרבאָטן געוואָרן. אָבער במקום פון איר האָבן מיר נישט לאַנג נאָך דער פראָקלאַמירונג פון מדינת ישראל באַקומען אַן אָפּיציעלן פאַרטרעטער פון מדינת ישראל אין וואַרשע.

דער ציוניזם פאַרבאָטן, דער אָפּיציעלער פאַרטרעטער פון מדינת ישראל אין וואַרשע! אַ טייל פון די איבערגעבליבענע ציוניסטישע פירער איז עולה געווען פון פוילן קיין מדינת ישראל. דר. הילפשטיין, לעאָן סאלפּעטער און עטלעכע מנינים פון אַנדערע איבערגעבליבענע ציוניסטן פון „אונדזער וועג". דר. שמעון פעלדבלום איז שוין אין יאָר 1940 אַנגעקומען אין ארץ־ישראל. עטלעכע מאָל נאָך דער פראָקלאַמירונג פון מדינת ישראל האָב איך געהאט די זכיה זיך צו באַגעגענען אין מדינת ישראל מיט מיינע אַלטע פרייַנד פון מערב־גאַליציע און שלעזיע. זיי שפּי־נען דאָרט יעדער אויף פאַרשייַדענע וועגן, איינער שווערער און אייגער

לייכטער, דעם ציוניסטישן חלום אין ווירקלעכקייט, אין זון און פרייד, אין וואלקנס און זאַרג — אַבער אין דער אייגענער מדינה.

גלייכצייטיק מיט דעם 22טן קאָנגרעס אין באַזעל איז דאָרט אָפּגע־האַלטן געוואָרן די ערשטע וועלט־קאָנפערענץ פון אַלגעמיינע ציוניסטן נאָכן קריג. א נייע קאָנפעדעראַציע פון אַלגעמיינע ציוניסטן איז געשאַפן געוואָרן. א טיפע ענדערונג איז אַנטשטאַנען אין דער אינערלעכער סטרוק־טור פון דער דאָזיקער קאָנפעדעראַציע אין פאַרגלייך מיט דעם ערשטן וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן, וואָס האָט אויך אַרומגענומען ביידע גרופּעס. די לענדער, אין וועלכע די גרופּע (ב) פון אַלגעמיינע ציו־ניסטן איז געווען שטאַרק רעפּרעזענטירט, האָבן פאַרלוירן די יידישע סוב־סטאַנץ. צום גליק איז דאָס ברוב נישט געשען מיט די מערב־לענדער, וואָס האָבן געהאט מייסטנס אָנהענגער פון דער גרופּע (א). און נאָך אַן אַנדער „וויכטיקער" אונטערשייד האָט זיך „אויסקריסטאַליזירט" — די גרופּע (א) הייסט היינט — די פּראָגרעסיווע, אָבער די גרופּע (ב) הייסט פּשוט ווי פריער אַלגעמיינע ציוניסטן. דער ריס איז נישט אַרויסגעקומען אין דער קאָנפעדעראַציע איז אָבער געבליבן דער אַלטער, דער זעלבער און אָפילו נאָך א שטאַרקערער. די קאָנפעדעראַציע איז היינט א „קלירינג"־באַנק פאַר דעם פאַרטיילן פון געלטער פונעם ק.מ.ק. צו ביידע אירע טיילן און פאַר איבערגעבן א געמיינזאַמע ליסטע פון רעדנער און קאַנדידאַטן צום אַקציאָנס־קאָמיטעט לויט שליסל און פאַרלייגן די דאָזיקע ליסטעס אויפן טיש פונעם פּרעזידענט פון קאָנגרעס. דאָס איז אַלץ.

וואָס איז געבליבן פון דער וויזיע פון א שטאַרקן וועלט־פאַרבאַנד פון אַלגעמיינע ציוניסטן לויט דעם פלאַן פון עטלעכע פירער פונעם אַל־געמיינעם ציוניזם פונעם יאָר 1931? די צעריסענע טיילן פון דעם אַל־געמיין־ציוניסטישן לאַגער האָבן אין יאָר 1946 באַשלאָסן צו טראָגן א געמיינזאַמען שילד: „דאָ איז די קאָנפעדעראַציע"!

אויף דעם 24טן ציוניסטישן קאָנגרעס אין יאָר 1956 האָבן די פּראָ־גרעסיווע אַלגעמיינע ציוניסטן און די אַלגעמיינע ציוניסטן יעדער פון די דאָזיקע צוויי טיילן באַטראַכטן צו 50 פּראָצענט. עס איז געווען ווי מיט א „געזעלשאַפט מיט באַשרענקטער אחריות", אין וועלכער ביידע שותפים האָבן צו 50 פּראָצענט און קאָנען דערפאַר נישט אָננעמען קיין שום בא־

שלוס, סיידן אַז זיי איניקן זיך מיט הונדערט פראָצענט — גאָר נישט צו טאָן.

אַ געוואַלטיקער פאָליטישער צענטער פון אונדזער פאָלק איז נאָך דעם חורבן אַנטשטאַנען אין די פאַרייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע, פון דעם גרויסן יידישן רעזערוואָר... ער האָט געשפילט אַ געוואַלטיקע ראָלע אין דער אַנטשטייאונג פון מדינת ישראל אין יאָר 1947 און 1948 און ער שפילט היינט וויכטיקע אַ געוואַלטיקע ראָלע מאַטעריעל און פאָליטיש אין דעם אויפבוי פון מדינת ישראל.

צייטנווייז פאַלט מען אַריין אין אַ מיסטישן געדאַנקען־גאַנג און מען גלייב, אַז עס איז געווען אַ מין השגחה, אַז אין דעם פעריאָד פון 1882 ביז 1939 האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט פון די שרעקלעכע אומגליקן אין מזרח־אייראָפּע אַ גרויסער טייל פון אונדזער פאָלק קיין אַמעריקע. אָן דער דאָזיקער רעטונג וואָלטן וואַרשיינלעך אויך די כוחות אונטערגעגאַנגען צוזאַמען מיט די מיליאָנען יידן אין דער צייט פון היטלער. אַדאַנק דער דאָזיקער רעטונג האָט זיך געקאָנט אַרויסקריסטאַליזירן אין אַמעריקע אַ דינאַמישער צענטער פאַר אונדזער פאָלק אויף ביידע געביטן פון אונדזער זאָרגל — פאָליטיק און מאַטעריעלער אויפבוי.

און אָזוי אַרום שפּינט זיך און וועבט זיך דער חלום פון אונדזער צוקונפט וויכטער אויף צוויי פראָנטן, אין דער גרויסער לאַבאָראַטאָריע פון אונדזער קעגנווארט און צוקונפט, אין מדינת ישראל און אין די פאַרייניקטע שטאַטן. און אַרום די דאָזיקע צענטערן זאַמלען זיך די כוחות פון די צענדליקער וויכטערדיקע, מיטעלע און קליינע ישובים פון אונדזער פאָלק.

דער קאַמף גייט וויכטער. אין ליידן, זאָרגן — און האָפענונג.

די פאַרחלומטע קעניגלעכע שטאָט קראָקע

דאָס בוך איז מיין געזעגענונג פון קראָקע.

קראָקע איז געווען אַן ערנסטער, הערלעכער וואַרשטאַט פון יידישער שעפערישקייט, עס האָט פולסירט לעבן אין דעם יידישן קראָקע זינט הונדערטער יאָרן.

איך מאַך צו די אויגן און זע גאַנץ קראָקע. איך זע, קראָקע דיין

שיינקייט, דיין חן, דיינע טויזנט יאָר געשיכטע און די הונדערטער יאָרן פון אונדזער יידישער געשיכטע. איך וואַנדער איבער דער קראַאָווסקאַ גאַס, וווּ עס האָט געזשומעט אַמאָל — נישט אַזוי לאַנג צוריק — פול יידיש לעבן. היינט איז עס דאָרט אויסגעשטאָרבן. איך וואַנדער איבער דער גראָדסקאַ גאַס און איבער דעם סטראָדאָם. אַלצדינג, כמעט אַלצדינג איז דאָרט געווען יידיש. נישטאָ מער קיין יידן. איך וואַנדער דורך דער דיטעלס גאַס, וואָס איז מיר פערזענלעך געווען אַזוי נאָענט. איך זע די קלייניע פאַרחלומטע גאַסן, וואָס פאַלן אַריין אין דער לענג פון דער דיטעלס גאַס אין איר ווי טייכן אין אַ גרויסן שטראָם. איך זע די ביימער, וואָס ציען זיך אין צווויי רייען אין דער לענג פון דער גאַנצער גאַס און זע די פרייַע פלעצער אין מיטן פון דער גאַס, אויף וועלכער איך האָב זיך מיט מיינע יונגע פריינט געשפילט.

אַלצדינג זע איך פון דער ווייטנס.

און דאָן גיי איך אַרויף אויפן וואַוועל. איך זיץ אויף דעם שטיין, אויף דעם גרויסן הויף פון דעם קעניגלעכן שלאָס גאַנץ אין דער נאָענט פון דער „סמאָטשאַ יאַמאַ", וואָס איז פאַרבונדן מיט דער מיטאָלאָגישער לעגענדע פון „קראַק און וואַנדאַ". איך קוק פון דאָרט אויף דער זילבערנער טאַשמע פון דער ווייסל, וועלכע שלענגלט זיך אין מיטן דורך דעם גוף פון דער הערלעכער שטאָט. זי פליסט זינט טויזנטער יאָרן און זי וועט פליסן נאָך טויזנטער יאָרן.

מיינע געדאַנקען גייען צוריק, ווייט צוריק צו די הונדערטער יאָרן בעת וועלכע עס האָט זיך געשפּינט יידישע געשיכטע אין די מויערן פון קראַקע, אין גוטע און אין שלעכטע צייטן פון דיין גורל, דו קעניגלעכע, פאַרחלומטע שטאָט! זכרונות וויקלען מיך איין...

קראַקע דו שיינע — דו ביסט היינט פאַר אונדז יידן אַש, אַש, און נישט מער ווי אַש.

עס ציט מיך צו דער בזשאָזאָווא גאַס. דאָרט איז געווען דער באַשיידענער לאָקאַל פון דער ציוניסטישער יוגנט־אָרגאַניזאַציע, צו וועלכער איך האָב געהערט מיט פופציק יאָר צוריק. איך גיי ווייטער און זע די בריק אונטער דער באַלינייע. אונטער איר זענען געגאַנגען אונדזערע יידישע לוויות. דאָרט האָט געפירט דער וועג צו אייביקער רו. איך וואַנ־

דער אַרום אויף דעם בית־החיים און זע דעם שטילן וואַלד פון נעמען פון די גליקלעכע, וואָס האָבן נישט דערלעבט צו זען אונדזער חורבן. געדענקט איר — רעכטס ביים אַריינגאַנג, די אַלטע אייגעבויגענע מצבות? מיר האָבן געקוקט אויף זיי מיט אַ שטילן יראת הכבוד, מיט אַן אייניגעהאַלטענעם אָטעם.

יאָ, עס איז נישט מער נייטיק צו גיין אויף דעם בית־החיים. גאַנץ קראַקע איז פאַר אונדז געוואָרן אַ בית־הקברות.

איך געזעגן מיך פון דיר, אַלטע שול און פון דיר, געהיליקטער, בית־החיים פון רמ״א.

אַ פאַרצווייגטער, גרויסער בוים אַלט הונדערטער, הונדערטער יאָרן פון יידישקייט אין קראַקע איז דערמאָרדעט געוואָרן און פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַש... שאָטנס גייען נאָך אַרום איבער פוסטע גאַסן אין אַש.

מיין שטעטל כשאַנאָוו

וויל איך מיך אויך געזעגענען פון מיין געבוירן־שטעטל. הונדערטער אַזעלכע שטעטלעך געווען אין פוילן. אָבער כשאַנאָוו איז געווען מ י י ן שטעטל.

און דערפאַר וויל איך דיך דאָ דערמאָנען, מיין שטעטל כשאַנאָוו. מיט ליבשאַפט צו דיין יידישקייט, מיט אַ ציטער אין האַרץ, וויל איך האָב אייגעזאַפט פון דיר יידישקייט אין מיין ערשטער יוגנט. איך זע דיינע קרומע געסלעך און עס פלאַקערט אין מיין נשמה דאָס קלייניע לאַמטערנדל, וואָס האָט מיר אין קאַלטעווינטער־נעכט געווייזן און באַשיינט דעם גליטשיקן וועג צו מיין חדר, צו מיין ערשטן מילדן מלמד, דעם „רויטן־לאָמען", און צו דיר גאָר שטרענגער מלמד, וואָלוועלע שאָר, וואָס דו האָסט מיך אַריינגעפירט אין די העכערע און טיפערע סודות פון יידישקייט.

איך געדענק אייך ביידע מיט דאַנקבאַרקייט.

איך זע פאַר מיר די וועלדער אַרום דיר, טייַער שטעטל מיינס. איך בין אָפט געלאָפן אין די וועלדער אַריין מיט בענקשאַפט. מיט אימה האָב איך געוואַנדערט דורך די אומעטיקע וועגן פונעם וואַלד. די ביימער זענען

געווען ריזן אין מיינע קינדערשע אויגן. שטילקייט פון די וועלדער זשׂו־מעט נאָך היינט אין מיין נשמה. איך הער דעם אָטעם פונעם ווינטל און איך זע ווי די ביימער בייגן זייערע קעפ און בוקן זיך ווי פרומע יידן בעת דעם דאָוונען.

שטילקייט, שטילקייט אָרום.

אָרום 40 קילאָמעטער פון קראָקע אויף דעם באָרימטן באָן־שליאָך קיין ווין, ביים קליינעם טייך כעכלאָ מיט זיינע זאָמדיקע ברעגעס און פאָרקרומטע ביימער ווי אין אַ שאָגאָל־בילד איז געלעגן מיין כשאָנאָוו. אַ גאָנצע וואָך האָט זיך אויסגעשפרייט אין דיינע גאָסן אָרעמקייט און יידישע הייליקייט אום שבת.

אָלץ איז געווען יידיש, דאָס טרויעריקע און דאָס שמחהדיקע, דער תשעה־באָב און שמחת תורה.

אַ גאָנץ יאָר איז אָלצדינג געווען יידיש.

און פלוצלינג זע איך פאָר מיר דעם „טשעבינער באָרג". דאָרט אויפן וועג פון כשאָנאָוו צו דעם שטעטל טשעבינא. דאָס איז געווען נישט אָבי אַ באָרג... אויף אים איז אין איינעם אַ שבת געשטאָנען דער משיח אַליין. אָבער ער האָט זיך גיך אומגעקערט, ווייל ער האָט דערזען, אַז יידן זענען מחלל שבת אין כשאָנאָוו...

איך האָב עס באמת געגלייבט. איך בין געווען זעקס יאָר אָלט. און אפשר איז משיח באמת דאָרט געווען? ער האָט געוואָרט און געוואָרט און וואָרט נאָך ווייטער? אָבער צו וואָס וואָרט ער? עס זענען דאָך נישט מער דאָ קיין יידן אין כשאָנאָוו...

און פלוצלינג זע איך פאָר מיר דאָס טרויעריקע און קלוגע פנים פון מיין פאָרגעטערטן האָרעפאָשנעם טאָטן, מרדכי שאול, און די קלוגע גוטמוטיקע אויגן פון מיין אומפאָרגעסלעכער מאָמען חנה, וואָס צו איר זענען אַ גאָנץ יאָר געקומען יידן האָלטן אָן עצה. און אין דעם מאָמענט דערזע איך אויף דעם בית־החיים, ביי דער באָן־דעמבע, נישט וויט פון דעם טייך כעכלאָ, די צוויי שוואָרצע מאָרמאָרנע מצבות פון מיינע על־טערן אין איין שורה. איך קאָן מיינע אויגן נישט אָפרייסן פון זיי.

אונדזער גאָנצע פאָמיליע איז געווען אַ הייס ציוניסטישע. מיין בר־

דער יוסף רוט אין תל־אביב. מיין צווייטער ברודער אַהרן און מיין שוועס־טער אלישבע ריגער לעבן און ווירקן צו לאַנגע יאָרן אין תל־אביב.

מיין שטעטל כשאַנאָוו איז געווען נישט נאָר אַ ציוניסטיש שטעטל, אַבער אויך אַ חסידיש שטעטל. אַ סך מער חסידיש ווי ציוניס־טיש. דער חסידיזם איז געווען אַ טיפער, אַן ערלעכער, אַ באַווסטער, נישט תמיד אַ טאַלעראַנטער און דערפאַר איז דער ציוניזם געווען אַ קעמפֿנדיקער און אַ הייסער. איך זע פאַר מיר די משכילישע ציוניסטישע פֿיאַנערן־משפחה פון שלמה ל. און דר. שמואל ציפער. איך זע פאַר מיר די ציוניסטישע פאַמיליע פון דר. אַדאָלף ריזער דעם אַרצט, וואָס איז דאָ נישט לאַנג געשטאַרבן. זיין טאַכטער לעבט איצט אין מדינת ישראל. איך זע די צווייטע ציוניסטישע משכילישע פאַמיליע פון זיין ברודער, דעם אַדוואָקאַט דר. ריזער. ציוניסטישע פֿיאַנערן זענען זיי געווען און האָבן דאָרט צוגעגרייט דעם וועג צו דער יידישער מלוכה. איך זע פאַר מיר די התלהבותדיקע ציוניסטישע מזרחי־פאַמיליע פון די גראַיאַווערס און מיינע פּועלי־ציוניסטישע גוטע פריינט און בפרט דעם ליבן, אומדערמיד־לעכן ציוניסטישן טוער, מרדכי שאַר, וואָס איך זע אים דאָ פון צייט צו צייט איצט אין ניו־יאָרק. די ציוניסטישע יוגנט אז געווען הערלעך אין כשאַנאָוו. עס האָט ממש וויבירירט דאָס לעבן אין דער יידישער יוגנט. כלערליי ציוניסטישע יוגנט־אַרגאַניזאַציעס אין דעם שטעטל פון איבער צען טויזנט יידן. אַ דיסקוסיע איז געווען אַ לעבנס־פראַגע. די ציוניסטי־שע פּרויען־אַרגאַניזאַציע „וויצאָ", מיט פּרוי ריזער בראש, האָט געהערט צו די בעסטע אין אונדזער שטח. און אויך אַ גאַנץ שטאַרקער „בונד" איז דאָרט געווען אין דעם חסידישן כשאַנאָוו. אַ קאָלירפול לעבן, שפּראַנדיק מיט יידישקייט. און די רבנים זע איך און די באַגליקטע פּנימער פון סתם יידן, וואָס זענען געווען אַזוי גליקלעך אַז שבת, וועז זיי האָבן געפּירט אַ יונגן זון בייַ דער האַנט אין בית־המדרש און דאָס קינד האָט מיט שטאָלץ געטראָגן דעם טאַטנס טלית ווי אַן אוצר.

אַפילו דאָ אין דעם גרויסן קאָלאָס פון אַכט מיליאָן מענטשן פון איבער צוויי מיליאָן יידן, אין ניו־יאָרק, פיל איך דעם שיין פון דעם שטעטל כשאַנאָוו, פון מיין שטעטל.

אַ וועלט פון יידישקייט איז אַוועקגעגאַנגען.

דאָס ליד פון אונדזער אומפאַרגעסלעכן גרויסן קראָקעווער פאָלקס־דיכטער מרדכי געבירטיג: „עס ברענט", קלינגט מיר איצט אין די אויערן.

יאָ, מיין שטעטל כשאַנאָוו איז פאַרברענט און הונדערטער, הונדערטער אַנדערע שטעטלעך אין פּוילן, און אויף דעם ווייטן, ווייטן מהלך פון דעם גאַנצן אייראָפּעישן קאָנטינענט.

איך געזעגן מיך פון דיר — מיין שטעטל כשאַנאָוו.

ממעמקים — צו מדינת ישראל

צוריק צום לעבן, צו דער קעגנווארט און צוקונפט.

פון דעם תהום פון אונדזער קאָטאַסטראָפע איז אַנטשטאַנען מדינת ישראל, דער מקור פון אונדזער באַדייט אין דער מענטשלעכער געשיכטע.

מיר זענען נישט געווען זיכער, אַז די נביאות פון טעאָדאָר הערצל וועט מקוים ווערן צו דער מינוט. אָבער ווען זי איז מקוים געווארן צו דער מינוט, איז עס פאַר אונדז געווען די זוניקסטע איבעראַשונג, וואָס די השגחה האָט פאַר אונדז צוגעגרייט נאָך דער שרעקלעכער קאָטאַסטראָפע. אונדזער שמחה איז אין די יאָרן 1947 און 1948 געווען ווי אַ פאַנטאַן. נאָר אַדאַנק דעם וואָס זי איז געווען אַזוי שטאַרק, האָבן מיר געקאָנט אויף אַ ווייל פאַרגעסן, אַז זי איז געבוירן געווארן אין דעם תהום פון אונדזער קאָטאַסטראָפע. אָבער באַלד שפּעטער איז די שמחה אייניגעהילט געווארן אין די שאָטנס פון דער קאָטאַסטראָפע. די ביאָלאָגישע און גייסטיקע פאָלגן פון דער קאָטאַסטראָפע דערשפּירט מדינת ישראל און אונדזער פאָלק וועט זי שפּירן דורות לאַנג. וואָס ווייטער, וואָס מער וועלן מיר זי שפּירן און דערפאָר מוז די אַנשטרענגונג פון די 12 מיליאָן איבערגעבליבענע יידן זיין שטאַרקער און שטאַרקער וואָס ווייטער און ווייטער. אַ גרויסער טייל פון די דאָזיקע 12 מיליאָן איז אָפּגעשניטן פון דער צירקולאַציע פון אונדזערע נאַציאָנאַלע כוחות. אָבער מיר האָפן, אַז די דאָזיקע אָפּגעשניטענע כוחות וועלן זיך אומקערן צו דעם וואַרשטאָט פון שאָפן נייע יידישע ווערטן.

אַ געוואַלטיק גרויסער פּעריאָד אין אונדזער געשיכטע האָט זיך אָנגעהייבן.

וועז איך בין בעתן באַפרייאונגס־קריג אין מדינת ישראל געקומען קיין ישראל, און וועז מיר האָבן באַרירט צום ערשטן מאָל אויף דעם אימפּראָוויזירטן פלי־פּעלד אין חיפה דעם באָדן פון מדינת ישראל, האָבן זיך ביי אונדז אַלע, מיטגלידער פונעם ציוניסטישן אַקציאָנס־קאָמיטעט, וואָס זענען געקומען צופליען פון פּאַריז, ממש געעפּנט הימלען. פרייהייט, אַן אייגן שטיקל לאַנד, אַן אייגענע מדינה. אַ שמחה פון גליק האָט אונדז אַרומגענומען.

פלוצלינג איז פּאַרשוווונדן די מחיצה צווישן פּאַרשיידענע טיילן פון אונדזער פּאָלק אין דער גולה. קראָקע, פּוילן און צענדליקער אַנדערע לענדער האָבן זיך פּאַרוואַנדלט אין אַ לאַבאָראַטאָריע פון איינהייט.

איך וויייס, אַז עולים פון אונדזער מערב־גאַליציישן שטח געפינען זיך ביים מדינת־ישראל־וואַרשטאַט אין פּאַרשיידענע פּאָזיציעס. אָבער די דאָזיקע איינטיילונג איז היינט נישט מער וויכטיק. עס איז נישט וויכטיק פון וואַנען עס שטאַמען די פירער, די גרויסע און די מיטעלע פון דעם היינטיקן מדינת ישראל, פון דעם לאַנד אָדער פון יענעם לאַנד, פון דעם טייל אָדער פון יענעם טייל פון דעם גלאָב. עס איז וויכטיק, אַז די סומע פון כוחות פון 70 לענדער פּאַרוואַנדלט זיך אין דער הייסער טעמפּעראַטור פונעם קאָמף פון מדינת ישראל פאַר דער צוקונפט פון אונדזער פּאָלק אין איין כעמישן סינטעז, אין איין מעלאָדיע, אין איין נייער שיר השירים פון אונדזער קעגנווארט און צוקונפט.

מדינת ישראל איז וויידער געווארן דאָס לאַנד פון פיר דימענסיעס: פרייהייט, גייסט, ברויט און אייביקייט.

איך פאַרענדיק דאָס שרייבן פון די דאָזיקע זכרונות דעם 1טן נאָוועמבער 1956. דאָס איז דער טאָג, אין וועלכן די ראַדיאָ טיילט מיט, אַז אָפּטיילונגען פון דער ישראל־אַרמיי געפינען זיך אויפן האָלב־אינדזל סיני און האָבן אָפּגעשניטן די פּאַרבינדונג צווישן דעם עזה־שטח און עגיפטן. נאָך יאָרן פון איבערמענטשלעכע באַמיאונגען צו געפינען אַ וועג פון אַ בכבודיקן שלום מיט דער אַראַבישער וועלט איז מדינת ישראל געצוווונגען צו אַ פּאַרטיידיקונגס־קאָמף. מדינת ישראל איז אין דעם היינטיקן טאָג נישט איזאָלירט. דער מאָרגן איז תמיד אַ סוד, דאָס היינט — אַ קאָמף.

איך פאַרענדיק די דאָזיקע זכרונות אין דעם טאָג, ווען עס זאָל זיך פאַרזאַמלען די אויסערגעווייניעכע זיצונג פון דער פולער אַסעמבלי פון דער יו־ען, אין וועלכער פאַרשיידענע כוחות אין דער אינטערנאַציאָנאַלער וועלט וואַרשיינלעך פרוון צו פאַרדאַמען מדינת ישראל. אָבער עס וועלן זיכער אויך זיין שטימען, וואָס וועלן אַרויסווייזן פאַרשטענדניש פאַר דעם אַרויפגעצוונגענעם פאַרטיידיקונגס־קאַמף פון מדינת ישראל, פאַר אונדזער אַלטער היים פון טויזנטער יאָרן.

ווידער שטייען די סאָלדאַטן פון דער ישראל־אַרמיי ווי אין יאָר 1948 אויף דעם לאַנגן פראָנט, כדי צו פאַרטיידיקן דעם קיום פון דעם נייַ־געבוירענעם מדינת ישראל קעגן אַ וועלט פון רציחה, קאַלטקייט און אוממאַראַלישע טאַטן איינגעוויקלט אין מאַראַלישע לאָזונגען.

נישט צום ערשטן מאָל אין אונדזער געשיכטע הייבט אונדזער פאָלק אָן אויפסניי צו בויען.

דאָס מאָל — ממעמקים.

און ווידער מיט האָפענונג און אמונה...

— ס ו ף —

זוכצעטל פון נעמען

א

אביגדער דוד, רב: 356.
אבעלעס א. ד״ר: 353.
אַדלער ד״ר: 68.
אַדער לעאָן ד״ר: 175, 352.
אַדאַמצויק י.: 187.
אוסישקין מ. מ.: 85, 289, 335,292, 343, 344.
אַזשעשקאָוואַ עליזאַ: 133.
אייזענשטאַט צבי הירש: 68.
אייזענשטיין קאַרל: 212, 213.
איינשטיין אַלבערט: 350.
אינזלער אברהם, ד״ר: 212.
אַלטער יעקב: 39.
אַלעקסאַנדראָוויטש סינאַי: 67, 90, 100.
אַלעקסאַנדראָוויטש איגנאַץ, ד״ר: 182.
אַלעקסאַנדראָוויטש ווילהעלם, ד״ר: 182.
אַלעקסאַנדראָוער רבי: 228.
אַלפערן אהרן: 138.
אַפּטע הענריק, ד״ר: 88.
אַפּטע מאַריאַ: 103, 333, 356.
אַרצט ס.: 40, 333, 350, 352.
אַרכוטאָווסקי, גלח: 117.
אַרענשטיין יהודה, ד״ר: 120, 135, 292, 308, 333, 350.
אַרלאָזאָראָוו חיים: 304, 305, 306.
אַש, שלום: 350.

ב

באַבאָווער, רבי: 42.
באַדער, ד״ר: 156.
באַלפור, לאָרד: 299.
באַלינסקי, מיניסטער: 78.
באָבזשינסקי מ.: 78.
באָיוויד אַדאָ: 117.
באַטקעוויטש, מיניסטער: 134.
באָכדאַנאָוויטש ו.: 228.
באַרטעל קאַראָל, מיניסטער: 222.
באָפּרע, רעדאַקטאָר: 146.
בודזינער שלום: 213.
בוימינגער איזאַק, סענאַטאָר: 167, 209.
בולוואַ דוד, ד״ר: 105, 356.
ביבערשטיין ד״ר: 105.
ביגעלאייזן: 156.
ביקעל ד״ר (אַרצט): 289
ביאַליק חיים נחמן: 335, 340, 341.
בירמאַן אליעזר: 333.
בינענצוכט בערנאי, ד״ר: 105.
בינענשטאָק מ. י., ד״ר: 213.
ביעלעצקי טאַדעאוש: 110.
בירנבוים נתן, ד״ר: 106.
בירנהאַק: 155.
בלאַטבערג וואָלף, ד״ר: 89, 100.
בלומענפעלד קורט: 286, 292, 326, 335, 344, 345, 346.
בלום לעאָן: 350.
בלום יאַנאַ: 182.
בלייכער שמואל, אינוש.: 40, 143, 333.
בלעך יעקב, ד״ר: 42, 333.
בן־גוריון: 313, 326, 367.

בעטער הערבערט, ד״ר: 333.
בעם אַדאָלף: 185.
בערקעלהאַמער ווילהעלם, ד״ר: 23, 135, 136, 155, 353.
בערלינגע אליהו: 292.
בעק יוזעף, מיניסטער: 66, 198, 253, 264, 265, 270, 271.
בערנשטיין־נאַמיער, לואיס: 299.
בערנשטיין, פריץ: 326.
בראָוו פּאָול: 333.
בראָט שמואל, רב: 213.
בראָדזיזש־ליפּינסקי, א.: 248.
בראָדעצקי זעליק, פּראָפּ.: 311, 312, 326.
בראָס יעקב, ד״ר: 182.
בראָודע מרדכי, סענאַטאָר: 86, 94, 212.

ג

גאָטליב סאבא, ד״ר: 103.
גאָטליב ד״ר: 134.
גאָטליב העשל, ד״ר: 203, 214, 245, 295.
גאָטעסמאַן שמעון, ד״ר: 142.
גאָלדבלום, רבי: 322, 327.
גאָלדשמידט דאָויגדאָר: 350.
גאָלדבערג מ., ד״ר: 47.
גאָלדבערג אברהם (אַבע): 292, 315.
גאָלדוואַסער לאַזאַר, ד״ר: 105.
גאָלדמאַן נחום, ד״ר: 299, 302, 303, 307, 341, 342, 343, 355, 361.
געבירטיק מרדכי: 375.
געהאַרזאַם ראַמאַן: 139.
גליקזאַן משה: 292.
געריגג: 254.
געבעלס: 254.
גראַיאַוער: 374.
גראַזשינסקי, וואָיוואָדאַ: 44, 45.
גראַיעק ס.: 368.
גראַבסקי וולאַדיסלאַוו: 51, 57, 198, 267, 270.
גראַבסקי סטאַניסלאַוו, פּראָפּ.: 267, 270.
גראַבאָווסקי, מיניסטער: 264.
גראָס אַדאָלף, ד״ר: 170, 186.
גראָסמאַן מאיר: 301, 309.
גרינבוים אָסקאַר, ד״ר: 292.
גרינבוים יצחק: 18, 161, 200, 201, 204, 212, 213, 214, 216, 217, 219, 223, 227, 228, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 256, 295, 305, 306, 314, 367.
גרינשטיין איזאַק, ד״ר: 40, 135, 286, 308, 333.

ד

דאַגדעיל מיס: 299.
דאַוויסאָן יוסף, ד״ר: 213.
דאָל אליהו: 213.
דאַמבראָווסקי מאַריאַן: 139, 149.
דאַם יעקב, ד״ר: 156.
דאַשינסקי איגנאַצי: 185.
דויטשער איזאַק: 138.
דיבאָווסקי ראַמאָן, פּראָפּ.: 339.
דייטשער משה, סענאַטאָר: 166, 209, 213.
דעיאָווסקי ראַמאָן: 23, 57.
דראַבנער באָלעסלאַוו, ד״ר: 187.
דר״יבלאַט יואל: 120.

ה

האַבער ריזשבא: 103.
האַלער יוזעף, געג.: 20.
האָכוואַלד זיגמונט: 35, 98, 99, 142.
האַלפּערין ראָזאַ: 292.
האַלפּערן משה אליהו, רבי: 212.
האַלפּערן יצחק: 155.
האָלענדער עמיל: 37, 142.
האַרטגלאַס אַפּאָלינאַרי: 189, 212, 213, 222, 240, 361.

האַסקעל: 284.
האַסבאַך ערווין: 223, 228.
האָפמאַן דאַנעק: 52.
האָפשטעטער אברהם: 33, 286, 305, 308, 333.
האָפפען פעליקס, ד״ר: 39.
האַראַוויץ רוזשאַכ 103.
הויזנער בערנאַרד, ד״ר: 213.
היטלער אַדאָלף: 240, 241, 273, 361, 368.
הילפשטיין חיים, ד״ר: 31, 32, 50, 88, 105, 107, 142, 333, 337, 362, 365, 368.
הינדעס מתתיהו, ד״ר: 292.
הירשהאָרן שמואל: 212.
הירשפעלד ס., ד״ר: 156.
העכט ד״ר: 135.
העלמאַן משה: 213.
העלער צבי, ד״ר: 213, 231.
הערצל טעאָדאָר: 15, 18.
הערשפעדער יהושע, ד״ר: 333.
העקער עמיל: 147.

ו

וואַדיאַס: 137.
וואַרהאַפטיק שמואל, ד״ר: 30, 105, 333, 337, 352.
וואַרמונד, פראָפ.: 110.
וואָזניאַקאָווסקי יוזעף: 187.
וואָלף ראובן: 62, 107, 143.
וואָלקאָווסקי שבח: 88, 145.
וואַנדער לעאָן, ד״ר: 52, 333.
וואַנג עליאַס: 39, 333.
וואַנג אהרן, ד״ר.: 39.
וואַסערמאַן אָסקאַר: 350.
וואַרבערג פעליקס: 350.
וודאָוינסקי י., ד״ר: 39, 156.
וווּרצעל יוליוש, ד״ר: 213.
וולקאָן: 40.
וויזענפעלד משה: 50, 135.
ווילסאָן, פרעזי.: 21.
ווינער: 44.
ווילקאָש, פראָפ.: 117.
וויסטרייך, ד״ר: 109.
ווישליצקי וואַצלאַוו: 213, 214, 238.
ווייז סטיפען, ד״ר: 285, 286, 291, 311.
ווייכערט מ., ד״ר: 362.
ווינציער שלמה, ד״ר: 211, 212, 213.
וויצמאַן חיים, ד״ר: 49, 56, 260, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 306, 308, 310, 311, 312, 320, 321, 322, 324, 328, 335, 3338, 348, 367.
וועלנער ס.: 155, 353.
וועקסבערג, אינזש.: 40, 143.
וורובלעווסקי סטאַניסלאַוו, פראָפ.: 117

ז

זאַלץ אברהם, ד״ר: 14, 38.
זאַמערשטיין עמיל, ד״ר: 213, 214, 237, 240, 245, 259, 260, 261, 263.
זיידען בענאַ, ד״ר: 60, 137, 138.
זיידען ס.: 333.
זיידענמאַן סאַלאָמאָן: 214, 259, 261.
זילבער: 38.
זילבערינג: 90.
זילבערשטיין עלזאַ: 103, 333.
זילבערשטיין אַדאָלף (אברהם), ד״ר: 213.
זיסקינד דוד, ד״ר: 313, 353.
זיסקינד מאַלאַ: 103.
זמיגרידער זדזשיסלאַוו קאָנאָפקאָ: 214, 261.
זשאַבאָטינסקי וולאָדימיר: 39, 91, 272, 304, 309, 335, 339, 340.
זשילאָווסקי זיגמונט: 186, 187.
זשעניירער געניאַ: 90.

ט

טהאָן יהושע, ד״ר: 18, 20, 22, 28, 29,

30, 84, 87, 91, 122, 135, 136, 144,
167, 168, 189, 200, 209, 210, 212,
213, 214, 216, 218, 219, 221, 225,
226, 230, 231, 232, 233, 237, 238,
239, 240, 241, 243, 244, 245, 253,
256, 259, 267, 269, 286, 292, 305,
308, 331, 332, 337, 350, 352. 353.
טהאַן נעלאַ־ראַסט, ד״ר: 89, 103.
טאַובלער מאַזעס: 356.
טאַרטאַן, ד״ר: 44.
טויבענשלאַק ראַפאַעל, פראָפ.: 115.
טירק פילים, ד״ר: 333, 350.
טיש אליהו, ד״ר: 38, 136, 362, 365.
טענצער האַנקאַ: 103, 356.
טערלאַ גור, אריה: 155, 352.
טראַקענהיים יעקב: 208, 214, 246, 259.
טריסקער אברהם: 213.
טרעלער ד״ר: 156, 160.
טשאַלקאַש אַדאַם: 186, 187.
טשעטשאַק סטאַניסלאַוו, גלח: 247.
טשעמבערליין, מיניסטער: 265.
טשערניאַקאַוו אַדאַם: 213.

י

יאַוואַרסקי וו. ל.: 78, 117.
יאַכימעצקי, פראָפ.: 114.
יאַן, דער הויז־באַאַרגער: 366.
יאַנאַס ראובן: 213.
יעגער איגנאַצי: 214, 238.
יערי מאיר: 157.
יאַסטעם משה, ד״ר: 142.
יאַפע לייב: 335, 352.

כ

כאַמעט אברהם, ד״ר: 37, 135, 142, 333.

ל

לאַבאַ, ריכטער: 263.
לאַזער דוד, ד״ר: 136.
לאַזער ש. מ.: 145.
לויטערבאַך לעאָן, ד״ר: 15, 125, 326.
לויטערבאַך מאַקס: 50, 67, 88, 192.
לויטערפאַכט הערש, פראָפ.: 15. 138.
סואיר, סער: 299.
לאַנדאַו רפאל, ד״ר: 68, 76, 79, 80, 140, 170, 352.
לאַנדאַו איגנאַציאָ, ד״ר: 76, 172.
לאַנדאַו סאַמועל, ד״ר: 106.
לאַנסבערג, ד״ר: 292.
לאָקער בערל: 325, 326, 327.
לוסטבאַדער לודוויג, ד״ר: 45, 88, 105.
ליבעסקינד שמואל, ד״ר: 62, 106, 142.
לייגקראָם בערנאַרד: 142.
לייסטנער ח. פ.: 60.
ליפסקי לואיס: 291, 311, 318.
לעאָ, פראָפ.: 78.
לעדער הענריק, ד״ר: 99.
לעוויטע לעאָן: 201, 202, 255, 292, 295.
לעווינסאָן אברהם: 21333.
לעווין אהרן, הרב: 38, 168, 209, 213, 214, 238, 260.
לעווין שמריהו, ד״ר: 335, 346, 347, 348.
לעוונשטיין נאַטאַן: 212, 220.
לעוויצקי דימיטראָ, ד״ר: 228.
לעזער שלמה: 31, 90.
לעזער מאַקס, ד״ר: 90, 91, 213.

מ

מאַהלער ראַכעלאַ: 103, 353.
מאַזעס זיגפריד: 139.
מאַטיאַשיק, רעד.: 148.
מאַיסקי, אַמבאַסאַדאָר: 260.
מאַלאַטאָוו, מיניסטער: 260.
מאַסינזאָן, בן־ציון, ד״ר: 292.
מאַצקין לעאָ, ד״ר: 135, 291, 353.
מאַקדאָנאַלד ראַמזיי, פרעמיער: 301.

מאַק דושיליאַן: 285.
מאַרשאַל לואיס: 350.
מאַרגוליעס יוסף, ד״ר: 155,105.
מאַרגענטאַו הענרי, סעניאַר: 23.
מאַרגענטאַו הענרי, דזשוניאַר: 24.
מאַרקוס עליאַס, ד״ר: 68, 156, 353.
מאַשטשיצקי, פרעז.: 253.
מיזעס מאַטעאוש, ד״ר: 138.
מילער אַלפרעד: 352.
מילשטיין מענדל: 88.
מינצבערג לייב: 213, 214, 238, 246, 259.
מייער מאַריס: 322.
מיעדזשינסקי, סענאַטאַר: 368.
מיפעלעוו נחמן: 88.
מיצקעוויטש אַדאַם: 20, 253.
מיקענבערון יעקב, ד״ר: 50.
מעטאַלמאַן יאַכים, ד״ר: 102.
מעלצער רוזשאַ: 213.
מעלער יוסף, ד״ר: 105.
מענדעלסאָן אשר: 208, 213, 214, 238.

נ

נאמיר־בערנשטיין לואיס, פראָפ.: 292.
נאַמבערג ה. ד.: 212.
נוסבוים אברהם: 60, 88.
נייגער חיים: 38, 135, 286, 305, 308, 333.
ניידיטש יצחק: 300.
ניומאַן עמנואל: 311, 312.
ניעמאיעווסקי: 93.
ניעטש, פראָפ.: 189.
נעמער רוזשאַ: 333, 350.

ס

סאַבעל ווילהעלם: 333.
סאַהאַר ד״ר: 159.
סאַלפעטער לעאָן: 32, 34, 48, 50, 52, 135, 284, 296, 327, 333, 362, 365, 366, 368.
סאָקאָלאָוו נחום: 311, 312, 335, 337, 338, 339.
סאַרע יוזעף: 76, 171, 172.
סטאַנטשיק יאַן: 70, 187.
סופראַנסקי יהושע: 292, 327.
סטוף אברהם, ד״ר: 292.
סטעמפעל פייוול: 68, 167, 168, 209, 213, 221.
סטוטשינסקי ישראל מיכל: 212.
סטילער הענריקאָ, ד״ר: 103.
סירוף הערש, ד״ר: 41, 352.
סירקין לייזער: 213.
סלאַווי־סקלאַדקאָווסקי, גענ.: 57, 58, 66, 198, 251, 253, 263, 264, 271.
סלאַווטע וואַטערי: 244.
ספירא שמואל: 60.
ספירא לעאָפאָלד: 175, 209, 245.
סקשינסקי אַלעקסאַנדער: 339.
סראקאווסקי קאָנסטאַנטי: 146, 147.

ע

עדער, ד״ר: 285, 286, 288.
עלענבערג זיגמונט, ד״ר: 137.
עסטרייכער סטאַניסלאַוו, פראָפ.: 189.
עפשטיין טאַדעאוש; 61, 62, 170.
עקשטיין 38.

פ

פאַדאַרעווסקי איגנאַצי: 23.
פאַטאַשער יהושע: 46.
פאַספילד, לאָרד: 297.
פאַרנאַס, ד״ר: 175.
פילצער סאַמועל, ד״ר: 105, 107.
פילסודסקי יוזעף: 72, 75, 137, 216, 244.
פעטליוראַ: 228.

פערל פעליקס: 273, 274.
פערלמוטער אברהם, רב: 212, 216, 217.
פרילוצקי נח: 212, 213, 216, 217.

פ

פאַרבשטיין העשל: 155, 212, 213, 227, 311.
פינקעלשטיין, ד״ר: 135.
פירין, פראָפ.: 117.
פישמאַן יעקב, רעדאַקטאָר: 311.
פישלאָוויטש לעאָן, ד״ר: 352.
פיינער לעאָן, ד״ר: 68, 182.
פישער מאָוריצי: 356.
פעדערבוש שמעון, הרב ד״ר: 213.
פעלדבלום שמעון, ד״ר: 30, 31, 105, 107, 135, 142, 175, 287, 292, 333, 337, 368.
פעלדמאַן דוד, אינוש.: 333.
פעלדמאַן וויהעלם: 173, 174.
פעלדמאַן שמעון: 213.
פעלדשער ראובן, ד״ר: 33, 124.
פענסטערבלוי יהושע, ד״ר: 182.
פעפער רפאל: 89, 137, 138.
פראָסטיג משה, ד״ר: 212.
פראַנט יעקב, ד״ר: 286, 305, 308, 333.
פראַנק: 72, 254.
פרייוואַלד מאַריללאַ: 99.
פריינד יעקב: 137.
פרידבערג: 155.
פרידמאַן שמואל, ד״ר: 333.

צ

צאָל פרידריך, פראָפ.: 117.
צוקערמאַן ברוך: 355.
צווייג פערדינאַנד, פראָפ.: 114.
צימערמאַן יהודה, ד״ר: 30, 60, 68, 88, 105, 135, 142, 333.
צימערמאַן, גלח פראָפ.: 110.
צימערמאַן רעטינאַ: 333, 350.
צימערמאַן בערנאַרד, אינוש.: 352.
ציפער שלמה ל.: 374.
ציפער שמואל, ד״ר: 374.
ציינווירט ס., ד״ר: 353.

ק

קאַהאַנע עקיבא, ד״ר: 34, 135.
קאַהאַנע, פרוי: 333, 350.
קאהן גוסטא: 103.
קאָוואַלסקי יהודה לייב, רב: 213.
קאָט סטאַניסלאַוו, פראָפ.: 260.
קאנפער משה, ד״ר: 137.
קאנאפקא זדזיסלאַוו זמיגרידער: 214, 261.
קאץ אַדאַם: 253.
קאַפליצקי־קאַפעלנער מ., ד״ר. 71, 72.
קאַפילאָוויץ (קאַטאָוויץ): 333.
קאַפילאָוויטש א., סעקר.: 33.
קאַפלאַן אליעזר: 367.
קאַצענעלסאָן בערל: 289.
קאָרענהייזער אברהם, ד״ר: 47.
קאָרנפאַנטי וואַיטשעך: 44.
קאַרלעבאַך עזריאל, ד״ר: 138.
קומאַניעצקי, פראָפ.: 117.
קוטשעבאַ, פראָפ.: 189, 190.
קירשבערוין אליהו: 213.
קלאַקסבאַלד חיים: 333.
קלאַטשקאָ יוליאַן: 174.
קלומעל מ., ד״ר:
קלימעצקי סטאַניסלאַוו, ד״ר: 72.
קליינבוים משה: 201, 295, 314.
קנאפף ב., ד״ר: 125.
קערנער משה: 212, 213, 235.
קראָאוס ישראל: 333.
קרזשיזשאַנאָווסקי אַדאַם, פראָפ.: 117.

ר

ראַבינאָוויטש ישראל, ד״ר: 333.
ראַגער, ד״ר: 46.

ראָזענבליט מאַרטין, ד״ר: 300, 326.
ראָזענצוויג לעאָפאָלד: 356.
ראָזע, פראָפ.: 262.
ראָזענבלום: 68.
ראָזענצוויג יוזף, ד״ר: 68.
ראָזענצוויג העלענא, ד״ר: 89.
ראָזענבלאַט, פראָפ.: 113.
ראָזענבלאַט יעזשי, ד״ר: 212, 213, 214, 237, 239.
ראָזענפעלד מאַקס, ד״ר: 212.
ראָזמאַרין העניריק, ד״ר: 213, 214, 221, 237, 239.
ראָזגער לעאָפאָלד: 89, 92, 137, 138.
ראָטענשטרייך פישל, ד״ר: 60, 213, 214, 237.
ראַט משה: 145.
ראָטלער לודוויג, ד״ר: 175.
ראָפפאָפארט: 44.
ראָפפאָפארט אזיאש, ד״ר: 333.
ראָפפאָפארט בן־ציון: 89, 145.
ראָסטאַל עדוואַרד: 139.
ראָסנער חיים: 212, 213.
רובין יעקב, ד״ר: 143.
רובינשטיין יצחק, רב: 213, 214, 246, 261.
רויטער, לאָמער דער מלמד: 372.
רוססא זשאַן זשאַק: 267.
רופאייזן יאָסעף, ד״ר: 292.
ריגער אלישבע: 374.
רינדשטיין יידל: 333.
רידוש־שמיגלי, מאַרשאַל: 57, 66, 251.
ריזער אַדאָלף, ד״ר: 374.
ריזער ד״ר, אַדוואָקאַט: 374.
ריזער, פרוי: 374.
ריגגעל מיכאל, ד״ר: 213.
רייך לעאָן, ד״ר: 18, 200, 213, 221, 232, 233, 251, 267.
רייצעס העניריק, ד״ר: 213.
ריינהאָלד ד״ר, פראָפ.: 112.
רייס יוזעף, ד״ר: 114.

ש

שאַר משה, פראָפ.: 208, 211, 214, 246, 272.
שאַליט ע., ד״ר: 353.
שאַפּירא מאיר, רב: 213.
שאַבאַד צמח, ד״ר: 213.
שאַפּירא נתן: רב: 338.
שאַפּירא משה: 367.
שאַר וואַלועלע: 372.
שאַר מרדכי: 374.
שוויענטאָסלאַווסקי, מיניסטער: 106, 265,
שוואַרצבאַרט אהרן, ד״ר: 100, 374.
שוואַרצבאַרט בראָניאַ, ד״ר: 100.
שוואַרצבאַרט חנה: 373.
שוואַרצבאַרט יוסף: 374.
שוואַרצבאַרט יצחק, ד״ר: 214, 292, 305, 308, 324.
שוואַרצבאַרט מרדכי שאול: 373.
שוואַרצבאַרט שלום: 228.
שומסקי ראַמואַלד, ד״ר: 70, 187.
שודעמאַק יעקב, ד״ר: 106.
שולדענפריי מיכאל, ד״ר: 181.
שוואַרץ: 169.
שטייגער יצחק: 120.
שטיגלער אַרטור, ד״ר: 110.
שטיין עמנואל, ד״ר: 55.
שטיין קלמן, ד״ר: 62, 68, 143.
שטיינהויז, ד״ר: 212, 220.
שטיינבערג (לאָנדאָן) ד״ר, רב: 366.
שטערן יצחק: 118.
שטערן נתן, ד״ר: 118.
שטערנהעל, ד״ר: 40, 143.
שטערנבאַך, פראָפ.: 111, 112.
שטענדיג, סאַמועל, ד״ר: 89, 92, 135.
שטשירעק: 187.
שטערנפעלד מאָזעס: 356.
שיף י.: 135, 333.

שינאבעל לעאָפּאָלד: 38.
שיפּער יצחק, ד״ר: 212, 213.
שיקאָרסקי וולאָדיסלאָוו: 226, 266.
שינדלער אָסקאָר: 365.
שמולעוויטש מאָושאָ (משה): 88, 90.
שמולעוויטש גינאָ — זיידענפראָוו: 88, 333.
שמאָראָק עמיל, ד״ר: 203, 292, 326, 327, 367.
שענקעל וואָלף, ד״ר: 38, 135.
שעכטער יעקב, ד״ר: 109, 156.
שערער הירש: 88.
שערער עמנואל, ד״ר: 182.
שענברון מיקאָלאַי (וואָדיאַס): 137.
שערעשעווסקי רפאל: 213.
שערטאָק משה: 367.
שפּאָן שמואל, ד״ר: 38, 286, 305, 308, 333.
שפּאָן ע., אינזש.: 135, 333.
שפּאָן ד״ר: 46.
שפּיגעל שלום, פּראָפּ.: 46.
שפּיגעל מאָרקוס, ד״ר: 50, 333, 353.
שפּירא ס., ד״ר: 155.
שרייבער הענריק, ד״ר: 68, 83, 182.
שרייבער דוד, ד״ר, סענאָטאָר: 213.
שרעטער ד״ר: 333.

דאָס פּוילישע יידנטום

ביכער-סעריע פון דעם צענטראַל-פּאַרבאַנד פון פּוילישע יידן
אין ארגענטינע

רעדאַקטאָר: מאַרק טורקאָוו

פּאַרלאַג-לייטער: אברהם מיטלבערג

ביז איצט דערשינען:

1) מאַרק טורקאָוו — מלכה אַוושיאַני דערציילט... (אויספֿאַרקויפט)
2) ה. ד. נאָמבערג — י. ל. פּרץ (אויספֿאַרקויפט)
3) וו. גראָסמאַן-וויערניק — טרעבלינקע (אויספֿאַרקויפט)
4) פּרץ גראַנאַטשטיין — מיין חרוב שטעטל סאָקאָלאָוו (אויספֿאַרקויפט)
5) ישראל טאַבאַקסבלאַט — חורבן לאַדזש (אויספֿאַרקויפט)
6) זרובבל — באַרג חורבן (אויספֿאַרקויפט)
7) אלחנן צייטלין — אין אַ ליטעראַרישער שטוב (אויספֿאַרקויפט)
8) ד"ר ח. שאַשקעס — פּוילן — 1946 (אויספֿאַרקויפט)
9) ז. סעגאַלאָוויטש — טלאַמאַצקע 13 (אויספֿאַרקויפט)
10) מ. נודעלמאַן — געלעכטער דורך טרערן (אויספֿאַרקויפט)
11) ד"ר מאיר באַלאַבאַן — די יידן-שטאָט לובלין (אויספֿאַרקויפט)
12) ישראל אפרת — היימלאָזע יידן (אויספֿאַרקויפט)
13) ד"ר יעקב שאַצקי — אין שאָטן פון עבר (אויספֿאַרקויפט)
14) דוד פּלינקער — אַ הויז אויף גזשיבאָוו (אויספֿאַרקויפט)
15) ד"ר הלל זיידמאַן — טאָגבוך פון וואַרשעווער געטאָ (אויספֿאַרקויפט)
16) זאַמלונג פון דאָקומענטן — קינדער-מאַרטיראַלאָגיע (אויספֿאַרקויפט)
17) חיים גראָדע — פּליטים (אויספֿאַרקויפט)
18) ש. קאָטשערגינסקי — פּאַרטיזאַנער גיין!... (אויספֿאַרקויפט)
19) פרידע זרובבל — נע ונד (אויספֿאַרקויפט)
20) מרדכי שטריגלער — מאַידאַנעק
21) יעקב לעשצינסקי — אויפן ראַנד פון אַפּגרונט (אויספֿאַרקויפט)
22) ז. סעגאַלאָוויטש — געבערענטע טריט
23) אברהם טייטלבוים — וואַרשעווער הייף
24) טאַניא פוקס — אַ וואַנדערונג איבער אַקופּירטע געביטן
25) ש. ל. שניידערמאַן — צווישן שרעק און האָפענונג (אויספֿאַרקויפט)
26) לעאָ פינקלשטיין — מגילת פּוילן (אויספֿאַרקויפט)
27) יאַנאַש טורקאָוו — אַזוי איז עס געווען... (חורבן וואַרשע)
28) ש. איזבאַן — „אומלעגאַלע" יידן שפּאַלטן ימען
29) יעקב פּאַט — הענעך
30) ד"ר י. קערמיש — דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

31) **שמחה פּאליאקיעוויטש** — אַ טאָג אין טרעבלינקע
32) **מרדכי שטריגלער** — אין די פאַבריקן פון טויט
33) **אברהם נחתומי** — אין שאַטן פון דורות
34) **יחיאל לערער** — מיין היים (אויסגאַרקויפט)
35) יוסף וואַלף — לייענענדיק פרצן...
36) **צפורה קאַצענעלסאָן־נאַכומאָוו** — יצחק קאַצענעלסאָן
37) **י. הירשהויט** — פינצטערע נעכט אין פאַוויאַק
38) **נחום סאַקאַלאָוו** — פערזענלעכקייטן
39) **רחל קאַרן** — היים און היימלאָזיקייט (לידער)
40) **א. אלמי** — מאַמענטן פון אַ לעבן
41) **מנשה אונגער** — פשיסכע און קאַצק (אויסגאַרקויפט)
42) מ. בורשטין — איבער די חורבות פון פלוינע
43) **מ. קיפניס** — הונדערט פאַלקס־לידער (אויסגאַרקויפט)
44) **ז. סעגאַלאָוויטש** — מיינע זיבן יאָר אין תל־אביב (אויסגאַרקויפט)
45) **ד"ר ח. שאַשקעס** — אַ וועלט וואָס איז פאַרבי... (אויסגאַרקויפט)
46) שלמה וואַגאַ — חורבן טשענסטאָכאָוו
47) **אברהם זאַק** — יאָרן אין וואַנדער (לידער)
48–49) **ש. איזבאַן** — פאַמיליע קאַרפּ (אויסגאַרקויפט)
(פּרעמירט דורכן צבי־קעסטל־ליטעראַטור־פאַנד, מעקסיקע 1950)
50) **ד"ר א. מוקדוני** — מיינע באַגעגענישן (זכרונות)
51) **ר. שושנה־קאַהאַן** — אין פייער און פלאַמען (אויסגאַרקויפט)
52) **י. י. טרונק** — די יידישע פּראַזע אין פוילן
53) **יאָנאַס טורקאָוו** — אין קאַמף פאַרן לעבן (אויסגאַרקויפט)
54) **יצחק פערלאָוו** — די מענטשן פון „עקזאָדוס 1947" (ראַמאַן)
55) **פנחס ביזבערג** — שבת־יום־טובדיקע יידן
56–57–58) **שלום אש** — פעטערבורג־וואַרשע־מאָסקווע
59) **ד"ר פיליפּ פרידמאַן** — אַשוויענטשים
60) **ב. ראָזען** — טלאַמאַצקע 13
61–62) **דוד פלינקער** — אין שטורעם (ראַמאַן)
63) **יאָנוש קאָרטשאַק** — משהלעך, יאָסעלעך, ישראליקלעך
64—65) **מרדכי שטריגלער** — „ווערק צע"
(פּרעמירט דורכן האַפּער־לייב ליטעראַטור־פאַנד ביים יידישן קולטור־קאָנגרעס, בוענאָס איירעס 1951)
66) **חיים גראַדע** — שיין פון פאַרלאָשענע שטערן
67) **רבקה קוויאַטקאָווסקאַ** — פון לאַגער אין לאַגער
68) **יואל מאַסטבוים** — מיינע שטורמישע יאָרן (זכרונות)
69) **אליהו טראַצקי** — גלות דייטשלאַנד
70) **ד"ר י. שאַצקי** — קולטור־געשיכטע פון דער השכלה (אויסגאַרקויפט)
71) **נחמן מייזיל** — געוועזן אמאָל אַ לעבן... (אויסגאַרקויפט)
72) **י. י. טרונק** — סימכע פלאַכטע פון נאַרקאָוע (אויסגאַרקויפט)
(פּרעמירט דורכן צבי־קעסטל־ליטעראַטור־פאַנד, מעקסיקע, 1951)

73) יהודה עלבערג — אונטער קופערנע הימלען (אויספאַרקויפט)
(פרעמירט דורכן ליטעראַטור־פאַנד אין סאַן פּאולאָ, בראַזיל, 1952)
74) ד"ר א. מוקדוני — אויסלאַנד
75) זיגמונט טורקאָוו — פראַגמענטן פון מיין לעבן
76) יהושע פערלע — יידן פון אַ גאַנץ יאָר
(פרעמירט מיט דער פּרץ־פרעמיע פון יידישן פען־קלוב אין פוילן
און ליטעראַטור־פרעמיע פון „בונד" אין פוילן, וואַרשע 1937)
77) יעקב לעשצינסקי — ערב חורבן
78) דניאל טשאַרני — ווילנע
79) ז. סעגאַלאָוויטש — דער לעצטער לאַדושער ראַמאַן (אויספאַרקויפט)
80) יזכר־בוך — בעלכאַטאָוו (אויספאַרקויפט)
81) מ. י. שעליובסקי — אויף אַ פּולער וואַך
82—83) יצחק פערלאָוו — דער צוריקגעקומענער (ראַמאַן)
84) יוסף אַקרוטני — דאָס בוך פון די עלנטע
85—86) מרדכי שטריגלער — גורלות
87) ד"ר יוסף טענענבוים — גאַליציע — מיין אַלטע היים
88) זלמן שזר — שטערן פאַרטאָג
89) משה דוד גיסער — דאָס געזאַנג פון אַ לעבן (אויספאַרקויפט)
90) ז. י. אנכי — ר' אבא און אַנדערע כתבים
91—92) ד"ר עמנואל רינגעלבלום — קאַפּיטלען געשיכטע
93) שמעון האַראַנטשיק — אין געוויש פון מאַשינען (ראַמאַן)
94) גרשם באַדער — מיינע זכרונות (קראַקע)
95—96) יאַנאַס טורקאָוו — פאַרלאַשענע שטערן
(פרעמירט דורכן צבי קעסטל־פאַנד, מעקסיקע 1954).
97)—98) אַלטער קאַציזנע — שטאַרקע און שוואַכע (ראַמאַן)
99) פּועה ראַקאָוויסקי — זכרונות פון אַ יידישער רעוואָלוציאָנערן
100) מאַרק טורקאָוו — די לעצטע פון אַ גרויסן דור
101) י. הירשהויט — יידישע נאַפּט־מאַגנאַטן
(פרעמירט מיט דער מרדכי סטאַליאַר־פרעמיע ביי „די אידישע צייטונג",
בוענאָס־איירעס 1955).
102) משה זאַנשיין — יידיש וואַרשע
103) פּ. מינץ — די געשיכטע פון אַ פאַלשער אילוזיע
104) י. טרונק — די וועלט איז פול מיט נסים (ראַמאַן)
105—106—107) מיכאל בארויטש — אַרישע פאַפּירן
108—109) מרדכי שטריגלער — געאַרעמט מיטן ווינט (היסטאַרישער ראַמאַן)
110—111) ד"ר א. מוקדוני — אין וואַרשע און אין לאַדוש
(פרעמירט מיט דער האַפּער־לייב־פרעמיע ביים יידישן קולטור־קאָנגרעס,
ניו־יאָרק 1956).
112) ברוך האַגער — מלכות חסידות
(פרעמירט מיט דער מרדכי סטאַליאַר־פרעמיע ביי „די אידישע צייטונג",
בוענאָס־איירעס 1956).

113) ב. שעפנער — נאָוואָליפּיע 7 (זכרונות)
114) פּנחס שטיינוואָקס — יידן צום געדענקען
115) ק. צעטניק — דאָס הויז פון די ליאַלקעס
116) מאָקס ווײַנרײַך — פון ביידע זײטן פּלויט
117) אליעזר וויזל — ...און די וועלט האָט געשוויגן
118) ש. בערלינסקי — ירושה

(פּרעמירט דורך פּראָפ. הערש־פּאָנד, ביים קולטור־קאָנגרעס, ניו־יאָרק, 1957)

119) ד״ר יוסף טענענבוים — צווישן מלחמה און שלום
120) יוסף אָקרוטני — סוף קאַפּיטל (ראָמאַן)
121) זיגמונט טורקאָוו — טעאַטער־זכרונות פון אַ שטורמישער צייט
122) בער י. ראָזען — פּאַרטרעטן
123) אברהם טענענבוים - ארזי — לאָדזש און אירע יידן
124—125) משה קאָגאָנאָוויטש — די מלחמה פון יידישע פּאַרטיזאָנער אין מזרח־אייראָפּע
126—127) אברהם זאָק — קנעכט זענען מיר געווען...

(פּרעמירט דורכן ב. אייסוראָוויטש־ליטעראַטור־פּאָנד, ניו־יאָרק, 1957)

128) יעקב גלאַטשטיין — וועג יאָ איז געפּאָרן
129—130) דוד פּלינקער — נייע צייטן (ראָמאַן)
131) מ. י. שעליובסקי — אין דער וועלט אַריין...
132) ד״ר י. שוואַרצבאַרט — צווישן ביידע וועלט־מלחמות

עס דרוקט זיך און דערשיינט בקרוב:

לעאָן לענעמאַן — דער חשבון בלייבט אָפן
מלך באַקאַלטשוק־פּעלין — זכרונות פון אַ יידישן פּאַרטיזאַן

עס גרייט זיך צום דרוק:

שלמה פּראָנק — טאָג־בוך פון לאָדזשער געטאָ
פּנחס וועלנער — דערציילונגען
י. ל. וואָלמאַן — פּוילישע יידן (ראָמאַן)

COLECCION

"EL JUDAISMO POLACO"

DIRECTOR:

MARC TURKOW

DIRECCION ADMINISTRATIVA:

ABRAHAM MITELBERG

Volumen 132

Copyright by
Dr. Isaac I. Schwarzbart, New-York

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA

The publication of this volume was made possible by a grant from the Cultural Fund of the Conference on Jewish Material Claims Against Germany.

Hecho el depósito que marca la Ley

Este libro se terminó de imprimir el 2 de diciembre de 1957, en los Tall. Gráf. Julio Kaufman, S.R.L., Av. Corrientes 1976, Bs. Aires

Dr. ISAAC SCHWARZBART

Entre las Dos Guerras Mundiales

(Memorias)

▼

Editado por la
Unión Central Israelita Polaca en la Argentina
Buenos Aires, 1958